Ilustraţia copertei: DUMITRU VERDEŞ

diogenes laertios
despre vieţile şi doctrinele filozofilor

TRADUCERE DIN LIMBA GREACĂ DE C. I. BALMUŞ
COMENTARII DE ARAM M. FRENKIAN
PREFAŢĂ ŞI NOTĂ BIOGRAFICĂ DE ADELINAPIATKOWSKI
EDIŢIE ÎNGRIJITĂ DE ŞI ADELINA PIATKOWSKI
Ediţia de faţă. revăzută, reproduce textele după:
DIOGENES LAERTIOS *DESPRE VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR*
Traducere din limba greacă de acad. prof. C. I. BALMUŞ Studiu introductiv şi comentarii de prof. ARAM M. FRENKIAN
SCRIITORI GRECI ŞI LATINI, IV
EDITURA ACADEMIEI
BUCUREŞTI, 1963
BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1997 EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

| ' Cartea a apărut cu sprijinul *a!fl| * MINISTERULUI CULTURII > <
PENTRU ACŞASTĂ EDIŢIE TOATE DREPTURILE **REŞERVSTE**
EOtTURlI MINERVA (B.P.T.)
ISBN 973-2l-0537-2 . ISBN 973-2l-0538-0

PREFAŢĂ

Ca specie literară cultă, dacă nu încă documentară, biografia apare în literatura greacă veche o dată cu sofistica secolului al V-lea î.Chr. Dovada în acest sens este lucrarea atenianului Xenofon. *Cyropedia,* titlu care se traduce prin *Educaţia lui Cyrus,* întocmită după întoarcerea lui Xenofon din Asia, unde luptase sub comanda tânărului Cyrus, învrăjbit cu fratele său, regele Persiei, Artaxerxes. Cyrus căzuse în bătălia de la Cunaxa (399 î.Chr.) iar Xenofon s-a văzut nevoit să se întoarcă în Grecia continentală, în calitate de comandant al mercenarilor al căror conducător fusese ucis. Peripeţiile acestei expediţii sunt povestite pe larg în *Anahasis. Cyropedia* poate fi considerată drept un omagiu postum adus aceluia care-l invitase să participe la încercarea sa de a prelua puterea în Persia cu ajutorul unei expediţii militare. Izvoarele orientale care stau la baza biografiei tânărului Cyrus nu sunt cunoscute, dar cartea a rămas ca un model foarte preţuit pentru valoarea ei educativă.

De-a lungul timpului a urmat apariţia de biografii ale unor oameni de vază, monarhi, căpitani de oşti, oameni de stat, învăţaţi, filozofi, retori, gen strălucit reprezentat în secolul al II-lea d.Chr. de *Vieţile paralele* ale lui Plutarh din Cheroneea Beoţiei. Aceste biografii aveau o strânsă legătură cu scrierile morale ale autorului *(Moralia),* ceea ce dovedeşte că, după Xenofon, biografia nu a rămas străină de problemele etice. Procedeul nu era nou. în Şcoala peripatetică se studia cu atenţie conduita individului, caracterul lui, pentru a se trage concluzii despre comportament. La Plutarh nouă era în schimb comparaţia unor bărbaţi romani cu cei greci, care prezentau similitudini în comportamentul lor. Problema izvoarelor după care a lucrat Plutarh a fost studiată de profesorul N. I. Barbu, în lucrarea sa apărută în 1934 în Franţa, cu titlul *Les procedes de la peinture des caracteres et*

la verile historique dans Ies biographies de Plutarque. Concluzia acestui studiu este că izvoarele istorice consultate de autor au fost în permanentă confruntare cu spiritul lucrărilor peripatetice despre comportament.

Biografiile sofiştilor şi filozofilor întocmite de Filostrat şi de Diogenes Laertios în secolul al IlI-lea d.Chr. au însă un alt substrat. Izvoarele folosite de aceşti autori se cuvin căutate îndeosebi în epoca elenistică, timp în care cercetarea filologică şi istorică înfloreşte la Atena şi la Alexandria. Opera lui Diogenes Laertios *Despre vieţile şi doctrinele filozofilor* însuma în ordine cronologică biografiile a 82 de filozofi, distribuite în zece cărţi. Lui Platon i s-a rezervat Cartea a IlI-a iar lui Epicur, a X-a, probabil lucrări anterior redactate. Titlul original este: *Peri bion. dogmaton kai apophthegmaton ton en philosophia eudokimesanton* deci: *Despre vieţile, învăţăturile şi maximele acelor care şi-au câştigat renume în filozofie.* Acest titlu al lucrării anunţă că autorul se arată deopotrivă preocupat de „vieţile" *(bioi)* filozofilor, de doctrina pe care au profesat-o dar şi de sentinţele morale pe care le-au lăsat moştenire. Şcolile prezentate sunt grupate în următoarea ordine: 1. Physicalismul; 2. Physicahstnul (continuare); 3. Academia; 4. Peripatetismul; 5. Cinicii;

6. Stoicismul; 7. Pitagoreismul; 8. Heraclit şi adepţii săi; 9. Leucip şi Democrit; 10. Epicur.
în literatura de specialitate, pe lângă studiile fundamentale închinate lui Diogenes Laertios datorate lui Hermann Usener (1892), Ernst Maas (1899) şi Eduard Schwartz *(ReaUEncyclopădie der classischen Altertumsv/issenschaft.* voi. V, col. 738-763) regretatul profesor Aram Frenkian, deopotrivă filolog clasic şi filozof, a lăsat un substanţial studiu despre documentarea lui Diogenes Laertios, inserat în ediţia care cuprinde „Vieţile filozofilor", în traducerea profesorului Constantin Balmuş[1], acum reeditată în colecţia „Biblioteca pentru toţi" a Editurii Minerva. A. Frenkian a împărţit munca de documentare a lui Diogenes în două categorii: cercetare critică a izvoarelor directe, adică a acelor opere conspectate de autor, dintre care multe nu au mai ajuns până la noi (pp. 35-40) şi a celor indirecte (pp. 46-96), pe care le-a împărţit în următoarele categorii: *1.* Doxografii, lucrări despre opiniile *(doxai)* filozofilor din diverse epoci, asupra celor mai

[1] Diogenes Laertios, *Despre vieţile şi doctrinele filozofilor*. Traducere din limba greacă de acad. prof. C. I. Balmuş, studiu introductiv şi comentarii de prof. Aram M. Frenkian, Editura Academiei, Bucureşti, 1963, 854 p.

diferite probleme care ţin de domeniul filozofiei; *2.* Biografii propriu-zise şi liste ale succesiunilor, ceea ce înseamnă apariţia şi evoluţia şcolilor de filozofie, cum ar fi, de pildă, cea înfiinţată de Platon în secolul al IV-lea î.Chr. -Academia, care cu timpul ajunge în faza de Academie medie şi apoi în cea a Neoplatonismului; *3.* Cronografii, liste de nume ale unor reprezentanţi de vază dintr-un anumit domeniu de cercetare filozofică: astfel de lucrări purtau titlul de *Chronika,* cum este, între multe altele, lucrarea lui Apollodor din Atena (secolul II Î.Chr), deseori citată de Diogenes; *4.* Liste de omonimi, întocmite cu grijă de Diogenes, pentru a se evita confuziile, cum este cazul menţionării, în Cartea a IlI-a, 109, a câtorva persoane cunoscute care au purtat numele de Platon, unii dintre ei filozofi, alţii poeţi; 5. Aşa-numitele „Testamente", colecţionate cu grijă de autor, din care unele sunt originale şi complete: drept exemplu, poate fi dat testamentul lui Theofrast (V, 5l-57), succesorul lui Aristotel la conducerea Şcolii peripatetice sau cel al lui Epicur (X, 15-21); *6.* „Scrisorile" filozofilor, atribuite filozofilor iluştri, majoritatea apocrife; dintre „Scrisorile lui Platon", doar a 7-a este considerată originală, nu însă şi de Aram M. Frenkian; cum aceste „Scrisori" conţin date care nu pot fi trecute cu vederea, intră şi ele în materialul documentar al unui biograf de talia lui Diogenes; 7. Cataloagele şi listele de lucrări atribuite unui anumit filozof: enumerarea lucrărilor lui Aristotel, de exemplu (V, 2l-27), în liste cu mari carenţe faţă de numărul real al cărţilor atribuite lui Aristotel. Partea dificilă în studiul cataloagelor este tocmai această lipsă de concordanţă, uneori imposibil de rezolvat, mai ales când este vorba de clarificarea operelor pe genuri şi specii. Unele Cataloage, pentru a evita acest neajuns, cum este cazul la Epicur, nu mai grupează titlurile pe categorii; In sfârşit *8.* Scrieri care poartă numele modest de „Referate", în fond, „Referate doxografice"; uneori asemenea scrieri se intitulează „Rezumate", cum este cazul ..Marelui Rezumat" al operei lui Epicur, *Despre natură (Peri physeos);* spre deosebire de alţi biografi, Diogenes are bunul obicei de a cita sursa de la care a luat informaţia. Asemenea „Culegeri" de biografii precum cele lucrate cu atâta trudă de Diogenes au fost întocmite şi de alţi autori înaintea lui; cea mai cunoscută este aceea a unui ionian: Hermip din Smyrna, care aparţine epocii elenistice. Diogenes citează opera acestuia cu titlul de *Vieţi (Bioi).* Predecesori probabili ai lui Hermip, în scrierile cu caracter biografic (secolul III Î.Chr.), pot fi socotiţi Neanthes din Cyzic. autorul unei lucrări al cărei titlu l-a inspirat mai târziu pe Suetonius, şi

anume: *Despre bărbaţii iluştri;* precum şi Satyros din Callatis. O particularitate a lui Satyros este aceea că nu menţionează sursele de unde îşi lua informaţiile. Un anume Heracleides Lembos, care a găsit că *Vieţile (Bioi)* redactate de Satyros erau prea încărcate cu anecdote şi întâmplări miraculoase, a făcut un rezumat al lucrării în şase cărţi, folosit cu precădere de Diogenes, după cum reiese, de pildă, din Cartea a VUI-a, 58 *(Empedocles).* permiţându-şi să-l şi corecteze uneori pe Satyros, atunci când era cazul. La aceşti biografi, majoritatea aparţinând secolului III î.Chr., discernământ critic propriu-zis nu există, pentru a lăsa. în schimb, loc liber unor elemente de umplutură. La rândul său, Diogenes Laertios, conştiincios cum era faţă de sursa adoptată, nu a ştiut nici el să renunţe cu severitate la acest balast, care plăcea publicului cititor.

în primele decenii ale aceluiaşi secol III î.Chr. a apărut *Succesiunea filozofilor,* în 13 Cărţi, elaborată de Sotion din Alexandria, savant cu formaţie peripatetică, mult folosit de Diogenes, care îl citează adesea, Sotion a plecat de la ideea corectă că se pot stabili două mari linii de „succesiuni"' ale filozofilor greci: una, iono-atică *(physicalia),* cealaltă, italică (pitagoreică). Acelaşi Heracleides din Lembos, mai sus citat, conform informaţiei lui Diogenes în Cartea a V-a, 79, a făcut un „rezumat" şi al acestor „succesiuni". Cum era de aşteptat, stabilirea unor asemenea filiaţii a dat naştere la controverse încă din antichitate, apărute îndeosebi în secolele I şi II î.Chr. O menţiune specială în această orientare critică merită „cartea" lui Philodem din Gadara intitulată *Rânduirea filozofilor (Syntaxis ton philosophon),* folosită de Diogenes pentru redactarea „biografiei" lui Epicur, X, 3.

în afară de „biografiile" propriu-zise şi de „succesiuni", lucrări de strictă specialitate, concomitent apăreau şi lucrări de erudiţie sub forma unor amalgame de cunoştinţe generale, în care intrau şi note biografice ale unor personalităţi ale timpului. Diogenes nu le-a dispreţuit şi unele din ele au rămas până astăzi surse de primă mână prin informaţiile ce le conţin. Asemenea lucrări erau, de pildă, cele semnate de Diocles din Magnesia, autor deseori utilizat de Diogenes, (de exemplu în II, 54; 82; VII, 48-49; X, 11), de Alexandru din Milet, care. aşa cum se va vedea în continuare, s-a preocupat de istoria şi cultura unor regiuni din Asia şi Egipt, de

Favorinus (secolul II d.Chr.), autor mult citit în antichitate pentru ale sale *Memorii {Apomneumata)* şi pentru faimoasa-i carte, intitulată *Pantodape Historia,* cu titlul latin de *Historia Varia* sau *Omnigena Historia (Istorii felurite).* Mai pot fi menţionaţi Aulus Gellius, cu ale sale *Noctes Atticae* şi Elian (Aelianus Claudius) (secolele II-III d.Chr.) devenit celebru pentru opera sa *Poikile Historia (Istoria smălţată),* în 14 Cărţi.
Diogenes a fost un cercetător extrem de harnic, până într-atât încât a fost acuzat de plagiat - printre alţii de Fr. Nietzsche, care era filolog clasic - atunci când extrasele din autorii mai sus menţionaţi erau prea lungi. Documentarea sa variată şi imensă este, din păcate, nu întotdeauna selectivă. Unul dintre marele sale merite rămâne însă acela că s-a priceput să încadreze corect „Viaţa" filozofilor de care s-a ocupat în mişcarea culturală a epocii când au trăit şi în perspectiva Şcolilor ai căror întemeietori au fost sau la care au aderat. Tot în categoria meritelor sale se cuvine să relevăm şi grija lui de a înţelege fondul de idei şi metodele de expunere a doctrinelor pe care le-a luat în considerare. Totodată, pe întemeietorii de Şcoli i-a pus mereu într-o lumină favorabilă, aşa cum a procedat cu Epicur, pentru care avea o deosebită afecţiune.
Cel care a pus în lumină aceste merite ale lucrării lui Diogenes a fost Eduard Schwartz, în marele său articol din „Real-Encyclopâdie". mai sus citat, susţinut de profesorul de limbă şi literatură greacă de la Universitatea din Berlin, Ulrich von Wilamowitz Moelendorff. Dar şi detractorii operei aveau puternice argumente în defavoarea sârguinţei lui Diogenes de a conspecta şi cita cât mai multe materiale.
Biografia, ca specie literară, s-a dezvoltat sub un dublu aspect: literar şi ştiinţific. Literatura implica în acele vremuri concesii tăcute fantaziei. în paralel cu literatura biografică propriu-zisă — aşa cum a arătat F. Leo în cartea sa *Die griechisch-romische Biographie* (Leipzig, 1901) - s-a dezvoltat şi specia literară a romanului biografic reprezentată îndeosebi prin „romanele" populare despre viaţa lui Alexandru Macedon, răspândite în toată Europa de Est şi de Vest sub titlul *Alexandria.* O replică târzie a acestor biografii romanţate sunt acelea ale împăraţilor romani inserate în *Historia Augusta.* Romanul biografic includea adesea biografii ale unor călători vestiţi, ale unor exploratori, cum este, de exemplu, romanul semnat de Antonius Diogenes, *Minunile de dincolo de Thule.* în care se povestea călătoria arcadianului Deinias în Marea Nordului, cel care a ajuns până în Islanda sau aventurile unor „înţelepţi" *(sophoi),* de tipul lui Ahiqar, vizirul izgonit din Asiria de regele Sanherib. o replică a frigianului Esop. eliberat din sclavie şi pornit la drum prin Babilonia şi Egipt, pentru a ajunge în Grecia la oracolul de la Delfi.
Era firesc ca această eflorescentă de romane biografice şi de biografii romanţate să influenţeze întrucâtva şi sursele similare despre filozofii greci, consultate de Diogenes. El le-a studiat şi le-a copiat tară un riguros control critic.

VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR

Totuşi, în pofida acestor scăderi, cărora li s-au adus nenumărate blamuri, să revenim la meritele pe care le-a avut. In primul rând, lucru foarte important, a crezut de cuviinţă să citeze sursele după care a lucrat. Drept exemplu, poate fi luat paragraful 19 din Cartea a Ii-a a „Vieţilor", în care autorul expune formaţia filozofică a lui Socrate: „După unii autori, a fost elevul lui Anaxagora dar şi al lui Damon, după cum arată Alexandros în cartea sa *Succesiunea filozofilor.* După condamnarea lui Anaxagora, a devenit elevul lui Archelaos fîziologul. Acesta a fost îndrăgostitul lui, afirmă Anstoxenos. (...) Idomeneus spune că era meşter neîntrecut la vorbă; mai mult chiar, Xenofon relatează că cei treizeci de tirani l-au oprit să-i mai înveţe şi pe alţii arta de a vorbi." Să se observe cum, în mod curent, Diogenes nu citează sursa de unde a luat informaţia, ci numai numele autorului, considerând că lucrările lor sunt binecunoscute de cititori. Alteori foloseşte un procedeu invers. în aceeaşi biografie a lui Socrate, paragrafele 27-28, sunt citate pasaje întregi din comediile poeţilor Aristofan şi Ameipsias, conţinând critici la adresa lui Socrate, fără să citeze numele autorului. Pasajele lui Aristofan provin din comedia *Norii,* cel atribuit lui Ameipsias face parte dintr-o operă necunoscută. Ambele citate ironizează modul de a se îmbrăca al lui Socrate precum şi unele din obiceiurile sale. Aceeaşi înşirare de opinii defavorabile în privinţa lui Socrate sunt reluate în paragraful 46 prin comparaţie cu poeţi şi filozofi anteriori lui, care, aidoma lui Socrate, datorită modului lor de viaţă, şi-au atras nenumărate critici. Este aşadar vorba despre o aglomeraţie de informaţii obositoare şi inutile.
Atunci însă când tratează biografia unui filozof de mare valoare pentru noutatea concepţiilor aduse în domeniul gândirii filozofice, care la tizicializşti se confundă cu cel al cercetării ştiinţifice, Diogenes găseşte de cuviinţă să citeze integral lista lucrărilor lăsate de aceştia discipolilor pe care i-au avut. Lista lucrărilor atribuite lui Democrit se găseşte în Cartea a IX-a. paragrafele 46^19, iar cea a lucrărilor lui Platon în Cartea a IlI-a, paragrafele 57-62, listă în care este expusă şi munca lui Thrasyllos, astrologul împăratului Tiberius, un eminent filolog care a grupat „Dialogurile" rămase de la Platon pe tetralogii şi a făcut unele observaţii despre operele neautentice. Ceea ce nu înseamnă că asemenea liste, consemnate de Diogenes, corespund întocmai manuscriselor şi tradiţiei
Ipapirologice. Ceva mai mult încă. în afară de citate din opera filozofului a cărui biografie o scrie, precum şi de extrase din lucrările comentatorilor săi, ar mai fi

de semnalat şi reproducerea integrală a unor texte filozofice originale atunci când lui Diogenes i s-au părut deosebit de importante. Acesta este cazul citării fără omisiuni a „Scrisorilor" lui Epicur, căruia îi este rezervată toată Cartea a X-a, şi anume „Scrisoarea către Herodot" (35-83), „Scrisoarea către Pythocles" (84-l21) şi „Scrisoarea către Menoikeus" (122-l35) care conţin rezumate din doctrina filozofului sub cele trei aspecte ale sale: „Canonica" (introducere în sistemul filozofic al lui Epicur); „Physica" (teoria sa despre atomi şi combinaţiile acestora în

natură) şi „Etica", cea mai frumoasă din cele trei pentru gândirea elevată a expunerii raporturilor care ar trebui să existe între oameni. Confruntate cu fragmentele găsite din marile „Tratate" ale filozofului în papyrii de la Herculanum, „Scrisorile" citate de Diogenes se dovedesc a fi nu numai cele originale, dar şi de mare ajutor pentru înţelegerea textelor filozofice papiriacee.
Un alt merit al lucrării lui Diogenes *Despre vieţile şi doctrinele filozofilor,* în afară de abundenţa citării surselor de care s-a slujit la întocmirea fiecărei biografii în parte, este şi aceea a structurării volumului în zece Cărţi, operaţie deloc uşoară dacă ne gândim că autorul trebuia să ţină seama nu numai de succesiunea filozofilor, ci şi de aceea a şcolilor, cu doctrine diferite, care încep în secolul al VH-lea î.Chr. şi sfârşesc cu şcoala lui Epicur.
Fiecare Carte este împărţită în capitole şi în paragrafe. Cartea I este precedată de o scurtă *Introducere (Prooimiori),* în care Diogenes ndică o problemă foarte importantă în epoca sa, şi anume dacă există sau nu o filiaţie între filozofia Orientului apropiat, a Egiptului, cea traco-frigiană, libyană, feniciană şi începuturile filozofiei greceşti. Diogenes neagă categoric această teză: „Unii autori afirmă că studiul filozofiei a început la popoarele străine. Ei susţin că perşii i-au avut pe magi, babilonienii şi asirienii pe chaldei şi indienii pe gimnosofişti; celţii şi galii pe aşa-numiţii druizi sau *semnotheioi,* după cum afirmă Aristotel în lucrarea sa *Despre magie* şi Sotion în cartea a douăzeci şi treia a scrierii sale *Succesiunile filozofilor*. De asemenea, ei spun că Mochos a fost fenician, Zamolxis trac, iar Atlas libian. Egiptenii cred că Hefaistos a fost fiul lui Neilos, că el a început filozofia, reprezentanţii ei de frunte fiind preoţii şi profeţii" *(Introducere,* I-II).
Urmează o lungă înşirare de argumente *(Introducere,* V-VII) pentru susţinerea acestei afirmaţii. Dar termenul de *philosophia* - conform informaţiilor avute de Diogenes - a apărut în Şcoala pitagoreică (Introducere, VIII, 12). Prin

philosophos se înţelegea „iubitorul de filozofie"; prin *sophos,* doar „înţeleptul", uneori echivalent cu *sophistes,* mai ales dacă profesa ştiinţa.
Capitolul X al *Introducerii* cuprinde o scurtă prezentare a principalelor şcoli filozofice din Grecia veche, începând cu cele ionice şi cele italice, succesiunea şi ramificaţiile lor ulterioare. în Capitolul XI al *Introducerii* se găseşte faimoasa grupare a filozofilor greci în „dogmatici" şi „sceptici". Termenul de „dogmatici" desemnează pe acei filozofi de tipul lui Democrit care fac anumite afirmaţii despre lucruri, „considerându-le cognoscibile"; „cei care îşi suspendă judecata". din convingerea că lucrurile percepute nu pot fi cunoscute, sunt „scepticii". Unii filozofi nu au scris nimic. Socrate este exemplul cele mai cunoscut; alţii, ca exemplu poate fi dat Epicur, au scris peste 100 de tratate şi opere minore iar alţii, ca Parmenide, n-au lăsat decât o singură operă capitală.
Capitolul XIII, 18 din *Introducere* conţine consideraţii privitoare la cele trei laturi fundamentale ale filozofiei, fizica *(ta physikă),* etica şi dialectica, al cărei creator este socotit a fi Zenon din Elea. Să reţinem că *physikă* înseamnă „probleme de fizică", termen traductibil în latină prin *naturalia.* Paragraful 19 din acest capitol îi reaminteşte pe „fondatorii" de şcoli, începând cu Platon şi, în continuare, menţionează şi gruparea filozofilor după criteriul „sectelor", folosit de un anume Hippobotos, care, în lucrarea sa intitulată *Lista filozofilor,* distingea nouă „secte" de filozofi. Hippobotos a trăit la sfârşitul secolului al III-lea î.Chr, şi în primele decenii din secolul al II-lea. Diogenes îl citează în II, 88 numai din corectitudine ştiinţifică. El rămâne fidel „Succesiunilor filozofilor", în 13 Cărţi, stabilite de Sotion. Să menţionăm însă faptul că Sotion, spre deosebire de cum a procedat Diogenes, trata „filozofia barbarilor" în ultima Carte a „Succesiunilor", ceea ce, din punct de vedere cronologic, nu era firesc.
Pe lista meritelor compoziţiei laertiene se cade să punem în evidenţă şi procedeul permanentei alăturări, de către autor, a biografiei propriu-zise a unui anumit filozof cu prezentarea doctrinei ce-o propaga, profesată şi de alţi contemporani sau de succesori; expunerea doctrinei este făcută fie la „modul general" *(kathalikos),* fie în detalii *(kată meros).* Este foarte posibil ca acest mod de expunere a unei doctrine Diogenes să-l fi preluat de la Theofrast, a cărui operă filozofică o cunoştea foarte bine. Ca model pentru felul cum proceda Diogenes poate fi luat stoicismul, al cărui fondator a fost Zenon din Kition, discipolul lui Crates. Printre numeroşii săi succesori se numără Sphairos din Bosfor şi Cleanthes

din Assos, cel care a preluat conducerea Şcolii după moartea magistrului (VII, 38). Unei alte generaţii de stoici îi aparţin Hippobotos, Poseidonios din Alexandria, Athenodoros din Soloi şi Zenon din Sidon (VII, 39). Iată ce scrie Diogenes despre stoicism: „Am găsit cu cale să prezint o dată cu viaţa lui Zenon, şi o expunere generală *(peri kephalaion)* a tuturor doctrinelor stoiciene. Am dat o listă a numeroaselor sale scrieri în care a vorbit despre doctrină ca nimeni altul." Prin „doctrinele stoice" Diogenes înţelegea „doctrina comună". După expunerea generală (VII, 39-48) urmează un alt mod de prezentare a problemelor şi anume *kată meros,* în detaliu, pe care Diogenes nu se sfieşte să recunoască de unde a preluat-o: de la Diocles din Magnesia, autor al unei lucrări care purta titlu de *Schiţă a filozofiei (Epidrome ton philosophon).* Procedeul nu este aplicat de autor la toate biografiile pe care le-a scris. Ca atare, cercetarea modernă a izvoarelor doxografice folosite de Diogenes rămâne încă larg deschisă.
Să mai semnalăm o dificultate. în ceea ce priveşte „listele" de lucrări ale filozofilor a căror biografie a scris-o, Diogenes Laertios a fost confruntat în timpurile moderne cu alte liste, unele provenite din antichitate, pe calea manuscriselor şi difuzate o dată cu apariţia tiparului, altele provenite dm descoperiri papirologice. Ceva ma mult încă. Asemenea liste nu corespund nici cu cele redactate de autori anteriori sau contemporani cu Diogenes, ceea ce înseamnă că izvoarele de informaţie pe care le-a avut la dispoziţie conţineau notabile diferenţe, pe care Diogenes nu le-a putut birui, oricât de harnic ar fi fost el. Un exemplu edificator este Catalogul scrierilor lui Aristotel, V, 22-27. Acest Catalog a fost socotit prea dezordonat de cercetarea modernă, în comparaţie cu cel alcătuit de Andronicos din Rhodos (prima jumătate a secolului I î.Chr.), autorul unui *Corpus Aristotelicum,* preluat apoi de generaţiile de editori până în Evul Mediu, în lucrarea sa *Les listes*

anciennes des ouvrages d Aristote, publicată la Louvain în 1951, Paul Moraux s-a străduit să descifreze, pe cât posibil, aceste inadvertenţe. După Moraux, listele anonime ale lucrărilor aristotelice care circulau în primele secole ale erei noastre, în paralel cu cele semnate, au încurcat lucrurile. Editorii, aşadar, au fost nevoiţi să se mulţumească cu coincidenţele titlurilor citate în liste şi să nu se avânte în prezumţii periculoase. întâmplarea fericită a făcut ca unele din lucrările pierdute ale Stagiritului, care nu figurau în listele „Cataloagelor", să fie nominalizate în papyri sau chiar integral recuperate. Este cazul *Constituţiei*

atenienilor {Athenaion Politeia), descoperită pe un papyrus egiptean spre sfârşitul secolului trecut. în acest caz n-a existat nici un dubiu că lucrarea face parte din seria *Constituţiile cetăţilor (Politeiai),* citată de Diogenes în Catalogul din V. 27.

In concluzie, în redactarea operei sale *Vieţile si doctrinele filozofilor* reiese clar că Diogenes Laertios a acordat pentru documentarea sa o certă preferinţă lucrării lui Sotion intitulată *Succesiunile filozofilor,* cât şi ediţiei prescurtate a ..Succesiunilor", datorată lui Heraclides Lembos. A consultat deopotrivă lucrările lui Diocles din Magnesia, cât şi pe acelea mai apropiate de zilele când a trăit, adică ale lui Favorinus şi Apollodor. Nu trebuie însă să ne închipuim că munca lui s-a redus în exclusivitate la consultarea izvoarelor. Este incontestabil, aşa cum rezultă din „Biografia" autorului său preferat, Epicur, că a citit, uneon integral, şi operele originale. Cum are obiceiul de a nota numărul cărţilor în care a fost compusă o lucrare, s-a descoperit că unele „cărţi' citate de Diogenes au fost ulterior introduse de autor sau de editori în „Tratate". Aşa de pildă, cartea *Despre iubire,* atribuită lui Aristotel şi citată de Diogenes în lista de lucrări a acestuia (V, 22), pierdută pentru noi, se regăseşte în Cartea a VUI-a din *Etica Nicomachică.* Acelaşi lucru se poate spune şi despre micul tratat *Despre mişcare (Peri kyneseos),* introdus ulterior de editori în tratatul aristotelic *Physika.* O dată cu scurgerea timpului, asemenea introduceri sau mutaţii în editarea operelor unui autor antic s-au întâmplat adesea, ceea ce înseamnă că inadvertenţele din citări nu trebuie puse pe seama izvoarelor folosite de Diogenes, cu atât mai puţin pe seama **lui.**

Din păcate, Diogenes avea pretenţia de a fi şi poet, după moda vremii: epigramist. Pentru a-şi dovedi interesul, chiar şi afecţiunea, pentru cei dispăruţi a căror biografie o scria, în text el inserează câteodată versuri, uneori glumeţe, ca de pildă epigrama închinată stoicului Hrisip:

„Se *ameţi bând vin cu mare lăcomie. Hrisip, patria nu-si cruţa, Mici propria-i viaţă, nici Porticul. Astfel se duse in Infern. "*

Epigramele sale, departe de a avea valoare literară, încercau să sugereze cititorului o calitate sau un defect al personajului căruia îi erau dedicate. Au fost adunate într-un volum modest intitulat *Pammetros - Tot felul de metri* - ceea ce era adevărat deoarece „poetul" părăsea adesea distihul elegiac şi, ca lucrurile să fie clare, în text nota adesea şi metrul în care era compusă epigrama (vezi, de pildă, VI, 79 sau VII, 169).

ADELINA PIATKOWSKI

NOTĂ BIOGRAFICĂ

Ironia soartei a făcut ca Diogenes Laertios, unul din cei mai renumiţi biografi din antichitatea greco-romană, să nu aibă propria sa biografie. Din puţinele date care au putut fi strânse despre el se ştie doar că a trăit pe vremea împăratului Septimius Severus (anii domniei: 193-211) şi a soţiei acestuia, Iulia Domna. Septimius era originar din Africa, iar Iulia era siriană. După moartea lui Septimius Severus, succesiunea a revenit fiului său Caracalla - poreclă pentru Marcus Antonius Severus Antoninus - care a preluat puterea în urma unei crime odioase. El şi-a ucis fratele, pe Geta, căruia Septimius îi lăsase prin testament o parte din moştenire, după ce i-a întins o cursă. Refugiat în braţele mamei lor, de faţă la disputa celor doi, Geta a fost omorât cu un pumnal, într-un mod barbar. întâmplarea este pe larg povestită de Cassius Dio în Cartea LXXVII, cap. 2 din *Istoria romană.* Crima l-a marcat profund pe tânărul împărat care a lăsat de bună voie conducerea Imperiului pe seama Iuliei Domna, el ocupându-se îndeosebi cu expediţii militare pentru consolidarea teritoriilor euro-asiatice din estul Imperiului roman. Numeroase inscripţii de pe teritoriul Daciei atestă prezenţa acestui împărat-soldat, cum i se spunea, şi pe teritoriul Daciei.

Iulia Domna, fiica unui mare preot sirian, era o femeie deosebită, cultă, plină de tact, căreia nu i-a displăcut să ţină în mână, până a murit (în anul 217), conducerea politică a statului roman, încă neafectat în integritatea sa de răscoalele militare şi de tentativele de uzurpare a puterii. în istoria culturii din secolul al III-lea d.Chr. a rămas renumită pentru Cenaclul literar pe care l-a înfiinţat, unde, cu precădere, se citeau eseuri biografice şi filozofice. Printre membrii acestui Cenaclu se număra şi Filostrat din Lemnos, cunoscut sub numele de „Atenianul", deoarece îşi tăcuse studiile la Atena. El este autorul romanului biografic *Apollomos clin Tyana,* care s-a bucurat de un imens succes. Apollonios a fost un preot apollinic, contemporan cu Isus Christos, care a studiat religia brahmană pentru a face o comparaţie între brahmanism şi religia orfico-pitagoreică.

Din cele ce urmează rezultă că şi Diogenes a fost un participant la Cenaclul Iuliei Domna, căreia i-a închinat două biografii, din cele publicate în *Vieţile filozofilor,* şi anume cea a lui Platon şi cea a lui Epicur.

Atât Filostrat din Lemnos cât şi Diogenes erau reprezentanţi ai unei mişcări culturale cunoscute sub denumirea de „sofistica a doua" sau „noua sofistică", dezvoltată cu precădere în marile centre culturale din fostele state elenistice, cucerite de romani.

Sub domnia împăraţilor Hadrian şi Marcus Aurelius (secolul II d.Chr.), susţinători şi protectori ai spiritului elin, şcolile de cultură generală din Asia Mică, întemeiate şi conduse de „sofişti", care predau filozofia, ştiinţele naturii, filologia şi istoria culturii, precum şi alte discipline umaniste, au prosperat şi au intrat în competiţie cu şcolile similare din Grecia continentală, cele din Atena, îndeosebi, din Grecia insulară şi din Alexandria

Egiptului. Se cuvine să amintim că odinioară (secolele VII-VI î.Chn), la Milet şi la Lampsakos funcţionau şcoli filozofice de mare importanţă, care tratau probleme ontologice în spiritul învăţăturilor orientale, mai ales a celor babiloniene şi chaldeene.
în aceeaşi zonă, dar pe coasta mediteraneană, au apărut şi primele lucrări biografice despre oameni iluştri, dintre care cele mai răspândite erau biografiile lui Homer, redactate apoi în şapte variante datând din secolul al V-lea î.Chr., fiecare în parte rod al fuziunii unor biografii anonime. Ulterior, aceste biografii au devenit baza unei noi eflorescente de biografii „homerice", databile din secolele I-III d.Chr. Unele din ele erau atribuite în mod eronat unor scriitori de vază, de pildă lui Herodot şi lui Plutarh. Ele sunt cunoscute sub denumirea de Pseudo-Herodot şi Pseudo-Plutarh.
Stabilirea epocii când a trăit şi lucrat Diogenes, indiscutabil reprezentant de seamă al „sofisticii a doua" şi om deosebit de cult, s-a făcut după mai multe criterii, începând cu studiul autorilor citaţi în *Vieţile filozofilor.* Unii îi sunt predecesori. Din această categorie face parte Sotion, autor al tratatului *Succesiunile filozofilor* (circa 200-l70 î.Chr.), principalul izvor folosit de Diogenes în redactarea marelui său compendiu; Heracleides Lembos (circa 150 î.Chr.), care a întocmit un „Rezumat" al prea stufoasei lucrări a lui Sotion, aducând şi unele corecturi; Diocles din Magnesia; Philodem din Gadara (secolul I Î.Chr-I d.Chr.). Alţii i-au fost contemporani. Din această categorie

fac parte Porphyrius, renumit prin scrierea sa *Viaţa lui Pitagora* şi Olimpiodor, autor al unei „Biografii" a lui Platon, posibil posterior lui Diogenes (secolul IV ?).
Dar cel mai important criteriu de estimare a epocii când a trăit Diogenes se bazează pe două pasaje din *Vieţile filozofilor,* unul, aflat în „Biografia" lui Platon (III, 47), iar celălalt în „Biografia" lui Epicur (X, 28-29), în care autorul se adresează direct Iuliei Domna, la persoana a doua singular. Deoarece aceste „Biografii" coincid cu Cărţile III şi X din „Vieţile filozofilor", este mai mult decât probabil că ele au fost scrise de autor anterior marelui său tratat, fiind pe cât se pare, lucrări închinate împărătesei.
Iată aceste pasaje: „Acum, fiindcă eşti o entuziastă admiratoare a lui Platon şi fiindcă cercetezi doctrina filozofului de la oricine ai ocazia, am socotit necesar să prezint o schiţă asupra felului expunerii sale, asupra ordinei dialogurilor şi a metodei lui inductive" (III, 47); şi: „Voi încerca să arăt părerile exprimate (de Epicur) în aceste opere, transcriind trei dintre epistolele lui, în care a dat un rezumat al întregului lui sistem (29); voi mai transcrie şi *Maximele fundamentale* precum şi oricare cuvânt de-al lui care merită să fie citat, pentru ca tu să fii în stare să-l studiezi pe acest filozof sub toate aspectele şi să-l poţi judeca" (X, 28-29).
în încheiere se cuvine semnalată şi observaţia lui Eduard Schwartz în studiul mai sus citat (col. 738), referitoare la numele Diogenes Laertios. Schwartz atrage atenţia că asemenea îmbinare a numelui propriu cu un patronimic începe să se ivească abia în secolul al IlI-lea d.Chr: anterior, obiceiul citării numelui unui personaj căruia i se acorda o atenţie deosebită era aceea de a îmbina numele propriu cu numele locului de baştină: Philodem din Gadara; Polemon din Alexandria. în sprijinul acestei ipoteze vine şi uriaşa erudiţie dovedită de autor, dusă uneori până la exces, caracteristică autorilor de biografii din secolele III-IV d.Chr.
A. P.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţă reproduce integral textul traducerii lui Constatin Balmuş, fără nici o modificare, urmat de textul notelor redactate de A. Frenkian. Plasate nu în subsolul paginii, nici în finalul celor 10 cărţi, ci după fiecare filozof în parte, notele au fost reproduse integral, nelipsind nici una, dar au intervenit unele modificări, în sensul că s-au eliminat pasajele care conţineau critică de text prea stufoasă, bibliografie nesemnificativă şi numeroase repetiţii. Cuvintele din limba greacă veche care sunt termeni filozofici strict necesari de a fi cunoscuţi au fost transliterate, respectându-se accentul, pentru ca cititorul să le poată pronunţa corect.
La actuala ediţie, în două volume, am păstrat şi vasta bibliografie alcătuită de profesorul Frenkian, cu prea puţine renunţări.
Cititorului dornic să cunoască textele filozofilor a căror biografie a scris-o Diogenes, îi recomandăm ediţia *„Filozofia greacă până la Platon,* voi. I, 1979; voi. II, partea I şi a Ii-a, 1984, Editura Ştiinţifică precum şi traducerile integrale din opera lui Platon, în 8 volume, apărute începând din 1978 sub îngrijirea lui Constantin Noica şi Petru Creţia la aceeaşi Editură.

ABREVIERILE UTILIZATE ÎN NOTELE EXPLICATIVE

A. M. *Adversus Mathematicos* de Sextus Empiricus
A. G. Ph. „Archiv fur Geschichte der Philosophie"
C. A. G. *Commentaria in Aristotelem Graeca*
C. M. G. *Corpus Medicorum Graecorum*
F. H. G. *Fragmenta Historicum Graecorum,* 4 voi., ed. L. Miiller
F. H. R. P. *Fontes historiae religionis Persicae*
J. H. S. *„The Journal ofHellenic Studies"*
P. H. *Pyrrhoneioi hypotyposeis,* de Sextus Empiricus
P. L. *Pyrrhoneioi logoi* de Enesidem
P. Ph. F. *Poetarum Philosophorum Fragmenta,* ed. H. Diels
Qu u. St. *Quellen und studien zur Geschichte der Mathematik, Astronomie und Physik.*

R. E. *Real-Encyclopädie der classischen AUertumswissenschaft*
R. E. I. E. „Revue des etudes indo-europeennes"
Rh. Mus. „Rheinisches Museum"
S. V. F. *Stoicorum Veterum Fragmenta,* ed. Arnirn
T. G. F. *Tragicorum Graecorum Fragmenta,* ed. Nauck .
Vors[5]*-*[9] *Die Fragmente der Vorsokratiker,* voi. I-III, ed. 5-9 (6-9 anastatice), ed. Diels - Kranz

Cartea I

INTRODUCERE[1]

I [1] Unii autori afirmă că studiul filozofiei a început la popoarele străine[2]. Ei susţin că perşii au avut pe magi, babilonenii şi asirienii pe chaldei şi indienii pe gimnosofişti[3]; celţii şi gallii pe aşa-numiţii druizi sau semnotheoi[4], după cum afirma Aristotel în lucrarea *Despre magie*[5] şi Sotion[6] în cartea a douăzeci şi treia a scrierii sale *Succesiunile filozofilor*. De asemenea, ei spun că Mochos[7] a fost fenician, Zamolxis trac, iar Atlas libian. Egiptenii cred că Hefaistos* a fost fiul lui Neilos, că el a început filozofia, reprezentanţii ei de frunte fiind preoţii şi profeţii.

II [2] Hefaistos a trăit înainte de Alexandru Macedon cu patruzeci şi opt de mii opt sute şaizeci şi trei de ani, în care timp au avut loc trei sute şaptezeci şi trei de eclipse de soare şi opt sute treizeci şi două de lună[9].

De la magi, dintre care primul a fost persanul Zoroastru, până la cucerirea Troiei au trecut cinci mii de ani, spune Hermodoros platonicianul[10] în cartea sa *Despre matematici.* Xanthos Lidianul" însă spune că de la Zoroastru până la expediţia lui Xerxes[12] s-au scurs şase mii de ani[13] şi, după Zoroastru, s-au succedat o mulţime de magi - şi anume: Ostanes, Astrampsychos, Gobryas şi Pazatas[14] -până la cucerirea Persiei de către Alexandru cel Mare.

III [3] Dar aceşti autori uită că realizările pe care ei le atribuie barbarilor aparţin grecilor, cu care începe nu numai filozofia, dar şi însuşi neamul omenesc. De pildă, Musaios s-a născut la Atena, iar Linos la Theba. Se spune că primul, fiul lui Eumolpos[15], a fost cel

dintâi care a compus o teogonie, a construit o sferă şi a susţinut că toate lucrurile se nasc din unitate şi dispar iarăşi în unitate. A murit la Faleron şi epitaful lui este acesta:

Ţărna cea din Faleron pe fiul lui Eumolp cuprinde. Trupul lui Musaios zace aici îngropat.

Şi eumolpizii[16] din Atena îşi primesc numele de la tatăl lui Musaios. [4] Linos[17] a fost fiul lui Hermes şi al muzei Urania. El a compus un poem despre crearea lumii, drumul soarelui şi al lunii, naşterea animalelor şi a plantelor. Poemul său începe cu versul:

Fost-a o vreme pe când creşteau cu toate deodată,

şi această idee a fost preluată de Anaxagora, care a spus că, la origine, toate lucrurile au fost laolaltă şi că pe urmă a venit raţiunea care le-a pus în rânduială. Linos a murit în Eubea, săgetat de Apollo, şi iată care este epitaful lui:

Glia aceasta-l primi pe defunctul Linos tebanul, Muzei Urania fiu, cea cu frumos diadem.

Astfel filozofia începu de la elini şi chiar numele ei refuză să fie tradus într-o vorbire străină.

IV [5] însă cei care atribuie străinilor inventarea filozofiei îl citează pe tracul Orfeu[18], numindu-l filozof şi socotindu-l cel mai vechi dintre toţi. Dar, ţinând seama de ce fel de lucruri a spus despre zei, nu ştiu dacă acesta poate fi socotit filozof, nici cum să-l numesc pe acela ce se încumetă prin mijlocirea vorbirii să învinuiască pe zei de toată suferinţa omenească, ba chiar şi de faptele ruşinoase săvârşite destul de rar de câţiva oameni[19]. Povestea spune că acesta a fost ucis de femei dar, după epitaful aflat la Dion în Macedonia, ar fi fost omorât de trăsnet; epitaful lui glăsuieşte astfel:

Muze-ngropară aici pe-Orfeu cel cu lira de aur, Tracul de Zeus ucis, fulger din cer scăpărând[20].

V [6] Dar susţinătorii teoriei că filozofia a început la popoarele străine explică şi diferitele forme pe care aceasta le-a luat la fiecare dintre ele. în ceea ce-i priveşte pe gimnosofişti şi druizi, ni se spune că ei îşi expuneau filozofia lor în formă de enigme,

recomandând credincioşilor să respecte pe zei, să nu facă nici un rău şi să se deprindă a fi curajoşi. în ceea ce-i priveşte pe gimnosofişti. Cleitarchos, în cartea a douăsprezecea a operei sale, afirmă că aceştia dispreţuiau chiar moartea, VI iar despre chaldeeni că se ocupau cu astronomia şi cu prezicerea viitorului, pe când magii se îndeletniceau cu adorarea zeilor, cu sacrificii şi cu rugăciuni, lăsând să se creadă că numai ei erau ascultaţi de zei. Ei îşi arătau părerile despre natura şi originea zeilor, care pentru dânşii erau focul, pământul şi apa; condamnau folosirea statuilor[21] şi mai ales greşeala de a atribui divinităţilor deosebiri de sex.
[7] Discutau despre dreptate şi socoteau că arderea morţilor este o nelegiuire[22], dar nu considerau o impietate căsătoria cuiva cu mama sau fiica sa, după cum arată Sotion în cartea a douăzeci şi treia[23]. Cultivau arta divinaţiei şi a prevestirii, declarând că lor li se arătau zeii aievea. Mai mult chiar, spuneau că văzduhul e plin de simulacre care se degajează ca aburii şi pătrund în ochii celor cu vederea ascuţită[24] şi interziceau podoabele şi giuvaerele de aur. Haina le era albă, patul de-a dreptul pe pământ, hrana - legume, brânză şi pâine de o proastă calitate; drept baston aveau o trestie, pe care, se zice, o înfigeau în brânză şi o luau în modul acesta şi o mâncau.
[8] Ei nu cunoşteau magia cea înşelătoare, după cum arată Aristotel în cartea sa *Despre magie*[15] şi Deinon în cartea a cincea a *Istoriei* sale[26]. Deinon spune că Zoroastru, tradus exact, înseamnă închinător la stele[27]. Hermodor afirmă şi el acest lucru[28]. Aristotel, în cartea întâi *Despre filozofie*[1-9], afirmă că magii sunt mai vechi decât egiptenii; ei cred în două principii: un demon bun şi un demon rău, unul numit Zeus sau Oromasdes[30], altul Hades sau Areimanios[31]. Lucrul acesta îl afirmă şi Hermip[32] în prima carte *Despre magi* şi Eudoxos[33] în *Călătoria împrejurul lumii* şi Theopomp[34] în cartea a

opta a *Filipicelor.* [9] Acesta din urmă spune că, după părerea magilor, oamenii vor reînvia şi vor fi nemuritori[35] şi că lumea va dura prin invocaţiile lor. Aceste lucruri le observă şi Eudemos din Rhodos[36]. Hecateu[37] povesteşte că, după părerea magilor, şi zeii se nasc. Clearh din Soloi[38], în tratatul său *Despre educaţie,* spune că şi gimnosofiştii se trag din magi. Unii spun că şi iudeii sunt de aceeaşi origine. Pe deasupra, cei care au scris despre magi îl critică pe Herodot. Ei susţin că Xerxes n-ar fi tras cu săgeţi în soare, nici n-ar fi pus marea în lanţuri, deoarece, după credinţa magilor, soarele şi marea sunt zei. Era însă firesc ca Xerxes să distrugă statuile zeilor[39].
VII **[10]** Filozofia egiptenilor, în ceea ce priveşte zeii şi dreptatea, este descrisă aşa cum urmează. Egiptenii afirmă că materia este începutul lucrurilor, că pe urmă s-au despărţit din ea cele patru elemente şi astfel s-au format tot soiul de vieţuitoare. Soarele şi luna sunt zeităţi care poartă, prima, numele de Osiris şi, a doua, de Isis[40]; egiptenii folosesc cărăbuşul, şarpele, şoimul şi alte animale ca simboluri ale divinităţii, după cum arată Manethon[41] în al său *Rezumat al doctrinelor fizice* şi Hecataios[42] în prima carte a operei sale *Despre filozofia egiptenilor.* Egiptenii ridică statui şi temple, deoarece nu cunosc chipul adevărat al divinităţii.
[11] După credinţa lor, universul a fost creat, e pieritor şi e de formă sferică. Stelele sunt de foc şi, după cum e potrivit focul în ele, aşa se întâmplă toate pe Pământ; Luna se face nevăzută când intră în umbra Pământului[43]; sufletul supravieţuieşte morţii trupului şi trece în alte corpuri[44]; ploaia este pricinuită de o schimbare în atmosferă[45]. După cum arată Hecataios şi Aristagoras[46], ei dau explicaţii naturale şi celorlalte fenomene. Au stabilit legi cu privire lajustiţie* pe care le atribuiau lui Hermes [47], şi zeificau animalele care erau folositoare omului. Ei mai pretind că au inventat geometria, astrologia şi aritmetica[48]; astfel stau lucrurile cu privire la descoperirile lor.
VIII **[12]** Pitagora a fost cel dintâi care a întrebuinţat termenul de „filozofie" şi s-a numit pe el însuşi filozof într-o convorbire în Sicyona cu tiranul Leon al sicionienilor sau fliasienilor, după cum îl
prezintă Heracleides din Pont în scrierea sa *Despre femeia leşinată,* spunând că nici un om nu este înţelept, ci numai zeul. Filozofia se numea mai înainte înţelepciune şi cel care o profesa era numit înţelept, pentru a arăta că a ajuns la cel mai înalt grad de perfecţiune sufletească; filozof era însă iubitorul de înţelepciune[49].
IX înţelepţii se mai numeau şi sofişti, dar nu numai ei, ci şi poeţii. De pildă, Cratinos[50] în *Arhilohii* săi, făcând elogiul lui Homer şi Hesiod, îi numeşte astfel.

[13] Ca înţelepţi erau socotiţi următorii: Thales, Solon> Periandru, Cleobul, Chilon, Bias, Pittacos. La aceştia se adaugă Anacharsis Scitul, Myson din Chene, Ferekyde din Syros, Epimenide din Creta. Unii numără şi pe tiranul Pisistrate. Aceştia deci sunt înţelepţii[51].
X Filozofia însă a avut două începuturi, unul făcut de Anaximandru, altul de Pitagora. Primul a fost discipolul lui Thales, iar pe Pitagora l-a învăţat Ferekyde. De la unul s-a format şcoala numită ionică, deoarece Thales, care fusese învăţătorul **lui** Anaximandru, era iordan, şi anume din Milet; de la Pitagora purcede şcoala italică, fiindcă el şi-a desfăşurat cea mai mare parte din activitatea lui filozofică în Italia. [14] Şcoala ionică se termină cu Clitomah, Hrysip şi Theofrast, iar cea italică ia sfârşit cu Epicur[52]. Lui Thales îi urmă Anaximandru, acestuia Anaximene, după acesta Anaxagora, după Anaxagora Archelaos, iar după acesta Socrate, care introduse în filozofie studiul eticii; după el urmează ceilalţi filozofi socratici şi Platon, fondatorul vechii Academii; după Platon urmară Speusip şi Xenocrate, apoi Polemon, Crantor şi Crates, după care veni Arcesilaos, întemeietorul Academiei mijlocii; după el Lacydes, fondatorul noii Academii, după care urmă Carneade şi apoi Clitomah, şi astfel şirul se încheie cu Clitomah. [15] Cu Hrysip, şirul se încheie în felul următor: după Socrate urmează Antistene, după acesta, pe rând, Diogene cinicul, Crates din Theba, Zenon din Cition, Cleante, Hrysip. Un alt şir se încheie cu Theofrast, trecând de la Platon la

Aristotel şi de la Aristotel la Theofrast. In felul acesta se sfârşeşte şcoala ionică[53].
în şcoala italică, succesiunea este următoarea: mai întâi Ferekyde, pe urmă Pitagora, apoi fiul său Telauges, apoi unul după altul Xenofanes, Parmenide, Zenon din Elea, Leucip şi în fine Democrit, care a avut mulţi elevi, printre care Nausiphanes [şi Naucydes], cărora le-a urmat Epicur[54].
XI [16] Dintre filozofi, unii sunt dogmatici, alţii sceptici[55]; toţi cei care fac afirmaţii despre lucruri, considerând că acestea sunt cognoscibile, sunt dogmatici; cei care îşi suspendă judecata, din convingerea că lucrurile nu pot fi cunoscute, sunt sceptici. Unii dintre filozofi au lăsat scrieri, alţii însă n-au scris nimic'[6], cum sunt, după unii autori, Socrate, Stilpon, Philippos, Menedem, Pyrrhon, Theodor, Carneade, Bryson; după alţii, Pitagora şi Ariston din Chios au lăsat doar câteva scrisori. Unii au lăsat o singură scriere, ca Melissos, Parmenide, Anaxagora. Zenon a scris multe opere, şi mai multe Xenofanes, Democrit. Aristotel, Epicur, Hrysip, în ordinea crescândă a operelor rămase de la ei.
XII [17] Unii dintre filozofi au fost numiţi după oraşele lor de origine, ca eleaţii, megarienii, eretrienii şi cirenaicii[57]; alţii, după locul unde profesau, ca academicii şi stoicienii[58]; alţii, după o împrejurare oarecare, întâmplătoare, ca peripateticienii[59] şi după o poreclă batjocoritoare, ca cinicii[60]; alţii, după dispoziţia lor sufletească, ca eudemonienii[61]; alţii, după părerea lor, ca filaleteenii (iubitori de adevăr), combativii şi analogiştii[62]; unii după profesorii lor, ca socraticii, epicurienii şi alţii[63]. Unii, fiindcă se ocupă cu cercetări despre natură, sunt numiţi fizicieni, iar alţii, prin faptul că studiază moravurile, sunt numiţi eticieni; cei care se ocupă cu subtilităţile de vorbire se cheamă dialecticieni[64].
XIII [18] Filozofia are trei părţi: fizica, etica şi dialectica[65]. Fizica este partea ce se ocupă de univers şi de tot ce cuprinde el; etica e partea care tratează despre viaţă şi despre toate câte sunt în raport cu noi; dialectica se ocupă cu raţionamentele din cuprinsul celor două

discipline precedente. Fizica a înflorit până pe vremea lui Archelaos; etica, după cum am văzut mai înainte, a fost creată de Socrate. iar dialectica a început cu Zenon din Elea[66].
în etică au fost zece şcoli: academică, cirenaică, eliacă[67]. megariană, cinică, eretriană, dialectică, peripateticiană, stoiciană şi epicuriană.
[19] Fondatorii acestor şcoli au fost: al vechii Academii, Platon: al Academiei mijlocii, Arcesilaos; al noii Academii, Lacydes: al şcolii cirenaice, Aristip din Cyrene; al celei eliace, Fedon din Elis; al şcolii megariene, Eucleides din Megara[68]; al şcolii cinice, Antistene din Atena; al şcolii eretriene, Menedem din Eretria[69]; al şcolii dialectice, Clitomah din Cartagina; al şcolii peripateticiene, Aristotel din Stagira: al celei stoiciene, Zenon din Cition[70], iar şcoala epicuriană e numită astfel de la Epicur însuşi.
Hippobotos, în opera sa *Despre sectele filozofice*[11], afirmă că sunt nouă secte şi direcţii

filozofice: prima e cea megariană, a doua cea eretriană, a treia cea cirenaică, a patra cea epicuriană, a cincea cea annicerianăă[72], a şasea cea theodoriană[73], a şaptea cea zenoniană şi stoiciană, a opta e vechea Academie, a noua cea peripateticiană. [20] El trece peste şcoala cinică, peste cea eleiacă şi peste cea dialectică. Cât despre şcoala pyrrhoniană, părerile adepţilor ei sunt aşa de neclare, încât cei mai mulţi n-o acceptă ca o sectă; unii afirmă că, în unele privinţe, poate fi recunoscută ca o şcoală, iar în altele nu. Se pare totuşi că este o şcoală. într-adevăr, noi folosim acest termen pentru cei care, în atitudinea lor faţă de datele simţurilor, urmează sau par a urma un anumit principiu; şi pe acest motiv am fi îndreptăţiţi să numim scepticismul o şcoală. Dacă însă prin şcoală filozofică înţelegem ataşamentul faţă de un corp de doctrine consecvente, denumirea de şcoală n-ar mai fi posibilă pentru sceptici, deoarece nu au opinii precise.
Iată ce am avut de spus despre originile filozofiei, despre succesiunea filozofilor, despre părţile filozofiei şi despre şcolile filozofice[74].
10
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
1.21
XIV [21] Mai e de spus încă ceva: nu cu mult în urmă a fost introdusă şcoala eclectică de către Potamon din Alexandria[75], care a făcut o alegere din opiniile tuturor şcolilor. El e de părere, după cum arată în opera sa *Elemente de filozofie,* că criteriile adevărului sunt: primul, raţiunea conducătoare[76] de care este produsă judecata; al doilea, mijlocul întrebuinţat, de exemplu reprezentarea cea mai limpede[77]. Principiile tuturor lucrurilor sunt materia şi cauza făuritoare, calitatea şi locul, adică din ce şi de către cine a fost făcut un lucru, în ce fel şi unde[78]. Iar ţelul spre care, după el, se îndreaptă toate lucrurile este o viaţă desăvârşită, pentru a cărei realizare sunt necesare satisfacerea trebuinţelor naturale ale trupului şi bunurile
exterioare[79].
Iar acum să trecem la filozofii înşişi şi să vorbim, în primul
rând, despre Thales.
NOTE
[1] Opera lui Diogenes Laertios se împarte în carte, capitol, secţiune şi paragraf. De obicei se citează numai cartea (în cifre romane) şi paragraful (în cifre arabe). Prin urmare, VIII, 15 este egal cu cartea a VUI-a, paragraful 15. In cadrul notelor explicative, trimiterile la note fără indicarea cărţii se referă la cele din interiorul cărţii
căreia aparţin.
[2] La începutul operei sale, Diogenes Laertios - sau izvorul său - pune importanta problemă a influenţei Orientului asupra filozofiei greceşti. Primii înţelepţi greci dinainte de Socrate, precum şi Platon şi Aristotel, nu ştiu şi nu spun nimic (primii, din cele ce ştim din fragmentele care ne-au rămas de la ei) despre o influenţă a popoarelor străine *(„bărbaroi"* fără sens peiorativ) asupra grecilor. Un autor din secolul al III-lea î.Chr., Hecataios din Abdera, tratează pentru prima dată despre originea orientală a filozofiei greceşti iar de la el încoace grecii insistă tot mai mult asupra acestei influenţe, punând o adevărată pasiune în a arăta că toată filozofia greacă provine din Orient. Acesta este şi rezultatul la care ajunge şi Theodor Hopfner într-un studiu asupra întregii chestiuni: *Orient und griechische Philosophie,* în „Beihefte zum Alten Orient", Heft 4, Leipzig, 1925. în secolul al XVlII-lea, în entuziasmul descifrării vechilor scrieri şi al cunoaşterii vechilor civilizaţii orientale, autori ca E. Creuzer, E. Rdth, A. Gladisch, L. von Schroder au subliniat şi ei influenţa Orientului, bazaţi însă pe analogii destul de superficiale. Pe primul care s-a ocupat de domeniul religios l-a
INTRODUCERE
11
atacat Chr. A. Lobrek, iar pe ceilalţi Constantin Ritter şi Eduard Zeller, care au susţinut originalitatea filozofiei greceşti şi netemeinicia argumentelor lui Roth şi Gladisch în forma în care erau prezentate. Părerii lui Ritter şi Zeller s-a raliat şi John Burnet. istoric al filozofiei greceşti. Susţinători cu argumente mai solide ai influenţei Orientului au fost în timpurile mai noi, dintre cercetătorii istoriei gândirii antice, R. Garbe, Franz Cumont, Robert Eisler. N-au lipsit nici savanţi care au susţinut că influenţa a fost din partea grecilor asupra popoarelor orientale, mai ales asupra Indiei. Printre aceştia se numără Silvain Levi şi Goblet d'Alviella. Desigur, chestiunea este foarte complexă şi trebuie cercetată această influenţă în detaliu, în loc şi timp, şi asupra unor probleme speciale.
Revenind la Diogenes Laertios, vedem că, mai departe, în opera sa (I, 3 şi urm.) el este de partea acelora care afirmă originalitatea grecilor faţă de Orient. Nu putem şti cu certitudine dacă această idee este personală. Noi credem că ea provine de la izvorul său, care este - direct sau indirect - Sotion, cu ale sale *Succesiuni ale filozofilor.* într-adevăr, acesta, în ultima carte a operei sale, trata despre filozofia „barbarilor", adică a popoarelor orientale. în introducerea lui Diogenes, care cuprinde 21 de paragrafe din cartea I, Sotion este citat de două ori, iar succesiunea filozofilor pe care Diogenes o dă în această introducere a sa (I, 13-l5) este conformă cu cea a lui Sotion, aşa cum a fost ea reconstituită.
[3] *Gimnosofisti* (adică „înţelepţii care umblă goi") - asceţi indieni, mistici, în primul rând *yogim.* Ei revin foarte des în textele greceşti şi latineşti care se ocupă de India.
[4] *Semnotheoi,* la celţi şi galii, preoţii „venerabili ca zeii".
[J] Lucrare apocrifă atribuită lui Aristotel. V. Rose, în culegerea sa de fragmente ale lui Aristotel (în *Aristotelis opera,* ed. Acad. Reg. Borussica, voi. V, Berlin, 1831, p. 1749), ne dă cinci fragmente (nr. 27-31), dintre care trei din Diogenes Laertios.

[6] Cu privire la Sotion, Diogenes citează în acest *Prooemium* al său de două ori cartea a 23-a a *Succesiunilor* lui Sotion.
[7] Manuscrisele lui *Diogenes Laertios* au numele *Ochos.* Este în afară de orice îndoială că trebuie citit Mochos, despre care se spune că era fenician şi că a formulat teoria atomistă înaintea lui Leucip şi Democrit, cel puţin după spusele autorilor greci, ceea ce este destul de îndoielnic.
[8] *Hefaistos,* numele grec al zeului egiptean Ptah din Memfis, pe care textul faimos al inscripţiei faraonului Shabaka îl identifică cu o serie de zei primitivi, şi în primul rând cu Nun, zeul primordial al oceanului ceresc. Ptah este un zeu cosmogonic la egipteni, calitate care lipseşte în figura lui Hefaistos grec *(inscr. lui Shabaka,* B, linia 50).
' în numărul de ani 48 863 de la Hefaistos-Ptah şi până la Alexandru Macedon avem o perioadă astronomică al cărei sens nu-l putem determina mai de aproape. Menţiunea numărului de 373 de eclipse de soare şi 832 de lună ne arată că este vorba de acele perioade în care se presupune că toţi aştrii se întorceau la poziţiile lor iniţiale

de pornire şi începea o nouă perioadă cosmică. Cu privire la anul cel mare „în concepţia anticilor', P. Tannery, *Memoires scienlifiques,* voi. II, Toulouse-Paris. 1912, p. 358-363. Grecii cunoşteau o perioadă de 223 de revoluţii ale lunii (18 ani şi 6 luni), în care timp toate eclipsele de soare şi de lună se repetau la intervale fixe.
[10] *Hermodoros din Siracuza,* filozof, discipol al lui Platon; face parte din generaţia veche a filozofilor din Academie. A scris şi o operă biografică despre Platon.
[11] *Xanthos Lidianul,* istoric din secolul al V-lea î.Chr. A scris o istorie a Lidiei, intitulată *Lydikă,* din care avem numai fragmente.
[12] Expediţia lui Xerxes, regele Persiei, împotriva Greciei continentale a avut loc în anul 480-479 î.Chr.
[13] Perioada cosmică de 12 000 de ani este binecunoscută într-una din tradiţiile zoroastrismului, în care cea de 6 000 de ani se încadrează ca timpul unei jumătăţi de perioade cosmice (vezi mai sus n. 9).
[14] Nume care se mai întâlnesc în literatura magică şi alchimică grecească, despre care însă nu se ştie mare lucru.
[u] *Musaios,* fiul lui Eumolpos din Atena, poet legendar şi teolog.
[16] *Eumolpizi,* familie din Atena care îndeplinea funcţii sacerdotale la misteriile din Eleusis.
[17] *Linos,* poet legendar, socotit că ar fi trăit înaintea lui Homer. Nici prin legendă nu se ştie mare lucru despre el.
[18] Religia orfică pune cercetătorului culturii greceşti probleme dintre cele mai complexe. Cultul orfic îşi are începutul din jumătatea a doua a secolului al VH-lea î.Chr., când un fel de preoţi purificatori circulă în Grecia *(orpheotelestai),* iniţiatori în tainele orfismului, şi *argytai,* preoţi rătăcitori. Fondatorul religios Orfeu este un personaj legendar care ar fi luat parte la expediţia argonauţilor, ai cărei eroi sunt cu o generaţie mai vârstnici decât eroii care au luat parte la cucerirea Troiei. Deci Orfeu ar fi trăit în secolul al XIH-lea î.Chr. Nici epopeele homerice însă şi nici Hesiod nu cunosc orfismul, astfel încât religia orfică, născută în secolul al VH-lea î.Chr., a fost atribuită personajului mitic proiectat în secolul al XIH-lea î.Chr. Până în secolul al V-lea Î.Chr., grecii par a nu cunoaşte originea tracă a lui Orfeu. Abia în secolele următoare, Orfeu este socotit trac. Numeroase texte care vorbesc de doctrina orfică, ni s-au păstrat. Majoritatea însă sunt destul de tardive (secolele al Il-lea şi urm. d.Chr.) deşi conţin şi elemente vechi ale orfismului primitiv, amestecate cu orfismul evoluat din timpul neoplatonicienilor. Orfismul susţine o concepţie mistică dualistă asupra sufletului omenesc. Omul este o fiinţă având o natură dublă, divină (sufletul) şi titanică (corpul), întrucât el s-a născut din cenuşa titanilor ucişi de trăsnetul lui Zeus, titani care mâncaseră pe zeul Dionysos-Zagreus. De aici elementul divin din om. Orfismul susţine transmigraţia sufletului prin diverse corpuri de animale şi plante, pentru ispăşirea păcatelor săvârşite de fiinţa umană. Fragmentele literaturii orfice au fost culese de Otto Kern, *Orphicorum Fragmenta,* Berlin, 1922; vezi şi Diels-Kranz, *Die Fragmente der Vor.wkratiker*,* I, 1935, p. l-20. Konrad Ziegler, în Pauly-Wissowa-Kroll, *Real-*
Encyclopădie der class. Altert. a scris două articole cu note informative imense, s.v. *Orphische Dwhtung* şi *Orphismus.*
Curentul mistic-religios al orfismului a avut o mare influenţă asupra filozofiei greceşti, în primul rând asupra pitagorismului şi a platonismului.
[19] De obicei, Homer şi Hesiod sunt acuzaţi de a fi atribuit fapte ruşinoase zeilor: furturi, adultere, înşelăciuni, după cum vom vedea la Xenofanes. Teologii primitivi însă, în general, vorbesc de mituri şi legende monstruoase cu privire la zei.
[20] Vezi *Anthologia Palatina.* VII, 616.
[21] Perşii nu atribuiau formă umană zeilor lor (afară de Mithras. zeu solar, care mai târziu apare în formă umană). Divinităţile persane sunt elemente ale naturii. în primul rând focul. De aici interdicţia de a face statui zeilor, antipatia perşilor faţă de egipteni şi simpatia faţă de evrei.
[22] Incinerarea este o nelegiuire pentru perşi, întrucât contactul cadavrului cu focul aduce o întinare a acestuia, care e de natură divină. Tot din aceeaşi teamă, perşii interziceau înhumarea cadavrului, spre a nu mânji pământul sau apa, alte elemente divine. De aceea ei expuneau cadavrul pe turnuri sau locuri înalte şi îl lăsau să fie sfâşiat de păsări şi animale de pradă.
[23] Textele greco-latine vorbesc foarte mult despre căsătoriile incestuoase la perşi.
[24] Aici autorul din care se inspiră Diogenes Laertios pare a-şi aminti de teoria simulacrelor din doctrinele lui Democrit şi Epicur.
[2!] Vezi mai sus, n. 5.
[24] Deinon din Colofon a scris o istorie a perşilor în mai multe cărţi.
[27] Etimologia este fantezistă, bazată pe principiul etimologiilor populare. Numele fondatorului religiei în *Zend-Avesta* este Zarathustra. S-au dat diverse etimologii persane.
[28] Vezi mai sus, n. 10.
[29] Lucrarea *Despre filozofie,* în trei cărţi, a lui Aristotel, pierdută în afară de mici fragmente, este foarte importantă, reprezentând trecerea de la Aristotel platonizant la Aristotel propriu-zis. Ea aparţine epocii de la

Assos (vezi Werner Jaeger, *Aristoteles, Gmndlegung ewer Geschichte semer Entwicklung,* Berlin, 1923.
[30] Numele în *Zend-Avesta* este Ahura Mazda, zeul suprem al perşilor, identificat de Herodot, într-un text celebru (I, 131), cu Zeus şi cerul. Numele acesta se găseşte şi în inscripţiile Ahemenizilor de la Behistun şi Persepolis (inscripţia lui Darius I). Numele grec vine de la numele contractat în pehlevi: Ohrmazd. Acesta este zeul suprem al binelui.
[31] Numele în *Zend-Avesta* este Angra Mainyu; în pehlevi contras în Ahriman, de unde denumirea greacă. El este demonul răului. Religia zoroastrică sau mazdeistă, cum i se mai zice, este net dualistă.
[32] *Hermip din Smyrna,* autorul lucrării masive *Vieţile* (sfârşitul secolului III î.Chr.).
"Eudoxos din Rhodos, istoric din secolul al Il-lea î.Chr.

[31] *Theopomp dm Chws,* istoric grec din secolul al IV-lea î.Chr. în istoriile sale ne dă importante informaţii despre religia persă. Cf. Plutarh, *De Iside et Osinde.* 46 *(FHRP,* p. 48 şi urm.).
[M] Religia zoroastrică admite învierea morţilor şi a influenţat în această privinţă dogma creştină.
* *Eudemos din Rhodos,* discipol al lui Aristotel şi istoric al ştiinţelor şi al religiei. A scris *Istoria aritmeticii* într-o carte *(Diogenes Laertios,* V, 50), *Istoria geometriei* în patru cărţi *(Diogenes Laertios,* V, 49) şi *Istoria astronomiei* în şase cărţi *(Diogenes Laertios,* V, 50). Aceste titluri s-au rătăcit în catalogul scrierilor lui Theofrast de la *Diogenes Laertios.* V, 49-50.
[37] *Hecateu din Milet* - erudit istoric şi geograf, anterior lui Herodot (secolul al V-lea î.Chr.). Descrierea lumii mediteraneene făcută de el era mult folosită de greci.
^*Clearh din Soloi* (Cilicia) - peripatetician; a scris *Bioi.* Extrase, la Athenaios. Dă informaţii din ştiinţele naturii, din etică etc.
[39] Povestea cu săgeţile aruncate spre soare şi încătuşarea Hellespontului de către Xerxes se găseşte la Herodot, VII, 35. Despre distrugerea statuilor şi a templelor greceşti de acelaşi Xerxes, vezi de asemenea Herodot.
[40] *Osins* a fost, în mod primordial, zeu vegetativ, Nilul fecundant al ţarinii egiptene, apoi zeul vestului, al împărăţiei morţilor. Prin sincretismul religios caracteristic egiptenilor, el este identificat şi cu Ra, zeul solar. Isis este sora şi soţia lui. El a făcut parte şi din Eneada heliopolitană:
Nun
Şu
Tefnut
/ Keb
\
Nut

Osiris Isis Neftis Set
Horus
(Vezi legendele despre creaţie şi interpretarea lor la M. E. Matie. *Miturile Egiptului antic,* Bucureşti, Edit. de stat, 1958, p. 26 şi 91).
"Manethon, preot egiptean (secolul al III-lea î.Chr.); a scris istoria Egiptului în greceşte, izvor important pentru succesiunea dinastiilor egiptene din timpul celor trei regate (vechi, mediu, nou), deşi nu avem de la dânsul decât fragmente.
[i2]*Hecataios din Abdera,* secolul al III-lea î.Chr. (anu-l confunda cu Hecateu din Milet din secolul al V-lea Î.Chr.) - unul dintre primii care a susţinut cu tărie, în literatura greacă, originea orientală a filozofiei greceşti.

"' Egiptenii vechi, înainte de greci, n-au putut cunoaşte cauza adevărată a eclipselor de lună. în timpul cărora de altfel ea nu devine complet invizibilă. Primul dintre greci care a descoperit şi a exprimat cauza adevărată a eclipselor este Anaxagora din Clazomene (secolul al V-lea î.Chr.).
" Şi Herodot (II, 123) afirmă că egiptenii credeau în transmigrarea sufletului, ceea ce, de altfel, este eronat, întrucât textele egiptene nu cunosc aşa ceva. După egipteni, sufletul putea să-şi însufleţească temporar mumia - credinţă care a dus, de altfel, la mumificarea cadavrului - sau să animeze, în treacăt, statui asemănătoare cu defunctul. Orfismul şi pitagorismul au introdus transmigraţiunea ca o credinţă în anumite cercuri greceşti şi în filozofie. Platon a fost un adept înflăcărat al acestei doctrine, pe când Aristotel a respins-o.
[45] în Egipt nu plouă în general. Numai în delta Nilului se întâmplă să plouă, dar foarte rar.
[46] *Hecataios din Abdera,* vezi nn. 2 şi 42; *Aristagoras,* istoric din a doua jumătate a secolului al II-lea î.Chr., care scrie despre Egipt.
[47] Acest *Hermes* este *Thoth* al egiptenilor, care era socotit că ar fi un ibis. Zeu al culturii, al scrierii, al civilizaţiei, Hermes-Thoth - sub numele de Trismegistos - este luat, la finele epocii ptolemaice şi în epoca imperială, drept autorul unor cărţi cu caracter religios, numite hermetice, şi care ni s-au păstrat în mare parte.
[48] Afirmaţii de a fi inventat diverse discipline şi adevăruri ştiinţifice sunt făcute cu destulă uşurinţă de greci, după bunul plac al fiecăruia.
[49] *Sophos* este înţeleptul, adjectiv şi adjectiv substantivat. *Phsilosophos* este mai întâi adjectiv şi înseamnă „iubitor de înţelepciune"'. Cuvântul se întâlneşte pentru prima dată în literatura greacă ce ni s-a păstrat la Heraclit din Efes. fragment 35 (Diels-Kranz'), unde are valoare pură de adjectiv. Alţii revendică pentru Socrate cinstea de fi întrebuinţat din modestie termenul „prieten al înţelepciunii" în locul termenului pretenţios *sophos* („înţelept").
[50] *Cratinos,* poet comic din Atena, contemporan cu Aristofan, deci din comedia veche.
[51] Despre cei şapte înţelepţi, Diogenes Laertios vorbeşte mai departe în mod mai amplu, în I, 40 şi urm., unde se dau mai multe liste de şapte înţelepţi, după diferiţi autori. Dacă se adună toate numele din diversele liste, ies vreo 40, în loc de cei şapte înţelepţi. Unele nume revin în toate listele, ca Thales, Solon etc.
[52] Succesiunea filozofilor pe cele două mari şcoli - ionică şi italică - este luată de Diogenes Laertios de la Sotion.

•-S *Şcoala ionică,* după Socrate, se trifurcă în *Academia, Stoa* (care continuă pe cinici) şi *Lyceul* lui Aristotel şi se termină cu Clitomah (scolarh al Academiei între 129-l28 şi 110-l09 î.Chr), Hrysip (n. 28l-278, m. 208-205 î.Chr.) şi Theofrast (scolarh al Lyceului de la 322-321 până la 288-286).
[54] *Şcoala italică* porneşte de la Pitagora şi sfârşeşte cu Epicur (n. 341, m. 27l-270). Cum Sotion şi-a scris opera despre *Succesiunile filozofilor* către 200 şi 170

î.Chr., se pare că e] sfârşea *Succesiunile* sale cu Hrysip, Theofrast şi Epicur. Numai Clitomah este cu peste 50 de ani mai tânăr ca Sotion. Deci s-ar părea că pentru Academie un alt autor l-a completat pe Sotion, iar acel autor a fost izvorul lui Diogenes Laertios.
[55] Scepticii sunt numiţi de Diogenes Laertios *ephectikoi* şi înseamnă ..cei ce se abţin de a se pronunţa într-un sens, decât în sens contrar", deci „cei ce-şi suspendă judecata"'.
[x] în cele ce urmează, Diogenes Laertios dă o serie de clasificări ale filozofiei şi ale filozofilor după diverse criterii. Ceva mai sus, filozofia era împărţită în dogmatică şi sceptică. Aici filozofii sunt clasificaţi după numărul operelor scrise de ei.
[57] Clasificările continuă după diverse criterii. Aici filozofii şi şcolile lor sunt numite după oraşele unde s-au născut creatorii lor şi unde au profesat. Se dau patru nume de şcoli drept exemplu, nu exhaustiv.
[58] Clasificarea după locul exercitării: *Platon* fondase şcoala sa în districtul consacrat eroului Academos. *Stoiciemi* îşi ţineau cursurile în galeria acoperită, ornată cu picturile lui Polignot, denumită *Stoa poikile.*
[59] *Peripateticienii* îşi ţineau prelegerile plimbându-se (grec. *pehpatein* „a se plimba") aceasta numai la începutul şcolii.
[60] Nu se ştie exact de unde vine numele de *cinic:* mai întâi de la gimnaziul Cynosarges, unde Antistene îşi propovăduia învăţătura; mai apoi în derâdere de la neruşinarea câinească pe care o etalau adepţii şcolii.
[61] Pe greceşte, *eudaimonia* înseamnă „fericire".
[62] *Combativii* sunt cei ce se lansează în polemici, cum erau megarienii: analogiştii sunt cei ce pun bază pe deducţii analogice. Nu ştim mai precis la cine se referă Diogenes Laertios.
[63] Altă clasificare după numele fondatorului unei orientări filozofice.
« O altă clasificare este aceea în naturalişti (gr. *pshysikoi),* moralişti şi „dialecticieni". Diogenes Laertios nu se referă aici la dialectică în accepţia ei heracliteeană, la faptul că totul există şi în acelaşi timp nu există, totul curge şi se transformă necontenit, apare şi dispare pe baza luptei contrariilor. Prin dialectică, Diogenes Laertios înţelege pur şi simplu „arta de a vorbi, prin care combatem sau susţinem o temă cu ajutorul întrebărilor şi răspunsurilor celor ce discută" (III, 48 şi 87), adică în sensul ei cel mai răspândit în antichitate, şi anume arta de a ajunge la adevăr descoperind contraziceri în raţionamentul adversarului şi biruind aceste contraziceri.
[65] Diviziunea în trei părţi a filozofiei pare a proveni de la Xenocrate, al treilea scolarh al Academiei, şi devine clasică pentru timpurile următoare. Aristotel împărţea filozofia în teoretică şi practică. Platon adăuga şi o a treia parte: făuritoare (grec *poietike).* La stoicieni, filozofia se împarte în logică, fizică şi etică; la epicurieni, în canonică, fizică şi etică. Diogenes Laertios, în textul de faţă, denumeşte logica *dialectikon.*

[66] E interesant faptul că aici Zenon din Elea, cel cu aporiile mişcării şi ale continuităţii, este socotit creatorul dialecticii. Prin aporiile sale, prin care căuta să dovedească aspectul contradictoriu al mişcării, în pofida concluziilor sale metafizice, Zenon a jucat un rol pozitiv în dezvoltarea dialecticii antice, căci a scos în evidenţă necesitatea exprimării în noţiuni logice a caracterului dialectic contradictoriu al proceselor obiective ale mişcării şi dezvoltării.
[67] *Şcoala eliacă,* şcoala din Elis, fondată de Phaidon, discipolul lui Socrate şi continuată de Menedem, care a mutat-o la el acasă. în Eretria. De aceea această şcoală, de altfel puţin originală şi de minimă importanţă, se numeşte şi şcoala din *Elis-Eretria.*
[68] *Eucleides din Megara,* discipol al lui Socrate. Omonimul său, Euclid din Alexandria, matematicianul de seamă care a scris *Elemente de geometrie* în 13 cărţi, e cu un secol mai tânăr decât filozoful socratic.
[69] Vezi mai sus, n. 67.
[70] *dtion,* oraş din Cypru din jumătatea feniciană a insulei. De aceea Zenon, fondatorul şcolii stoiciene, este adesea denumit „fenicianul".
[71] *Hippobotos,* autorul scrierii *Despre sectele filozofilor* este des citat în lucrare.
[72] După numele lui *Anmcens,* filozof din şcoala hedonistă a lui Aristip.
[73] *Theodor,* zis şi Ateul, filozof din şcoala hedonistă.
[74] Această formulă de închidere a unei expuneri se întâlneşte foarte des la Diogenes Laertios (vezi I, § 11 fin. şi *passim).*
[75] *Potamon din Alexandria* pare contemporan cu Augustus (deci secolul I î.Chr.). Dacă Diogenes Laertios vorbeşte despre „puţin înaintea noastră", acest lucru este !uat de la izvorul său, cu modul mecanic de a proceda care-l caracterizează pe biograful nostru. In orice caz, expunerea şcolii eclectice a lui Potamon este o piesă adăugată şi nu intră organic în ansamblul anterior, ci face impresia de corp străin.
[76] *Raţiunea conducătoare* (gr. *to hegemonikon)* - corespondentul stoician al raţiunii, *nous,* de la Platon şi Aristotel. Dar cum raţiunea la stoicieni este materială, fiind foc pur, *pyr,* sau aer cald, *pneuma,* fondatorii şcolii au ales termenul *hegemonikon* (lat. *prirMipale)* spre a nu se face nici un fel de confuzie cu raţiunea imaterială a platonicienilor şi aristotelicienilor.
[77] Cuvântul grec pe care l-am tradus cu „reprezentare" este *phantasia,* fiind şi el un termen tehnic stoician. Reprezentarea este o amprentă lăsată de senzaţie în suflet. Vezi despre acestea cartea a Vil-a, cap. I şi urm.
[78] Aici materia, cauza eficientă, calitatea, locul sunt categorii aristotelice.
"Şi aici avem idei luate de la doctrina etică a lui Aristote!. După acesta, virtutea singură nu poate da omului fericirea, cum pretindeau că e posibil stoicienii, ci omul are nevoie de un minim de bunuri exterioare pentru a fi fericit. Dtx, frumuseţea, sănătatea, avuţia nu sunt lucruri cu totul indiferente pentru fericirea omenească, după cum afirmau stoicienii.
▪

r

CAPITOLUL I

THALES[1]

(640-562 î.Chr.)

I [22] Herodot, Duris[2] şi Democrit sunt de acord că Thales era fiul lui Examyes şi al Cleobulinei, că aparţinea familiei Thelizilor, fenicieni[3] dintre cei mai nobili urmaşi ai lui Agenor şi Cadmos[4]. «El era unul dintre cei şapte înţelepţi»[5], după cum ne informează Platon[6]. A fost primul bărbat căruia i s-a dat numele de înţelept, pe vremea când la Atena era arhonte Damasias[7] şi când s-a dat denumirea tuturor „celor şapte înţelepţi", aşa cum spune Demetrios din Faleron în *Lista arhonţilor**.* I s-a dat cetăţenia la Milet, când a venit acolo împreună cu Neileos, care fusese exilat din Fenicia. Cei mai mulţi scriitori spun că era de fel din Milet şi dintr-o familie ilustră".

II [23] După ce desfăşoară o activitate politică, se apucă de studiul naturii. Unii spun că n-a lăsat în urmă nici o scriere[10], căci *Astronomia nautică,* atribuită lui, se zice că-i a lui Phocos din Samos[11]. Callimah[12] îl cunoaşte ca descoperitor al Ursei mici[13]: el se exprimă astfel în iambii săi:

Mai întâi statornicit-a el acele stele
Numite „Car"[14], pe mări călăuzind fenicienii.

După alţii însă, el a compus numai două scrieri: una *Despre solstiţiu* şi alta *Despre echinoxuri,* socotind că celelalte probleme nu pot fi înţelese[15]. Se pare, după unii, că el, cel dântâi, s-a ocupat cu astronomia, cu prezicerea eclipselor de soare şi cu fixarea solstiţiilor, după cum spune Eudemos în a sa *Istorie a astronomiei^.* Prin aceasta şi-a câştigat admiraţia lui Xenofanes şi a lui Herodot[17] şi a atras asupra sa atenţia lui Heraclit şi a lui Democrit[18].

III [24] Unii, printre care poetul Choirilos[19], afirmă că el, cel dântâi, a susţinut nemurirea sufletului. Tot el, pentru prima dată, ar fi stabilit drumul soarelui de la solstiţiu la solstiţiu şi. după relatarea unora, a declarat cel dintâi că mărimea soarelui este a şaptea suta douăzecea parte «din cercul solar şi tot atâta a lunii» din cercul[20] lunar. El a fost şi primul care a numit ultima zi a lunii ziua a treizecea[21] şi, după spusa unora, primul care a discutat probleme de fizică.

Aristotel şi Hippias afirmă că Thales atribuia un suflet şi lucrurilor neînsufleţite, dovedind acest lucru prin piatra magnetică şi chihlimbar[22]. Pamphile[23] spune că Thales a învăţat geometria de la egipteni şi că el a înscris pentru prima dată un triunghi dreptunghic într-un cerc[24], cu care prilej a jertfit un bou. [25] Alţii însă, printre care şi matematicianul Apollodoros[25]. pun această descoperire pe seama lui Pitagora. (Acesta a înlesnit foarte mult descoperirile pe care Callimah, în *Iambii* săi[26], le atribuie frigianului Euphorbos, de pildă triunghiurile scalene şi toate cele ce ţin de geometria teoretică).

Se pare că Thales a avut şi meritul de a fi dat soluţii foarte bune şi în problemele politice. Astfel, atunci când Cresus a trimis soli milesienilor, oferindu-le să încheie o alianţă cu ei, Thales a împiedicat acest lucru, iar după biruinţa lui Cyrus, faptul acesta s-a dovedit a fi fost salvarea statului[27]. El însuşi afirmă însă, după cum relatează Heracleides[28], că a trăit izolat, ca simplu particular, departe de treburile statului.

IV [26] Unii spun că s-a căsătorit şi a avut un fiu, pe Cybisthos; alţii însă afirmă că a rămas neînsurat şi a adoptat pe fiul surorii sale, iar când era întrebat de ce nu are copii, el răspundea: „Pentru că iubesc copiii". Se povesteşte că, atunci când mama sa încerca să-l silească să se însoare, el îi răspundea că nu e încă timpul, iar când nu mai era în floarea tinereţii, la insistenţele mamei sale, el răspunse că a trecut timpul.

V Hieronymos din Rhodos[29], în cartea a doua a operei sale *Note împrăştiate,* relatează că Thales, voind să arate cât de uşor e să ajungi

bogat şi prevăzând că se anunţa o recoltă bogată de măslini. închirie toate teascurile de untdelemn şi câştigă astfel o sumedenie de bani[30].
VI [27] Doctrina lui era că apa este începutul tuturor lucrurilor[31] şi că lumea e însufleţită şi plină de zei[32]. Se zice că el a descoperit anotimpurile şi că a împărţit anul în trei sute şaizeci şi cinci de zile[33].
N-a avut nici un profesor; s-a dus doar în Egipt şi a stat câtva timp în apropierea preoţilor de acolo. Hieronymos spune că Thales a măsurat piramidele după umbra lor. observându-le în momentul când umbra noastră are aceeaşi lungime ca şi noi înşine[34].
După Minyes[35], el a trăit în strânse legături cu Thrasybulos, tiranul din Milet.
VII Binecunoscuta poveste a trepiedului[36] găsit de pescari şi trimis rând pe rând înţelepţilor de către poporul din Milet [28] sună aşa: Câţiva tineri ionieni cumpăraseră o plasă de la nişte pescari milesieni şi, scoţând din apă un trepied, se iscă între ei o ceartă, care ţinu până ce milesienii trimiseră soli la Delfî şi zeul dădu următorul oracol:
Tu, vlăstar din Milet, lui Phoibos îi faci întrebare: Cine să fie stăpân trepiedului ? Zeu-ţi răspunde: Cel ce s-arată-ntre voi întâiul în înţelepciune.
în consecinţă, ei îl dau lui Thales, acesta altuia şi aşa mai departe până la Solon, acesta însă declară că zeul este cel mai înţelept şi trimise trepiedul la Delfl Callimah, în *Iambii* săi. istoriseşte altfel povestea, inspirându-se din Maiandrios din Milet. După el. un oarecare Bathycles, arcadian, lăsă la moartea lui o cupă, cu recomandarea ca urmaşii lui „s-o dea aceluia care a fost cel mai de folos prin înţelepciunea sa". Cupa fu dată lui Thales şi, după ce făcu înconjurul înţelepţilor, ajunse iarăşi la Thales [29]. iar acesta o trimise lui Apollo din Didyma[37], cu această dedicaţiei după cum ne spune Callimah:
Thales mă-nchină acum acelui ce poartă de grijă Neamului lui Neleu; fost-am de două ori dar».

Iar dedicaţia în proză sună astfel: „Thales din Milot, fiul lui Examyes, aduce lui Apollon Delfinios acest dar, pe care l-a primit de două ori de la elini". Acela care a dus cupa de la un înţelept la altul, fiul lui Bathycles, se numea Thyrion, după cum spun Eleusis în scrierea sa *Despre Ahile* şi Alexon din Myndos în cartea a noua a *Legendelor.*
Dar Eudoxos din Cnidos şi Euanthes din Milet ne informează că unul dintre prietenii lui Cresus primi de la rege un potir de aur pentru ca să-l dea celui mai înţelept dintre elini [30] şi că acela îl dădu lui Thales; apoi, de la acesta, potirul trecu de la un înţelept la altul până ce ajunse la Chilon, care puse această întrebare lui Apollo Pythicul: „Cine-i mai înţelept ca mine?". Acela îi răspunse că Myson, despre care vom vorbi[39]. (Eudoxos şi adepţii lui îl pun pe Myson printre cei şapte înţelepţi în locul lui Cleobul, iar Platon[40] în locul lui Periandru.)
Iată textual prorocirea lui Apollo Pythicul:
.Află că-i unul Myson în Oiţa, la Chenai, cu multă
Minte, mai ager'nespus decât cea ce-ţi fu hărăzită.
Aceasta fu dată ca răspuns la întrebarea pusă de Anacharsis. Dimpotrivă, Daimachos platonicianul şi Clearh pretind că această cupă fu trimisă de Cresus lui Pittacos şi trecu de-a rândul pe la toţi înţelepţii.
Andron, în lucrarea sa *Trepiedul,* povesteşte că argienii au oferit un trepied, ca premiu de vrednicie[41], celui mai înţelept dintre elini. Fu socotit demn de acest premiu Aristodem din Sparta, care îl cedă lui Chilon [31]. Aristodem este amintit de Alceu în aceste versuri:
Vorbă cu tâlc a rostit în Sparta cândva-Aristodemos: Omu-e averea: sărman care-n frunte să stea nu se află.
Unii spun ca Periandru trimise lui Thrasybulos, tiranul din Milet, o corabie încărcată cu daruri; aceasta pieri în apele din jurul insulei Cos şi după aceea fu găsit trepiedul de nişte pescari. Totuşi, Phanodicos zice că fu găsit în marea din apropierea Atenei, de unde fu adus în oraş; aici se ţinu o adunare a poporului, care trimise

trepiedul lui Bias **[32];** pentru care motiv, vom arăta în viaţa lui Bias[42].
Alţii afirmă că trepiedul era făurit de Hefaistos şi că fu dăruit de zeu lui Pelops la nuntă; ajunse apoi la Menelaos şi, fiind răpit, împreună cu Elena, de Alexandros[43]. fu aruncat în marea din jurul insulei Cos de către laconiană[44]. care spunea că va fi obiect de ceartă.

După o scurgere de timp, nişte oameni din Lebedos cumpărară de pe acolo un năvod şi scoaseră afară trepiedul. Certându-se din pricina lui cu pescarii, au ajuns până la Cos şi, cum cearta nu mai înceta, au adus cazul la cunoştinţa Miletului, capitala lor. Milesienii, deoarece solii lor au fost desconsideraţi, porniră cu război împotriva celor din Cos. Căzură mulţi şi de o parte şi de alta, până ce un oracol le vesti că trepiedul va trebui dat bărbatului celui mai înţelept. Amândouă taberele se înţeleseră să-l dea lui Thales [33], iar după ce trepiedul făcu înconjurul tuturor înţelepţilor, Thales îl închină lui Apollo din Didyma[45]. Oracolul primit de cei din Cos sună astfel:

Sfada va tot măcina meropii[46] şi ionienii, Pân-ce-auritul trepied zvârlit de Hefaistos în mare Nu-l veţi urni din oraş şi nu va ajunge în casa Celui ce ştie toate ce sunt, ce fi-vor şi fost-au.

Oracolul primit de milesieni, care începe cu cuvintele:

Tu, vlăstar din Milet, lui Phoibos îi faci întrebare: Cine să fie stăpân trepiedului ?...

a fost citat mai sus. Atât am avut de spus despre povestea trepiedului[47].

Hermip, în *Vieţile* sale[48], atribuie lui Thales o vorbă spusă de alţii cu privire la Socrate. Se zice că el avea obiceiul să spună că mulţumeşte soartei pentru trei binefaceri: „întâi, pentru că m-am născut om şi nu animal, apoi, pentru că-s bărbat şi nu femeie şi, al treilea, pentru că sunt elin şi nu barbar"[49].

VIII [34] Se povesteşte că odată, ieşind de acasă însoţit de o bătrână ca să observe stelele, căzu într-o groapă şi strigătele sale de ajutor făcură pe bătrână să-i spună: „Cum vrei să ştii ce-i în cer,

Thales, când nu eşti în stare să vezi ce-i la picioarele tale ?"[50]. Timon îl cunoaşte ca astronom şi-l laudă în ale sale *Silloi*[51], unde spune:

Thales vestitu-astronom ce-ntre şapte-nţelepţi este frunte.

După Lobon din Argos[52]; cele scrise de el ajung până la două sute de versuri. Se spune că pe statuia lui stă scrisă această inscripţie[53]:

Thales crescut de Milet, oraşul ionic l-arată Astronom prea vestit, mai iscusit decât toţi.

IX [35] Dintre versurile lui, care se cântă încă, putem aminti următoarele:

Vorba de-i lungă înseamnă gândire puţin înţeleaptă.
Mintea îţi ascute,
Binele-l râvneşte;
Cetlui-vei cu-aceasta gura celor flecari[54].

Trec drept ale lui şi aceste maxime:

Dintre toate câte există, divinitatea e cea mai străveche, căci ea este nenăscută.
Cel mai frumos lucru este universul, căci el e opera divinităţii.
Cel mai mare e spaţiul, căci el le cuprinde pe toate.
Cel mai iute e spiritul, căci el aleargă pretutindeni.
Cea mai tare e necesitatea, căci ea domneşte peste toate.
Cel mai înţelept e timpul, căci el descoperă toate[55].

Thales zicea că nu-i nici o deosebire între moarte şi viaţă. Atunci îi spuse cineva: „Tu de ce nu mori ?". El răspunse: „Tocmai fiindcă nu-i nici o deosebire !'". [36] La întrebarea cuiva: ce a fost mai întâi, noaptea ori ziua ? - el răspunse: „Noaptea e cu o zi mai înainte". Cineva îl întreabă dacă un om poate ascunde de zei o faptă rea. „Nu, nici chiar un gând rău", spuse el.

Unui bărbat adulter, care-l întreabă dacă ar putea să jure că n-a comis adulterul, el îi răspunde: „Jurământul strâmb nu-i mai rău decât adulterul". Fiind întrebat ce-i greu, răspunse: „A se cunoaşte pe sine".

Ce e uşor ? „A da sfat altuia". Care-i lucrul cel mai plăcut ? „Reuşita". Ce e divinul ? „Ceea ce nu are nici început, nici sfârşit", întrebat ce lucru extraordinar a văzut, răspunse: „Un tiran bătrân". Cum ar putea cineva suporta cel mai uşor o nenorocire ? „Dacă i-ar vedea pe duşmanii săi şi mai nenorociţi". Cum am putea trăi o viaţă cât mai bună şi mai dreaptă ? „Ferindu-ne de a face singuri ceea ce dojenim la alţii". [37]. Cine-i fericit ? „Acela care are trup sănătos, spirit[56]iscusit şi fire educată". El ne spune să ne amintim de prieteni, fie prezenţi, fie absenţi. Să nu ne fălim cu înfăţişarea noastră, ci să ne silim să avem o purtare frumoasă. „Fereşte-te de bogăţia dobândită pe căi necinstite - spune el - şi cată să nu fii acuzat de necredinţă faţă de cei care ţi-au fost camarazi credincioşi". Grija pe care o ai de părinţii tăi, tot aceeaşi s-o aştepţi şi de la copiii tăi"[57].

Thales spunea că revărsarea Nilului se datoreşte vânturilor etesiene, care, suflând din direcţie opusă, îi umflă apele[58].
X Apollodor, în *Cronologiile* sale[59], afirmă că Thales s-a născut în primul an al olimpiadei a treizeci şi cincea[60]. [38] A murit la şaptezeci şi opt de ani sau, cum crede Sosicrates[61], la nouăzeci de ani; într-adevăr, el muri în olimpiada a cincizeci şi opta[62] şi a fost contemporan cu Cresus, căruia i-a oferit să-l treacă Halysul fără pod, abătând cursul apei[63].
XI Au mai fost şi alţi bărbaţi cu numele de Thales, şi anume cinci, după cum spune Demetrios din Magnesia în lucrarea sa *Omonimii[6]*:* un retor din Callatis, de prost gust: un pictor din Sicyona, de mare talent; al treilea: un bărbat din vremuri foarte vechi, de pe timpul lui Hesiod, al lui Homer şi al lui Licurg; al patrulea, de care aminteşte Duris în opera sa *Despre pictură[65]:* al cincilea, mai recent, un bărbat obscur, de care pomeneşte Dionysios în *Critici.*
XII [39] înţeleptul nostru muri pe când privea la o întrecere între atleţi, din pricina căldurii, a setei şi a slăbiciunii, la o vârstă înaintată. Pe mormântul lui se află următoarea inscripţie:
Iată mormântul sărac ce ţine acuma pe Thales, înţeleptul vestit: faima-i tot ceru-a cuprins.

Pot să citez şi un epitaf al meu[66] **din** cartea întâi de *Epigrame sau versuri felurite[61]:*
Căci atunci când privea o-ntrecere, Helios stăpâne.
Repede din stadion Thales de tine-i răpit. Bine-ai făcut că l-ai luat mai aproape. Bătrânul, sărmanul,
Stelele nu mai zărea de pe pământ când privea.
XIII **[40]** A lui Thales e şi cugetarea: „Cunoaşte-te pe tine însuţi"", despre care Antisthenes în *Succesiunile filozofilor[65],* spune că e a Femonoiei, iar de la ea şi-o însuşit-o Chilon.
sXIV Aici e locul potrivit pentru o privire generală asupra celor şapte înţelepţi, despre care avem următoarele tradiţii: Damon din Cyrene, în cartea sa *Despre filozofi[69],* îi critică pe toţi, mai ales pe cei şapte. Anaximenes[70] observă că toţi s-au ocupat cu poezia, Dicaiarchos[71] zice că ei n-au fost nici înţelepţi, nici filozofi, ci nişte oameni cu mintea foarte ageră şi legiuitori iscusiţi. Archetimos din Siracuza[72] a descris o întâlnire a lor la curtea lui Cypselos[73], unde zice că s-a întâmplat să fie şi el de faţă; în locul acesteia, Ephoros pune o întâlnire la curtea lui Cresus, fără Thales însă. Alţii afirmă că ei s-au întâlnit la Panionion[74], cât şi la Corint şi la Delfi **[41].** Spusele lor nu sunt raportate la fel şi sunt atribuite, când unuia, când altuia, ca următoarea:
Fost-a-n Sparta un Chilon-nţeleptul, ce spus-a: Niciodată prea mult; toate la vremea lor.
E controversă şi în privinţa numărului lor. Maiandrios[75] pune în locul lui Cleobul şi al lui Myson pe Leofantos, fiul lui Gorgiadas din Lebedos sau din Efes şi pe Epimenide din Creta; Platon, în *Protagoras[16],* pune pe Myson în locul lui Periandru; Ephoros pune pe Anacharsis în locul lui Myson, iar alţii adaugă şi pe Pitagora. Dicaiarchos ne dă patru nume admise de toţi: Thales, Bias, Pittacos şi Solon; apoi, el mai numeşte alţi şase, dintre care alege trei: Aristodem, Pamphilos, Chilon din Lacedemonia, Cleobul, Anacharsis.

Periandru. Unii adaugă pe Acusilaos. fiul lui Cabas sau Scabras, din Argos [42]. Dar Hermip, în *Despre înţelepţi,* citează şaptesprezece, din care unii aleg pe cei şapte într-un fel, alţii în alt fel. Ei sunt: Solon, Thales, Pittacos, Bias, Chilon, «Myson», Cleobul, Periandru. Anacharsis, Acusilaos, Epimenide, Leofantos. Ferekyde, Aristodem, Pitagora, Lasos - fiul lui Charmantides sau al lui Sisymbrinos sau, după Aristoxenos, fiul lui Chabrinos din Hermione - şi [Anaxagora][77]. Hippobotos. în *Lista filozofilor™,* citează pe Orfeu, Linos, Solon, Periandru, Anacharis, Cleobul, Myson, Thales, Bias, Pittacos, Epicharmos şi pe Pitagora.
XV Iată şi scrisorile care se atribuie lui Thales[79]:
Thales către Ferekyde
[43] „Aflu că tu te gândeşti, cel dintâi dintre ionieni, să înfăţişezi elinilor un studiu despre cele divine. Şi poate că este o hotărâre înţeleaptă de a face publică scrierea, în loc să faci un lucru fără folos, înfăţişând-o unor oameni oarecare. Dacă deci îţi face

plăcere, sunt gata să discut cu tine subiectul cărţii tale şi, dacă mă pofteşti, voi veni la tine, la Syros. Desigur, atât eu cât şi Solon din Atena am fi lipsiţi de minte dacă, după ce am călătorit până la Creta, pentru a face cercetări acolo, şi până în Egipt, pentru ca să ne vedem cu preoţii şi cu astronomii de acolo, n-am veni şi până la tine. Va veni şi Solon, dacă îngăduieşti. [44] Căci tu, îndrăgostit cum eşti de locul natal, vii rar de tot în Ionia şi nu eşti stăpânit de dorinţa de a vedea lume străină, ci, cum sper, te ţii de un singur lucru, de scris. Noi însă, care nu scriem nimic, cutreierăm Elada şi Asia".

Thales către Solon

XVI „Dacă părăseşti Atena, mi se pare că lucrul cel mai potrivit ar fi să te stabileşti la Milet, care-i o colonie ateniană, căci aici nu-i nici o primejdie pentru tine. Dar dacă te supără gândul că şi noi suntem guvernaţi de un tiran, în ura ta pentru toţi despoţii, vei putea

avea cel puţin bucuria să trăieşti împreună cu noi, prietenii tăi. Ţi-a scris şi Bias. poftindu-te la Priene: dacă ţi-e mai plăcut oraşul Priene şi vrei să te stabileşti acolo, vom veni şi noi[80] să locuim lângă tine".

NOTE

[1] Acest capitol despre Thales, părintele materialismului grec, este editat critic de Diels-Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker',* 1935, **Voi.** I, p. 67 şi urm., cu mici omisiuni. Biografiile lui Diogenes Laertios, ca şi ale altora, au o serie de rubrici sau locuri *(topoi)* în care sunt expuse diversele teme. Ele pot varia, li se poate schimba şi ordinea, unele dintre ele pot lipsi sau pot apărea altele nemarcate de noi. Dăm mai jos rubricile cele mai caracteristice şi obişnuite. Cititorul Iui Diogenes Laertios le va putea uşor identifica în biografiile filozofilor pe care le va citi.

1. Numele.
2. Familia.
3. Strămoşii.
4. Patria.
5. Caracterul.
6. Descoperiri.
7. Anecdote.
8. Maxime.
9. Opinii.
10. Opere.
11. Testament.
12. Moartea.
13. Epigrame funerare.
14. Scrisori.
15. Omonimi.

(Cf. Fr. Leo, *Die griechisch-romische Biographie nach ihrer literarischen Form,* Leipzig, 1901).

[2] *Duris,* istoric bine cunoscut din Samos (jumătatea a doua a secolului al IV-lea î.Chr.), adesea citat în opera lui Diogenes Laertios.

[3] Originea lui Thales, după tradiţie, este, după cum se vede, nesigură. După unii este fenician la origine, după alţii băştinaş din Milet. In ultimul timp s-a susţinut că Thales ar fi de origine carianâ, că numele tatălui său, Examv ss. ar fi carian. Caria este hinterlandul Miletului.

[A] *Agenor,* după legendă, era fiul lui Poseidon şi al Libyei. A fost regele Ftniciei şi a avut o fiică, Europa, şi trei fii: Cadmos, Fenix şi Cv'J - ***Cadmos,*** fondatorul

Thebei, este sigur fenician ca origine. El este cel care a adus şi a transmis grecilor alfabetul fenician, cel puţin după tradiţie.

■ Textul dintre paranteze ascuţite este completat de Hermann Diels, el lipsind din manuscrise.

[6] Vezi Platon, *Protagora,* 343 a.

[7] Evenimentele istorice la Atena, ca şi în alte cetăţi, erau marcate prin anul desemnat cu numele arhontelui eponim, magistrat ales anual. Ulterior, datele istorice se marcau prin olimpiade, care încep în 778-777 şi se ţineau din patru în patru ani. Damasias a fost arhonte în 582-581 î.Chr.

[s] *Demetrios din Faleron,* filozof peripatetician, de care Diogenes Laertios vorbeşte în cap. V din cartea a V-a. Demetrios a scris foarte mult. în lista operelor lui de la Diogenes Laertios, V, 80-81, nu este citată lucrarea ***Lista*** *arhonţilor.*

' Vezi mai sus, n. 3.

[10] Aceasta este ipoteza cea mai verosimilă. Informaţiile pe care le avem despre Thales la Aristotel, par a se baza pe o tradiţie orală şi nu pe opere scrise.

[11] *Phocos din Samos,* necunoscut din altă parte.

[12] *Callimah din Cyrene,* poet delicat, rafinat şi mare erudit (secolul al IV-lea î.Chr.). El a fost primul bibliotecar al marii biblioteci din Alexandria şi a întocmit un fel de catalog erudit de scriitori vestiţi, în 120 de cărţi. E cunoscut mai ales prin poemul cu privire la părul Berenicei, din care s-a inspirat Catul.

[13] ***Ursa** mică* e aceeaşi constelaţie ca şi Carul mic, care se termină cu steaua polară (vârful cozii Ursului sau capul oiştei Carului).
[14] Vezi nota anterioară.
" *Akatălepta,* „incomprehensibile". Thales sceptic şi agnosticist pare anacronic.
[16] Vezi mai sus, n. 36 de la *Introducere.*
[17] Cf. Herodot, I, 74. Vezi şi alţi autori, la Diels-Kranz, *Vors.*| I, p. 74, care depind de Eudemos. Interesant ar fi de ştiut dacă Eudemos are altă sursă de informaţii cu privire la prevestirea eclipselor de către Thales decât pe Herodot, ceea ce nu se poate stabili, operele lui Eudemos fiind pierdute. Se ştie că în timpul a 223 de revoluţii ale lunii (18 ani solari şi 6 luni), toate eclipsele de Soare şi de Lună se repetă la intervale fixe. Acest lucru pare a fi fost cunoscut babilonenilor şi a trecut la egipteni, de la care pare a fi preluat Thales cunoaşterea perioadei *săros* de 223 de revoluţii ale lunii. Dar, pentru, babiloneni, *săros* este numărul 3 600 (= 60^2). Totuşi, textele accadiene vorbesc despre eclipse aşteptate care nu au loc (din cauza paralaxei, nu toate eclipsele sunt vizibile peste tot pe Pământ), ceea ce dovedeşte că ei aveau un sistem de prevestire care nu poate fi decât acela al perioadei de 223 de revoluţii ale Lunii, când toate eclipsele se repetă la aceleaşi intervale. După autorii moderni, eclipsa de Soare prevestită de Thales ar fi avut loc la 5 mai 585; după Tannery. la 30 septembrie 610 Î.Chr.
[18] După textul lui Diogenes Laertios, Xenofanes pare a fi ştiut că Thales a prevestit eclipsa de Soare. Ceea ce e o mărturie foarte veche (Xenofanes şi-a dezvoltat
activitatea poetică şi filozofică în sec. VI şi primul pătrar al secolului al V lea î.Chr.). Cât despre aprecierile lui Heraclit şi Democrit despre Thales ca astronom, nu ştim mai mult decât ceea ce spune Diogenes aici.
" Poeţi purtând numele de *Choirilos* sunt mulţi: unul poet tragic, altul poet comic, în fine un poet epic, care probabil că este cel menţionat aici.
Cum, după Thales, sufletul este probabil identic cu materia primordială, adică apa, el este în sensul acesta nepieritor.
[20] Completarea dintre parantezele ascuţite este făcută de H. Diels după Apuleius, *Fior.,* 18, p. 37, 10 Helm. Ideea e foarte clară, textul manuscriselor e deteriorat şi bine reconstituit de Diels. Soarele are lăţimea aparentă cam de 1/2 grad, iar Luna aşişderea. Deci această lăţime se cuprinde de 720 de ori în circumferinţa pe care o parcurg (aparent) zilnic pe cer; deci două lăţimi ale Soarelui sau ale Lunii (= dubli paşi) fac un grad şi intră de 360 de ori în circumferinţa cerului.
[21] In vechime, luând revoluţia Lunii ca facându-se în medie în 29 de zile, se ajungea la un an lunar defectuos, prea diferit de anul solar real. Thales. luând luna de 30 de zile. ajunge la anul de 365 de zile (360 de zile + 5 zile apagogice), după cum se vede mai departe din Diogenes Laertios, I, 27.
[22] Vezi textul complet al lui Aristotel, *De anima.* A, 2, 405 a, 19. Primii materialişti greci erau hilozoişti şi, ca atare, socoteau, ca şi filozofia greacă ulterioară, că sufletul *(psyche)* este un principiu de mişcare. Un lucru se mişcă mecanic dacă e tras sau împins de un altul, iar dacă se mişcă dintr-o cauză interioară lui, atunci are un suflet (ceea ce nu exclude ca acest suflet să fie material ca la filozofii presofistici, stoicieni, Epicur). Şi sferele planetare trebuie să aibă suflet, pentru a se putea mişca, nefiind mânate de altceva. Tot astfel, după Thales, dacă piatra magnetică atrage, deci mişcă flerul, trebuie să aibă un suflet. Vom reveni mai târziu asupra acestei idei a milesianului.
[23] *Pamphile,* scriitoare de origine egipteană, citată de autori tardivi ca Diogenes Laertios, Su(i)da(s), Photios, Eudokia.
[2]" Meibomius, citeşte „semicerc"', ceea ce ar fi mai interesant decât înscrierea într-un cerc, care e valabilă pentru orice triunghi. în orice caz, Thales ştia că diametrul împarte cercul în două părţi egale (vezi Proclus, în *Euclid.* p. 157, 10, Friedlein după Eudemos).
[25] *Apollodoros* calculatorul este citat de două ori de Diogenes Laertios, şi anume aici şi în VIII, 12. în vechime, ştiinţa numerelor se numea indiferent *arithmetike* sau *logistike* (vezi Archytas, fragmentul 4, Diels-Kranz[5]). Pe timpul lui Platon, când aspectul teoretic al ştiinţei numerelor începe să se despartă de cel practic, există o aritmetică teoretică şi o logistică teoretică, precum şi o aritmetică practică şi o logistică practică (textul principal la Platon, *Gorgias.* 451, a-c) Mai târziu însă, aritmetica este ştiinţa teoretică a numerelor, iar logistica este ştiinţa practică a calculului (vezi Geminus, la Heron de Alexandria şi la Proclus, *In Euclid.,* p. 38-40, Friedlein). Despre Apollodoros nu ştim absolut nimic altceva în afara acestor două citate la Diogenes Laertios.

[26] *Iambii* lui Callimah de care este vorba aici se află pe un papirus găsit în Egipt la Oxyrhinchos. Vezi textul la Diels-Kranz[5], I, p. 73. Am fi de acord cu sugestia din aparatul critic la Diels-Kranz[5], după care prin frigianul Euphorbos s-ar înţelege Pitagora, care este o incarnaţie posterioară a frigianului (vezi şi Diogenes Laertios. VIII. 4. şi urm). Credem că demonstrativul „acesta" de la începutul parantezei se referă la Thales, care a premers lui Euphorbos (= Pitagora) în înscrierea triunghiurilor scalene într-un cerc, şi nu la Pitagora. Acest sens ar reieşi mai bine dacă s-ar suprima paranteza lui Diels, pe care am păstrat-o şi noi, şi s-ar pune între paranteze propoziţia precedentă: „Alţii însă... pe seama lui Pitagora".
[27] Imperiul hittit a dominat Asia Mică de pe la 2000 până la 1200. De la 1200 până la venirea cimerienilor (700 Î.Chr.) a dominat Imperiul frigian, distrus de această năvălire. Asia Mică scapă de stăpânirea cimeriană datorită celei lidiene, iar Imperiul lidian durează în Asia Mică până în 546 î.Chr., când Cresus este învins şi puterea lidiană distrusă de Cyrus, regele perşilor.
[28] *Heracleides din Pont,* filozof căruia Diogenes Laertios, în cartea V, îi consacră cap. VI (§§ 86-94); este un autor foarte original, peripatetician cu înclinaţii spre platonism şi pitagoreism, care însă, în concepţiile sale, se depărtează de platonismul originar. El are înclinaţie spre fabulaţie şi fantastic. Printre alte opere, scrie şi dialoguri în care face să vorbească diferite personaje, intre care şi pe Thales. Puţinul discernământ al lui Diogenes Laertios e dovedit de faptul că ceea ce Heracleides îl face să spună în dialog pe Thales este socotit de biograful nostru ca fiind spus de Thales
însuşi.
[29] *Hieronymos din Rhodos,* peripatetician, care ia o direcţie epicuriană. în orice caz, anecdota despre Thales la dânsul provine de la Aristotel (vezi nota următoare).
[30] Vezi Aristotel, *Politica,* I, 11, 1259 a, 6-l8. Cf. şi Cicero, *De divinatione,* I, 49, 111. Anecdota este interesantă, dar apărută mai târziu, când filozofii erau dispreţuiţi ca unii care se ocupă de lucruri fără nici

un folos (vezi Epictet, *Manualul,* cap. 29, § 4-7, şi idem, *Disertaţiile,* I, 26, 5, despre părinţii care se mâhnesc dacă copiii lor devin filozofi; cf. ***ibicL,*** III, 11, şi I, 29 22.
[31] *Arche* înseamnă aici „început" şi desigur acest sens este corect pentru timpul lui Thales. Dar Aristotel înţelege prin *arche,* la vechii filozofi, materia primordială, principiul material care constituie substratul prim al lucrurilor. Acesta e, desigur. sensul pe care îl are în gând Diogenes Laertios sau izvorul său.
[32] Lumea este însufleţită, după Thales, fiindcă are în sine principiul de mişcare, de transformare şi, ca atare, este plină de suflete sau de zei (vezi mai sus, n. 22). Aici se spune că lumea e plină de *daimones,* adică, în limba veche a timpului, plină de zei. Aristotel *(De anima.* A, V, 411, a 7) spune: „Thales credea că toate lucrurile sunt pline de zei" . (Cf. Aetius, I, 7, 11). Despre acestea ne-am ocupat pe larg în lucrarea noastră *Le monde homerique,* Paris, 1934, p. 126 şi urm.)
[33] Vezi mai sus, n. 21. Adăugând a 30-a zi la lună, Thales trece de la anul lunar la anul solar de 12 luni a 30 de zile plus cinci zile epagogice (suplimentare).

[34] Raţionamentul lui Thales aici ar fi simplu. Dacă aşteptăm momentul când umbra noastră are aceeaşi lungime cu înălţimea noastră şi măsurăm umbra piramidei, putem deduce că şi umbra piramidei este egală cu înălţimea piramidei, pe care o aflăm în clipa când măsurăm umbra ei. La fel, Pliniu *(Nat. hist.,* XXXVI, 82. Cf. Plutarh, *Convivium, septem sapientum, 2,* p. 147 a) dă o metodă mai subtilă. Thales ar fi înfipt un băţ de lungime cunoscută în vârful umbrei piramidei, ar fi măsurat (indiferent de oră) umbra băţului şi umbra piramidei şi ar fi stabilit proporţia: umbra piramidei se raportează la umbra băţului, precum înălţimea piramidei la înălţimea băţului, aceasta în baza asemănării celor două triunghiuri formate. Despre cunoştinţele geometrice ale lui Thales, vezi textul fundamental la Produs, *In Euclid. Elem.,* p. 157. 10, Friedlein (după Eudemos).
[35] *Minyes.* probabil un scriitor care nu ne este cunoscut din altă parte.
[36] Anecdota trepiedului este tratată de Diogenes Laertios în toată amploarea ei, dându-i nenumărate variante şi citând sumedenie de autori pentru diferitele forme ale ei (I, 27, fine - 33). Dar aceste legende nu sunt totdeauna invenţii recente. Citarea lui Apollo din Didyma, sanctuar de lângă Milet, dovedeşte vechimea povestirii, dacă nu a variantelor ei. După 494 î.Chr, când Miletul e cucerit de perşi şi distrus, intervenţia zeului din Didyma era mai puţin probabilă. în trei biografii ale lui Homer (Pseudo-Herodot, Pseudo-Plutarchos şi un oarecare Produs) se întâlneşte anecdota cu şarada pusă lui Homer de nişte pescari care, pescuind, nu prinseseră nimic şi atunci se apucaseră să-şi prindă păduchii şi să-i omoare. întrebaţi de Homer dacă au prins ceva, pescarii răspunseră: „Ceea ce am prins am lepădat, iar ceea ce n-am prins ducem cu noi". Homer, neputând dezlega şarada, ar fi murit de supărare, zic biografii. Dar o aluzie limpede la această anecdotă se găseşte într-un fragment autentic al lui Heraclit din Efes (fragm. 56, Diels-Kranz'), şi, ca atare, anecdota trebuie să fie puţin de la începutul secolului al V-lea î.Chr.
[37] *Apollo din Didyma* - sanctuar venerat şi vestit la câţiva kilometri de Milet; apare de două ori în variantele anecdotei trepiedului de la Diogenes Laertios (I, 29 şi 33), precum şi Apollo din Delfi, menţionat de două sau trei ori.
[38] în inscripţia de pe cupă, este cupa care vorbeşte în numele său.
[39] Vezi Diogenes Laertios, I, cap. IX, § 106-l08. " Vezi Platon, *Protagora,* p. 343 a.
[11] „Vrednicie" pentru *arete* este o traducere mai adecvată decât aceea obişnuită prin „virtute". *Arete* este capacitatea pentru o fiinţă sau un lucru de a-şi îndeplini funcţia esenţială. Pentru picioare vrednicia este alergatul. Şi lucrurile neînsufleţite au la greci *arete.* O casă o poate avea în măsura în care îşi îndeplineşte funcţia esenţială, care este aceea de a adăposti pe om contra arşiţei soarelui şi contra frigului iernii. Un medicament are vrednicia de a produce efectul curativ. Aceste exemple se găsesc la autori clasici. Despre „virtutea casei" vorbeşte Aristotel.
[42] Cu privire la Bias, vezi Diogenes Laertios, I, cap. V, § 82-88.

[43] *Alexandros,* alt nume pentru Paris, fiul lui Priam, răpitorul frumoasei Elena. din cauza căreia a izbucnit războiul troian. Homer întrebuinţează foarte rar numele de Paris şi foarte des cel de Alexandros.
[44] *Laconiana* e frumoasa Elena din Sparta.
[45] Vezi mai sus, n. 37.
* *Kderopi* se numesc aici, poetic, locuitorii din insula Cos.
[47] Formula de închidere obişnuită a lui Diogenes Laertios la povestiri lungi.
[48] Despre Hermippos din Smyrna, vezi n. 32 de la Introducere.
• Este foarte îndoielnic ca Thales să fi spus aşa ceva. Mai repede, poate, Socrate.
[50] Izvorul acestei anecdote trebuie să fie Platon, *Teetet,* 174 *a.*
[51] *Silloi,* poeme satirice scrise în hexametri. Aşa se numeşte o scriere a lui Timon din Phlius în trei cărţi. Din cauza acestei scrieri, Timon se numeşte şi *Sillograful.*
[n]*Lobon din Argos,* scriitor necunoscut de altminteri.
[53] Oamenilor de seamă din orice domeniu de activitate li se ridicau statui onorifice în cetăţile greceşti unde s-au născut sau unde au locuit mai mult, adesea cu o inscripţie (cf. şi H. Francotte, *De la legislation athenienne sur Ies distributions honorifiques et specialement des decretes des clerurchies atheniennes relatifs ă cet objet,* Louvain, 1900, extr. din „Musee Belge").
[H] Autenticitatea acestor versuri e mai mult decât îndoielnică.
[55] Aceste dictoane, deşi foarte frumoase, cu greu s-ar putea atribui lui Thales. Aceeaşi observaţie e valabilă şi pentru cele ce urmează.
[56] Aici ms. F are *tychen* în loc de *psychen,* iar puţin mai departe *psychen* în loc de *physin,* lecturi care sunt adoptate de Otto Apelt în traducerea sa. Totuşi, pentru *soma,* „corp", care precedă lectura, *psyche* „suflet", „spirit" este mai adecvată.
" Nimic nu garantează exactitatea atribuirii lui Thales a acestor maxime sau sentenţe.
[s] Diogenes Laertios trece aici brusc de la maxime la o temă foarte mult cercetată la cei vechi, dovadă a impresiei adânci făcute de acest fenomen rar, anume cauzele revărsării Nilului. Explicaţia la Thales, dacă e autentică - şi pare a fi, întrucât aceasta nu mai e atribuită vreunui alt autor -, este destul de naivă, dar

remarcabilă prin faptul că dă acestui fenomen o cauză naturală (cf. *Primii materialişti greci,* Bucureşti, Edit. de stat, 1950, p. 10 şi urm.).
[55] De cronograful *Apollodor din Atena,* s-a ocupat Hermann Diels (..Rheinisches Museum", voi. 31, 1876, p. 1 s.u.).
[60] Olimpiadele încep în anul 777 şi se ţin din patru în patru ani, aşa încât Ol. 35, anul 1 corespunde anului 640 î.Chr. Diels ar vrea să citească Ol. 39,1 = 625 pentru a avea anul de *akme,* de vârf al lui Thales (adică anul când acesta avea vârsta de 40 de ani) cu 15 ani mai devreme, deci în 585, data pentru care acesta a prezis eclipsa de Soare.
THALES
33
[61] *Sosicrates din Rhodos* (aprox. mijlocul secolului al Il-lea î.Chr.) - autor al unei opere, *Succesiunile filozofilor* (în cel puţin trei cărţi), citat de mai multe ori de Diogenes Laertios.
[62] Adică anul 548/545 î.Chr.
[63] Thales nu era numai un filozof, teoretician abstract, ci în acelaşi timp un om de ştiinţă şi inginer. Despre trecerea râului Halys fără punţi de către armatele lui Cresus graţie deturnării apelor de către Thales vorbeşte mai detaliat Herodot, I, 75.
[64] *Demetnos din Magnesia,* a scris *Despre poeţii si scriitorii omonimi* (acest titlu complet e citat la Diogenes Laertios, V, 3).
"Un studiu amănunţit al listelor de omonimi care se găsesc la Diogenes Laertios ar putea da rezultate interesante. De obicei, în aceste liste se da la început numărul total al omonimilor, inclusiv filozoful de care este vorba în capitolul respectiv. Aici se vorbeşte de cinci Thales, tară a fi cuprins în acest număr şi filozoful. Apoi urmează doi omonimi fără să-i numeroteze. Numerotarea începe abia cu al treilea. Apoi avem aici un Thales pictor din Sicyon, când titlul operei lui Demetrios vorbeşte precis de „poeţi şi scriitori". Deci menţiunea acestuia ar putea fi băgată în locul destinat menţiunii lui Thales filozoful şi a fost făcută de altcineva decât Demetrios, poate chiar de însuşi Diogenes Laertios. Dar ce-i cu al patrulea, amintit de Duris în opera sa *Despre, pictură* ? Este el acelaşi cu pictorul din Sicyon ? Dificultăţi similare vom găsi şi în alte liste de scriitori omonimi la Diogenes Laertios.
[66] Se găseşte şi în *Anthologia Palatina,* VII, 84.
[67] Diogenes Laertios a făcut o culegere de epigrame cu privire la moartea unor oameni celebri şi a publicat-o în cel puţin două cărţi, sub titlul *Epigrame* sau *Versuri felurite (P'ämmetros).* în general, Diogenes Laertios era un poet mediocru, dar nu lipsit de încredere în talentul său. în opera de faţă, el îşi citează cu complezenţă creaţiile muzei sale epigramatice ori de câte ori i se oferă ocazia. Unii autori au susţinut că el a scris opera sa *Despre vieţile şi doctrinele filozofilor* numai pentru a-şi cita epigramele, ceea ce, desigur, este exagerat. Epigrama care urmează despre moartea lui Thales nu este una dintre cele mai rău inspirate. Se găseşte şi în *Anthologia Palatina.* VII, 85.
[68] *Antisthenes din Rhodos* (prima jumătate a secolului al Il-lea Î.Chr.) - autor al unor *Succesiuni ale filozofilor,* adesea citate de Diogenes Laertios.
" *Damon din Cyrene,* scriitor; mai e citat şi la Elian, *Var. hi st.,* III, 14, şi la Athenaios, X, p. 442..
[70] *Anaximenes.* retor, nepotul lui Anaximenes din Lapsacos, care era tot retor.
[71] *Dicaiarchos din Messene* - discipol al lui Aristotel. După el, sufletul este o armonie a elementelor care intră în constituţia corpului şi e muritor. (Aceeaşi concepţie materialistă o are şi alt elev al lui Aristotel, muzicianul şi biograful Aristoxenos.) Importantă este lucrarea lui, *Viaţa Eladei,* un fel de istorie culturală a Greciei.
[72] *Archetimos din Siracuza,* istoric necunoscut din altă parte.
[73] *Cypselos,* tiran al Corintului de la finele secolului al VH-lea î.Chr.
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
[14] *Paniomon,* templul confederaţiei ioniene din Mycale, nu departe de Efes.
[75] *Maiandrios* (cf. Diogenes Laertios, I, 28, unde mss. PF au *Leandriou.* Lectura bună este, desigur, *Maiandriou).*
[76] Vezi Platon, *Protagoras,* 343 a.
[77] Credem că trebuie eliminat Anaxagora din text. Acesta este contemporan cu Pericle şi nu vedem cum poate fi inclus într-o listă de înţelepţi din secolul al Vl-lea. Am putea să ne gândim la o confuzie cu Anaximandru, însă nici acesta nu figurează în nici o listă a celor şapte înţelepţi. Deci soluţia eliminării din text ni se pare cea mai justă. Probabil lipseşte un alt nume pentru a completa numărul de 17 de la Hermip.
[78] *Hippobotos,* istoric al filozofiei (finele secolului al III-lea şi începutul secolului al II-leaî.Chr), adesea citat de Diogenes Laertios.
[79] Aceste două scrisori sunt apocrife. Stilul lor e afectat: dialectul ionic transpus artificial peste formele atice: banalitatea, vidul de orice conţinut dovedesc cu prisosinţă falsul. Aceste scrisori şi capitolele până la Epimenide nu mai sunt editate la Diels-Kranz-\
[80] Pluralul modestiei.

CAPITOLUL al II-lea
SOLON
(m 635-559 î.Chr.)

I [45] Solon, fiul lui Execestides, s-a născut la Salamina. Prima[1] lui realizare introdusă la Atena a fost desfiinţarea datoriilor, ceea ce însemna liberarea persoanelor şi bunurilor. într-adevăr, oamenii obişnuiau să împrumute bani punând ca zălog persoana lor[2], şi mulţi, din sărăcie, ajungeau ca şi sclavi[3]. Solon. cel dintâi, renunţă la dreptul său asupra

unei datorii de şapte talanţi, pe care cineva îi împrumutase de la tatăl său, şi încuraja şi pe ceilalţi să-i urmeze pilda. Această lege fu numită „scuturarea sarcinii"[4] şi se vede bine pentru ce.
După aceea trecu la statornicirea celorlalte legi[5] care ne-ar lua mult timp să le înşirăm, şi puse să le scrie pe tăbliţe mobile de lemn[6].
II [46] Cel mai mare serviciu făcut de el este următorul: patria lui, Salamina, era obiect de ceartă între Atena şi Megara; după multe înfrângeri, atenienii hotărâră printr-un decret că. dacă cineva ar propune să se mai războiască pentru Salamina, să fie pedepsit cu moartea. Solon se prefăcu că-i nebun, şi, cu o cunună pe cap, se repezi în piaţa oraşului[1]. Acolo puse un crainic să citească atenienilor poemul său cu privire la Salamina şi le trezi curajul. Atenienii porniră iarăşi război împotriva megarienilor şi, datorită lui Solon, îi biruiră [47]. Versurile care au înflăcărat cel mai mult sufletele atenienilor sunt acestea:
Sicinos de mi-ar fi fost, Folegandros baştină, poate, Numai de-Atena să scap, patrie alta găsind,
Căci în curând umbla-va din gură în gură vorbirea: „Uite-l, din Atica-i el, ce Salamina-nchinat !"

Şi:
Haidem la luptă cu toţi, la Salamina mult dragă. Să spălăm cu mult sârg pata. ruşinea cea grea.
El îi convinse de asemenea pe atenieni să cucerească Cheronesul din Tracia. [48] Ca să nu se creadă că pusese stăpânire pe Salamina numai cu forţa, nu şi cu dreptul, el puse să se deschidă câteva morminte şi arătă că morţii erau aşezaţi cu capul spre răsărit, cum era obiceiul de înmormântare la atenieni; mai mult, că şi mormintele[8] erau îndreptate spre răsărit şi că numele demelor[9] din care făceau parte răposaţii erau înscrise pe morminte, ceea ce era un obicei propriu atenienilor. Unii afirmă ca el a introdus în *Catalogul* corăbiilor, prezentat de Homer, după versul
Douăsprezece corăbii cu armie aduse şi Aias versul următor:
Din Salamina şi stete pe-alături de cetele-Atenei[10].
III [49] După aceea, poporul prinse iubire de el şi-ar fi voit bucuros să-l aibă chiar tiran: el refuză şi, după cum ne spune Sosicrates, simţind că acesta era planul rudei sale Pisistrate[11], făcu totul ca să-l zădărnicească. Se năpusti în adunarea poporului, înarmat cu suliţă şi scut, şi preveni pe atenieni de planul lui Pisistrate, ba mai mult, le făgădui că-i gata să le vină în ajutor, cu aceste cuvinte: „Atenieni, eu sunt mai înţelept decât unii dintre voi şi mai curajos decât alţii; mai înţelept decât acei care n-au înţeles complotul lui Pisistrate şi mai curajos decât acei care-l pricep dar, de frică, nu scot nici o vorbă". Consiliul[12], fiind alcătuit din partizani de-ai lui Pisistrate, zise că Solon e nebun, de aceea el îi răspunse:
Faptele, o cetăţeni, vor face de-a rândul dovada De-s smintit eu atunci când e-adevăru-ntre noi.
[50] Versurile următoare, dintr-un poem al său, dovedesc că el prevăzuse tirania lui Pisistrate:

Norii-n vâltoare aduc nămeţii şi grindina-n ropot,
Fulgerul cel orbitor, trăsnetul vine apoi; Astfel trufaşii-mbrâncesc, în tristă paragină, ţara,
Statul căzând tar-a şti prad-unui despot hain.
IV Când Pisistrate deveni stăpân la Atena, Solon. neputând convinge poporul, îşi depuse armele în faţa sediului strategilor şi zise: „Patria mea. te-am slujit cu vorba şi cu fapta". După aceea porni cu corabia spre Egipt şi Cypru şi de acolo ajunse la curtea lui Cresus[13]. întrebat de acesta: „Cine crezi că-i fericit ?"[14], Solon îi răspunse: „Tellos din Atena, Cleobis şi Biton"[15], în cuvinte prea cunoscute pentru a mai fi amintite aici. [51] Unii povestesc că regele Cresus. îmbrăcat în podoabe de tot felul, se aşeză pe tronu-i şi-l întrebă pe Solon dacă a văzut vreodată un spectacol mai frumos. „Da - fu răspunsul lui Solon - cocoşi, fazani şi păuni; căci ei strălucesc în culori naturale, care sunt de mii de ori mai frumoase"'. Solon plecă de acolo şi ajunse în Cilicia, unde întemeie un oraş, pe care-l numi Soloi[16] după numele său. Stabili în acest oraş atenieni puţin numeroşi, care, cu timpul, au şterbit puritatea limbii atice, încât s-a zis despre ei că „solecizează". Locuitorii de acolo fură numiţi *soleis,* **iar** cei din
Cypru, *solioi*[17].
V Când află că Pisistrate devenise tiran, el scrise atenienilor

următoarele:
[52] Laşilor, dacă avan vă sfărtec-acum suferinţa.
Vina pe zei să n-o daţi: singuri ponosul purtaţi. L-aţi ajutat pe vrăjmaş să ajungă atât de puternic,
Iată-nduraţi acum jugul robiei-n grumaz. Urmele vulpii vi-s dragi, pe ele păşiţi fiecare[18].
Toţi uşuratici sunteţi, minte nici pic nu aveţi. Staţi şi-ascultaţi orice om ce vorbe viclene vă-nşiră
Fâr-a-nţelege de fel răul ce poate urma.
Solon le adresă deci aceste versuri[19].
VI Pe când el era în exil, Pisistrate îi scrise precum urmează:

Pisistrate către Solon
[53] „Nu-s singurul dintre elini care am năzuit la tiranie, şi doar aveam tot dreptul, fiind din neamul lui Codros[20]. Aceasta înseamnă că am primit privilegiile pe care atenienii au jurat să le ofere lui Codros şi familiei lui şi pe care, totuşi, mai târziu, le luară înapoi. încolo, n-am nici o vină, nici faţă de zei. nici faţă de oameni. îi las pe atenieni să se conducă după legile pe care le-ai stabilit tu. Ei au o conducere politică mai bună decât sub regimul democraţiei, căci nu îngădui nimănui să-şi depăşească drepturile[23]: şi, cu toate că-s tiran, nu revendic mai multă demnitate şi cinstire, ci numai privilegiile ce erau date mai înainte regilor. Fiecare cetăţean plăteşte a zecea parte din venitul său, nu pentru mine, ci pentru un fond care să împlinească cheltuielile cu jertfele publice şi cu orice alt lucru obştesc sau pentru cazul când s-ar isca un război împotriva noastră.
[54] Nu-s supărat pe tine pentru că ai dezvăluit cetăţenilor planurile mele. Ai făcut-o doar mai mult din bunăvoinţă faţă de cetate decât din duşmănie împotriva mea şi apoi din necunoaşterea formei de guvernământ pe care voiam s-o stabilesc; dacă ai fi cunoscut-o, poate că atunci ai fi îngăduit să ia fiinţă şi n-ai fi fugit din ţară. întoarce-te deci acasă, încrezându-te în mine că, deşi nu ţi-am jurat, Solon nu va avea de suferit nici o vătămare din partea lui Pisistrate. Doar ştii că nici unul din duşmanii mei n-a suferit nimic din partea mea. Şi dacă vei găsi cu cale să fii unul dintre prietenii mei, vei fi printre cei mai preţuiţi, căci în firea ta nu văd urmă de viclenie sau necredinţă. Dacă însă vrei să trăieşti în alt chip la Atena, ai toată libertatea. Dar din pricina mea să nu stai departe de patrie""[22].
Acestea i le-a scris Pisistrate.
VII [55] Solon spune că limita vieţii omeneşti este vârsta de şaptezeci de ani.
Se pare că el a dat legi foarte bune; de pildă, dacă cineva nu-şi îngrijeşte părinţii, să fie lipsit de drepturile cetăţeneşti[23]; dar şi cel ce

şi-a irosit averea moştenită de la părinţi să primească aceeaşi pedeapsă. La fel este vinovat acel care nu are o ocupaţie şi poate fi dat în judecată de oricine vrea. Dar Lysias, în discursul său *contra lui Nicias*[24], atribuie această lege lui Dracon[25], iar lui Solon pe aceea care interzicea desfrânaţilor notorii[26] să vorbească la tribună în adunare.
VIII El micşoră premiile date atleţilor la jocuri, fixând cinci sute de drahme pentru un invingător la jocurile olimpice, o sută pentru cel de la jocurile istmice şi premii proporţionate pentru toate celelalte cazuri. După părerea lui, era un lucru de prost gust a spori recompensele acestor învingători şi a neglija pe ale celor căzuţi în războaie, ai căror fii trebuie să fie crescuţi şi educaţi pe socoteala statului. [56] De aceea, mulţi se sileau să fie viteji în lupte; aşa au fost Polyzelos, Cynegeiros, Callimachos şi toţi cei care au luptat la Marathon; apoi Harmodiu şi Aristogeiton[27]. şi Miltiade[28] şi atâţia alţii. Atleţii, dimpotrivă, când se antrenează, sunt costisitori, iar când câştigă victoria, sunt vătămători; sunt încununaţi mai mult în paguba patriei decât în paguba rivalilor lor; iar când îmbătrânesc, după cum spune Euripide:
Cu toţii mor uzaţi ca o manta-nvechitâ[29].
Solon îşi dădu seama de acest lucru şi-i tratâ cu o consideraţie redusă[30].
IX Deosebit de potrivită e şi următoarea măsură: tutorele nu trebuie să se însoare cu mama orfanilor şi nu poate fi tutore cel care ar moşteni averea în cazul morţii orfanilor[31].
[57] Şi aceasta: gravorul n-are voie să păstreze matricea amprentei inelului[32] vândut, iar dacă cineva scoate singurul ochi rămas cuiva, atunci să i se scoată aceluia amândoi ochii[33]. Apoi: ceea ce n-ai depus, n-ai dreptul să ridici, altfel, pedeapsa îţi va fi moartea. Arhontele prins că e beat va fi pedepsit cu moartea. El a orânduit ca recitarea în public a epopeelor homerice să se facă în continuare, astfel ca de acolo de unde a sfârşit primul

cântăreţ, să înceapă următorul. Solon deci, după cum arată Dieuchidas în cartea a cincea a operei sale *Istoria MegareP[4],* aduse

mai multă claritate decât Pisistrate în poezia lui Homer. Pasajul din Homer la care se referea, era acela care începea astfel: „Iată şi cei din Atena"[35] şi cele următoare.
[58] Cel dintâi, Solon numi a treizecea zi a lunii ..ziua cea veche şi nouă"[36] şi primul stabili adunarea celor nouă arhonţi pentru a delibera împreună, după cum spune Apollodor în cartea a doua *Despre legislatori[3]''.* Când porni răscoala civilă, el nu se dădu nici de partea celor de la oraş, nici de-a celor de la câmpie, nici de-a celor de pe coastă[38].
X El spunea că vorba este imaginea faptelor, că rege este acela care are cea mai mare putere şi că legile seamănă cu pânza de păianjen: cade într-însa ceva mai uşor şi slab, ea ţine; pe când un lucru mai mare o sparge şi trece printr-însa[39]. Avea obiceiul să spună ca vorba să fie pecetluită de tăcere, iar tăcerea de timpul potrivit. [59] Cei cu trecere pe lângă tirani seamănă, zicea el, cu pietricelele întrebuinţate la socoteli: fiecare din ele înseamnă când un lucru de valoare mare, când unul mic; tot aşa şi tiranii fac din fiecare din jurul lor când un om mare şi cu vază, când un om fără nici o consideraţie, întrebat de ce n-a făcut şi o lege împotriva paricizilor, răspunse: „Pentru că n-am crezut posibilă o astfel de crimă"[40]. La întrebarea cum s-ar putea face ca oamenii să săvârşească cât mai puţine nedreptăţi, răspunse: „Dacă cei neloviţi de nedreptăţi ar suferi deopotrivă cu cei nedreptăţiţi". El mai spuse: „Bogăţia duce la saturare, iar saturarea la crimă'[41].
XI Ceru atenienilor să-şi orânduiască zilele după lună[42]. îl împiedică pe Thespis să reprezinte tragedii, pentru motivul că ficţiunea e dăunătoare[43]. [60] Iar când Pisistrate se răni singur[44], Solon spuse: „Aceasta vine de la reprezentarea tragediilor''.
XII Sfaturile date oamenilor sunt arătate de Apollodor în cartea sa *Despre sectele filozofilor[45]* după cum urmează: „încrede-te în nobleţea de caracter mai mult decât în jurământ. Nu minţi niciodată. Urmăreşte scopuri demne. Nu lega uşor prietenii şi pe cele vechi nu le renega. învaţă întâi s-asculţi şi după aceea să comanzi. Când dai un

------
41
-
sfat cuiva, caută să-i fii cât mai folositor, nu cât mai plăcut. Ia-ţi drept călăuză raţiunea. Nu te întovărăşi cu cei răi. Cinsteşte pe zei, respectă pe părinţi".
XIII Se zice de asemenea că atunci când Mimnermos[46] a scris următoarele versuri:
O, ce n-aş da, fără boli, scutit de grijile grele, Moartea să-mi vină doar când şase decenii oi avea,
[61] el îi răspunse, dezaprobându-l:
Dacă mi-i spusa mai bună, mânia ţi-o lasă departe. Şterge cele ce-ai scris, crede în cele ce spun:
Versul ţi—1 schimbă pe loc. şi cântă Ligyastades astfel: Moartea să-mi vie doar când opt decenii oi avea.
XIV Dintre cântece, următorul este şi el al lui Solon:
Vezi-l pe orice om şi află Gânduri cumva ascunse de are. Faţ-arătând senin zâmbitoare; Mierea din vorba-i minciună de e, Sufletu-i pare stup întinat.
E sigur că el e autorul *Legilor* ce-i poartă numele; a scris *Discursuri către popor, îndemnuri către sine, Elegii, Despre Salamina şi Constituţia ateniană,* în total cinci mii de versuri* în afară de acestea a mai scris *poeme iambice* şi *epode[41].*
XV [62] Pe statuia lui se află inscripţia următoare:
Unde s-a fost năruit nedreapta trufie persană. La Salamina văzu Solon lumina întâi.
Era în floarea vârstei[48], după cum spune Sosicrates[49], în timpul olimpiadei a patruzeci şi şasea[50], în al cărei al treilea an fu arhonte la Atena; tot atunci dădu legile. A murit în Cypru, la vârsta de optzeci de ani[51], şi a lăsat cu limbă de moarte prietenilor să-i ducă osemintele

la Salamina şi, după ce le vor fi ars, să împrăştie cenuşa pe pământ. De aceea Cratinos, în comedia sa *Chironii,* îl face să spună:
Casa aici în ostrov îmi e, cum lumea vorbeşte, Peste-al Iui Aias ţinut fu cenuş-aruncatâ.
[63] Există şi o epigramă compusă de noi în scrierea mai sus citată, *Versuri variate,* în care am vorbit în tot felul de metri şi ritmuri despre toţi oamenii iluştri morţi, în

epigrame şi-n cântece[52]. Ea sună astfel.
Foc cipriot mistui pe Solon, în ţări străine.
Osul lui e-n Salamina, grâu din cenuşa-i rodi. Sufletu-i duseră tablele[53]-n cer ca un fulg; strălucite
Legi tuturor dărui, grele poveri uşurând.
XVI Se zice că el ar fi spus cuvintele: „Nimic prea mult"[54]. De asemenea, Dioscorides, în *Amintirile* sale[55], povesteşte că Solon, pe când îl jelea pe fiul său mort - despre care noi nu ştim nimic - şi cineva îi spuse: „Nu obţii nimic cu asta", îi răspunse:. „Tocmai de aceea plâng, pentru că nu obţin nimic cu asta".
XVII I se atribuie şi următoarele scrisori:
Solon către Periandru[56]
[64] „îmi spui că foarte mulţi uneltesc împotriva ta. Dacă vrei să scapi de ei toţi, nu vei avea îndestulă vreme. Se poate ridica un conspirator de unde tu nici nu bănuieşti; unul de teamă pentru propria-i persoană, altul din dispreţ pentru tine, fiindcă nu-i lucru de care tu să nu tremuri. Ba chiar ar merita recunoştinţa statului acela care ar descoperi omul faţă de care eşti fără bănuială. Cea mai bună cale ar fi să renunţi la putere, ca să scapi de învinuire. Dar dacă cu orice preţ trebuie să rămâi tiran, caută să ai o gardă de străini mai tare decât forţele de cetăţeni şi atunci nu te vei mai teme de nimeni şi nu va mai fi nevoie să înlături pe nimeni".

XVIII *Solon către Epimenide*[51]
„Se pare că nici legile mele n-au folosit prea mult atenienilor şi nici tu, cu purificarea oraşului. într-adevăr, religia şi legiuitorii, numai cu mijloacele lor, nu sunt în stare să ridice statele; lucrul acesta îl pot face numai cei care conduc poporul în direcţia în care o socotesc ei. Astfel, dacă lucrurile merg bine, şi religia, şi legile sunt folositoare, iar dacă nu, nici ele nu-s de nici un folos.
[65] Ştiu că nici legile mele nu-s mai bune, ca de altfel întreaga mea acţiune de legiuitor. Dar conducătorii poporului au dăunat statului, atunci când nu l-au împiedicat pe Pisistrate să introducă tirania. Şi când i-am prevenit, nu m-au crezut. El a găsit mai multă crezare, linguşind poporul, decât eu, spunând adevărul. De aceea eu am depus armele în faţa sediului strategilor şi am spus că-s mai înţelept decât aceia care nu vedeau că Pisistrate urmărea tirania, şi mai curajos decât aceia care şovaiau să i se opună. Totuşi, ei declarară nebun pe Solon. Dar, în cele din urmă, am exclamat solemn: «O, patrie, eu, Solon, sunt gata să te apăr cu vorba şi cu fapta, iar ei mă socotesc nebun. Astfel, eu plec din mijlocul lor, eu unul ce-s singurul duşman al lui Pisistrate; cei de aici n-au decât să fie, dacă vor, oştenii lui de gardă». Trebuie să ştii, prietene, că era peste măsură de ambiţios să devină tiran. [66] Mai întâi a fost conducător al mulţimii, apoi se răni singur şi apăru în Heliaia[58], strigând în gura mare c-a fost rănit de duşmanii săi, de aceea ceru să i se dea o gardă de patru sute de tineri. Poporul, fără să mă asculte, îi dădu o gardă alcătuită din voinici înarmaţi cu măciuci. După aceea, desfiinţa democraţia. Degeaba m-am grăbit să scap de robie pe cetăţenii săraci ai Atenei, dacă sunt acum cu toţii robii unuia singur, ai lui Pisistrate".
XIX *Solon către Pisistrate*
„Sunt sigur că nu voi suferi nici un rău din parte-ţi: doar îţi eram prieten înainte ca tu să fi ajuns tiran şi acuma nu-s mai potrivnic decât oricare atenian căruia nu-i place tirania. Dacă e mai bine pentru

atenieni să fie conduşi de unul singur sau să trăiască în democraţie, în privinţa aceasta fiecare trebuie să decidă după capul lui. [67] Mărturisesc că dintre toţi tiranii, tu eşti cel mai bun, dar, în ce mă priveşte, nu cred c-ar fi bine să mă reîntorc la Atena. Am dat atenienilor drepturi civile egale; am refuzat să devin tiran, când mi s-a ivit prilejul: cum aş putea să nu fiu judecat rău acum, dacă m-aş întoarce şi mi-aş da încuviinţarea la tot ceea ce faci ?"
XX *Solon către Cresus*
„Sunt încântat de bunăvoinţa ce ai faţă de mine; şi îţi jur pe zeiţa Athena că, dacă n-aş fi dorit mai presus de orice să trăiesc într-o ţară democratică, aş fi primit mai degrabă să-mi duc viaţa în palatul tău decât la Atena, unde Pisistrate instituie o stăpânire plină de silnicie. Dar îmi place mult să trăiesc într-o ţară unde domnesc drepturi egale. Totuşi voi

veni să te văd, fiindcă sunt nerăbdător să-ţi fiu oaspete'".

NOTE

[1] Legea anulării datoriilor făcute de ţăranii săraci care ajungeau să se zălogească pe ei înşişi se numeşte *seisăchteia,* cuvânt cu cuvânt: „scuturarea sarcinii'' de la *seio* şi *ăchtos,* „greutate'', „sarcină". Multă vreme, mai ales după pierderea războiului peloponeziac, de către atenieni şi crizele economice şi politice care cuprind regimul sclavagist din diferitele cetăţi ale Greciei, revendicarea supremă a maselor sărăcite de război era „a/nularea datoriilor" şi ..reîmpărţirea pământurilor" *(seisăchteia* şi *ges anadysmos).*

[1] în timpurile vechi, la greci, ca şi la romani şi la popoarele orientale, garanţia unui împrumut era personală şi nu reală, ca să ne exprimăm în termeni juridici, împrumutul îl garanta, în primul rând, persoana împrumutătorului, care putea fi silit să lucreze pământul în folosul debitorului, dacă datornicul era producător şi nu plătea datoria, şi nu direct, însăşi averea lui..

[3] *Thetes* înseamnă „zileri", oameni săraci, fără pământ şi care îşi închiriază munca. Situaţia lor nu era mult diferită de a sclavilor, cel puţin din punct de vedere material.

[4] Vezi mai sus, n. 1.

[1] Informaţiile despre Solon sunt abundente, atât din antichitate (Plutarh, *Viaţa lui Solon;* Aristotel, *Statul atenienilor),* cât şi din studiile moderne. Solon a fost şi un mare

poet didactic şi elegiac, aşa că aparţine şi istoriei literaturii greceşti. Diogenes Laertios ne-a păstrat un număr de versuri- pe care le citează. Astfel, opera poetică a lui Solon s-a pierdut cu excepţia fragmentelor adunate în colecţiile liricilor greci Th. Bergk sau E. Diehl (vezi şi Linforth *Solon the Athenian,* în „Univ. of California Publications in class. Philology, 1919". în limba română, ele au fost traduse de Ştefan Bezdechi şi de Simina Noica.

[6] Aceste tăbliţe de lemn vopsite în alb şi putându-se roti erau aşezate în porticul regal unde îşi avea locuinţa arhontele rege şi se numeau *ăxones.*

[I] *Agora* - piaţa publică, piaţa oraşului, în care se desfăşura toată viaţa politică, culturală şi economică a cetăţii greceşti.

[8] Mormintele sunt adesea luate ca probă a unor evenimente istorice şi revendicări politice. Tucidide vorbeşte de străvechile morminte cariene găsite în insula Delos (I. 8).

[9] Teritoriul Aticii era împărţit în 174 de districte, numite *demoi.* Acestea erau cuprinse în zece regiuni, denumite *phylai.* Aceste diviziuni, devenite în epoca istorică pur teritoriale, joacă un rol important în conducerea statului atenian. Numele unui atenian era însoţit de numele tatălui la genitiv, apoi de adjectivul *Athenaios* al cetăţii de origine şi apoi de numele *demos-ului* din care făcea parte (vezi Diogenes Laertios, II, 18).

[10]Este vorba de Aias, fiul lui Telamon, *Iliada,* cântul II, 557-558, trad. G Murnu, Buc, E.S.P.L.A., 1955, p. 70, v. 548-549. Versul 548 e considerat ca neautentic în *Scholiile* la *Iliada.* Vezi şi Strabo, IX, p. 394, şi Plutarh, *Viaţa lui Solon.* cap. 10.

[II] Tirania lui Pisistrate, deşi cu greu suportată de atenieni dar până la urmă răsturnată, a fost foarte favorabilă dezvoltării economice şi culturale a Atenei: H. J. Diesner, *Problem der alt-griechischen Tyranie,* în „Zeitschrift fur Geschichtswissenschaft", IV (1958), nr. 4, p. 84l-848; P. Oliva, *Tirania greacă timpurie. In legătură cu problema apariţiei statului.* Praga, 1954; A. Andrewa, *The Greek Tyrants,* 1955).

[12] *Boule* era la Atena consiliul compus din 500 de membri care se numeau şi deliberau asupra propunerilor de legi sau decrete făcute de un cetăţean. Propunerile acceptate de consiliu erau aduse în faţa adunării poporului, compusă din toţi cetăţenii cu drept de vot. După votarea şi de către adunare, legea sau decretul intra în vigoare. Ele erau publicate şi aşezate într-un loc public pentru a fi cunoscute de toată lumea. Formula inscripţiilor cu decrete era: „a hotărât consiliul şi poporul".

[13] *Cresus,* ultimul rege al *Lydiei* din dinastia Mermnazilor, celebru pentru bogăţiile sale fabuloase.

[14] Cuvântul grec *eudaimon* înseamnă atât „bogat", cât şi „fericit". La fel şi cuvântul *olbios,* care se găseşte la Herodot (I, 30 şi urm.).

[13] *Tellos, Cleobis* şi *Biton,* de origine modestă, erau vestiţi pentru pietatea lor. Povestea lor, precum şi întreaga scenă (imaginară) dintre Solon şi Cresus este descrisă de Herodot (I, 30 urm.). Cresus rămâne uluit că nişte greci obscuri şi sărmani sunt

socotiţi de Solon mai fericiţi decât el, bogatul rege. Atunci Solon (sau mai bine-zis, Herodot) dezvoltă ideea că divinitatea este geloasă pe o prea mare fericire a omului şi că nimeni nu poate fi considerat fericit decât după ce a murit şi i se cunoaşte sfârşitul.

[16] Apropierea dintre numele oraşului Soloi şi numele de Solon este, desigur, întâmplătoare şi interpretarea, arbitrară. Avem aici o legendă etiologică.

[17] Au existat două oraşe cu numele *Soloi:* unul în Cilicia, la coasta mării, şi altul în insula Cipru, pe coasta ei de NV.

[18] Sensul acestui vers este că fiecare urmăreşte, ca vulpea, propriul său profit, pierzând din vedere interesul general.

[19] Formulă de anunţare a închiderii unei expuneri, care e obişnuită la Diogenes Laertios.

[20] *Codros.* ultimul rege legendar al Atenei, care s-a lăsat să fie ucis pentru a asigura victoria atenienilor. Acest act de sacrificiu voluntar se mai întâlneşte în istoria veche legendară a Greciei şi e consemnat în literatură (vezi Euripide, sacrificiul Macariei în tragedia *HeracUzii* şi aceea a lui Menoikeus în tragedia *Fenicienele).*

[21] *Hybrizein,* cuvânt important care exprimă actul de nedreptate, de depăşire a drepturilor pe care le are individul, sub imboldul unei trufii nesăbuite sau lăcomii de neiertat. Noţiunea de *hybris* constituie fundamentul concepţiei eshileene despre vină şi pedeapsă.

[11] Scrisoarea, deşi foarte frumos ticluită, plină de o atitudine înţeleaptă, este totuşi neautentică, după cum se vede şi din limba ei, care este atică recentă.

[23] *Âtimos* este termen juridic şi desemnează pe cel ce, în urma unei fapte dezonorante săvârşite, îşi pierde în total sau în parte drepturile cetăţeneşti şi poate atrage chiar pedeapsa cu moartea sau exilul, precum şi confiscarea averii.

[24] *Lysias,* unul dintre cei mai de seamă mânuitori ai prozei atice. Născut pe la 445 î.Chr., şi-a desfăşurat activitatea oratorică alcătuind pledoarii pentru diferiţi clienţi în procese private - căci la Atena nu exista, de regulă, apărarea prin avocat - şi atingând o rară desăvârşire în acest gen de oratorie. A compus vreo 200 de discursuri, din care ne-au rămas 34.

[25] *Dracon,* arhonte al Atenei, care a dat o serie de legi ce au rămas vestite prin severitatea lor (aprox. 620 î.Chr.).

[26] Este vorba de pederaşti notorii.

[27] *Harmodiu* şi *Aristogeiton,* doi tineri atenieni care au încercat să libereze cetatea de stăpânirea Pisistratizilor, ucigându-i. însă numai Hiparh, fratele lui Hipias. ambii fii ai lui Pisistrat, a fost ucis. H. Friedel, *Der Tyrannenmord in Geschichte und Volksmemung der Griechen,* Stuttgart, 1938). Ni s-au păstrat mai multe cântece (a câte patru versuri) numite *Scolia,* cu privire la ei, care erau intonate de comeseni la banchete.
[B] *Miltiade,* fiul lui Cimon, generalul atenian care i-a învins pe perşi în faimoasa bătălie de la Marathon (490 î.Chr.).
SOLON
47

[29] Vers din drama satirică pierdută a lui Euripide, cu titlul *Autolycos.* Vezi în *Trag. Graec. Fragm.*[2], ed. Nauck, nr. 282, unde avem 26 de versuri îndreptate împotriva atleţilor. Şi filozoful Xenofanes atacă pe atleţi şi aprecierea puterii fizice mai mult decât a celei sufleteşti (vezi Diels Kranz", fragm. 2). Pe Xenofanes l-a imitat Euripide.
[30] Atitudinea împotriva aprecierii deosebite date atleţilor este, după cum se vede, destul de răspândită în Grecia şi se prezintă ca o reacţiune împotriva exagerărilor.
[31] Este de înţeles că mama, de conivenţă cu tutorele, prin căsătoria cu acesta, putea leza interesele copiilor minori rămaşi de la primul soţ.
[32] Inelul gravat putea servi drept semn de recunoaştere şi chiar de iscălitură, când era imprimat pe un act, la fel ca vestiţii cilindri gravaţi în Babilonia şi în întregul Orient apropiat şi mijlociu. De aici interdicţia pentru gravor de a păstra matriţa.
[33] *Legea talionului,* aplicată în multe legislaţii, ducea câteodată la dispoziţii stranii şi îndoielnice din punctul de vedere al echităţii. Astfel, codul lui Hammurabi (secolul al XVII-lea î.Chr.) prevedea că dacă cineva scoate ochiul fiului cuiva, trebuie să se scoată ochiul fiului făptaşului (vezi şi P. Keschaker, *Rechtsvergleichende Studien zur Gesetzgebung Harnmurabis, Konig von Babylon.* Leipzig, 1917).
[34] *Dieuchidas din hdegara* (secolul al IV-lea î.Chr., după U. v. Wilamowitz-Moellendorff) a scris *Megarikă,* citate de Diogenes Laertios.
[3l]Homer, *Iliada,* cântul II, v. 546 şi urm. (trad. G. Mumii, Bucureşti. E. S. P. L. A., 1955, v. 577).
[36] Ultima zi a lunii precedente era şi prima a lunii următoare, prin introducerea lunii de 30 de zile, revoluţia Lunii fiind de aproximativ 29 1/2 zile. Am văzut la Diogenes Laertios (I, 24) că Thales ar fi numit ultima zi a lunii precedente şi prima a celei următoare „a treizecea".
[37] Nu se ştie cine este acest Apollodor. Probabil, tot cel din Atena, autorul *Cronologiilor* (secolul al H-lea î.Chr.) care studiază stoicismul, elev al lui Aristarhos filologul. El a fost scriitor fecund.
[38] Populaţia Aticii (fireşte, este vorba de cetăţeni, nu de sclavi) se împărţea în trei, după locul unde trăia, reprezentând şi trei sfere de interese economice diferite: 1) cei de la oraş, 2) cei de la ţară şi 3) cei de la coasta mării.
[39] Este vechea poveste a bogatului şi a omului influent, care obţine o interpretare favorabilă a legii şi care este exprimată splendid în imaginea pânzei de păianjen.
[40] Traducerea dată în text forţează sensul cuvântului *apelpizein,* care obişnuit înseamnă „a pierde orice speranţă". ,.a despera". Traducerea exactă ar fi fost: „Pentru că am pierdut speranţa"' (de a împiedica paricidul ?). Poate că e şi o eroare în transmisiunea textului în mss.
[41] Bogăţia care produce saţietate, şi aceasta, la rândul ei, crima *(ploiitos - koros - hybris)* a devenit proverb şi a circulat sub diverse forme în literatura elină.
[42] Adică timpul revoluţiei pe cer a Lunii.
48
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
[43] Dacă informaţia aceasta corespunde adevărului, Solon, care era un legislator, vede în ficţiunea artistică un motiv de destrămare a comportării morale a cetăţenilor. Suntem departe de Aristotel, după care tragedia, prin sentimentele de milă şi de groază pe care le inspiră, purifică sufletul omenesc de patimi *(Poetica,* 6, 1449 *b,* 27 şi *Politica,* V (VIII), 6, 1341 *a.* 17). Dar nu trebuie uitat că şi Platon era de aceeaşi părere cu Solon.
[44] Pisistrate se rănise singur şi susţinea că a fost rănit de advesarii săi politici, pentru a aţâţa astfel poporul împotriva lor (cf. Aristotel, *Statul atenian).*
[45] Vezi mai sus, n. 37. Probabil şi aici este vorba de acelaşi Apollodor.
* *Mimnermos din Colofon.* poet liric erotic (prima jumătate a secolului al Vl-lea î.Chr.
[47] Avem aici o listă de opere ale lui Solon, listă despre care am spus că formează o rubrică specială a biografiilor.
[48] *Akmâzein* „a fi în floarea vârstei" reprezintă la cronografi vârsta de 40 de ani.
[49] Această informaţie cronografică este dată de Diogenes Laertios după Sosicrates. Probabil că Apollodor, care se ocupa de filozofi, n-a dat cronologia lui Solon.
[50] Olimpiada a 46-a, anul 3, este anul 594 î.Chr.
[51] Poate că vârsta de 80 de ani până la care ar fi trăit Solon este luată din versurile acestuia prin care răspundea lui Mimnermos, care fixa la 60 de ani vârsta până la care ar vrea să trăiască (Diogenes Laertios, I, 61).
[52] Referitor la *Epigramele* lui Diogenes Laertios, vezi mai sus, n. 66 de la Thales.
[53] *Axones* sunt tablete pe care erau scrise legile lui Solon. Probabil că este joc de cuvinte cu *ăxon* care înseamnă osie, axă de car şi deci, prin metonimie *(pars pro toto),* carul cu care se poate transporta sufletul în cer.
[54] Acest dicton, cum şi un altul: „Cunoaşte-te pe tine însuţi", se află scrise pe frontonul templului lui Apollo din Delfi. Despre dictoanele sau maximele celor şapte înţelepţi, vezi şi *Culegerea* lui Demetrios din Faleron, la Stobaios, *Florilegium,* III, 1, 172, publicate de Diels-Kranz\ voi. I, p. 6l-66.
[55] *Dioscorides* - scriitor, elev al lui Isocrates, ar putea fi acesta pe care îl citează Diogenes Laertios.
[36] Toată această corespondenţă e apocrifă. *Periandru* - tiran în Corint şi unul dintre cei şapte înţelepţi. Viaţa lui ne-o redă Diogenes Laertios (I, cap. 7, § 94 şi urm.).
[57] *Epimenide din Creta,* teolog şi scriitor străvechi (vezi viaţa lui la Diogenes Laertios, 1, cap. X, § 109 şi urm.).
[55] *Heliaia,* locul de adunare al tribunalului de juraţi pentru procesele civile şi penale (până la amenzi limitate la

o anumită sumă de bani).
CAPITOLUL al III-lea
CHELON
(aprox. 500 î.Chr.)
I [68] Chilon, fiul lui Damagetas, era spartan. A scris *Elegii,* vreo două sute de versuri în total. Avea obiceiul să spună că meritul[1] unui om e să prevadă viitorul, în măsura în care acesta poate fi înţeles de raţiune. Fratelui său, care era supărat că nu ajunsese efor[2] ca Chilon, acesta îi răspunse: „Eu ştiu să sufăr nedreptatea, tu însă nu". Chilon a fost efor în timpul olimpiadei a cincizeci şi cincea[3]; Pamphile însă afirma că într-a cincizeci şi şasea[4]. După Sosicrates, el ajunse prima dată efor în timpul când era arhonte Euthydemos. El a propus, pentru prima oară numirea eforilor ca să dubleze pe regi, dar Satyros[5] afirmă că Licurg a făcut acest lucru.
După cum afirmă Herodot în cartea întâi[6], pe când Hippocrates[7] aducea sacrificii, la Olympia şi căldările începură să fiarbă de la sine, Chilon îl sfătui să nu se căsătorească sau dacă este căsătorit, să se despartă de soţie şi să se lepede de copii. II [69] Se zice de asemenea că el ar fi întrebat pe Esop ce face Zeus şi că acela răspunse: ,.Coboară pe cel trufaş şi înalţă pe cel umil"', întrebat prin ce se deosebesc cei învăţaţi de cei neînvăţaţi, Chilon răspunse: „Prin nădejdii temeinice". „Ce e greu *T* „Să păstrezi o taină, să întrebuinţezi bine timpul liber[8] şi să poţi îndura o nedreptate". Şi cele ce urmează sunt unele din preceptele sale: „Pune-ţi frâu limbii, mai ales la ospeţe. Nu-ţi bârfi vecinii, altfel vei auzi lucruri de care o să-ţi pară rău. [70] Nu ameninţa pe nimeni, căci asta-i apucătură femeiască. Du-te la prieteni mai curând când surit nefericiţi decât când sunt fericiţi. Fă o nuntă modestă. Nu vorbi de rău pe cei morţi.

Respectă bătrâneţea. Păzeşte-te pe tine însuţi. Mai bine o pagubă decât un câştig necinstit; prima te supără o dată; al doilea pentru totdeauna. Nu râde de nenorocirea altuia. Când eşti puternic, fii blând dacă vrei să insufli respect, iar nu teamă celor din jur. învaţă să fii un stăpân înţelept în propria-ţi casă. Nu lăsa limba s-o ia înaintea minţii. Stăpâneşte-ţi mânia. Nu urî arta de a proroci. Nu dori ceea ce nu-i cu putinţă. La drum nu te grăbi. Când vorbeşti, să nu faci gesturi cu mâna, căci aceasta e un semn de sminteală. Ascultă de legi. Fii calm"[9].
[71] Dintre cântecele sale, cel mai cunoscut e următorul:
Aurul, piatra-l vădeşte de-i bun: deplină-i dovada. Firea la oameni prin aur se vede de-i rea sau de-i bună.
III Se zice că la bătrâneţe ar fi spus că nu-şi aduce aminte în viaţa sa să fi călcat vreodată legea; numai asupra unui singur lucru avea dubiu. Fiind judecător, în procesul unui prieten, el însuşi dăduse o sentinţă conform legii, dar îl înduplecă pe colegul său, care-i era prieten, să-l achite pe învinuit, pentru a ţine seamă totodată şi de lege şi de prietenie.
Ajunsese foarte vestit la elini, prin prezicerea sa cu privire la insula Cythera de pe coasta Laconiei. Cunoscând bine natura insulei, zice: „Mai bine n-ar fi fost niciodată aşezată aici sau ar fi înghiţit-o adâncurile mării." [72] Şi prezicerea lui a fost dreaptă, căci Demaratos, fiind exilat din Sparta. îl sfătui pe Xerxes să-şi ancoreze flota lângă această insulă; şi dacă Xerxes ar fi ascultat sfatul, Grecia ar fi fost cucerită. Mai târziu, în timpul războiului peloponeziac, Nicias a cucerit insula, a pus acolo o garnizoană ateniană şi a pricinuit multe neajunsuri spartanilor.
V Chilon era scurt la vorbă, de aceea Aristagoras din Milet numeşte chilonian modul acesta scurt de a vorbi... sau e a lui Branchos[10], care întemeie templul Branchizilor. Era bătrân, în timpul olimpiadei a cincizeci şi doua", când Esop, fabulistul, era în floarea vârstei[12]. Muri, cum afirmă Hermip, la Pisa[13], tocmai în clipa când îşi

îmbrăţişa feciorul care biruise la jocurile olimpice, la lupta cu pumnii. Moartea i se trase dintr-o bucurie prea mare şi din cauza slăbiciunii vârstei înaintate. Şi toată lumea care asistase la jocuri. îl conduse cu mare cinste la mormânt.
Am scris şi pentru el un epitaf, precum urmează:
[73] Laudă ţie, Pollux, fiindc-a lui Chilon mlădiţă
Numai cu pumnul luptând, ram de măslin câştigă. Pricină nu-i de jelit că tatăl, văzându-

şi feciorul, Ochii a-nchis fericit: moarte ca ast-aş dori.
Pe statuia lui stau scrise următoarele:
Sparta, vestitul oraş războinic, pe Chilon născut-a. Printre cei şapte-nţelepţi cel mai cu minte a fost.
VI Un precept de-al său era şi acesta: „Fă-te chezaş şi vei fi păgubaş".
I se atribuie şi următoarea scurtă scrisoare:
Chilon către Periandru
„îmi vorbeşti despre o expediţie împotriva vrăjmaşilor din afară, la care vei lua şi tu parte. După părerea mea. treburile din ţară nu-s prea sigure pentru un stăpân absolut; ferice de tiranul ce moare în casa lui. de moarte bună"[14].
NOTE
[1] Cuvântul grec este *arete* (vezi n. 41 de la Thales).
[2] *Efor* înseamnă pe greceşte „supraveghetor". în Sparta, eforii erau numiţi la început de rege pentru a judeca procesele civile: mai târziu au fost aleşi de popor, fiind destinaţi să facă contrapondere puterii regale (deci joacă un rol democratic). Ei purtau grijă de siguranţa statului; supraveghează pe regi etc. Mai există instituţia eforatului şi în alte cetăţi doriene.
[3] Corespunde cu anul 560-557 î.Chr.
[4] Corespunde cu anul 556-553 Î.Chr.
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
[s] *Satyros din Callatis,* important biograf de la finele secolului al IlI-lea î.Chr.
[6] Cf. Herodot, I, 59.
[7] Acest *Hippocrates* este tatăl tiranului Pisistrate, ceea ce explică sfaturile lui Chilon.
[8] *Schole* înseamnă „timp liber" şi, deoarece timpul liber era consacrat de greci studiului, cuvântul a luat sensul de „ocupaţie studioasă". în fine, de „comentariu". De la cuvântul grec derivă şi cuvântul nostru „şcoală", deci „locul unde se exercită studiul".
' Aici avem iarăşi rubrica de „Maxime" a biografilor.
[10] Textul pare deteriorat. Ar putea fi o lacună înainte de *Branchos,* cum presupune Cobet.
[11] Corespunde cu anul 572/569 Î.Chr.
[12] *Esop,* fabulistul, ar fi avut 40 de ani în 572/569 după cronografi, dată desigur aleasă arbitrar, pe baza unor fapte mai mult sau mai puţin justificate.
[11] în câmpia de la Pisa, lângă Elis, aveau loc jocurile olimpice din patru în patru ani.
[14] Scrisoarea este un fals. Este scrisă în dialect doric şi vrea să ilustreze *brahilogia* lui Chilon, de care Diogenes Laertios a vorbit în I, § 72.
CAPITOLUL al IV-lea

PITTACOS

(600 î.Chr.)

I **[74]** Pittacos era fiul lui Hyrrhadios şi era de fel din Mytilene. Duris însă spune că tatăl lui era trac. Ajutat de fraţii lui Alcaios, el îl răsturnă pe Melanchros, tiranul din Lesbos; în războiul pentru teritoriul Achilleitis, dintre atenieni şi mytilenieni, conduse oştirea el însuşi, iar Phrynon, care fusese biruitor la Olympia, ca pancratiast[1], comanda pe atenieni. Pittacos se învoi să se lupte singur cu dânsul; având ascunsă o plasă sub scut, îl prinse în ea pe furiş pe Phrynon, îl ucise şi salvă teritoriul. în urmă. după cum arătă Apollodor în *Cronologia* sa[2], atenienii se judecară cu mytilenienii pentru acel teritoriu. Ca arbitru fu luat Periandru, care dădu câştig de cauză atenienilor.
II [75] în acest timp, mytilenienii îl cinstiră foarte mult pe Pittacos şi-i încredinţară puterea. El guvernă timp de zece ani, organiză statul, renunţă la putere şi mai trăi alţi zece ani după aceea. Mytilenienii îi dăruiră un teritoriu pe care îl consacră zeilor şi pământul acela se numeşte şi azi Pittakeion. Sosicrates povesteşte că el tăie o mică parte pentru dânsul, spunând că jumătatea e mai mare decât întregul[3]. Mai mult încă, atunci când Cresus îi oferi bani, el nu-i primi, zicând că are de două ori mai mult decât dorea, deoarece fratele său murise fără copii şi el îi moştenise averea.
III [76] Pamphile, în cartea a doua a *Amintirilor* ei, povesteşte că fiul lui Pittacos, Tyrrhaios, pe când se afla la un bărbier din Cyme, a fost ucis de securea aruncată de un fierar. Locuitorii din Cyme îl trimiseră pe ucigaş la Pittacos, care, aflând de cele întâmplate, îi dădu

drumul, spunând: „Iertarea e mai bună decât căinţa". Heracleitos[4] însă afirmă că Alceu, căpătând pe cineva în puterea sa, i-a dat drumul spunând: ..Iertarea e mai bună decât răzbunarea"[5].
Printre legile făcute de el este una care prevede că pentru orice greşeală comisă în stare de beţie pedeapsa să fie dublă. Gândul lui era s-abată oamenii de la beţie, vinul fiind din

belşug în insulă.
IV O maximă a lui care spune: ,,E greu să fii bun" e amintită de Simonide[6] în aceste cuvinte: „E greu să fii cu adevărat bun, după vorba lui Pittacos". [77] îl citează şi Platon în *Protagora[1]:* „Nici zeii nu luptă împotriva necesităţii". Mai spune: „La putere cunoşti omul". O dată, fiind întrebat care-i lucrul cel mai bun, răspunse: „Să faci bine lucrul ce-ţi încape în mână". Iar când Cresus I-a întrebat care-i cea mai bună domnie, el răspunse: „Aceea a lemnului bălţat", prin aceasta voind să înţeleagă legea. De asemenea îndemna să se câştige victorii fără sânge. Unui foceean care spunea că trebuie să căutăm un om vrednic îi adresă aceste cuvinte: „Dacă-l cauţi cu prea multă grijă, nu-l vei găsi niciodată". A răspuns şi la alte diferite întrebări astfel: Ce este plăcut ? „Timpul". Ce este nevăzut ? „Viitorul". Sigur ? „Pământul". Nesigur ? „Marea". [78] Spunea apoi că e de datoria oamenilor înţelepţi să prevadă greutăţile înainte de ivirea lor spre a nu se ivi, iar datoria celor curajoşi e ca, după ce s-au ivit, să le înfrunte cum trebuie. „Nu spune dinainte ce ai de gând să faci, căci, dacă nu izbuteşti, va râde lumea de tine. Să nu mustri pe nimenea de nenorocirea care l-a lovit, de teamă să nu mânii pe zei. Să înapoiezi ceea ce ţi s-a încredinţat spre păstrare. Nu vorbi de rău pe un prieten, nici chiar pe un duşman. Fii pios. Iubeşte cumpătarea. Iubeşte adevărul, credinţa, priceperea, îndemânarea, camaraderia, grija". V Dintre cântecele lui, cel mai cunoscut e următorul: îţi ia şi arc şi tolbă plină Să-nfrunţi făptura cea haină, Căci vorba ei crezare n-are Iar inima-i numa-nşelare.
[79] Compuse şi elegii, vreo şase sute de versuri şi o lucrare în proză *Despre legi,* pentru uzul cetăţenilor.
VI Era în floarea vârstei cam pe vremea olimpiadei a patruzeci şi doua[8]. Muri în timpul arhontelui Aristomenes, în anul al treilea al olimpiadei a cincizeci şi doua[9] [la adânci bătrâneţe], în vârstă de peste şaptezeci de ani. Pe mormântul lui stă scrisă inscripţia următoare:
-Lesbos, sfinţitul ostrov, ce viaţă dădu lui Pittacos,
Mort, îl jeleşte acum, lacrimi de mamă vărsând.
VII A lui e maxima: „Pândeşte momentul prielnic".
A existat şi un alt Pittacos. un legiuitor, după cum spune Favorinos în cartea întâi din *Amintirile* sale şi Demetrios în *Omonimii* săi; acesta a fost numit „cel mic".
VIII Se povesteşte despre înţeleptul nostru că, o dată. un tânăr îi ceru sfatul cu privire la căsătorie, iar el îi dădu următorul răspuns, pe care Callimah îl exprima astfel în *Epigramele™* sale:
[80] Un străin din Atarneu"-ntrebă pe Pittacos
Ce-n Mytilene-i născut, fiu al lui Hyrrhadios: Eu, bătrâne, mă-nsor; din două fete ce alege-voi ?
Una-i ca mine în neam, bunuri aşijderi având, Alta-i mai sus decât mine. Ce face-voi dară ? Rogu-te,
Sfat degrabă să-mi dai: care din două s-aleg ? Astfel grăit-a, iar moşul, toiagu-nălţându-l. îi zise:
Uită-te acolo puţin; totul afla-vei la ei. Nişte copii se jucau, cu biciul lovindu-şi sfârleaza
La răscruce de drum, fără odihn-alergând. Ţine-te, zise. pe urmele lor. S-apropie omul,
Dar copiii ce spun ? „Mân-o pe cea ce-i înjur." Vorba-nţelese străinul şi soaţă nu vru să-şi mai cate
Dintr-un neam mai de sus; pilda i-a fost de ajuns. Soaţă îşi luă după teapă străinul, modestă, tot astfel,
Dion, pildă să iei: mân-o pe cea ce-i înjur.
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
1. 81
[81] Se pare ca el a spus acestea ca urmare a ceea ce păţise el însuşi, căci avea o soţie dintr-o familie mai bună - sora lui Dracon, fiul lui Penthilos - care-l trata foarte de sus. Alceu[12] îl porecleşte „târâie-picior" şi „târşâie-picior", fiindcă avea talpa platâ şi târâia picioarele, de asemenea „picioare crăpate", pentru că avea la picioare crăpături, în dialectul lor, *cheirades;* „lăudăros", fiindcă se lăuda degeaba; „pântecos" şi „mâncăcios", fiindcă era gras: apoi „cel care mănâncă pe întuneric", fiindcă mânca seara fără opaiţ şi „soios", fiindcă era neîngrijit şi murdar. Gimnastica lui era să macine grâu, după cum spune filozoful Clearhos[13].
XI se atribuie şi următoarea scurtă scrisoare:
Pittacos către Cresus
„Mă pofteşti sa vin în Lydia ca să-ţi văd bogăţiile. Dar eu şi fără să le văd sunt convins că fiul lui Alyattes[14] e cel mai plin de aur dintre regi. Nu mi-ar folosi la nimic să călătoresc la Sardes, căci de aur n-am nevoie, iar ceea ce am mi-ajunge şi pentru mine şi pentru prietenii mei. Totuşi, voi veni ca oaspete, spre a-ţi face cunoştinţa"[15].

NOTE
[1] *Pancration,* probă atletică ce reunea lupta de trântă şi lupta cu pumnul şi pentru care se dădea premiu la jocurile olimpice. Atletul care se supunea acestei probe se numea *pankratiastes.*
[2] După cum vom mai vedea şi cu alte ocazii, Apollodor, în *Cronologiile* sale, nu se mulţumea să dea în versuri numai date seci, ci aducea şi anumite informaţii cu caracter destul de variat despre autorul respectiv.
Aceste cuvinte sunt o reminiscenţă din Hesiod, *Munci şi zile.* versul 40. Probabil că avem de-a face cu un proverb foarte vechi.
[4] Desigur, acest Heracleitos nu este filozoful din Efes. La Diogenes Laertios (IX,
) sunt menţionaţi cinci omonimi care poartă acest nume: filozoful, doi poeţi lirici, un
in Lesbos, care ar putea fi cel care a vorbit despre Alceu, şi al cincilea, un
ragicomic Să mai menţionăm un Heracleitos, adept al lui Crates din Mallos, stoicianul.
PITTACOS
57
care a dat o interpretare alegorică naturalistică zeilor şi în general faptelor din epopeile homerice. De la acest Heracleitos ne-a rămas lucrarea sa intitulată *Alegorii homerice.* ■ *Alceu din Mitylene.* poet liric de seamă, contemporan cu Safo (secolele VII-VI î.Chr.)
[6] *Simonide din Ceos* (secolele VI-V î.Chr.), mare poet liric, compozitor de lirică corală.
[7] Vezi Platon, *Protagora.* p. 345 *d.*
[8] Corespunde cu anii 612-609 î.Chr.
' Corespunde cu anul 569 î.Chr. Cuvintele următoare, puse între paranteze drepte, sunt probabil, o notă marginală intrată în text.
[10] *Callimah din Cyrene,* poet alexandrin (secolul al III-lea î.Chr.) de mare talent şi **rafinament.** A trăit la curtea lui Ptolemaios al II-lea Filadelful şi apoi la a lui Ptolemaios Evergetul. A fost şi un mare erudit; directorul bibliotecii din Alexandria, pentru o vreme.
[11] *Atarneus,* regiune de pe coasta Mysiei, în faţa Lesbosului. Aici a funcţionat o sucursală a Academiei platonice încă din timpul vieţii lui Platon. Şcoala din Atameus era condusă de Xenocrate şi de Aristotel. Aici domnea vestitul potentat Hermias, socrul şi prietenul lui Aristotel, căruia îi este adresată „Scrisoarea a 6-a" din *Culegerea scrisorilor* atribuite lui Platon. Despre el vom avea ocazia să vorbim în *Viaţa lui Aristotel* de la Diogenes Laertios.
[12] Despre *Alceu,* vezi expresiile greceşti pentru „târâie-picior" etc. sunt aproape intraductibile şi conţin şi jocuri de cuvinte.
[13] *Clearhos din Soloi.* filozof peripatetician. Ar fi scris nişte *Vieţi* (Biografii) citate de Athenaios.
[14] *Alyattes,* penultimul rege al Lydiei. tatăl lui Cresus din dinastia Mermnazilor fondată de Gyges (cf. Herodot). S-a luptat, ca şi predecesorii săi Ardys şi Gyges, cu cimerienii, **a** căror putere a zdrobit-o, după cum aceştia distruseseră Imperiul frigian. Alyattes a luptat şi cu Cyaxares, regele Mediei. In timpul bătăliei dintre ei a survenit faimoasa eclipsă totată de soare din 5 mai 585, prevestită de Thales (vezi Herodot, I, 74).
[15] Scrisoarea este apocrifă.
CAPITOLUL al V-lea

BIAS

(570 î.Chr.)

I **[82]** Bias, fiul lui Teutames, s-a născut la Priene[1]; el este socotit de către Satyros ca fiind cel mai de seamă dintre cei şapte înţelepţi. Unii spun că era dintr-o familie cu stare, dar Duris afirmă că era străin, tolerat în cetate. Phanodicos povesteşte că el răscumpără nişte fete din Messene, prinse în război, le crescu întocmai ca pe fiicele lui, le înzestra şi apoi le trimise înapoi părinţilor la Messene. Mai târziu, când - după cum am arătat mai înainte - fu găsit la Atena, de către pescari, trepiedul de aramă cu inscripţia: „Celui înţelept". Satyros zice că fetele, iar alţii, printre care şi Phanodicos, că tatăl lor, veniră în adunarea poporului şi. după ce povestiră întâmplările lor, declarară că Bias era cel înţelept. Atunci îi fu trimis trepiedul. Bias. văzându-l. spuse că înţelept este Apollo şi nu-l primi.

II [83] Alţii însă spun că el închină trepiedul lui Heracles. la Theba, fiindcă era un urmaş al tebanilor, cei care întemeiaseră colonia Priene. Aşa ne informează Phanodicos[2].

Se povesteşte de asemenea că, în timp ce Alyattes asedia Priene, Bias îngraşă doi catâri şi-i mână în tabără; regele, când îi văzu, rămase uimit că buna stare a celor din oraş se resimţea până şi la animalele lor. De aceea el se hotărî să încheie pace şi trimise un sol. Bias însă făcu nişte grămezi de nisip, le acoperi pe deasupra cu un strat de grâu şi le arătă trimisului. Alyattes, fiind informat despre aceasta, încheie în cele din urmă pacea cu poporul din Priene. Curând după aceea, când regele Alyattes îl invită pe Bias să vină la dânsul,

I. 84-86
BIAS

acesta îi răspunse: „Eu îl poftesc pe Alyattes să mănânce ceapă"
[adică să plângă][3].

III [84] Se arată de asemenea că la procese a fost un orator foarte capabil. Dar nu întrebuinţa forţa talentului său oratoric decât în cauze drepte. La aceasta face aluzie şi Demodicos din Leros[4] când spune:

Judecător de eşti, să judeci ca în Priene

iar Hipponax[5] afirmă:

La judecăţi e mai meşter ca Bias cel din Priene.
IV Iată cum i-a fost sfârşitul: Cu toate că era foarte bătrân, apără pe cineva într-un proces. Când îşi termină discursul, îşi rezemă capul pe pieptul nepotului său de fiică. După ce vorbi şi adversarul său şi judecătorii dădură hotărârea în favoarea celui apărat de Bias, se ridică şedinţa şi el fu găsit mort, la pieptul nepotului său. [85] Oraşul îi făcu o înmormântare măreaţă şi pe mormânt îi puseră această inscripţie:
Doarme aicea Bias, născut pe pământul Prienei, Faimă adus-a trăind ţării ionice-n veac.
Şi noi i-am făcut un epitaf:
Zace aicea Bias; îl duse-n cealaltă lume
Hermes[6]: de-a anilor nea capu-i fusese albit.
Căci scăpându-şi prin vorba-i prietenul drag de năpastă Somnul cel lung l-a cuprins, de un nepot sprijinit.
V A compus un poem de vreo două mii de versuri cu privire la lonia şi la felul de a o face fericită. Cele mai cunoscute din preceptele lui cântate în versuri sunt următoarele:
Pe plac să fii la cetăţeni, oriunde-ai sta, Şi fi-vei astfel tu ferice-n veac; trufia-ţi Aduce rătăcire mult păgubitoare.
[86] „Puterea trupului e opera naturii; însă **puterea de a arăta** prin cuvinte ceea ce-i de folos patriei e un dar **al sufletului şi al**

minţii. Belşug de bani pot avea mulţi datorită norocului"'. Spunea de asemenea că acela care nu poate suporta o nenorocire este un adevărat nenorocit; că e o boală a sufletului să te îndrăgosteşti de lucruri imposibile şi să nu te poţi gândi la nenorocirile altora. întrebat ce-i greu, el răspunse: „Să suporţi cu demnitate o schimbare în mai rău". Odată călătorea pe mare cu nişte oameni lipsiţi de pietate; dar, când se stârni furtuna, chiar şi aceia începură să cheme zeii într-ajutor: „Tăceţi - le spuse el -, să nu cumva să vă simtă zeii că sunteţi aici, în corabie". Când un necredincios îl întrebă ce este pietatea, el tăcu, iar acela întrebându-l care-i pricina tăcerii lui, el răspunse: „Tac, fiindcă vrei să afli lucruri ce nu ţi se cuvin".
[87] Fiind întrebat ce e dulce pentru oameni, el spuse: „Speranţa". Zicea că-i mai plăcut să judeci doi duşmani decât doi prieteni, căci din cei doi prieteni unul în orice caz îţi va deveni duşman, iar din cei doi duşmani unul îţi va deveni prieten. întrebat în ce ocupaţie găseşte omul plăcere, el răspunse: „Când câştigă bani". Spunea apoi că trebuie să ne măsurăm viaţa aşa fel ca şi cum am avea de trăit mult timp şi totodată puţin şi să iubim ca şi cumva trebui mai târziu să urâm, căci cei mai mulţi dintre oameni sunt răi. Mai dădea şi sfaturile următoare: „Apucă-te cu greu de un lucru, dar o dată ce te-ai apucat, ţine-te stăruitor de el. Nu vorbi repede, căci asta-i semn de sminteală. [88] Preţuieşte înţelepciunea. Recunoaşte că zeii există. Nu lăuda pe un netrebnic pentru că-i bogat. Ia-ţi ce ţi se cuvine prin convingere, nu prin forţă. Atribuie zeilor faptele tale bune. Fă-ţi provizii de înţelepciune pentru călătoria de la tinereţe la bătrâneţe, căci aceasta e mai sigură decât toate celelalte bunuri".
VI Bias e amintit de Hipponax după cum s-a spus mai sus şi posacul Heraclit îl laudă în mod deosebit când scrie acestea: „La Priene a trăit Bias, fiul lui Teutames, a cărui faimă întrece pe a oricui"[7]. Locuitorii din Priene îi închinară un templu, numit Teutameion. Dictonul lui este: „Cei mai mulţi dintre oameni sunt răi".

NOTE
[1] *Priene,* cetate vestită în golful unde se află şi Miletul. Mai întâi a fost un aşezământ carian, apoi colonie ioniană. Săpăturile au dezvelit oraşul nou cu aşezăminte interesante (secolul al IV-lea î.Chr).
[2] *Phanodicos* nu ne e cunoscut mai de aproape.
[3] Cuvintele dintre paranteze drepte par a fi o notă marginală.
[4] *Demodicos din Leros* nu e cunoscut mai de aproape.
[5] *Hipponax din Efes.* poet iambograf vestit (secolul al Vl-lea î.Chr).
[6] Hermes este şi zeul care duce sufletele morţilor de pe pământ în infern, în care calitate se numeşte *psychopompos.* A spune despre cineva că Hermes i-a dus sufletul în Hades este egal cu a spune că a murit.
[7] *Heraclit din Efes,* unul dintre mai mari gânditori materialişti ai Greciei şi întemeietor al dialecticii antice, a cărui viaţă şi doctrină se găsesc la Diogenes Laertios (IX, l-l7). Aici avem un fragment citat din unica operă a lui Heraclit (pierdută) (vezi fragm. 39 Diels-Kranz[J]).

CAPITOLUL al IX-lea
MYSON (aprox. 600 î.Chr.)
I [106] Myson era fiul lui Strymon, după cum afirmă Sosicrates - care-l citează pe Hermip[1] -, şi era de fel din Chenai, un sat din ţinutul Oiţa sau Laconia. Este socotit ca unul din cei şapte înţelepţi. Se zice că tatăl său a fost un tiran. Se afirmă de către cineva că preoteasa Pythia, fiind întrebată de Anacharsis dacă era altul mai înţelept ca el, dădu acelaşi răspuns pe care l-am citat în *Viaţa lui Thales,* ca dat de ea întrebării puse de Chilon:

Află că-i unul Myson în Oiţa, la Chenai, cu multă Minte, mai ager'nespus decât cea ce-ţi fu hărăzită-.

Aceasta trezi curiozitatea lui Anacharsis care, în timp de vară, se duse în sat şi, găsindu-l potrivind brăzdarul la plug, îi spuse:

.,Myson, nu-i acum vremea de araf. Răspunsul fu: „E tocmai vremea ca să-mi dreg plugul"[1]. [107] Alţii citează altfel primul vers al oracolului şi anume: „Myson din Chenai. Eteianul'" şi se întreabă care-i acest Myson din Etis. într-adevăr, Parmenide[3] spune că Etis este o regiune din Laconia, de unde se trăgea Myson. Sosicrates, în *Succesiunea filozofilor,* zice că Myson se trage din Etis după tată şi din Chenai după mamă. Euthyphron[4], fiul lui Heracleides din Pont, îl declară cretan, deoarece Etis era un oraş în Creta. Anaxilaos[5] îl face
arcadian.

II Myson este amintit de Hipponax în versurile următoare:

Myson e acela pe care măreţul Apollo-l numise Printre alţi pământeni cel mai vestit înţelept.

Opunându-le tăria unei statui. Dar toate mai prejos îs decât zeii; Piatra, mâna omului o sfarmă; Astfel de gând e nebunie curată.

Inscripţia nu-i a lui Homer, căci se spune că el a trăit cu mult înainte de Midas[8].

III în *Memoriile* Pamphilei îi este atribuită lui Cleobul şi următoarea enigmă:

[91] E un tată ce are copii o duzină, fiecare Fete având de două ori treizeci, osebite, Unele-s dalbe la chip, iar altele ca un tăciune; Nemuritoare-s şi totuşi pieirea pe rând li-i sortită.

Răspunsul este: „E anul".

IV Dintre cugetările lui, cele mai vestite sunt următoarele: ..Incultura stăpâneşte pe cei mai mulţi dintre muritori ca şi vorbăria, dar timpul prielnic pentru lecuire va sosi. Să ai gânduri frumoase. Să nu fii fără rost neplăcut". Zicea că trebuie să ne măritäm fiicele când sunt fete la vârstă şi femei la minte; prin aceasta voia să spună că şi fetele trebuie să fie date la învăţătură. Zicea apoi că prietenului trebuie să-i faci bine pentru ca să fie şi mai prieten iar din duşman să-ţi faci un prieten, căci trebuie să ne păzim de critica ce vine de la prieteni şi de uneltirile duşmanilor. [92] Când cineva pleacă de acasă, mai întâi el să cerceteze ce are de gând să facă; şi, la întoarcere, să se întrebe singur ce a făcut. Dădea sfatul ca omul să-şi exercite trupul; să-i fie mai drag ascultatul decât vorbitul; să prefere învăţătura, nu neştiinţa: să aibă cuvinte de bun augur: să fie prieten al virtuţii, duşman al viciului; să se ferească de nedreptate; să dea cetăţii sfaturile cele mai bune; să-şi înfrâneze plăcerile: să nu facă nimic prin violenţă; să-şi crească bine copiii; să pună capăt duşmăniei; să nu-şi dezmierde nevasta şi nici să nu se certe cu ea în faţa străinilor, căci una înseamnă prostie, iar cealaltă nebunie: pe sclavul beat să nu-l pedepsească, căci poate părea el însuşi beat; să se căsătorească cu o

fată de o teapă cu el, căci dacă iei o fată dintr-o familie mai bună, zice el, rudele ei îţi vor ajunge stăpâni. [93] Nu râde de cei luaţi în râs, căci vei ajunge urât de aceştia. Nu fi trufaş când îţi merge bine şi nu te umili la strâmtoare. învaţă să înduri cu bărbăţie schimbările sorţii.

V A murit la vârsta înaintată de şaptezeci de ani[9]. Iată ce inscripţie i-a fost făcută:

Pe înţeleptul din Rhodos, pe Cleobul îl jeleşte Lindos, patria sa, cea cu mare-mprejur.

VI El avea o vorbă: „Măsura e lucrul cel mai bun"[10]. Lui Solon i-a scris următoarea scrisoare:

Cleobul către Solon

„Găseşti mulţi prieteni şi o casă oriunde te duci. dar, după mine, locul cel mai potrivit pentru Solon va fi oraşul Lindos, care-i sub regim de democraţie. Insula se află în largul mării şi acela care trăieşte acolo n-are să se teamă cu nimic de Pisistrate. Iar prietenii

vor veni de peste tot să te vadă"[11].
NOTE
[1] *Lindos,* oraş pe coasta de est a insulei Rhodos. *Caria* - ţară din sud-vestul Asiei Mici, hinterlandul a nenumărate colonii greceşti.
[2] Numai la acest Cleobul se vorbeşte că ar fi cunoscut filozofia egipteană. O justificare mai de aproape a acestei afirmaţii nu găsim nicăieri.
[3] *Cleobuline,* poetă lirică, din a cărei operă nu avem decât câteva fragmente.
[4] *Cratinos,* împreună cu Aristofan şi Eupolis, cei mai de seamă poeţi comici ai comediei vechi (secolul al V-lea î.Chr.).
[5] *Danaos,* figură legendară, tatăl a 50 de fiice şi frate cu Aigyptos, care avea 50 de fii. Refugiat la Argos împreună cu fiicele sale, devine până la urmă rege în Argos. Homer, în epopee, îi numeşte pe greci aheeni, argieni şi danaeni, deşi nu îl citează niciodată pe Danaos.
[6] *Midas,* ultimul rege al marelui Imperiu frigian distrus de cimerieni (pe la 700 î.Chr.). Midas este renumit prin povestea, îndeobşte cunoscută, cu urechile de măgar.
[7] Pentru *Simonide din Ceos,* vezi n. 6 de la Pittacos.
CLEOBUL
65
[8] Astăzi se socoteşte că, dacă Homer a recitat şi a compus *Iliada* şi *Odiseea,* el a trăit în secolul al VUI-lea î.Chr., deci a fost aproape contemporan cu Midas.
[9] Metoda cronologiei greceşti, mai cu seamă a lui ApoUodor din Atena pe care o cunoaştem mai bine, consta în a stabili un sincronism între viaţa filozofului şi un eveniment important istoric databil la care cugetătorul nostru a luat parte. în mod arbitrar, ApoUodor considera că la data aceea autorul nostru avea vârsta de 40 de ani şi în modul acesta îi calcula anul naşterii. Apoi, mulţi scriitori vorbeau de vârsta până la care a trăit înţeleptul. Acest lucru era *untopos* al biografilor. Având şi vârsta până la care a trăit, cronograful stabilea şi data la care a murit autorul său. Firește, toate aceste date erau relative şi sufereau de arbitrarul metodei pentru stabilirea punctului culminant al vieţii filozofului, adică vârsta de 40 de ani. Metoda lui ApoUodor a fost descoperită şi expusă de Hermann Diels, în „Rheinisches Museum" 31 (1876), p.41 şi urm.
[10] Maxima este foarte răspândită în antichitate (Horaţiu, *Sat.,* I: cf. Boileau, *Art poetique,* I, 63).
[11] Scrisoare apocrifă.
CAPITOLUL al VH-lea

PERIANDRU

(668-584 î.Chr.)

I [94] Periandru, fiul lui Cypselos, s-a născut la Corint, din neamul Heraclizilor. Soţie îi era Lysida, pe care el o numea Melissa. Tatăl ei era Procles, tiranul din Epidaur, iar mama Eristheneia, fiica lui Aristocrates şi sora lui Aristodemos; aceştia au domnit peste aproape întreaga Arcadie, cum arată Heracleides din Pont în cartea sa *Despre domnie.* A avut de la ea doi fii, pe Cypselos şi Lycophron, cel mai mic, om deştept, cel mai mare, slab la minte. Totuşi, mai târziu, într-un moment de furie, şi-a omorât soţia, care era însărcinată, aruncând în ea cu un scăunel sau lovind-o cu piciorul, aţâţat fiind de calomniile concubinelor sale, pe care mai târziu le-a ars de vii. Pe fiul său, numit Lycophron, care-şi jelea mama, el îl alungă în Corcyra.

II [95] Când ajunse la bătrâneţe, trimise după el să-l cheme la dânsul ca să-i fie urmaş la tiranie; dar corcyrienii. luându-i-o înainte, i-au ucis fiul. înfuriat de aceasta, a trimis pe fiii corcyrienilor la Alyattes ca să fie castraţi. însă, de îndată ce corabia atinse coastele insulei Samos, ei se refugiară ca suplicanţi[1] în templul Herei şi fură salvaţi de samieni. Periandru, de supărare, muri în vârstă de optzeci de ani. Sosicrates afirmă c-a murit cu patruzeci şi unu de ani înaintea lui Cresus, înaintea olimpiadei a patruzeci şi noua[2]. A fost oaspetele[3] lui Thrasybulos, tiranul Miletului, după cum spune Herodot în prima lui carte[4].

[96] Aristippos, în prima carte a lucrării sale *Despre luxul celor vechi*[5]*,* povesteşte despre el următoarele: mama lui, după nume
1.97
PERIANDRU
67
Crateia, se îndrăgostise de el şi trăia cu el în taină, iar el era încântat; dar, după ce faptul a fost descoperit. Periandru şi-a descărcat necazul pe toată lumea, de supărare că a fost prins. Ephoros[6] aminteşte făgăduiala pe care a făcut-o să înalţe o statuie de aur dacă va câştiga victoria la cursa de care de la Olympia; dar. când victoria fu câştigată, cum se afla în mare lipsă de aur. puse, la o serbare a cetăţii sale, să fie despuiate femeile de toate podoabele pe care văzu că le purtau. Astfel putu să trimită darul votiv[7].

III Merge vorba că el, dorind să nu se cunoască locul unde va fi înmormântat, a născocit următorul vicleşug: dădu poruncă la doi tineri să meargă noaptea pe un anumit drum, arătat de el: omul pe care aveau să-l întâlnească trebuiau să-l omoare şi să-l înmormânteze. După aceea porunci la alţi patru să urmărească pe cei doi, să-i omoare şi să-i îngroape; şi iarăşi trimise un număr şi mai mare de oameni în urmărirea celor patru. După ce aranja toate acestea, ieşi înaintea primei perechi şi fu omorât. Corintienii i-au

săpat inscripţia aceasta pe un cenotaf[8]:
[97] Periandru. vestit prin avere şi-nţelepciune.
Zace-n Corintul natal, cel de mare scăldat.
Epitaful nostru despre el este:
Ţelul de nu ţi-ai ajuns, mânia o lasă departe:
Tot ce zeii-ţi trimit tu bucuros să primeşti Căci Periandru-nţeleptul de jale nespusă pierit-a
Vrerea-i când văzu neîmplinită c-a fost.
IV A lui este maxima: „Să nu faci niciodată ceva pentru bani: lasă câştigul pe seama treburilor care urmăresc asemenea foloase". A scris *Precepte*[9] în vreo două mii de versuri. Avea obiceiul să spună că tiranii care vor să fie în siguranţă să se lase păziţi de bunăvoinţa (celor guvernaţi), nu de arme. întrebat de cineva de ce este tiran, el răspunse: „Din cauză că-i primejdios să te retragi de bunăvoie precum şi să fii înlăturat". Iată şi alte vorbe de-ale lui: „Liniştea-i plăcută, graba-i periculoasă, câştigul e mârşav. Democraţia e mai

bună decât tirania. Plăcerile sunt trecătoare, pe când gloria e nemuritoare. [98] Fii cumpătat la izbândă şi cu minte la nenorocire. Poartă-te la fel cu prietenii, fie că le merge bine. fie că le merge rău. Ceea ce făgăduieşti, împlineşte. Lucruri secrete nu le da în vileag. Pedepseşte nu numai pe vinovaţi, ci şi pe cei care se pregătesc să facă rău".
V Cum afirmă Ephoros şi Aristotel, el şi-a format cel dintâi o gardă personală, a schimbat guvernământul statului în tiranie şi n-a lăsat pe nimeni să locuiască după dorinţă în oraş.
Era în floarea vârstei pe la a treizeci şi opta olimpiadă şi a fost tiran patruzeci de ani[10].
VI Sotion şi Heracleides, şi Pamphile, în cartea a cincea a *Memoriilor*[11] ei, spun că au existat doi Periandri, unul tiranul, celălalt un înţelept, care se născuse în Ambracia[12]. [99] Acelaşi lucru îl afirmă şi Neanthes din Cyzic[13]. care adaugă că erau veri. Aristotel[14] susţine că înţeleptul era Periandru din Corint, pe când Platon neagă acest lucru[15]. Maxima lui era: „Perseverenţa este totul". A avut de gând să facă un canal prin Istm[16].
VII De la el ne-au rămas câteva scrisori":
Periandru către înţelepţi
„Sunt recunoscător lui Apollo Pythicul că v-am găsit strânşi la un loc, iar scrisoarea mea vă pofteşte să veniţi la Corint, unde, cum ştiţi, vreau să va fac o primire cât se poate de frumoasă. Aflu că anul trecut v-aţi întâlnit la Sardes[18], la curtea lidiană. De aceea să nu şovăiţi a veni şi la mine, stăpânul Corintului. Corintienii vor fi încântaţi să vă vadă în casa lui Periandru".
Periandru către Procles
VIII [100] „Uciderea soţiei mele a fost făcută fără voie, dar vina ta e cu ştiinţă, când aţâţi pe fiul meu împotrivă-mi. De aceea pune

capăt purtării aspre a fiului meu. că de nu, mă voi răzbuna pe tine. De mult ţi-am dat satisfacţie pentru greşeala faţă de fiica ta. arzând pe rugul ei veşmintele tuturor femeilor din Corint".
IX Există şi o scrisoare a lui Thrasybulos scrisă către el. Iat-o:
Thrasybulos către Periandru
„N-am dat nici un răspuns crainicului[19] tău, dar l-am luat cu mine la un lan de grâu şi, pe când mă întovărăşea, eu. c-un băţ, loveam şi rupeam spicele de grâu prea înalt crescute. Dacă-l vei întreba ce-a auzit şi ce-a văzut, el îţi va spune totul.
Dacă vrei să-ţi întăreşti domnia, atunci fă cum îţi spun: să trimiţi la moarte pe toţi cetăţenii care se ridică deasupra celorlalţi, fie că-ţi par a fi duşmani sau nu. Şi un prieten poate stârni bănuiala unui stăpân absolut".
NOTE
[1] *Hiketes* - „rugător" sau „suplicant"', calitate religioasă sacră a cuiva care se adresa fie unui particular puternic, rege sau şef de stat, fie unui zeu. intrând în incinta templului său. Respingerea unui „rugător" era o crimă gravă pentru greci şi se pedepsea de zei dacă era vorba de o persoană particulară. Refugiul la templu a făcut să se dezvolte cu timpul dreptul de azil *(asylia),* reglementat juridic. Nimeni nu putea scoate cu forţa pe un astfel de refugiat la altarul unui zeu fără a se face vinovat de o crimă religioasă foarte gravă. Şi, totuşi, cazurile în care astfel de „suplicanţi" refugiaţi la altar au fost luaţi cu forţa de persecutorii lor nu au lipsit în istoria Greciei. Şi în tragedie se întâlnesc astfel de cazuri (vezi Euripide, tragedia *Heracles,* prima parte, şi *Andromacă).* De obicei, violatorii acestui drept întrebuinţau şiretlicuri pentru a decide pe suplicant să părăsească altarul şi să se predea singur: se făcea foc în jur, înăbuşindu-l cu fumul ce se degaja; se ameninţa că i se vor ucide copiii dacă nu se predă etc. Nu trebuie uitat că în timpurile vechi această instituţie era un

mijloc de apărare a celor slabi împotriva celor tari.
[2] Corespunde cu olimpiada 584/81 î.Chr. Cresus a murit prin 546, deci 41 de ani înaintea morţii lui face 587 î.Chr. în orice caz, sincronismul dat de Sosicrates este interesant şi metoda sa nu se confundă cu cea a lui Apollodor.
[3] Calitatea de „oaspete" *xenos,* în antichitate, creează iarăşi între gazdă şi musafir obligaţii morale foarte puternice, a căror încălcare atrage pedeapsa zeilor. Nu

trebuie uitat că, deşi relaţiile dintre cetăţile greceşti erau destul de intense, totuşi adâpostirea străinului se baza. în primul rând, pe dreptul de ospitalitate. Şi aici respingerea unui străin care cerea ospitalitate era un lucru grav, atrăgând sancţiuni din partea zeilor. Mai târziu s-au înfiinţat acele hanuri *(xenodokeia)* unde puteau locui străinii de localitate (epoca diadohilor lui Alexandru).
[4] Vezi Herodot, I, 20.
[5] Autorul acestei cărţi, plină de calomnii împotriva filozofilor şi despre care nu ştim nimic, pare să fi luat ca pseudonim numele lui *Aristip din Cyrene,* şeful şcolii hedoniste de filozofie. Autorul cărţii *Despre luxul celor vechi* nu are spiritul şi eleganţa omonimului său din Cyrene.
[6] *Ephoros,* istoric din secolul al IV-lea î.Chr. Cel mai important din această epocă (cu excepţia lui Xenofon) alături de Theopomp. Elev al celebrului retor Isocrate, a scris în 30 de cărţi, un fel de istorie universală a Greciei (prima de acest fel).
[7] Anecdotele despre viaţa lui Periandru, ni-l prezintă ca pe un om irascibil şi fără scrupule, încât ne putem pune întrebarea dacă a fost socotit printre cei şapte înţelepţi. Desigur, criteriile grecilor erau altele decât ale noastre. în grupul celor şapte înţelepţi intră oameni cu capacităţi practice, oameni politici, legislatori, tirani. Thales este singurul om de ştiinţă şi savant dintre ei.
[8] Când un grec murea departe de patrie sau pe mare, fără să i se găsească trupul, i se ridica la el acasă un cenotaf, un mormânt fără să-i conţină osemintele (de la *kenos,* „gol" şi *tăhpos* „mormânt").
[9] *Hypothekai* erau vechi poeme didactice conţinând sfaturi. O asemenea operă e atribuită şi lui Hesiod.
[10] Corespunde cu anul 628/625 î.Chr.
[11] După modul de prezentare, s-ar părea că Sotion şi Heracleides sunt citaţi de Diogenes Laertios după lucrarea scriitoarei Pamphile, care avea cel puţin cinci cărţi. Aceasta nu exclude ca Diogenes să fi cunoscut direct opera lui Sotion, *Succesiunea filozofilor*. în orice caz, avem aici o listă de autori omonimi (de altfel foarte mică: numai doi), care nu este luată de la Demetrios din Magnesia.
[12] *Ambracia,* colonie a corintenilor în ţara thesproţilor (Epirul).
[13] *Neanthes din Cyzic,* istoric şi retor, elev al lui Philiscos (secolul al IV-lea î.Chr.). Neanthes este adesea citat de Diogenes Laertios. El a scris lucrarea biografică *Despre oameni vestiţi.*
[14] Aristotel spunea acest lucru, probabil într-una dintre cele 158 de *Constituţii ale cetăţilor greceşti* pierdute (Diogenes Laertios, V, 27), în primul rând venind în considerare constituţia cetăţii Corint. Numai *Constituţia Atenei* s-a păstrat pe un papirus găsit în Egipt, publicat de F. Kenyon în 1891.
[15] Platon, în dialogul *Protagoras,* p. 373 *a,* pune în locul lui Periandru pe Myson ca pe unul dintre cei şapte înţelepţi.
" Este interesant acest proiect antic de a străpunge Istmul corintic. Lucrări tehnice de amploare sunt cunoscute din antichitate, deşi autorii greci au o atitudine de

dispreţ faţă de tehnică şi tehnicieni. O asemenea lucrare inginerească este menţionată şi la Thales (vezi Herodot, I, 75). La fel străpungerea unui tunel pentru a aduce apă în insula Samos. încercarea de a străpunge Istmul a fost reluată în vremea lui Nero (secolul I d.Chr).
[17] Scrisorile acestea sunt plăsmuite.
" *Sardes,* capitala regatului lydian. Centru de mare cultură, important ca mijlocitor între greci şi civilizaţiile mesopotatniană şi hitită. Guvernat de regi filoelini, legăturile grecilor cu Lydia au fost deosebit de intense. Thales este de mai multe ori menţionat în legătură cu regatul lydian (vezi Herodot, I, 74, 75) şi pare a fi fost familiar la curtea regilor Lydiei. Sardesul a fost cucerit în 546 î.Chr. şi statul lydian a încetat de a mai exista.
[19] Instituţia crainicului (gr. *keryx)* avea un caracter juridic şi religios în acelaşi timp. El era un personaj oficial, a cărui pângărire sau maltratare reprezenta o încălcare atât faţă de legile umane, cât şi faţă de cele divine. Legile divine interveneau la popoarele vechi atunci când cele umane erau neputincioase şi erau menite de a împiedica fărădelegile potentaţilor. Crainicul trimis la un rege duşman era la discreţia acestuia. Singurul lucru care îl putea împiedica pe acesta de a comite nedreptăţi faţă de trimisul adversarului era teama de zei, dacă teama de represalii umane nu exista (cf. V. Martin, *La vie internaţionale dans la Grece des cites (VI'-IV" av. J.* C), Paris, 1940.

I, 103-l05
ANACHARSIS
73
CAPITOLUL al VUI-lea

ANACHARSIS

(aprox. 600 î.Chr.)

I **[101]** Anacharsis Scitul era fiul lui Gnuros şi fratele lui Caduidas, regele Sciţiei. Mama sa era grecoaică şi din această pricină el vorbea amândouă limbile. II A scris un poem de

vreo opt sute de versuri[1] cu privire la obiceiurile sciţilor şi la obiceiurile grecilor, tratând despre simplitatea vieţii şi despre felul de a duce război. Vorbea aşa de deschis, încât a prilejuit formarea unui proverb: „A vorbi ca un scit".
III Sosicrates spune că Anacharsis a venit la Atena cam în timpul olimpiadei a patruzeci şi şaptea[2], pe când era arhonte Eucrates. [102] Când sosi la casa lui Solon - povesteşte Hermip - spuse unuia din slujitori să-şi vestească stăpânul că a venit Anacharsis, că doreşte să-l vadă şi, de este cu putinţă, să-i fie oaspete. Slujitorul îndeplini ce i se spuse şi primi poruncă de la Solon să dea răspunsul că obiceiul este ca oamenii să-şi aleagă oaspeţii dintre compatrioţi. Anacharsis îi întoarse vorba şi răspunse că el se găsea acum în ţara sa şi avea dreptul să fie primit ca oaspete. Solon, uimit de acest răspuns prompt, îl primi în casa lui şi-l făcu cel mai bun prieten.
IV După un timp, Anacharsis se întoarse în Sciţia, unde, din cauza entuziasmului său pentru tot ce era grecesc, a fost bănuit că vrea să răstoarne orânduirile patriei sale şi de aceea fu lovit cu săgeata de fratele său, pe când vânau împreună, şi muri. Fiind rănit de moarte, el spuse: „Renumele înţelepciunii mele a făcut să mă înapoiez teafăr din Grecia, dar pizma pe care am trezit-o la mine-n
ţară m-a pierdut". Unii spun c-a fost omorât pe când executa nişte rituri de iniţiere[3] greceşti.
[103] Iată epitaful pe care i l-am scris:
Din depărtări se întoarse-ntr-a sciţilor ţară Anacharsis,
Obiceiuri greceşti pentru ai săi aducând. Dar abia cuvântat-a şi iute. cu şuier năprasnic,
O săgeată în zbor dusu-l-a până la zei.
V El a spus că viţa de vie poartă în ea trei feluri de fructe: unul aduce plăcerea, altul beţia şi altul dezgustul. Spune că se miră de ce în Grecia profesioniştii se iau la întrecere la jocuri, iar profanii arbitrează împărţirea premiilor. întrebat cum ne putem feri de a cădea în beţie, el răspunse: „Având în faţa ochilor priveliştea dezgustătoare a unui om beat'. De asemenea, îşi exprima mirarea că legislatorii greci dau pedepse celor care jignesc prin lovire şi-n acelaşi timp cinstesc atleţii pentru modul cum se lovesc unii pe alţii. Aflând că latura corăbiei n-avea decât o grosime de patru degete, spuse că şi călătorii din ea erau tot la aceeaşi distanţă de moarte. [104] Numea untdelemnul o doctorie aducătoare de nebunie deoarece atleţii, după ce se ung cu el, se-nverşunează nebuneşte unii împotriva celorlalţi. Cum se face, întreba el, că grecii opresc înşelăciunea, în timp ce spun vădit minciuni în comerţul cu de-amănuntul ? De asemenea nu putea să înţeleagă de ce la începutul ospeţelor ei beau din cupe mici, iar după ce s-au îndestulat, beau din cupe mari. Inscripţia de pe statuile lui e următoarea: „Pune frâu gurii, stomacului şi organului dragostei". Fiind întrebat dacă-n Sciţia sunt flaute, el răspunse: „Nu, dar nici vii". La întrebarea care corăbii erau cele mai sigure, el răspunse: „Acelea trase pe uscat". Spunea că lucrul cel mai de mirare pe care l-a văzut în Grecia era că se lasă fumul pe munte şi se transportă buştenii în oraş[4]. Când cineva îl întrebă care-s mai numeroşi, cei vii sau cei morţi, el răspunse: „în ce categorie pui pe aceia care-s pe mare ?"[5]. Unui, atenian care-l ponegrea fiindcă-i scit, el îi spuse: „La mine, ţara mea e o ruşine pentru mine, dar în cazul tău, tu eşti o ruşine pentru ţara ta"'. **[105]** La întrebarea ce au oamenii şi bun şi rău

totodată, răspunsul său fu: „Limba". O vorba a lui era: „Mai bine să ai un singur prieten de mare preţ decât mulţi fără valoare". El spunea că piaţa este un loc delimitat unde oamenii se înşală şi se păcălesc unii pe alţii. Jignit de un tânăr ameţit de vin, el îi spuse: ..Dacă cât eşti tânăr, băiete, ţi se urcă vinul la cap, când vei fi bătrân, vei căra apă"'. VI După unii, el a fost inventatorul ancorei şi al roţii olarului pentru uzul vieţii.
VII I se atribuie următoarea scrisoare:
Anacharsis către Cresus
.Am venit, o rege al lidienilor, în ţara grecilor, ca să cunosc obiceiurile şi îndeletnicirile lor. Nu caut să mă-mbogăţesc, ci îmi ajunge să mă întorc în Sciţia ca om mai bun (decât am plecat). în orice caz, vin în Sardes, foarte doritor de a face cunoştinţa ta"'.
NOTE
[1] Această operă, dacă a existat, nu ni s-a păstrat şi nu-i putem bănui conţinutul. Deşi nu este exclus ca un rege „barbar" să fi scris - avem exemplul eruditului rege al Numidiei Iuba al II-lea (secolul I Î.Chr.) pe timpul romanilor -, totuşi, pentru vechimea timpului şi lipsa de alte informaţii despre operă, e îndoielnic să fi existat aşa ceva; dacă da, cel mult un fals.
[2] Corespunde cu olimpiada 592/89 î.Chr.
[3] Prin rituri de iniţiere *(teletai),* grecii înţelegeau introducerea cuiva în ceremonii religioase ale unui anumit cult cu caracter închis, rezervat unui grup restrâns de credincioşi. Cele mai vestite sunt misteriile din Eleusis

şi din Samothrace; dintre cele orientale (adoptate şi de greci şi de romani) menţionăm cultul Cybelei (în Frigia), al lui Osiris (în Egipt) şi al lui Mithras la perşi.
[4] Comentatorii spun că ar fi vorba de cărbuni de lemn. Prin modul lor de fabricare, fumul rămânea pe munte, adică se risipea, iar lemnele, sub formă de cărbuni, erau transportate în oraş.
[5] Pentru unele popoare legate de viaţa de uscat, cum erau sciţii cu obiceiurile lor nomade, navigaţia pe mare apărea foarte riscantă, astfel încât marinarul putea fi socotit ca pe jumătate mort, neştiindu-se în care categorie să fie socotit, între cei vii sau cei morţi.

CAPITOLUL al Vl-lea

CLEOBUL

(600 î.Chr.)

I [89| CleobuL fiul lui Euagoras, era de fel din Lindos: după Duris însă, carian[1]. Unii spun că se trăgea din Heracle. că se remarca prin putere şi frumuseţe, că a cunoscut filozofia egipteană[2]. A avut de fiică pe Cleobuline[3], autoarea unor enigme în hexametri: este amintită şi de Cratinos[1] în una din piesele lui, ce-i poartă numele la forma plurală: *Ckobulinele.* Tot despre el se spune c-a rezidit templul zeiţei Athena, care fusese înălţat de Danaos[5].

II Unii spun că el a scris pe mormântul lui Midas[6] următorul epitaf:

Sunt o fecioară de bronz veghind pe mormântul lui Midas. Vreme cât apa va curge, cât creşte-vor mândri copaci, [90] Soarele cât răsări-va, cât luna lumină-o vărsa. Râuri cât şopoti-vor, cât marea ţărmu-o scălda, Eu, străjuind la mormântu-i stropit cu lacrimi amare, Celor ce trec le voi spune: Midas aici odihneşte.

Drept mărturie se aduce o poezie a lui Simonide[7]. în care acesta spune:

Ce înţelept lăuda-va
Pe Cleobul cel din Lindos,
Cel ce preţuieşte piatra
Mai mult ca râurile nesecate,
Mai mult ca floarea-n primăvară,
Mai mult ca soarele şi luna.
Mai mult ca valurile mării.

Aristoxenos, în *Istorii felurite*[6], spune că el nu era prea departe de Timon şi Apemantos[7]. fiindcă era mizantrop. **[108]** în orice caz, a fost văzut la Sparta, râzând singur într-un loc retras; şi când cineva, ivit pe neaşteptate. îl întrebă de ce râde. nefiind nimeni pe aproape el răspunse: „Tocmai de aceea". Şi Aristoxenos spune că pricina pentru care a rămas în umbră a fost că n-a trăit la oraş. ci la sat, şi încă într-unui neînsemnat. Şi pentru că era necunoscut, unii scriitori, afară de Platon filozoful, au pus pe seama tiranului Pisistrate cuvinte care. de fapt, erau ale lui. Platon însă îl aminteşte în dialogul *Protagora.s*.* socotindu-l ca unul dintre cei şapte înţelepţi. în locul lui Periandru.

III Obişnuia să spună că nu trebuie să cercetăm faptele în lumina vorbelor, ci vorbele în lumina faptelor; căci faptele nu se săvârşesc în vederea vorbelor, ci vorbele în vederea faptelor.

IV Muri la vârsta de nouăzeci şi şapte de ani.

NOTE

[1] După cum vedem aici. Diogenes Laertios este destul de conştiincios ca să citeze o informaţie din Hermip, pe care o ia de la Sosicrates, rară a sări peste intermediar şi menţionând faptul *expressi.s verbis.*
[1] Vezi Diogenes Laertios, I, 30.
[3] E îndoielnic că este vorba de *Paramenide din Elea,* filozoful a cărui **viaţă** se găseşte la Diogenes Laertios, cartea a IX-a, cap. III. § 21 şi urm.
[4] Acest *Euthyphron,* fiul lui Heracleides din Pont, nu-l cunoaştem decât din acest pasaj. Un alt Euthyphron este vestit ca personaj al unui dialog de Platon.
[5] *Anaxilaos,* medic şi scriitor, probabil acelaşi cu cel citat de Plinius, *Histona naturahs,* XIX, 4.
[6] *Aristoxenos din Tarent.* discipol al lui Aristotel, filozof, istoric şi teoretician al muzicii.
[7] *Timon din Atena,* vestit mizantrop. La fel şi *Apemantos,* mai puţin faimos.
[8] Platon, *Protagora,* p. 343 *a.*

CAPITOLUL al X-lea

EPIMENIDE'

(600 î.Chr.)

1 **[109]** Epimenide era fiul lui Phaistios, după cum afirmă Theopomp şi mulţi alţi scriitori; unii totuşi spun că era fiul lui Dosiadas; alţii, al lui Agesarchos. Era de neam cretan din Cnosos[2]. deşi cu părul lui lung n-avea înfăţişarea de cretan. II Odată fu trimis de tatăl său, la câmp, după o oaie rătăcită; dar la mijlocul zilei, abătându-se din dram, se duse să doarmă într-o peşteră, unde dormi cincizeci şi şapte de ani. După acest timp se trezi şi se apucă să caute oaia, crezând că dormise doar puţin. Cum nu putu s-o

găsească, se întoarse la câmp şi găsi totul schimbat şi un alt stăpân în loc. Foarte nedumerit, se întoarse atunci în oraş. Acolo, intrând în propria sa casă, se întâlni cu oameni care îl întrebară cine este. In cele din urmă îşi găsi fratele mai mic, acum om bătrân. Şi află de la el tot adevărul. III **[110]** Astfel deveni renumit în toată Grecia şi fu socotit un om iubit de zei[3].
Din această pricină, când atenienii fură loviţi de ciumă, iar preoteasa Pythia le proroci să purifice oraşul, ei trimiseră o corabie în Creta condusă de Nicias. fiul lui Niceratos. ca să ceară ajutorul lui Epimenide. Acesta sosi în a patruzeci şi şasea olimpiadă[4], purifică oraşul şi puse capăt ciumii în felul următor: luă nişte oi, negre şi albe, le aduse în areopag şi le lăsă să meargă încotro voiau, învăţând pe acei care le urmăreau să însemne locul unde fiecare oaie se va culca şi s-o sacrifice divinităţii locale. Se spune că astfel boala luă sfârşit. Şi până în ziua de azi pot fi găsite. în diferite părţi ale Aticii, altare anonime[5] care amintesc ispăşirea care a avut loc. După unii autori.

oracolul a spus că ciuma este pricinuită de pângărirea adusă oraşului de către Cylon[6], indicând totodată şi cum s-o înlăture. Ca urmare, fură omorâţi doi tineri, Cratinos şi Ctesibios, şi oraşul fu astfel scăpat de nenorocire.
[111] Atenienii au votat să i se dea lui Epimenide un talant. în bani şi o corabie, spre a se întoarce cu ea în Creta. Banii nu-i primi; în schimb, încheie un tratat de prietenie şi alianţă între Cnosos şi Atena.
IV Se întoarse acasă şi curând muri. cum spune Phlegon[7] în lucrarea sa *Despre longevitate,* după ce a trăit o sută cincizeci şi şapte de ani; după cretani, i-a lipsit un an până la trei sute. Xenofanes din Colofon, din auzite, îi dă vârsta de o sută cincizeci şi patru de ani[8].
V A scris un poem asupra *Naşterii* ***cureţilor*** *şi* ***corybanţilor*** şi o *Teogonie[9],* în total vreo cinci mii de versuri. A scris şi un alt poem, de şase mii cinci sute de versuri asupra *Construirii navei Argos şi a Călătoriei* ***lui Iason*** *în* ***Colchida*** **[112]** A scris şi opere în proză *Despre sacrificii* şi *Despre constituţia* ***cretană,*** ca şi o operă *Despre Minos şi Rhadamanthys* de vreo patru mii de versuri[10]. VI La Atena a întemeiat templul Eumenidelor", după cum ne spune Lobon din Argos în lucrarea sa *Despre poeţi[11].* Se afirmă că el a fost cel dintâi[13] care a purificat case şi câmpuri şi care a întemeiat temple. VII Se găsesc unii care susţin că el nu s-a dus să se culce[14], ci s-a retras pentru un timp ca să culeagă ierburi de leac.
VIII Există şi o scrisoare a lui către Solon legiuitorul, care cuprinde constituţia statului alcătuită de Minos pentru cretani. Dar Demetrios din Magnesia, în lucrarea sa *Despre poeţii şi scriitori* ***cu*** *acelaşi nume,* încearcă să arunce dubiul asupra autenticităţii scrisorii, pe temeiul că-i recentă şi nu-i scrisă în dialectul cretan, ci în cel atic şi încă recent. IX Totuşi am găsit o altă scrisoare de la el care sună astfel:
*Epimenide către Solon^*
[113] „Curaj, prietene ! Dacă Pisistrate ar fi lovit pe atenieni pe când erau încă sclavi şi înainte de a avea legi bune, şi-ar fi asigurat

puterea pentru totdeauna, prin înrobirea cetăţenilor. Dar aşa. el a supus oameni care nu-s nişte laşi, oameni care cu durere şi ruşine îşi amintesc de prezicerea lui Solon şi nu vor îndura niciodată să trăiască sub un tiran. Dar, chiar dacă Pisistrate ar stăpâni oraşul pe viaţă, nu cred că va trece puterea copiilor lui; căci e greu să constrângi la sclavie oameni care au fost crescuţi ca liberi sub cele mai bune legi. Iar tu, în loc de a călători mereu, vino liniştit la nune. în Creta. Aici n-ai a te teme de nici un stăpân, pe când, fiind mereu pe drumuri, se prea poate să te-întâlneşti cu unii **din** oamenii lui şi mi-e frică ca aceştia să nu-ţi facă vreun rău".
[114] Acesta e cuprinsul scrisorii. Dar Demetrios[16] spune că unii povestesc că Epimenide primea de la nimfe o hrană de un anumit fel şi c-o păstra într-o copită de vacă; că lua câte puţin din această hrană, că nu se golea nicicând de materii fecale şi nu a fost văzut niciodată mâncând. Timaios[17] îl aminteşte în cartea a doua a lucrării sale. XI Unii scriitori spun că cretanii îi aduceau sacrificii ca unui zeu; căci ei spuneau că el avea puterea supraomenească de a cunoaşte viitorul. Când văzu, de pildă, Munihia[18], la Atena, spuse că nu ştiu atenienii câte rele li se vor trage de la acest loc; că, de-af şti, l-ar nimici cu dinţii. Şi acestea au fost spuse cu mult înaintea celor ce aveau să se întâmple.

Se spune de asemenea că el s-a numit mai dintâi Aiacos[19]; că a prezis spartanilor înfrângerea lor de către arcadieni[20]. Spunea despre sine că sufletul lui a trecut prin multe vieţi[21].
[115] în cartea sa *Povestiri minunate,* Theopomp povesteşte că, pe când Epimenide ridica un templu nimfelor, auzi o voce din cer: „Epimenide, nu nimfelor, ci lui Zeus înalţă templul"'[22] şi c-a prezis cretanilor înfrângerea spartanilor de către arcadieni, cum am spus-o mai înainte; şi, într-adevăr, ei au fost zdrobiţi la Orchomenos[2]'.
XII A îmbătrânit în tot atâtea zile câţi ani dormise. Acest **lucru** este afirmat tot de Theopomp. Myronianos, în cartea sa *Asemănări,* afirmă că cretanii l-au denumit „curet"[24]. Spartanii îi păstrează trupul, ascultând de un anumit oracol, după cum arată Sosibios laconianul[25].

XIJI Au mai fost încă alţi doi bărbaţi numiţi Epimenides. anume unul genealog, iar al treilea care a scris despre Rhodos în dialectul doric[26].
NOTE
[1] Vieţile lui Epimenide şi Ferekyde din Syros (ultimele două din cartea I a lui Diogenes Laertios) se găsesc în mare parte editate critic la Diels-Kranz'. I, p 27 şi urm., 43 şi urm.
[2] *Cnosos,* cel mai important oraş din partea nordică a insulei Creta, oraş în care s-a dezvoltat o civilizaţie remarcabilă de-a lungul mileniului al doilea Î.Chr. Săpăturile au fost făcute de Arthur Evans, începând cu 1900. Nenumărate opere cu caracter arheologic şi istoric descriu această **civilizaţie** prehelenică unică în felul ei.
■' Toată povestea cu somnul cataleptic de 57 de ani al lui Epimenide este foarte curioasă şi, desigur, de domeniul legendar. Poate că totuşi grecii cunoşteau acest fel de somn, de unde au construit povestea. Despre acest somn se vorbeşte numai la Epimenide.
'Aproximativ 596/5-593/2 î.Chr.
' în Grecia, altarele erau consacrate. Povestea are şi un caracter etiologic, fiind menită să explice existenţa în Atica a unor altare anonime. în *Elegia către Eudemos* de Aristotel ni se vorbeşte despre un altar înălţat de Eudemos *Prieteniei lui Platon.*
[6] *Cylon,* aristocrat atenian (aprox. 640 î.Chr), care, vrând să instaureze tirania în Atena, a provocat vărsări de sânge. El scapă împreună cu fratele său, însă adepţii lui sunt scoşi cu forţa din altarul zeiţei Athena, la care se refugiaseră, şi sunt ucişi, provocându-se prin aceasta o gravă nelegiuire.
[7] *Phlegon din Tralles* - contemporan cu împăratul Hadrian. scriitor al mai multor opere cu caracter de *Klirabilia.*
[8] Aici avem faimoasa rubrică despre moartea personajului din *Biografii.* Cifrele date depăşesc orice sentiment al verosimilului. E curios că şi Xenofanes din Coloton este antrenat în aceste exagerări cu privire la longevitatea lui Epimenide.
' Aici şi în cele ce urmează avem lista operelor lui Epimenide, iarăşi un loc comun al biografilor. *Cureţii* (numele cretan al corybanţilor) şi *corybanţii* **sunt** personaje cu caracter de zeitate din preajma cultului zeiţei Cybele din Frigia (numită şi *Magna Mater).* Din *Teogonia* în versuri, câteva fragmente puţin importante se găsesc la Diels-Kranz, *Vors** p. 31 şi urm.
[10] *Despre Minos şi Rhadamanthys* (doi dintre judecătorii din infern), pare a fi un poem în versuri, deşi Diogenes Laertios începuse să vorbească de operele în proză. Asemenea inconsecvenţe se găsesc în mare număr la Diogenes Laertios, după cum vom vedea şi mai departe.
EPIMENIDE
[11] Eriniile - zeiţele răzbunătoare ale paricizilor; aici sunt numite *Semnai* (se. *theai),* zeiţele venerabile. Cum au ajuns ele la un cult important în Atena, se arată în piesa *Eumenidele* a lui Eschil.
[12] *Lobon din Argos,* scriitor din epoca postalexandrină, autor care nu ezită să aducă pure invenţii în lucrarea sa.
[13] Rubrica primului descoperitor sau inventator de biografii.
[14] Sunt unii care nu acceptă soluţia somnului de 57 de ani a lui Epimenide. " Scrisoare apocrifă ticluită în dialect doric cretan.
[16] *Demetrios din Magnesia,* probabil autorul ***Omonimelor.***
[11] *Timaios* ***din*** *Tauromemon* (secolul al III-lea î.Chr.). cu toate calităţile sale de exactitate în întrebuinţarea izvoarelor, a fost atacat cu violenţă în antichitate, mai ales de Polybiu. Timaios face şi el polemică măruntă şi nedreaptă.
[18] *k'lunihia.* deal întărit de lângă Pireu, cu un port pentru care s-au dat multe lupte în istoria Atenei.
[19] *Aiacos.* fiul lui Zeus şi al Eginei; este judecător în infern alături de Minos şi Rhadamanthys. Este probabil, vorba de o incarnaţie anterioară. în acest domeniu, confuzii şi afirmaţii gratuite se întâlnesc în mare număr.
[20] Această informaţie revine şi puţin mai jos, cu adaosul „cum am spus-o mai înainte". Vedem iarăşi felul neglijent cum scrie Diogenes Laertios.
[21] Aici Epimenide este considerat ca partizan al metempsihozei.
[22] Voci auzite din cer se mai întâlnesc în literatura elină.
[23] Vezi mai sus, n. 20.
[24] Vezi mai sus, n. 9.
[25] *Sosibws,* scriitor contemporan cu Ptolemaios al II-lea Filadelful.
[26] Această listă de omonimi nu pare a proveni de la Demetrios din Magnesia.
CAPITOLUL al Xl-lea
FEREKYDE
(circa 540 î.Chr.)
I [116] Ferekyde. fiul lui Babys, născut în Syros, după cum ne informează Alexandros în

cartea sa *Succesiunea filozofilor,* era elevul lui Pittacos. II Theopomp afirmă că el cel dintâi a scris [în limba greacă]' despre natură şi despre «originea»[2] zeilor.
Se povestesc multe istorii minunate despre el. Mergea odată în Samos. de-a lungul coastei, şi văzând o corabie mânată de vânt, spuse că se va cufunda peste puţin timp şi chiar în ochii lui corabia pieri în valuri. Iarăşi, pe când be,a apă scoasă dintr-un puţ, prezise că-n trei zile va fi un cutremur; şi aşa se întâmplă[3]. în drum de la Olympia spre Messene[4]. el îl sfătui pe Perilaos, gazda sa, să plece de-acolo cu tot ce avea; Perilaos însă nu-l ascultă şi-n urmă Messene fu cucerită.
III [117] După cum ne spune Theopomp în cartea sa *Povestiri minunate,* Ferekyde îi îndemnă pe spartani să nu pună mare preţ pe aur şi argint. Le spuse că primise această poruncă de la Heracle în vis; şi-n aceeaşi noapte, Heracle îndemnă pe regi să dea ascultare lui Ferekyde. Unii însă pun această istorie pe seama lui Pitagora.
IV Hermip[5] povesteşte că-n timpul războiului dintre Efes şi Magnesia el sprijini cauza celor din Efes. întrebă pe un trecător de unde venea şi la răspunsul .,dinEfes",îi răspunse aceluia: ,.Trage-mă de picioare şi aşează-mă pe pământul Magnesiei: apoi vesteşte pe-ai tăi că după izbândă să mă îngroape pe loc şi că aceasta a cerut-o Ferekyde'". [118] Omul vesti aceasta efesienilor, iar aceştia atacară a doua zi şi îi învinseră pe magnesieni; ei îl găsiră pe Ferekyde mort şi chiar pe locul acela îl înmormântară cu mare cinste. V Alţii spun că

s-ar fi dus la Delfi şi s-ar fi aruncat de pe muntele Corycos; Aristoxenos[6] însă afirmă. în lucrarea sa *Despre Pitagora şi discipolii lui.* că s-a îmbolnăvit şi a fost înmormântat de Pitagora în insula Delos. Mai sunt unii care povestesc că a murit mâncat de păduchi. Pitagora. venind la el. îl întrebă cum îi mai este şi el scoase degetul prin uşă şi-i spuse: „pielea mea îţi da răspunsul limpede", vorbe care-n urmă au fost înţelese de gramatici în sensul că .,merge rău"', deşi unii le dau greşit înţelesul de ,.merge bine" [119] Ferekyde susţinea că numele dat de zei pentru ,.masă"' e *thyoros[1].*
VI Andron din Efes zice c-au fost doi bărbaţi cu numele Ferekydes în Syros: unul astronom, iar celălalt teologul, fiul lui Babys care a fost şi profesorul lui Pitagora. Totuşi. Eratostene* spune c-a fost numai un singur Ferekyde din Syros, celălalt Ferekydes fiind atenian şi genealog.
De la Ferekyde din Syros s-a păstrat o lucrare care începe astfel: ,.Zeus. Timpul şi Ţarina au fost de totdeauna; iar ţarina a fost numită «Ge» din cauză că Zeus i-a dat pământul ca dar'"[9]. în insula Syros se păstrează şi cadranul lui solar[10].
VII în cartea a doua a lucrării sale *Anotimpuri[11].* Duris spune că pe mormântul lui se află următoarea inscripţie:
[120] Eu îs cuvântul cel de pe urmă al înţelepciunii. Mai presus poate fi-ntr-aceasta Pitagora, care Primul e printre elini şi alt nu mai e adevăr.
Şi Ion din Chios[12] vorbeşte despre el, după cum urmează:
Plin e de vrednicie, cu bună-cuviinţâ-nzestrat.
Moartea deşi l-a răpit, sufletu-i e-n veac fericit.
Dacă-nţeleptul Pitagora - şi îndoială nu-ncape -Gândul aievea citea, totul adânc iscodind.
I-am scris şi noi o epigramă în vers ferecratean[13]. care sună astfel:
[121] Căci vestitul Ferekyde
Cel ce-n Syros s-a născut, De păduchi fiind devorat.

A ajuns desfigurat, în Magnesia-i adus, Efesului spre izbândă. Căci grăit-a un oracol Lucru-acesta şi-o ştia. îndoială nu încape: Cine este înţelept De folos e si în viaţă. De folos e şi-n mormânt[14].
VIII A trăit cam prin a cincizeci şi noua olimpiadă[15]. A scris următoarea scrisoare:
Ferekyde către Thales[16]
[122] „îţi doresc un sfârşit bun când ţi-o sosi ceasul. De când am primit scrisoarea de la tine. a dat peste mine boala. Sunt în întregime copleşit de păduchi şi am fierbinţeală mare cu friguri. De aceea am dat poruncă slujitorilor să-ţi aducă scrierea mea după ce mă vor înmormânta. Mi-ar plăcea s-o publici, dacă şi tu şi ceilalţi înţelepţi o găsiţi bună. Dacă nu, să nu o publicaţi. Căci nici chiar eu nu-s pe deplin mulţumit de ea. Nici faptele nu-s în totul exacte, nici n-am încrederea de a fi descoperit adevărul, ci am vorbit numai despre acele lucruri pe care le poate arăta cine cercetează problemele despre zei. Restul trebuie examinat bine. toată lucrarea mea fiind plină de înţelesuri ascunse[17]. Doborât din ce în ce mai mult de boală, n-am îngăduit nici unui medic sau prieten să intre în odaia în

care eram; numai celor care stăteau în faţa uşii şi întrebau cum îmi este, trecând degetul prin gaura cheii[18], le-am arătat cât eram de mâncat de răni. Şi le-am spus dinainte să vină, a doua zi, să-l înmormânteze pe Ferekyde".
Aceştia de care am vorbit sunt cei care au fost numiţi înţelepţi[19], printre care unii autori îl socotesc şi pe tiranul Pisistrate. Iar acum să trecem la filozofi şi să începem cu filozofia din lonia[20]. întemeietorul ei a fost Thales, şi Anaximandru a fost elevul lui.

NOTE
[1] [„în limba greacă"] au manuscrise mai puţin importante; ᶜ"originea"> este completat de H. Gomperz şi acceptat de Diels. Mai sus este vorba de *Alexandros Polyhistor* (aprox. 100 î.Chr.) din Milet.
[2] Vezi nota anterioară.
[I] Nici azi ştiinţa nu poate prevesti cutremurele, deci cu atât mai puţin pe timpul lui Ferekyde.
[4] *Messene,* cetate din Peloponez.
•' *Hermip din Smyrna,* mare erudit, autor al unor *Bioi* (Vieţi).
[6] Discipol **al** lui **Aristotel,** filozof, istoric, teoretician al muzicii, biograf.
[7] Cuvântul s-ar putea oarecum reda cu ..jertfelnic". Şi la Homer, o mulţime de lucruri au un nume dat de oameni şi alt nume dat de zei.
[s] *Eratostene din Cyrene* (secolul al III-lea î.Chr.), mare învăţat şi erudit. Geograf, matematician, cronograf, istoric, literat, astronom.
[9] Important fragment, de completat cu Clemens din Alexandria, *Stromata.* VI, 9 (II, 424, 19, 57) şi Grenfell-Hunt *GreekPapyr.,* ser. II, n. 11, p. 23. Aici, în fragmentul lui Diogenes Laertios. numele dat lui Zeus este „Zas", ..Chronos" = ..Timpul'[1] are, desigur, asonantă cu Cronos, tatăl lui Zeus, iar ..'Ţarina" (traducere pe care o dăm ca să menţinem femininul cuvântului grec) se numeşte „Chthonie"". Numele cel nou pe care îl primeşte aceasta, ,.Ge", produce un joc de cuvinte cu cuvântul *geras,* care înseamnă ..dar", „cadou". în fragmentul următor de la Clemens etc. are loc o *hierogamie* între „Zeus" şi „Ţarina" şi astfel se produc lucrurile. Pentru fragmentele lui Ferekyde, vezi Diels-Kranz, *Vors.*| I, p. 47 şi urm.
[10] Desigur, *cadranul solar* de care este vorba fusese construit de Ferekyde, şi nu inventat de el. Cadranul solar trebuie să fi fost cunoscut şi babilonenilor.
[II] ***Horai*** înseamnă şi „ani" şi „ore", precum şi „anotimpuri". Aici poate fi vorba de o lucrare cu caracter de anale. Despre istoricul *Duris* am vorbit anterior.
'- *Ion din Chios.* literat şi poet (secolul al V-lea î.Chr). Fragmente filozofice la Diels-Kranz, *Vors.K* I, p. 377 şi urm.
" Vers format din dactili şi spondei (sau trohei).
[14] Nu se poate spune că Diogenes Laertios a fost bine inspirat cu această epigramă a sa.
"Aprox. 544-541 î.Chr.
[16] Scrisoare apocrifa.
[17] *Aimssomai* - „a vorbi în enigme, simboluri". Toată povestea cu lucrarea trimisă lui Thales pentru a fi publicată sau nu este cât se poate de neverosimilă. De altfel, Ferekyde pare a fi trăit şi scris după Anaximandru.
[18] Printr-o gaură destul de mare, aşezată peste zăvorul interior al uşii, se băga o cheie destul de lungă, cu ajutorul căreia se trăgea sau se împingea zăvorul interior

pentru a deschide sau a închide uşa. respectivul fiind afară. Prin această gaură deci îşi scoate degetul nefericitul Ferekyde pentru a arăta până în ce grad este mâncat de boala sa.
" Aceştia sunt aşa-numiţii *sophoi.* oameni înţelepţi şi abili, dibaci, având cunoştinţe teoretice, cum e cazul la Thales. dar având mai ales abilitate politică şi pe tărâm social. Şi Thales este tare pe acest tărâm şi poate de aceea a fost numit *sophos:* pentru abilităţile lui tehnice şi nu pentru cunoştinţele sale teoretice în geometrie, astronomie şi cosmologie.
[20] De aici încolo începe să aplice Diogenes Laertios clasificarea filozofiei dată de Sotion şi care va rămâne valabilă multă vreme în toată antichitatea şi mai târziu.

Cartea a Ii-a

CAPITOLUL I

ANAXIMANDRU

(aprox. 61l-546 î.Chr.)

1 fi] Anaximandru, fiul lui Praxiades, s-a născut în Milet. **II** Principiul şi elementul, spunea el, este infinitul[1], fără să definească de era aer, apă sau altceva; susţinea că părţile sunt supuse schimbării, dar că întregul rămâne neschimbat; că Pământul, care-i de formă sferică[2], stă în mijlocul lumii, ocupând locul din centru[3]; că Luna, strălucind cu o lumină de împrumut, îşi ia lumina de la Soare[4]; apoi, că Soarele nu e mai mic decât Pământul[5] şi-i alcătuit din cel mai curat foc.
III El cel dintâi a descoperit arătătorul[6] şi l-a aşezat pe cadrane solare în Sparta; după cum spune Favorinus în cartea sa *Istorii felurite,* în aşa fel, încât să arate solstiţiile şi echinocţiile[7]; a făcut şi orologii[8] ca să arate timpul [2] El cel dintâi a desenat pe o hartă[9] conturul uscatului şi al mării şi a construit un glob[10]. Din expunerea părerilor sale s-a făcut un rezumat", care, fără îndoială, a ajuns şi-n mâinile lui Apollodor din Atena[12]. IV Acesta, în *Cronologia* sa, spune că în al doilea an al olimpiadei a cincizeci şi opta,

Anaximandru era în vârstă de şaizeci şi patru de ani" şi că a murit curând după aceea[14]. Astfel, el a fost în floarea vârstei cam pe timpul lui Policrate, tiranul din Samos[15]. Se povesteşte că nişte băieţi râdeau, de felul cum cânta el; auzind acestea, spuse: „Atunci trebuie să cânt mai bine, ca să fiu pe placul băieţilor".

V Mai este un alt Anaximandros, tot din Milet, un istoric care a scris în dialectul ionian.

NOTE

Ediţia critică a acestei *Vieţi* se găseşte în Diels-Kranz, *Die Fragm. der Vors.*| voi. I; p. 81 şi urm.

[1] Termenul grec este *apeiron,* destul de greu de tradus. El înseamnă atât „indefinitul" din punct de vedere calitativ, cât şi „nelimitatul", „infinitul" din punct de vedere cantitativ. Am ales traducerea „infinitul", care trebuie înţeles în sens etimologic, ca ceea ce este lipsit de terminus, deci atât din punct de vedere calitativ, cât şi cantitativ. Aristotel, *De caelo,* III, 3, p. 303, *b,* 12 şi *Metaph, A,* 7, 988 *a,* 30, vorbeşte de filozofi (fără a-i numi) care au admis ca principiu *(arche)* al lucrurilor o substanţă intermediară între aer şi foc sau între aer şi apă. Alexandros din Aphrodisias, în *Comentariul său la Metafizica lui Aristotel* (p. 60, 8), a raportat aceste afirmaţii ale lui Aristotel în mod greşit la Anaximandru. După Simplicius *(In Phys.,* p. 24, 13, Diels), lucrurile ies din substanţa „indefinită" prin despărţirea contrariilor. După Paul Tannery, aceste contrarii sunt calităţile primordiale, ca uscatul şi umedul, caldul şi frigul etc. (vezi Arist., *Phys.* A 4, p. 187 *a,* 20).

[2] Această informaţie este falsă. După filozoful milesian, Anaximandru, Pământul este de formă cilindrică şi stă izolat în centrul lumii. Pe una dintre bazele cilindrului locuim noi, oamenii. Textele care ne dau aceste informaţii sunt numeroase: Aristotel, *De caelo,* B, 13, p. 295 *b,* 10; Aetios, III, 10, 2; Hippolytos, *Refiitationes,* I, 6, 3 (Wendland, p. 10) etc. Aristotel dă şi motivarea lui Anaximandru de ce Pământul stă în echilibru în centrul cerului: fiindcă este egal depărtat de toate părţile cerului, nu are nici o cauză pentru care să se mişte într-o direcţie mai curând decât în alta.

*Vezi mai sus, n. 2.

[4] Anacronic. Adevărata cauză a eclipselor a găsit-o Anaxagora.

■ Anaximandru socoteşte că trei roţi imense, din aer comprimat, umplute cu foc, constituie Soarele, Luna şi stelele fixe. Aceste anvelope de aer au o deschizătură (sau mai multe pentru stele) din care ţâşneşte focul. Deschizătura pe unde iese focul este Soarele, vizibil nouă (sau Luna sau stelele). Deci această deschizătură n-ar fi mai mică decât dimensiunea Pământului.

[6] Cuvântul tradus de noi cu „arătător" se numeşte pe greceşte *gnomon.* E cel mai simplu aparat de măsurat timpul, constând dintr-un băţ înfipt vertical pe un cadran şi a cărui umbră, prin direcţia ei, arată ora zilei iar prin lungimea umbrei se pot constata solstiţiile şi echinoxurile. Acest gnomon pare să fi fost cunoscut babilonienilor (Herodot, II, 109), ceea ce e verosimil, având în vedere simplitatea aparatului şi preocupările de astronomie calendaristică ale acestora. După aceea, *gnomon* în limba greacă a luat şi alte sensuri. între altele, este un termen tehnic în matematică.

[7] Vezi mai sus, n. 6.

[8] Trebuie să fie vorba de cadrane solare, vezi mai sus în n. 6.

[9] Meritul de a fi desenat prima hartă a lumii locuite *[he oikoumene (se. ghe)}* atribuit lui Anaximandru este consemnat şi la Agathemeros, I, 1 (după Eratostene).

[10] Este vorba de o sferă cerească pe care erau desenate constelaţiile. Probabil că nu este vorba de aparatele complicate care, mai târziu, de pildă la Arhimede reproduceau mişcările corpurilor cereşti.

[11] Este interesantă informaţia existenţei unui rezumat al cărţii lui Anaximandru, ftcut mai târziu. Probabil însă că este vorba de una dintre numeroasele doxografii întrebuinţate de autori tardivi.

[12] Cronograful Apollodor părăseşte pentru o singură dată metoda sa de fixare arbitrară a unei *akme* de 40 de ani şi ne informează că în al doilea an al olimpiadei a 58-a, Anaximandru avea 64 de ani. Ol. 58,2 = 547-546. Această informaţie n-a putut-o avea Apollodor decât din rezumatul cărţii lui Anaximandru la care Diogenes Laertios se referă mai sus. Vezi mai sus, nil.

[13] Vezi mai sus, n. 12.

[14] Din ce sursă vine această informaţie ? Poate tot din rezumatul de care am vorbit mai sus, în n. 11.

[15] *Policrate,* tiranul din Samos, este contemporan cu Pitagora şi nu cu Anaximandru. Polycrate moare în anul 522 î.Chr. (vezi şi Em. Condurachi, *In jurul reformei monetare a lui Polycrate din Samos,* în *Studii clasice,* voi. I, Bucureşti, Edit. Acad., 1959, p. 9-l6).

CAPITOLUL al II-lea

ANAXIMENE (aproximativ 546 î.Chr.)

I [3] Anaximene, fiul lui Eurystratos, născut la Milet, a fost discipolul lui Anaximandru. După unii. a fost şi elevul lui Parmenide[1]. Pentru el principiul lucrurilor este aerul[2] şi infinitul[3]. Spunea că stelele se mişcă în jurul Pământului, nu pe sub el[4]. A scris într-un stil simplu şi nemeşteşugit. în dialectul ionic[5].

Apollodor afirmă că a fost contemporan cu căderea oraşului Sardes[6] şi că a murit într-a

şaizeci şi treia olimpiadă[7].
II Au mai fost încă alţi doi bărbaţi cu numele de Anaximenes, amândoi din Lampsacos, unul retor, care a scris despre faptele lui Alexandru Macedon[8], şi altul istoric, nepot de soră al retorului.
III Anaximene filozoful a scris următoarele scrisori:
Anaximene către Pitagora
[4] „Thales, fiul lui Examyes, a avut la bătrâneţe un sfârşit nefericit. într-o noapte ieşi din curtea casei, cu slujitoarea lui, cum îi era obiceiul, ca să privească stelele. Cufundat în contemplarea lor, uită unde se afla, dădu de marginea unei fântâni şi căzu înăuntru. Milesienii au pierdut astfel pe astronomul lor[9]. Noi. care i-am fost elevi, să-i cinstim amintirea şi să facem ca ea să fie cinstită şi de copiii şi discipolii noştri; să nu încetăm de a-i repeta, între noi, cuvintele; şi să începem fiecare convorbire a noastră menţionându-l pe Thales".
IV O altă scrisoare e aceasta:

Anaximene către Pitagora
[5] .,Te-ai gândit mai bine decât noi ceilalţi, când ai părăsit Samosul pentru Crotona, unde trăieşti în pace. Aici, fiii lui Aiaces săvârşesc groaznice crime şi Miletul este mereu sub tirani. Regele mezilor e o altă spaimă pentru noi. e drept nu aşa mare, cât timp ne învoim să-i plătim tributul. lonienii însă sunt gata să pornească război cu mezii, ca să asigure libertatea tuturor şi, o dată intraţi în război, s-a dus orice nădejde de salvare. Ameninţat cu nimicirea sau sclavia, cum va mai putea Anaximene să se gândească la cercetarea cerului ? In acest timp. tu te înţelegi bine cu poporul din Crotona şi cu ceilalţi greci din Italia şi vin discipoli să te vadă chiar din Sicilia"[10].
NOTE
[1] Anacronic. *Parmenide e* mult mai tânăr ca Anaximene.
[2] Deci, filozoful milesian Anaximene, s-ar părea că se întoarce, spre deosebire de Anaximandru cu *infinitul* lui, la un principiu al lucrurilor calitativ determinat, *aerul. Eer* la Homer înseamnă în primul rând ceaţă, pâclă, nor, iar nu aer. Aer, pentru Homer, este deci vântul *(pnoie),* sub forma în mişcare. Doxografiile lui Anaximandru şi Anaximene Ia Diogenes Laertios sunt extrem de sumare şi de insuficiente. Lucrurile, după Anaximene, se formează în lume din *condensarea şi rarefierea* aerului, deci prin modificări cantitative, idee importantă din punctul de vedere al explicaţiei genezei orânduirii cosmice.
[3] Acest „şi" este greşit pus la Diogenes Laertios. într-adevăr, după cum ştim din alte izvoare, la Anaximene aerul este infinit ca extindere, iar nicidecum infinitul nu e principiu al lucrurilor, ceea ce s-ar confunda cu doctrina Iui Anaximandru.
[4] Această concepţie reprezintă un regres faţă de Anaximandru. La Anaximene pământul e plat, se întinde până aproape de marginile cerului, se sprijină pe aerul care e sub el, ca un capac pe o oală. Pe de altă parte însă. după Anaximene, stelele sunt nişte cuie fixate pe firmament, şi aici e în progres faţă de Anaximandru, care considera circumvoluţia stelelor fixe ca fiind mai apropiată de Pământ decât cea a Soarelui şi cea a Lunii.
-'Sunt interesante aceste informaţii despre stilul lui Anaximene. pe când stilul lui Anaximandru este caracterizat de Theofrast (la Simplicius) drept poetic. Nu trebuie uitat că poezia a fost anterioară prozei şi că Anaximandru a fost primul prozator grec (cum spune şi Themistios, *Orat.,* 36, p, 317), întrucât Thales pare a nu fi scris nimic.
[6] Oraşul *Sardes,* capitala Lydiei, a fost cucerit de Cyrus, regele perşilor, în anul 546 î.Chr. (vezi şi cartea 1, n. 18 de la Periandru).
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
[7] Corespunde cu anii 528-525.
** Anaximenes clin Lampsacos,* contemporan cu Alexandru cel Mare; este important ca retor. A scris şi lucrări de istorie. Nepotul său, cu acelaşi nume, nu e cunoscut decât din acest text al lui Diogenes Laertios.
[9] Anecdota cu Thales căzut în fântână provine de la Platon, *Teetet,* p. 174 *a.* Dar aici la Diogenes Laertios se adaugă că i s-a tras moartea din căderea în puţ, ceea ce este o aserţiune **a biografilor.**
[10] Ambele scrisori sunt apocrife. Interesantă este doar **informaţia** despre migraţia tonienilor spre vest. după cucerirea loniej de către perşi şi despre stabilirea lor în sudul Italiei (Graecia Magna) şi **in** Sicilia.

CAPITOLUL al IlI-lea
ANAXAGORA
(500-428 î.Chr.)

I [6] Anaxagora, fiul lui Hegesibulos sau Eubulos. s-a născut în Clazomene. El a fost discipolul lui Anaximene şi cel dintâi care a pus raţiunea[1] peste materie. Cartea sa. scrisă plăcut şi cu măreţie[2], începe prin cuvintele următoare: ..Toate lucrurile erau amestecate la un loc; pe urmă a **venit** raţiunea şi le-a pus în rânduială"[3]. Aceasta i-a adus şi lui Anaxagora porecla de ..Raţiune". Timon[4], în lucrarea sa *SilloP,* vorbeşte

despre el aşa:
Anaxagora fuse un vajnic erou, ce se pare Numele de „Raţiune" purtă, căci mintea-i de-olaltă
Toate le-a fost rânduit ce-nainte de-a valma slâtură.
II El era un om de vază prin naştere şi avere şi. mai mult încă. prin mărinimia cu care şi-a dăruit avutul rudelor. [7] Mustrat de acestea că nu-şi îngrijeşte averea, el le răspunse: „De ce n-o îngrijiţi voi ?" La urmă se retrase şi se cufundă în cercetarea naturii, fără să se mai ocupe cu treburile statului. Când cineva îl întrebă: ,.De ce nu porţi grija patriei ?"", răspunsul lui a fost: .,Nu-mi spune vorbe rele, căci mă îngrijesc chiar foarte mult de patrie" şi arătă spre cer[6].
III Se spune că avea douăzeci de ani când a năvălit Xerxes şi c-a trăit şaptezeci şi doi de ani[7]. Apollodor, în *Cronologia* sa, spune că Anaxagora s-a născut în a şaplezecea olimpiadă[8] şi, că a murit în primul an al olimpiadei a optzeci şi opta[9]. La douăzeci de ani a început să studieze filozofia la Atena, arhonte fiind Callias[10]. Demetrios din Faleron arată acest lucru în *Lista arhontilor.* La Atena. se spune că el a locuit treizeci de ani[11].

IV [8] Anaxagora susţinea că Soarele este o bucată de metal incandescent[12] şi că-i mai mare decât Peloponezul[13], deşi **alţii** atribuie această idee lui Tantalos[14]. Mai spunea că în Lună se află locuinţe, ba chiar şi dealuri şi **văi".** Pentru el. primele elemente erau particulele omogene[16], căci întocmai cum aurul e făcut din mici particule[1]" de aur. tot aşa şi universul întreg este alcătuit din corpuri mici omogene. Raţiunea produce începutul mişcării[18]: despre corpuri spunea că unele fiind grele «cum e Pământul», ocupă partea de jos: iar cele uşoare, - ca focul -, partea de sus, pe când apa şi aerul ocupă locul de mijloc[1]''. în acest fel, după ce umiditatea a fost evaporată de Soare, se încadrează marea pe Pământul care-i neted. [9| La început, stelele se mişcau pe cer într-o cupolă, aşa încât polul ceresc, care se vede totdeauna, stătea pe creştetul Pământului[20]; pe urmă în însă, polul a căpătat o înclinare[21]. Pentru el. Calea laptelui[2]- este o reflectare a luminii stelelor neluminate «de» Soare; cometele sunt o întâlnire de planete, care emit flăcări[23]: stelele căzătoare sunt un fel de scântei aruncate de aer[24]. Vânturile se nasc când aerul este rărit de căldura Soarelui[25], tunetul este o ciocnire a norilor, iar fulgerul frecarea lor violentă; cutremurul este o pătrundere a aerului în Pământ[26].
Animalele se nasc dintr-un amestec de umiditate, căldură şi o substanţă pământească[27]; mai târziu, speciile se reproduc prin generare sexuală, masculii din partea dreaptă, femelele din cea stângă[28].
V **[10]** Se povesteşte că el ar fi prezis căderea, la Aigospotamoi[29], a unei pietre meteorice care. afirma el. s-ar fi desprins din Soare. De aceea. Euripide[30], fiind discipolul lui. numeşte Soarele „un bulgăre de aur" în tragedia *Phaethon.* Tot aşa. când s-a dus la Olympia la jocuri, s-a aşezat jos. îmbrăcat într-o haină de piele ca şi cum avea să plouă: şi ploaia începu să cadă. întrebat de cineva dacă dealurile de la Lampsacos se vor preface vreodată în mare. răspunse ca da. dacă nu va lipsi timpul[31]. VI La întrebarea cu ce scop s-a născut, răspunsul lui a fost: „Ca să cercetez Soarele, Luna şi cerul"[32]. Unuia care-l întrebă: ..îţi lipseşte societatea atenienilor ?" îi răspunse: „Lor le lipseşte

societatea mea. nu mie a lor"[33]. Văzând mormântul lui Mausol, exclamă: ..Un mormânt scump este imaginea unei averi prefăcute-n piatră"[34].
[11] Altuia, care se plângea ca moare-n ţară străină. îi spuse: „Coborârea în Infern este aceeaşi, ori din ce loc ai porni"[35].
VII în cartea sa *Istorii felurite,* Favorinus relatează că Anaxagora a fost primul care a arătat că Homer. în poemele sale. tratează despre virtute şi justiţie[36] şi că această teză a fost susţinută pe larg de prietenul lui Anaxagora. Metrodoros din Lampsacos[37], primul care s-a ocupat cu ideile lui Homer privitoare la natură *(pragmateia physikâ).* VIII De asemenea. Anaxagora a publicat, pentru prima oară, o carte în proză[3]*. După cum afirmă Silenos în cartea întâi a *Istoriei-*[9] sale, piatra meteorică a căzut pe când era arhonte Demylos[40] şi [12] tot el arată că Anaxagora spunea că întreg firmamentul e făcut din pietre şi că numai repeziciunea rotaţiei le ţine la un loc; şi că dacă viteza ar slăbi, pietrele ar cădea[41].
IX Avem mai multe povestiri cu privire la judecata[42] lui Anaxagora. După cum spune

Sotion în cartea sa *Succesiunea filozofilor,* el a fost adus în faţa judecăţii de Cleon sub acuzarea de impietate, deoarece declarase că Soarele este o bucată de metal incandescent: discipolul său Pericle l-a apărat; a fost condamnat la o amendă de cinci taîanţi şi la exil. Satyros însă, în *Vieţile* sale, spune că acuzatorul a fost Thukydides. adversarul politic al lui Pericle, şi învinuirea privea atât legăturile sale cu Persia cât şi impietatea, şi c-a fost osândit la moarte în lipsă. [13] Când i se aduse vestea osândirii lui la moarte, ca şi a morţii copiilor săi. el spuse cu privire la condamnare: ..De mult natura m-a osândit la moarte şi pe mine. şi pe judecătorii mei": iar despre fiii lui spuse: ..De când s-au născut copiii mei. ştiam c-au să moară". Unii însă povestesc acestea despre Solon, iar alţii despre Xenofon[43]. Şi-a îngropat fiii cu propriile sale mâini, după cum afirmă Demetrios din Faleron în lucrarea sa *Despre bătrâneţe**.* Hermip, în *Vieţile* sale, povesteşte că a fost închis până la execuţie; că Pericle a venit înaintea poporului şi a întrebat dacă i se

găseşte vreo greşeală în cariera sa politică, la care atenienii au răspuns că nu. „Ei bine, continuă el, eu sunt elevul lui Anaxagora. Nu va lăsaţi înşelaţi de defăimări şi nu-l condamnaţi la moarte. încredeţi-vă în mine şi liberaţi-T. Astfel fu pus în libertate Anaxagora. Dar el nu putu îndura insulta suferită şi-şi dădu singur moartea. [14J Hieronymos însă, în a doua carte a *Notelor risipite,* arată că Penele l-a adus în faţa judecăţii aşa de slab şi de istovit de boală, încât achitarea s-a datorat nu atât hotărârii, cât milei judecătorilor. Atâta am avut de spus despre procesul lui.

A fost bănuit ca i-a purtat ură lui Democrit, pentru că nu izbutise să intre în legătură cu el[45]. X în cele din urmă, se retrase la Lampsacos şi acolo muri. întrebat de magistraţii oraşului dac-ar dori ca ei să facă ceva pentru el, răspunse c-ar dori ca în luna în care va muri el să li se permită în fiecare an copiilor să se joace şi [15] obiceiul s-a păstrat până azi. La moarte, poporul din Lampsacos îi făcu o înmormântare frumoasă şi-i puse pe mormânt această inscripţie:

Doarme aici Anaxagora; până-n eulmile-nalte Trudnic cătând a aflat adevărul ceresc.

I-am scris şi noi o epigramă:

Soarele-i bulgăr aprins, rostitu-s-a Anaxagora.

Moartea era cât pe ce grabnic să-i vină de-aici. Viaţa-i salvă amicul Pericle. Zadarnică trudă: înţelepciunea-i slăbind, moartea chiar el şi-o dădu.

XI Au fost alţi trei bărbaţi care au purtat numele de Anaxagoras, [despre care nici un scriitor nu dă o listă completă]. Primul a fost un retor din şcoala lui Isocrate; al doilea, un sculptor de care aminteşte Antigonos; al treilea, un gramatician, elev al lui Zenodotos[46].

NOTE

Viaţa lui Anaxagora se găseşte editată critic la Diels-Kranz, *Die Fragm. d. Vors.-,* voi. II, p. l-43.

ANAXAGORA

99

[1] Cuvântul grec este *noua.* masculin, e greu de tradus. Se poate reda cu ,,minte", „intelect", „inteligenţă", „spirit"", „raţiune". Ca şi pentru Anaximandru şi Anaximene, observăm că şi în ceea ce priveşte Anaxagora. doctrina lui filozofică este aproape absentă la Diogenes Laertios. în orice caz, lucrurile fiind la început amestecate la un loc. după cum se vede din citatul din opera lui Anaxagora care urmează, raţiunea le-a orânduit, dar numai prin faptul că a pus această masă informă într-o mişcare de rotaţie, orânduirea făcându-se mecanic, Iară intervenţia unei raţiuni prevăzătoare, care aranjează lucrurile aşa cum e mai bine să fie. Felul în care Anaxagora concepea această raţiune, ca cea mai uşoară şi mai fină substanţă, i-l reproşează Platou, prin gura lui Socrate, (vezi dialogul *Phaidon.* 97 *d* - 98 c).

[7] Aceste aprecieri asupra stilului lui Anaxagora sunt importante şi exacte, după cum putem vedea din fragmentele lui destul de întinse. Informaţia vine poate de la Theofrast, care obişnuia să facă astfel de aprecieri de stil.

[I] Diogenes Laertios obişnuieşte şi în alte ocazii să citeze începutul cărţii unui filozof, cum face şi aici. Obiceiul era al bibliotecarilor, care dădeau aceste începuturi pentru a se putea identifica lucrarea catalogată.

[4] *Timon din Phlius,* filozof sceptic, discipol al lui Pyrrhon, care a susţinut scepticismul prin poemele sale cu caracter satiric, sarcastic. îndreptate împotriva celorlalte şcoli filozofice.

[5] *Silloi,* poem satiric al lui Timon, de unde acesta a căpătat şi numele de „Sillograful" (vezi şi n. 50 de la Thales).

[6] In pasajul anterior avem o serie de anecdote care arată dezinteresarea filozofului faţă de avere şi exclusiva lui preocupare pentru cercetarea naturii. Nu ştim. în fond, ce e adevărat în toate acestea, dar ele contribuie la rotunjirea **figurii** unui savant aşa cum şi-l închipuiau grecii, după cum vom vedea şi la Democrit, care cică şi-ar fi scos ochii ca să nu fie tulburat în cercetările sale, făcute numai cu ochii minţii.

[7] Năvălirea perşilor sub regele lor Xerxes peste Hellespont în Grecia a avut loc în anul 480 î.Chr. Dacă Anaxagora avea pe atunci 20 de ani, el s-a născut pe la 500, şi dacă a trăit 72 de ani, înseamnă că a murit în 428 î.Chr.

[s] Corespunde cu anii 500-497 î.Chr., deci cu data menţionată mai sus.

[9] Adică anul 428 î.Chr.

[10] *Callias,* arhonte în anul 456 î.Chr., ceea ce e prea târziu ca dată. Deci mai bine s-ar potrivi arhontatul lui Calliades, anul 480 î.Chr.

[II] *Demetrios din Faleron,* filozof peripatetician şi om politic (vezi viaţa la Diogenes Laertios, cartea a V-a, cap. V). Scrierea *Lista arhonţilor* nu se găseşte în catalogul operelor lui la Diogenes Laertios, V, 80-81. Dacă a locuit 30 de ani în Atena înseamnă că judecarea lui Anaxagora pentru impietate şi exilul au avut loc în anul 450 Î.Chr.

[12] Urmează părerile cosmologice şi filozofice materialiste ale lui Anaxagora, care nu sunt prea dezvoltate la Diogenes Laertios. Aici se spune că Soarele este un disc de

metal incandescent, idee avansată, care a provocat şi procesul de impietate ce i s-a intentat, întrucât, după greci, Soarele, Helios. era un zeu.
[11] Anaximandru zicea că Soarele nu e.mai mic ca Pământul, dar pentru el. Soarele era o deschizătură într-o roată imensă de aer condensat care înconjura Pământul şi din care deschizătură ţâşneşte foc. Heraclit spunea că Soarele are lăţimea de un picior (fragm. 3. Diels-Kranz") **{of.** *Heraclit.* Bucureşti, Edit. de stat, 1950, p. 13: Anaxagora presupune că Soarele e **o** masă de metal mai mare ca Peloponezul)
[M] Nu ştim cine e acest *Tantalos.* Să ti fost vreun filozof naturalist purtând acest nume ? Dar acest lucru e puţin **verosimil**
[13] Dacă locuinţe în Lună par puţin probabile, totuşi ideea lui Anaxagora că în ea sunt dealuri şi văi este exactă după datele ştiinţei moderne.
[16] Această expresie. ..particule omogene", traduce termenul *homeomeni,* întrebuinţat în mod nu prea fericit de Aristotel pentru a reda concepţia lui Anaxagora. După Aristotel. sunt ..homeomere" lucrurile care se împart în părţi asemenea cu totalitatea din care s-au luat. Astfel, carnea, nervii, oasele sunt homeomere, întrucât, dacă le divizezi, obţii tot carne, nervi, oase. Pe când organele, cum ar fi degetul, stomacul etc, sunt „anom.eom.ere". După .Anaxagora, elementele constitutive ale lucrurilor sunt numite „seminţe" *(spermata)* ale lucrurilor. în orice lucru există toate celelalte lucruri, dar în doze diferite, astfel încât lucrul care există în cantitate mai mare dă denumirea lucrului. Dar în el există şi celelalte lucruri sau seminţe. Deci toate există în toate. In privinţa acestor „seminţe"' sunt discuţii între interpreţi. După Zeller. ar fi vorba de lucrurile înseşi; după Paul Tannery, aceste *spermata* sunt calităţile primare, ca uscatul şi umedul, caldul şi frigul etc.
[17] „Mici particule" (gr. *psegmata)* înseamnă „rumegătura" cum se produce la tăierea lemnului sau „pilitura" la metale.
[18] *Raţiunea (noiis)* la Anaxagora este cel care produce vârtejul cosmic, pune masa omogenă a lucrurilor în mişcare de rotaţie, plecând de la un **centru** şi care se propagă tot mai departe, iar pe urmă cosmogonia se desfăşoară pe baze mecanice (vezi mai sus, n. 1).
" Nu trebuie confundată această teorie a poziţiilor pe care o iau elementele în univers cu teoria lui Aristotel a locurilor naturale ale elementelor. Pentru .Vnaxagora. lucrurile grele se duc spre centru în virtutea vârtejului care le atrage spre centru, pe când lucrurile uşoare sunt împinse spre periferia cosmosului.
[20] Este vorba despre zenitul Pământului, deoarece, după Anaxagora. Pământul e plat şi creştetul lui, adică zenitul, este unul şi acelaşi punct.
[21] E interesantă această idee a înclinării ulterioare a polului, căreia i-a premers în taza anterioară un pol vertical pe Pământ.
[11] Deci noaptea, când Soarele nu mai luminează cerul, stelele îşi reflectă lumina pe o bandă centrală a cerului, care ar fi Calea laptelui.
[23] Cometele produse prin întâlnirea a două planete este iarăşi o idee interesantă, chiar dacă e eronată. Anaxagora observase oare că aceste comete ocolesc Soarele ca şi

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ XA }ORA,OCTAVIAN GOGAVoi
TXUf

planetele şi după aceea dispar, cel puţin **ui***
să ştie că există comete cu traiectorie eliptică foarte turtită şi care revin după perioade
de zeci de ani.
[24] Explicaţia stelelor căzătoare, deşi dată prin cauze naturale, nu spune mare lucru şi nu putem înţelege cum aerul aruncă scântei.
[2!] Explicaţia e oarecum justă. Căldura Soarelui produce o depresiune într-o regiune încălzită de ea şi atrage o deplasare de aer rece din alte părţi.
[26] Tunetul, fulgerul, cutremurul sunt explicate prin cauze naturale şi trebuie să ne gândim ce progres reprezentau ele faţă de opiniile mulţimii, care credea în Zeus. care tună şi fulgeră şi Poseidon care, cu tridentul său, cutremură Pământul, lovindu-l.
[27] Altă explicaţie prin cauze naturale, remarcabilă pentru timpul său: primele animale se nasc din mâlul constând dintr-un amestec de pământ şi apă încălzit de Soare. Apoi, mai târziu, apare generaţia sexuată.
[28] „Dreapta" şi „stânga" se referă la părţile uterului.
[29] *Aigospotamoi.* fluviu din Chersonesul tracic, unde a fost şi o celebră bătălie în 405 î.Chr. Tot aici a căzut pe timpul lui .Anaxagora un meteor mare cât un car (cum ne spun alte izvoare) şi care a impresionat profund pe greci. Anaxagora a **văzut** în acest eveniment o dovadă a teoriei sale, după care aştrii, în special Soarele, sunt bucăţi de pământ purtate prin aer şi care sunt duse de jur împrejurul Pământului din cauza vârtejului cosmic.
[x] în tragediile păstrate de la *Euripide* găsim multe aluzii la teoriile cosmice ale lui Anaxagora, al cărui adept era.
[31] *Epileipo* este un verb care, cu negaţie, revine pentru a exprima nevoia de inepuizabilităte. Astfel, după .Anaximandru, infinitul este nelimitat în întindere, pentru ca naşterea lucrurilor să nu rămână Iară materie, din care să se producă.
[12] Frumos ţel al vieţii, dar nu ştim dacă nu e prea timpuriu pentru a fi pus in gura lui Anaxagora.
*Toată partea aceasta din textul lui Diogenes Laertios este plină de vorbe de spirit atribuite lui Anaxagora.
■[u] Rege al Cariei. *Mausol* a murit în 352 î.Chr., iar soţia sa, Artemisa, i-a ridicat un monument în Halicamas, celebru prin frumuseţea lui, considerat ca una dintre cele şapte minuni ale lumii. Sculpturile au fost tăcute de marele artist Scopas (ct. G. şi Tr. Chiţulescu, *Şapte monumente celebre ale arhitecturii antice. ..Cele şapte minuni".* Bucureşti, Edit. tehnică, 1960, p. 76 şi urm.).
[M] Şi aici se vede spiritul avansat, liber de prejudecăţi, al lui .Anaxagora.
-[w] Este interesant de văzut că Anaxagora s-a ocupat şi de interpretarea poemelor homerice.
[17] *Metrodoros din Lampsacos.* prieten al lui Anaxagora; s-a ocupat cu interpretarea alegorică, naturalistă a lui

Homer (a nu se confunda acest Metrodoros din Lampsacos cu prietenul şi discipolul lui Epicur tot din Lampsacos). Despre

770704

Metrodoros, interpretul alegoristic al lui Homer, vezi lucrarea lui Felix Buffiere, *Les Mythes d'Homere et la pensie grecque.* Paris. 1956.

[x] Textul e deteriorat. Am tradus *syngraphe* cu ..lucrare în proză"', deşi e inexact că Anaxagora a publicat primul o carte în proză. Poate e o confuzie cu Anaximandru. cum se întâmplă foarte des la autorii neglijenţi.

[39] *Silenos din Callakte* l-a însoţit pe Hannibal în campaniile sale şi a scris opere istorice.

[40] Un arhonte cu numele *Demylos* este necunoscut. Poate este vorba de arhontele Demotion din anul 470 î.Chr., cum sugerează Diels. iar *mylou litho.s* ar fi vorba de piatră de moară, ca mărime pentru meteor.

[41] Rotaţia rapidă a firmamentului tăcut din pietre ar împiedica căderea acestora, prin forţa centrifugă ce se dezvoltă în urma rotirii.

" Urmează expunerea procesului de impietate tăcut contra lui Anaxagora. cu nenumărate variante, unele chiar contradictorii.

■■-l Este vorba de Xenofon din Atena, mare scriitor, a cărui viaţă se găseşte la Diogenes Laertios, cartea a U-a. cap. 6.

[44] *Peri gheros* de Demetrios din Faleron. Vezi lista de lucrări a acestuia şi cartea a V-a, § 81 a lui Diogenes Laertios.

[45] Vezi şi IX, 34 şi urm., unde e dat ca izvor *Istoriile variate* ale lui Favorinus. * Lista aceasta de omonimi conţine un sculptor, deci ar putea să nu fie de la
Demetrios din Magnesia. După cuprinsul din paranteza dreaptă, s-ar părea că Diogenes Laertios a consultat mai mulţi autori cu liste de omonimi. Dar textul parantezei pare corupt.

CAPITOLUL al IV-lea

ARCHELAOS
(aprox. 440 î.Chr.)

I [16] Archelaos, fiul lui Apollodoros sau, după alţii, al lui Midon, era de origine din Atena sau din Milet[1]; el a fost discipolul lui Anaxagora, II care cel dintâi adusese filozofia naturii din lonia la Atena[2]. Archelaos a fost dascălul lui Socrate[3]. I se dădu numele de ..Archelaos fizicianul". întrucât cu el lua sfârşit filozofia naturii, în urma faptului că Socrate introduse etica[4]. Se pare că şi Archelaos s-a ocupat de etică, deoarece a discutat legile, binele şi dreptatea. Socrate însă a luat-o de la el şi. ducând-o la «desăvârşire», a fost socotit părintele ei. III Archelaos afirmă că două sunt cauzele producerii lucrurilor: căldura şi frigul[5]: că fiinţele vii s-au născut din nămol[6] şi că ceea ce-i just şi injust nu există de la natură, ci există prin convenţie[7].

[17] Teoria lui dă această explicaţie. Apa este evaporată de căldură şi, pe de o parte. în măsura în care «se coboară în jos din cauza» căldurii se strânge şi produce pământul, iar pe de alta dă naştere aerului, pe măsură ce se revarsă din toate părţile. De aceea, pământul este limitat de aer şi aerul este stăpânit de focul înconjurător. Fiinţele - spune el - se nasc din pământul încălzit care aruncă nămol gros ca laptele, care serveşte drept hrană şi-n felul acesta, pământul a dat naştere şi omului". El cel dintâi a explicat producerea sunetului prin lovirea aerului[9]. Marea s-a format în adâncături. din infiltrări prin pământ. Pentru el. Soarele este cel mai mare dintre corpurile cereşti şi universul este nelimitat[10].

IV Au mai fost trei alţi bărbaţi care au purtat numele de Archelaos: geograful, care a descris ţinuturile străbătute de Alexandru; autorul tratatului *Despre particularităţi ale naturii* şi, în sfârşit, un retor care a scris un manual cu privire la arta sa.

NOTE

' Sunt curioase aceste ezitări asupra oraşului de baştină. Poate că Archelaos s-a născut la Milet, dar. locuind

multă vreme la Atena, şi-a schimbat titulatura (vezi textul *Vieţii* la Diels-Kranz. Vors\ II. p. 44-45).
[2] Atena era mult înapoiată faţă de Ionia şi mai apoi de **Grecia** Mare (Italia de sud şi Sicilia), unde filozofia a existat mult înainte de a se aclimatiza în Atica.
[3] *Archelaos* pare să fi fost dascălul lui Socrate în filozofia naturii şi în cea etică.
[4] *Socrate* este socotit, de obicei, ca cel care a adus în Grecia filozofia din cer pe Pământ, de la problemele cosmologice la problemele care privesc conduita umană.
[1] Două calităţi primare.
[6] Vezi şi Anaxagora. la Diogenes Laertios, II. 9.
[7] *Physis* şi *notnos,* natura şi convenţia umană, erau două rubrici sub care sofiştii clasificau toate lucrurile, ca expresie a atitudinii critice-raţionaliste faţă de instituţiile tradiţi onale.
[8] Doctrinele despre originea vieţii pe Pământ şi a omului erau o preocupare de căpetenie a primilor materialişti greci. Astfel, din vechime, Anaximandru susţinea că primii oameni s-au produs în pântecele unor rechini şi că după 20 de ani au ieşit pe uscat şi au început să-şi caute singuri hrana. Ideea profundă a filozofului din Milet, sub aparenţa ei copilărească, este că omul. neajutorat cum este, nu s-a putut produce de la început ca prunc, ci i-a trebuit un timp de maturizare în pântecele unui animal destul de mare, cum e rechinul.
[9] Aici avem concepţia justă despre cauza sunetului: vibraţia aerului prin lovire.
[10] Idei proprii primilor materialişti greci din perioada veche: universul nelimitat şi Soarele - corpul ceresc cel mai mare (vezi mai sus, n. 13 de la Anaxagora).

CAPITOLUL al V-lea

SOCRATE

(469-399 î.Chr.)

I |18] Socrate. fiul lui Sophroniscos sculptorul şi al moaşei Phainareta, după cum spune Platon în *Teetet,* era cetăţean al Atenei, din districtul Alopeke[1]. II Se credea că-l ajuta pe Euripide să-şi compună piesele; de aceea Mnesimachos[2] spune:
Se cheamă ..Frigienii" a lui Euripide piesa. Succesul avut e însă a lui Socrate faptă.
Tot el îl numeşte pe Euripide ..o maşină prinsă-n cuie de Socrate". Iar Callias spune în piesa *Captivii:*
A. Rogu-te, spune-mi: de ce fudul eşti atâta şi ţanţoş.
B. Cred ca mi-i dreptul deplin: Soerate-i cel ce m-ajută.
Aristofan scrie în ***Norii:***
E eel ce lui Euripide-i serie întruna Piese fără de duh, pline de vorbe goale[1].
III [19] După unii autori, a fost elevul lui Anaxagora. dar şi al lui Damon". cum arată Alexandros în cartea sa *Succesiunea filozofilor.* După condamnarea lui Anaxagora. a devenit elevul lui Archelaos fiziologul. Acesta a fost îndrăgostitul lui, afirmă Aristoxenos[5]. IV Duris spune c-a lucrat la început pentru alţii[6], sculptând în piatră. Unii îi atribuie statuile drapate ale Graţiilor de pe Acropole". Aşa se explică pasajul din opera lui Timon, *Silloi:*
Sculptorul altu-i acum: de legi cu nesaţ se ocupă, Vraci printre greci a ajuns, sofisme într-una scorneşte. Face pe mielul blajin, dar joc de emfază îşi bate.

V Idomeneus[8] spune că era meşter neîntrecut la vorbă; mai mult chiar. Xenofon[0] povesteşte că cei treizeci de tirani l-au oprit să mai **înveţe** şi pe alţii arta de a vorbi. [20] Aristofan îl atacă în piesa lui pentru că face să pară mai bun argumentul slab[10]. într-adevăr. Favorinus. în ale sale *Istorii felurite,* zice că cei dintâi care au dat lecţii de retorică au fost Socrate şi elevul lui, Aischines"; iar Idomeneus întăreşte această spusă în lucrarea sa *Despre socratici.* Tot el a fost primul care a vorbit despre modul său de comportare în viaţă şi de faptul că este primul filozof care a fost osândit la moarte şi executat. El s-ar fi ocupat de afaceri, spune Aristoxenos. fiul lui Spintharos[12]; ar fi adunat banii mărunţi **aruncaţi,** iar după ce-i cheltuia începea din nou să adune[13].
Demetrios din Byzantion[14] povesteşte despre el acestea: Criton, îndrăgind graţia spiritului său, l-a luat de la atelier şi l-a dat la învăţătură. VI **|21]** Socrate discuta chestiuni de morală în prăvălii şi în piaţă, convins fiind că studiul naturii nu ne este de folos; el spunea că cercetează:
Ce bun şi ce rău ţi s-a-ntâmplat acasă[15]
că adesea, din cauza argumentării lui vehemente, oamenii se aruncau asupra lui cu

pumnii sau îl trăgeau de păr; şi că, de cele mai multe ori, era dispreţuit şi luat în râs, dar îndura cu răbdare această purtare proastă; odată chiar cineva se miră foarte că primise liniştit o lovitură de picior, iar el spuse: ..Dacă un măgar m-ar fi lovit cu copita, l-aş fi dat în judecată ?" Acestea le spune Demetrios.
VII [22) Spre deosebire de cei mai mulţi filozofi n-a simţit nevoia de a călători, afară de împrejurările când a trebuit să meargă în campanie militară. Restul vieţii a stat acasă, la Atena: îi plăcea să argumenteze în contradictoriu cu oricine sta de vorbă cu el. scopul lui fiind să ajungă la adevăr, nu să schimbe părerile celuilalt. Se spune că Euripide i-a dat să citească scrierea lui Heraclit şi i-a cerut părerea asupra ei, iar el a răspuns: ..Partea pe care am înţeles-o e minunată şi

îndrăznesc să cred că la fel e şi cea pe care n-am înţeles-o: dar e nevoie de un cufundător din Delos spre a înţelege totul'"[16].
Avea grijă sa-şi antreneze corpul şi era bine păstrat fiziceşte. El a luat parte la expediţia de la Amfipolis[17]: în bătălia de la Delion[1]*. Xenofon căzu de pe cal. iar Socrate alergă în ajutorul lui şi-i salvă viaţa. [23] De asemenea, când toţi atenienii fugeau cât îi ţineau picioarele, el singur se retrase fără grabă, întorcându-se liniştit din când în când. gata să se apere, dacă vreun duşman l-ar fi atacat. A luptat şi la Potideea", unde ajunse pe mare. deoarece legăturile pe uscat fuseseră întrerupte de război; şi se spune că a stat atunci o noapte întreagă nemişcat în aceeaşi poziţie[20], iar distincţia pentru purtarea sa merituoasă a cedat-o lui Alcibiade fiindcă era îndrăgostit de el. după cum afirmă Aristippos în cartea a patra a lucrării sale *Despre luxul celor vechi[21].* Ion din Chios povesteşte că, în tinereţe. Socrate. însoţit de Archelaos. a vizitat insula Samos. iar Aristotel că s-a dus la Delfi: după spusele lui Favorinus, din cartea lui. *Amintiri,* a fost şi la Istm[22].
VIII **[24]** Tăria voinţei lui şi devotamentul faţă de democraţie reies limpede din următoarele fapte: a refuzat s-asculte de ordinul lui Critias şi al tovarăşilor lui de a-l aduce pe bogatul Leon din Salamis în faţa lor spre a fi executat[23]: numai el singur a votat achitarea celor zece strategi[24]: atunci când a avut prilejul să fugă din închisoare, a refuzat s-o facă[2]': îşi dojenea prietenii care-i plângeau soarta şi le-a adresat în închisoare cuvinte de neuitat[26].
IX Avea o fire independentă şi mândră. Pamphile, în cartea a şaptea a *Comentariilor* sale[27]: povesteşte că Alcibiade i-a oferit odată un loc mare ca să-şi zidească o casă, dar Socrate îi spuse: „Să zicem c-aş avea nevoie de o pereche de încălţăminte şi că tu mi-ai dărui o piele întreagă; nu m-aş face de râs primind-o ?"' [25] Adesea, când privea la mulţimea de mărfuri expuse spre vânzare, îşi spunea singur: ..Câte lucruri de care eu nu am nevoie există !" Şi recita adesea iambii următori:

Acele vase de argint şi-mpurpurate Straie-s de-actori, nu pentru-al vieţii folos[2S].
Şi-a arătat dispreţul faţă de Archelaos din Macedonia, Scopas din Cranon şi Eurylochos din Larissa[29], neprimindu-le darurile şi refuzând să se ducă la curţile lor. Era aşa de ordonat în felul lui de viaţă, încât de mai multe ori, când a izbucnit ciuma în Atena, el rămase singurul neatins de boală.
X [26] Aristotel zice c-ar fi fost căsătorit cu două femei: soţia dintâi a fost Xantipa, de la care a avut un fiu, pe Lamprocles; a doua a fost Myrto, fiica lui Aristide cel drept, pe care o luă fără zestre. De la ea a avut pe Sophroniscos şi Menexenos. Unii spun că Myrto a fost prima soţie, pe când alţii - printre care Satyros şi Hieronymos din Rhodos - afirmă că i-au fost amândouă soţii în acelaşi timp şi dau ca explicaţie faptul că atenienii aveau lipsă de oameni şi, pentru a-şi mări populaţia, au dat un decret prin care orice cetăţean trebuia să se căsătorească cu o ateniană, dar putea să aibă copii şi de la altă femeie; iar Socrate a făcut întocmai[31].
[27] Ştia să dispreţuiască pe cei care râdeau de dânsul. Se mândrea cu viaţa lui cumpătată şi nu cerea niciodată un ban nimănui. Avea obiceiul să spună că-i place cel mai mult mâncarea care are nevoie de cât mai puţine garnituri şi XI băutura care nu-i deschide pofta pentru alta; că, având cele mai puţine nevoi, este cel mai apropiat de zei[32]. Acest lucru se poate vedea şi la poeţii comici care, sub forma ridicolului, nu-şi dau seama că îi aduc totuşi cele mai mari laude. Astfel, Aristofan spune:

O, muritor ce-ai năzuit să afli-a noastră-nţelepciune, Vei fi un muritor ferice printre atenieni şi greci. De eşti gândirilor sortit, de poţi să ţii prea bine minte Şi dacă poţi să-nduri orice; de nu te osteneşti nici dacă Stai în picioare sau alergi, de ştii şi gerul să-l înduri, Făr-a te necăji prea tare, de poţi să stai nemâncat".
[28] De asemenea Ameipsias, aducându-l pe Socrate în scenă într-o manta veche, spune:
II. 29-30
SOCRATE
109
A. Cel mai de soi dintre toţi din juru-ţi, o Socrate,
Plin de îngâmfare eşti tu mai mult decât oricare altul, Când te abaţi pe la noi: de eşti tu în minţile toate, Oare-am putea să-ţi găsim o manta ceva mai ca lumea ?
B. Tot necazul ce-l am, aflaţi, de aici izvodit-a:
Joc mi-am bătut de cizmari făţiş cu tot dinadinsul. A. Iată, de foame e ros, şi totuşi omul acesta Cât a putut s-a ferit s-aducă vreodat-linguşire'[4].
Şi Aristofan ne prezintă spiritul lui dispreţuitor şi mândru, când spune:
Iar ţie pentru mersul tău pe stradă, mândru de păun Şi pentru felul cum arunci privirile chiorâş la mulţi Şi pentru toate câte-nduri fiindcă mergi mereu desculţ'[5].
Şi totuşi uneori se îmbrăca şi cu haine bune, potrivit cu împrejurările, cum îl arată Platon în *BanchetuP*[6] atunci când merge spre casa lui Agathon.
XII [29] Era la fel de abil în a convinge pe cineva sau a-l face să-şi schimbe părerea. Astfel, după ce stătu de vorbă cu Socrate despre cunoaştere, Teetet plecă de la el cuprins de un foc divin[37]; Euthyphron îşi acuzase tatăl de omor. iar Socrate îi întoarse gândul, după ce discută cu el despre pietate[38]. Tot prin vorbă. l-a schimbat şi pe Lysis. făcându-l să aibă o purtare mai bună[39]. Avea dibăcia de a scoate argumentele din fapte. Pe fiul său Lamprocles. supărat grozav pe mama sa, îl făcu să-şi schimbe sentimentele, cum ne-o spune undeva Xenofon[40]. Tot Xenofon povesteşte c-a scos din mintea lui Glaucon, fratele lui Platon. ideea de a face politică, deoarece era fără experienţă şi. dimpotrivă, a sfătuit pe Charmides să intre în politică, fiind înzestrat pentru aceasta[41].
[30] Generalului Iphicrates[42] îi insuflă un spirit războinic, arătându-i cum cocoşii luptători ai bărbierului Meidias dădeau din aripi luptând împotriva celor ai lui Callias. Glauconides[43] ceru ca Socrate să fie păstrat pentru fala statului, ca şi cum ar fi fost un fazan sau păun.
110
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
II. 3l-33
E un lucru curios, obişnuia el să spună, cât de uşor poate spune cineva câte oi are. dar pe prieteni n-ar putea să şi-i numească pe toţi câţi îi are, aşa de puţin preţ pune pe ei. Văzând pe Eucleides[44]. interesat foarte de aproape de argumentele controversate, îi spuse: „Vei reuşi foarte bine cu sofiştii, Eucleides, dar cu oamenii nici de fel". El credea că acest soi de subtilităţi sunt fără folos, după cum ne arată Platon în *Euthydemos^.*
XIII [31] Când Charmide îi oferi câţiva sclavi pentru ca să-şi poată procura ceva venituri, el refuză; şi după unii. dispreţui frumuseţea lui Alcibiade. El aprecia timpul liber ca pe cel mai preţios dintre bunuri, ne spune Xenofon în *Banchetul**[6].* Există, spunea el. o singură fericire: ştiinţa, şi un singur rău: neştiinţa. Bogăţia şi originea nobilă nu aduc nici un bine celui care le are, ci dimpotrivă, îi dăunează. în orice caz, când cineva i-a spus că mama lui Antistene era o tracă, el îi răspunse: „Nu cumva te-ai fi aşteptat ca un om aşa de nobil să se fi născut din doi părinţi atenieni ?" L-a convins pe Criton să-l răscumpere pe Phaidon care. fiind prizonier de război, era ţinut în sclavie josnică', şi apoi făcu din el un adevărat filozof.
XIV |32] Ba mai mult chiar, la bătrâneţe a învăţat să cânte din liră şi spunea că nu vede ceva nechibzuit în a învăţa un **lucru** nou. Xenofon ne povesteşte în *Banchetul*[47] că avea obiceiul regulat să danseze socotind că acest exerciţiu ajută la buna stare a corpului.
XVI Obişnuia să spună că geniul lui protector[48] îi vesteşte mai dinainte viitorul; că a porni bine ceva nu-i lucru uşor. dar trebuie întâi pornit de la lucrul mic; că nu ştie nimic în afară de faptul neştiinţei lui[49]. Mai spunea iarăşi că atunci când oamenii plătesc preţuri mari pe fructe coapte timpuriu par a ignora faptul ca se vor coace la vremea lor. Fiind întrebat în ce constă virtutea unui tânăr, răspunse: „în a nu depăşi măsura în nimic"'[50]. Susţinea că geometria trebuie învăţată atâta cât să poţi măsura pământul pe care-l dobândeşti sau acela de care te desparţi[51].
[33) Auzind versul din piesa *Auge* a lui Euripide, unde poetul spune despre virtute:
II. 34-35
SOCRATE

Bine am face pe-aceasta slobod lăsând-o să umble[52]
se sculă şi părăsi teatrul, spunând că este ridicol să cauţi cu râvnă un sclav pe care nu-l poţi găsi, iar virtutea s-o laşi să piară. Fiind întrebat de cineva dacă-i bine să se căsătorească sau nu. îi spuse: „Oricum vei face. te vei căi". îşi arăta nedumerirea că sculptorii îşi dau osteneală să facă blocul de marmură cât mai asemănător unui om. dar nu se îngrijesc de ei, să nu se asemene cu simple blocuri, şi nu cu oameni. Pe tineri îi sfătuia să folosească mereu oglinda, ca cei cu chip frumos să dobândească o purtare la fel, iar cei urâţi să-şi ascundă lipsurile prin educaţie[53].
XV [34] El a invitat odată la el nişte oameni bogaţi şi Xantipei îi era ruşine cu masa ei: „Fii pe pace, îi spuse el, dacă-s oameni cumpătaţi se vor mulţumi cu atât, iar dacă-s oameni de nimica nu ne vom necăji pentru ei". Ar fi spus că restul lumii trăieşte ca să mănânce, pe când el mănâncă pentru ca să trăiască[54]. Gloata oamenilor neînsemnaţi o asemăna cu o persoană care nu primeşte o tetradrahmă fiindcă e falsă, dar în acelaşi timp acceptă ca veritabile o mulţime de piese false. Lui Aischines[55], care-i spuse: „Sunt un om sărac, n-am nimic de dat, dar mă dau pe mine însumi"; Socrate îi răspunse: „Cum asta, nu vezi că-mi faci cel mai mare dar din toate ?". Unuia care i se plângea că nu-i luat în seamă de când ajunseseră la putere cei treizeci, îi spuse: „Nu cumva îţi vei schimba părerea odată ?"". [35] Aceluia care i-a spus: „Atenienii te-au osândit la moarte", el i-a răspuns: ..Şi pe ei natura i-a osândit la fel". Unii însă atribuie acest răspuns lui Anaxagora. Soţiei **lui,** care se tânguia: ..Mori pe nedrept", îi spuse: „Nu cumva ai fi vrut să mor pe drept ?". EÎ visă că cineva îi spunea:
Noi în trei zile vom fi în mănoasa-ne ţară, în Ftia[56].
Şi el îi spuse lui Aischines: „Peste trei zile voi muri". înainte de a bea cucuta, Apollodoros îi oferi o haină frumoasă, ca să moară îmbrăcat cu ea. „Cum aşa - îi zise Socrate - haina mea a fost destul de bună cât am trăit, şi acum nu-i bună ca să mor ?" Când i se spuse că cineva

îl vorbeşte de rău. el îi răspunse: „într-adevăr, fiindcă n-a învăţat niciodată să vorbească de bine'". [36] Lui Antistene, care-şi întorsese mantaua în aşa fel încât să i se vadă găurile, îi spuse: „îţi văd deşertăciunea prin mantie". Unuia care-l întrebă: „Nu găseşti că omul te batjocoreşte ?". îi dădu răspunsul: „Nu, căci acestea nu mă privesc pe mine". ..Trebuie să ne lăsăm cu bună voie pe seama poeţilor comici, căci. dacă ei ne batjocoresc pentru defecte reale, ne fac un serviciu ca să le putem îndrepta, iar de nu, insultele lor nu ne ating". XVII Odată Xantipa îl certă şi apoi îl udă cu apă, iar el spuse: „Nu vă spuneam eu că tunetele Xantipei se vor sfârşi cu ploaie ?". Lui Alcibiade. care afirma că ţipetele Xantipei erau de nesuferit, îi spuse: „Ba de loc, m-am obişnuit cu ele ca şi cu o roată ce scârţie într-una. Şi tu suporţi gâgâitul gâştelor'". [37] „Desigur - răspunse Alcibiade - dar ele îmi dau ouă şi pui". „Şi Xantipa - reluă Socrate - îmi dă copii". Odată. Xantipa. în piaţă, trăgându-i haina de pe el, cunoştinţele îl sfătuiau să se apere şi el. „Da, pe Zeus - răspunse el - pentru ca, în timp ce noi ne încăieram, voi să strigaţi: Dă-i Socrate ! Atinge-l Xantipa !". Spunea că a trăit cu o femeie aspră, aşa cum unor călăreţi le plac caii focoşi, dar „întocmai cum aceştia, după ce-i domolesc pot uşor să-i stăpânească pe ceilalţi, tot aşa şi eu, obişnuindu-mă cu Xantipa, voi învăţa să mă comport ca ceilalţi oameni'"[57].
XVIII Acestea şi altele la fel i-au fost vorbele şi faptele; avem mărturie şi cunoscutul răspuns dat lui Chairephon[5s] de către preoteasa de la Delfi:
Dintre toţi muritorii, Socrate-i cel mai-nţelept[59].
[38] A fost foarte pizmuit pentru acest răspuns, ca şi pentru faptul că mustra pe aceia care aveau o prea bună părere despre ei, dovedindu-le că-s nişte proşti. După cum se vede în *Menon* al lui Platon, e sigur c-a tratat astfel pe Anytos[60]. într-adevăr, Anytos, neputând suporta să fie luat în râs de Socrate, a aţâţat împotriva lui pe Aristofan şi pe prietenii acestuia; apoi a contribuit să-l convingă pe Meletos[61] să-l

cheme în judecată pe Socrate pentru vina de impietate şi corupere a tineretului. Acuzarea a fost făcută de Meletos şi susţinută de Polyeuctos[62], după spusele lui

Favorinus din ale sale *Istorii variate.* Hermip zice că discursul de acuzare a fost scris de Polycrates[63] sofistul; unii însă spun c-a fost scris de Anytos. Lycon[64] demagogul făcuse toate pregătirile necesare.
[39] Antisthenes în *Succesiunile filozofilor*[65] şi Platon în *Apologia*[66] spun că au fost trei acuzatori: Anytos. Lycon şi Meletos[67]; că Anytos a vorbit, mâniat, din partea meşteşugarilor şi politicienilor, Lycon din partea retorilor şi Meletos din partea poeţilor: cele trei categorii pe care le batjocorise Socrate. Favorinus, în cartea întâi a *Amintirilor,* declară că discursul lui Polycrates împotriva lui Socrate nu-i autentic: căci el aminteşte acolo de reconstruirea zidurilor de către Conon. fapt care a avut loc şase ani după moartea lui Socrate[68]. Aşa a fost cu procesul.
XIX [40] Acuzaţia sub jurământ, din acest proces, păstrată încă în Metroon[69], sună. după Favorinus. aşa: „Această chemare în judecată şi această declaraţie le-a făcut sub jurământ Meletos. fiul lui Meletos din Pitthos, împotriva lui Socrate, fiul lui Sophroniscos din Alopeke[70]: Socrate s-a făcut vinovat de refuzul de a recunoaşte pe zeii pe care îi cinsteşte cetatea şi de introducerea altor noi divinităţi. Este de asemenea vinovat de coruperea tineretului. Pedeapsa cerută e moartea"[71]. XX Filozoful nostru, după ce citi apărarea scrisă de Lysias[72] pentru el, spuse: „Frumos discurs. Lysias, dar nu mi se potriveşte mie". într-adevăr, era mai mult juridic decât filozofic. [41] Iar Lysias îi spuse: ..Dacă discursul e frumos, cum se face că nu ţi se potriveşte ?". „Foarte bine, îl lămuri Socrate: o haină frumoasă şi o încălţăminte frumoasă n-ar fi tot atât de nepotrivite pentru mine ?"'.
Iustus din Tiberias[73], în cartea sa întitulată *Coroana,* spune că în cursul judecăţii Platon se urcă la tribună şi începrr Bărbaţi atenieni. deşi sunt cel mai tânăr din cei care s-au urcat vreodată la tribună ca

să vă vorbească..."" - dar aici judecătorii începură să strige: „Dă-te jos ! Dă-te jos !"
XXI Când a fost condamnat, cu o majoritate de două sute optzeci şi unu de voturi, şi judecătorii discutau ce pedeapsă să 1 se dea sau ce amendă să plătească. Socrate propuse să plătească douăzeci şi cinci de drahme. [42] Adevărat că Eubulides spune că a oferit o sută. Cum răspunsul pricinui o mare tulburare printre judecători, el le spuse: ..Date fiind serviciile mele, propun recompensa de a fi întreţinut în Prytaneion[74] pe socoteala statului"'.
Dar judecătorii îl condamnară la moarte cu optzeci de voturi noi în plus. Aruncat în închisoare, câteva zile mai târziu bău otrava[75] după ce pronunţă cuvinte multe, frumoase şi vrednice, pe care Platon le aminteşte în *Phaidon.*
XXII Unii afirmă că în închisoare a scris şi un imn în onoarea lui Apollon, care începea aşa:
Slavă, Apollo din Delos şi-Artemis, aleasă pereche.
Dionysodoros[76] neagă că imnul ar fi scris de Socrate. A compus şi o fabulă esopică[77], nu cu prea multă dibăcie. lată-i începutul[78]:
Astfel, odată, la cei din Corint, Esop glâsuit-a: „Nu cântăriţi vrednicia cu a norodului minte".
XXIII [43] Astfel pleca dintre oameni Socrate. Atenienii s-au căit puţin după aceea, încât închiseră terenurile de exerciţii şi gimnaziile[79]; exilară pe acuzatori, iar pe Meletos îl osândiră la moarte. în cinstea lui Socrate ridicară o statuie de bronz, operă a lui Lysip, şi o aşezară în sala de procesiuni. Iar Anytos, ajuns la Heraclea, a fost alungat de locuitorii oraşului chiar în aceeaşi zi. Nu numai în cazul lui Socrate, ci şi-n multe altele, atenienii s-au căit în felul acesta. într-adevăr, l-au condamnat pe Homer la o amendă de cincizeci de drahme, ca fiind nebun, după cum spune Heracleides[80]; pe Tirteu l-au declarat ieşit din minţi; pe Astydamas[81] l-au cinstit cu

o statuie de bronz înaintea lui Esliil. **[44]** Euripide îi mustră pe atenieni astfel în piesa sa *Palamedes*[82]*:*
Aţi ucis pe-atotînţelep1ul, Neprihănitu.-ndrăgitul de muze.
Aceasta o spun urni, pe când Philochoros[83] afirmă că Euripide a murit înaintea lui Socrate.
După spusele lui Apollodor. în *Cronologiile* sale. Socrate s-a născut pe când era arhonte

Apsephion, în anul al patrulea al celei de-a şaptezeci şi şaptea olimpiade[141], în ziua a şasea a lunii Thargelion, când atenienii îşi purifică oraşul, iar delienii spun că-n această zi s-a născut Artemis. A murit în primul an al olimpiadei a nouăzeci şi cincea[85], la vârsta de şaptezeci de ani. De aceeaşi părere este şi Demetrios din Faleron; unii însă spun că era de şaizeci de ani când a murit.

XXIV [45] Atât Socrate, cât şi Euripide au fost discipolii lui Anaxagora; Euripide se născuse în anul dintâi al olimpiadei a şaptezeci şi cincea. când era arhonte Calliades[86]. După părerea mea. Socrate s-a ocupat şi de ştiinţele naturii, deoarece a **avut** unele discuţii asupra providenţei, chiar după spusele lui Xenofon[87], care totuşi declară că s-a ocupat numai cu etica. Platon însă. în *Apologia,* după ce aminteşte pe Anaxagora şi pe alţi câţiva fizicieni. îl face pe Socrate să dezaprobe aceste teorii. Dar când Platon însuşi tratează probleme de fizică, el pune ideile sale în gura lui Socrate[88].

Un vrăjitor ar fi venit din Syria la Atena - povesteşte Aristotel -şi, printre alte nenorociri cu care l-a ameninţat pe Socrate. i-a prezis şi o moarte năprasnică[89].

[46] Am scris şi noi despre el versurile acestea:

Bea deci, Socrate-n sălaşul lui Zeus cel ce numitu-te-a
- El tot astfel fiind - cel prea înţelept. Mână de atenieni otravă să bei îţi întinse.
Dar prin gura ta ei otrav-au băut[90].

XXV Aristotel, în cartea a treia a *Poeticei* sale[91], spune că Socrate a fost aspru criticat de un anume Antiloehos din Lemnos şi de Antiphon prezicătorul. întocmai cum a fost criticat Pitagora de către Cylon din Crotona sau cum a fost atacat Homer în timpul vieţii, de către Syagros, iar după moarte de Xenofanes din Colofon. Şi Hesiod a fost criticat în timpul vieţii de Cercops, iar după moarte de Xenofanes, despre care am vorbit mai sus. Pindar a fost criticat de Amphimenes din Cos; Thales - de Ferekyde, Bias - de Salaros din Priene; Pittacos - de Antimenidas şi Alcaios: Anaxagora - de Sosibios, iar Simonides - de Timocreon[92].

XXVI [47] Dintre cei care l-au urmat şi-au fost numiţi socratici, cei mai de seamă au fost: Platon, Xenofon, Antistene. Dintre cele zece nume de pe lista tradiţională, patru sunt mai deosebiţi: Aischines. Phaidon, Eucleides, Aristip. Trebuie să vorbesc mai întâi de Xenofon; Antistene va veni mai târziu, în partea rezervată filozofiei cinice. După Xenofon, îi voi lua pe socraticii propriu-zişi şi voi trece apoi la Platon. Cu Platon încep cele zece şcoli: el însuşi a întemeiat prima Academie. Iată deci ordinea pe care o voi urma[93].

XXVII Dintre aceia care au mai purtat numele de Socrates, unul este un istoric şi a scris o operă geografică despre Argos: altul e un filozof peripatetician din Bithynia; al treilea, un poet care a scris epigrame; în sfârşit, Socrates din Cos, care a scris despre *Denumirile zeilor[94].*

NOTE

[1] Aşa se indică numele cuiva: numele lui, numele tatălui la genitiv, cetatea de naştere. Dacă e Atena, se dă şi districtul, însoţit de particula ***then.***

[1] *Mnesimacho.s,* poet din epoca comediei medii.

[1] Versurile nu se găsesc la Aristofan, ci în *Norii* lui Telecleides (vezi Meinecke, *Corn. Gr. Fragm.,* II, p. 371).

[1] Damon, atenian, muzician şi sofist, maestrul lui Socrate.

[5] îndrăgostit pederast. Informaţia vine de la Aristoxenos, cunoscut ca limbă rea. Acesta nu-l iubea pe Platon şi cercurile lui.

[6] *Douletio* nu-l putem traduce „a servi ca sclav", deoarece Socrate era cetăţean liber; de aceea am tradus „a lucra pentru alţii".

[7] Deci, în tinereţe, Socrate a urmat meseria tatălui său, producând chiar o operă expusă pe Acropole: *Grafiile drapate.*

* *Idomeneus din Lampsacos,* elevul şi prietenul lui Epicur; a scris *Despre socratici,* operă din care provine informaţia lui Diogenes Laertios, mai repede prin intermediar decât direct.

[1] Xenofon, *Memorabilia.* I, 2. 31.

[10] Formulă prin care erau acuzaţi sofiştii că fac ca argumentul slab să fie mai tare. Vezi şi la Protagora.

[11] *Aischines.* filozof, discipol al lui Socrate; a cărui viaţă o scrie Diogenes Laertios în cartea a Ii-a, cap. 7.

[12] *Aristoxenos din Tarent.* fiul lui Spintharos. discipol al lui Aristotel, filozof, muzicolog, istoric, biograf.

[13] Nu prea se înţelege clar despre ce este vorba. Vrea să se arate că Socrate era un om sărac şi extrem de econom ?

[14] *Demetrios din Byzantion,* nu-l cunoaştem din altă parte. Extrasul din Demetrios la Diogenes Laertios este destul de lung, până la finele § 21.

[15] Homer. *Odiseea,* IV. 392 (trad. G. **Murau,** Bucureşti E.S.P.L.A.. 1956. v. 529. p. 99).

[16] *Cufiindâtoni delieni,* care erau capabili să stea mult timp sub apă, erau celebri în Grecia *(Delios kolymbetes).*

[17] Bătălia de la *Amfipolis,* colonie ateniană, a avut loc în 422 î.Chr. (vezi şi Platon, *Apologia lui Socrate,* p. 28 c).
[18] Bătălia de la *Delion,* despre care este vorba aici, a avut loc în 424 î.Chr. Beoţienii i-au învins pe atenieni.
[19] Bătălia de la *Potideea* a avut loc în anul 430 î.Chr. Atenienii au ieşit învingători împotriva cetăţii cu acest nume. După cum vedem, Socrate a luat parte la toate aceste bătălii şi campanii în calitate de hoplit.
[20] Este vorba, desigur, despre „geniul lui protector" *(to daimonion)* de care vorbeşte Socrate, în diverse ocazii, la Platon şi la Xenofon, şi care îl imobiliza în vederea luării unei hotărâri. In genere, „geniul" lui Socrate îi dicta interdicţii, opriri de a face ceva.
[21] *Aristippos* acesta, care ia numele lui Aristip din Cyrene pentru a da mai multă greutate spuselor sale, în lucrarea *Despre luxul celor vechi* se dedă la sumedenie de bârfeli şi calomnii faţă de diverse personaje marcante. Despre legăturile dintre Socrate şi Alcibiade avem povestirea lui Alcibiade, pusă în gura lui de Platon în *Banchetul.*
[12] Deci *Samos, Delfi şi Istmul din Corint* (în timpul jocurilor de acolo ?) par singurele localităţi vizitate de Socrate (vezi Platon, *Criton.* p. 52 *b).*
[23] Atitudinea de rezistenţă a lui Socrate împotriva regimului oligarhilor extremişti — regimul celor 30 de tirani, introdus de spartani în Atena după victoria lor la finele Războiului peloponeziac (404 î.Chr.) - este îndeobşte cunoscută. Totuşi, dintre

discipolii săi tăcuse parte însuşi fruntaşul celor 30 de tirani, Critias, alături de alţi reprezentanţi ai aristocraţiei, ca Platon. Xenofon şi Alcibiade.
[24] în bătălia navală de la Insulele Argintise (406 î.Chr.), cei 10 strategi atenieni obţinură o strălucită victorie împotriva flotei spartane. Pentru a obţine roadele complete ale victoriei, strategii atenieni lăsară pe morţi neîngropaţi şi porniră în urmărirea flotei spartane, pe care o distruseră în întregime. Dar, la Atena, cei 10 strategi fură condamnaţi la moarte pentru impietate. Singur Socrate vota contra condamnării, declarând sentinţa ilegală, întrucât, potrivit procedurii penale, condamnarea nu se putea face în bloc. aşa cum a avut loc. ci fiecare strateg trebuia judecat în parte (Vezi Xenofon. *Memorabilia,* II, 4).
[25] Acesta este subiectul cunoscutului dialog *Criton* de Platon.
[26] Este vorba de cuvintele rostite şi discuţiile duse de Socrate în dialogul *Feciori* de Platon.
[27] *Pamphile.* scriitoare contemporană cu Neron. A scris *Comentarii istorice variate* în 33 de cărţi. Este citată de mai multe ori de Diogenes Laertios.
[28] La Stobaios, *Florileg.,* LVI, 15, aceste versuri sunt atribuite lui Philemon, poet din epoca comediei noi, deci posterioară lui Socrate.
[29] Regele *Archelaos* al Macedoniei e cunoscut. La el s-a refugiat, în ultimii ani ai vieţii sale, Euripide; la curtea lui a şi murit. *Scopas din Cranon* - potentat din Thesalia, contemporan cu Socrate. *Eluylochos din Larissa* - cunoscut numai din acest pasaj.
[30] Atena a fost de mai multe ori bântuită de ciumă. Ciuma din al doilea an al războiului peloponeziac este descrisă cu o vigoare şi precizie unice de Tucidide în *Istoria războiului peloponeziac* (cf. şi C. I. Balmuş, *Tucidide. Concepţia şi metoda sa istorică.* Bucureşti, Edit. Acad., 1956).
[31] Numeroasele variante ale anecdotelor despre soţiile lui Socrate fac parte din arsenalul biografilor (vezi şi la Euripide).
[32] Cumpătarea socratică e binecunoscută, ceea ce nu exclude ca el să fie în stare să bea cel mai mult fără să se îmbete (vezi Platon, *Banchetul,* scena finală).
[33] Aristofan, *Norii,* v. 412-417 (cf. Aristofan, *Teatru,* Bucureşti, E.S.P.L.A, 1956, V. 447-462, p. 355).
[M] *Ameipsias,* poet din comedia veche. Urmează un citat dintr-o comedie a lui.
[35] *Norii,* v. 362-363 (cf. Aristofan, *Teatru,* Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, v. 392-400, p. 351).
[36] Vezi începutul dialogului.
[37] Vezi dialogul *Teetet* de Platon.
[38] Vezi dialogul *Euthyphron* de Platon. " Vezi dialogul *Lysis* de Platon.
* Xenofon, *Memorabilia,* II, 2. [41] Xenofon, *Mem.,* III, 6 şi 7.

[42] *Iphicrates.* general vestit, care şi-a dezvoltat activitatea militară mai cu seamă după moartea lui Socrate, în calitate de comandant de mercenari în anul 393 î.Chr.. dacă este acelaşi personaj cu cel de care vorbeşte Diogenes Laertios.
[43] *Glaucomdes.* necunoscut din altă parte.
[44] *Eucleides din Megara* - filozof, discipol al lui Socrate şi fondatorul şcolii megariee. care s-a remarcat în cugetarea greacă prin caracterul ei eristic şi subtil. Eucleides apare în dialogul *Teetet* al lui Platon in prolog şi e citat şi în *Phaidon* al lui Platon.
[4i] Vezi *Euthydemos* al lui Platon, p. 303 *d.* [46] Xenofon, *Banchetul,* cap. 4. § 44. '' Xenofon, *Banchetul,* cap. 2. § 16.
[48] Socrate, după Platon şi Xenofon, spunea că are un *daimonion* „un geniu protector", care intervine ori de câte ori are o hotărâre gravă de luat, mai ales oprindu-l de a face ceva. S-a discutat mult despre acest element mistic din personalitatea lui Socrate. Plutarh, vestitul scriitor, consacră un tratat acestui subiect: *De Genio Socratis* (vezi mai sus, n. 20).
[49] Este vorba despre faimoasa doctrină a lui Socrate după care singurul lucru sigur pentru el este faptul de a şti că nu ştie nimic (cf. *Istoria filozofiei,* voi. I. Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1958, p. 91).
"° Deviza, *ineden ăgan,* se găsea pe frontonul templului de la Delfi; statuia pe vizitator la cumpătare, măsură: „Nimic peste măsură".
" Suntem departe cu acest Socrate de importanţă deosebită acordată ştiinţelor matematice de către Platon în cadrul filozofiei sale idealiste. Avem la acesta din urmă deviza transmisă de alţii: „Zeul face necontenit geometrie", sau dictonul de pe frontispiciul Academiei platonice, care interzicea intrarea acelora ce nu sunt iniţiaţi în geometrie: „Să nu intre nici un neiniţiat în geometrie".
" Acest vers se găseşte şi în *Electra* lui Euripide, v. 379. Exista oare şi în piesa *Auge* sau e apocrif în *Electra* ?
[53] In Colecţia lui Demetrios din Faleron, *Maximele celor şapte înţelepţi* (păstrată la Stobaios. III. 1. 172). aceeaşi idee este atribuită lui Bias din Priene (nr. 2). Vezi Diels-Kranz. *tors-.* I, p. 65. Vedem deci circulaţia

largă şi nesigură a acestor maxime de înţelepţi.
[54] Deviză care îi plăcea foarte mult lui Harpagon al lui Moliere din piesa *Avarul.* Numai că Harpagon se încurca în limbă şi spunea lucrurile acestea pe dos.
[B] *Aischines.* modest şi fidel discipol al lui Soerate. Vezi viaţa lui la Diogenes Laertios, II, cap. VII.
"Versul e din Homer. *Iliada,* IX. 363 (trad. G. Murnu, Bucureşti. E.S.P.L.A., 1956, v. 358, p. 111).
■" Avem aici o frumoasă colecţie de anecdote privind pe Xantipa. La Platon, singura apariţie a Xantipei este în dialogul *Phaidon,* pe la început, unde ea deplânge pe soţul ei că va trebui să moară în acea zi şi este îndepărtată de oamenii lui Criton,

la cererea lui Socrate, fără răutate. întrucât acesta nu vrea să fie tulburat în ultimele sale clipe. In Xenofon n-o găsim de fel pe Xantipa. Deci anecdotele sunt de origine mai
recentă.
[58] *Chairephon.* discipol entuziast al lui Socrate. Despre el vorbesc: Platon, *Apologia,* p. 21 *a: Charmides,* p. 153 *b; Gorgias,* p. 447 *a* şi urm.; Xenofon. *Memorabilia,* I, 2, 48." şi II, 3, şi *Apologia,* § 14. El a fost luat în derâdere de autorii comici, mai ales de Aristofan.
[59] Acest oracol al lui Apollo de la Delii despre înţelepciunea tară de seamăn a lui Socrate este celebră. Socrate credea că el este un ignorant ca toţi ceilalţi oameni, singura sa deosebire faţă de ceilalţi muritori fiind faptul că aceştia nu-şi cunosc ignoranţa, pe când el. Socrate. ştie că nu ştie nimic (vezi mai sus, n. 23).
[60] La finele dialogului *Menon* al lui Platon (p. 89 *e* şi urm.) apare Anytos ca personaj al dialogului şi e batjocorit de Socrate. Anytos e unul dintre acuzatorii lui Socrate. El era fiul lui Anthemios şi era bogat. Pe timpul celor 30 de tirani, era partizan al lui Theramenes. A fost exilat în anul 404 şi apoi se află de partea lui Thrasybulos (vezi mai sus, nota 104).
" *Meletos,* alt acuzator al lui Socrate. Nu este cunoscut mai de aproape. [a] *Polyeuctos.* necunoscut din altă parte.
[63] *Polycrates,* sofist; a scris o acuzare împotriva lui Socrate mulţi ani după moartea acestuia (pe la 390 î.Chr.), căreia îi răspunde Platon, mai ales în *Banchetul.*
[64] *Lycon.* al treilea acuzator al lui Socrate.
[65] *Anthistenes,* autorul lucrării *Succesiunile filozofilor:* este, probabil, filozoful peripatetician contemporan cu Polybios şi nu trebuie confundat cu Antistene din Atena,
fondatorul şcolii cinice.
[66] Platon, în *Apologia lui Socrate,* îi menţionează pe *Anytos, Lycon* şi *Meletos* ca
pe cei trei acuzatori ai lui Socrate.
[67] Vezi nota anterioară.
[68] Vezi. de altfel, mai sus, n. 63.
" *Metroon,* templul zeiţei Cybele, la Atena, care servea drept arhive ale statului.
[70] *Pitthos* şi *Alopeke.* nume de districte din Atena.
[71] Acuzaţia împotriva lui Socrate se găseşte în termeni aproape similari la Xenofon, *Memorabilia,* începutul şi Platon. *Apologia.* Capetele de acuzare sunt trei la număr: Socrate nu onorează pe zeii pe care-i onorează cetatea, introduce divinităţi noi
şi corupe tineretul.
[72] *Lysias,* vestitul orator, avocat în afaceri judiciare particulare, de care am mai
vorbit (vezi n. 24 de la Solon).
[73] *Iustus clin Tiberias,* scriitor contemporan cu Iosephus Flavius. A scris despre regii evrei şi despre războaiele evreieşti. Aici e citată cartea lui intitulată *Coroana.*
[74] *Prytaneion.* edificiu public în Atena şi în alte localităţi, unde luau masa pritanii, înalţi magistraţi care prezidau adunarea poporului (funcţiile lor au variat în timpul istoric). Tot în pritaneu erau găzduiţi şi oaspeţii străini şi erau hrăniţi cetăţenii pentru

merite excepţionale, un fel de onoare cum ar fi funeraliile naţionale, cu deosebirea că grecii îşi onorau cetăţenii merituoşi în viaţă şi nu după moarte. Această cerere a lui Socrate de a fi onorat cu hrănirea în pritaneu a fost, probabil, privită de către judecătorii lui în momentele acelea ca o sfidare. De unde cele 80 de voturi noi care se adăugară celor care îl făcuseră vinovat de acuzaţiile aduse. (Despre procedura penală la Atena, cf. G. Glotz, *Histoire grecque,* voi. II. Paris. 1929. p. 331 şi urm.; idem, *La cite grecque,* p. 290, 296 şi urm.).
[71] Otrava era tăcută dintr-o fiertură de cucută. Efectele ei sunt descrise impresionant la finele dialogului *Phaidon* lui Platon.
[76] *Dionysodoros,* istoric, citat de câteva ori la diverşi autori. Nu ştim prea multe despre el.
[77] Noi ştim din Platon, *Phaidon,* p. 60 *c* şi urm., că Socrate, în închisoare, ar fi pus în versuri *Fabulele* lui Esop şi că ar fi scris un ***Imn*** *către Apollo.* Nu vedem de ce n-ar fi acesta adevărul istoric.
[78] Avem iarăşi obiceiul de bibliotecar de a cita începutul pentru a putea identifica poezia sau opera. Socrate. în *Phaidon* al lui Platon. spune el însuşi că era lipsit de imaginaţie poetică şi că de aceea a recurs la un subiect dat. *Fabulele* lui Esop, pe care le-a pus în versuri. Acest lucru l-a făcut în urma îndemnului unui vis care îl vizita intr-una şi îi spunea: „Socrate, fă poezie !".
[79] *Palaistra* - .,teren de exerciţii", un teren cu clădiri lăturalnice pe care se făceau exerciţii de luptă şi alte exerciţii gimnastice. Gimnaziile de asemenea erau locuri unde tinerii făceau antrenament gimnastic. Exerciţiile fizice le făceau goi. Denumirea locului *gymnăsion* vine de la cuvântul *gynmos.* „gol". închiderea terenurilor se făcea în semn de doliu.
[80] *Heracleides,* desigur cel din Pont, care a scris dialoguri pline de fantezie mitică.
[81] *Tirtaios.* poet elegiac din secolul al Vll-lea î.Chr. Cu cântecul lui patriotic ar fi înfăcărat la luptă pe spartani. *Astydamas* - poet tragic fecund, nepot de soră al lui Eshil.
« Vezi Nauck, *TGFK* frg. 588.
[83] *Philochoros din Atena,* secolul al III-lea Î.Chr., istoric care a scris opere numeroase cu caracter de istorie literară şi antichităţi.

*■' Adică anul 469 î.Chr. Luna *Thargelion* corespunde cu mai-iunie.
[85] Adică 399 î.Chr.
[86] Adică 480 î.Chr.
[87] Xenofon, *Memorabilia.* I, 4 şi I, 6, 14.
[55] Ca, de pildă, în dialogul *Phaidon,* p. 97 *d* şi urm.
[89] în antichitate, grecii, mai ales atenienii, erau foarte superstiţioşi.
[90] Epigrama lui Diogenes Laertios este mediocră. Ultimele două versuri sunt mai reuşite.
/IEŢI1.E Şl DOCTRINELE **FILOZOFILOR**
" Noi ştim că *Poetica* lui Aristotel a avut două cărţi, dintre care prima ni s-a păstrat, iar a doua s-a pierdut. Probabil că aici este vorba de scrierea *Despre poeţi* în trei cărţi (Vezi Diogenes Laertios, V, 22). *Antilochos dtn Lemnos* nu ne este cunoscut din altă parte. *Antiphon* prezicătorul, ca sofist, e citat de mai mulţi autori (vezi şi Xenofon, *Memorahilia,* I, 6. 1).
[92] Aici urmează o listă de calomniatori şi **adversari** ai unor oameni de seamă. ***Cylon** din Crotona,* adversar politic al şcolii lui **Pitagora,** care până la urmă a reuşit să provoace o revoltă populară contra partizanilor acestuia şi să dea foc casei în care erau adunaţi pitagoricienii. Din acel moment, adepţii lui Pitagora s-au risipit în toate părţile (vezi Iamblichos, *Vita I'yth.,* 248-258; Porphynos, *Vita Pyth.,* 54 şi alţii). *Syagros,* poet şi contemporan al lui Homer. Atacurile lui *Xenofanes* împotriva lui Homer. vezi Diels-Kranz, *Von.',* frg. 10-l2. *Cercops din Milet,* poet rival al lui Hesiod. Xenofanes împotriva lui Hesiod, vezi frg. 1l-l2. *Amphimenes din Cos,* rival al lui Pindar. ***Salaros** din Pnene.* adversar al lui Bias, tiran în aceeaşi cetate. *Antimemdas din Mytilene,* frate cu *Alcaios,* adversar al lui Pittacos tiranul. Acest *Sosibios,* adversar al lui Anaxagora, e cunoscut numai din acest pasaj. *Simonides din Ceo.i* (556-468 î.Chr.) - cel mai de seamă poet de lirică corală al Greciei. *Timocreon din lalysos,* poet liric, adversar al lui Temistocle şi al lui Simonides. Toate aceste informaţii par a fi luate din opera lui Aristotel *Despre poeţi* (cartea a IlI-a).
"* Dintre discipolii lui Socrate, Xenofon şi Aischines n-au fondat şcoli. Platon e fondatorul Academiei, Antistene al şcolii cinice, Phaidon al şcolii din Elis, mutată apoi de Menedem la Eretria, Eucleides este fondatorul şcolii megarice, iar Aristip al şcolii hedoniste sau cirenaice (pentru cele zece şcolii vezi Diogenes Laertios, I, 18). Ordinea indicată de Diogenes Laertios pentru expunerea şcolilor socratice de filozofie este în bună măsură respectată.
" *Socrates din Cos,* istoric.
CAPITOLUL al Vl-lea

XENOFON
(aprox. 430-354 î.Chr.)

I [48] Xenofon era fiul lui Gryllos, cetăţean atenian, şi aparţinea districtului Erchia; era modest şi arătos la culme. II Povestea spune că Socrate l-a întâlnit într-o uliţă îngustă şi. punându-i băţul în faţă ca să-l oprească din drum. l-a întrebat unde se vinde tot felul de hrană. După ce primi răspunsul, îi puse o altă întrebare: „Unde devin oamenii mai buni şi mai demni de cinste ?"". Xenofon nu putu răspunde. ..Atunci urmează-mă - îi spuse Socrate - şi vei afla"". Din acel moment deveni elevul lui Socrate[1]. III A fost şi cel dintâi care a luat însemnări şi care a dat lumii convorbirile lui Socrate. sub titlul de *Amintiri.* Mai mult încă, a fost cel dintâi dintre filozofi care a scris o istorie[2].
IV Aristippos, în cartea a patra a lucrării sale *Despre luxul celor vechi,* declară că era îndrăgostit de Cleinias[3] şi că spunea cu privire la el: [49]: „Pentru mine-i mai plăcut să privesc la Cleinias decât la toate priveliştile frumoase din lume. Dacă aş putea să mă uit numai la el. aş fi mulţumit să fiu orb pentru orice alt lucru. Sunt supărat pe noapte şi pe somn, fiindcă atunci nu pot să-l văd, şi-s foarte recunoscător zilei şi soarelui, pentru că mi-l arată pe Cleinias"'[4].
V A câştigat prietenia lui Cyrus în felul următor: Avea un bun prieten, numit Proxenos, un beoţian, elev de al lui Gorgias[5] din Leontinoi şi prieten cu Cyrus. Proxenos, care trăia în Sardes. la curtea lui Cyrus, a scris o scrisoare lui Xenofon la Atena şi-l chemă să vină să se împrietenească cu Cyrus. Xenofon arătă scrisoarea lui Socrate şi-i ceru părerea, [50] care a fost să se ducă la Delfi şi să consulte

oracolul. El întrebă oracolul nu dacă trebuia să se ducă la Cyrus, ci în ce fel să facă acest lucru[6]. Socrate îl dojeni pentru aceasta, dar în acelaşi timp îl sfătui să se ducă. După sosirea lui la curtea lui Cyrus, deveni tot atât de strâns legat de acesta ca şi Proxenos. Cu privire la tot ce s-a întâmplat în timpul expediţiei şi-al întoarcerii acasă, avem chiar povestirea lui minunată[7]. Totuşi, în timpul expediţiei, a fost în duşmănie cu

Menon din Pharsalos[8], generalul mercenar, pe care-n chip calomnios l-a acuzat că are un iubit mai în vârstă decât el[9]. îl dojeneşte şi pe un oarecare Apollonides că şi-a făcut găuri la urechi. VII [51] La sfârşitul expediţiei, după nenorocirile care s-au abătut asupra ei în Pont şi cu trădarea lui Seuthes, regele odrizilor". Xenofon s-a întors în Asia, după ce a înrolat în slujba lui Agesilaos[12]. regele spartan, trupele mercenare care fuseseră ale lui Cyrus. deoarece pentru Agesilaos avea un devotament nemăsurat. în acest timp a fost exilat de atenieni, pentru că se dăduse de partea Spartei[13]. Pe când era în Efes şi avea o sumă de bani, încredinţa jumătate din ea **lui** Megabyzos, preotul zeiţei Artemis[14], s-o păstreze până la întoarcerea lui, iar dacă nu s-ar mai întoarce s-o întrebuinţeze la ridicarea unei statui în cinstea zeiţei. Cealaltă jumătate însă o trimise, pentru daruri, la Delfi[15]. Pe urmă veni în Grecia cu Agesilaos, care fusese rechemat să continue războiul împotriva Thebei. Iar lacedemonienii i-au acordat titlul de proxen[16].
VIII [52] Pe urmă, despărţindu-se de Agesilaos, se duse în Scillus, un loc din teritoriul Elis, nu departe de oraş. După spusele lui Demetrios din Magnesia[17], era întovărăşit şi de soţia sa Philesia, iar Deinarchos[18], într-un discurs scris împotriva lui Xenofon pentru un libert trecut la alt patron[19], menţionează că au mers cu el şi cei doi fii ai lui, Gryllos şi Diodoros, dioscurii cum erau numiţi. Cum sosise să asiste la jocuri şi Megabyzos, Xenofon primi de la el depozitul de bani daţi în păstrare şi cumpără un domeniu pe care curgea un râu numit Selinus, ca şi râul din Efes, şi-l închină zeiţei. Aici trăia el, ocupându-se cu vânătoarea, primea prieteni şi lucra fără întrerupere
la istoriile sale. Totuşi. Deinarchos afirmă ca spartanii au fost aceia care i-au dat o casă şi pământ.
[53] în acelaşi timp ni se spune că Phylopidas[20] spartanul i-a trimis la Scillus în dar sclavii luaţi din Dardanos[21] şi că el a făcut cu ei ce-a crezut că-i bine. Se mai spune că cei din Elis au mers împotriva localităţii Scillus, şi că, datorită încetinirii spartanilor, au cucerit-o; IX între timp, fiii lui Xenofon s-au retras la Lepreon[22] cu câţiva slujitori, iar Xenofon, care plecase mai înainte la Elis, se duse pe urmă la Lepreon să-şi găsească fiii şi apoi fugi cu ei Ia Corint, unde-şi fixă locuinţa. X în vremea aceasta, întrucât atenienii luaseră hotărârea să ajute Sparta, Xenofon îşi trimise fiii la Atena să servească în armată pentru apărarea patriei. [54] Diocles, în cartea sa *Vieţile filozofilor^,* spune că ei fuseseră chiar educaţi la Sparta. Diodoros ieşi neatins din luptă, fără să fi săvârşit nici o faptă de seamă; mai avea un fiu Gryllos cu acelaşi nume ca şi fratele său. Gryllos era încadrat în călărime şi în bătălia care avu loc la Mantinea[24] luptă cu vitejie şi muri, după cum povesteşte Ephoros în cartea a douăzeci şi cincea, comandant al călărimii fiind Cephisodoros, iar comandant-şef Hegesilaos. în această luptă căzu şi Epaminonda[25]. Se spune că în acest timp Xenofon tocmai aducea sacrificii, cu o coroană pe cap, pe care şi-a scos-o când i s-a anunţat moartea fiului, dar, aflând ca acesta căzuse ca un brav, şi-a pus din nou coroana pe cap. [55] Unii afirmă că nici n-a vărsat lacrimi, ci a spus: „Ştiam că fiul meu e muritor"[26]. Aristotel[27] aminteşte de nenumăraţi autori care au scris elogii şi epitafuri despre Gryllos, mai mult ca să-i fie pe plac părintelui lui. Hermip. în *Despre Theofrast[2]*,* spune că Isocrate de asemenea a scris un elogiu al lui Gryllos. Timon. totuşi, îl ia în râs pe Xenofon în aceste versuri:
Două sau trei încercări slăbuţe sau încă mai multe. Cum şi Xenofon sau Aishines prea lesne le scrie[29].
XI Aceasta i-a fost viaţa. Era în floarea vârstei în anul al patrulea al celei de-a nouăzeci şi patra olimpiadă[30], şi a luat parte la

expediţia lui Cyrus pe când era arhonte Xenainetos. cu un an înainte
de moartea lui Socrate[31].
[56] După spusele lui Ctesicleides[32] din Atena. **în** a sa ***Listă*** *a arhonţilor şi a învingătorilor olimpici,* muri în primul an al olimpiadei a o sută cincea. arhonte fiind Callidemides[33], în anul în care Filip, fiul lui Amyntas. s-a urcat pe tronul Macedoniei'[4]. După cum arată Demetrios din Magnesia[35] a murit la Corint, cu siguranţă la o vârstă înaintată. XII A fost un om deosebit în toate, mare iubitor de cai şi de vânătoare, tactician priceput, cum se vede din scrierile lui, evlavios, aducător de sacrificii şi bun cunoscător în prevestiri[36]. Pe Socrate l-a urmat drept model[37].
XIII A scris vreo patruzeci de cărţi în total, deşi împărţirea lor
nu este totdeauna aceeaşi[38], şi anume:
[57] *Anabasis,* cu o prefaţă la fiecare carte separat, şi nu una singură pentru întreaga

lucrare; *Cyrupaideia; Hellenicele; Amintirile; Banchetul; Economicul; Despre călărie; Despre vânătoare; Despre conducătorul de călărime; Apărarea lui Socrate; Despre venituri; Hieron,* sau *Despre tiran; Agesilaos;*
Constituţiile Atenei şi SparteP[9].
Demetrios din Magnesia neagă că ultima din aceste opere ar fi a lui Xenofon[40]. Se mai vorbeşte că el l-a făcut renumit pe Tucidide prin publicarea *Istoriei* acestuia, care era necunoscută şi pe care ar fi

putut să şi-o însuşească[41]. Prin felul lui plăcut de a povesti, şi-a meritat numele de Muză atică.
XIV Din această pricină, el şi cu Platou se pizmuiau, după cum vom arăta în capitolul despre Platon.
[58] Am scris şi despre el o epigramă:
Când Xenofon a pornit cu Cyrus spre-a perşilor ţară, Către-al lui Zeus tărâm, drum de-asemeni cată.
Elineasca-i istorie vădi-nvăţătura primită: în înţeleptu-i isvod Socrate cinste primi.
Am scris şi alta despre împrejurările morţii lui:
Din Cranaos şi Cecrops, o Xenofon, cetăţenii.
Cyrus fiindu-ţi amic, te-alungară-n exil. Prea primitorul Corint cu drag la pieptu-i te strânse
Drept mulţumire-aici locul de veci ţi-ai ales''[2].
XV [59] Am găsit la alţi autori afirmaţia că era în floarea vârstei, împreună cu ceilalţi socratici, în olimpiada a optzeci şi noua[43] iar Iştros[44] afirmă că a fost exilat printr-un decret al lui Eubulos şi apoi rechemat, tot printr-un decret al acestuia.
XVI Au fost şapte Xenophoni: primul este cel de care ne-am ocupat; al doilea, un atenian, frate cu Pythostratos care a compus *Theseida*[45], el însuşi autor al mai multor lucrări, printre altele al unor *Biografii ale lui Epaminonda şi Pelopida;* al treilea, un medic din Cos; al patrulea autorul unei ***Istorii** a **lui** Hanibal;* al cincilea, cel care s-a ocupat de minuni legendare; al şaselea, un sculptor din Păros: al şaptelea, un poet din comedia veche[46].
NOTE
[1] Anecdotă pentru a explica cum a devenit *Xenofon* discipol al lui Socrate.
[2] Este vorba, probabil, de opera sa *Hellenica,* prin care Xenofon continuă istoria de unde a lăsat-o Tucidide.
' *Cleimas,* fratele lui Alcibiade.

[4] Probabil cuvintele sunt puse de Aristippos, autorul operei *Despre luxul celor vechi,* în gura lui Xenofon.
' *Gorgias din Leontmoi.* unul dintre cei mai de seamă sofişti ai generaţiei vechi.
alături de Protagora din Abdera.
[6] Şiretenia grecului care credea că-i poate înşela pe zei. De altfel, Xenofon, provenit dintr-o bogată familie aristocratică, era foarte evlavios şi chiar superstiţios. Probabil că in cazul de faţă dorinţa sa de a pleca din Atena i-a depăşit firea.
[7] Este vorba de lucrarea *Anabasis.* tradusă cu titlul de *Expediţia lui Cyrus cel Tânăr,* operă remarcabilă prin vioiciunea şi naturaleţea povestirii.
[8] Generalul Menon, care a luat parte la expediţia lui Cyrus, era din Larissa, fiind ucis, după bătălia de la Cunaxa, de către Tisaferne. satrapul persan. Xenofon îl numeşte în *Anabasis Menon thessalianul.* Despre caracterul lui vorbeşte în cartea a Ii-a, cap. 6, § 21 şi urm.
" Vezi *Anabasis,* II, 6, 28.
[10] *Anabasis,* III, 1,31. Urechile şi le găurise pentru a purta cercei, „ca lydienii",
zice Xenofon.
[11] Seuthes, rege al odrizilor, stăpân pe Propontida (Marea Marmara), angajează pe Xenofon, cu restul trupelor întoarse din expediţia lui Cyrus. în serviciul său
(400/399 î.Chr.).
[a] *Agestlaos.* fiul lui Archidamas; a fost rege a] Spartei între anii 401 şi 361 î.Chr. Duce lupte în Asia Mică împotriva perşilor (396) conduşi de satrapul Tisaferne; a fost un rege comandant de oşti şi om politic remarcabil. Prieten cu Xenofon, care i-a scris un discurs de laudă, intitulat *Agesilaos,* care s-a conservat (vezi şi Plutarh. *Agesilaos).*
" Cuvântul grec este *lakomsmos.* ca verb *lakonizein.* şi înseamnă simpatizarea cu Sparta, cu o ţară străină duşmană, cu nuanţa de trădare a intereselor patriei. Xenofon a fost un adversar al regimului democratic şi un admirator al felului de viaţă spartan, sprijinind regimul tiranic introdus la Atena după terminarea războiului peloponeziac şi înrolându-se apoi în armata spartană. Adunarea poporului l-a condamnat în lipsă la exil pe viaţă.
[14] La Efes era un mare templu al zeiţei Artemis, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice, templu în care Megabyzos era preot. Numele e persan, dar l-au adoptat şi grecii (vezi şi G. şi Tr. Chiţulescu, *Şapte monumente celebre ale arhitecturii antice. „Cele şapte minuni".* Bucureşti, Edit. tehnică, 1960, p. 60 şi urm.).
° Este vorba de *anathemata.* daruri consacrate zeului Apollo, aşa cum se obişnuia. Şi monarhi străini, cum e

Cresus al Lydiei, trimiteau asemenea ofrande bogate, de aur. zeului Apollo. care poate la origine e lydian, din Asia Mică; în orice caz, după cum se vede din textele hittite, unde îi apare numele alături de cel al surorii sale Artemis, precum şi din textele lydiene.
[16] *Proxenos,* cetăţeanul unui stat străin care beneficiază de dreptul de ospitalitate public oficial. Se numeşte proxen şi cetăţeanul de baştină însărcinat de stat să dea ospitalitate şi să-l ajute pe cetăţeanul străin în ducerea la îndeplinire a însărcinărilor

sale (cf. P. Monceaux, *Les proxenies grecques,* Paris, 1885; vezi şi n. 3 de la Periandru).
[17] *Demetrios din Magnesia.* autorul lucrării *Despre poeţi şi scriitori omonimi.*
[18] *Deinarchos din Corint,* orator, ceva mai tânăr ca Demostene, imitator al acestuia. Ne-au rămas trei discursuri de la el (din vreo 60). Discursul împotriva lui Xenofon e pierdut. în schimb avem discursul împotriva lui Demostene în afacerea Harpalos.
" Sclavii liberaţi rămâneau pe lângă vechiul lor stăpân ca patron şi n-aveau voie să-l schimbe pentru un alt patron.
[20] *Phylopidas.* spartan, necunoscut din altă parte.
[21] *Dardanos,* localitate în Troada.
[22] *Lepreon,* cetate la sud de Elis.
[B] *Diocles din Magnesia* (secolul I î.Chr.) a scris despre filozofi. Opera sa, *Scurtă privire asupra filozofilor* ar fi fost, după Nietzsche, copiată de Diogenes Laertios în *Vieţile sale.* Opera citată aici. *Vieţile filozofilor* de Diocles, se găseşte şi în § 82 din cartea de faţă. Să fie oare aceeaşi operă ?
* *Mantinea,* vestită pentru bătălia dată între tebani şi spartani. în care a căzut Epaminonda, marele general al beoţienilor (362 î.Chr.). Victoria lui Epaminonda a rămas fără consecinţe.
[2Î] Epaminonda, mare general, fără orizont politic.
[26] Aceleaşi cuvinte sunt atribuite lui Anaxagora (Diogenes Laertios. II. 13).
[27] Aristotel. probabil, în dialogul pierdut *Despre retorică* sau *Gryllos.*
[28] Desigur, un capitol din marea operă a lui Hermip.
[29] Textul e deteriorat (vezi H. Diels, *Poetaruni Philosophomm Fragmenta,* 1901, *Timon,* frg. 26, p. 190).
«Adică anul 401 î.Chr.
[31] Deci în anul 400 î.Chr.
[32] *Ctesicleides.* corectat de Wilamowitz. Manuscrisele au Stesicleides.
[33] Adică anul 359 Î.Chr.
[34] *Filip,* fiul lui Amyntas. regele Macedoniei, e tatăl lui Alexandru cel Mare; în anul 336 moare asasinat, după ce în anul 338 obţinuse o victorie decisivă asupra Atenei, la Cheronea, care hotărăşte soarta întregii Grecii.
[>!] Vezi mai sus. n. 17.
[36] Xenofon era foarte superstiţios şi evlavios şi nu întreprindea nici o acţiune înainte de a aduce un sacrificiu zeilor şi de a consulta măruntaiele victimelor (vezi mai sus, n. 6).
[37] Xenofon a fost discipol şi mare admirator al lui Socrate. Opera sa consacrată lui Socrate este destul de vastă: *Amintiri despre Socrate (Memorabilia), Banchetul, Apologia lui Socrate.*
[38] Scrierile literaturii greceşti erau împărţite în cărţi, adică în rulouri de papirus, al căror număr se dădea cu precădere pentru a putea identifica locul citat. Numărul

rulourilor, deci a aşa-numitelor cărţi, putea varia de la o ediţie la alta. De obicei se scriau la finele unui rulou primele cuvinte ale ruloului (= cărţii) următor, pentru a putea restabili ordinea dacă ele se încurcau. întrucât nu erau ataşate unul de altul, ci stăteau unul în altul.
[19] *Anabasis* - ..mersul" de la coasta mării spre interior, deci este vorba despre expediţia lui Cyrus cel Tânăr de la Sardes spre interiorul Imperiului persan, în vederea răsturnării fratelui său Artaxerxes. rege al Persiei. şi luarea tronului. LScrierea are şapte cărţi, dintre care două sunt consacrate drumului spre interiorul continentului asiatic, iar cinci tratează despre retragerea mercenarilor greci rămaşi tară rost. în urma morţii lui Cyrus în bătălia de la Cunaxa, retragere din interiorul Persiei spre mare, deci *Katabasis.* Opera este unică în felul ei. N-o putem numi nici istorie, nici memorii militare, nici povestiri de călătorie, ci este toate acestea la un loc. povestite într-un stil deosebit. *Cyrupaideia,* ..Educaţia lui Cyrus'' este un roman istoric şi didactic în acelaşi timp, în care Xenofon, fără sfială îşi atribuie ideile sale de educaţie ca fiind cele ale vechilor perşi. Cartea *Despre venituri* e interesantă prin ideile economice ale lui Xenofon. *Constituţia Atenei* este apocrifă. Se ştie că ea este compusă de un oligarh atenian şi că are un caracter de pamflet împotriva democraţiei ateniene. Este o lucrare foarte importantă ca informaţii. *Constituţia Spartei,* în care idealizează organizarea politică a Spartei, ar putea fi de Xenofon.
[40] Vedem că şi în antichitate se punea la îndoială autenticitatea ultimelor două opere.
[41] Nu pare exact că opera lui Tucidide n-a fost cunoscută înainte de Xenofon. *Hellenicele* acestuia sunt concepute ca o continuare a ***Istoriei*** lui Tucidide.
"[2] Epigramele lui Diogenes Laertios nu prea sunt inspirate.
[43] Corespunde cu anii 424-421 î.Chr.
*** Istros,* discipol al lui Callimah, istoric care se ocupă de mitologie şi arheologie.
*' *Pythostratos,* cunoscut numai din acest pasaj. *Theseida* trebuie să fie un poem sau o epopee epică.
* Lista conţine omonimi din domenii variate: poet epic, medic, scriitor de *Mirabilia.* sculptor, poet din comedia veche.

AISCHINES

(aprox. 400 î.Chr.)

I [60] Aischines[1] era fiul unui cârnăţar. Charinos. dar alţii spun că numele tatălui său era Lysanias. Era cetăţean al Atenei, sârguincios încă din tinereţe. De aici şi ataşamentul lui faţă de Socrate. Aşa se explică observaţia acestuia: ..Numai fiul cămătarului ştie cum să mă cinstească". II Idomeneus[2] afirma că Aiscliines, nu Criton, l-a sfătuit pe Socrate să fugă din închisoare, dar că Platon pune cuvintele în gura lui Criton. din pricină că Aiscliines era mai legat de Aristip[3] decât de el. Spuneau unii răutăcioşi, mai ales Menedem din Eretria[4]. că cele mai multe din dialogurile pe care Aiscliines le dădea drept ale sale erau de fapt dialogurile lui Socrate, obţinute de el de la Xantipa. III Dialogurile aşa-numite ,.fără început"[5] sunt foarte neglijente şi nu arată nimic din vigoarea lui Socrate; Pisistrates din Efes[6] nega chiar c-ar fi fost scrise de Aischines. **[61]** într-adevăr şi Persaios[7] atribuie majoritatea celor şapte dialoguri lui Pasiphon[8] din Eretria. care le-a introdus printre dialogurile **lui** Aischines. Mai mult, Aischines a prelucrat *Micul Cyrus, Heracle* (dialogul scurt) şi *Alcibiade* ale lui Antistene, ca şi dialogurile altor autori. Oricum ar fi, scrierile lui Aischines, marcate cu caracterul socratic, sunt şapte, şi anume: *Miltiade,* care: fiind prima, este ceva mai slabă; pe urmă *Callias, Axiochos, **Aspasia,** Alcibiade, Telauges* şi *Rhinon[9].*
Sărăcia, spun unii, l-a făcut să meargă în Sicilia. la curtea **lui** Dionysios[111], iar Platon nu l-a luat în seamă, ci a fost introdus la Dionysios de Aristip. După prezentarea câtorva dialoguri, a primit

daruri de la Dionysios. IV [62] Intorcându-se apoi la Atena, n-a îndrăznit să se prezinte ca profesor de filozofie, din cauză că Platon şi Aristip. împreună cu discipolii lor, erau prea cunoscuţi. Făcea însă lecţii cu plată, şi, pe urmă, a compus şi discursuri judiciare pentru clienţii împricinaţi". Acesta e sensul aluziei pe care o face Timon: „«Vigoarea» lui Aischines. acel scriitor meşter la scris". Se zice că Socrate, văzându-l strâmtorat de sărăcie, îl sfătui să se împrumute de la el însuşi, micşorându-şi porţiile de hrană. V Printre cei care pun la îndoială autenticitatea dialogurilor lui Aischines. este şi Aristip. într-adevăr, se spune că, pe când îşi citea un dialog, la Megara. Aristip se apropie de el şi-l întrebă în batjocură: „De unde l-ai luat. hoţule ?"".
VI [63] Polycritos din Mende, în prima carte a *Istoriei lui Dionysios[12],* spune că Aischines a trăit pe lângă tiran până la izgonirea acestuia din Siracuza şi a rămas acolo până la întoarcerea lui Dion. şi că mai era cu el şi poetul tragic Carkinos[13]. Există şi o scrisoare a lui Aischines către Dionysios. VII Este evident că primise o bună educaţie retorică, din felul cum l-a apărat pe tatăl generalului Phaiax[14] şi pe Dion. A imitat de aproape pe Gorgias din Leontinoi. Lysias chiar l-a atacat într-un discurs intitulat *Despre calomnie[Xi].*
Şi de aici se vede limpede c-a fost un retor. Se aminteşte un singur elev de-al lui. Aristoteles, poreclit „miticul"[16].
VIII [64] Panaitios[17] crede că. din toate dialogurile socratice, sunt autentice acelea ale lui Platon, Xenofon. Antistene şi Aischines; se îndoieşte de cele atribuite lui Phaidon şi Eucleides: dar pe toate celelalte le respinge laolaltă.
Opt bărbaţi au purtat numele de Aischines: primul, acesta al nostru; al doilea, autorul unor manuale de retorică: al treilea, oratorul care i s-a împotrivit lui Demostene; al patrulea, un arcadian. elev al lui Isocrate; al cincilea, din Mytilene. pe care îl numeau „biciul retorilor"; al şaselea, un napolitan, filozof academic, elevul şi iubitul lui Melanthios din Rhodos; al şaptelea, un milesian care a scris despre politică; al optulea, un sculptor.

NOTE

[1] *Aischines* filozoful, discipol al lui Socrate, nu trebuie confundat cu Eshine, oratorul şi omul politic, partizan al politicii promacedoniene şi adversarul lui Demostene, care a trăit mai târziu (secolul al IV-lea î.Chr).
'- Idomeneus din Lampsacos, discipol şi prieten al lui Epicur. A scris *Despre socratici,* din care lucrare par a proveni informaţiile date aici de Diogenes Laertios.
[3] *Aristip din Cyrene,* filozof hedonist, discipol al lui Socrate şi fondatorul şcolii hedoniste. Viaţa lui urmează în

capitolul următor al lui Diogenes Laertios.
[1] *h'lenedem din Eretria* a fost legat de şcoala Iui Fedon şi de megarieni. A înfiinţat şcoala sa în Eretria.
[!] Pe greceşte *akephalos* .iară cap'', adică fără început.
[6] *Pisistrates din Efes,* necunoscut din altă parte.
[7] *Persaios din dtion* (în insula Cypru), filozof stoician. Poate că a scris şi opere istorice. Ajucat şi un rol politic. Discipol al Iui Zenon, fondatorul şcolii stoiciene, care era tot din Cition. A avut legături cu Antigonos Gonatas.
[s] *Pasiphon,* scriitor şi filozof din şcoala din Eretria.
[9] După cum vedem şi în antichitate erau discuţii cu privire Ia autenticitatea diverselor opere atribuite unui scriitor. Deci critica aceasta nu s-a născut în secolul al XlX-lea, chiar dacă în timpurile moderne metodele de cercetare a autenticităţii par a li mai ştiinţifice.
[10] Au fost doi tirani cu acest nume la Siracuza şi care s-au succedat: tatăl şi fiul. Primul, născut pe la 430 î.Chr, a luat puterea în 405, a murit prin 367 şi i-a urmat ca tiran fiul său cu acelaşi nume. De acesta este vorba aici. Anecdote cu privire la viaţa filozofilor adunaţi la curtea lui şi atitudinea de multe ori insultătoare a tiranului faţă de ei abundă la Diogenes Laertios şi Ie vom întâlni în curând.
" Injustiţia greacă, părţile în proces trebuiau să vorbească în persoană. în cazuri excepţionale se admiteau avocaţii. Dar un împricinat se putea adresa unui orator, care îi compunea pledoaria spre a fi învăţată pe din afară de client. Alcătuitorul unor astfel de discursuri se numea *logograf.* Această meserie de logograf a exercitat-o deci Aischines. Funcţie de logografi au avut şi Lysias, Isaios, Demostene, într-o măsură oarecare şi mai toţi oratorii atenieni (cf. G. Glotz, *Histoire grecque.* voi. II, Paris, 1922, p. 330; idem, *La cile grecque.* p. 287; R. J. Bonner, *Lawyers and htigants in ancien Athen,* Londra, 1927); (vezi şi n. 23 la Solon).
[12] *Polycritos din Mende,* medic la curtea lui Alexandru cel Mare şi scriitor istoric.
[13] *Carkinos* — poet tragic, nepot al lui Carkinos. tot poet tragic.
[M] *Phaiax, fiul lui Erasistratos,* om politic, atenian şi adversar al lui Alcibiade (vezi Tucidide, V, 4).
" Discursul acesta al lui Lysias nu ni s-a păstrat.
[16] Acest *Aristotel,* poreclit *Klythos,* singurul elev al lui Aischines, e citat numai în acest text.
[17] *Panaitios din Rhodos* - filozof stoic, născut pe Ia 185, mort pe la 110 î.Chr., fondatorul stoicismului mediu. în urma atacurilor lui Carneade împotriva stoicismului vechi, părăseşte poziţiile rigide ale stoicismului hrysipean. Cel mai important urmaş al lui Panaitios în sânul stoicismului mediu a fost Poseidonios din Apamea, în Syria, născut pe la 135 **î.Chr.**

CAPITOLUL al VlII-lea

ARISTIP

(aprox. 435-350 î.Clir.)

I [65J Prin naştere, spunea Aischines, Aristip era cetăţean al Cyrenei[1] şi faima lui Socrate l-a atras la Atena. II Făcându-se profesor de filozofie, după cum ne informează Phanias din Eresos[2] peripateticianul, a fost cel dintâi dintre urmaşii lui Socrate care lua plată pentru lecţii şi-i trimitea bani magistrului său. Odată, trimiţându-i 20 de mine. i-a fost întoarsă îndărăt suma. întrucât Socrate i-a declarat că geniul lui protector[3] nu-i îngăduie s-o primească. De fapt. darul de bani. în sine. îi displăcea. Xenofon era duşmănos faţă de Aristip şi, pentru acest motiv, a prezentat discursul său. în care atacă desfătarea, drept al lui Socrate. îndreptat împotriva lui Aristip'.
De altfel. îl ponegreşte şi Theodoros, în opera sa *Despre secte''* şi la fel face şi Platon în dialogul *Despre suflet*[6], cum s-a arătat în altă parte.
III [66] Ştia să se adapteze după loc. timp şi om şi-şi juca rolul potrivit în orice fel de împrejurare. Aşa se face că s-a bucurat mai mult decât oricare altul de bunăvoinţa lui Dionysios, deoarece întorcea întotdeauna lucrurile cum era mai bine. Se bucura de clipa de faţă şi nu-şi da osteneală să-şi procure o plăcere care nu era prezentă. De aceea, Diogene îl numea „câine regal'"[7]. Timon îi ia în râs moliciunea, în aceste cuvinte:
Minte-uşoar-avea Aristip, cădea ades-în greşeală[8].
Se povesteşte că a poruncit să i se cumpere o potârniche cu cincizeci de drahme, iar cineva ţinându-l de rău. el puse întrebarea: „Tu n-ai fi dat un obol pe ea ?", şi, după răspunsul afirmativ al aceluia, adăugă: „Pentru mine. cincizeci de drahme nu fac mai mult

ca un obol"". [67] Altădată, Dionysios îi dădu să aleagă între trei curtezane; el însă le luă pe toate trei, spunând: „Paris a plătit scump alegerea uneia din trei". Dar, după ce le-a dus până la poartă, le-a lăsat să plece: aşa de mult păstra măsura şi în alegere, şi în respingere, ceea ce l-a făcut pe Straton[9] sau, după alţii, pe Platon, să-i spună: „Numai ţie ţi-a fost dat să poţi purta Ia fel mantaua luxoasă ca şi pe cea zdrenţuită". Iar când Dionysios l-a scuipat, el nu-şi arată supărarea, şi spuse celui care-l mustra: ..Doar şi pescarii îndură să fie udaţi de apa mării spre a putea prinde peşti[10], iar eu să nu suport să fiu spălat de udătura scuipatului pentru a căpăta o mâncare de peşte ?""". [68] Odată, pe când Diogene spăla nişte legume, trecu pe lângă el Aristip. batjocorindu-l. La care Diogene îi zise: „Dacă te-ai fi obişnuit să mănânci din aceste legume, n-ai fi avut nevoie

să umbli cu linguşeli pe la curţile tiranilor". La care Aristip răspunse: ,.Şi tu, dacă ai fi ştiut cum să trăieşti între oameni, n-ai spăl.! icnm legume". Fiind întrebat ce a câştigat din filozofie, dădu acest r;i*j uns: ..Putinţa de a mă simţi la largul meu cu oricine". Cineva, aducandu-i mustrări pentru traiul lui în risipă, primi acest răspuns: „Dacă ar fi ceva rău, nu l-ar practica toţi la serbările zeilor". Odată, un altul îl întrebă ce avantaj au filozofii, iar el îl lămuri: „Dacă n-ar mai fi legi, noi am trăi tot ca acum". [69] La întrebarea lui Dionysios, de ce filozofii se duc Ia casele bogaţilor în timp ce aceştia nu-i vizitează pe filozofi, răspunsul lui a fost: „Cei dintâi ştiu de ce au nevoie, iar ceilalţi nu". Când Platon îl mustră pentni risipa lui. el îi puse întrebarea: ..îl socoteşti un om de seamă pe Dionysios ?" şi. după ce primi răspunsul afirmativ, adăugă: ..Şi totuşi trăieşte în mai mare risipă decât mine; aşa încât nu există nimic care să împiedice pe cineva să trăiască cum se cuvine şi în lux". A fost întrebat cum se deosebesc cei educaţi de cei fără educaţie: „întocmai cum se deosebesc caii dresaţi de ceilalţi" - răspunse el. într-o zi, pe când intra în casa unei curtezane, văzând pe unul din tinerii care îl însoţeau înroşindu-se. îi spuse: „Lucru grav nu-i să intri înăuntru, ci să nu mai poţi ieşi afară".

[701 Cineva îi aduse o enigmă, cerându-i s-o dezlege: „Prostule
- îi spuse el - de ce vrei s-o dezlegi, când şi aşa ne dă destulă bătaie de cap ?". JE mai bine - spunea el - să fii cerşetor decât să fii neînvăţat; cei dintâi au nevoie de bani. ceilalţi au nevoie să fie umanizaţi". într-o zi. pe când era insultat. încercă să fugă; celălalt îl urmări, întrebându-l: ,.De ce fugi ?'" ..Pentru că. după cum tu ai dreptul să spui cuvinte urâte, tot aşa am şi eu dreptul să nu le ascult". Răspunzând unuia care zicea că vede mereu filozofi la uşile bogaţilor: ..La fel - îi spuse el - cum medicii stau pe lângă bolnavi, dar asta nu înseamnă că vreunul ar dori să fie bolnav, în loc să fie medic".

[71] S-a întâmplat odată să călătorească pe mare spre Corint şi. fiind surprins de o furtună, era în mare deznădejde. Unul îi spuse: .,Noi, oamenii de rând, ne păstrăm firea; de ce voi. filozofii, vă pierdeţi capul ?" „Vieţile în joc, din aceste două cazuri - îi răspunse el - nu se pot asemui". Unuia care îşi lua aere de mare învăţat, Aristip îi spuse acestea: ..După cum cei care mănâncă mai mult şi fac mai multe exerciţii n-au o sănătate mai bună decât cei care se restrâng la necesar, tot aşa nu cei ce citesc mult. ci cei ce citesc cu folos sunt cei de seamă'. Un logograf. care-i câştigase un proces, îl întrebă: .,La ce ţi-a folosit Socrate ?" „La foarte mult - fu răspunsul -, ca cele ce-ai spus despre mine în discursul tău să fie adevărate".

[72] Fiicei sale Arete[12] îi dădea cel mai bun sfat, învăţând-o să dispreţuiască lipsa de măsură. Fiind întrebat de cineva la ce-i va folosi mai mult fiului său dacă va fi bine educat, el răspunde: „Dacă nu la altceva, cel puţin ca atunci când e la teatru să nu stea ca o piatră peste altă piatră"[13]. Altul îi aduse copilul la învăţătură, iar când el îi ceru o plată de cinci sute de drahme, tatăl cârti: „Cu preţul acesta pot cumpăra un sclav". „N-ai decât să faci aşa şi vei avea doi sclavi". Spunea că ia bani de la prieteni nu pentru folosul lui, ci ca să-i înveţe pe ei cum să-i cheltuiască. I se reproşa odată că şi-a luat un avocat într-un proces. „într-adevăr, şi când dau o masă angajez un bucătar"
- spuse el.

[73] într-o zi, Dionysios voi să-l silească să enunţe o doctrină de filozofie, iar el îi răspunse: „Ar fi ridicol ca tu să afli de la mine cum să vorbeşti şi totuşi să mă înveţi pe mine când să vorbesc". Se povesteşte că atunci Dionysios s-a supărat şi l-a aşezat la coada mesei, dar Aristip fi spuse: „Desigur, ai voit să cinsteşti acest loc de la coadă". Unuia care se făIea că se pricepe bine să înoate, el îi spuse: „Nu ţi-e ruşine să te făleşti cu ceea ce poate face şi un delfin ?'". într-o împrejurare, cineva îl întrebă care-i deosebirea între un om înţelept şi altul care nu-i. „Dezbracă-i pe amândoi şi dă-le drumul printre necunoscuţi, şi vei afla". Unuia care se lăuda că poate să bea mult fără să se îmbete, îi spuse: „Asta poate şi un catâr".

[74] Cineva îl ţinea de rău că trăieşte cu o curtezană, iar el îi puse întrebarea: „Este vreo deosebire între a lua o casă în care mai înainte a locuit multă lume şi una în care n-a locuit nimeni ?". Răspunsul fiind „nu'", el continuă: „Sau între a te sui într-o corabie în care au călătorit mai înainte zece mii de oameni şi una în care n-a călătorit rumeni ?". „Nu-i nici o deosebire". „Atunci nu-i nici una -spuse el - nici dacă femeia cu care trăieşti

a mai trăit cu mai mulţi bărbaţi sau nu a trăit cu nici unul". La învinuirea că, deşi era elevul lui Socrate, lua plată, el răspunse: „E drept că iau, pentru că şi Socrate, când i se trimitea grâu şi vin, obişnuia să ia puţin şi înapoia restul; dar el avea ca intendenţi pe cei mai de frunte oameni din Atena, pe când eu nu-l am decât pe sclavul meu Euthychides". S-a bucurat de dragostea curtezanei Lai's, după cum arată Sotion în cartea a doua din a sa *Succesiune a filozofilor*. [75] El se apără astfel faţă de cei care-l dezaprobau: „Eu o am pe Lais. nu ea pe mine; căci cel mai bun lucru e să te stăpâneşti şi să nu cedezi plăcerilor, iar nicidecum să nu uzezi de ele". Pe unul care-l dojenea că mănâncă bucate delicate, îl întrebă: „Ai fi cumpărat acestea dacă le-ai fi putut lua cu trei oboli ?". Iar după ce primi răspunsul afirmativ: „Atunci e limpede - îi spuse - nu eu sunt un iubitor de plăceri, ci tu un iubitor de bani", într-o zi, Simos, intendentul lui Dionysios, frigian de origine şi un om de nimica, îi arătă casa lui scumpă, cu mozaic pe jos, iar Aristip tuşi

şi-l scuipă în faţă. Cum Simos se supără, el îl lămuri: „Nu puteam să găsesc alt loc mai potrivit".

[76] Odată Charondas[14] (sau. după alţii. Phaidon), întrebă: ..Dar cine miroase aşa a parfumuri ?". ..Eu sunt nenorocitul acela -răspunse el -, şi mai nenorocit decât mine e regele persan. Dar cum nici una dintre celelalte vietăţi nu se află în condiţii proaste din această pricină, vezi dacă nu-i la fel şi cu omul. Să piară în mod mizerabil destrăbălaţii care ne strică folosirea parfumului bun"". Fiind întrebat cum a murit Socrate. răspunse: „Cum aş dori să mor şi eu". Polyxenos[15] sofistul se duse să-l vadă şi găsi la el femei şi masă mare, pentru care îi adresă mustrări; după un timp. Aristip îi puse întrebarea: „Poţi să rămâi şi tu cu noi astăzi ?" [77] Celălalt primind. Aristip îl întrebă: „Atunci unde ai găsit greşeala mea ? Se pare că nu mustri decât cheltuiala, dar nu şi petrecerea"'. Mai povesteşte şi Bion în *Prelegerile* lui[16] că slujitorul lui Aristip căra bani şi-i găsea prea grei; Aristip îi strigă: „Descarcă cât mai mult şi du numai cât poţi". Odată. într-o călătorie pe mare. de cum înţelese că vasul era condus de piraţi. îşi scoase banii, începu să-i numere şi, ca din nebăgare de seamă, îi lăsă să cadă în apă; după aceea, fireşte, începu să se văicărească. Alţii povestesc c-ar fi spus că-i mai bine să piară banii pentru Aristip decât Aristip din pricina banilor. Altădată. Dionysios întrebându-l de ce venise la el, el îi spuse că voia să-i împartă ce avea el şi să dobândească ce nu avea. [78] Alţii însă spun c-ar fi răspuns: „Când am avut nevoie de înţelepciune, m-am dus la Socrate; acum, că am nevoie de bani, vin la tine". Obişnuia să-i mustre pe oameni că la cumpărarea vaselor de lut le încearcă după sunet, dar ca să judece viaţa merg la întâmplare. Alţii atribuie această cugetare lui Diogene[17]. într-o zi. Dionysios, fiind la chef. dădu poruncă să se îmbrace fiecare în purpură şi să danseze. Platon nu primi, recitând **versul:**

Strai muieresc n-aş putea pe mine să pun niciodată[18]

Aristip totuşi se îmbrăcă şi, pregătindu-se sa danseze, dădu şi răspunsul potrivit:

Chiar în vârtejul cumplit stârnit de serbarea lui Bacchus, înţeleaptă femeie de fel nu-şi vinde-va trupul[19].

[79] îl rugă odată ceva pe Dionysios pentru un prieten şi, neizbutind să dobândească ce dorea, îi căzu la picioare. Cineva râse de el, iar Aristip îi spuse: „Nu sunt eu de vină, ci Dionysios, care are urechile la picioare". Aflându-se în Asia, fu prins de satrapul Artaferne[20]. Un oarecare îl întrebă: „Mai poţi fi vesel în asemenea împrejurări ?"" „Desigur, prostule, - fu răspunsul - nici n-aş putea fi mai vesel decât acum când voi putea vorbi cu Artaferne". Avea obiceiul să asemuiască cu peţitorii Penelopei pe aceia care treceau prin învăţătura generală, dar se poticneau la studiul filozofiei. într-adevăr, peţitorii le dobândeau pe Melantho, Polydora şi pe celelalte fete din casă, pe toate, mai curând decât să obţină mâna stăpânei. [80] O vorbă la fel e atribuită lui Ariston[21]; căci acesta spunea că atunci când Ulise s-a dus în lumea subpământeană, i-a văzut de aproape pe toţi morţii şi a făcut cunoştinţa lor, dar n-a ajuns să dea ochii cu regina lor. Se mai spune că Aristip, fiind întrebat ce lucruri ar trebui să înveţe copiii aleşi, răspunse: „Acelea care le vor folosi când vor fi mari". Un critic îl dezaproba că plecase de la Socrate pentru a se duce la Dionysios. „Da, - îl lămuri el -, m-am dus la Socrate pentru învăţătură, iar la Dionysios pentru petrecere"[22]. După ce-şi făcuse câţiva bani din lecţii, Socrate îl întrebă: „De unde ai luat atât de mult ?"", iar el îi răspunse: „De unde iei

tu aşa de puţin".
[81] Altădată, o curtezană îl vesti că rămăsese însărcinată de la el, dar el îi răspunse: „După cum. alergând printr-un desiş de trestii, nu poţi spune care anume te-a înţepat, tot aşa nu poţi fi sigură de acest lucra". Cineva l-a învinuit că-şi lepădase fiul, ca şi cum n-ar fi fost odrasla lui. La acestea, răspunse: „Şi flegma şi păduchii se nasc din noi, o ştim bine, dar, nefiindu-ne de folos, îi aruncăm cât mai departe"'. Cândva, primind o sumă de bani de la Dionysios în timp ce Platon luase numai o carte, fu dojenit, iar el răspunse: „într-adevăr, mie îmi trebuie bani, iar lui Platon cărţi"". Cineva îi puse întrebarea de

ce se lasă criticat de Dionysios. „Pentru acelaşi motiv - răspunse el -pentru care ceilalţi îl critică pe el".
[82] Cerându-i odată bani lui Dionysios, acesta îi întâmpină cererea cu cuvintele: „Ei, dar spuneai că omul înţelept nu se află niciodată în nevoie", la care el răspunse: „Lasă, dă întâi banii, şi vom discuta noi pe urmă", iar după ce primi banii: „Acum vezi - îi spuse - că nu sunt în nevoie".
Diocles, în lucrarea sa *Despre vieţile filozofilor*[2]*, arată că, atunci când Dionysios i-a recitat versurile:
Cel ce la curtea tiranului volnic sălaşul afla-va. Liber chiar de-i născut, un sclav ajunge în lanţuri[24].
el i-a întors:
Omul din naştere liber, sclav să ajungă nu poate.
Alţi scriitori însă referă anecdota la Platon. După ce se certase cândva cu Aischines, Aristip i se adresă după puţin timp astfel: „Nu vrei să ne împăcăm şi să încetăm de a fi certaţi sau aştepţi să ne împace careva, la un pahar cu vin ?". „Ba vreau". [83] „Să-ţi aminteşti atunci - reluă Aristip - că eu am făcut cel dintâi pas, deşi sunt mai bătrân ca tine". La aceste cuvinte, Aischines îi spuse: „Adevărat, pe Hera, ai foarte mare dreptate; eşti un om mult mai bun decât mine; căci cearta eu am pornit-o, iar tu ai făcut primul pas spre împăcare". Acestea sunt spusele care i se atribuie lui Aristip[25].
V Au fost patru bărbaţi cu numele de Aristippos: acesta despre care am vorbit; al doilea autorul unei cărţi *Despre Arcadia;* al treilea un nepot de fiică al primului, educat în filozofie de mama sa şi al patrulea, un filozof din noua Academie[26].
VII se atribuie următoarele cărţi filozofului cirenaic: *o Istorie a Libyei,* în trei volume, dedicată lui Dionysios; o operă care conţine *douăzeci şi cinci de dialoguri,* unele scrise în dialectul atic, altele în cel doric, şi anume cu următoarele titluri:
[84] *Artabazos;*
Către naufragiaţi;

Către exilaţi;
Către un cerşetor;
Către La îs;
Către Poros;
Către Lals, despre oglindă;
Hermeias;
Visul;
Către conducătorul banchetelor;
Philomelos;
Către prieteni;
Către critici, fiindcă le plac vinul vechi şi curtezanele;
Către aceia care-l critică pentru prânzurile bogate;
Scrisoare către fiica sa Are te;
Către unul care se antrenează pentru jocurile olimpice;
întrebare;
Altă întrebare;
învăţătură către Dionysios:
Alta, despre statuie:
Alta. *despre fiica lui Dionysios;*

Către unul care se crede dispreţuit;
Către unul care încearcă să fie sfetnic[17]*.*
Unii susţin de asemenea că ar fi scris şase cărţi de *Disertaţii;* alţii, printre care şi Sosicrates din Rhodos. că n-a scris nimic[28].
[85] Sotion, în cartea a doua şi Panaitios spun că următoarele scrieri îi aparţin lui Aristip:
Despre educaţie;
Despre virtute,
Exhortaţie la filozofie;
Artabazos;
Naufragiaţii;
Exilaţii';
Disertaţii, în şase cărţi;

învăţături, în trei cărţi: *Către Lais; Către Poros; Către Socrate; Despre noroc*[19]*.*
A stabilit, drept scop, mişcarea calmă, care duce la senzaţie[30].
VII După ce i-am descris viaţa, să cercetăm acum pe rând filozofii din şcoala cirenaică, care ţin de el. Unii îşi dau numele de urmaşi ai lui Hegesias, alţii ai lui Anniceris, iar alţii ai lui Theodor[31]. Apoi, mai departe, vom parcurge pe cei care purced de la Phaidon, dintre care cei mai de seamă au format şcoala din Eretria[32]. Lucrurile stau astfel. [86] Discipolii lui Aristip au fost fiica lui, Arete, Aithiops din Ptolemais şi Antipatros din Cyrene. Discipolul Aretei a fost Aristippos, care purta numele de Metrodidactul, iar elevul acestuia a fost Theodor ateul, care în urmă a fost numit „Zeul". Elevul lui Antipatros a fost Epitimides din Cyrene, al acestuia a fost Paraibates, care a avut ca discipoli pe Hegesias. sfătuitorul la sinucidere şi pe Anniceris, care l-a răscumpărat pe Platon[33].
VIII Aceia, deci, care au primit învăţătura lui Aristip şi au fost cunoscuţi sub numele de cirenaici, susţineau părerile următoare[34]: există două stări, au stabilit ei, plăcerea şi durerea: cea dintâi e o mişcare domoală, a doua - una aspră[35]; [87] o plăcere nu se deosebeşte de altă plăcere, nici nu există o plăcere mai plăcută decât alta[36]. Tuturor vieţuitoarelor le este plăcută prima stare, iar cealaltă le este respingătoare. Totuşi, plăcerea trupească, care este scopul, după cum spune Panaitios în lucrarea sa *Despre secte*[1 11]*,* nu este plăcerea în repaus, care urmează după îndepărtarea durerii şi este ca o eliberare din tulburare, pe care o acceptă Epicur şi o arată drept scop[38]. De asemenea, ei susţin că există o deosebire între „scop" şi „fericire". Scopul nostru este plăcerea particulară, în timp ce fericirea este suma totală a tuturor plăcerilor particulare, în care sunt cuprinse atât plăcerile trecute, cât şi cele viitoare[39].

[88] Plăcerea particulară o dorim pentru ea însăşi. în timp ce fericirea este dorită nu pentru ea, ci pentru plăcerile particulare. Dovada că plăcerea este scopul se vede din faptul că din tinereţe, fără o alegere prealabilă, suntem atraşi spre ea, iar după ce am dobândit-o nu mai căutăm altceva şi nu ne ferim de nimic mai mult ca de opusul ei. durerea. Plăcerea este bună chiar când provine din faptele cele mai necuviincioase, cum spune Hippobotos, în lucrarea sa *Despre secte*[40]*.* Căci chiar dacă este nelalocul ei conduita, totuşi plăcerea care-i urmează este de dorit în ea însăşi şi este bună. [89] Suprimarea durerii, după cum a spus Epicur, nu li se pare deloc că-i plăcere, după cum absenţa plăcerii nu-i durere. într-adevăr, susţin ei, atât plăcerea cât şi durerea consistă în mişcare, în timp ce absenţa plăcerii, ca şi absenţa durerii nu este mişcare, deoarece lipsa de durere este asemenea cu starea unui om care doarme. Unii oameni, afirmă ei, pot să nu aleagă plăcerea, din cauza perversiunii minţii lor. Totuşi, nu toate plăcerile şi durerile sufleteşti derivă din corespondentele lor corporale. De pildă, găsim o plăcere dezinteresată în prosperitatea ţării noastre, la fel cu aceea pe care o găsim în propria noastră prosperitate. De asemenea, ei nu admit că plăcerea se naşte din amintire sau din aşteptarea fericirii, aşa cum era doctrina lui Epicur[41]. [90] Mişcarea privitoare la suflet, afirmă ei, se pierde în cursul timpului. La fel, susţin ei, plăcerea nu vine numai din văz sau din auz. In general, auzim cu plăcere imitaţia plânsului, în timp ce plânsul adevărat ne pricinuieşte neplăcere. Lipsa plăcerii şi lipsa durerii, ei le numeau stări

intermediare. Totuşi, ei susţin că plăcerile trupeşti sunt mult superioare celor sufleteşti şi că durerile corpului sunt mai rele decât cele ale sufletului. De aceea infractorilor li se aplică pedepse corporale. Căci ei afirmau că durerea este mai grea, iar plăcerea mai naturală, şi de aceea dădeau mai multă însemnătate corpului decât sufletului. Din această pricină, deşi plăcerea în sine este de dorit, totuşi, susţin ei, sunt lucruri care produc anumite plăceri, dar au şi o latură dureroasă, adesea opusă plăcerii, aşa încât li se pare o

îndeletnicire foarte anevoioasă a aduna plăcerile care produc fericire.

[91] Ei opinează că nu orice om înţelept trăieşte totdeauna în plăcere şi că orice om neînţelept trăieşte totdeauna viaţă chinuită, ci socotesc că acest lucru are loc de cele mai multe ori. E de ajuns chiar dacă cineva îşi însuşeşte fiecare plăcere separat, aşa cum vine. Prudenţa, spun ei, e un bun. deşi n-o dorim pentru ea însăşi, ci din pricina urmărilor ei; legăm prietenie din motive interesate. întocmai cum preţuim o parte a corpului atâta timp cât o folosim; şi nebunii au unele virtuţi; educaţia corporală contribuie la dobândirea virtuţii; înţeleptul nu va da drum liber nici invidiei, nici dragostei, nici superstiţiei, căci aceste slăbiciuni se datoresc unei închipuiri deşarte; va simţi, totuşi, durerea şi frica, acestea fiind simţăminte fireşti; [92] bogăţia produce plăcere, deşi nu-i de dorit pentru ea însăşi.

Aceşti filozofi afirmă că afecţiunile sufleteşti pot fi cunoscute, dar nu şi obiectul de la care vin; ei se dezinteresau de studiul naturii, din cauza nesiguranţei lui evidente, dar se ocupau de studiile logice, din cauza utilităţii lor. Pe de altă parte însă, Meleagros, în cartea a doua a lucrării sale *Despre părerile filozofilor,* şi Clitomah[42], în prima carte din opera sa *Despre secte,* afirmă că ei consideră nefolositoare atât fizica, cât şi dialectica; deoarece, dacă cineva a învăţat teoria binelui şi răului[43] poate să vorbească cu tâlc. poate să fie liberat de superstiţii şi poate să scape de frica morţii. [93] De asemenea, susţineau că nimic nu este drept, cinstit sau josnic de la natură, ci numai prin convenţie şi obicei[44]. Totuşi, omul bun nu va comite vreo faptă rea din cauza pedepselor impuse şi a reputaţiei sale. Omul înţelept există cu adevărat şi ei admit că progresul poate fi atins în filozofie, ca şi în alte domenii. Ei susţin că durerea unui om întrece pe a altuia, şi că simţurile nu-s totdeauna adevărate şi demne de crezare.

IX Aşa-numita şcoală a lui Hegesias[45] avea aceleaşi năzuinţe cu privire la plăcere şi durere. După părerea partizanilor ei nu există recunoştinţă, nici prietenie, nici binefacere, fiindcă le alegem nu

pentru ele însele, ci din motive interesate, în afara cărora o asemenea purtare nu se găseşte nicăieri. [94] Tăgăduiau posibilitatea fericirii depline, căci corpul e atins de multă suferinţă, sufletul împărtăşeşte suferinţele corpului şi este pradă zbuciumului, iar soarta împiedică realizarea celor sperate. Din toate acestea reiese că fericirea nu are consistenţă reală, mai mult chiar, viaţa şi moartea pot fi dorite. Negau însă că ar exista ceva plăcut sau neplăcut de la natură[46]. Dacă aceleaşi lucruri plac unor oameni, iar pe alţii îi îndurerează, aceasta se datoreşte lipsei, rarităţii sau belşugului prea mare al acestor lucruri. Sărăcia sau bogăţia n-au legătură cu plăcerea, căci nici bogatul, nici săracul ca atare n-au un mod deosebit de a se bucura. Pentru măsurarea plăcerii sunt egal de indiferente sclavia şi libertatea, originea nobilă sau din popor, cinstirea sau necinstirea. [95] Viaţa e folositoare pentru cel prost, în timp ce-i indiferentă pentru omul înţelept. Acesta, în tot ce face, se va călăuzi de interesele sale, căci nu socoteşte pe nimeni altul că ar merita mai mult decât el. Presupunând că ar culege cele mai mari foloase de la un altul şi încă n-ar fi deopotrivă cu ceea ce dă el. De asemenea, nu admit datele simţurilor, din cauză că acestea nu duc la o cunoaştere sigură. Trebuie săvârşite acţiunile care par raţionale[47]. Afirmau că trebuie să fim îngăduitori cu greşelile, căci nici un om nu greşeşte cu voie, ci sub constrângerea unei suferinţe[48]; să nu urâm oamenii, ci să-i dezvăţăm de rele. înţeleptul e mai presus de alţii, nu atât în alegerea lucrurilor bune, cât în evitarea celor rele. punându-şi ca scop să trăiască fără caznă şi tristeţe. [96] Aceasta este deci superioritatea pe care o au cei care sunt indiferenţi faţă de lucrurile

producătoare de plăceri[49].
X Discipolii lui Anniceris[50] erau de aceeaşi părere, în unele privinţe, dar admiteau existenţa în viaţă a prieteniei, a recunoştinţei şi a respectului pentru părinţi; de asemenea, socoteau că omul virtuos va săvârşi fapte patriotice. Din această pricină. înţeleptul va fi, totuşi, fericit, chiar dacă va avea supărări şi chiar dacă îi revin puţine plăceri. Fericirea unui prieten n-o dorim pentru ea însăşi, căci nu e simţită de altul. Pe de altă parte, raţiunea singură nu-i de ajuns ca să

ne insufle încredere şi să ne ridicăm deasupra părerii mulţimii. Trebuie să ne formăm obiceiuri, din cauza înclinării noastre de de mult spre rău. [97] Nu trebuie să ne iubim prietenul numai din interes, încât dacă acest interes încetează să ne îndepărtăm de el, ci pentru acel simţământ de duioşie care ne face ca pentru prieten să îndurăm chiar suferinţe. Cu toate că plăcerea e scopul, iar când ea ne lipseşte suferim, vom îndura-o şi pe aceasta de bună voie, din dragoste pentru prietenul nostru.
XI Theodoreii şi-au luat numele de la Theodor[51]. pe care l-am citat mai înainte şi au adoptat doctrinele lui. XII Theodor era un om care respingea pe faţă credinţa în zei. O carte a lui intitulată *Despre zei,* care mi-a căzut în mână, nu-i de dispreţuit. Theodorenii spun că Epicur a luat din această carte foarte multe din cele ce a scris asupra acestui subiect[57].
[98] Theodor era şi un discipol de al lui Anniceris şi al lui Dionysios dialecticianul[53], după cum aminteşte Antisthenes în *Succesiunile filozofilor[54].* XIII El considera bucuria şi durerea ca scopul suprem, cea dintâi fiind produsă de înţelepciune, a doua de prostie. Pentru el, binele era înţelepciunea şi justiţia, iar răul stările opuse acestora, plăcerea şi durerea fiind intermediare între bine şi rău. Respingea prietenia, deoarece aceasta nu există, nici între proşti, nici între înţelepţi; la cei dintâi, prietenia dispare îndată ce utilitatea e înlăturată, iar înţeleptul, fiind îndestulat cu sine însuşi, nu are nevoie de prieteni. El spunea că este rezonabil[55] ca omul înţelept să nu-şi piardă viaţa pentru apărarea patriei, căci el nu trebuie să risipească înţelepciunea pentru folosul celor proşti.
[99] Patria, pentru el, era universul. Furtul, .adulterul şi sacrilegiul[56] sunt admise în anumite împrejurări, deoarece nici una din aceste fapte nu este ruşinoasă de la natură, dacă înlăturăm prejudecata împotriva lor, păstrată ca să se stăpânească prostimea, înţeleptul va da drum liber, pe faţă, patimilor sale amoroase, fără a ţine câtuşi de puţin seama de bănuieli. în acest scop, el folosea argumente ca acestea: „O femeie pricepută la gramatică este ea
folositoare în măsura încare-i pricepută la gramatică ?"". „Da". .,Dar un copil sau un tânăr tare la gramatică este folositor în măsura în care se pricepe la gramatică ?". „Da"". „La fel, o femeie frumoasă este ea folositoare pentru că-i frumoasă şi un băiat sau un tânăr frumos este folositor în măsura în care e frumos ?". ,.Da". [100] „Este. deci, folositor pentru a face dragoste'". Acestea fiind admise, el trăgea concluzia: „Deci cel ce face dragoste cu el în măsura în care este folositor nu comite o greşeală. Şi, prin urmare, nici dacă ar uza de frumuseţe, în măsura în care ea e folositoare, nu va comite o greşeală[57]". Cu întrebări de acest soi el învingea în argumentare.
XIV Se pare c-a fost numit „Zeul" în urma întrebărilor următoare, ce i-au fost adresate de Stilpon. „Theodor, eşti cu adevărat ceea ce singur declari că eşti ?"" Theodor dând răspuns afirmativ, Stilpon continuă: „Oare spui că eşti zeu ?" A confirmat şi aceasta. „Atunci urmează că eşti zeu". Theodor încuviinţă şi-i spuse lui Stilpon surâzând: „Dar bine, ticălosule. în cazul acesta vei recunoaşte şi tu că eşti cioară şi multe altele de acest fel'"[5]".
[101] Stând odată lângă Eurycleides hierofantul[59], Theodor intră în vorbă cu el: „Spune-mi, Eurycleides, care sunt cei care violează misteriile ?" Eurycleides răspunse: „Aceia care le dezvăluie celor neiniţiaţi". „Atunci tu singur le violezi, când le dezvălui celor neiniţiaţi". XV Totuşi, puţin a lipsit să nu fie chemat şi el în faţa areopagului, dacă nu l-ar fi scăpat Demetrios din Faleron[60]. Amphicrates însă, în cartea sa *Despre oamenii iluştri[61],* spune c-a fost osândit să bea cucută.
XVI [102] Un timp a stat la curtea lui Ptolemaios, fiul lui Lagos[62], şi a fost trimis odată de

acesta ca ambasador la Lysimah[63]. Cu acest prilej, vorba lui a fost aşa de îndrăzneaţă. încât Lysimah i-a spus: „Ia spune-mi, nu eşti Theodor care a fost alungat din Atena ?"". ..Informaţia e adevărată - i-a răspuns el - căci, la fel ca Semele. când n-a putut să-l mai suporte pe Dionysos[64], aşa m-a lepădat şi pe mine Atena". Iar când Lysimah a adăugat: „Vezi, să nu mai vii pe aici", el i-a răspuns: ..Nu voi mai veni, numai de nu m-ar trimite Ptolemaios".

Mithras[65], vistiernicul lui Lysimah, care sta alături şi auzea, îi spuse: „Se pare că nu numai de zei nu ţii seama, ci nici de regi". „Cum poţi spune că nu ţin seamă de zei, când te consider pe tine urât de ei ?"

XVII Se spune că odată, pe când se plimba la Corint în afară de oraş cu o ceată numeroasă de discipoli, Metrocle cinicul[66], care spăla haţmaţuchi. făcu următoarea remarcă: „Ei, iscusitule, n-ai fi avut nevoie de atâţia discipoli, dacă ai fi spălat legume". La care Theodor îi replică: „Nici tu n-ai fi avut nevoie de aceste legume, dac-ai fi învăţat cum să te porţi între oameni". [103] O anecdotă la fel se povesteşte despre Diogene şi Aristip, după cum s-a amintit mai sus[67].

XVIII Aşa a fost felul de comportare al lui Theodor şi al celor din jurul lui. La urmă, s-a retras la Cyrene, unde a trăit pe lângă Magas[68], ducându-şi viaţa în mare cinste. Când a fost exilat prima oară din Cyrene, i se atribuie o vorbă plină de duh: „Vă foarte mulţumesc, bărbaţi din Cyrene - le spuse - că m-aţi alungat din Libya în Grecia".

XIX Vreo douăzeci de alte persoane au purtat numele de Theodoros: primul, din Samos, fiul lui Rhoicos[69]. Acesta a dat sfatul să se pună cărbuni sub temeliile templului din Efes căci locul temeliei fiind foarte umed, cărbunii, lipsiţi de fibră lemnoasă, vor păstra părţile solide nevătămate de umezeală. Al doilea, un geometru din Cyrene, la ale cărui lecţii a asistat şi Platon[70]. Al treilea, filozoful la care ne-am referit mai sus. Al patrulea, autorul unei lucrări foarte bune despre felul de a-şi exercita vocea. [104] Al cincilea, unul care s-a ocupat de compozitorii muzicali începând cu Terpandru. Al şaselea, un stoician. Al şaptelea, unul care a scris *Despre romani.* Al optulea, un siracuzan care a scris *Despre tactică.* Al nouălea, din Byzantion, cunoscut pentru discursurile sale politice. Al zecelea, la fel, menţionat de Aristotel în *Rezumatul despre oratori*[11]. Al unsprezecelea, un sculptor teban. Al doisprezecelea, un pictor amintit de Polemon[72]. Al treisprezecelea, un pictor atenian despre care scrie Menodotos[73]. Al paisprezecelea, un pictor din Efes amintit de Theophanes[74] în lucrarea lui *Despre pictură.* Al cincisprezecelea, un

poet care a scris epigrame. Al şaisprezecelea, unul care a scris *Despre poeţi.* Al şaptesprezecelea, un medic, elev de-al lui Athenaios[75]. Al optsprezecelea, un filozof stoician din Chios. Al nouăsprezecelea, un milesian, tot filozof stoician. Al douăzecilea, un poet tragic.

NOTE

[1] *Cyrene,* colonie înfloritoare grecească de pe coastele Africei. A dat oameni de seamă, ca Aristip, filozof hedonist; Theodoros matematicianul, profesorul lui Teetet: Callimah, poetul alexandrin şi mare erudit etc.
[2]*Phanias din Eresos.* filozof peripatetician, prieten al lui Theofrast. O scrisoare a lui Phanias către Theofrast este citată la Diogenes Laertios, V, 37.
[J] Este vorba iarăşi de *daimonion* (vezi mai sus, n. 48 de la *Socrate).*
*Xenofon, *Memorabilul.* III, 1 şi III, 8.
[5] *Theodoros,* contemporan al lui Socrate, citat în treacăt de mai mulţi autori.
'Platon, *Phmdon,* p. 59 c, care remarcă lipsa lui Aristip de lângă Socrate în ziua morţii acestuia, întrucât era la Egina. De altfel, şi Platon a lipsit, întrucât era bolnav, zice acelaşi dialog în acelaşi loc.
[7] Este îndoielnic ca Diogene să fi considerat pe Aristip ca pe unul din secta sa şi să-l fi numit „cinicul regal", a doua traducere care se poate da, dar care nu este verosimilă.
"Fragm. 27 Diels *(PPhF,* p. 191).
[9] Să fie vorba de *Straton din Lampsacos,* filozof materialist, discipol al lui Theofrast, al treilea scolarh al *Lyceului* fondat de Aristotel, Straton numit şi fizicianul ?
[1°]*Kobr6s* - nume de peşte care nu se poate identifica, ca în majoritatea cazurilor în limba elină.
"Blennos, peşte neidentificabil.
[12] Atât filozoful Aristip, cât şi tiranul Dionysios aveau câte o fiică numită Arete (numele nu e derivat de la *arete* „virtute, vrednicie"). Unii scriu şi Arete. cu e scurt, pentru numele fiicei lui Dionysios, care era soţia lui Dion, unchiul celui de-al doilea tiran Dionysios. Acest Dion a fost mare simpatizant al filozofiei lui Platon şi a jucat un rol politic în Siracuza. Arete, fiica lui Aristip, a fost filozoafă.
"Nu trebuie uitat că băncile şi scaunele pe care şedeau spectatorii în teatrul grec erau făcute din piatră.
"Charondas, filozof, discipol al lui Aristip. Alţii îl identifică cu legislatorul din Italia de sud *(Magna Graecia),*

care se bucura de oarecare faimă şi era, după unii, din Thurioi, după alţii din Catane.
[15] *Polyxenos,* sofistul, e citat în treacăt la mai mulţi autori. Prieten cu Bryson, după epistola a XIII-a platonică.

[14] Bion *Boristemtul,* filozof din şcoala lui Aristip, spre finele secolului al IV-lea î.Chr. Atrecut prin toate şcolile de filozofie. Unele dintre cuvintele lui de spirit au fost conservate. Opera pe care o traducem cu *Prelegeri* se numeşte *Diatnbai.*
[17] Vedem deci că aceleaşi vorbe de spirit erau atribuite încă din antichitate mai multor oameni de seamă.
[18] Vers din Euripide, *Bacchantele,* 827. "Eurip., *Bacch.,* 314 şi urm.
• [20] *Artaferne,* fratele lui Darius şi satrap în Sardes.
[21] Probabil *Ariston din Chios,* filozof stoic, care însă a format o şcoală aparte, deviind de la unele dogme ale stoicismului.
[22] Joc de cuvinte între *paideia* „învăţătură, educaţie" şi *paidiă* ,.joc, petrecere". "Această lucrare a lui Diocles (din Magnesia ?) a mai fost citată (vezi n. 23 de
la Xenofon).
[24] Fragment din Sofocle TGF[2], Nauck, frg. 789. Răspunsul care urmează este, probabil, tot dintr-o tragedie a lui Sofocle.
[25] Am lăsat la urmă discuţia despre acest număr considerabil de anecdote şi vorbe de spirit, maxime, sentinţe ale filozofilor. La Aristip ele ocupă §§ 66-83. Deşi nu putem stabili autenticitatea lor, ele sunt destinate să rotunjească figura filozofului, prezentându-ni-l cu un caracter bine conturat. Unele dintre dictoanele şi vorbele de spirit referitoare la Aristip au rămas celebre şi într-adevăr ne prezintă figura filozofului cu specificul lui. De pildă, cuvintele lui Straton sau Platon (probabil primul. întrucât Platon nu-l simpatiza) reprezintă cel mai mare omagiu care se putea aduce lui Aristip, filozofului şi omului: ,.Numai ţie ţi-a fost dat să umbli (cu aceeaşi demnitate şi dezinvoltură) în manta de purpură şi în zdrenţe". Şi în alte împrejurări, de pildă în *Vieţile cinicilor,* în Heraclit, în Democrit şi în general în toate vieţile, Diogenes Laertios sau modelul său a încercat să ne dea figuri tipice, caracteristice, care să deosebească pe filozofi unii de alţii. Că acest lucru nu i-a reuşit totdeauna este o altă chestiune. Asupra întregii chestiuni, vezi lucrarea noastră *Die typenbildende Geistesart derHellenen m der Plastik und Literatur,* în „Das Altertum", III, 3 (1957), p. 13l-l44, mai ales 140 şi urm.
[26] Al treilea *Aristtppos* e numit *Metrodidactos,* iniţiat în filozofie de mama sa Arete. care era filozoafă şi fiica lui Aristip din Cyrene, fondatorul şcolii hedoniste sau cirenaice. *Aristippos,* filozof din noua Academie, nu ne e cunoscut din altă parte.
[27] în loc de 25 de titluri de dialoguri avem numai 23. ceea ce se întâmplă la asemenea liste: sau numărul 25 e greşit, sau două titluri au fost omise fie de Diogenes Laertios, fie de copiştii de manuscrise sau două dialoguri erau de câte 2 carp. *Artabasos* - numele unui general persan care era un personaj în dialog. *Poros-.* Nu ştim de cine e vorba. Nu ştim de care *Hermeias* este vorba în titlul nr. 8. Tot la fel cu *Philomelos:* Poate avem de-a face cu personaje fictive ale dialogurilor respective. *învăţătura către Dionysios* este urmată de alte două. Titlul mai revine în lista

următoare ca *învăţături* trei cărţi. Lucrările cu titlul *Chreiai* conţineau maxime sau sentinţe importante, aplicate la un caz anumit şi dezvoltate după reguli date.
[28] Disertaţiile, pe greceşte, se numesc *diatnbai.* Ele denumesc conferinţele şi lecţiile filozofilor, ţinute sub formă de conversaţie. Sosicrates din Rhodos afirmă că Aristip n-a scris nimic.
[29] Lista următoare a operelor lui Aristip este dată după Sotion, cartea a H-a. şi Panaitios. Sotion şi-a dezvoltat activitatea literară în primele decenii ale secolului al Il-lea î.Chr. pe când Panaitios aparţine jumătăţii a doua a secolului al Il-lea î.Chr. Deci izvorul principal este aici Sotion. Panaitios din Rhodos, care e un filozof stoic, nu s-a putut ocupa decât în mod lăturalnic cu lista de opere ale filozofilor, poate în opera sa *Despre secte* (vezi Diogenes Laertios, II, 87). Aristip nici măcar nu reprezintă un izvor de inspiraţie pentru filozofii stoici. Titlurile acestei liste nu se acoperă decât în parte cu cele din lista precedentă.
[30] Această părere a lui Aristip, aruncată aici în treacăt şi în fugă, va fi reluată şi dezvoltată în § 86 şi urm., în care se va vorbi despre doctrina filozofilor cirenaici sau hedonişti în general şi la un loc. Este de presupus însă că o bună parte din această fundare teoretică a eticii hedoniste provine de la însuşi fondatorul şcolii. Aristip din Cyrene (vezi mai sus, n. 25).
[31] Diogenes Laertios dă trei urmaşi ai lui Aristip care au format secte în şcoala hedonistă a fondatorului: *Hegesias,* numit şi „Cel care îndeamnă la sinucidere", deci avea o atitudine pesimistă; *Anniceris.* despre care va vorbi Diogenes Laertios mai departe şi *Theodor* ateul. *Euhemeros,* care este din secolul IV-III î.Chr. nu apare la Diogenes Laertios, poate fiindcă nu-l considera ca filozof propriu-zis. în schimb. despre ceilalţi discipoli de care vorbeşte mai departe Diogenes Laertios. anume: *Arete.* fiica lui Aristip, *Aristippos.* fiul Aretei numit *Metrodidactos* („iniţiat în filozofie de mama sa"), *Aithiops din Ptolemais* şi *Antipatros din Cyrene,* nu ştim nimic şi sunt nume lipsite de conţinut pentru noi.
[32] După Aristip, într-adevăr, Diogenes Laertios, într-un scurt capitol (Cartea a Ii-a. § 105). se ocupă de *Phaidon,* iar în capitolul final al aceleiaşi cărţi, mai lung (cap. 18, § 125-l44), se ocupă de Menedem, care a mutat şcoala lui *Phaidon* la Eretria.
[33] Platon, după prima sa călătorie în Sicilia la tiranul Dionysios-tatăl (388 î.Chr.. a fost încredinţat de acesta, după o ceartă, spartanului Pollis, care l-a vândut ca sclav în Egina şi a fost răscumpărat de acest Anniceris, filozoful cirenaic. Unii editori consideră ultimul pasaj, „care l-a cumpărat pe Platon", ca interpolat.
[34] Aici, în § 86 fine - 93, avem o interesantă doxografie. foarte bine compusă, care ne dă părerile sau dogmele hedoniste sau cirenaice. O bună parte dintre aceste dogme revin, tară îndoială, fondatorului Aristip. deoarece în cele următoare cele trei direcţii ulterioare au doxografii speciale. Din această expunere vedem că hedonismul lui Aristip, precum şi al şcolii înfiinţate de el, era bazat pe consideraţii teoretice.
[35] Pe greceşte *leia kinesis* şi *tracheia kinesis.*

[36] Hedonismul şcolii cirenaice a fost continuat pe tărâm etic de filozoful materialist Epicur (340-271/70), a cărui viaţă şi doctrină sunt expuse pe larg de Diogenes Laertios într-o carte întreagă a operei sale. cartea a X-

a şi ultima. E interesant de relevat punctele în care epicurismul se deosebeşte de hedonismul cirenaic. De pildă, pentru Epicur, nu toate plăcerile au valoare egală, după cum vom vedea în cartea a X-a a lui Diogenes Laertios, pe când cirenaicii nu fac deosebire între plăceri.
[37] *Panaitios din Rhodos,* fondatorul stoicismului mediu; a scris o lucrare *Despre secte.* în care trebuiau să se găsească informaţii cu privire la istoria filozofiei.
[58] Vom vedea la Epicur (Diogenes Laertios, X) acest lucru. Aici termenul tehnic pentru „lipsa de tulburare" este *anochlesia.* Epicur va întrebuinţa termenul consacrat pe timpul său, *ataraxia* care este întrebuinţat şi de sceptici şi de stoicieni.
* După Epicur, durata unei plăceri nu măreşte fericirea. Bucuriile trecute, numai în măsura în care devin prezente printr-o evocare intensă, contribuie la fericirea fiinţei umane (vezi *ibidem).*
[40] *Hippobotos,* istoric al filozofiei (secolul I1I-II î.Chr.). A scris, în afară de lucrarea citată aici, *Despre secte* şi o alta cu titlul *Lista filozofilor:* vezi Diogenes Laertios, I, 42.
[41] Aceasta este o diferenţă esenţială între cirenaici şi Epicur. Pentru acesta din urmă, amintirea clipelor de fericire evocate în momente de nenorocire poate reda omului fericirea (vezi însuşi exemplul lui Epicur, în Diogenes Laertios, X, 22, scrisoarea lui Epicur în ultima zi a vieţii sale către prietenul şi discipolul său Idomeneus).
[42] *Meleagros din Gadara.* filozof din şcoala cinică. A scris, probabil. între altele, şi o lucrare *Despre opiniile filozofilor* în cel puţin două cărţi. A trăit în secolul I î.Chr. *Clitomah din Cartagina.* filozof sceptic discipolul lui Cameade, a cărui filozofie a consemnat-o în scris (vezi viaţa lui Clitomah la Diogenes Laertios. IV cap. X, § 67). A scris, probabil, şi *Despre secte.* în cel puţin două cărţi (secolul al II-lea î.Chr.).
[43] Din cele trei părţi ale filozofiei consacrate de la Xenocrate încoace: logica (dialectica), fizica şi etica, cirenaicii consideră pe primele două ca inutile, etica fiind singura folositoare. Liberarea de superstiţii şi de frica morţii sunt şi scopurile urmărite de Epicur prin filozofia sa. Deci, „teoria binelui şi a răului" este etica.
[44] Aici avem vechea opoziţie a sofiştilor între *physis* şi *nomos.* între „natură[1]' şi „convenţie" (vezi şi C. I. Balmuş. *Tucidide. Concepţia si metoda sa istorică.* Bucureşti, Edit Acad., 1956, p. 81 şi urm).
[45] De aici începe tratarea celor trei şcoli hedoniste care au urmat lui Aristip: şcoala lui *Hegesias,* § 93-96, a lui *Anmcehs,* § 96-97 şi a lui *Theodor* § 97 - finele cap VIII. Expunerea cu privire la Theodor este o adevărată viaţă a lui Theodor, după cum vom vedea la timpul său. Hegesias s-a născut la Cyrene şi a trăit pe timpul lui Ptolemaios I Soter (secolul IV-III î.Chr.).

* Deci, după filozoful Hegesias şi partizanii lui, plăcutul şi neplăcutul nu există prin natură *(physei)* şi, prin urmare, sunt relative. Ei ajung la teoria indiferenţei.
[41] *Eiilogos* şi *eulogos* sunt termeni tehnici încă de pe timpul lui Aristotel. Aceste cuvinte exprimă „ceea ce e rezonabil de crezut", deci „verosimilul", „probabilul"'
[48] Prima parte, „nici un om nu greşeşte cu voie", aparţine lui Socrate. A doua parte, „ci sub constrângerea unei suferinţe", este a lui Hegesias. Socrate spunea că omul greşeşte din ignoranţă. Cunoaşterea binelui îl face pe om ca să-I şi realizeze.
[49] Deci nici partizanii lui Hegesias nu admit deosebiri între lucrurile producătoare de plăcere. Epicur este de altă părere.
" *Annicens,* filozof cirenaic pe la 300 î.Chr. A activat în Alexandria. Direcţia filozofică reprezentată de el este mai moderată decât cea a celorlalţi filozofi hedonişti din şcoala lui Aristip, după cum se vede din expunerea dată mai departe de Diogenes Laertios.
[51] Partea consacrată lui Theodor reprezintă o *Viaţă* aparte, care a fost înglobată în cap. VIII, consacrat lui Aristip (§ 97-l04).
[?2] Cunoaştem prea puţin această carte *Despre zei* a lui Theodor pentru a putea confirma sau infirma influenţa ei asupra lui Epicur. Toată fizica şi cosmologia lui Epicur sunt orientate după doctrina atomistă a lui Leucip şi Democrit pe când cirenaicii nu se ocupau de „dialectică" şi ..fizică", cum spunea Diogenes Laertios mai sus (II, 92).
? Nu ştim cine e acest *Dionysios „dialecticianul".*
[54] *Antisthenes din Rhodos* (secolul al II-lea î.Chr.) a scris *Diadochai ton philosophon {Succesiunile filozofilor).*
[55] Despre „rezonabil", *eulogon,* vezi mai sus n. 47.
" *Hierosyleo* înseamnă a jefui un templu, luând odoarele sfinte sau banii din vistieria templului.
[57] în acest pasaj este vorba de justificarea pederastiei, patimă aşa de răspândită în Grecia antică. Faimoasa iubire platonică, la autorul ei, se referă la iubirea prietenească, dezinteresată, fără amestec senzual, faţă de băieţi.
[58] *Theodor* înseamnă „dăruit de zeu". Toate numele proprii la greci au o semnificaţie. Jocul de cuvinte care pare a sta la baza glumei lui Stilpou nu ne este prea clar. Probabil, Theodor, prin numele său, afirmă existenţa zeilor. *Stilpon* (pe la 320 î.Chr. e profesor la Atena) aparţine şcolii megarice. Viaţa lui vine mai departe la Diogenes Laertios, II, cap.ll, § 113-l20.
" *Eurycleides hierofantul* nu ne e cunoscut din altă parte. *Hierophăntes* era / prepusul misterelor eleusiniene, care făcea iniţierile în mistere ale celor neiniţiaţi încă, i dar care îndeplineau condiţiile pentru iniţiere.
|
[60] *Demetrios din Faleron,* filozof peripatetician şi om politic, despre care am mai vorbit în note. Viaţa lui o găsim la Diogenes Laertios. cartea V, cap. V, § 75-85.
[61] *Amphicrates.* istoric, citat o dată şi de Athenaios *{Banchetul sofiştilor,* XIII. p. 576 *c),* necunoscut mai de aproape.

[62] *Ptolemaios,* fiul lui Lagos, general al lui Alexandru, care la împărţirea imperiului a căpătat Egiptul. Sub numele de Ptolemaios I Soter („Salvatorul") a domnit de la 323 până la 283 î.Chr.
[63] *Lysimah* (n. pe la 355, m. 281 î.Chr.). general al lui Alexandru cel Mare, mai întâi strateg în Tracia, de unde a condus diferite acţiuni războinice; căsătorit cu Arsinoe, fiica lui Ptolemaios.
[64] *Semele.* fiica lui Cadmos, mama zeului Dionysos. tatăl fiind Zeus.
[65] *Mithras,* vistiernicul lui Lysimah, necunoscut din altă parte.

[66] *Metrocle,* cinicul (vezi viaţa lui la Diogenes Laertios, cartea VI, cap. VI, § 94-95), se pare că ar fi scris *Chreiai.* opere conţinând sentinţe şi anecdote de-ale filozofilor, mai ales ale celor cinici. Şi printre titlurile de opere ale lui Aristip avem trei cu titlul *Chreia,* opere pierdute, dar a căror autenticitate e îndoielnică (Diogenes Laertios, II, 84).
[67] Vezi Diogenes Laertios, II, 68.
[68] *Magas,* fiul lui Ptolemaios al III-lea Evergetul şi stăpânitor în Cyrene.
[69] *Theodoros din Samos,* fiul lui Rhoicos, după Diogenes Laertios; după alţii ar fi fost asociat al lui Rhoicos, secolul al Vl-lea î.Chr. A fost artist şi arhitect. A lucrat la ridicarea templului zeiţei Artemis din Efes. Ar fi lucrat şi la templul zeiţei Hera din Samos. împreună, ei ar fi inventat turnătoria în bronz (vezi şi G. şi Tr. Chiţulescu, *Şapte monumente celebre ale arhitecturii antice. ..Cele şapte minimi".* Bucureşti. Edit. tehnică, 1960).
[70] *Theodoros din Cyrene,* de care este vorba aici, a_fost un mare matematician. El s-a ocupat de mărimile iraţionale, mergând până la\/17. Discipolul său Teetet din Atena a dat o tratare generală a iraţionalelor. Atât maestrul Theodoros, cât şi discipolul Teetet sunt personaje în dialogul *Teetet* de Platon. Theodoros era legat şi de Platon şi de cercul lui (vezi B. L. van der Waerden, *Erwachende Wissenschaft,* 1956, p. 233 şi urm.).
[71] Poate că este vorba de *Technon synagoge.* citat în lista operelor lui Aristotel la Diogenes Laertios, V, 24. în textul nostru se vorbeşte de *Epitome ton rheioron.* titlu care nu există în lista sus-menţionată.
[72] *Polemon dm llion* (secolele III-II î.Chr.) a venit mai târziu la Atena. A scris multe lucrări conţinând descrieri din călătorii, cu caracter arheologic şi istoric. A fost de aceea numit ,.Periegetul"'. A inspirat, poate, pe Pausanias. care **nu-l** citează, de altfel, niciodată. Pe acest Polemon îl întâlnim de mai multe ori în listele de omonimi când e vorba de artişti, sculptori etc.
[73] *Menodotos din Samos.* istoric. Probabil de acesta este vorba la Diogenes Laertios.
[74] *Theophanes,* cu lucrarea sa *Peri graphikes,* citat numai aici.
[75] *Athenaios dinAttaleia* (în Pamphylia), medic; a trăit la Roma, contemporan cu împăraţii Claudiu şi Neron. între alţii l-a avut ca elev pe Theodoros, de care vorbeşte aici Diogenes Laertios.
CAPITOLUL al IX-lea

PHAIDON

(aprox. 400 î.Chr.)

I [105] Phaidon[1] era originar din Elis, dintr-o familie nobilă La căderea oraşului, a fost prins şi silit să trăiască într-o casă de desfrâu-dar dansul cu uşile închise se vedea cu Socrite, până când acesta îl convinse pe Alcibiade sau pe Criton, împreună cu prietenii lor ca să-l răscumpere; din clipa aceea, studie filozofia ca un om liber Hieronymos, în lucrarea sa *Despre abţinerea de a judeca** îl atacă şi-l numeşte sclav. II A sens dialoguri intitulate *lopyros* şi *Simon* care sunt autentice; *Nicias* este îndoielnic; despre *Medios* unii spun c-ar fi opera lui Aischines, în timp ce alţii o atribuie lui Polyainos'-şi *Antimachos* sau *Bătrânii* e pus la îndoială; *Povestirile cizmâreşti* sunt de asemenea atribuite, de unii. lui Aischines
t* [1]'|^[m]T[m]/[llozofie P1]eistano[S] dm Elis şi, o generaţie mai târziu, Menedem din Eretria şi Asclepiades din Phlius'. care veneau dm şcoala lui Stilpon. Până atunci şcoala fusese cunoscută ca şcoala din Ehs dar de la Menedem înainte a fost numită şcoala din Eretria Despre Menedem vom vorbi mai încolo, deoarece şi el a întemeiat o şcoala nouă[3].
NOTE
ca ne ! [dO]*1'* f Tf [VeStit nu atât în calitate de] î«f al şcolii socratice din Elis cât ca personaj ,n dialogul lui Platon care este intitulat după numele lui
I [w] [2 Hleron]y[mo]| [dl" Rh od o*]. filosof peripatecian, mai apo. însă adversar al **lui** Lycon, care a fost al patrulea scolarh al şcolii, după Anstoiel El a trăit în secok.1 ă
156
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
III-lea î.Chr. Titlul lucrării citate, *Peri epoches,* conţine cuvântul *epoche,* care este un termen tehnic la sceptici pentru a indica abţinerea de a-şi da consimţământul la orice judecată despre lucruri.
' Poate că este vorba despre *Polyainos din Lampsacos,* matematician apoi filozof din şcoala lui Epicur. El dispreţuia ştiinţa. Identificarea noastră este însă conjecturală.
[4] *Menedem din Eretria,* filozof cunoscut ca fondator al şcolii din Eretria. Viaţa sa urmează mai departe la Diogenes Laertios, cartea a Ii-a, cap. XVII. *Asclepiades din Phlius* - elev al lui Menedem, citat de mai multe ori de Diogenes Laertios (cf. Cicero, *Tuse,* V, 39, *Athenaios,* VI, p. 168).
[5] Vezi nota anterioară.
CAPITOLUL al X-lea

EUCLEIDES

(aprox. 400 î.Chr.)

I f 106] Eucleides era de fel din Megara, de lângă Istm; unii spun că era din Gela[1], după cum afirmă Alexandros în *Succesiunile filozofilor*[2]. A studiat scrierile[3] lui Parmenide şi urmaşii lui au fost numiţi megarieni, pe urmă eristici[4] şi mai târziu dialecticieni[5], acest nume fiindu-le dat întâia oară de Dionysios din Chalcedon[6]. datorită faptului că-şi prezentau argumentele în formă de întrebare şi răspuns. Hermodor[7]ne spune că, după moartea lui Socrate, au venit la el Platon şi ceilalţi filozofi, temându-se de cruzimea tiranilor. II Eucleides susţinea că binele suprem este unitatea, deşi apare sub diferite nume, uneori denumind-o înţelepciune, alteori zeu, raţiune şi aşa mai departe. Nega însă tot ce era contrar binelui, declarând că nu există[8]. [107] Când combătea o demonstraţie,

nu ataca premisele, ci concluzia[9]. Nu admitea argumentul prin comparaţie[10], spunând că el trebuie să fie constituit, fie din lucruri similare, fie din lucruri deosebite. Dacă-i scos din cele similare, argumentul trebuie să se ocupe cu lucrurile înseşi, nu cu analoagele lor; iar dacă-i luat din lucruri contrare, nu foloseşte la nimic să le vedem alături. De aceea, Timon spune despre el, batjocorind totodată şi pe ceilalţi socratici: Nici că-mi pasă de-aceşti flecari, de ei sau de alţii. Ori de Phaidon. oricine ar fi, sau de mult certăreţul Euclid ce pe megarieni la discuţii-mboldeşte".
III **[108]** A scris şase dialoguri intitulate *Lamprias, Aischines, Phoinix, Criton, Alcibiade* şi *Despre dragoste[12].* IV De succesiunea şcolii lui Eucleides ţine şi Eubulide din Milet[13], autorul mai multor

argumente dialectice sub formă de întrebare, ca *Mincinosul, Ascunsul, Electra, Voalatul, Soritul, încornoratul* şi *Chelul[14].* Unul din poeţii comici scrie despre el:
Eubulide, sofistul cel meşter ce coarne scornit-a. Iar pe-oratori îi momea şiret în plasa-ncâlcelii, E dus, şi-odată cu el şi Demostene cel gângav[15].
Demostene a fost probabil elevul lui şi astfel şi-a îndreptat pronunţarea greşită a literei r[16]. [109] Eubulide a susţinut o controversă cu Aristotel şi a spus multe lucruri rele despre el[17].
V Printre ceilalţi urmaşi ai şcolii lui Eubulide a fost şi Alexinos din Elis, un om căruia îi plăcea foarte mult controversa, pentru care motiv a şi fost numit Elenxinos[18]. în special a susţinut o controversă cu Zenon". Hermip spune despre el că a părăsit oraşul Elis şi s-a mutat la Olympia, unde s-a consacrat filozofiei. Discipolii lui întrebându-l pentru ce şi-a ales locuinţa aici, el le spuse că doreşte să întemeieze o şcoală care să se numească şcoala olympică. Dar, cum mâncarea era neîndestulătoare şi locul li s-a părut nesănătos, discipolii l-au părăsit pe Alexinos, care a trăit restul zilelor în singurătate, numai cu un sclav[20]. Câtva timp după aceea, pe când înota în râul Alfeu, s-a înţepat de vârful unei trestii şi a murit din rana pricinuită. [110] I-am compus următoarele versuri:
Şagă nicicând nu a fost, ori vorbă-n vânt aruncată
Că-un biet muritor, sărmanul,
într-o apă voind să se-avânte, trupul să-şi scalde,
Rană-i făcu în picior un cui şi greu pătimit-a.
Astfel vestitul Alexinos, Alfeul trecându-l,
Moartea-şi găsi înţepat de-o trestie mult prea haină[21].
A scris nu numai împotriva lui Zenon, ci şi alte cărţi, între care şi una împotriva lui Ephoros istoricul.
VI Şi Euphantos din Olynth[22], care a scris o istorie a timpului său, a aparţinut şcolii lui Eubulide. Acesta din urmă a mai scris mai multe tragedii cu care şi-a făcut mare renume la serbări. L-a instruit

pe regele Antigonos[23] şi a compus o lucrare *Despre regalitate,* care era foarte vestită. A murit de bătrâneţe.
VII [111] Au mai fost şi alţi discipoli ai lui Eubulide, printre care Apollonios, supranumit Cronos[24]. Acesta a avut ca discipol pe Diodoros, fiul lui Ameinias din Iasos, care de asemenea a fost poreclit Cronos[23]. Callimah, în *Epigrame/e* sale, spune despre el:
...Momos cu propria-i mână Pe pereţi-a-nsemnat: Cronos e cel înţelept[26].
Şi acesta era un dialectician şi se pare că el a fost cel dintâi care a descoperit argumentele cunoscute ca *Voalatul* şi *încornoratul.* Pe când se afla la Ptolemaios Soter, i s-au pus anumite întrebări dialectice de către Stilpon şi, nefiind în stare să le dezlege pe loc, a fost luat în râs de rege şi, printre altele, i s-a dat în batjocură şi porecla de Cronos. [112] El[27] părăsi banchetul şi, după ce scrise un pamflet despre problema logică, deznădăjduit, şi-a pus capăt zilelor. Am scris şi despre el aceste versuri:
O ! Diodoros Cronos, ce crunt lovitu-te-a soarta.
Deznădejdea cea grea prinsu-te-a-n braţu-i de fier.
Căci spre tărâmul lui Hades pornit-ai în graba cea mare, Gluma lui Stilpon văzând plină de-amarnic venin.
Numele „Cronos" ţi-au pus pe bună dreptate-l şi meriţi: C şi R suprimând, restu-ţi rămâne pe drept[2S].
VIII Printre urmaşii lui Eucleides au fost Ichthyas, fiul lui Metallos[29], un om minunat,

căruia Diogene cinicul i-a adresat unul dintre dialogurile sale; Cleinomachos din Thurioi[30]. care a scris cel dintâi *Despre propoziţii şi predicate*[31] şi celelalte la fel şi Stilpon din Megara, un filozof foarte distins, despre care vom trata acum.

NOTE

[1] Este vorba de *Istmul de la Corint. Gela* — oraş pe coasta de sud a Siciliei.

[2] *Alexandros.* numit *Polyhistor* din cauza erudiţiei, de altfel cam dezordonate. El a fost originar din Milet şi a trăit în secolul I î.Chr.

[3] Megarienii sunt evident influenţaţi de Parmenide. a cărui doctrină ei caută s-o combine cu platonismul. Deci e verosimil ca Eucleides, fondatorul şcolii, să-l fi studiat pe Parmenide.

[4] *Eristici,* de la verbul *erizo,* a se certa, a se combate; este termenul pentru şcoala megarică, în care polemica de dragul polemicii joacă un rol important (cf. *ibidem).*

[5] *jyialecticienf'* sunt numiţi *megarienii,* întrucât polemica şi sofismele pe care le-au creat, după cum vom vedea mai departe, şi le impuneau şi le dezvoltau sub formă de întrebări şi răspunsuri. Răspunsurile se cam mărgineau la ..da" şi -Jiu", după cum se va vedea când vom vorbi de sofismele şcolii.

[6] Nu l-am putut identifica pe acest *Dionysios din Chalcedon.*

' *Hermodor* acesta este foarte probabil elevul lui Platon (vezi Diogenes Laertios. Introducere, I, 2).

* Aici, în Diogenes Laertios, II, 106 fine, avem o foarte scurtă expunere a părerilor filozofice ale acestui filozof. Iată pe scurt ideile lui Eucleides. El combină teoria eleatică despre unitate ca singurul existent cu principiul eticii socratice, care e binele El afirmă că unitatea este binele, care capătă diferite nume: cuminţenia *(phronesis).* zeul *(theos),* raţiunea *(noits)* şi altele (Diogenes Laertios. II. 106). Ceea ce e opus binelui e neantul. Binele este neschimbător şi totdeauna la fel cu sine. Pe această bază sărăcăcioasă nu s-a putut construi o doctrină filozofică de amploare. Demonstraţia tezei sale, Eucleides o făcea indirect, arătând că admiterea tezei contrare (existenţa pluralităţii) duce la concluzii absurde. Şcoala megarică a degenerat într-o eristică; vezi mai sus, n. 44 de la *Socrate.*

[9] Am arătat în nota precedentă ca, pornind de la premisa pluralităţii, Eucleides arată că aceasta duce la concluzii absurde. Aici terminologia logică întrebuinţată de Diogenes Laertios este stoică şi, prin urmare, anacronică. *Lemmata* numeau stoicii cele două premise, iar concluzia la stoicieni se numeşte *epiphoră.* La Aristotel, premisele sunt numite *protăseis,* iar concluzia se numeşte *symperasma.*

[10] Termenul grec este *parabole* „comparaţie". S-ar putea reda şi cu „analogie".

[11] Fragm. 28 Diels *PPhF.*

[11] Avem aici o listă de şase dialoguri ale lui Eucleides (pierdute). Nu ştim cine este *Lamprias,* desigur unul dintre personajele dialogului cu acest nume. *Phoinix* să fie învăţătorul lui Ahile, cunoscut din epopee, luat tot ca personaj în dialog ?

" Aici urmează o expunere despre inovaţiile filozofului *Eubulide din Milet.* reprezentând oarecum viaţa şi doctrina lui, înglobată în capitolul privitor la Eucleides. Tot la fel, mai departe urmează viaţa filozofului Diodoros, denumit Cronos. care, deşi pare a fi o biografie scurtă, dar independentă, este înglobată de mss. vechi tot în capitolul vieţii lui Eucleides. Deci ***Viaţa*** acestuia înglobează şi pe discipolii lui până la Stilpon, care are o biografie aparte, destul de lungă.

" Iată cele şapte sofisme ale lui Eubulide rămase celebre. *Mincinosul:* Dacă cineva minte şi spune că minte, spune adevărul sau minte ? *Ascunsul. Electra* şi *Voalatul* sunt acelaşi sofism. Eubulide îl prezenta pe tatăl interlocutorului acoperit cu

un văl şi îl întreba pe partener: Cunoşti pe tatăl tău ? Acesta răspundea „Da". Mai departe îl întreba: cunoşti pe persoana aceasta ? (cea acoperită cu vălul). Interlocutorul răspundea: „Nu". Eubulide scotea vălul şi îi spunea partenerului: Deci nu-l cunoşti pe tatăl tău. Acest joc naiv şi steril se putea imagina cu Electra ca fiind persoana ascunsă sub văl sau orice altă persoană cunoscută de interlocutor. *Soritul (sorâs* „grămadă"). Sofistul întreba dacă un bob de grâu constituie o grămadă. I se răspundea „nu". Dar două boabe ? Tot „nu". Dar trei boabe, patru boabe etc. ? Se pune întrebarea unde începe grămada. *încornoratul:* „Ai ceea ce n-ai pierdut ?" - „Da". „Ai pierdut coamele ?" - „Nu". „Deci ai coarne". *Chelul* pune problema: unde începe chelia. Cine are un fir de păr e chel ? „Da". Dar dacă are două fire ? - „Da". Dar dacă are trei, patru etc. fire, unde începe chelia ?

[11] Acest poet comic nu e cunoscut după nume. Fragmentul se găseşte la Meineke, *Corn. Gr. Fragm..* IV, 618. Aici se face aluzie la sofismul *încornoratului* şi la dificultatea pe care o avea Dsmostene de a pronunţa litera *ro.* La începutul cuvintelor în limba greacă, acest *r* se pronunţă ţârâ vibrarea coardelor vocale şi era totdeauna urmat de sunetul *h* aşa cum au transcris romanii cuvântul grec *rhetor,* care înseamnă orator.

[16] Vezi nota anterioară. Despre defectul de pronunţare din tinereţe al lui Demostene, vezi Plutarh, *Viaţa lui Demostene,* cap. 6.

[17] Aristotel a combătut sofismele în general şi pe cele ale şcolii megarice îndeosebi, inclusiv în tratatul care constituia finele *Topicelor* sale, intitulat *Despre refutarea sofismelor* şi, ca atare, trebuie să fi fost atacat, la rândul său de megarici, în special de Eubulide, inventatorul atâtor sofisme. Nu avem nimic din lucrările lui Eubulide (vezi mai sus n. 14).

[18] *Alexinos din Elis.* dat aici ca urmaş al lui Eubulide. Din cauza violenţei polemicii lui a fost numit, printr-un calambur, Elenxinos, adică „Criticul".

[19] Desigur că este vorba de Zenon din Cition, fondatorul şcolii stoice, care era şi el „dialectician" de seamă.

'" Aici e interesant faptul că vedem cum se forma şi se desfăcea uneori o şcoală în jurul unei personalităţi filozofice. Desigur, Olympia nu era un centru filozofic şi figura Iui Alexinos nu era destul de captivantă pentru a reţine pe discipoli, chiar într-o climă nesănătoasă.

[21] Epigrama lui Diogenes Laertios este lipsită de orice spirit.

[22] *Euphantos din Olynth* (secolul al III-lea î.Chr.), profesorul lui Antigonos Gonatas, regele Macedoniei. Euphantos a scris o istorie a timpului său (pierdută). Diogenes Laertios îl dă ca aparţinând şcolii lui Eubulide. Diogenes Laertios citează o lucrare a lui. *Despre regalitate.*

[23] Vezi nota anterioară.

[24] *Apollonios din Cyrene,* „dialectician", numit şi Cronos, citat şi de Strabon. După pasajul acesta, la Diogenes Laertios începe viaţa lui Diodoros, poreclit tot Cronos.

[25] *Diodoros,* fiul lui Ameinias din Iasos, supranumit Cronos; a fost un mare „dialectician". Ceva mai departe, Diogenes Laertios face din el inventatorul sofismelor *Voalatul* şi *încornoratul.* în schimb, nu vorbeşte nimic de marele lui argument sau sofism numit *Dominatorul, ho kyrieuon,* cu care s-au luptat mult urmaşii în filozofie: Hrysip, Epicur şi alţii. Expunerea cea mai clară a acestui argument se găseşte la Epictet, *Dissertationes,* II, cap. 19, § 1 şi urm., p. 169 şi urm.; ed. minor Schenkl. Şi Cicero, în *De fato,* îl discută, prezentând şi opiniile lui Hrysip şi Epicur. Importanţa acestui argument, numit *Dominatorul* este că el fondează un determinism absolut al lucrurilor, bazat pe o argumentare pur logică, din stringenţa căreia e greu de scăpat. Iată o succintă formulare: ceea ce nu este şi nu va fi nu este posibil, deoarece din posibil nu poate lua naştere imposibilul. Dacă din două cazuri unul s-a produs, atunci contrariul e imposibil. Dacă ar fi fost posibil, atunci din posibil s-ar fi produs imposibilul. Exemplificat: dacă spunem că mâine va avea loc o bătălie navală şi dacă bătălia navală s-a produs, atunci nu-i adevărat că ieri era posibil să nu aibă loc bătălia navală, întrucât ea s-a produs, iar contrariul este de acum imposibil şi ar urma ca imposibilul să se fi produs din posibil. Deci nici ieri nu era posibil ca bătălia navală să nu se producă, astfel încât tot ce se întâmplă este determinat în mod absolut. Sofismul are un vădit caracter metafizic determinist, fatalist, negând posibilitatea trecerii de la posibilitate la realitate şi a fost combătut încă din antichitate.
[26] *Uomos,* aici personificat ca substantiv comun, înseamnă„mustrare", „critică". Deci, Critica însăşi îl declară pe Cronos înţelept.
[27] Aici anecdota pare a se referi la cuvântul *chronos* „timpul", cu care întârziatul Diodoros răspunde întrebării, deşi porecla dată este *Knânos,* numele tatălui lui Zeus, detronat de acesta. S-a făcut adesea jocul de cuvinte *chronos-Kronos.* Vezi Ferekyde din Syros, care pune printre zeităţile primordiale pe Zeus *(Zăs),* Chronos (Timpul) şi Chthonie (Zeiţa pământului), Diogenes Laertios, I, 119. Poate că în anecdota raportată de Diogenes Laertios în textul de care ne ocupăm (II, 111 fine) este vorba de o invenţie etiologică, pentru a explica numele de *Kronos-chronos.*
[28] Printre epigramele nereuşite ale lui Diogenes Laertios, aceasta, desigur, este cea mai puţin inspirată. Prin suprimarea literelor C şi R din numele CRONOS rămâne ONOS, care pe greceşte înseamnă „măgar".
[29] *Ichthyas,* fiul lui Metallos care nu ne e cunoscut din altă parte. In operele atribuite **lui** Diogene cinicul se găseşte una cu titlul *Ichthyas* (vezi Diogenes Laertios. VI, 80).
[30] *Cleitomachos din Thurioi.* scriitor citat numai aici.
[31] *Axioma* este termenul tehnic stoic pentru propoziţia-judecată. *Kategorema* este termenul pentru predicat atât la Aristotel, cât şi la stoicii. Cu acestea se termină capitolul despre Eucleides, care tratează în succesiune şi pe urmaşii săi: Eubulide, Alexinos, Euphantos din Olinth, Apollonios zis Cronos, Diodoros tot cu porecla Cronos, Ichthyas fiul lui Metallos şi Cleinomachos din Thurioi. Cu următorul cap. XI trecem la filozoful Stilpon tot din Megara.

CAPITOLUL al Xl-lea

STILPON

(aprox. 320 î.Chr.)

I [113] Stilpon, cetăţean al Megarei din Grecia, a fost discipolul câtorva dintre urmaşii lui Eucleides, deşi alţii îl fac discipolul lui Eucleides însuşi, ba chiar al lui Thrasymachos din Corint[1], care era prietenul lui Ichthyas, după cum spune Heracleides[2]. II Aşa de mult îi întrecea pe toţi în inventivitate şi sofisticărie, încât n-a lipsit mult ca întreaga Grecie să fie atrasă spre el şi să se alipească şcolii din Megara. Cu privire la aceasta, să-mi fie îngăduit să citez cuvintele proprii ale filozofului Philippos din Megara[3]: „Căci de la Theofrast i-a luat atrăgându-i, pe teoreticianul Metrodoros[4] şi pe Timagoras din Gela\ de la Aristoteles filozoful cirenaic[6] pe Cleitarchos şi pe Simmias[7]; şi chiar de la dialecticieni[8] l-a câştigat pe Paionios[9] de la Aristeides[10]; iar pe Diphilos din Bospor, fiul lui Euphantos şi pe Myrmex, fiul lui Exainetos", amândoi veniţi să-l combată, el i-a făcut adepţii lui devotaţi"[12] **[114]** Pe lângă aceştia, a mai câştigat pe Phrasidemos[13] peripateticianul, un fizician experimentat, pe Alcimos[14] retorul, oratorul cel mai de frunte din întreaga Grecie: de asemenea, şi pe Crates[15] şi pe mulţi alţii, i-a atras în mrejele sale şi, ceea ce-i şi mai mult, o dată cu ei l-a luat şi pe Zenon fenicianul[16].

III Era un cunoscător şi în ale politicii. S-a căsătorit, dar trăia şi cu o curtezană care se numea Nicarete, cum a arătat undeva Onetor[17]. A avut o fiică destrăbălată, măritată cu discipolul său Simmias din Siracuza[18]. Şi cum aceasta călca pe alături, cineva îi spuse lui Stilpon că ea îl face de ruşine, la care el răspunse: „Nu într-atâta cât sunt eu o cinste pentru ea".

IV [115] Se spune că Ptolemaios Soter îl aprecia mult: după ce-a pus stăpânire pe Megara[19], i-a oferit o sumă de bani şi l-a poftit să vină cu el în Egipt. Stilpon însă ar fi primit o sumă modestă din ea, refuză călătoria propusă şi se duse la Egina, până la plecarea lui Ptolemaios. Se mai spune iarăşi că, atunci când Demetrios[20], fiul lui Antigonos. a cucerit Megara, a luat măsuri ca locuinţa lui Stilpon să-i fie păstrată sub

pază şi să-i fie înapoiată toată avuţia pierdută în timpul jafului[21]: dar când a cerut să i se întocmească o listă a lucrurilor pierdute, Stilpon tăgădui c-ar fi pierdut ceva care să-i fi aparţinut cu adevărat, căci nimeni nu-i luase învăţătura, de vreme ce avea încă raţiunea şi cunoştinţele sale[22].
[116] Vorbind despre datoria de a face bine oamenilor, impresiona atât de adânc pe rege, încât acesta dori să-l asculte. V Se povesteşte că o dată Stilpon folosi argumentul următor cu privire la Athena lui Fidias[23]: „Nu-i Athena, fiica lui Zeus, un zeu ?"' Iar când i se răspunse „ba da", el continuă: „Dar aceasta nu-i făcută de Zeus. ci de Fidias", şi când şi acest lucru fu confirmat, el conchise: „Atunci aceasta nu-i un zeu". Pentru vorba aceasta a fost chemat în faţa areopagului; nu tăgădui învinuirea, dar susţinu că raţionamentul era corect, întrucât Athena nu este un zeu, ci o zeiţă[24]; numai divinităţile bărbăteşti sunt zei. Totuşi, se spune că areopagiţii i-au poruncit să părăsească imediat oraşul şi că, după aceea, Theodor, a cărui poreclă era „Zeul"[25], spuse în bătaie de joc: „De unde a aflat acest lucru Stilpon ? Şi cum putea el să spună dacă era zeu sau zeiţă ? Sau poate că i-a ridicat rochia şi i-a văzut grădina *T* De fapt însă, Theodor era foarte neruşinat şi Stilpon cu mintea foarte ageră.
[117] La întrebarea lui Crates[26] dacă zeilor le plac închinăciunile şi rugile, se zice c-a răspuns: „Nu pune asemenea întrebare pe stradă, prostule, ci când suntem singuri". Şi despre Bion[27], când i s-a pus aceeaşi întrebare dacă există zei, se spune c-a dat răspunsul:
Da-vei mulţimea în lături mult încercate bătrâne ?

VI Stilpon avea o fire simplă, neprefăcută şi acomodabilă cu oamenii obişnuiţi. Aşa, de pildă când Crates cinicul nu răspunse la o întrebare, ci dădu drumul la un vânt, Stilpon îi zise: „Ştiam că vei spune orice, în afară de ceea ce trebuia să spui". [118], Altădată Crates îi întinse o smochină punându-i în acelaşi timp o întrebare. Stilpon luă smochina şi o mancă, iar când celălalt strigă: „O, Heracle. am pierdut smochina", Stilpon observă: „Nu numai atât, ci şi întrebarea pentru care smochina era arvuna". La fel, văzându-l pe Crates. iarna zgribulit de frig: „Mi se pare, Crates - îi zise - că ai nevoie de o haină nouă" [adică: de minte şi de haină][28], iar celălalt, supărat, răspunse cu următoarea parodie:
Greu pătimind şi pe Stilpon ochii-mi văzură-n Megara. Unde se zice din veac că Tifon îşi are culcuşul. Roi stau în juru-i ciracii, porniţi pe-ndelungă voroavă, Vremea pierzând în zadar, din vorbă să facă virtute.
[119] Se povesteşte că la Atena atrăgea aşa de mult lumea, încât oamenii alergau din ateliere ca să-l vadă. O data unul îi spuse: „Stilpon. lumea te priveşte ca pe un animal ciudat". „Nu - îi răspunse el -. ci ca pe un om adevărat". VII Fiind stăpân desăvârşit al controversei, nega chiar existenţa ideilor[29]. Astfel, spunea că cine spune „om" nu spune nimic. într-adevăr, el nu spune acest om individual sau cestălalt; căci de ce s-ar gândi la unul mai mult decât la altul ? De aceea nu se gândeşte la nici un om. La fel, leguma (ca idee) nu este ceea ce mi se arată, căci legumele existau cu mii de ani în urmă. Deci aceasta nu este legumă (ca idee)[30]. Se povesteşte că, pe când se afla în mijlocul unei discuţii cu Crates, alergă să cumpere peşte şi când Crates încercă să-l oprească, pretinzând că părăseşte discuţia, el îi răspunse: „Nu, păstrez discuţia, deşi te părăsesc pe tine, căci discuţia va rămâne, dar peştele se va vinde în curând".
VIII [120] Există de la el nouă dialoguri, scrise într-un stil cumpătat: *Moschos; Aristip* sau *Callias; Ptolemaios; Chairecrates; Metrocles; Anaximene; Epigenes; Către fiica sa: AhstoteP[I].* IX Heracleides[32] povesteşte că Zenon, întemeietorul şcolii stoice, era

unul dintre discipolii lui Stilpon[33], Hermip zice că Stilpon a murit în vârstă înaintată, după ce a luat vin ca să-şi grăbească sfârşitul[34]. X Am scris şi despre el un epitaf:
Cunoscut ţi-e desigur Stilpon cel din Megara.
Crudă pereche-l răpi: vârsta şi boala cea grea. Pentru aşa telegari, ce straşnic îi fu surugiul
Vînu-l sorbi cu nesaţ, gata de drum şi porni[35].
A fost ridiculizat şi de Sophilos, poetul comic, în piesa sa *Căsătoria[36]:*
Vorba lui Charin[37] e cepul ce gura lui Stilpon astupă.
NOTE

[1] *Thrasymachos din Corint,* profesorul lui Stilpon, este citat mereu aici după Heracleides din Pont ca izvor. Despre Ichthyas, vezi mai sus, n. 29 de la *Eucleides.*
[2] *Heracleides din Pont.* a cărui *Viaţă* se găseşte la Diogenes Laertios, cartea a V-a, cap. VI, § 86-94.
[3] *Philippos din Megara,* filozof; nu-l cunoaştem din altă parte.
[4] *Metrodoros (theoretikos),* filozof; nu-l cunoaştem din altă parte.
[5] *Timagoras din Gela* (Sicilia), filozof; mai e citat de patriarhul erudit Photios.
[6] *Aristoteles din Cyrene,* filozof contemporan cu Antigonos. L-am mai întâlnit citat la Diogenes Laertios şi mai e menţionat de Elian şi de Clemens din Alexandria.
[7] *Cleitarchos din Colofon* a scris o istorie a lui Alexandru cel Mare, care a servit drept izvor lui Diodor din Sicilia (cartea a XVII-a), Strabon etc. *Simmias din Siracuza* - citat şi în § următor. Necunoscut din altă parte.
[8] Dialecticienii sunt megarienii, urmaşi ai lui Eucleides din Megara, numiţi şi *eristici* (vezi n. 5 de la *Eucleides). Stilpon* este un megarian independent, lăturalnic.
[9] *Paionios,* necunoscut din altă parte.
[10] *Aristeides,* nu-l cunoaştem din altă parte.
[11] *Diphilos din Bospor,* fiul lui Euphantos, filozof: mai e citat de Hesychios din Milet, dar tot după Diogenes Laertios. *Myrmex,* fiul lui Exainetos, probabil cel citat şi de Stephanos din Byzantion (s.v.).
[12] Asemenea câştigări de aderenţi şi treceri de la o şcoală filozofică la alta rivală erau lucruri curente în filozofia greacă.
[13] *Phrasidemos* peripateticianul, citat numai aici. " *Alcimos* retorul, cunoscut numai din acest pasaj.
[15] Este vorba de *Crates* cinicul. Vezi viaţa lui la Diogenes Laertios, cartea a Vi-a, cap. V, § 85-93, şi nu Crates, filozoful scolarh al Academiei platonice după Polemon. Viaţa acestui Crates academicul se găseşte la Diogenes Laertios, cartea a IV-a, cap. IV, § 2l-23.
[16] *Zenon,* numit adesea fenicianul - fondatorul şcolii stoice, originar din Cition, în insula Cypru, şi anume din jumătatea insulei locuită de fenicieni.
[17] *Nicarete* este citată şi de Athenaios (XIII, p. 596 *e). Onetor* ne este necunoscut. Poate este vorba de elevul lui Isocrate (XV, 93), contra căruia Demostene a scris două discursuri (30 şi 31).
[18] Vezi mai sus, n. 7.
[19] *Ptolemaios I,* numit *Soter.* fiul lui Lagos, rege al Egiptului (323-283 î.Chr.), a luat parte la luptele încâlcite ale diadohilor lui Alexandru, în Syria, Cypru şi în Grecia propriu-zisă. A fost un susţinător al artelor şi ştiinţelor. A scris şi nişte *Memorii* despre campaniile lui Alexandru cel Mare, care se remarcă prin obiectivitatea lor. Arrian a făcut uz de ele, ca izvor, în lucrarea sa *Anabasis (Expediţiile lui Alexandru):* vezi mai sus n. 62 de la *Aristip.*
[20] *Demetrios Poliorcetul* şi tatăl său, *Antigonos* au luat parte la războaiele diadohilor lui Alexandru
[21] Jaful, după cucerirea un oraş sau a unei cetăţi, era regulă generală. Numai puţini cetăţeni, deosebit de apreciaţi de cuceritor, scăpau regimului de despuiere a tot ce aveau.
[22] Anecdota e de natură să-l pună pe Stilpon într-o lumină frumoasă.
[23] *Fidias din Atena,* cel mai mare sculptor al antichităţii, prieten cu Pericle. A luat parte la ornarea Parthenonului de pe Acropolea Atenei. Se crede că frizele Parthenonului sunt opera lui sau au fost executate sub directa lui conducere. Alte opere nu ne-au rămas de la el, decât copii tardive şi de calitate inferioară. Operele lui cele mai celebre au fost două statui chryselephantine (făcute din aur şi fildeş): Zeus Olimpicul din Olympia, una dintre cele şapte minuni ale antichităţii şi Athena Parthenos de pe Acropolea Atenei. Materialul preţios din care erau făcute le-a fost fatal. Ambele au fost distruse de năvălitori. Se crede că, fiind acuzat de sustragere de material la confecţionarea Athenei Parthenos, Fidias a trebuit să fugă din Atena. După unii, procesul a fost o înscenare pentru a lovi în Pericle.
[24] Totuşi, *theos,* în limba greacă, indică atât pe zeu. cât şi pe zeiţă, cu schimbare de articol. Există însă şi femininul *thea.*
[25] O anecdotă cu o glumă de a lui Stilpon la adresa lui Theodor, vezi mai sus, n. 58 de la *Aristip* şi textul corespunzător la Diogenes Laertios, II, 100.
[26] Este vorba, după toate probabilităţile, de *Crates* cinicul.
[27] *Bion Borysthenitul* (vezi *Viaţa* lui la Diogenes Laertios. Cartea a IV-a, cap. VII, § 46-58).
[28] Ceea ce am pus în paranteze drepte este o notă marginală intrată în text şi care explică calamburul lui Crates.

[29] Stilpon atacă aici teoria ideilor platoniciene.
[30] Ideea de „om" nu se raportează la nici un om particular. Căci de ce ar exprima pe acest om anumit decât pe altul ? Deci, tot la fel, ideea de „legumă" nu se raportează la o anumită legumă particulară. Deci ideile nu există. Cam aşa ar fi argumentul lui Stilpon, care nu prea e stălucit exprimat de textul lui Diogenes Laertios.
[31] Cele nouă dialoguri ale lui Stilpon ale căror titluri ni se dau aici sunt pierdute. Nu putem afla mare lucru din aceste titluri: cine sunt Aristippos. Ptolemaios, Metrocles, Anaximenes, Aristoteles ? Sunt numeroşi purtători ai acestor nume şi nu putem şti dacă sunt personaje cunoscute, ca Aristip din Cyrene, filozoful: Ptolemaios Soter, regele Egiptului; Metrocle din Maroneia, filozoful cinic (Diogenes Laertios. VI, 94-95), Anaximene din Milet (puţin probabil) sau unul dintre numeroşii Aristoteles, în afară de filozoful din Stagira, pe care îi cunoaştem.
[32] Este vorba de *Heracleides Ponticul.*
[33] Având în vedere înclinaţiile către „dialectică" ale lui Zenon din Cition, fondatorul şcolii stoice, este de înţeles această apropiere de discipol faţă de Stilpon profesorul.
[M] Avem aici una dintre rubricile obligate ale biografilor, anume rubrica despre împrejurările morţii personajului din biografie.
[3!] încă o epigramă neizbutită a lui Diogenes Laertios.
[36] *Sophilos,* poet comic aparţinând comediei medii. Avem deci un vers din comedia *Căsătoria* a acestui autor comic.
[37] Nu ştim cine e acest *Charinos.*
CAPITOLUL ai XH-lea
CRITON

(aprox. 420 î.Chr.)
I [121] Criton[1] a fost atenian, foarte legat de Socrate. căruia i-a purtat atâta grijă, încât să nu ducă lipsă de nimic din cele trebuincioase. II Şi fiii lui, anume: Critobulos, Hemiogenes, Epigenes şi Ctesippos. au fost discipolii lui Socrate. III Criton a scris şaptesprezece dialoguri, care se află într-un singur volum[2], sub titlurile:
Nu prin învăţătură devin oamenii buni;
Despre lăcomia de a avea mai mult;
Despre ce-i folositor sau *Omul de stat;*
Despre frumos;
Despre răutate;
Despre buna rânduială;
Despre lege;
Despre divin;
Despre arte;
Despre societate;
Despre înţelepciune;
Protagoras, sau *Omul de stat;*
Despre litere;
Despre poezie [sau *Despre frumos];*
Despre învăţătură;
Despre cunoaştere, sau *Despre ştiinţă;*
Ce este cunoaşterea[71].

NOTE
[1] *Criton.* cetăţean al Atenei, foarte bogat şi de origine aristocratică, care I-a asistat pe Socrate până în ultimele momente, ajutându-l în tot chipul. Vestit prin dialogul lui Platon care îi poartă numele.
'• ,,într-un singur volum"': este vorba de un singur rulou de papirus. Deci dialogurile trebuie să fi fost destul de scurte. Rulourile puteau diferi în lungime, însă în anumite limite.
' Avem aici 17 titluri de dialoguri pierdute. Din titluri nu putem conchide mare lucru. Putem observa asemănări de titlu între nr. 1 şi 15, nr. 3 şi 12, nr. 16 şi 17.
CAPITOLUL al Xlll-lea
SIMON
(aprox. 420 î.Chr.)
I [122] Simon era cetăţean atenian şi cizmar[1]. Când Socrate începu să vină în atelierul lui şi să discute cu cineva, el se obişnui să însemne tot ceea ce putea să-şi amintească. II Aceasta-i pricina pentru care oamenii au numit dialogurile lui *Dialoguri cizmăreşti.*
Aceste dialoguri sunt în număr de treizeci şi trei şi se află într-un singur volum:
Despre zei; Despre bine; Despre frumos; Ce este frumosul;
Despre dreptate, prima şi a doua parte; Despre virtute, că nu poate fi învăţată; Despre curaj, prima, a doua şi a treia parte; Despre lege;
Despre conducerea poporului; Despre cinstire; Despre poezie; Despre buna dispoziţie;
Despre dragoste; Despre filozofie; Despre ştiinţă; Despre muzică; Despre poezie; [123]
Ce este frumosul; Despre învăţământ; Despre arta de a discuta;

Despre judeca tă; Despre existenţă; Despre număr; Despre sârguinţă; Despre muncă;
Despre pofta de câştig; Despre lăudăroşenie; Despre frumos[2].
Alţii mai citează:
Despre deliberare;
Despre raţiune, sau *Despre ceea ce e de cuviinţă;*
Despre faptele rele[3].
III Ni se spune că el, cel dintâi, a pus conversaţiile lui Socrate sub formă de dialog. Pericle îi făgădui să-l sprijine şi-l rugă să vină la el, dar răspunsul lui fu: „Nu vreau să-mi vând libertatea de vorbire".
IV A mai fost şi un alt Simon, care a scris *Despre retorică;* un altul, un medic, în timpul lui Seleucos Nicanor; un al treilea a fost sculptor[4].
NOTE
[1] Vedem deci din ce cercuri sociale deosebite proveneau uneori discipolii lui Socrate, deşi principalii lui adepţi erau aristocraţi.
[2] Această primă listă conţine 31 de dialoguri, socotind două dialoguri cu titlul *Despre dreptate* şi trei dialoguri *Despre curaj,* cum dă lista. La începutul enumerării, Diogenes Laertios vorbea de 33 de dialoguri. Aceste inadvertenţe sunt lucruri obişnuite în materie. Titlul *Despre frumos* apare de două ori (nr. 3 şi 31). Tot de două

ori apare titlul *Ce este frumosul.* Toate aceste dialoguri, ca şi cele următoare, sunt pierdute.
[3] Alţii citează trei titluri noi de dialog, care nu spun nici ele mare lucru.
[4] Avem o listă de omonimi în care Simon al nostru nu e menţionat de fel, ci un Simon retor, altul medic şi altul sculptor. Dacă listele acestea provin de la Demetrios din Magnesia, în orice caz ele au fost completate cu omonimi de ocupaţii altele decât poezia şi literatura, întrucât opera lui Demetrios se mărginea numai la *Poeţii şi scriitorii omonimi.* In lista purtătorilor numelui Simon avem deci un sculptor. Acest fel de adaosuri l-am găsit şi în alte liste de omonimi de la Diogenes Laertios şi vom găsi şi mai departe.
CAPITOLUL al XlV-Iea

GLAUCON

[124] Glaucon a fost cetăţean al Atenei. Au rămas de la el nouă dialoguri, într-un singur volum:
Pheidylos;
Euripide;
Amyntichos;
Euthias;
Lysitheides;
Aristofan;
Cephalos;
Anaxiphemos;
MenexenosK
I se mai atribuie şi alte treizeci şi două de dialoguri, dar care sunt socotite false[2].
NOTE
[1] *Glaucon* acesta este fratele lui Platon ? (vezi Xenofon, *Memorabiha,* III, 6, 1). Cele nouă titluri de dialoguri care nu ni s-au conservat nu spun mare lucru: nr. 2, *Euripides,* e poetul tragic ca personaj ? Nr. 6, *Aristophanes,* e poetul comic ? *Cephalos* este bogatul fabricant de arme, tatăl oratorului Lysias ? *Menexenos* revine ca titlu de dialog şi la Platon.
[2] Treizeci şi două de alte dialoguri, ale căror titluri nu se dau, sunt socotite ca apocrife. Toate la un loc sunt pierdute.
CAPITOLUL al XV-lea

SIMMIAS

(aprox. 400 î.Chr.)
Simmias era cetăţean al Thebei. Avem de la el douăzeci şi trei de dialoguri, într-un singur volum:
Despre înţelepciune;
Despre raţionament;
Despre muzică;
Despre versuri;
Despre bărbăţie;
Despre filozofie;
Despre adevăr;
Despre literatură;
Despre învăţământ;
Despre artă;
Despre conducere;
Despre ceea ce se cuvine;
Despre lucrurile de ales sau de evitat;
Despre prieten;
Despre cunoaştere;
Despre suflet;
Despre viaţa fericită;
Despre posibil;
Despre avere;
Despre viaţă;
Ce este frumosul;
SIMMIAS
175
Despre sârguinţă; Despre dragoste[1].
NOTE
[1] *Simmias,* ca şi următorul, *Cebes,* sunt doi cetăţeni din Theba care au fost discipoli ai bătrânului pitagorician Philolaos (cel puţin aşa spune Platon în dialogul *Phaidon* 61 e) şi care după aceea au devenit aderenţi ai lui Socrate. Ei apar ca personaje de prim plan în dialogul *Phaidon* al lui Platon şi aduc obiecţii împotriva argumentelor lui Socrate în favoarea nemuririi sufletului, producând o nouă întorsătură dramatică în dialog. Urmează o listă de 23 de titluri de dialoguri ale lui Simmias, toate pierdute.
CAPITOLUL al XVI-lea
CAPITOLUL al XVII-lea

CEBES
(aprox. 400 î.Chr.)
MENEDEM (aprox. 350-276 î.Chr.)
[125] Cebes a fost cetăţean al Thebei. Avem trei dialoguri de la el:
Despre tablou; Despre ziua a şaptea; Frynichos[1].
NOTE
[1] Despre *Cebes,* vezi n. 1 de la *Simmias.* Ni se dau trei titluri de dialoguri compuse de el, care s-au pierdut. Sub numele lui Cebes ni s-a păstrat un dialog intitulat *Tabloul* (vezi primul titlu din lista lui Diogenes Laertios), însă filologii sunt aproape unanimi în a considera dialogul care ne-a parvenit ca apocrif.
I Menedem aparţinea şcolii lui Phaidon[1]; era fiul **lui** Cleisthenes, membru al familiei numite Theopropizii[2], de familie bună, deşi arhitect şi om sărac; alţii spun că era decorator de teatru şi că Menedem a învăţat amândouă meseriile. De aceea, când a propus un decret, un oarecare elev al lui Alexinos[3] l-a atacat, spunând că unui înţelept nu i se cuvine nici să facă decoruri de teatru[4], nici să propună un decret. II Fiind trimis de eretrieni la Megara, cu serviciul militar, l-a vizitat pe Platon la Academie şi a fost aşa de captivat, încât a părăsit serviciul armelor. [126] Asclepiades din Phlius[5] luându-l cu sine, el veni la Megara la Stilpon, ale cărui lecţii le urmară amândoi. De acolo, pornind pe mare spre Elis, s-au întâlnit cu Anchipylos şi Moschos[6] din şcoala lui Phaidon. Până la ei, după cum am arătat în *Viaţa lui Phaidon,* şcoala se numea şcoala din Elis. în urmă s-a numit şcoala eretriană, după oraşul care era patria filozofului nostru[7].
III Se pare că Menedem era foarte serios, din care pricină Crates[8] îşi bate joc de el după cum urmează:
Asclepiades din Phlius şi taurul, eretrianul, iar Timon, după cum urmează:
Se-nfoie sprâncenatul şi vorbe grăi far'de noimă[9].
[127] Era un om cu atâta demnitate, încât Eurylochos din Casandrea, invitat de Antigonos la curte împreună cu Cleippides, un tânăr din Cyzic[10], refuză invitaţia de teamă să nu audă Menedem, aşa

de usturătoare şi deschisă era vorba lui. O dată un tânăr uşuratic îşi îngădui oarecare libertăţi faţă de el; Menedem nu scoase nici un cuvânt, dar luă un băţ şi desenă pe pământ un act al destrăbălării, până ce toţi ochii se aţintiră asupra tânărului care, pricepând insulta, plecă. Altădată Hierocles". comandantul din Pireu, se plimba în sus şi-n jos cu el, în templul lui Amphiaraos[12] şi-i vorbea multe despre capturarea Eretriei; Menedem nu-i dădu alt răspuns decât îl întrebă la ce îl întrebuinţează Antigonos.
[128] Unui bărbat adulter, care se lăuda cu aceasta, îi spuse: „Nu ştii că dacă varza are gust bun, tot aşa-i şi cu ridichea ?" Auzind pe un tânăr care făcea multă gălăgie, el ii spuse: „Ia vezi să nu capeţi ceva din spate fără să observi"[13]. Fiind consultat de Antigonos dacă trebuia să se ducă la o petrecere, trecând peste celelalte considerente, el îi trimise răspunsul că este fiu de rege. Unui cap sec, care-i povestea verzi şi uscate, îi puse întrebarea dacă avea vreo proprietate la ţară şi. auzind că da şi că avea şi multe acareturi acolo, îl sfătui: „Atunci du-te şi le îngrijeşte, că de nu, s-ar putea întâmpla să piară şi să nu mai poţi face pe omul deştept". Unuia care-1 întreba dacă omul înţelept se căsătoreşte vreodată, îi răspunse: „Mă socoteşti om înţelept sau nu ?" Răspunsul fiind afirmativ, el continuă: „Ei bine, eu sunt însurat". [129] întrebă pe cineva, care afirma că există multe lucruri bune, câte sunt şi dacă socoteşte că sunt mai mult de o sută. Nefiind în stare să înfrâneze risipa unuia dintre cei care-1 pofteau la masă, o dată când fu invitat nu spuse nimic, ci îşi dezaprobă în tăcere gazda, mulţumindu-se să mănânce numai măsline.
IV Totuşi, din cauza gurii prea slobode, se găsi în mare primejdie la Cypru, împreună cu prietenul lui Asclepiades[14]. pe când se aflau la curtea lui Nicocreon[15]. Se povesteşte că la obişnuita serbare lunară pe care o da regele, au fost poftiţi amândoi, împreună cu alţi filozofi, iar Menedem spuse că, dacă reunirea unor asemenea oameni era un lucru bun. ar fi trebuit să se dea o serbare în fiecare zi, iar de nu, atunci întrunirea de faţă este de prisos. [130] La acestea, tiranul răspunzând că numai în această zi are timp liber ca să-i asculte
pe filozofi, Menedem insistă cu şi mai multă încăpăţânare, declarând, în timpul ofrandei de sacrificiu, că ar trebui cu orice prilej să fie ascultaţi filozofii. Urmarea era să fie c-ar fi

fost omorâţi amândoi dacă nu i-ar fi despărţit la vreme un oarecare flautist. De aceea, când se aflară pe corabie, pe timp de furtună, se povesteşte că Asclepiades ar fi spus că dibăcia flautistului le-a salvat viaţa, pe când vorba slobodă a lui Menedem era sa fie pieirea lor.
V Se spune că era dezordonat şi că nu se interesa de rânduială în şcoala lui. La el în clase nu se putea vedea nici o ordine, nici bănci în cerc, ci fiecare asculta de unde se întâmpla să se afle, în picioare sau stând jos şi el făcea la fel[16]. VI [131] Pe de altă parte, se spune că era ambiţios şi grijuliu de reputaţia sa atât de mult, încât atunci când la începutul carierei sale, împreună cu Asclepiades, dădea ajutor unui maestru constructor la ridicarea unei case, Asclepiades apărea gol pe acoperiş purtând mortarul, pe când Menedem se ascundea ori de câte ori vedea pe cineva că trece pe acolo. VII După ce luă parte la treburile publice, deveni atât de preocupat, încât, punând smirnă pe jeratic, nimeri alături de vas. O dată Crates, aflându-se lângă el, îl atacă pentru amestecul lui în politică, iar el porunci oamenilor săi să-1 arunce în închisoare. Totuşi, Crates îl pândea când trecea pe acolo şi, aplecându-se pe fereastră. îi striga: „neam de Agamemnon" sau „Hegesipolis"[17].
[132] într-un fel, era oarecum superstiţios. VIII Odată, aflându-se într-un han împreună cu Asclepiades şi, din nebăgare de seamă, mâncând o carne care fusese aruncată pentru subpământeni[18], îi veni greaţă şi îngălbeni când află adevărul, până ce Asclepiades îl dojeni spunându-i că nu carnea îi făcuse rău. ci mai mult presupunerea. în toate celelalte privinţe era generos şi darnic. IX Chiar la bătrâneţe, prin constituţia sa corporală, era nu mai puţin vânjos şi ars de soare, la înfăţişare, ca un atlet, bine hrănit şi antrenat. Ca statură era bine proporţionat. cum se poate vedea după statueta din stadionul vechi de la Eretria, care-1 reprezintă într-adins aproape gol şi-i lasă să se vadă cea mai mare parte a corpului[19].

X [133] Ii plăcea să primească oaspeţi şi obişnuia să strângă mulţi invitaţi la masa lui, din cauză că Eretria era insalubră: printre aceştia erau şi poeţi şi muzicanţi. Era în prietenie cu Arătos, cu poetul tragic Lycophron, ca şi cu Antagoras din Rhodos[20]; dar cea mai mare înclinaţie o avea pentru Homer şi, după acesta, pentru poeţii lirici: pe urmă pentru Sofocle şi Achaios, căruia, ca scriitor de drame satirice, îi acorda locul al doilea, dându-1 pe cel dintâi lui Eshil[21]. De aceea spunea împotriva adversarilor săi politici versurile următoare:
Sprintenul, cât e de aprig la fugă-1 întrece-un bicisnic, Broasca ţestoasă aşijderi pe şoim îl lasă în urmă
[134] luate din *Omfale,* o piesă satirică a lui Achaios. Deci greşesc cei care spun că nu citise nimic în afară *de Medeea* lui Euripide, despre care unii susţin că e opera lui Neophron din Sicyona[22]. XI Dispreţuia profesorii din şcoala lui Platon şi a lui Xenocrate, ca şi pe filozoful cirenaic Paraibates[23]. Avea mare admiraţie pentru Stilpon şi, o dată, cerându-i-se părerea cu privire la acesta, răspunse numai că era un om nobil. XII Menedem era un om greu de pătruns şi era greu să ajungi la o înţelegere cu el. Sucea şi răsucea lucrurile în toate felurile şi izbutea de minune să găsească obiecţii. Antisthenes, în *Succesiunile* sale, spune că era un mare antagonist. îi plăcea mai ales să folosească argumentul următor: „Din două lucruri diferite, unul este diferit de celălalt ?". „Da". „Şi a fi de folos este diferit de bine ?". „Da": „Atunci a fi de folos nu este un bine"[24].
[135] Se spune că respingea judecăţile[25] negative, transformându-le în afirmative şi, dintre acestea, admitea numai pe cele simple[26], respingând pe acelea care nu erau simple[27], adică pe cele ipotetice[28] sau conjunctive[29]. Heracleides[30] declară că, deşi în doctrinele sale era adept al lui Platon, dialectica o lua în râs[31]. Astfel, întrebat o dată de Alexinos[32] dacă încetase de a-şi mai bate tatăl, răspunsul lui fu: „Dar nici nu l-am bătut şi deci nu aveam ce înceta"; dar Alexinos, insistând că trebuia să lămurească ambiguitatea printr-un „da" sau „nu", el îi

spuse: „Ar fi absurd din parte-mi să mă conformez regulilor voastre, când pot să mă opresc în prag". Despre Bion[33], care-i combătea cu persistenţă pe prezicători, Menedem spunea că omoară pe morţi.
[136] Auzind pe cineva spunând că cea mai mare fericire era să obţii toate câte doreşti,

el adaugă: „O fericire cu mult mai mare este să doreşti cele ce trebuie dorite". Antigonos din Carystos[34] afirmă că n-a scris sau compus nimic niciodată, încât n-a aderat ferm la nici o doctrină. Adaugă că era aşa de combativ în discuţie. încât nu ceda decât când primea vânătăi la ochi. Şi totuşi, aşa violent cum era în dezbateri, în purtarea lui era cât se poate de blând. De pildă, cu toate că-şi râdea de Alexinos şi-şi bătea crunt joc de el, totuşi a fost foarte bun cu el: soţiei acestuia, temându-se că-n timpul călătoriei putea fi atacată şi jefuită, i-a dat o pază s-o însoţească de la Delfi la Chalcis[35].
XIII [137] Era un prieten foarte cald, aşa cum se arată din dragostea[36] lui faţă de Asclepiades, dragoste care nu era mai prejos de iubirea faţă de prieten a lui Pilade[37]. Asclepiades însă, fiind cel mai în vârstă, se spune că el era autorul, iar Menedem era actorul. Se povesteşte că odată Archipolis le dărui prin aviz de plată o sumă de 3 000 de drahme[38], iar ei, împotmolindu-se la chestiunea cine va lua ca al doilea, nici unul din ei n-a ridicat banii. XIV Se mai spune că ei s-au căsătorit: dintre ei, Asclepiades a luat-o pe fiica şi Menedem pe mama. Dar după ce-i muri soţia, Asclepiades luă pe soţia lui Menedem, iar după aceea, acesta din urmă. ajuns capul statului, se căsători a doua oară, cu o femeie bogată. Totuşi, cum ţineau o singură casă, Menedem încredinţa primei lui soţii administrarea gospodăriei. [138] Cel dintâi muri Asclepiades. la o vârstă înaintată, la Eretria, după ce trăise la un loc cu Menedem în condiţii modeste, deşi aveau mari mijloace. După un timp oarecare, un iubit al lui Asclepiades. sosind la un banchet, fu oprit de tineri discipoli, dar Menedem porunci să-1 primească, spunând că şi acum, de sub pământ, Asclepiades îi deschide uşa. Hipponicos macedoneanul şi Agetor din Lamia[39] au avut grijă de întreţinerea lor, primul a dat fiecăruia câte treizeci de mine, iar Hipponicos i-a dăruit lui Menedem două mii de

drahme ca să-şi înzestreze fetele. Ele erau trei la număr după cum spune Heracleides[40], copii de la o soţie originară din Oropos.
XV [139] Obişnuia să dea banchetele în felul următor: lua prânzul mai dinainte cu doi sau trei prieteni şi stătea până aproape de înserat. Apoi, cineva îi poftea pe oaspeţii care soseau şi care luaseră deja masa, aşa încât dacă cineva venea prea devreme, se plimba în sus şi-n jos şi întreba pe vreunul din cei care ieşeau din casă, ce mâncare era pe masă şi cât era ceasul. Dacă erau abia la legume sau peşte sărat, acela pleca, dar dacă erau la carne, intra în casă. Vara, pe fiecare pat era pusă o rogojină de trestie, iar iarna o blană de oaie. Oaspetele trebuia să-şi aducă singur perna lui. Cupa care era trecută din mână în mână nu era mai mare ca o cană de un sfert de litru. Desertul consta din lupine sau din bob, uneori din fructe coapte, ca pere, rodii, o leguminoasă oarecare sau chiar, pe Zeus, smochine uscate[41]. [140] Toate aceste amănunte sunt amintite de Lycophronîn piesa lui satirică intitulată *Menedem*[42] şi scrisă în cinstea acestuia. Iată un exemplu din această piesă:
Dup-un ospăţ cumpătat trecută e cupa modestă Pe la meseni, măsurat, cuvântul rostit cu cuviinţă Fi-va desertul celor ce-s dornici cu drag să-1 asculte[43].
XVI La început a fost dispreţuit, fiind numit de eretrieni cinic şi palavragiu, dar mai târziu a fost tare admirat, aşa de mult încât i s-a încredinţat conducerea statului. A fost trimis în ambasadă la Ptolemaios şi la Lysimah şi a fost onorat peste tot unde s-a dus. Mai mult decât atât, a fost trimis la Demetrios şi a izbutit să reducă cu cincizeci de talanţi tributul anual de două sute de talanţi pe care cetatea îl plătea lui Demetrios; iar când a fost învinuit faţă de Demetrios că unelteşte ca să predea cetatea lui Ptolemaios, s-a apărat într-o scrisoare care începe astfel: [141] „Menedem salută pe regele Demetrios. Aflu că ai primit un denunţ împotriva mea"[44]. Tradiţia spune că un oarecare Aischylos[45], care aparţinea partidului opus, i-a adus aceste calomnii. Se pare că s-a purtat cu cea mai mare demnitate

când a fost trimis în ambasadă la Demetrios în chestiunea oraşului Oropos, după cum aminteşte Euphantos[46] în a sa *Istorie.* XVII Antigonos de asemenea era foarte legat de el şi declara în mod public că este discipolul lui.
Când acesta i-a învins pe barbari aproape de oraşul Lysimachia[47], Menedem propuse un decret în cinstea lui, care începea astfel, în cuvinte simple, lipsite de linguşire: [142] ..La propunerea generalilor şi a sfetnicilor, întrucât regele Antigonos se întoarce în ţară

după ce-a biruit pe barbari în luptă şi întrucât, în tot ce întreprinde, reuşeşte după voinţa lui, senatul şi poporul au hotărât..."[48].
Din această pricină şi a prieteniei ce i-a arătat-o Antigonos şi în alte împrejurări, a fost bănuit că-şi trădează cetatea şi, fiind denunţat de Aristodemos[49], fu alungat din Eretria şi stătu un timp în Oropos[50], în templul lui Amphiaraos[51]. Hermip spune că i s-a poruncit să plece şi de acolo, printr-un vot general al beoţienilor, deoarece dispăruseră din templu câteva potire de aur. După aceea, deznădăjduit, se duse în taină în oraşul său natal, îşi luă soţia şi fiicele şi plecă la curtea lui Antigonos, unde muri de descurajare.
[143] Heracleides[52] povesteşte cu totul altceva: c-a fost făcut sfetnicul eretrienilor şi în câteva rânduri a scăpat ţara de tiranie, chemându-1 pe Demetrios. aşa încât n-ar fi fost cu putinţă să-şi fi trădat ţara lui Antigonos, ci a fost victima unor învinuiri mincinoase; că s-a adresat lui Antigonos, îngrijorat să recapete libertatea ţării; că Antigonos nu i-a acordat-o, iar el, de disperare, şi-a pus capăt zilelor, nemâncând şapte zile. Povestirea lui Antigonos din Carystos este la fel. Numai cu Persaios[53] a fost în conflict neîncetat, căci se credea că, atunci când Antigonos, de dragul lui Menedem, se învoi să restaureze democraţia eretrienilor, fu împiedicat de Persaios. [144] De aceea, într-o ocazie, după un pahar de vin, Menedem îl combătu pe Persaios în cuvinte şi spuse printre altele: „Ca filozof, este aşa cum îl vedeţi, dar ca om e cel mai rău din câţi există şi se vor mai naşte".
XVIII Heracleides[54] afirmă că a murit în vârstă de şaptezeci şi patru de ani. Am scris despre el următoarea epigramă:

[Soarta-ţi cunosc, Menedem: de buna ta voie murit-ai,
Zile şapte în şir fără mâncare răbdând. [Fapta, îţi e de-eretrian, dar nu e de loc bărbătească:
Deznădejdea ţi-a dat sfat de-a dreptul nefast[55].
Aceştia deci sunt discipolii lui Socrate şi urmaşii lor direcţi. Să trecem acum la Platon, întemeietorul Academiei şi la urmaşii lui, câţi au fost oameni cu renume[56].
NOTE
[1] *Menedem.* filozof; a fost continuatorul şcolii lui Phaidon, pe care a mutat-o de la Elis (patria lui Phaidon) la Eretria (patria lui Menedem).
[2] *Theopropizii,* familie din Eretria, necunoscută din altă parte decât din acest pasaj al lui Diogenes Laertios.
[3] Despre *Alexinos,* vezi mai sus, n. 18 de la *Eucleides.*
[4] Este vorba de decorator de culise.
- *Asclepiades din Phlius,* filozof al şcolii din Eretria, prieten nedespărţit până la moarte al lui Menedem. Despre acest Asclepiades avem informaţii cu caracter anecdotic tot la Diogenes Laertios (vezi mai departe, în *Viaţa lui Menedem).*
[6] *Anchipylos* şi *Moschos,* filozofi obscuri din şcoala lui Fedon. Nu ştim nimic despre ei. Moschos mai e citat la Athenaios, I, p. 44 *c.*
[7] Vezi mai sus, n. 1.
[8] Este vorba de Crates din Theba, filozof cinic.
[9] Vezi fragm. nr. 29, *PPhF.,* p. 191, Diels.
[10] *Eurylochos din Casandrea* (= Potidaia) şi *Cleippides din Cyzic,* de altfel necunoscuţi.
[11] *Hierocles din Caria,* de altfel necunoscut. Poate acelaşi cu comandantul de mercenari citat de Polyainos. V. 17.
[12] *Amphiaraos,* erou legendar şi profet din Argos. A luat parte fără vrerea sa la expediţia celor şapte împotriva Thebei, fiind silit de soţia sa, deşi ştia sfârşitul dezastruos al campaniei. El era iubit de Zeus şi de Apollo. Povestea spune că el ar fi fost răpit de aceştia de pe câmpul de luptă şi că trăieşte sub pământ, dând oracole în templul său de la Theba şi într-altul de la Oropos. Cel ce consulta oracolul se culca într-o cameră subterană a templului şi primea răspunsul lui Amphiaraos în vis (gr. *enkoimesis,* lat. *incubaţiei).*
[11] Aluzie obscenă.
[14] Vezi mai sus, n. 5.
[15] *Nicocreon* — rege în Salamis din insula Cypru. Citat de diverşi istorici şi scriitori.

[16] Informaţiile date sunt interesante pentru a se vedea modul de funcţionare a unei şcoli de filozofie. Desigur, erau diferenţe de organizare între o şcoală şi alta. Aici, la Menedem, vedem inversul a ceea ce se făcea în mod obişnuit în aceste şcoli.
" Cuvinte de ocară: „Agamemnonianule !", adică unul ce face pe Agamemnon, regele regilor. „HegesipohV nu se referă la un nume propriu-zis purtat de vreun personaj istoric, ci înseamnă „conducător de cetate".
[18] După interpretarea lui Reiske, ar fi vorba de cărnurile lepădate pentru zeii chtonieni.
[19] Era obicei răspândit în Grecia întreagă de a onora pe oamenii de seamă prin statui mai mari sau mai mici aşezate în locuri publice, în piaţă (agora) sau în alte părţi.
[20] *Arătos din Soloi,* în Cappadocia (n. pe la 315 î.Chr), prieten cu Menedem şi cu Antigonos, regele Macedoniei. A scris un poem numit *Phainomena, Despre constelaţiile cereşti,* care a avut un succes imens în antichitate. *Lycophron din Chalcis,* în insula Eubea, poet tragic care a compus o dramă satirică, intitulată *Menedem. Antagoras din Rhodos,* poet care a compus o *Thebaidă* şi *Epigrame.* Citat de mai mulţi autori.
[21] *Sofocle.* vestitul poet tragic din Atena. *Achaws.* tot poet tragic din Eretria. *Eshil,* marele poet tragic, care, împreună cu Sofocle şi Euripide reprezintă tragedia greacă în tot ce are ea mai de seamă şi mai înalt.
[22] Vedem deci că şi în antichitate era pusă în discuţie apartenenţa unor opere dintre cele mai caracteristice.

Astfel, *Medea* lui Euripide, una dintre capodoperele acestuia, era atribuită de unii, după Diogenes Laertios, lui Neophron din Sicyona. Acesta din urmă pare să fi scris şi el o piesă, *Medea.* şi, contrar unor informaţii antice, el pare a fi mai tânăr ca Euripide, pe care 1-a imitat. S-a găsit pe un papirus în Egipt un fragment din *Medea* lui Neophron (vezi *TGF* Nauck[2]).
[23] *Paraibates,* filozof cirenaic, discipolul lui Epitimides din Cyrene şi profesorul lui Hegesias (vezi Diogenes Laertios, II, 86).
[24] Ca şi la Antistene, avem aici negaţia posibilităţii de a afirma un predicat despre un subiect. Antistene admitea numai judecăţi de identitate: omul este om; binele este bine (Platon, *Sofistul,* 251 *b;* Aristotel, *Metaph.,* 29, p. 1024 *b* 32). De aceea nu există contrazicere.
[2!] *Axioma,* este termenul tehnic pentru judecata logică la stoici, termen care se întâlneşte în textul lui Diogenes Laertios. Deci textul a trecut printr-o prelucrare stoică, după cum se va vedea şi la alţi termeni. Aristotel numea judecata logică *logos.*
[26] *Judecăţi simple, haplă,* sunt, după stoici, următoarele: „e ziuă", „e lumină". Avem deci la stoici prima logică a propoziţiei. E de presupus că aici Menedem este sub influenţa stoicismului, deşi Zenon din Cition e cu vreo zece ani mai tânăr ca el.
[27] *Judecăţile compuse (ouk haplă)* sunt de tipul: „Dacă este zi este lumină", după logica stoică.

[28] *Judecăţile ipotetice* sunt compuse şi de tipul: „Dacă e zi e lumină"; „Dacă cineva a fost rănit la inimă, va muri"', după stoici *(ibidem).*
[19] *Judecăţi conjunctive (sympeplegemena)* sunt, după logica stoică, cele de tipul: „Este şi ziuă şi lumină'' *(ibidem).*
[30] *Heracleides din Oxyrhinchos* (în Egipt), fiul lui Sarapion, poreclit *Lembos.* Diogenes Laertios, V, 94, îl face originar din Callatis sau Alexandria. E contemporan cu Ptolemaios al Vl-lea Filometor (181-145 î.Chr.). A scris o *Epitome* (rezumat) a *Vieţilor lui Satyros* şi o *Epitome* a *Succesiunilor lui Sotion,* opere des întrebuinţate de Diogenes Laertios sau de izvoarele lui. Nu e totdeauna uşor de identificat şi separat Heracleides Lembos de Heracleides Ponticos, întrucât Diogenes Laertios citează de multe ori. ca şi aici, numai cu numele de Heracleides, când pe unul, când pe altul.
[11] Pentru Platon, „dialectica" era arta de a întrebaşi a răspunde, metoda dialogică de cercetare a problemelor filozofice (vezi şi Introducerea, n. 64). Concepţia lui Platon nu se limitează însă la aceasta. în legătură cu concepţia sa filozofică, „dialectica" devine la Platon teoria logică a cunoaşterii suprasenzoriale, metoda prin care putem pătrunde în lumea inteligibilă, în lumea ideilor. în acest sens „dialectica" lui Platon avea un mers dublu: „dialectica" ascendentă pornea de la lucrurile sensibile, pentru a ajunge, prin generalizare la idei, până la ideea supremă a binelui (vezi dialogul *Banchetul),* iar „dialectica" descendentă pornea de la ideile generale şi, prin dihotomii succesive sau diviziuni succesive *(diareseis),* ajungea la ideile particulare (vezi dialogul *Sofistul).* Ambele, „dialectici", ascendentă şi descendentă, sunt expuse în *Republica* lui Platon (vezi şi dialogul *Phaidros).* Probabil că pe această metodă de cercetare o lua în râs Menedem.
[32] *Alexinos,* vezi mai sus n. 18 de la *Eucleides.*
^*Bion din Borysthenes, Viaţa* lui, la Diogenes Laertios, cartea a IV-a, cap. VII, § 46-58.
[34] *Antigonos din Carystos* (secolul al III-lea î.Chr.) a scris *Biografii ale filozofilor,* lucrare preţioasă, întrucât ne dă date despre filozofi pe care i-a cunoscut personal. A fost legat de Menedem şi apoi de Arcesilaos. A scris şi despre sculptură şi pictură. Extrase din *Biografiile filozofilor* (operă pierdută) se găsesc la Athenaios şi Diogenes Laertios. Lucrare fundamentală despre el: Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, *Antigonos von Karystos {Philol. Unters.,* Heft IV), 1881.
[K]*Chalcis,* oraş în insula Eubea. Drumurile nu erau sigure pe atunci. De la Delfi la Calcis trebuia trecută şi limba îngustă de mare.
[36] *Sympoia* este destul de nesatisfăcător redat prin „dragoste". Cuvântul grec înseamnă „acord perfect prin comunitate de simţire, de suflare". „Un trup şi un suflet", am zice pe româneşte.
[37] Prietenia dintre *Oreste* şi *Pilade* a rămas proverbială. Aceştia doi sunt daţi până în ziua de azi ca exemplu desăvârşit al prieteniei.
[38] O mină valora 100 de drahme, iar un talant avea 60 de mine. Deci un talant avea 6 000 de drahme.

[39] *Hipponicos Macedoneanul* nu ne e cunoscut din alt text decât acesta la Diogenes Laertios. *Agetor din Lamia* aşijderea.
[40] *Heracleides, Lembos ? Oropos,* oraş întărit la graniţa dintre Atica şi Beoţia.
[41] Informaţii interesante cu privire la mâncarea vechilor greci (în general grecii erau foarte frugali) şi obiceiurile la masă.
[41] Vezi mai sus n. 20.
[43] Avem deci aici trei versuri citate din drama satirică *Menedem* a lui Lycophron.
[44] Obiceiul de a cita o operă sau chiar o epistolă prin începutul ei.
[45] Acest *Aischylos* este necunoscut din altă parte.
[46] *Euphantos din Olynth,* profesorul lui Antigonos Gonatas. A scris o istorie a timpului său şi tragedii (secolul al III-lea î.Chr).
[41]*Lysimachia,* oraş fondat de Lysimachos pe locul vechii Cardia, pe Chersonesul tracic.
[48] Prima parte a unui decret; avem textul obişnuit al decretelor onorifice.
[49] *Aristodemos din Eretria,* citat numai aici.
[50] Vezi mai sus, n. 40.
[51] *Templul lui Amphiaraos* din Oropos şi despre Amphiaraos, vezi mai sus n. 12.
[52] *Heracleides Lembos.* <
53 *Persaios.* fiul lui Demetrios din Cition. Vezi Diogenes Laertios VII, 36.
[54] Acelaşi *Heracleides Lembos.*
[55] încă o epigramă slabă a lui Diogenes Laertios.
[54] Lui Platon, respectiv *Vieţii si doctrinei lui,* îi este dedicată întreaga carte a Hl-a lui Diogenes Laertios. Cartea a IV-a cuprinde pe urmaşii lui Platon, cei din Academia veche, apoi Academia medie sceptică a lui Arcesilaos,

în fine Academia sceptică nouă a lui Carneade. Academia nouă eclectică, cu Philon din Larissa şi Antiochos din Ascalon, nu este tratată de Diogenes Laertios, deşi ea este contemporană cu Cicero (deci secolul I î.Chr.), iar Diogenes Laertios este de la începutul secolului al III-lea. Se vede că până la Carneade şi Clitomah mergea izvorul lui. Diogenes Laertios cunoaşte pe Sextus Empiricus, care e aproape contemporan cu el (finele secolului al H-lea). Deci, pentru scepticism, izvorul lui Diogenes Laertios mergea mai departe, cuprinzând şi scepticismul nou, fondat de Enesidem. Academia medie a lui Arcesilaos şl Academia nouă a lui Carneade constituie scepticismul mediu. Scepticismul vechi cuprinde pe Pyrrhon din Elis. fondatorul lui şi pe Timon din Phlius, zis şi Sillograful.

O

•-t

PLATON
(427-347 î.Chr.)

I [1] Platon era fiul lui Ariston şi cetăţean al Atenei. Mama lui era Perictione sau Potone, care-şi trăgea neamul de la Solon. Solon avusese un frate, Dropides; acesta fusese tatăl lui Critias, care fusese părintele lui Callaischros; acesta îl avusese pe Critias, unul dintre cei treizeci[1], ca şi pe Glaucon, tatăl lui Charmides şi al Perictionei. Astfel, Platon, fiul acestei Perictione şi al lui Ariston, era în a şasea generaţie de la Solon. Solon se trăgea din Neleu şi Poseidon. Se spune că şi tatăl lui se cobora în linie dreaptă din Codros, fiul lui Melanthos, iar după cum spune Thrasyllos[2], aceştia se trăgeau din Poseidon.
[2] Speusip[3], în lucrarea intitulată *Banchetul funebrii al lui Platon,* Clearh[4], în al său *Elogiu al lui Platon* şi Anaxilaides[5], în cartea a doua a lucrării sale *Despre filozofi,* ne spun că exista o poveste la Atena cum că Ariston ar fi încercat s-o siluiască pe Perictione, în floarea frumuseţii, şi n-a izbutit, iar după ce a încetat să o ia cu sila i-a apărut în vis Apollo şi, ca urmare, a lăsat-o neatinsă până ce a născut copilul[6].
II în *Cronologia* sa, Apollodor fixează data naşterii lui Platon în a optzeci şi opta olimpiadă[7], în ziua a şaptea din luna Thargelion[8], în aceeaşi zi în care delienii spun că se născuse şi Apollo[9]. După spusele lui Hermip, a murit la o serbare de nuntă, în primul an al olimpiadei o sută opta[10], la optzeci şi unu de ani [3]. Totuşi, Neanthes zice că a murit în vârstă de optzeci şi patru de ani. El este cu şase ani mai tânăr

ca Isocrate[11], căci acesta se născuse pe când era arhonte Lysimachos, iar Platon, pe când era arhonte Ameinias, anul morţii lui Pericle[12]. III Aşa cum ne arată Antileon[13] în cartea a doua a lucrării sale *Despre date cronologice,* Platon aparţinea deniei Collytos. Urni spun, de pildă Favorinus în *Istorii felurite[14]*,* că se născuse la Egina, în casa lui Pheidiades, fiul lui Thales[15], căci tatăl său fusese trimis împreună cu alţii la Egina, în calitate de colonist[16], dar se întoarse la Atena atunci când atenienii fură izgoniţi de lacedemonieni. care veniră în ajutorul egineţilor. Athenodoros'[17], în cartea a opta a lucrării sale intitulate *Plimbări,* spune că Platon a fost coreg[18] la Atena, cheltuielile fiind suportate de Dion[19]. IV [4] A avut doi fraţi, pe Adeimantos şi Glaucon[20] şi o soră, Potone. mama lui Speusip[21].
V A învăţat literatura în şcoala lui Dionysios[22], cum aminteşte singur în dialogul *Rivalii[23],* iar gimnastica[24] a învăţat-o cu Ariston, atletul din Argos[25] şi de la el a primit numele de Platon, din cauza înfăţişării sale viguroase, în locul numelui său original, care era Aristocles, după bunicul lui, cum ne informează Alexandros în cartea sa *Succesiunile filozofilor[26].* Alţii însă afirmă că i s-a dat numele de Platon din pricina abundenţei stilului sau a lăţimii frunţii sale. cum sugerează Neanthes[27]. Alţii, iarăşi, susţin că a luptat în jocurile istmice, lucru arătat de Dicaiarchos în prima carte a lucrării sale *Despre vieti[2]*,* VI [5] şi că s-a ocupat de pictură şi a scris poeme, mai întâi *ditirambi,* după aceea *poeme lirice şi tragedii[29].* VII Se spune că avea o voce slabă, ceea ce e confirmat de Timotheos[30]. atenianul, în cartea sa *Despre vieţi.* Se mai spune că Socrate a văzut în vis, pe genunchii săi, un pui de lebădă, căruia îi crescură deodată aripile şi zbură în sus după ce scoase un sunet puternic şi dulce. Ziua următoare, Platon i se prezentă ca discipol, iar Socrate recunoscu în el lebăda din vis[31].
VIII După cum arată Alexandros, invocând pe Heracleitos ca izvor, în cartea sa *Succesiunile filozofilor[32],* la început obişnuia să ţină lecţiile de filozofie în Academie şi după aceea în grădina de la

Colonos[33]. Mai târziu, fiind gata să se prezinte la concurs cu o tragedie, ascultându-1 pe Socrate vorbind în faţa teatrului lui Dionysos. îşi sorti poemele sale flăcărilor[34], cu cuvintele:
Hai. căci Platon de tine nevoie are, Hefaistos[35].
[6] Din momentul acela, având vârsta de douăzeci de ani, se spune, el deveni elevul lui Socrate. După moartea acestuia, trecu la Cratylos[36], heracliteanul şi la Hermogenes[37] care profesa filozofia lui Parmenide. Apoi, spune Hermodor[38], la vârsta de douăzeci şi opt de ani. se duse la Megara, la Eucleides, cu alţi câţiva discipoli de-ai lui Socrate[39]. Apoi plecă la Cyrene să-1 viziteze pe Theodoros[40] matematicianul; de acolo în Italia, să vadă pe filozofii pitagoricieni, pe Philolaos şi pe Eurytos[41], iar de acolo în Egipt, să cunoască pe profeţii de acolo[42]. Se spune că şi Euripide[43]1-a însoţit într-acolo. în Egipt, acesta s-a îmbolnăvit şi a fost vindecat de preoţi, care l-au tratat cu apă de mare, motiv pentru care el a rostit versul:
Greul păcat omenesc îl spal-ale mării talazuri[44].
[7] Platon spune, sprijinindu-se pe Homer[45], că. mai mult decât toţi oamenii, egiptenii erau medici abili. Avea de gând să viziteze şi pe magi, dar renunţă la aceasta din cauza războaielor din Asia[46]. IX întors la Atena, a locuit la Academie[47]. Aici era un gimnaziu[48] de la periferie, într-o dumbravă, numită după un oarecare erou[49], Hecademos[50], aşa cum arată Eupolis[51] în piesa sa intitulată *Ambuscaţii*[52]*:*
Printre umbroasele-alei ale Hecademului sacru. Dar şi Timon spune în versuri:
Şef lor Platon era, voinicul[53], dar blând vorbitorul, Viersul duios el având ca şi greierii din Hecademos.
[8] Astfel, numele original al locului acela era Hecademia, pronunţat cu e scurt[55]. Platon era prieten cu Isocrate[56]. Şi

Praxiphanes[57] îi pune să discute despre poeţi, într-o locuinţă de ţară unde Platon îl primise pe Isocrate. X Aristoxenos[5]* afirmă că a luat parte la trei campanii militare: prima oară la Tanagra, a doua oară la Corint şi a treia oară la Delion, unde s-a distins în luptă.
El a îmbinat doctrinele lui Heraclit, ale pitagoricienilor şi ale lui Socrate. Cu privire la lucrurile sensibile, el este de acord cu Heraclit; în doctrina realităţilor inteligibile cu Pitagora, iar în filozofia politică cu Socrate[59].
XI [9] Unii autori, printre care şi Satyros, spun că a scris lui Dion din Sicilia, rugându-1 să-i cumpere trei cărţi pitagoreice de la Philolaos pentru o sută de mine[60]. Tot ei spun că Platon trăia în belşug, deoarece primise de la Dionysios peste optzeci talanţi[61]. Acest lucru îl afirmă Onetor[62] într-un studiu asupra temei: *Dacă un înţelept va căuta să se îmbogăţească.* L-a folosit mult şi pe Epicharmos[63], poetul comic, prelucrând cele mai multe pasaje de ale lui, aşa cum spune Alcimos în cărţile dedicate *Lui Amyntas,* patru la număr[64]. în primul din aceste studii, scrie astfel:
XII „Este evident că Platon întrebuinţează adesea cuvintele lui Epicharmos. Judecaţi singuri. Platon afirmă că obiectul simţurilor este ceea ce nu durează niciodată, nici în calitate, nici în cantitate, ci-i mereu în curgere şi în schimbare [10]. Presupunerea e că, dacă suprimăm numărul din aceste lucruri, ele nu mai sunt la fel, nici nu mai au ceva determinat nici în cantitate, nici în calitate; lucrurile sensibile se prefac mereu şi, prin natura lor, nu au niciodată existenţă. Obiectul gândirii însă este de aşa fel că de la el nu se ia nimic şi nu i se adaugă nimic. Aceasta este natura lucrurilor eterne, a căror însuşire e de a fi mereu la fel şi aceleaşi"[65]. într-adevăr, Epicharmos s-a exprimat limpede despre obiectele simţurilor şi cele ale gândirii:
A. Zeii din veci fiinţat-au, nicicând n-au fost fără fiinţă. Tot ce pe lume-i din veac şi aidom-avut-au izvodul.
B. Haosul, zice-se că dintre zei născutu-s-a-întâiul. A. Cum ? Neavând început şi sfârşit, întâiul nu fost-a.

B. Ce ? înseamnă atunci că nimic mai-ntâi nu venit-a ?

A. Nu, pe Zeus mă jur şi nu au venit nici în rândul al doilea Cele de care vorbim; [11] de când e lumea fnnţat-au...[60]
A. Fie un număr par, ba chiar impar, ca să zicem, Cearcă măcar dacă poţi o pietricică s-adaugi Sau ceva să retragi din cele ce-ntr-însu se află Numărul lor râmâne-va-acelaşi ? B. Fireşte nu va rămâne
A. Sau la măsura de-un cot alta cumva de vei pune Ori de-i alege din ce se află acolo-nainte Fi-va măsura la fel cu ce-a fost ? B. Nu-i ca-nainte.
A. Lua-vom, acum şi-omenirea, privind-o domol îndeaproape Astfel. Creşte un om, alt om, dimpotrivă, descreşte, Veşnic e altul. Acel ce după fire-i se schimbă, Făr-a rumâne pe loc, e altul decât înainte. Fost-am şi eu ca şi tine ieri altul şi astăzi iar altul, Mâine voi fi iarăşi altul şi astfel mereu, căci e lege[67].
[12] Şi Alcimos, mai departe, afirmă următoarele: „Există unele lucruri, spun înţelepţii, pe care sufletul le percepe prin corp, cum ar fi prin auz sau văz; sunt alte lucruri pe care le gândeşte singur, fără ajutorul corpului. De aici urmează că, din lucrurile existente, unele sunt sensibile, iar altele inteligibile. De aceea Platon spunea că, dacă vrem să înţelegem dintr-o privire principiile care stau la baza universului, trebuie mai întâi să deosebim ideile în ele însele, de exemplu asemănarea, unitatea şi pluralitatea, mărimea, repausul şi mişcarea: în al doilea rând, trebuie să presupunem existenţa frumosului, a binelui, a justiţiei şi a altor lucruri de acest fel, fiecare existând în sine şi pentru sine [13]; în al treilea rând, trebuie să vedem care idei se raportează la altele, cum sunt ştiinţa, mărimea sau puterea, gândindu-ne că lucrurile din lumea noastră sensibilă poartă denumiri omonime cu aceste idei, din cauză că participă la ele; înţeleg, prin aceasta că lucrurile drepte participă la ideea de drept, iar lucrurile frumoase participă la ideea de frumos. Fiecare idee este eternă, este o noţiune şi, mai mult, este neschimbătoare. De aceea Platon spune că ideile în natură stau ca modele şi că toate celelalte lucruri se

aseamănă cu aceste idei, din cauză că sunt copiile acestor modele"[68]. Iată acum cuvintele lui Epicharmos despre bine şi despre idei:
[14] A. Cântul din flaut e-un lucru ? B. Fireşte, cum să nu fie.
A. Omul ce cântă din flaut, tot una-i cu viersul ? B. Ba nu e. A. Ce-i flautistul ? Ce zici, nu-i om ? B. Vezi bine. A. Atuncea
Nu ţi se pare că este acelaşi cu binele însuşi ?
Binele este-un lucru în sine. Astfel, acela
Care-1 învaţă şi-1 ştie, bun pe dată devine.
Astfel e flautist şi cel ce flautu-nvaţă,
Dănţuitor cel ce dănţuie, rogojinar cel ce ştie
împletitul, aşijderi orice lucru tu lua-vei
Omul şi arta nu-i una: el artistul doar este[69].
[15]. Platon, în conceperea teoriei sale despre idei, spune: Deoarece există amintire, trebuie să existe şi idei prezente în lucruri, din cauză că amintirea vine de la ceva stabil şi permanent şi nimic nu este permanent în afară de idei. Căci, spune el, cum pot să supravieţuiască animalele, afară numai dacă pot cuprinde ideea şi dacă sunt dotate de natură cu inteligenţă în acest scop ? Aşa cum stau lucrurile acum, ele îşi amintesc[70] de asemănarea lor şi a hranei lor, de ce fel este cea care le convine; aceasta arată că animalele au capacitatea înnăscută de a vedea asemănarea. Şi, din această pricină, ele simt pe celelalte animale de acelaşi fel. Cum exprimă aceasta Epicharmos ?
[16] înţelepciunea, Eumeu, de-o specie nu-i stăpânită. Orice vieţuitor şi el la fel are minte. Cată de vrei pe la păsări, la biata găină priveşte. Puii vii sâ-i nască deodat'nicicând pomenit-a: Stă sărmănica, clocește, viaţa în ouă trezeşte, înţelepciunea aceasta ce-nseamnă natura doar ştie, Singură ea învăţând-o pe-ncetul, aşa, de la sine.
Şi iarăşi:
Că tot vorbim noi aşa nu este de loc de mirare,
Nici că de noi suntem mulţumiţi nespus şi ne credem

Neam prea-ales: şi-un câine altui câine îi pare Lucrul cel mai frumos, un bou altui bou, deopotrivă Şi măgarii-ntre ei la fel se socot, chiar şi porcii[71].
[17] Aceste exemple şi altele la fel le notează Alcimos în cele patru cărţi ale sale[72], arătând ce ajutor a fost Epicharmos pentru Platon. Faptul că Epicharmos însuşi era conştient de înţelepciunea sa poate fi văzut şi din versurile în care el prezice că va avea

un imitator:
Cred doar ceea ce cred ? Mai mult, o ştiu chiar prea bine: Fi-vor cândva amintite aceste cuvinte-ale mele. Căci le-o lua careva şi stihul, dând la o parte, Haină de purpur, le-o da, vorbe alese podoabă, Nebiruite fiind, ce-i lesne de-nvins dovedi-vor[73].
XIII [18] Se pare că Platon a adus cel dintâi la Atena scrierile lui Sophron mimograful[74], care fuseseră până atunci neglijate, şi a prezentat personaje cu caractere luate de la acest scriitor[75]; se spune că s-au găsit într-adevăr cărţi cu mimii lui Sophron sub perna lui. A făcut trei călătorii în Sicilia: prima oară ca să vadă insula şi craterele Etnei; cu acest prilej, Dionysios, fiul lui Hermocrates[76], fiind tiran la Siracuza, 1-a silit să devină unul dintre apropiaţii lui. Dar când Platon discuta despre tiranie şi susţinu că numai interesul stăpânului nu era scopul cel mai bun[7'], afară numai dacă acesta excelează în virtute, el îl ofensă pe Dionysios, care, supărat, îi spuse: „Vorbeşti ca un flecar bătrân". „Iar tu, ca un tiran", îi răspunse Platon.
[19] La această vorbă, tiranul se înfurie şi era gata să-1 omoare; pe urmă însă, după ce Dion şi Aristomenes[78] îi scoaseră aceasta din minte, renunţă la crimă şi-1 încredinţa lui Pollis, lacedemonianul[79], care tocmai sosise atunci cu o ambasadă, ca să-1 vândă ca sclav. Pollis îl luă la Egina şi-1 scoase în vânzare. Atunci Charmandros fiul lui Charmandrides[80], ceru condamnarea la moarte a lui Platon după legea în vigoare la egineţi, care dispunea ca primul atenian care va pune piciorul pe insulă să fie omorât fără judecată. Această lege fusese trecută chiar de acuzator, cum spune Favorinus în ale sale *Istorii*

felurite. Dar cineva pretinse, în glumă, că vinovatul era filozof şi curtea îl achită. Mai e şi altă versiune, după care, fiind adus în faţa adunării şi fiind cercetat de aproape, el păstră o tăcere totală şi aşteptă liniştit rezultatul. Adunarea hotărî să nu fie omorât, ci îl condamnă să fie vândut, întocmai cum ar fi fost un prizonier de război[81].
[20] Se întâmplă ca Anniceris din Cyrene*[2]. filozoful, să fie de faţă; el îl răscumpără pentru douăzeci de mine - după alţii, suma ar fi fost de treizeci de mine - şi-1 trimise la Atena, la prietenii săi, care îi înapoiară banii pe dată. Anniceris însă îi refuză, spunând că nu numai atenienii aveau privilegiul de a purta grija lui Platon. Alţii afirmă că Dion a trimis banii şi că Anniceris nu i-ar fi luat, ci a cumpărat pentru Platon mica grădină care se află la Academie. Se arată că Pollis, totuşi, a fost învins de Chabrias[83] şi că, după aceea, s-a înecat la Helike[84], întrucât purtarea sa faţă de filozof stârnise mânia divinităţii; aşa spune Favorinus în prima carte din *Amintirile* lui. [21] Dar Dionysios, totuşi, nu se putea linişti. Aflând de cele întâmplate, îi trimise o scrisoare lui Platon ca să nu-1 vorbească de rău, iar Platon îi răspunse tot în scris că nu avea atât timp liber ca să-şi amintească de Dionysios.
XV A doua oară 1-a vizitat pe Dionysios cel Tânăr, cerându-i pământ şi oameni pentru realizarea republicii sale[85]. Dionysios îi făgădui, dar nu se ţinu de cuvânt. Unii spun că Platon s-a aflat şi de rândul acesta în mare primejdie, fiind bănuit că-i încurajează pe Dion şi pe Theodotas[86] în planul lor de a libera întreaga insulă: cu acest prilej, Archytas. pitagoricianul, scrise lui Dionysios şi îi ceru ca Platon să fie iertat şi trimis nevătămat la Atena. Scrisoarea aceasta glăsuieşte astfel:
„Archytas către Dionysios, îi urează multă sănătate[91]
[22] Noi toţi, prietenii lui Platon, ţi-am trimis pe Lamiscos şi Photidas cu oamenii lor ca să-1 aducă înapoi pe filozof în condiţiile înţelegerii avute cu tine[88]. Ai face bine să-ţi reaminteşti zelul cu care

ne-ai cerut, nouă tuturora, să promovăm venirea lui Platon în Sicilia, căutând să-1 convingi şi luând asupră-ţi, printre altele, răspunderea siguranţei lui, atât în timpul şederii la tine, cât şi în timpul întoarcerii lui. Aminteşte-ţi, de asemenea, că ai pus mare preţ pe venirea lui şi că, din momentul sosirii, ai avut mai multă bunăvoinţă faţă de el decât pentru oricare altul din jurul tău. Dacă s-a întâmplat să-ţi displacă, se cuvine să te porţi cu omenie şi să mi-1 înapoiezi nevătămat. Făcând astfel, vei fi drept şi-n acelaşi timp ne vei îndatora".
[23] A treia oară s-a dus să-1 împace pe Dion cu Dionysios[89], dar. neizbutind, se întoarse în patrie fără să fi făcut ceva. XVII Aici se ţinu departe de politică, deşi scrierile lui arată

că era un om de stat. Motivul era că poporul fusese obişnuit cu alte forme de guvernare, cu totul deosebite de ale lui. Pamphile, în cartea a douăzeci şi cincea a *Memoriilor* ei[90], spune că arcadienii şi tebanii, după ce au întemeiat Megalopolis[91]. l-au poftit pe Platon să le fie legislator; dar el, descoperind că ei erau potrivnici egalităţii de proprietate, refuză să se ducă.

XVIII Se povesteşte că a pledat împotriva condamnării la moarte a lui Chabrias[92], generalul, când acesta a fost judecat, deşi nimeni altul la Atena n-a vrut s-o facă, şi că [24] în această împrejurare, urcând Acropolea împreună cu Chabrias. s-a întâlnit cu delatorul Crobylos, care îi spuse: „Ce vii să vorbeşti pentru apărarea altuia ? Nu ştii că te aşteaptă şi pe tine cucuta lui Socrate ?". La aceasta, Platon îi răspunse: „După cum am înfruntat primejdiile, apărându-mi în război patria, tot aşa le voi înfrunta şi acum. făcându-mi datoria faţă de un prieten".

XIX El a fost cel dintâi care a introdus argumentarea[93] prin întrebare şi răspuns, spune Favorinus în cartea a opta a cărţii sale *Istorii felurite;* tot el a explicat pentru prima oară lui Leodamas din Thasos[94] metoda cercetării problemelor prin analiză[95]; şi, în filozofie, a întrebuinţat cel dintâi termenii de antipozi, element, dialectică, calitate, număr dreptunghiular, dintre lucrurile care mărginesc suprafaţa plană[96], ca şi providenţa divină.

[25] De asemenea a fost cel dintâi filozof care a combătut discursul lui Lysias, fiul lui Cephalos[97], discurs pe care 1-a reprodus, cuvânt cu cuvânt în dialogul *Phaidros*[98] şi cel dintâi care a studiat importanţa gramaticii". Cum tot el a atacat pentru prima oară părerile aproape tuturor predecesorilor[100], se pune întrebarea de ce nu-1 aminteşte pe Democrit. XX Neanthes din Cyzic spune că, atunci când s-a dus la Olympia, atenţia tuturor grecilor era aţintită asupra lui şi că 1-a întâlnit pe Dion, care-şi pregătea expediţia împotriva lui Dionysios[101]. în prima carte a *Memoriilor* lui Favorinus se raportează că Mithradates[102], persanul, a ridicat o statuie lui Platon în Academie şi a pus să se scrie pe ea aceste cuvinte: „Mithradates, persanul, fiul lui Orontobates, a dedicat muzelor o statuie a lui Platon făcută de Silanion"[103].

XXI [26] Heracleides[104] declară că, în tinereţea lui, Platon era aşa de modest şi de aşezat, încât niciodată n-a fost văzut râzând în hohote.

XXII Cu toate acestea, a fost şi el ridiculizat de poeţii comici, în orice caz, Theopomp spune în *Hedychares[105]:*

...Nu afla-vei unu aievea să fie; Doi ca număr abia de-i unu; şi Platon o spune.

Anaxandrides, în *Theseu[106],* spune

îmbuca la măsline[107] taman cum şi Platon făcut-a.

Şi Timon face un joc de cuvinte cu numele lui: Ticluitu-le-a Platon, platitudini[108] plăcându-i

[27] Şi Alexis în *Meropis[109]:*

Bine la vreme sosit-ai, în sus şi în jos colindat-am Tocmai ca Platon, dar plan nu aflai, ci doar osteneală.

Nici nu ştii ce vorbe îndrugi, mai bine-n grabă aleargă, Află-1 pe Platon şi atunci vei şti ce-i leşia şi ceapa.

Amphis. de asemenea, spune în *Amphicrates[111]*:

A. Cât despre bine - oricare ar fi, şi văd că eşti gata Să-1 dobândeşti prin ea - îl ştiu, milostive stăpâne. Chiar mai puţin decât a lui Platon bine[112]. B. Ascultă.

[28] Şi în *Dexidemides[113]:*

...O, tu, Platon,

Să te-ncrunţi e tot ce ştii tu mai bine să faci. Ca un melc, semeţ, sprâncenele-n sus înălţându-ţi.

Şi Cratinos spune în *Falsul copil* ***substituit"*:***

A. Nu-i oare clar că om eşti şi-n tine-i un suflet ?

B. Sigur că nu-i, după Platon; ce ştiu e doar bănuială.

Şi Alexis *în Olympiodoros[115]:*

A. Corpul cel pieritor făcutu-s-a oale şi-ulcele. Partea fără de moarte în aer luatu-şi-a zborul.

B. Lecţia asta nu-i cumva din cele de Plato-nşirate ?

Şi în *Parazitul[117]:*

Ori tu unul să stai, cum ştii, la palavre cu Platon.

Şi Anaxilas[11'], în *Botrylion,* în *Circe* şi în *Femeile bogate* îşi bate joc de el. XXIII [29] Aristippos, în cartea a patra a lucrării sale *Despre luxul celor vechi,* spune că el s-a îndrăgostit de un tânăr numit Aster[118], care învăţa cu el astronomia, dar şi de Dion, pe care l-am amintit mai sus şi, după mărturisirea unora, de Phaidros. Dragostea lui se vede din următoarele epigrame, pe care se spune că le-a scris despre ei:
Aster al meu care ochii îi porţi mereu după aştri, Cer aş vrea să fiu eu, ochi fără număr să am.
Şi alta:
Stea parcă-n zori străluceai cât fost-ai în viaţă. Mort acum străluceşti, stea parc-ai fi în amurg.

[30] Despre Dion a scris acestea:
Lacrimi Hecubei, troienelor lacrimi amare sortit-au Ursitoarele-n cor chiar de când s-au născut.
Ţie, Dion, pentru fapta-ţi frumoasă, un cânt de victorii Zeii ţi-au hărăzit, îmbelşugate nădejdi.
Tihnă găseşte-ţi în patria-ţi largă şi slavă destulă, Dion, cel ce-ai aprins focul iubirii în piept.
Se spune că acestea au fost scrise pe mormântul lui Dion la Siracuza [31]. Se mai spune că, fiind îndrăgostit de Alexis şi de Phaidros, cum s-a amintit mai înainte, a compus următoarele versuri:
Iată, atâta doar spus-am, cât de frumos e Alexis Toţi se-ntorc după el, plin de nesaţ îl privesc.
Inimă, iarăşi la câini arătatu-le-ai osul ? Căi-te-i Apoi. Tot la fel Phaidros nu fost-a pierdut ?
I se pune în seamă şi o iubită, Archeanassa[119], despre care a compus versurile care urmează:
Am deci pe Archeanassa din Colofon, curtezană,
Printre riduri i-a stat Eros cel nemilos. Vai celor ce-aţi cunoscut-o în floarea vârstei când fost-a,
Pânzele când şi-a întins: ce pojar aţi mai stins !
[32] Iată alte versuri despre Agathon[120]:
Căci pe-Agathon sărutând ieşitu-mi-a sufletu-n buze, Parcă să plece voind către stăpânul cel nou.
Şi aceasta:
Iată, un măr îţi arunc; de ţii tu la mine, fecioară, îl primeşte în dar, inima dându-mi în schimb.
Dar să ferească cerul dac-altfel de gânduri te poartă, Ia-1, aminteşte-ţi prin el: nurii au un sfârşit.
Şi alte versuri:
Măr sunt; m-a aruncat cel ce ţine la tine; primeşte-mă, O, Xantipa, şi eu am ca şi tine-un sfârşit.
[33] Se spune că şi epigrama despre eretrienii care au fost prinşi în cursă[121] a fost compusă de el:
Eretrieni, noi suntem din Eubeea; în Susa Stăm în mormânt. Unde-i pământul iubit ?

Şi aceasta:
Muzelor, Cypris grăit-a: cinste să daţi Afroditei,
Altfel, Eros cu arc vine de-ndată la voi. Muzele-astfel au răspuns: du-i-1, tu Cypris, lui Ares;
Căci băieţelul ghiduş aripi n-are de noi.
Şi alta:
Aur găsind careva, azvârlit-a ştreangul; dar omul. Aurul nemaigăsind, ştreangu-n locu-i a luat[122].
XXIV [34] Molon[123], fiindu-i duşman, spune: **„Nu-i** de mirare că Dionysios s-a dus la Corint, ci mai degrabă că Platon s-a dus în Sicilia".
Se pare că Xenofon nu era binevoitor faţă de Platon. în orice caz, rivalizând unul cu altul, au scris lucrări similare: *Banchetul, Apărarea lui Socrate* şi *Amintiri* cu caracter moral[124]. Apoi unul a scris *Republica,* celălalt *Cyrupaideia*[125]. în *Legile,* Platon declară că povestea educaţiei lui Cyrus este o ficţiune, că Cyras n-a fost aşa cum îl descrie Xenofon[126]. Şi, deşi amândoi îl amintesc pe Socrate, nici unul dintre ei nu-1 aminteşte pe celălalt, afară de Xenofon, care îl aminteşte pe Platon în cartea a treia a *Amintirilor*[127] sale. [35] Se mai povesteşte că Antistene, pregătindu-se să citească în public o lucrare pe care o compusese, îl invită şi pe Platon să asiste. Acesta îl întrebă ce se pregătea să citească şi Antistene îi răspunse că va citi ceva despre imposibilitatea contradicţiei[128]. „Atunci - îi spuse Platon -cum poţi să scrii asupra acestui subiect ?", arătând astfel că Antistene se contrazice singur. Iar acesta scrise un dialog împotriva lui Platon, intitulat *Sathon*[129]. După aceea au trăit înstrăinaţi unul de altul. Se

spune că Socrate, auzindu-1 pe Platon citind dialogul *Lysis,* exclamă: „Pe Heracle, câte plăsmuiri îmi atribuie tânărul acesta mie !" într-adevăr, Platon scrisese în dialog nu puţine lucruri pe care Socrate nu le spusese niciodată.

[36] Platon era în duşmănie şi cu Aristip. în dialogul *Despre suflet*[130] strecoară un reproş, spunând că n-a fost de faţă la moartea lui Socrate, ci se afla nu departe, la Egina.
Se mai spune că a arătat oarecare rivalitate faţă de Aischines fiindcă se bucura şi acesta de trecere pe lângă Dionysios şi că, la sosirea lui la curte, Aischines a fost desconsiderat de Platon din cauza sărăciei lui, pe când Aristip 1-a susţinut. Idomeneus[131] afirmă că vorbele pe care Platon le-a atribuit lui Criton în închisoare, prin care acesta sfătuia pe Socrate să fugă, sunt, de fapt, ale lui Aischines, dar că Platon le-a trecut pe seama lui Criton din cauza duşmăniei sale faţă de Aischines.
[37] Nicăieri în scrierile sale, Platon nu-şi citează numele, afară doar în *Despre suflet* şi în *Apologie*[132]*.* XXV Despre forma scrierilor lui, Aristotel observă că ea este intermediară între stilul poeziei şi al prozei[133]. Favorinus relatează undeva că, la citirea dialogului *Despre suflet,* numai Aristotel a rămas până la sfârşit; toţi ceilalţi auditori s-au ridicat şi au plecat[134]. Unii susţin că Philippos din Opus[135] a transcris *Legile,* care fuseseră lăsate pe tăbliţe de ceară, şi că el ar fi autorul scrierii *Epinomis*[136]*.* Euphorion şi Panaitios[137] relatează că s-a găsit începutul *Republicii* refăcut în mai multe versiuni, iar Aristoxenos declară că şi *Republica* era, aproape în întregime, cuprinsă în *Controversele* lui Protagora[138]. [38] Se spune că *Phaidros* a fost primul lui dialog, pentru că subiectul are ceva tineresc în el[139]. Totuşi, Dicaiarchos critică întreg felul lui de a scrie, ca fiind greoi[140].
XXVI Povestea spune că o dată Platon văzu pe cineva jucând în zaruri şi îl luă la rost, iar când acesta se dezvinovăţi spunând că joacă pe nimica toată, Platon îi replică: „Dar obişnuinţa nu-i o nimica toată". Fiind întrebat dacă se vor scrie amintiri despre el ca despre

predecesorii lui, răspunse: „Mai întâi trebuie să ai un nume şi apoi ţi se vor scrie multe amintiri". într-o zi, Xenocrate[141] tocmai sosise la el şi Platon îl rugă să-i biciuiască sclavul, deoarece el nu putea s-o facă, fiindcă era înfuriat. [39] Tot aşa se pretinde că a spus unuia dintre sclavii săi: „Ai fi fost bătut cu biciul dacă nu eram înfuriat", încălecând într-o zi, descăleca imediat, spunând că trebuie să se păzească ca să nu fie apucat de trufia cavalină. Sfătuia pe cei beţi să se uite în oglindă, căci aşa aveau să se abţină de la această comportare rea. Nicăieri nu trebuie să se întâmple să bei până te îmbeţi, în afară de serbările zeului care ne-a dăruit vinul. De asemenea îi displăcea şi dormitul prea mult. în orice caz, în *Legile,* el proclamă: ..Nimeni nu-i bun de ceva când a adormit"[142]. Mai spunea că adevărul este cel mai plăcut lucru de ascultat. O altă versiune, după alţii, ar fi „a spune adevărul", în loc de „adevărul". Despre adevăr vorbeşte astfel şi în *Legile*[143]' [40]: „Adevărul, o străinule, este un lucru frumos şi trainic, dar nu pare uşor să convingi pe oameni de acest lucru". XXVII Dorinţa lui a fost să lase amintirea sa, fie în inimile prietenilor, fie în cărţile lui. XXVIII Unii scriitori spun că-i plăcea mai ales o viaţă retrasă de mulţime.
XXIX Favorinus arată, în cartea a treia a *Amintirilor,* că moartea lui, ale cărei împrejurări le-am povestit mai sus, s-a întâmplat în al treisprezecelea an al domniei regelui Filip[144], iar Theopomp spune c-a fost cinstit după moarte de către Filip. Myronianos[145] însă, în cartea sa *Asemănări,* declară că Philon citează unele proverbe care circulau despre păduchii lui Platon, de unde reiese că moartea i-a venit de aici[146].
XXX [41] A fost înmormântat în Academie, unde şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii lui, consacrată filozofiei. Din această pricină, şcoala pe care a întemeiat-o s-a numit şcoala academică. Toţi locuitorii din partea locului au luat parte la procesiunea funebră. Testamentul lui[147] a fost următorul:
„Acestea au fost lucrurile lăsate şi împărţite prin testament de Platon[148]: moşia din Iphistiadai, având ca vecini la nord drumul care

duce la templul de la Cephisia, la sud, templul lui Heracle din Iphistiadai, la răsărit pe Archestratos din Phrearrhoi, la apus pe Philippos din Cholleidai: şi nimeni n-are îngăduinţa de a o vinde sau înstrăina, ci să rămână, pe cât posibil, proprietatea băiatului Adeimantos: [42] moşia din Eiresidai, pe care am cumpărat-o de la Callimachos, care la nord are ca vecin pe Eurymedon din Myrrhinos, la sud pe Demostratos din Xypeton, la răsărit pe Eurymedon din Myrrhinos şi la apus râul Cefis; trei mine de argint; un pocal

de argint în greutate de 165 de drahme; o cupă cântărind 45 de drahme; un inel de aur şi o pereche de cercei de aur, cântărind ambele la un loc patru drahme şi trei oboli[149]. Cioplitorul de pietre Eucleides îmi datorează trei mine. Pe Artemis o eliberez din sclavie. Las patru sclavi pentru trebuinţele casei: pe Tychon, pe Bictas, pe Apollonides şi pe Dionysios şi [43] mobila de casă, aşa cum este trecută în inventarul al cărui duplicat îl are Demetrios. Nu datorez nimănui nimic. Executorii mei testamentari sunt Leosthenes, Speusip, Demetrios, Hegias, Eurymedon, Callimachos şi Thrasippos''[150].

Aceasta a fost ultima lui voinţă. Pe mormântul lui au fost scrise epitaf ele următoare:

Pe muritori întrecând prin cumpătare, dreptate. Loc aflatu-şi-aici Aristocles divin,
Dintre cei ce-au primit a-nţelepciunii cinstire Parte mai mare şi-a luat, pizma loc nu-şi găsi.

[44] Apoi acestea:

Ţine glia trupul lui Platon, ascunsu-1-a-n sânu-i;
Sufletul printre zei, loc de veci îşi află. Slavă-i dau fiului lui Ariston şi cei ce-s departe, Om de treabă fiind, viaţa-i divină când văd.

Alt epitaf are o dată mai târzie:

A. Peste mormânt ce zbori tu, vultur ? Spune-mi, tu, oare Casă-nstelată de zeu caută ochii-ţi cu dor ?
B. Spirit sunt, întruchipat din Platon ce sus înălţat e Până-n Olimp, al său trup Atica-1 ţine-n pământ.

III, 45-47
PLATON
207

[45] Există şi un epitaf de-al nostru, care sună astfel:

Phoibos de n-ar fi născut pe Platon din mamă elină.
Scrierea-i leac ar fi fost minţilor omeneşti ? Esculap cel născut din Apollo vindecă trupul:
Platon aşişderi şi el leac la suflet găsi.

Şi un alt epitaf asupra felului cum a murit:

Phoibos pe Esculap şi pe Platon i-a dat omenirii, Unul leac pentru trup, altul la suflet câtând.
Dar chefuind la o nuntă, trecut-a aievea în statul Făurit chiar de el, Zeus în cer îl primi.

Acestea sunt inscripţiile de pe mormântul lui[151].

XXXI [46] Discipolii lui au fost Speusip din Atena, Xenocrate din Chalcedon, Aristotel din Stagira, Philippos din Opus, Hestiaios din Perinth, Dion din Siracuza. Amyclos din Heraclea, Erastos şi Coriscos din Scepsis, Timolaos din Cyzic, Euaion din Lampsacos. Python şi Heracleides din Ainos, Hippothales şi Callippos din Atena, Demetrios din Amphipolis, Heracleides din Pont şi mulţi alţii, printre care şi două femei, Lastheneia din Mantinea şi Axiothea din Phlius; acestea, după spusele lui Dicaiarchos, purtau haine bărbăteşti. Unii spun că şi Theofrast a urmat lecţiile lui: Chamaileon îl adaugă şi pe Hyperides oratorul şi pe Lycurgos, lucru cu care Polemon e de acord. [47] Sabinos îl consideră ca discipol al lui şi pe Demostene, citând ca izvor, în cartea a patra a lucrării sale *Materiale pentru exerciţiu,* pe Mnesistratos din Thasos, ceea ce este probabil[152].

XXXII Acum, fiindcă eşti o entuziastă admiratoare a lui Platon. şi pe drept, şi fiindcă cercetezi[153] cu râvnă doctrinele filozofului de la oricine ai ocazie, am socotit necesar să dăm o schiţă asupra felului expunerilor sale, asupra ordinei dialogurilor şi asupra metodei lui inductive, pe cât posibil într-un mod elementar şi-n linii generale[154], astfel încât compendiul vieţii lui pe care l-am dat să conţină ca parte şi doctrina lui; căci, vorba proverbului, ar însemna s-aduc bufniţe la Atena[155], dacă ţi-aş face o expunere de detaliu a concepţiilor lui Platon.

208
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
111,48-51

[48] Se spune că cel dintâi care a scris dialoguri a fost Zenon din Elea[156], dar, după spusele lui Favorinus în *Amintirile* sale, Aristotel afirmă, în prima carte a dialogului lui *Despre poeţi*[157]*'',* că cel dintâi a fost Alexamenos din Sryra sau din Teos[158]. Părerea mea însă e că Platon, care a dus genul dialogului la desăvârşire, poate fi numit pe drept cel care i-a dat frumuseţea şi a descoperit-o. Un dialog este un discurs format din întrebări şi răspunsuri asupra unor chestiuni filozofice sau politice, cu respectarea caracterului persoanelor care vorbesc şi felului lor de a vorbi. Dialectica este arta de a vorbi, prin care combatem sau susţinem o temă cu ajutorul întrebărilor şi răspunsurilor celor care discută[159].

[49] Dialogul platonic are două caractere generale: unul destinat pentru a învăţa, altul pentru a cerceta[160]. Cel dintâi se împarte şi el în două specii: teoretic şi practic; la rândul lor, teoreticul se subîmparte în fizic şi logic, iar practicul în etic şi politic. Dialogul de

cercetare se împarte, mai întâi, în două diviziuni principale: exercitarea minţii, iar cealaltă, victoria în controversă. Partea care urmăreşte exercitarea minţii are şi ea două subdiviziuni, una înrudită cu arta moaşei, cealaltă care pune la probă, iar cea care urmăreşte controversa este, la fel, subîmpărţită într-o parte care aduce critică şi alta care distruge tezele.
Ştim că mai sunt şi alţii care dau alte clasificări ale dialogurilor. [50] Unele dialoguri sunt numite dramatice, altele narative, iar altele mixte. Dar acest mod de a clasifica dialogurile este mai potrivit pentru dramă decât pentru filozofie[161]. Dialogul *Timaios,* spre exemplu, tratează despre natură; *Politicul, Cratylos, Parmenide* şi *Sofistul* aparţin genului logic; *Apologia, Criton, Phaidon, Phaidros* şi *Banchetul,* ca şi *Menexenos, Cleitophon, Epistolele, Philebos, Hiparh* şi *Rivalii,* genului etic; în fine, *Republica, Legile, Minos, Epinomis* şi *Atlanticul* tratează despre politică[162]. [51] Categoriei maieutice îi aparţin cei doi *Alcibiade, Theages, Lysis* şi *Laches,* pe când *Euthyphron, Menon, Ion, Charmides* şi *Teetet* ilustrează metoda care pune la probă. *Protagora* aparţine genului critic, iar genului

distrugător de teze *Eutidem, Gorgias* şi cele două dialoguri cu titlul *Hippias.* Atâta-i de ajuns despre dialog, în ce constă şi genurile lui[163].
XXXIII Acum, pentru că e o mare controversă între cei care afirmă şi cei care neagă cum că Platon este un dogmatic, să cercetăm mai departe şi această chestiune. A fi dogmatic înseamnă a stabili păreri, după cum a legifera înseamnă a stabili legi. Cuvântul dogmă apoi are două înţelesuri: obiectul părerii şi părerea însăşi[164].
[52] Dintre acestea, obiectul este o premisă, iar părerea este o presupunere. Când Platon avea o înţelegere sigură despre un lucru, îşi exprima părerile sale şi combătea pe cea falsă, dar cu privire la lucrurile neclare se abţinea. Părerile lui sunt expuse de patru persoane: Socrate, Timaios, oaspetele atenian şi oaspetele eleat[165]. Aceşti străini nu sunt, cum au presupus unii, Platon şi Parmenide, ci personaje închipuite, anonime, căci chiar părerile expuse de Socrate şi de Timaios le spune Platon dogmatizând. Pentru combaterea părerilor false, Platon introduce pe Trasymachos Callicle, Polos, Gorgias şi Protagora precum şi pe Hippias, Eutidem şi cei de o seamă cu ei[166].
[53] în prezentarea dovezilor sale, Platon foloseşte cel mai mult inducţia[167], dar nu într-o singură formă, ci sub două forme, deoarece inducţia este un raţionament care, cu ajutorul unor date adevărate, conchide în mod potrivit un adevăr asemănător cu sine. Sunt două feluri de inducţii: una prin contradicţie, cealaltă prin concluzie nemijlocită. Cea prin contradicţie este aceea din care la orice întrebare pusă va rezulta o contradicţie, oricare ar fi răspunsul[168]; de pildă: „Tatăl meu este un altul sau acelaşi ca şi tatăl tău. Dacă-i altul decât al meu, fiind altul decât un tată, nu va fi tată. Dar dacă este acelaşi ca şi tatăl meu, fiind acelaşi ca şi tatăl meu, va fi tatăl meu". [54] Sau aceasta: „Dacă omul nu-i un animal, este sau o bucată de lemn, sau o piatră; dar nu-i nici lemn, nici piatră, pentru că e însufleţit şi se mişcă singur[169]. De aceea el este un animal. Dar, dacă-i un animal şi dacă un câine sau un bou sunt tot animale, atunci omul, fiind un animal, va fi şi câine şi bou'". Acesta e felul de inducţie prin

contradicţie şi dispută, iar Platon n-a folosit-o în stabilirea concepţiilor sale proprii, ci pentru combatere. Celălalt fel de inducţie, prin concluzie consecventă, se prezintă sub două forme: una care demonstrează un fapt particular, în cercetare, prin alt fapt particular[170]; cealaltă demonstrează generalul cu ajutorul faptelor particulare[171]. Cea dintâi e potrivită pentru retorică, a doua pentru dialectică. De pildă, la forma întâi investigaţia se face în următorul fel: „A făptuit cutare o crimă ?". Dovadă e c-a fost găsit în acel timp cu pete de sânge pe el. [55] Aceasta este forma retorică de inducţie, deoarece şi retorica se ocupă cu faptele particulare, nu cu cele universale. Ea nu cercetează justiţia ca noţiune, ci cazurile particulare de justiţie. Celălalt fel este inducţia dialectică, în care propoziţia generală este demonstrată în prealabil cu ajutorul faptelor particulare. De pildă, se cercetează dacă sufletul este nemuritor şi dacă cei vii se nasc din cei morţi. Acest lucru e dovedit în dialogul *Despre suflet*[112] cu ajutorul unei propoziţii generale, care afirmă că contrariile ies din contrarii; iar propoziţia generală, la rândul ei, este stabilită cu ajutorul unor fapte particulare, cum ar fi că somnul se naşte din

starea de veghe, şi invers; şi ce-i mai mare din ce-i mai mic, şi invers[173]. Platon a întrebuinţat această formă pentru a-şi dovedi părerile sale proprii.
XXXIV [56] Dar, întocmai cum, în timpuri străvechi, coral singur ducea întreaga acţiune a tragediei, iar mai târziu, pentru a da putinţă corului să se odihnească, Thespis a inventat primul actor, Eshil pe al doilea, Sofocle pe al treilea şi astfel tragedia a fost completată[174], tot aşa şi cu filozofia: la început aceasta se ocupa numai de un singur subiect, anume natura; pe urmă Socrate adaugă al doilea subiect, etica, iar Platon al treilea, dialectica[175] şi-n felul acesta a dus filozofia la desăvârşire. XXXV Thrasyllos[176] spune că Platon şi-a publicat dialogurile în tetralogii, ca şi poeţii tragici[177], care concurau cu patru piese la Dionysii, la Leneene, la Panathenee şi la Festivalul oalelor[178]. Dintre cele patru piese, ultima era o dramă satirică şi toate patra piesele la un loc se numeau o tetralogie[179].

[57] Tot Thrasyllos spune că dialogurile originale sunt, în total, cincizeci şi şase, dacă împărţim *Republica* în zece, despre care Favorinus, în cartea a doua a *Istoriilor felurite,* spune că se găseşte aproape în întregime în *Controversele* lui Protagora[180] şi *Legile* în douăsprezece dialoguri. Sunt nouă tetralogii, dacă *Republica* e luată ca o singură lucrare şi *Legile* la fel. Prima lui tetralogie are un subiect comun, căci vrea să prezinte în ce fel îşi duce viaţa filozoful. Fiecărei lucrări, Thrasyllos îi dă două titluri: unul luat de la numele interlocutorului, celălalt din subiect [58]. Această primă tetralogie deci începe cu un dialog probatoriu, *Euthyphron,* sau *Despre pietate;* în al doilea rând vine un dialog etic *Apologia lui Socrate:* în al treilea, *Criton,* sau *Despre ceea ce trebuie făcut,* dialog etic, şi în al patrulea, *Phaidon,* sau *Despre suflet,* tot un dialog etic. A doua tetralogie începe cu *Cratylos,* sau *Despre justeţea numelor,* dialog logic, urmat de *Teetet,* sau *Despre ştiinţă,* dialog probatoriu, apoi *Sofistul,* sau *Despre real,* dialog logic, şi la urmă *Politicul,* sau *Despre regalitate.* tot un dialog logic. A treia tetralogie începe cu dialogul logic *Parmenide,* sau *Despre idei;* apoi *Philebos,* sau *Despre plăcere,* un dialog etic; pe urmă *Banchetul,* sau *Despre bine,* dialog etic şi *Phaidros,* sau *Despre iubire,* tot dialog etic [59]. A patra tetralogie începe cu *Alcibiade,* sau *Despre natura omului,* dialog maieutic. urmat de un al doilea *Alcibiade,* sau *Despre rugăciune,* tot maieutic. pe urmă vine *Hiparh,* sau *Lacomul de câştig,* dialog etic. şi *Rivalii.* sau *Despre filozofie,* tot etic. A cincea tetralogie cuprinde mai întâi un dialog maieutic, *Theages,* sau *Despre filozofie;* pe urmă unul probatoriu, *Charmide,* sau *Despre cumpătare;* apoi *Laches,* sau *Despre bărbăţie,* dialog maieutic şi *Lysis,* sau *Despre prietenie,* tot maieutic. A şasea tetralogie începe cu *Eutidem,* sau *Eristicul,* dialog distractiv, urmat de *Protagora,* sau *Sofiştii,* dialog polemic, apoi *Gorgias,* sau *Despre retorică,* dialog distractiv şi *Menon,* sau *Despre virtute,* dialog probatoriu. [60] A şaptea tetralogie conţine mai întâi două dialoguri distractive, cu titlul comun *Hippias,* primul *Despre frumos,* al treilea *Despre minciună;* pe urmă un dialog probatoriu *Ion,*

sau *Despre lliada* şi *Menexenos,* sau *Discursul funebru,* dialog etic. Tetralogia a opta începe cu *Cleitophon,* sau *Exhortaţia,* dialog etic, urmat de *Republica,* sau *Despre justiţie,* dialog politic, *Timaios,* sau *Despre natură,* un dialog fizic şi *Critias,* sau *Atlanticul,* care este un dialog etic. A noua tetralogie începe cu *Minos,* sau *Despre legi,* un dialog politic, urmat de *Legile,* sau *Despre legislaţie,* tot politic, *Epinomis,* sau *Adunarea nocturnă,* sau *Filozoful*[1*11], politic XXXVI [61] şi, în sfârşit, *Epistolele,* în număr de treisprezece[182], etice ca fel. Urarea de început a acestor scrisori era „Noroc", după cum la Epicur era „Fericire", iar la Cleon „Bucurie"[183]. Ele sunt adresate: una lui Aristodemos, două lui Archy tas, patru lui Dionysios, una lui Hermias, Erastos şi Coriscos şi câte una lui Leodamas, Dion şi Perdiccas, iar două prietenilor lui Dion[184]. Această diviziune e adoptată de Thrasyllos şi de alţi câţiva[185].
XXXVII Unii, printre care şi Aristophanes gramaticianul, împart dialogurile pe trilogii. Pun în prima trilogie *Republica, Timaios* şi *Critias,* în a doua *Sofistul, Politicul* şi *Cratylos* [62], în a treia *Legile, Minos* şi *Epinomis,* în a patra *Teetet, Euthyphron* şi *Apologia,* în a cincea *Criton, Phaidon* şi *Epistolele.* Celelalte dialoguri urmează unul câte unul fără o ordine anumită[186]. Unii filologi, după cum am arătat mai sus, încep cu *Republica,* pe când alţii încep cu *Alcibiade II,* care e mai lung, iar alţii cu *Theages;* unii încep cu

Euthyphron, iar alţii cu *Cleitophon:* câţiva cu *Timaios,* alţii cu *Phaidros;* alţii cu *Teetet,* în timp ce mulţi încep cu *Apologia*[1*1]. Sunt recunoscute ca false dialogurile următoare: *Midon,* sau *Crescătorul de cai, Eryxias,* sau *Erasistratos, Alcyon, Acephalii,* sau *Sisyphos, Axiochos, Feacienii, Demodocos, Chelidon, Hebdomada* şi *Epimenide.* După spusele lui Favorinus din cartea a cincea a *Memoriilor* lui, se socoteşte că *Alcyon* este opera unui oarecare Leon[188].

XXXVIII [63] Platon a folosit termeni variaţi, cu scopul ca sistemul său să fie mai puţin înţeles de cei inculţi. într-un sens special el consideră că înţelepciunea este ştiinţa realităţilor inteligibile şi care există cu adevărat, ştiinţa care, spune el, se ocupă de divinitate

şi de suflet, ca fiind separate de corp. In mod special el numeşte filozofia înţelepciune şi o socoteşte că este un elan către înţelepciunea divină. într-un sens general, orice cunoaştere empirică este numită de el înţelepciune, de pildă când numeşte înţelept pe un meşteşugar[189]. întrebuinţează aceiaşi termeni cu sensuri foarte deosebite[190]. Aşa, cuvântul *phaulos* (inferior) este folosit de el în sensul de *haplous* (simplu), întocmai cum este aplicat lui Heracle, în următorul pasaj din piesa *Licymnios* a lui Euripide:[191]

Simplu-i şi nelustruit, dar bun pentru fapte măreţe. Parcă a fost făurit numai isprăvi să tot facă. N-are-a vorbirii ştiinţă, deşi vrednicia-i ştiinţă.

[64] Uneori însă Platon foloseşte acelaşi cuvânt *(phaulos)* cu înţelesul de rău *(kakos)* şi, uneori, de mic[192]. Iarăşi, foloseşte adesea termeni diferiţi pentru a exprima acelaşi lucru. De pildă, ideea *(idea),* o numeşte formă *(eidos),* gen *(genos),* model *(parâdeigma),* principiu *(arche)* şi cauză *(aition)*[193]. întrebuinţează şi expresii contrare pentru acelaşi lucru. Astfel el numeşte lucrul sensibil şi existent şi neexistent: existent în măsura în care capătă existenţa prin naştere, neexistent din cauză că se schimbă mereu. Spune că ideea nu-i nici în mişcare, nici în repaus; că este identică cu sine şi unică şi multiplă[194]. Obiceiul lui este de a proceda astfel în foarte multe cazuri[195].

[65] Pentru justa interpretare a concepţiilor lui sunt necesare trei lucruri: mai întâi, trebuie explicat înţelesul fiecărei afirmaţii; pe urmă, scopul, dacă e făcut pentru un motiv principal, pentru sine sau pentru ilustrare şi dacă demonstrează doctrinele proprii sau dacă combate pe interlocutor. în al treilea rând, rămâne de cercetat dacă cele spuse sunt adevărate[196].

XXXIX Să spunem un cuvânt şi despre anumite semne critice care se pun în lucrările lui [66]. Semnul x indică expresii deosebite şi figuri de stil şi, în general, orice expresie platonică; semnul > atrage atenţia asupra doctrinelor şi părerilor caracteristice lui Platon; semnul •& indică pasajele deosebite şi frumuseţile de stil; semnul >>

corecturile de text ale editorilor; semnul -s- pasajele bănuite fără motiv ca neautentice; semnul •)• repetiţiile şi schimbarea de loc a cuvintelor; semnul 4- indică şcoala filozofică; semnul * acordul opiniilor: semnul - respingerea lecturii din text. Atât am avut de spus despre semnele critice şi scrierea lor[197]. După afirmaţia lui Antigonos din Carystos în *Viaţa lui Zenon*[J9H], când scrierile lui Platon au fost din nou editate, cei care voiau să le consulte plăteau un onorariu proprietarilor cărţilor[199].

XL [67] Concepţiile susţinute[200] de Platon erau acestea: sufletul e nemuritor şi transmigrează în mai multe corpuri; principiul lui e numeric, pe când cel al corpului e geometric. Platon definea sufletul ca ideea suflului vital răspândit în toate direcţiile; susţinea că se mişcă de la sine şi e tripartit: partea lui raţională îşi are sediul în cap, cea a pasiunilor generoase în inimă, în timp ce partea care produce poftele este aşezată în regiunea buricului şi a ficatului[201].

[68] Pornind de la centru, sufletul cuprinde corpul din toate părţile, în cerc; este compus din elemente şi, fiind împărţit în intervale armonioase, formează două cercuri legate între ele, dintre care cel interior, fiind împărţit în şase părţi, formează totalul celor şapte cercuri. Acest cerc interior se mişcă[202] în diagonală spre stânga, iar celălalt, înclinat faţă

de primul, spre dreapta[203]. Din această cauză, acest ultim cerc stăpâneşte toate, fiind unic, pe când cercul interior este divizat; cel dintâi este cercul *identităţii,* al doilea cercul *alterităţii.* Platon înţelege prin mişcarea sufletului mişcarea universului împreună cu mişcările de revoluţie ale planetelor[204].
[69] întrucât diviziunea de la centru spre cicumferinţă este potrivită în armonie cu sufletul, sufletul cunoaşte realul şi-1 orânduieşte armonic, din cauză că şi elementele lui sunt dispuse armonic. Şi când cercul *alterităţii* se mişcă cum trebuie, rezultă opinia iar din mişcarea regulată a cercului *identităţii* provine ştiinţa[205]. XLI Platon a admis două principii ale tuturor lucrurilor: divinitatea şi materia; divinitatea o numeşte raţiune şi cauză; materia[206] n-are nici formă, nici limită şi din ea se formează lucrurile compuse; la început ea se află în mişcare dezordonată, dar divinitatea, socotind ordinea preferabilă dezordinii, a strâns-o într-un singur loc. [70] Această substanţă, spune el, a fost transformată în patru elemente: focul, apa, aerul şi pământul, din care s-a născut lumea şi tot ce se află într-însa. Dintre aceste elemente, numai pământul nu este supus schimbării, socotind că pricina este particularitatea figurilor geometrice[207] care îl constituie. Platon crede că la toate celelalte elemente figurile din care sunt formate sunt omogene, căci toate sunt compuse dintr-un triunghi dreptunghi cu laturi neegale, pe când pentru pământ a fost folosit un triunghi de o formă specială[208]; elementul focului este o piramidă, al aerului un octaedru, al apei un icosaedru, al pământului un cub[209]: de aceea pământul nu se poate transforma în celelalte trei elemente, nici acestea trei în pământ.
[71] însă elementele nu sunt separate, fiecare într-o regiune a sa proprie din univers[210], din cauză că mişcarea de revoluţie uneşte particulele cele mici, împingându-le. şi le mână spre centru, dar în acelaşi timp separă părţile cele mari. De aceea, când acestea îşi schimbă formele, îşi schimbă şi regiunile pe care le ocupă.
Există un singur univers, născut, întrucât vedem că este perceptibil simţurilor şi a fost făurit de divinitate. El este însufleţit, întrucât ceea ce are suflet e mai bun decât ceea ce nu are[211]. Această creaţie presupune o cauză, cea mai perfectă. Universul a fost creat unic şi nu nelimitat, din cauză că modelul după care 1-a creat era şi el unic [72], şi este sferic, deoarece aceasta este forma celui care 1-a creat; căci acest univers conţine pe celelalte vieţuitoare, iar creatorul conţine formele lor, ale tuturor[212]. Universul este neted de jur împrejur şi nu are organe, deoarece n-are nevoie de ele[213]. Mai mult chiar, universul rămâne nepieritor, pentru că nu se destramă, ca şi divinitatea[214]. Divinitatea este cauza întregii creaţii, întrucât binele, prin natura lui, este făcător de bine, iar ceea ce este cel mai bun este cauza naşterii cerului[215]; căci cauza celui mai frumos dintre lucrurile

create este cel mai bun dintre lucrurile inteligibile. Şi cum divinitatea este de acest soi, şi universul[216], care e cel mai frumos dintre lucruri, este asemănător cu ceea ce este cel mai frumos, el nu va semăna cu nimic creat, ci numai cu divinitatea.
[73] Universul este compus din foc, apă, aer şi pământ; din foc, ca să fie vizibil, din pământ, ca să fie solid; din apă şi aer, ca să fie proporţionat. Căci calităţile solidelor elementare[217] sunt legate prin două medii proporţionale, în aşa fel ca să asigure unitatea completă a întregului; iar universul a fost făcut din toate elementele, pentru ca să fie complet şi indestructibil.
Timpul a fost creat ca o imagine a eternităţii. Şi pe când aceasta din urmă rămâne pentru totdeauna în repaus, timpul constă din revoluţia Cerului. Noaptea şi ziua, luna şi celelalte asemănătoare sunt părţi ale timpului. De aceea, fără făptura universului, nici timpul n-ar exista. Dar o dată cu crearea universului ia fiinţă şi timpul[218].
[74] Soarele, Luna şi planetele au fost create pentru producerea timpului. Divinitatea a aprins lumina Soarelui, pentru ca numărul anotimpurilor să devină evident şi pentru ca animalele să participe la număr. Luna se află în cercul care-i imediat deasupra Pământului, iar Soarele în cercul următor şi planetele în cercurile de deasupra. Mai departe, universul este o fiinţă însufleţită, fiindcă e legat cu totul de o mişcare însufleţită[219]. Şi pentru ca universul, creat după asemănarea fiinţei inteligibile, să poată fi perfect, a fost creată şi făptura celorlalte animale. Deoarece deci modelul lui le poseda[220], trebuie să le aibă şi universul. Şi astfel el are, în cea mai mare parte, divinităţi de natura focului; restul vieţuitoarelor e de trei feluri: zburătoare, acvatice şi terestre.

[75] Dintre toţi zeii din cer. Pământul este cel mai vechi. A fost făcut ca să dea naştere zilei şi nopţii. Aflându-se în centru, se mişcă înjurai centrului[221]. Şi deoarece există două cauze, trebuie să afirmăm, spune el, că unele lucruri sunt produse de raţiune, iar altele au cauze necesare[222]. Acestea din urmă sunt aerul, focul, pământul şi apa, care nu-s propriu-zis elemente, ci mai curând receptacule ale formelor[223]. Aceste elemente sunt compuse din triunghiuri şi se

desfac în triunghiuri. Triunghiul dreptunghi cu laturi inegale şi triunghiul dreptunghi isoscel sunt elementele lor constitutive[224].
[76] Deci principii şi cauze sunt cele două menţionate mai sus, ale căror modele sunt divinitatea şi materia. Materia trebuie să fie informă, ca toate celelalte receptacule ale formelor, a căror cauză e necesitatea. într-un fel sau altul, materia primeşte ideile şi astfel dă naştere substanţelor; ea se mişcă din pricină că puterea ei nu-i uniformă şi, fiind în mişcare, la rândul ei pune în mişcare lucrurile născute din ea. La început acestea se aflau într-o mişcare iraţională şi dezordonată, dar din moment ce au început să alcătuiască universul, în măsura posibilului, divinitatea le-a făcut simetrice şi ordonate.
[77] Aşadar, cele două cauze existau chiar înainte ca lumea să fi fost creată[225], creaţia venind în al treilea rând. Ele însă nu erau distincte, ci existau numai urme de-ale lor în dezordine. După ce lumea a fost creată, aceste lucruri au fost şi ele puse în ordine. Universul a fost creat din totalitatea corpurilor care există. Platon susţine că divinitatea, ca şi sufletul, nu-i corporală; numai astfel este ea nepieritoare şi nu este supusă schimbărilor. Cum am mai arătat, el afirmă că ideile sunt cauzele şi principiile prin care lumea obiectelor naturale este ceea ce este[226].
XLII [78] Despre bine şi rău spunea următoarele: Scopul de atins este identificarea cu divinitatea[227]. Virtutea, prin ea însăşi, e de ajuns pentru a da fericirea, dar are nevoie, ca instrumente, mai întâi de avantaje corporale, cum sunt forţa, sănătatea, simţuri bune şi altele la fel, iar în al doilea rând de avantaje exterioare, ca bogăţie, neam ales şi reputaţie bună. înţeleptul însă, chiar şi fără aceste lucruri, nu va fi mai puţin fericit. Va participa la treburile politice, se va căsători şi se va feri să calce legile existente. în măsura în care-i permit împrejurările, va face legi pentru patria sa, afară numai dacă starea lucrurilor nu se mai poate îndrepta din cauza stricăciunii prea mari a conducerii populare[228]. **[79]** Platon crede că zeii se interesează de viaţa oamenilor[229] şi că există zeităţi[230]. Cel dintâi, el a definit noţiunea frumosului[231] ca ceva legat de orice e lăudabil, raţional,

folositor, cuviincios şi armonios. Şi toate acestea sunt legate de ceea ce este conform cu natura şi de acord cu ea[232].
XLIII Platon s-a ocupat şi de proprietatea termenilor şi într-adevăr a fost cel dintâi care a întemeiat ştiinţa de a pune bine întrebările şi de a da răspunsuri bune[233], pe care el însuşi a întrebuinţat-o până la saţietate. XLIV în dialoguri, el socotea că justiţia este legea divină şi că-i mai bine să îndemni pe oameni la fapte drepte, pentru ca şi după moarte să nu fie pedepsiţi ca răufăcători[234].
[80] Din această pricină, el a părut unora ca fiind prea îndrăgostit de mituri, întrucât presară în scrierile sale astfel de povestiri cu scopul ca oamenii să se abţină de la răutăţi, amintindu-le în chip obscur ce-i aşteaptă după moarte[235]. Acestea sunt deci concepţiile propovăduite de el[236].
XLV După cum spune Aristotel[237], el clasifica lucrurile în felul care urmează: bunurile se află unele în sufletul, altele în corpul nostru şi altele în afară de noi. Aşa, de pildă, dreptatea, cuminţenia, curajul, cumpătarea şi altele de acest fel se găsesc în sufletul nostru, frumuseţea, buna alcătuire trupească, sănătatea şi forţa se găsesc în corp, pe când prietenii, prosperitatea patriei şi bogăţia, fac parte din lucrurile dinafară noastră.
[81] Astfel, sunt trei feluri de bunuri: ale sufletului, ale corpului şi ale lucrurilor exterioare[238]. XLVI Prietenia este de trei feluri: naturală, socială şi de ospeţie. Prin prietenia naturală înţelegem afecţiunea pe care o au părinţii pentru odraslele lor şi radele una faţă de alta. Şi animalele au parte de această formă de afecţiune. Prin forma socială a prieteniei înţelegem pe aceea care ia naştere din obişnuinţă şi nu are nimic comun cu rudenia, cum e prietenia lui Pilade pentru Oreste. Prietenia de ospeţie e aceea

pe care o avem faţă de străini, datorită unei reuniuni sau unui schimb de scrisori. Astfel, prietenia este fie naturală, fie socială, fie de ospeţie: unii adaugă o a patra formă, aceea a prieteniei din dragoste.
III, 82-84
PLATON
219
XLVII [82] Există cinci forme de guvernământ: una este democratică, alta aristocratică, a treia oligarhică, a patra monarhică şi a cincea, tirania. Forma democratică este aceea în care poporul are puterea în stat şi statorniceşte după propria sa vrere atât pe magistraţi, cât şi legile. Aristocraţia este forma de guvernământ în care conducătorii nu sunt nici cei bogaţi, nici cei săraci, nici cei vestiţi, ci statul este condus de cei mai buni prin naştere. Oligarhia este acea formă în care magistraturile sunt ocupate după categorii de avere, căci bogaţii sunt mai puţini decât cei săraci. Monarhia este orânduită sau prin lege, sau este ereditară[239].
La Cartagina, regalitatea este orânduită prin lege, ea fiind obţinută prin vânzare. [83] în Sparta şi în Macedonia însă, monarhia este ereditară, căci calitatea de rege este atribuită unora dintr-o anumită familie. Tirania este acea formă în care cetăţenii sunt conduşi de un individ fie prin fraudă, fie prin forţă. Astfel, formele de guvernare sunt democraţia, aristocraţia, oligarhia, monarhia şi tirania.
XLVIII Există trei feluri de justiţie: una faţă de zei, alta faţă de oameni şi alta faţă de morţi. Cei care aduc sacrificii potrivit legilor şi se îngrijesc de cele sacre, e evident că sunt pioşi faţă de zei; la fel, cei care îşi plătesc datoriile şi înapoiază ceea ce au primit în păstrare se poartă drept faţă de oameni. în sfârşit, cei care îngrijesc mormintele se poartă cum trebuie faţă de morţi. Astfel, o justiţie se referă la zei, alta la oameni, în timp ce a treia priveşte pe cei morţi.
XLIX [84] Sunt trei feluri de ştiinţe: una practică, alta făuritoare şi a treia teoretică[240]. Arhitectura şi construirea de corăbii sunt arte făuritoare, deoarece există o operă făurită de ele şi care poate fi văzută. Politica, cântarul din flaut şi din harpă şi alte arte asemănătoare sunt practice, căci, deşi nu produc nimic vizibil, totuşi ele execută ceva; artistul cântă din flaut sau harpă, iar omul politic ia parte la guvernare. Geometria, muzica[241] şi astronomia sunt ştiinţe teoretice, căci ele nici nu execută, nici nu produc ceva. Geometrul studiază raporturile liniilor unele faţă de altele, muzicantul studiază
220
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
III. 85-88
sunetele, astronomul stelele şi universul. Astfel, unele ştiinţe sunt teoretice, altele practice, iar altele făuritoare.
L [85] Sunt cinci feluri de medicină: prima este farmaceutica, a doua chirurgia, a treia dietetica, a patra diagnostica şi a cincea terapeutica. Farmaceutica vindecă bolile prin leacuri, chirurgia vindecă prin tăiere şi cauterizare; dietetica prescrie un regim pentru înlăturarea bolilor; diagnostica procedează prin precizarea bolii, terapeutica face prescripţii pentru imediata înlăturare a durerii. Felurile medicinii deci sunt: farmaceutica, chirurgia, dietetica, diagnostica şi terapeutica.
LI [86] Legea e de două feluri: scrisă şi nescrisă. Legea scrisă este aceea prin care suntem guvernaţi în diferite cetăţi, iar aceea care ia naştere din datină se numeşte lege nescrisă, ca, de pildă, să nu apărem în piaţă goi sau îmbrăcaţi cu haine femeieşti. Nu există nici o lege care să interzică acest lucruri şi totuşi noi nu facem astfel de lucruri, din cauză că legea nescrisă ne-o interzice. Astfel, legea este fie scrisă, fie nescrisă.
LII Vorbirea e de cinci feluri; una dintre ele este aceea de care se folosesc oamenii politici în adunări şi care se numeşte discursul politic. [87] Al doilea fel este aceea pe care o scriu retorii şi[242] o prezintă fie pentru a demonstra, a lăuda, a critica sau a acuza. De aceea această specie de vorbire este numită retorică. Al treilea fel de vorbire este acela al persoanelor particulare când stau de vorbă una cu alta şi care fel se numeşte vorbirea comună. Un alt fel de vorbire este al acelora care conversează prin întrebări şi răspunsuri scurte[243] date la întrebările puse; acest fel de vorbire se numeşte dialectică. A cincea diviziune este vorbirea meşteşugarilor, care se întreţin despre subiecte privitoare la meseria lor; aceasta se numeşte vorbirea tehnică. Astfel, vorbirea e fie politică, fie retorică, fie aceea a convorbirii obişnuite, fie dialectică, fie tehnică.
LIII [88] Muzica se împarte în trei: una întrebuinţează numai gura, cum e cântatul; a doua întrebuinţează atât gura, cât şi mâinile, cum face cântăreţul cu acompaniament din harpă[244]; a treia

întrebuinţează numai mâinile, ca, de pildă, execuţia la harpă. Astfel, părţile muzicii sunt cântatul, fie numai cu gura, fie cu gura şi cu mâinile, fie numai cu mâinile.
LIV Naşterea nobilă are patru categorii: în primul rând, dacă strămoşii sunt cinstiţi şi drepţi, urmaşii lor sunt numiţi nobili. In al doilea rând, dacă strămoşii au fost prinţi sau magistraţi, urmaşii lor se numesc nobili. în al treilea rând, dacă strămoşii au fost iluştri, de pildă prin deţinerea unei funcţii de comandant militar sau printr-o victorie la jocurile naţionale, atunci numim nobili pe urmaşii lor. [89] Ultima împărţire cuprinde pe oamenii care sunt ei înşişi nobili la suflet şi mărinimoşi. Şi aceştia sunt numiţi nobili, şi aceasta cu adevărat este forma cea mai înaltă de nobleţe. Astfel, o nobleţe depinde de strămoşi merituoşi, alta de strămoşi princiari, a treia de strămoşi iluştri, iar a patra se datoreşte superiorităţii şi valorii individuale.
LV Sunt trei feluri de frumuseţe, una-i obiect de laudă, ca o formă frumoasă la vedere; alta-i practică, cum sunt frumoase pentru întrebuinţare, un instrument, o casă şi alte lucruri similare. Alte lucruri, care se referă la obiceiuri şi ocupaţii şi altele asemănătoare, sunt frumoase, fiind profitabile. Un fel de frumuseţe deci e obiect de laudă, alta e bună la întrebuinţare şi alta procură avantaje.
LVI [90] Sufletul se împarte în trei părţi: una este raţională, alta senzuală şi a treia pasională[245]. Partea raţională este cauza deliberării, a reflecţiei, a înţelegerii şi a tuturor lucrurilor de acest fel; partea senzuală a sufletului este cauza poftei de a mânca, a satisfacţiei sexuale şi a tuturor lucrurilor de acest fel, în timp ce partea pasională este cauza curajului şi a plăcerii, precum şi a durerii şi a supărării. Astfel, o parte a sufletului este raţională, alta senzuală şi a treia pasională.
LVII Virtutea desăvârşită e de patru feluri: 1) cuminţenia[246], 2) dreptatea, 3) curajul şi 4) cumpătarea[247]. [91] Dintre acestea, cuminţenia este cauza execuţiei corecte a acţiunilor, dreptatea a unei comportări drepte în asociaţii şi tranzacţii comerciale. Curajul face pe

om să nu-şi piardă cumpătul şi să-şi ţină firea în pericole şi panici. Cumpătarea cauzează stăpânirea poftelor, spre a nu fi niciodată robiţi de nici o plăcere, şi ne face să ducem o viaţă cumsecade. Astfel, virtutea are ca părţi mai întâi cuminţenia, pe urmă dreptatea, apoi curajul şi, în fine, cumpătarea.
LVIII Sunt cinci feluri de stăpâniri: una întemeiată pe lege, alta pe natură, alta pe obicei, a patra pe naştere şi a cincea pe forţă. [92] într-adevăr, magistraţii din oraşe, când sunt aleşi de concetăţenii lor, guvernează potrivit legii. Stăpâni naturali sunt bărbaţii, nu numai la oameni, ci şi la celelalte animale; căci bărbaţii, peste tot şi în cele mai multe cazuri, stăpânesc peste femei. Stăpânirea potrivit obiceiului este autoritatea de felul aceleia pe care o exercită pedagogii asupra copiilor şi profesorii asupra elevilor. Stăpânirea ereditară este numită, de exemplu, aceea pe care o au regii lacedemonieni; căci demnitatea de rege este limitată la o anumită familie. Stăpânirea este de acest fel şi în Macedonia; căci şi acolo demnitatea de rege se stabileşte după naştere. Alţii au dobândit stăpânirea prin violenţă sau înşelăciune şi guvernează pe cetăţeni împotriva voinţei lor; acest fel de guvernare se numeşte prin forţă. Deci stăpânirea se exercită prin lege. prin natură, prin obicei, prin naştere şi prin forţă.
LIX [93] Există şase feluri de retorică. Când vorbitorii îndeamnă la război sau alianţă cu un stat vecin, felul acela de retorică se numeşte „persuasiune". Dar când vorbesc împotriva războiului sau a alianţei şi cer ascultătorilor să stea liniştiţi, acest fel de retorică se numeşte „disuasiune". Al treilea fel este folosit când vorbitorul afirmă c-a fost nedreptăţit de cineva pe care-1 dovedeşte că i-a pricinuit mult rău. Numele dat acestui fel de retorică este „acuzaţie". Al patrulea fel se numeşte „apărare"; aici vorbitorul arată că n-a făcut nimic rău şi că n-a comis vreo faptă ce nu se cuvine; „apărare" e termenul aplicat în acest caz. [94] Al cincilea fel de retorică se întrebuinţează când oratorul vorbeşte bine de cineva şi dovedeşte că-i valoros şi onorabil; numele dat acestui fel de retorică este „elogiu". Al şaselea fel de

retorică este întrebuinţat când vorbitorul arată că cineva este nedemn; numele dat

acestui fel este ..critică". în retorică, deci, se cuprind: elogiul, critica, persuasiunea, disuasiunea, acuzarea şi apărarea.
Un discurs bun are patru specii. Prima constă în a vorbi ceea ce trebuie, alta a vorbi în măsura cerută, a treia a vorbi potrivit cu auditoriul şi a patra la momentul când trebuie. Lucrurile care trebuie spuse sunt acelea care pot fi folositoare vorbitorului şi ascultătorului. Lungimea cerută e aceea care nu-i nici mai mare, nici mai mică decât e nevoie. [95] A vorbi potrivit cu auditoriul înseamnă că, atunci când ne adresăm persoanelor mai vârstnice decât noi, discursul trebuie potrivit după ei, ca pentru nişte oameni mai în vârstă[248], în timp ce. adresându-ne tinerilor, discursul trebuie să fie potrivit pentru nişte oameni tineri. Momentul indicat pentru vorbire, nu trebuie să fie nici prea de vreme, nici prea târziu; altfel vei pierde momentul şi nu vei vorbi cum trebuie.
LX Sunt patru feluri de binefaceri; într-adevăr, acest lucru are loc fie prin bani, fie prin intervenţie personală, fie prin cunoştinţe, fie prin vorbe.
Ajutorul bănesc este dat când se ajută un om la nevoie, aşa încât e uşurat în privinţa banilor. Prin intervenţia personală, oamenii se ajută unul pe altul atunci când sar în ajutorul celor bătuţi şi-i scapă. [96] Cei care instruiesc sau vindecă pe alţii sau care-i învaţă ceva de folos fac o binefacere cu ajutorul cunoştinţelor lor. Când însă oamenii intră într-o curte de judecată şi unul se înfăţişează ca apărător al altuia şi pronunţă un discurs impresionant pentru apărarea lui, atunci el face un bine prin vorbe. Astfel, ajutoarele sunt date, fie în bani. fie prin intervenţii personale, fie prin cunoştinţe, în fine prin vorbire.
LXI. Sfârşitul lucrurilor se face în patru feluri. în primul rând. lucrurile se sfârşesc conform legii, atunci când se dă un decret şi acest decret e consacrat prin lege. în al doilea rând, lucrurile se sfârşesc prin mersul firesc al lucrurilor, ca ziua, anul şi anotimpurile. în al treilea rând, lucrurile se sfârşesc prin regulile artei, ca de pildă în arhitectură. Căci aşa sfârşeşte constructorul o casă; la fel e şi în arta

construcţiei navale, datorită căreia sunt făcute corăbiile. [97] In al patrulea rând, lucrurile pot lua sfârşit la întâmplare, când ies altfel decât ne-am aşteptat. Astfel, sfârşitul lucrurilor are loc conform legii, naturii, artei sau întâmplării.
Puterea este de patru feluri. Mai întâi tot ce putem face cu raţiunea, anume să socotim sau să presupunem; pe urmă tot ce putem face cu corpul, de pildă să mergem, să dăm, să luăm şi cele asemănătoare cu acestea. Apoi tot ce putem face cu o mulţime de soldaţi sau de bani; de aceea se spune că un rege are o mare putere. Al patrulea fel de putere ne face să ne simţim şi să ne aflăm bine sau rău; astfel putem fi bolnavi sau putem fi educaţi, putem fi sănătoşi şi toate de acest fel. Astfel puterea o avem în minte, fie în corp, fie în armate şi bani, fie în felul nostru de a acţiona şi a suferi.
LXIII [98] Iubirea de oameni[249] este de trei feluri. Una se arată prin saluturi cu care unii, spre exemplu, întâmpină pe oricine întâlnesc, adresându-i cuvântul şi strângându-i mâna şi-i fac urări de bine; un alt fel se vede când cineva ajută pe oricine la nenorocire; altă iubire de oameni face pe unii să le placă să invite la masă. Astfel, iubirea de oameni se arată fie prin saluturi, fie prin binefaceri, fie prin ospitalitate şi dorinţa de a veni în contact cu oamenii.
LXIV Fericirea cuprinde cinci părţi. O parte este a lua hotărâri bune; a doua este a avea simţuri bune şi sănătate trupească; a treia este reuşita în ceea ce întreprinzi; a patra-i reputaţia bună printre oameni şi a cincea abundenţa de bani şi a bunurilor folositoare pentru viaţă. [99] într-adevăr, a lua hotărâri bune este rezultatul educaţiei şi al experienţei multor lucruri. Simţurile bune depind de organele corpului. Spre exemplu, dacă cineva vede cu ochii săi, aude cu urechile sale, percepe obiectele corespunzătoare cu nările şi gura sa, atunci aceasta înseamnă că are simţuri bune. Reuşita se obţine atunci când cineva face cum trebuie ceea ce urmăreşte, aşa cum se cuvine unui om cumsecade. Reputaţia bună constă în aceea că se vorbeşte de bine despre cineva. Abundenţa mijloacelor o are acela care are aşa de multă avere pentru nevoile vieţii, încât poate să dea

ajutor prietenilor şi să se achite, cu generozitate şi în mod larg, de sarcinile publice[250]. Astfel, o parte a fericirii este luarea de hotărâri bune, alta este posedarea de simţuri bune şi sănătate trupească, a treia e reuşita, a patra, buna reputaţie şi a cincea, abundenţa de bani.
LXV [100] Artele şi meseriile[251] se împart în trei grupe: primul, al doilea şi al treilea[252]. Primul grup e format din lucrarea metalelor şi lucrarea lemnului, care sunt arte făuritoare. Al doilea cuprinde arta fierarului şi a dulgherului, care transformă materialul, deoarece fierarul face arme din fier, iar dulgherul face din lemn flaute şi lire. Al treilea grup este al artelor care întrebuinţează aceste fabricate; spre exemplu, arta călăritului întrebuinţează hăţurile, arta războiului foloseşte armele, muzica, flautele şi lira. Astfel, sunt trei feluri de arte, unul e primul, altul e al doilea şi altul e al treilea[253].
LXVI [101] Binele se împarte în patru specii. Un bine îl dăm ca denumire aceluia care posedă virtutea ca un bun propriu al său; altul este virtutea în sine şi dreptatea; pe acestea le declarăm a fi binele. Al treilea fel de bine cuprinde lucruri ca mâncarea, exerciţiile gimnastice şi medicamentele folositoare. Al patrulea fel de bine cuprinde arta cântatului din flaut, a jucatului pe scenă şi altele asemănătoare. Există deci patru feluri de bine: mai întâi posesiunea virtuţii; apoi virtutea însăşi, în al treilea rând hrana şi exerciţiile gimnastice folositoare, în sfârşit cântatul din flaut, jucatul pe scenă şi arta poetică, pe care le numim lucruri bune[254]. LXVII [102] Tot ce există este fie rău sau bun[255], fie neutru[256]. Numim râu ceea ce este în stare să dăuneze mereu; de pildă, lipsa de alegere, nebunia şi nedreptatea şi cele asemănătoare. Lucrurile potrivnice acestora sunt bune. Acelea însă care uneori sunt folositoare, iar alteori vătămătoare, ca spre exemplu mersul pe jos, şezutul şi mâncatul, sau cele care nici nu aduc vreun folos, nici nu fac vreun rău; sunt lucruri nici bune, nici rele. Aşadar, toate lucrurile se împart în bune sau rele sau nici unul din acestea.
LXVIII [103] Buna ordine în stat intră în trei categorii. Prima, dacă legile sunt bune, atunci spunem că există o ordine bună.

In al doilea rând, numim tot o bună ordine dacă cetăţenii respectă legile stabilite. în al treilea rând, numim iarăşi o bună ordine dacă nu există legi şi totuşi cetăţenii îşi conduc bine treburile, fiind călăuziţi de obiceiuri şi de instituţii. Există, prin urmare, trei feluri de bună ordine în stat: primul când legile sunt bune, altul când legile existente sunt respectate şi al treilea, când cetăţenii se guvernează după obiceiuri şi instituţii sănătoase.
Dezordinea într-un stat are trei forme. Prima ia naştere când legile care privesc atât pe cetăţeni, cât şi pe străini sunt rele, **[104]** a doua când legile existente nu sunt respectate şi a treia, când nu sunt legi de loc. Astfel, dezordinea într-un stat se produce când legile sunt rele sau ele nu sunt respectate sau, în sfârşit, când nu există legi de fel. >,
LXIX Contrariile sunt împărţite în trei feluri. De pildă, spunem că binele este contrariul răului, aşa cum este dreptatea faţă de nedreptate, cumînţenia faţă de sminteală şi cele asemănătoare. Dar şi răul este contrar răului, ca, spre exemplu, risipa este contrară avariţiei, torturarea pe nedrept este opusă torturării pe drept şi tot aşa şi unele rele sunt opuse altor rele. Şi iarăşi sunt contrarii greu şi uşor, repede şi încet, alb şi negru, ca lucruri neutre opuse altora neutre. **[105]** Aşadar, unele contrarii sunt opuse, ca binele cu răul, altele ca un rău faţă de alt rău şi altele ca lucruri neutre faţă de alte lucruri neutre.
LXX B unurile sunt de trei feluri: acelea pe care le posedăm în mod exclusiv; acelea care pot fi împărţite cu alţii şi acelea care există pur şi simplu.
în primul grup, anume al acelora care pot fi posedate în mod exclusiv, intră lucruri ca dreptatea şi sănătatea. în grupul următor intră lucrurile care, deşi nu pot fi posedate în întregime, pot fi împărţite cu alţii. Astfel, nu putem poseda binele absolut, dar putem participa la el. Al treilea grup cuprinde acele bunuri care trebuie să existe, deşi nici nu le putem avea nici în parte, nici în total. Spre exemplu, numai existenţa valorii şi a justiţiei constituie un bun;

aceste lucruri nu pot fi nici posedate exclusiv, nici posedate prin participare, ci trebuie numai să existe. [106] Dintre bunuri deci, unele pot fi posedate în întregime, altele pot fi împărţite, altele există pentru sine.
LXXI Deliberarea intră în trei categorii: una se inspiră din timpurile trecute, alta de la lucrurile viitoare şi alta din cele prezente. Aceea pe care o luăm din timpurile trecute se sprijină pe exemple, de pildă ce au suferit lacedemonienii încrezându-se în alţii. Deliberarea luată din prezent, cum ar fi să arătăm, de exemplu, că zidurile sunt slabe, oamenii laşi şi că proviziile sunt neîndestulătoare. Deliberarea luată din viitor este să cerem, de pildă, ca ambasadele să nu fie năpăstuite prin bănuieli, ca reputaţia bună a Greciei să nu fie pătată. Astfel, deliberarea poate fi luată din cele trecute, din cele prezente şi din cele viitoare.
LXXII [107] Sunetele vocale se împart în două grupe, unele fiind însufleţite, altele neînsufleţite. Vocea animalelor este un sunet însufleţit; notele instrumentelor şi zgomotele sunt sunete neînsufleţite. Vocea însufleţită poate fi articulată sau nearticulată, aceea a oamenilor fiind o vorbire articulată, iar a animalelor o voce nearticulată. Deci sunetele vocale pot fi însufleţite sau neînsufleţite.
LXXIII Dintre lucrurile care există, unele sunt divizibile, altele indivizibile. Dintre lucrurile divizibile, unele se împart în părţi omogene[257], altele în părţi eterogene. Lucrurile care nu pot fi împărţite sunt cele care n-au părţi şi nu sunt compuse din alte lucruri, ca. spre exemplu, unitatea, punctul, nota muzicală: pe când acelea care au părţi constitutive, ca, de pildă, silabele, acordurile muzicale, animalele, apa, aurul sunt divizibile. **[108]** Dacă aceste lucruri sunt compuse din părţi asemănătoare, aşa încât întregul să nu se deosebească de parte decât prin mulţime, cum sunt apa. aurul şi tot ce se topeşte şi ce-i la fel cu acestea, atunci ele se numesc omogene. Dar tot ce este compus din părţi neasemănătoare, cum este o casă şi cele de acest fel, este numit eterogen. Astfel, toate lucrurile sunt divizibile sau indivizibile, iar din cele divizibile, unele au părţi omogene, altele, eterogene.

LXXIV Dintre lucrurile existente, unele se numesc existente în sine, iar altele existente relativ. Se spune că există în sine lucrurile care n-au nevoie de nimic altceva ca să le explice, cum ar fi omul, calul şi toate celelalte animale, căci nici unul din acestea n-are nevoie de explicaţie. [109] Aparţin lucrurilor relative toate câte au nevoie de o explicaţie, ca ce-i mai mare sau mai repede sau mai frumos decât altceva şi altele asemănătoare. Căci mai marele este mai mare ca unul mai mic şi mai repedele este mai repede decât altceva. Prin urmare, dintre lucruri, unele se numesc existente pentru sine, iar altele, existente relativ. Astfel spune deci Aristotel că obişnuia Platon să clasifice domeniile prime ale lucrurilor[258].
LXXV Seleucos[259] gramaticianul, în prima carte a lucrării sale *Despre filozofie,* spune c-a mai fost şi alt bărbat numit Platon, un filozof din Rhodos, elev de-al lui Panaitios; un altul a fost filozof peripatetician, elev de-al lui Aristotel; un altul a fost discipolul lui Praxiphanes şi, în sfârşit, a fost şi un Platon[250] poet comic din comedia veche.
NOTE
[1] Este vorba de cei 30 de tirani instauraţi la Atena după victoria spartanilor în războiul peloponeziac din anul 404 î.Chr.
[2] *Thrasyllos,* scriitor, de mai multe ori citat de Diogenes Laertios şi care pare a fi identic cu astrologul care a trăit pe timpul lui Tiberius. Mort pe la anul 36 d.Chr.
Iată genealogia lui Platon dată în acest § 1 la Diogenes Laertios. După mamă:
Poseidon
I Neleu
I Solon frate Dropides
ı Critias
I Callaischros

Critias
Glaucon
Charmides Perictione
Platon Glaucon Adeimantos Potone -----Speusip
După tată: Melanthos
Codros regele Atenei Ariston
etc.
Platon

[3] *Speusip,* filozof, discipol şi nepot al lui Platon (vezi genealogia mai sus n. 2). A primit conducerea Academiei după moartea lui Platon.
[4] *Clearh din Soloi* (Cilicia), elev al lui Aristotel. Mai este citat de Diogenes Laertios şi în alte părţi.
[5] *Anaxilaides,* scriitor, cunoscut numai din acest pasaj.
[6] Toată legenda ţinteşte la a face din Apollo tatăl lui Platon.
[7] Corespunde cu anii 428-425 î.Chr.
[8] Lunii *Thargelion* îi corespunde finele lunii mai - începutul lunii iunie. Deci Platon s-ar fi născut la finele lunii mai.
[9] Iarăşi aluzie la originea apollinică a lui Platon.
[10] Corespunde cu 348/347 î.Chr. Deci Diogenes Laertios dă anul naşterii după cronografiile lui Apollodor, iar anul morţii după Hermip şi Neanthes.
[11] *Isocrate din Atena,* marele retor, creator sau mai bine-zis, al doilea creator, după Gorgias din Leontinoi, al genului epideictic de oratorie, care ne prezintă discursuri, de multe ori scrise, nepronunţate, în care se dezvoltă o teză.
[12] *Arhontatul lui Lysimachos* (anul naşterii lui Isocrate) - 436/435 î.Chr. *Arhontatul lui Ameinias* (anul naşterii lui Platon şi anul morţii lui Pericle) - 429/428 î-Chr. După cum vedem, sunt mici fluctuaţii cu privire la data naşterii lui Platon. De obicei se consideră că a trăit de la 427 la 347.
[13] *Antileon,* scriitor citat aici de Diogenes Laertios şi de Pollux.
[14] *Favorinus,* filozof erudit, sofist din secolul I d.Chr., de orientare sceptică. A trăit la Roma, unde s-a bucurat de multă apreciere. Are lucrări de erudiţie, adesea citate de Diogenes Laertios. *Amintiri* (în cel puţin cinci cărţi) şi *Istorii felurite* (în cel puţin opt cărţi).
[15] *Pheidiades,* fiul lui Thales, locuitor din Egina, necunoscut din altă parte.
[16] Cuvântul grec e *clerouchos* şi înseamnă posesorul unui lot de pământ dobândit prin tragere la sorţi. în timpurile vechi se trăgea lotul în fiecare an la sorţi. Mai târziu, în cazul nostru, *cleruh* înseamnă cel care capătă un lot de pământ într-un teritoriu cucerit şi impus cetăţii învinse. Astfel, tatăl lui Epicur era posesor de lot în insula Samos, unde atenienii impuseseră ca locuitorii insulei să cedeze un număr de terenuri împărţite în loturi şi să primească atenieni săraci care voiau să se stabilească pe ele pentru a le lucra.

[17] Avem trei filozofi stoici cu numele de Athenodoros: 1) din Tars, directorul bibliotecii din Pergam, mai târziu se stabileşte la Roma (secolul I î.Chr.); 2) tot din Tars, fiul lui Sandon, profesorul lui Augustus, discipol al lui Poseidonios; 3) din Soloi. Primul e citat nominal în Diogenes Laertios, VII, 34 şi al treilea în Diogenes Laertios, VII, 38. Atribuirea scrierii *Despre plimbări,* în cel puţin opt cărţi lui 1 sau 2 este greu de decis, dacă nu va fi fost un al treilea autor.
[18] *Choregia* era o obligaţie sau sarcină *(leitourgia)* pe care statul o impunea unor cetăţeni bogaţi aleşi să instruiască şi să întreţină un cor în vederea reprezentărilor teatrale la sărbătorile Dionysiilor.
[19] Dion din *Siracuza,* cumnatul lui Dionysios cel Bătrân şi deci unchiul lui Dionysios, cel Tânăr. Dion era admirator al filozofiei lui Platon, mai ales pe plan politic. El este exilat de Dionysios cel Tânăr, însă după un timp reuşeşte să-1 răstoarne din tiranie, fiind până la urmă asasinat în Siracuza cu vreo opt ani înaintea morţii lui Platon.
[20] *Adeimantos* şi *Glaucon* sunt fraţii mai obscuri ai lui Platon. Ei apar ca personaje în dialogul *Republica* al lui Platon.
[21] Despre *Potone* şi *Speusip,* vezi mai sus, nn. 2 şi 3.
[22] Dialogul *Rivalii,* în care este citat chiar la început Dionysios gramaticianul, este considerat ca apocrif de critica modernă. Dionysios nu e cunoscut mai de aproape.
[23] Vezi nota anterioară.
[24] Educaţia unui tânăr, viitor cetăţean al Atenei, se împărţea în două: 1) *mousike,* adică tot ce priveşte muzele, deci literatura, în care intrau şi ştiinţele, filozofia, şi *poietica,* cu alte cuvinte *educaţia intelectuală* şi 2) *gymnastike,* gimnastica, adică tot ce priveşte *educaţia fizică.* Ambele erau egal de importante şi nici un tânăr care avea posibilitatea materială nu se sustrăgea acestor cerinţe. Am putea spune că educaţia fizică avea o oarecare precădere, cel puţin în timpurile vechi. „Gimnastica" derivă de la cuvântul *gymnâs* „gol", întrucât exerciţiile fizice se făceau pe terenuri speciale numite *palestre* sau *gimnazii* (tot derivat de la cuvântul *gymnâs),* unde tinerii se exersau goi. Pentru garderobă, duşuri, erau încăperi speciale amenajate lângă terenul de exerciţii gimnastice.
[25] *Ariston,* profesor de gimnastică din Argos; mai e citat de Olympiodoros (comentator al Iui Platon) şi în *Viaţa lui Platon* de un autor anonim.
[26] Despre *Alexandros Polyhistor* am vorbit într-o notă anterioară.
[27] *Neanthes din Cyzic,* retor şi istoric din şcoala lui Philiscos (secolul al IV-lea î.Chr.), care a scris *Despre oameni celebri,* de unde par a proveni informaţiile pe care le dă Diogenes Laertios sau izvorul său, întrebuinţând ca izvor pe Neanthes. Prin urmare, şi în antichitate erau mai multe versiuni pentru a explica schimbarea numelui filozofului din Aristocles în Platon, nume care este în orice caz o poreclă.
[28] *Dikaiarchos din Uessene,* elev al lui Aristotel, despre care am mai vorbit. A avut o activitate de scriitor foarte întinsă, erudită şi importantă. Şi ca filozof este de oarecare importanţă.

[29] Activitatea poetică a lui Platon, compozitor de ditirambi, poeme lirice şi tragedii, ar putea fi inventată de biografi pentru a explica talentul poetic deosebit care se învederează în dialogurile lui.
[30] *Timotheos din Atena,* care a scris *Despre vieţi,* nu ne e cunoscut decât din citatele lui Diogenes Laertios.
[31] *Lebăda* este pasărea lui Apollo. Vezi cunoscutul text din dialogul *Phaidon* al lui Platon (p. 85 *a* şi urm.), care poate a inspirat legenda cu visul lui Socrate.
[32] *Alexandros Polyhistor. Heracleitos,* un autor neidentificabil din altă parte, citat ca izvorul său de Alexandros. Diogenes Laertios (cartea a IX-a, § 17) dă o listă de cinci purtători ai acestui nume.
[33] *Colonos,* district al Aticii, nu departe de grădinile de la incinta eroului Academos (sau Hecademos după altă versiune). Colonos era tot un erou după care s-a numit districtul. Aici se presupune că s-a sfârşit nefericitul Oedip, bătrân şi orb. Un erou la greci era o divinitate protectoare, având o rază de acţiune mai redusă decât

cea a zeilor olimpieni. Acţiunea binefăcătoare sau punitivă a eroului se mărgineşte la împrejurimile incintei consacrate lui.
[34] Arderea poemelor sale de către Platon vrea să dovedească profunda impresie şi influenţă exercitată de personalitatea puternică a lui Socrate asupra celui mai de seamă elev al lui.
[35] *Hefaistos,* în greceşte, este egal cu „foc", aşa cum vinul e denumit pur şi simplu Dionysos, iubirea - Afrodita, războiul - Ares etc.
[36] *Cratylos,* filozof partizan al filozofiei lui Heraclit, pe care a denaturat-o însă, ajungând la sofistică şi la un relativism absolut. Heraclit afirmă că nu te poţi cufunda de două ori în apele aceluiaşi râu, întrucât ele curg şi se schimbă necontenit. Cratylos afirma că nu te poţi cufunda nici măcar o dată (Aristotel, *Metaphysica,* III. 5, p. 1010 *a* 7) şi că nu poţi, din această cauză, da un nume unui lucru, ci trebuie să te mărgineşti a-1 arăta cu degetul. Platon a scris un dialog cu numele *Cratylos,* în care dezvoltă o teorie despre limbă şi originea ei.
[37] *Hermogenes din Atena,* fiu al lui Hipponicos, fratele lui Callias. Este citat şi de Xenofon în *Memorabilia* şi *Banchetul* şi la Platon în *Phaidon,* p. 59 *b*. Este şi personaj din dialogul *Cratylos* al lui Platon.
[38] *Hermodor din Siracuza,* filozof, discipol al lui Platon; ar fi scris despre doctrina nescrisă a lui Platon, în ultima fază de activitate filozofică a acestuia, despre ᶜare n-a scris nimic în dialogurile sale. Această operă a lui Hermodor este pierdută şi doctrina nescrisă a lui Platon de direcţie pitagorizantă n-o cunoaştem decât din criticile lui Aristotel şi din comentatorii acestuia. Despre opera lui Hermodor, vezi Simplicius, *Comm. inphys.,* p. 247, 33 şi urm. şi p. 256, 32 şi urm., ed. Diels, *CAG,* IX, 1882.
[39] Adică în anul 399 î.Chr., după moartea lui Socrate.
[40] *Theodor din Cyrene,* mare matematician din antichitate. A fost profesorul lui ieetet, altă mare figură a matematicii greceşti (vezi B. L. van der Waerden, *Erwachende Wissenschaft,* 1956, p. 233-240, 271-291).

[41] *Philolaos* şi *Eurytos* au fost pitagoricieni din generaţia veche, care erau deja morţi în anii din preajma lui 399. Dacă Platon a făcut într-adevăr această călătorie înaintea primei sale călătorii la Dionysios cel Bătrân, atunci el nu i-a putut vedea pe aceşti bătrâni pitagoricieni. De Philolaos, în dialogul *Phaidon* al lui Platon, se vorbeşte ca de un personaj din trecut, care nu mai există. El a locuit la Theba (vezi p. 61 *d* şi *e).* Eurytos este declarat discipol al lui Philolaos de lamblichos, *Vita Pythagohca,* cap. 148.
[42] Călătoria lui Platon în Egipt, şi bineînţeles la Cyrene, pare a fi verosimilă.
[43] Cât priveşte faptul că ar fi fost însoţit de Euripide, aceasta este iarăşi o imposibilitate. Călătoria lui Platon a avut loc după moartea lui Socrate (399 î.Chr.), iar Euripide a murit cam în 406 Î.Chr., în Macedonia, la curtea regelui Archelaos. Vedem deci cu câtă uşurinţă afirmau biografii fapte care erau aşa de uşor controlabile că sunt false.
[44] Versul 1193 din *Ifigema în Taurida* a lui Euripide.
[43] Autorul se sprijină pe Homer, *Odiseea,* IV vers 231 şi urm. Herodot (II, 77, 84) vorbeşte de mulţimea medicilor în Egipt, dar nu ne e cunoscut vreun pasaj din dialogurile lui Platon în care să se spună acest lucru.
[*46*] De la 401 î.Chr. când începe expediţia lui Cyrus cel Tânăr împotriva fratelui său Artaxerxes, expediţie la care a luat parte şi Xenofon, Asia Mică este într-o necontenită fierbere şi războaiele dintre satrapi şi greci se succed, precum şi cu popoarele subjugate de perşi. De la 396 la 394, regele Agesilaos al Spartei luptă în Asia Mică împotriva satrapului Tisaferne. în acest timp, după 399, are loc călătoria lui Platon în Egipt şi Cyrene.
[47] Academia a fost înfiinţată, ca şcoală în care se învăţa filozofia idealistă platoniciană şi se făceau unele cercetări ştiinţifice, abia mai târziu, pe la 387 î.Chr, după înapoierea lui Platon din prima sa călătorie în Sicilia, vinderea lui ca sclav şi răscumpărarea lui.
[48] *Gimnaziu,* şcoală de educaţie fizică cu un teren potrivit în acest scop pentru exerciţii şi clădiri aferente (vezi şi mai sus n. 24).
[49] Despre noţiunea de „erou", *heros,* la greci, vezi mai sus, n. 33.
[50] Numele eroului Academos avea şi varianta Hecademos, după cum se vede din textele lui Diogenes Laertios.
[51] *Eupolis,* autor de comedii dintre cei mai de seamă ai comediei vechi. Contemporan cu Aristofan şi Cratinos.
[52] *Astroteutoi,* sunt cei care pentru motive oarecare n-au făcut serviciu în campanie ca soldaţi. Deci traducerea cu „Ambuscaţii" pare potrivită.
[53] Cuvântul *platis'takos,* aluzie ironică la numele lui Platon, este denumirea unui gen de peşte mare.
[34] Greierii şi cântecul lor erau deosebit de apreciaţi la Atena (vezi Timon, frg. nr. 30, Diels, *FPhG.,* p. 191).
[55] Hecademos se scria cu un *E* la început, deci *e* scurt. *H* la greci nu este o consoană, ci o aspirată care precede un cuvânt începând cu o vocală, cum e cazul aici.

H reprezintă suflul aspru, iar suflul moale constă în pronunţarea vocalei iniţiale curate. Acest suflu moale corespunde cu consoana *alefîn* ebraică, *elifla* arabi.
[56] *Isocrate,* marele orator epideictic, de care am mai vorbit (vezi mai sus, n. 11). La început era prieten cu Platon. Mai apoi, vanitatea lui Isocrate, cu pretenţiile lui de a da îndrumări educative tinerilor, considerându-se „filozof, a dus Ia o ruptură cu Platon şi la o polemică voalată între ei, fără a se pronunţa în mod reciproc numele adversarului.
[57] *Praxiphanes din Rhodos* sau *Mytilene,* filozof peripatetician din vechea generaţie.
[58] *Aristoxenos,* filozof peripatetician, elev al lui Aristotel, adversar aprig al lui Platon şi mare admirator al lui Pitagora. A scris o lucrare despre *Viaţa lui Platon.* citată de Diogenes Laertios, V, 35.
[59] In linii mari, caracterizarea doctrinei lui Platon este exactă. Lipseşte numai Parmenide, care a avut şi el un rol de seamă în crearea doctrinei ideilor.
[*60*] Am văzut mai sus că 60 de mine fac un talant, iar mina are 100 de drahme. Cumpărarea de cărţi implica o intenţie de plagiat. Nu ştim de la cine provine această acuzaţie, după cum vom vedea mai târziu, şi asupra căreia se va mai reveni la Diogenes Laertios. Aci e dat ca unul dintre izvoare Satyros din Callatis, despre care am mai vorbit. Bănuim că în spate se află Aristoxenos, înverşunatul adversar al lui Platon.
[61] Vezi mai sus, n. 60. Suma de 80 talanţi este considerabilă pentru un particular.
[62] *Onetor,* orator, elev al lui Isocrate.

[63] *Epicharmos din Cos* (mai târziu stabilit în Sicilia, probabil secolul al V-lea Î.Chr., sub tiranul Hieron), poet comic, cu înclinări filozofice spre pitagoreism şi heracliteism. Un fragment aduce aminte şi de ideile lui Xenofanes din Colofon. Diogenes Laertios citează mai jos, după Alcimos, un număr important de versuri din comediile lui Epicharmos, contestate ca fiind autentice de unii, dar pe care Hermann Diels le consideră ca fiind autentice. Pasajul acesta şi cel care urmează, adică Diogenes Laertios, III, 9-17, este editat critic de Diels-Kranz, *Vors.-*, I, pp. 195-199.

[M] *Alcimos,* istoric şi scriitor din Sicilia, citat adesea de Athenaios. Originea siciliana explică interesul lui pentru Epicharmos şi fragmentele din acesta pe care ni le-a conservat (a nu se confunda cu Alcimos, citat la Diogenes Laertios, II, 114). Urmează un lung citat textual din Alcimos, care la rândul lui citează versurile lui Epicharmos, relicve preţioase ale timpurilor trecute (Diogenes Laertios, III, 9-16, citatul din Alcimos).

[63] Până aici, Alcimos dă o succintă expunere a faimoasei doctrine platoniciene despre lucrurile sensibile şi idei, care este foarte exactă, am zice chiar remarcabilă prin scurtime şi precizie. Dar dacă vede în Epicharmos pe autorul concepţiilor lui Platon, aici desigur că Alcimos greşeşte. îl putem ierta pe Alcimos, scuzându-1 pentru patriotismul lui local, dacă face din Platon aproape un plagiator al lui Epicharmos. Platon s-a inspirat din doctrinele filozofice anterioare, dar pentru a le prelucra într-o sinteză originală şi personală cu caracter idealist. Lucrarea lui Alcimos se numea *Către Amyntas,* în patru cărţi. Acest Amyntas ne este necunoscut.

[66] Fragm. nr. 1 Diels-Kranz[5], I, p. 195.

[67] Fragm. 2, *ibidem,* p. 196.

[68] Continuă expunerea doctrinei ideilor a lui Platon, dată de Alcimos. care de asemenea este remarcabilă prin precizie şi concizie. Expunerea este luată în bună parte din dialogul *Phaidon* al lui Platon. Omonimia dintre idei şi lucrurile sensibile este o problemă importantă în platonism, deşi denumirea comună care se dă unei idei, pe de o parte, şi lucrurilor sensibile care participă la acea idee, pe de altă parte, se referă la două serii de lucruri cu totul diferite, uneori opuse unele altora. „Model" traduce cuvântul *parădeigma,* ..arhetipul" veşnic şi neschimbător al lucrurilor supuse naşterii, pieirii şi transformărilor din lumea sensibilă.

[69] Fragm. 3 Diels-Kranz[5].

[70] Aici Alcimos expune o teorie a amintirii care se depărtează de teoria reminiscenţei *{anămnesis)* a lui Platon *(Phaidon,* p. 72 *e* şi urm.), întrucât nu vrea să facă apel la teoria mistică a metempsihozei, care constituie baza expunerii platoniciene.

[71] Fragm. 4 şi 5 Diels-Kranz[5]. Aici se termină citatul din Alcimos cu versurile lui Epicharmos.

[72] Alcimos încheie făcând reflecţia că aceste tratate dovedesc „ajutorai" de care i-a fost Epicharmos lui Platon. Prin urmare, nu este vorba de o acuzaţie de plagiat propriu-zisă.

[73] Fragm. 6 Diels-Kranz[5] al lui Epicharmos, pe care îl citează mai departe Diogenes Laertios, nu-i dat ca citat din Alcimos, dar totuşi este pe linia acestuia, căci desăvârşeşte ceea ce a spus el. Se poate însă să fie ticluit de altcineva pentru a completa cele spuse de Alcimos. De altfel, şi în ediţia Diels-Kranz[5], p. 195, se fac rezerve asupra autenticităţii fragmentelor citate de Alcimos.

[74] *Sophron din Siracuza* (a doua jumătate a secolului al V-lea î.Chr.) a scris mimi, gen de comedie uşoară. *Herondas* (secolul al III-lea î.Chr), ale cărui mimi ni s-au păstrat pe un papirus din Egipt, îl imită pe Sophron, ale cărui opere sunt pierdute. Aceşti mimi reproduceau scene din viaţa de toate zilele, în timp ce comedia lui Aristofan avea anumite tendinţe şi teze politice.

[75] Desigur că Platon, în scrierile sale glumeşte adesea şi reproduce scene de genul celor care făceau obiectul mimilor lui Sophron, de unde şi această afirmaţie, poate inventată cu scop etiologic, că Platon a introdus mimii lui Sophron la Atena.

[76] *Dionysios,* fiul lui Hermocrates, este Dionysios cel Bătrân, care a fost tiran Siracuzei de la 405 la 368/367 Î.Chr. Platon a făcut prima sa călătorie în Sicilia la 388/387 Î.Chr., probabil nu fără intenţii politice. Ştim cum s-a soldat această călătorie: cu vânzarea lui Platon ca sclav la Egina, care era în stare de război cu Atena şi răscumpărarea lui de către Anniceris.

[77] Textul transmis de manuscrise este deteriorat în acest loc. Poate că ar trebui citit *telos* în loc de *auto,* aşa cum sună şi traducerea dată aci.

[78] *Dion* este cumnatul lui Dionysios cel Bătrân şi mare aderent şi prieten al lui Platon. *Aristomenes,* partizan al lui Dion; nu ne e cunoscut din altă parte.

[79] *Pollis,* spartan, navarh în 396/3]5, a fost învins de Chabrias la Naxos îh 376, celebru prin faptul că 1-a vândut pe Platon, în Egina, în anul 388 sau cel mai târziu în 387 î.Chr.

[80] *Charmandros,* fiul lui Charmandrides, cetăţean din Egina, citat numai aici, după Favorinus.

[81] în acest timp, Egina era în stare de război cu Atena. Platon a putut fi vândut cel mai târziu până în 387.

[82] *Anniceris din Cyrene,* filozof din şcoala lui Aristip. A fondat o sectă a acestei şcoli cirenaice sau hedoniste, despre care vezi Diogenes Laertios, II, 96 şi urm.

[83] *Chabrias,* vestit general al atenienilor.

[84] *Hetike,* oraş în Achaia pe malul mării; în anul 373 Î.Chr. a fost înghiţit în întregime de mare în urma unui cutremur. Atunci va fi pierit şi navarhul Pollis, după spusele lui Favorinus.

[85] A doua călătorie a lui Platon în Sicilia a avut loc în anul 369 î.Chr., la Dionysios cel Tânăr, tiranul care succedă tatălui său cu acelaşi nume.

[86] *Theodotas,* probabil un partizan al lui Dion; ne este cunoscut din acest text şi din *Epistolele* platoniciene III şi VII.

[87] Scrisoarea aceasta a lui Archytas către Dionysios cel Tânăr este, după toate probabilităţile, un fals, deşi împrejurările tratate în ea corespund cu realitatea.

[88] în greceşte nu există obiceiul de a se adresa cuiva la persoana a Ii-a plural. Până şi omul de rând, adresându-se persoanelor sus-puse sau chiar suveranilor, întrebuinţa singularul „tu".

[89] A treia călătorie în Sicilia, tot la Dionysios cel Tânăr, a avut loc în anul 361 î.Chr. Platon a plecat cu promisiunea că tiranul va ridica condamnarea la exil împotriva Iui Dion, unchiul tiranului, prietenul şi discipolul lui Platon. Dionysios nu s-a ţinut de cuvânt şi Platon s-a întors pentru totdeauna la Atena.

[90] *Pamphile,* scriitoare egipteană pe care am mai întâlnit-o când am vorbit despre Thales (vezi cartea I, n. 23 de la Thales).
[91] *Megalopolis,* oraş din Arcadia.
[92] *Chabrias.* general al atenienilor, pe care l-am mai întâlnit (vezi n. 83).
[93] *Logos* este cuvântul, poate, cu cele mai multe semnificaţii în greceşte şi nu este uşor de ales sensul potrivit într-un pasaj dat. El înseamnă rând pe rând: cuvânt, vorbire, tratat, raţiune, raport, proporţie, judecată (logică), noţiune (mai rar), definiţie (în logică).
[94] *Leodamas din Thasos,* matematician, citat în catalogul matematicienilor la Proclos, *Inprimum Euclidis Elementorum librum Commentarii,* p. 66, 15 ed. Friedlein; vezi şi p. 211, 18 şi urm. Epistola a Xl-a platoniciană este adresată lui Leodamas.
[95] Metoda analitică se referă aici la geometrie şi matematică în general. Vezi Produs, p. 211, 18 şi urm.
[96] Despre antipozi vorbeşte Platon în *Timaios,* p. 63 *a.* Termenul *stoicheion,* în sensul de „element" material, nu este întrebuinţat înainte de Aristotel. Număr dreptunghiular este produsul a două numere inegale. *Perata* „limite" (sau, în traducere,

„lucruri care mărginesc") sunt punctul pentru linie, linia pentru plan şi planul pentru corpurile solide.
[97] *Lysias,* fiul **liţi** Cephalos, orator vestit, de care am mai vorbit.
[98] Discursul despre Eros, dragoste, din *Phaidros* al lui Platon este o pastişă făcută de Platon, scrisă în felul şi în stilul lui Lysias. Până azi sunt specialişti care cred că Platon a introdus în dialogul său un discurs real al lui Lysias.
[99] Preocupări gramatice şi lexicale se găsesc mai întâi la sofişti. Prodicos din Ceos s-a ocupat de sinonime; Protagora, de rectitudinea denumirilor. Platon nu s-a ocupat în mod special de gramatică, deşi în opera sa sunt reflecţii ce se pot valorifica în acest sens. O primă încercare timidă de a clasifica părţile de vorbire se găseşte la Aristotel *{Poetica,* cap. 20). Şi în alte părţi ale *Poeticii* şi ale operei lui Aristotel găsim elemente cu privire la limbă şi la gramatică *(Categoriile* şi *Despre interpretare,* mai ales începuturile acestor tratate).
[100] Platon ne dă, în diverse părţi ale dialogurilor sale, reflecţii şi expuneri ale părerilor filozofilor dinaintea lui. Totuşi, în mod mai sistematic, dar mai deformat, a făcut acest lucru şi Aristotel. In fine, tatăl doxografiei greceşti, adică al expunerii părerilor filozofilor greci anteriori, este Theofrast, elevul şi urmaşul lui Aristotel la conducerea şcolii peripateticiene. Deşi Platon pare să fi cunoscut atomismul lui Democrit, după cum reiese din dialogul *Timaios,* totuşi nu 1-a citat niciodată, fapt explicabil prin poziţia sa filozofică. Grecii s-au mirat de acest lucru şi au căutat să-1 interpreteze, după cum vom vedea mai departe. Avem aici, în § 24/25 (secţia XIX), rubrica biografiilor pe care am numit-o „primul inventator" *(heuretes).* în acest pasaj, cuvântul *protos* „primul" revine de şase ori.
[101] *Dion,* adversar al democraţiei siracuzane despre care am mai vorbit (vezi mai sus, n. 78), exilat de nepotul său Dyonisios cel Tânăr, tiranul din Siracuza; din anul 357 se află în război pe faţă cu acesta, reuşeşte să-1 răstoarne pe Dyonisios, dar este ucis în 354 la Siracuza. *Epistola a VII-a* a lui Platon (care, după părerea noastră, nu este autentică) se adresează partizanilor lui Dion, după uciderea acestuia, şi conţine informaţii preţioase ale autorului ei, care n-a trăit multă vreme după aceste evenimente.
[102] Preferăm forma *Mithradates* (= „dat de Mithra", zeul persan; compară numele „Dieudonne"), care e mai persană decât aceea de *Mithridates.* De asemenea, numele tatălui Orontobates îl preferăm celui transmis în mod obişnuit de mss. Rhodobates, ambele forme Mithradates şi Orontobates sunt adoptate de Hicks în ediţia sa.
[103] *Silanion,* cunoscut sculptor din Atena (jumătatea a doua a secolului al IV-lea, î.Chr.).
[104] *Heracleides* Ponticos sau Lembos ?
[105] *Theopomp,* poet comic din comedia veche contemporan cu Aristofan.
[106] *Anaxandrides* din insula Rhodos, poet comic din comedia medie.
[107] *Moria,* măslinul consacrat zeiţei Athena şi măslinii consacraţi din incinta Academiei (vezi Aristofan, *Norii,* versul 992).
[108] Am redat calamburul din textul grec după putinţă.
[109] *Alexis din Thurioi* - poet comic din comedia veche.
[110] *Ancylion,* numele unei comedii (poate de Eubulos ?).
[111] *Amphis,* poet comic din comedia medie.

[112] Platon, în ultimii ani ai vieţii lui, ar fi ţinut cursuri la Academie „despre bine"' după cum spune Aristoxenos, şi le descrie efectul asupra auditorilor.
[113] *Dexidemides.* titlul unei comedii de Amphis.
[114] Nu *Cratinos* din comedia veche, ci un altul, mai recent, din comedia nouă (secolul al III-lea î.Chr.).
[115] Vezi mai sus, n. 109.
[116] *Parazitul,* titlu de comedie care revenea destul de des. Aici, probabil, comedie a lui Alexis.
[117] *Anaxilas,* poet din comedia medie, de la care se dau aici trei titluri de comedie fără citare de versuri. Aici se termină numeroasele citate din comedia greacă în care era batjocorit sau ironizat Platon şi doctrina sa. Aceste citate sunt foarte importante pentru istoricul comediei greceşti, mai ales că piesele omise sunt în întregime pierdute, cu excepţia pieselor conservate ale lui Aristofan. Pentru filozofia lui Platon, ele sunt mai puţin importante şi îngreunează textul la Diogenes Laertios. Dar biograful nostru a socotit altfel.
[118] Urmează acum o serie de epigrame adresate de Platon unor băieţi şi femei. Ele sunt în general foarte slabe, însă apreciate de Diogenes Laertios. De aceea ne îndoim de autenticitatea lor. *Aster* („Astrul") numele unui băiat de care ar fi fost îndrăgostit Platon, după obiceiul grecesc.
[119] *Archeanassa,* curtezană din Colofon, amintită şi de Athenaios.
[120] *Agathon,* poet tragic, personaj în dialogul *Banchetul* al lui Platon; el trebuie să fi fost mai în vârstă ca Platon. Poate că este vorba de un alt tânăr, Agathon, al cărui nume se găseşte în primul vers al epigramei.
[121] Cuvântul grecesc e *sageneuo.* Este vorba de eretrienii prinşi în cursă de generalul persan Datis, eveniment

citat în mai multe locuri în literatura greacă (Herodot, VI, 94; Platon, *Legile,* III, p. 698 *d).*
[122] Aici se termină epigramele lui Platon pe care le citează Diogenes Laertios. Autenticitatea lor este, după cum am spus, mai mult decât îndoielnică. Ele ocupă nu mai puţin de patru paragrafe: 29-33. Epigrama anterioară conţine o ironie la amorurile Afroditei cu Ares, din Homer, *Odiseea,* cântul VIII, 266 şi urm. (vezi mai sus, n. 118).
[123] *Apollonios al lui Molon* (numit pur şi simplu şi *Molon)* - retor din Alabanda, stabilit la Rhodos; a fost profesorul lui Cicero. Ar fi scris lucrarea *Împotriva filozofiilor.*
[124] într-adevăr, Xenofon şi Platon nu se citează unul pe altul. Probabil că aici autorul considera ca lucrări similare dialogurile mici, socratice cu caracter moral din tinereţea lui Platon şi amintirile *(Memorabilia)* lui Xenofon, care în a doua parte a lor conţin şi părţi dialogate.
[125] Cele două lucrări, *Republica* lui Platon şi *Cyrupaideia* lui Xenofon, sunt destul de deosebite; deşi se pot găsi şi preocupări comune: idealul de guvernare şi de educare (a unui tânăr prinţ la Xenofon, Cyrus cel Mare.

[126] Desigur că Platon are dreptate, şi cartea lui Xenofon este o ficţiune, un roman istoric, în care autorul şi-a expus propriile sale opinii, fără a se preocupa de modul efectiv cum era educat un tânăr persan (vezi Platon, *Legile,* 649 *c).*
[127] *Memorabilia,* III, cap. 6, § 1.
[128] Antistene nu admitea decât judecăţi de identitate şi nu admitea posibilitatea de a afirma un predicat despre un subiect. De aceea, zicea el, nu există contradicţie: *ouk estin antilegein.*
[129] *Sathon,* nume propriu derivat din substantivul de gen feminin *săthe,* care înseamnă „membru viril". Caracterul insultător al dialogului este evident din capul locului. Mai departe, în lista operelor lui Antistene la Diogenes Laertios, VI, 16, avem titlul: *Sathon* sau *Despre contradicţie,* cărţile 1, 2, 3.
[130] Platon, *Phaidon,* p. 59 *c.* De altfel, şi Platon însuşi spune că a absentat la moartea lui Socrate, deoarece era bolnav (p. 59 *b;* cf. şi Diogenes Laertios, II, 65).
[131] *Idomeneus din Lampsacos,* elev şi prieten al lui Epicur (vezi *Epistola* lui Epicur adresată în ziua morţii sale lui Idomeneus, Diogenes Laertios, X, 22); ar fi scris lucrarea *Despre socratici,* din care pare a proveni informaţia lui Diogenes Laertios.
[132] Platon *Phaidon,* p. 59 *b* şi *Apologia,* p. 34 *a.*
[133] Nu ştim în ce operă a sa a făcut această observaţie Aristotel.
[134] Informaţia lui Favorinus trebuie să aibă un tâlc pe care nu-1 înţelegem. Numai Aristotel a rămas până la finele lecturii dialogului *Phaidon.*
"- *Philippos din Opus,* astronom şi matematician, elev al lui Platon. A editat *Legile* lui Platon şi pare să le fi adăugat dialogul *Epinomis,* care ni s-a păstrat ca operă a lui Platon.
[136] Vezi nota anterioară.
[137] *Euphorion din Chalcis* (Eubea, secolul al III-lea î.Chr.) - scriitor şi poet; a studiat filozofia la Atena. *Panaitios din Rhodos* -- filozof, fondator al stoicismului mediu (secolul al II-lea Î.Chr.).
[138] O calomnie de plagiat împotriva lui Platon, emanând de la Aristoxenos, care este aici direct citat. Noi ştim câtă imaginaţie aveau grecii când era vorba să găsească într-un text conţinutul altui text. Am avut un exemplu mai sus, deşi nu direct răuvoitor, în citatele din Epicharmos date de Alcimos (Diogenes Laertios, III, 9-17), pentru a ilustra dependenţa lui Platon de acest poet comic originar din Cos şi stabilit în Sicilia.
[139] Azi este unanim admis că *Phaidros* aparţine perioadei de maturitate a lui Platon, compoziţia acestui dialog plasându-se între *Phaidon* şi *Republica.*
[140] *Dikaiarchos din Messene* este, ca şi Aristoxenos din Tarent, discipol imediat al lui Aristotel şi adversar al lui Platon.
[141] *Xenocrate din Chalcedon,* filozof, elev direct al lui Platon, al treilea scolarh în succesiune al Academiei, după Platon şi Speusip. Sensul poveştii este că nu trebuie să săvârşeşti acţiuni violente în stare de mânie sau de ebrietate, pe care să le regreţi mai apoi.
[142] Platon, *Legile,* p. 808 *b.*
[143] *Ibidem,* p. 663 *e.*

[144] Filip s-a suit pe tronul Macedoniei în anul 360 î.Chr., iar Platon moare în anul 347.
[145] *Myronianos din Amastris în Paflagonia,* scriitor, citat de mai multe ori la Diogenes Laertios. L-am întâlnit în cartea I § 12 şi îl vom mai întâlni în cărţile IV. V şi X.
[146] Boala aceasta este îndeobşte cunoscută în antichitate. Poate că are altă semnificaţie decât cea de a fi mâncat de păduchi. Am întâlnit această boală, de care ar fi murit, şi în *Viaţa* lui Ferekyde din Syros (Diogenes Laertios, I, 118 şi urm.).
[147] Desigur, testamentul lui Platon este un text interesant, pe care ni 1-a transmis antichitatea sau, mai bine zis, sârguinţa lui Diogenes Laertios. El nu e complet. Lipseşte cel puţin începutul, după cât ni se pare. In privinţa aceasta, testamentul lui Aristotel, păstrat tot de Diogenes Laertios (cartea a V-a) este mai complet şi mai interesant.
[148] Această primă frază este, probabil, luată de Diogenes Laertios din autorul la care a. găsit testamentul lui Platon. Textul testamentului, ciuntit la începutul lui, urmează după această primă frază, care e tot un citat, dar din autorul de care am vorbit. Pentru testamentul lui Aristotel şi al altor trei peripateticieni, pe care le vom vedea mai târziu, e aproape sigur că ele provin de la Ariston din Ceos, care parc să fi scris *Vieţile* filozofilor peripateticieni. Pentru testamentul lui Platon ne-am gândi la Hermip din Smyrna, elevul lui Callimah, care a scris despre *Vieţile filozofilor.*
[149] *Obolos,* „obol", a şasea parte a unei drahme. Celelalte măsuri de greutate şi monedele le cunoaştem din notele anterioare.
[150] Personajele acestea nu le cunoaştem din altă parte, afară de Speusip, nepotul lui Platon, fiul surorii acestuia, Potonc şi poate de Eurymedon şi Demetrios.
[151] Epitafurile care urmează § 43-45 sunt mai mult sau mai puţin reuşite; între ele. două de Diogenes Laertios.
[152] Paragraful 46 conţine lista discipolilor lui Platon, cei mai mulţi cunoscuţi. Citǎm pe cei mai puţin cunoscuţi. *Hestiaios din Perinthos* - nu-1 cunoaştem din altă parte; *Amyclos din Heraclea, Erastos* şi *Coriscos din Scepsis*

— doi platonicieni din cercul de la Assos în Troada, prieteni cu Aristotel. *Epistola a Vi-a* platoniciană este adresată lor şi lui Hermias. Aristotel îl citează pe Coriscos în tratatele sale acroamatice când vrea să dea exemplificări ale teoriilor sale. *Timolaos din Cyzic* e citat şi de Athenaios. Pe următorii trei nu-i cunoaştem mai de aproape. *Hippothales* este un personaj în dialogul *Lysis* al lui Platon. *Callippos din Atena* a fost elevul lui Platon şi tiran la Siracuza. Pe următorii doi nu-i cunoaştem din altă parte. Cele două femei eleve ale lui Platon - *Lastheneia din Mantinea* şi *Axwthea din Phlius* - sunt citate şi de alţi autori. *Chamaileon din Pont* este un peripatetician, scriitor de istorie literară, contemporan cu Heracleides Ponticos. *Hyperides* este celebrul orator, prieten cu Demostene, susţinător al democraţiei. *Lycurgos* este faimosul orator partizan al lui Demostene, om sever şi integru care a condus afacerile băneşti ale Atenei. Nu a rămas de la el decât un singur discurs *Contra lui Leocrates. Polemon,* probabil filozoful academician, scolarh al Academiei după Xenocrate, împreună cu *Crates* academicul.

Pe *Sabinos* nu-1 cunoaştem mai de aproape. *Mnesistratos* mai e amintit de Diogenes Laertios (VII, 177).

[153] Pasaj foarte important prin problemele pe care le pune, chiar dacă nu le putem rezolva. Aici apar două participii feminine la dativ, acompaniate de pronumele personal *soi.* Deci textul se adresează unei persoane de gen feminin, pusă la persoana a Ii-a. De aici s-a tras concluzia că întreaga operă *Vieţile şi doctrinele filozofilor* a lui Diogenes Laertios era adresată unei femei, probabil sus-pusii. în restul operei lui Diogenes Laertios se mai întâlneşte o singură dată o adresare directă către o persoană indicată cu pronumele personal acuzativ singular *se,* unde genul nu este determinat (Diogenes Laertios, X, 29). Din pasajul nostru - II, 47 - s-a tras concluzia că opera lui Diogenes Laertios era precedată de o prefaţă dedicatorie, adresată unei persoane feminine, prefaţă care s-a pierdut. S-a mai făcut şi ipoteza că Diogenes Laertios a copiat textul său dintr-un izvor care se adresa unei persoane feminine şi, cu neglijenţa ce-1 caracterizează, a lăsat textul adresat la persoana a Ii-a singular, deşi expunerea generală a operei sale este la persoana a IlI-a. Nu putem decide între aceste două ipoteze. Totuşi, nu vrem să lăsăm nemenţionată o afirmaţie a lui Paul Monceaux, *Les Africains. Etude de la litterature latine d'Afnque. Les Paîens,* Paris, 1894, p. 354. Acest cercetător al literaturii latine din Africa face aici o afirmaţie fără a o susţine cu nici un fel de texte, că Diogenes Laertios ar fi trăit la curtea împărătesei Iulia Domna, soţia lui Septimiu Sever, ambii mari susţinători ai artelor, la a căror curte se aflau scriitori şi savanţi vestiţi pe timpul acela. Noi nu ştim absolut nimic despre viaţa lui Diogenes Laertios şi nu credem că există vreun text antic care să justifice afirmaţia lui Monceaux. Totuşi, timpul când a trăit Diogenes Laertios (începutul secolului al III-lea d.Chr.) dedus pe cale de consideraţii literare şi filozofice, corespunde cu domnia lui Septimiu Sever (193-211 e.n.) şi a soţiei sale Iulia Domna. Astfel s-ar putea face conjectura că Iulia Domna ar fi persoana căreia i se adresează Diogenes Laertios în *Viaţa lui Platon* (cartea a IlI-a, § 47). Aceasta ca o ipoteză neconfirmată de vreun text.

[154] „în linii generale sau în rezumat", opus lui „în detaliu", se întâlneşte adesea la Diogenes Laertios şi în toată literatura doxografică şi biografică greacă. Termenii variază, dar ideea e aceeaşi. Se pare că izvorul lui Diogenes Laertios neavând o expunere de detaliu, ci numai una generală, acesta face din necesitate o virtute şi se referă la proverbul cu bufniţele. Cuvântul *synagoge* s-ar găsi şi în titlul operei lui Diogenes Laertios, după cum afirmă Martini.

[135] Proverb: la Atena erau atâtea bufniţe, încât a duce bufniţe la Atena însemna a face un lucru inutil.

[156] *Zenon din Elea,* faimosul discipol al lui Parmenide. Zenon, prin dificultăţile *(aporiai)* sale cu privire la admiterea mişcării în lume, a devenit vestit. Problemele ridicate de el se discută până în ziua de azi (vezi *Viaţa* lui la Diogenes Laertios, cartea a IX-a, cap. V, 25-29).

[157] Aristotel, *Despre poeţi* (în trei cărţi). Este vorba de lucrarea ce se găseşte în lista operelor lui Aristotel de la Diogenes Laertios, V, 22.

[158] *Alexamenos din Styra* (în Eubea), sau din *Teos,* mai este citat, în afară de aici, şi de Athenaios. Şi antichitatea ezită de multe ori în indicarea locului de origine a unui autor. întrucât unii dintre ei, plecând din ţara lor şi devenind cetăţeni ai altor oraşe, şi-au schimbat apartenenţa statală şi titulatura.

[159] Compară, pentru aceste definiţii şi explicaţii care urmează, şi Albinos, *Introducere la dialogurile lui Platon,* ed. C. F. Hermann, p. 148-151. Albinos trăieşte în secolul al II-lea d.Chr. (vezi Albinos, *Epitome,* par Pierre Louis, Paris, 1945, p. XIV), deci anterior cu ceva lui Diogenes Laertios. De altfel, ambii autori par a copia acelaşi izvor literar.

[160] Compară Albinos, *ibid.,* III, p.148, şi pentru cele ce urmează la Diogenes Laertios.

[161] Un autor tragic prezenta la concurs, la sărbătorile lui Dionysos, o trilogie tragică compusă din trei tragedii. La Eshil, cele trei tragedii erau legate prin dezvoltarea unui subiect comun, în afară de *Perşii,* care fac excepţie, pe când la Sofocle şi Euripide cele trei piese dintr-o trilogie n-aveau legătură între ele. Trilogia tragică era urmată de o a patra piesă, numită dramă satirică şi care, împreună cu trilogia tragică, forma o tetralogie. Drama satirică n-are nici o legătură cu comedia veche, atică, dar a avut o influenţă importantă asupra comediei medii. Platon nu s-a gândit niciodată să scrie dialogurile sale în cadrul unor tetralogii, aşa că aranjamentul acesta arbitrar e dat de gramaticul Thrasyllos (vezi şi I. Zarnfirescu, *Istoria universala a teatrului,* voi. I, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1958, p. 29 şi urm.).

[162] Dialogul numit *Atlanticul* este dialogul *Critias,* care ni s-a păstrat (în continuarea lui *Timaios),* în care se întâlneşte pentru prima dată mitul Atlantidei.

[163] Ni s-a păstrat întreaga operă scrisă a lui Platon, ba încă, în plus, şi unele dialoguri neautentice. Din dialogurile citate de Diogenes Laertios criticii moderni le declară neautentice pe următoarele: *Cleitophon, Hiparh, Rivalii, Minos, Alcibiade II* (îndoielnic) şi *Epistolele,* a căror autenticitate în parte este contestată.

[164] Filozoful Platon este un dogmatic, dar (în sensul stabilit de Diogenes Laertios, I, 16) părerile lui au variat extrem de mult, rămânând însă la anumite dogme fundamentale în lunga sa carieră filozofică. El însuşi, în faza critică ce urmează după maturitate, îşi critică doctrina ideilor, arătându-i insuficienţele în dialogul *Parmenide,* Şi apoi încearcă s-o facă mai suplă, spre a preîntâmpina obiecţiile, în *Sofistul* şi *Politicul.* în *Philebos* nici nu mai vorbeşte de loc de idei, deşi nu pare să le fi abandonat. în ultima fază a carierei sale filozofice, el ajunge, sub influenţa prtagorismului, la afirmarea ideilor-numere sau a numerelor ideale, doctrină greu de înţeles, întrucât în această fază n-a scris nimic, şi le cunoaştem aceste ultime concepţii ale filozofului - pe care

Aristotel le numeşte *ăgrapha dogmata* „doctrine nescrise" -din critica lui Aristotel şi din comentatorii acestuia. Din cauza labilităţii doctrinei idealiste platonice se explică de ce Academia medie fondată de Arcesilaos şi, în prima sa fază şi Academia nouă fondată de Carneade iau o orientare sceptică.
[165] *Oaspetele,* „străinul"' *eleat* şi *Oaspetele atenian* sunt personaje fictive, care [a]Par primul în *Politicul* şi *Sofistul,* iar al doilea în *Legile.*

[166] Observaţiile lui Diogenes Laertios sau ale izvorului său merită a fi reţinute.
[167] *Inducţia (epagoge)* în antichitate avea cu totul alt sens decât în logica modernă de la Bacon încoace, după cum se poate vedea şi din definiţiile şi exemplificările date de Diogenes Laertios.
[168] Inducţia prin contradicţie duce la sofisme şi nu are de-a face cu inducţia propriu-zisă.
[169] *Psyche* este, în filozofia lui Platon, principiu de mişcare. Deci tot ce se mişcă fără a fi împins de alt lucru, tot ce se mişcă prin sine şi de la sine, are suflet, *psyche.* Astfel, piatra magnetică (după Thales), sferele aştrilor şi animalele au suflet.
[170] Aici este vorba de ceea ce se numeşte în logica modernă „inferenţă", concluzia trasă de la un fapt particular la alt fapt particular. Exemplul dat mai jos de Diogenes Laertios e foarte adecvat: ucigaşul şi petele de sânge găsite pe el.
[171] Definiţia inducţiei propriu-zise e foarte bună şi satisfăcătoare din punctul de vedere şi al logicii modeme. Dar grecii cereau, pentru justificarea trecerii de la particular la general, o enumerare completă a tuturor cazurilor particulare, iar cum acest lucru nu este posibil, li se părea că inducţia este o formă de concluzie inferioară faţă de silogismul deductiv, care conchide de la general la particular cu ajutorul unui termen mediu.
[172] Exemplul dat de Diogenes Laertios pentru o inducţie propriu-zisă se găseşte în dialogul *Phaidon* al lui Platon, p. 70 c şi urm.
[173] Dacă contrariile se nasc pe rând unele din altele (din mic se naşte cel mare şi invers etc), iar din viaţă se naşte moartea, atunci şi viaţa trebuie să se nască din moarte şi, ca atare, trebuie să existe suflete în Hades.
[174] Această schiţă extrem de condensată a evoluţiei tragediei greceşti este corectă şi interesantă.
[175] Aici este vorba de împărţirea filozofiei în trei părţi, care pare a proveni de la Xenocrate şi rămâne clasică de la epicurieni şi stoici încoace. Aceste trei părţi sunt: logica (la Epicur, canonica), fizica şi etica. Aici dialectica ar corespunde cu logica. Platon şi Aristotel împărţeau întregul domeniu de cunoaştere a filozofiei în teoretic şi practic. Platon mai adăuga şi partea făuritoare a activităţii umane *(poietike)* de pe urma căreia rămâne un obiect făurit.
[176] *Thrasyllos,* gramatician şi astrolog; a trăit la Rhodos şi apoi la Roma, la curtea lui Tiberius. A murit pe la 36 d.Chr.
[177] După ce ne-a vorbit de forma dramatică a dialogurilor în § 50 după izvorul său de acolo, aici revine asupra aceleiaşi chestiuni, probabil după un nou izvor.
[178] *Dionysii* - sărbători consacrate lui Dionysios. La Atena erau trei astfel de sărbători: 1) Marile Dionysii, serbate în luna Elaphebolion (martie-aprilie), se subînţeleg atunci când se vorbeşte numai de Dionysii; 2) Micile Dionysii, numite şi „Dionysiile de la ţară", spre deosebire de Marile Dionysii, care sunt numite şi „Dionysiile de la oraş"; se serbau în luna Poseideon (decembrie-ianuarie); 3) Leneenele în luna Anthesterion (februarie-martie). *Panatheneele* — una dintre cele mai mari şi populare sărbători ale atenienilor. Ele erau două la număr: 1) Marile Panathenee,

serbate în luna Hecatombaion (iulie-august), în care o procesiune solemnă a tot ce avea Atena mai de seamă - tineri, fete, călăreţi, bătrâni - se îndrepta către templul zeiţei Athena pentru a-i aduce un peplos, o haină brodată, în dar. Scene din procesiunile Panatheneelor au fost imortalizate pe frizele templului Parthenon de pe Acropole, operă a lui Fidias sau executată sub conducerea lui directă, reprezentând una dintre cele mai frumoase realizări ale artei plastice; 2) Micile Panathenee - sărbătoarea oalelor *(chytoî),* avea loc în luna Anthesterion (februarie-martie), în ziua a treia a Anthesteriilor (sărbătoarea florilor) şi consta într-o procesiune în care era purtată o oală cu fel de fel de fructe.
[179] Vezi mai sus, n. 161.
[180] Aceeaşi acuzaţie de plagiat se găseşte mai sus (Diogenes Laertios, III, 37) şi este atribuită lui Aristoxenos, duşmanul lui Platon. Probabil, Aristoxenos este izvorul lui Favorinus, care la rândul său e izvorul lui Diogenes Laertios. Acesta pare să fi uzat foarte mult de operele lui Favorinus.
[181] Din textul dialogurilor *Sofistul* şi *Politicul* reiese că Platon avea intenţia să scrie şi un dialog intitulat *Filozoful,* pe care pare a nu-1 fi scris niciodată. Probabil că în mod arbitrar, cunoscându-se această promisiune de a scrie un dialog *Filozoful,* s-a dat acest titlu, ca al treilea, dialogului *Epinomis,* care, după toate probabilităţile, nu este de Platon, ci de elevul său Philippos din Opus.
[182] *Epistolele* transmise sub numele lui Platon, în număr de 13, au fost mai întâi, în secolul al XlX-lea, contestate de filologi ca fiind ale lui Platon, apoi, în secolul al XX-lea au început să fie considerate ca autentice. Un partizan al autenticităţii a fost şi J. Burnet. Lupta s-a dat mai ales în jurul *Epistolei a VII-a,* cea mai amplă, cu o expunere doctrinală importantă, de autenticitatea căreia, dacă era dovedită, depindea şi soarta celorlalte epistole, în cea mai mare parte. Noi nu credem în autenticitatea *Epistolei a VII-a;* motivele ar fi prea amplu de expus aici, însă le-am dezvoltat în altă parte *(L'Orient et Ies origines de l'idealisme subjectif dans lapensee europeenne,* I, Paris, 1946, p. 118 şi urm.). Totuşi, am înclina să considerăm ca autentice *Epistolele a VI-aşiaXI-a.*
[183] Expresiile ,.noroc", „fericire" şi „bucurie" sunt formule de urare care au cam acelaşi sens. *Cleon,* nu ne este cunoscut.
[184] *Aristodem* din demul Cydathenaion (numit „cel Mic") - elev al lui Socrate (Xenofon, *Memorabilia,* 1,4; Platon. *Banchetul.* 173 *b* şi 218 *b);* este probahil- cel căruia îi este adresată *Epistola a X-a.* în scrisoare, el ar fi partizan al lui Dion. *Hernvas din A tarneus* este faimosul potentat din Asia Mică, socrul lui Aristotel, de care vom avea ocazia să ne ocupăm în *Viaţa* acestuia. *Leodamas* sau Laodamas, este matematicianul elev al lui Platon, despre care am vorbit într-o notă anterioară. *Perdiccas* al III-lea, fiul lui Amyntas al Il-lea, rege al

Macedoniei (370-359 î.Chr.).
[185] în aceşti alţi câţiva intră, probabil, şi Dercyllides, citat în *Eisagoge* a lui Albinos, cap. IV, p. 149, ed. C. F. Hermann.
[186] *Aristophanes din Byzantion* a trăit cam între anii 250 şi 180 Î.Chr, urmaş al lui Eratostene la conducerea bibliotecii din Alexandria, predecesor al lui Aristarh;

gramatician si filolog, a fost una dintre marile figuri ale acestor discipline în antichitate. Aici îl vedem împărţind dialogurile lui Platon în cinci trilogii (deci 15 dialoguri), iar restul lăsându-le fără o ordine deosebită. Clasificarea aceasta nu ni se pare mai fericită decât cea a lui Thrasyllos.
[187] Toate aceste dialoguri cu care încep diverşii editori sau filologi seria dialogurilor sunt arbitrar alese! după criterii ce nu ne sunt prea evidente.
[188] Dialogurile declarate de Diogenes Laertios ca apocrife sunt corect alese. Dintre ele, *Midon, Feacienii, Chelidon, Hebdomada (Ziua a şaptea), Epimenide* nu ni s-au păstrat. Pe celelalte le posedăm şi cercetătorii moderni sunt de acord în a le considera neautentice. Leon, căruia Favorinus îi atribuia, după spusele lui Diogenes Laertios, dialogul *Alcyon,* este probabil Leon din Byzantion, un elev al lui Platon. Este citat şi de alţi autori.
[189] Stilul lui Platon nu este esoteric sau hermetic, deşi nu se adresa celor mulţi, ci unor aleşi puţini la număr. El întrebuinţează limbajul comun atic care se vorbea la Atena pe timpul său şi este interesant felul cum a putut să-şi exprime ideile cele mai abstracte cu ajutorul unei limbi şi al unui vocabular lipsit de tehnicitate, fapt care a contribuit la succesul literar al operelor lui.
Cuvântul grec *sophos,* „înţelept", care se aplică şi la abilitatea manuală, tehnică.
[190] Dacă Platon întrebuinţează aceiaşi termeni în sensuri foarte diferite, aceasta se datoreşte limbii greceşti, care are această facultate în gradul cel mai înalt de a exprima lucrurile cele mai diferite prin acelaşi termen. Sensurile polarizate, opuse, exprimate prin acelaşi cuvânt, sunt foarte răspândite în limba greacă: *phărmăkon* înseamnă şi „medicament" şi „otravă". Exemple de acest fel sunt foarte numeroase. Sensurile unui cuvânt ies unele din altele, cu legătura cea mai uşoară între ele. Aceste lucruri sunt binecunoscute de specialişti.
[191] Nauck, *TGF[1],* fragm. 473.
[192] Manuscrisele au, în loc de *kakou* „rău", *kalou,* ceea ce este o lectură imposibilă. Am restabilit lectura *kakou,* aşa cum citesc şi Cobet, Hicks şi alţii. De altfel, conjectura e veche şi a fost făcută şi de Casaubonus (1559-1614). Nu e de mirare că Platon întrebuinţează cuvântul *phaulos* în trei, patru sensuri diferite: „inferior", „simplu", „rău", „mic". Mai putem adăuga noi sensurile, „urât", „laş", „ieftin", aşa de diferite unele de altele şi care se exprimă toate prin acelaşi cuvânt, conform caracteristicii limbii eline.
[193] Aici, *idea,* la Platon, este un termen tehnic filozofic pentru „idee" şi poate fi luat în accepţiile indicate de Diogenes Laertios.
[194] Ideile platonice sunt neschimbătoare, deci nemişcate; aici Diogenes Laertios, sau mai curând izvorul său, nu redă tocmai exact concepţia platoniciană când spune că ideea nu e nici în repaus, nici în mişcare. Ideile, în concepţia lui Platon, sunt unice. Fiinţele matematice (figurile geometrice şi numerele aritmetice) sunt multiple, dar neschimbătoare, ele fiind intermediare între idei şi lucrurile sensibile, acestea din urmă fiind şi multiple, şi schimbătoare.

[195] Probabil este vorba de dubla afirmaţie sau dubla negaţie a contrariilor, cum avem cazul aici.
[196] Recomandările făcute aici se pot'aplica la cercetarea oricărei doctrine a unui filozof şi nu numai la Platon.
[197] Semnele diacritice sunt descrise cu cuvinte în manuscrisele lui Diogenes Laertios.
[198] *Antigonos din Carystos,* biograf important al filozofilor (secolul al III-lea Î.Chr.), de care am mai vorbit. A scris *Vieţile filozofilor,* din care *Viaţa lui Zenon,* citată aici, este o parte.
[199] Este vorba, probabil, de ediţii noi ale lui Platon, însemnate cu semnele diacritice menţionate mai sus.
[200] Aici începe o doxografie a lui Platon destul de amplă (§§ 67-79) care este exclusiv bazată pe dialogul *Ti mai os* al lui Platon. Nu vom face trimiteri de pas cu pas la acest dialog. Ele se găsesc în ediţia lui Hicks. Cel ce vrea să vadă mai în adâncime apropierile dintre doxografia dată de Diogenes Laertios şi dialogul *Timaios,* trebuie să citească dialogul întreg. Dacă facem bilanţul informaţiilor pe care ni le dă Diogenes Laertios despre doctrina lui Platon (inclusiv cele luate de la Alcimos), constatăm că toate se cam reduc la conţinutul dialogurilor *Phaidon* şi *Timaios,* poate şi *Phaidros.* Este vorba de Diogenes Laertios şi de izvorul lui, întrucât, desigur, Diogenes Laertios nu este un autor original, ci un erudit care îşi culege ştiinţa din toate părţile de unde poate. Dar cam aceasta este situaţia şi în evul mediu. Şi în timpul acestuia, Platon n-a fost cunoscut direct decât prin cel mult aceste trei dialoguri, mai ales prin *Phaidon* şi *Timaios.*
Fireşte însă, autorul doxografiei privitoare la Platon, în Diogenes Laertios, cunoştea foarte probabil pe Platon în întregime, chiar dacă celelalte dialoguri, precum *Gorgias, Republica, Teetet* etc, sunt mai puţin puse la contribuţie.
[201] Doxograţia lui Platon începe cu sufletul. Aici se dă teoria împărţirii sufletului în trei părţi, pe care Platon o dezvoltă şi în dialogurile *Phaidros* şi *Republica.* Dar autorul de la care se inspiră Diogenes Laertios are în vedere textele din *Timaios,* după cum se poate uşor vedea la o lectură paralelă. în schimb, în dialogul *Phaidon,* care pare anterior seriei lui *Phaidros* şi *Republica,* Platon susţine în cadrul filozofiei sale că sufletul este *monoeides,* adică unitar, simplu, necompus din părţi, tocmai pentru a-i dovedi nemurirea. Ceea ce e compus din părţi se destramă. Ceea ce este simplu n-are în ce să se risipească. Vedem deci cum Platon îşi schimbă planurile de gândire.
[202] Expunerea care urmează (§ 68) se aplică atât la sufletul în om, care în concepţia lui Platon este un microcosm, cât mai ales la univers, care e macrocosmul. Cercul interior divizat reprezintă ecliptica pe care se mişcă cele 7 planete şi este înclinat faţă de primul cerc nedivizat şi exterior, care reprezintă sfera stelelor fixe legată de ecuator. In loc de „se mişcă" *kineisthai,* manuscrisele lui Diogenes Laertios [a]u „se află" *keisthai.* Noi acceptăm lecţiunea *k<in>eisthai,* care se găseşte la Hicks şi credem că expresiile „la stânga" şi „la dreapta" se referă la mişcarea planetelor, care

are loc în direcţie contrară celei a stelelor fixe, deşi sunt antrenate şi planetele în mişcarea zilnică a cerului.
[203] Vezi nota anterioară.
[204] Platon admite, în cadrul filozofiei sale, existenţa unui „suflet al universului", deoarece tot ce are mişcare înnăscută şi de la sine are suflet, iar universul, care se mişcă prin revoluţia sferei cereşti, are deci un suflet al lui.
[203] Despre identitate *(tauton)* şi alteritate *(thateron),* Platon s-a ocupat în dialogul *Sofistul,* însă pe plan metafizic şi gnoseologic. Aceste teorii din *Sofistul* sunt aplicate, pe plan cosmologic, în dialogul *Timaios* al lui Platon.
[206] Platon nu numeşte materia niciodată *hyle,* ca aici (termenul este aristotelic), dar el cunoaşte perfect noţiunea de materie.
[207] Elementele materiale: foc, aer, apă, pământ sunt constituite la Platon (vezi dialogul *Timaios),* după exemplul pitagoricienilor, din triunghiuri elementare.
[208] Triunghiul din care e format Pământul are o formă specială, care o face inaptă de a trece în forma triunghiurilor celorlalte elemente. De aceea, pe când celelalte elemente, prin transformarea triunghiurilor lor elementare, pot trece şi se pot preface unele în altele, Pământul singur nu este transformabil în alt element.
[209] Aici, Platon face uz de teoria corpurilor regulate, adică a corpurilor solide formate din poligoane regulate drept feţele lor, desăvârşită de marele matematician Teetet şi ale cărui teorii se găsesc consemnate în cartea a XIII-a a lui Euclid. în fond, nu orice feluri de poligoane regulate pot închide un corp solid în ele. în realitate sunt numai cinci astfel de corpuri care au primit numele de regulate. Patru dintre ele, Platon le împarte la elementele lor: tetraedrul (Diogenes Laertios zice piramida, ceea ce e aproximativ exact; tetraedrul e o piramidă, dar nu orice piramidă e tetraedru), care e forma elementului foc, octaedru pentru apă, icosaedru pentru aer şi cubul pentru pământ. Mai rămâne dodecaediul, a cărui formă Platon pare a o atribui universului în întregime. Despre Teetet, vezi B. L. van der Waerden, *Erwachende Wissenschafit,* 1956, p. 282 şi urm.
[210] La Aristotel, fiecare dintre cele patru elemente materiale ale lui au un „loc propriu" *{pikeios topos)* spre care tind: focul în sus, pământul în jos, adică spre centrul lwntj, iar apa şi aerul au locuri intermediare. Aceasta nu este concepţia lui Platon. La I acesta, sub influenţa atomiştilor, mişcarea de revoluţie a lumii împinge, uneşte sau j separă elementele printr-o mecanică inerentă vârtejului, pe când concepţia Jui Aristotel în această privinţă este mai arierată, de natură să ducă la idei mistice, deşi în ansamblul ei concepţia cosmologică a lui Aristotel este mai puţin teologică decât cea a lui Platon. J
[211] Aici se învederează concepţia finalistă a lui Platon, care, fiind reluată de j Aristotel, a ţinut pe loc ştiinţa în tot timpul evului mediu până la finele secolului al I XVI-lea e.n. Despre concepţia finalistă a lumii, vezi Platon, *Phaidon,* p. 97 *b* şi urm., 1 unde se vede istoricul ei în platonism şi se poate întrevedea cât de fatală urma ea să fie progresului ştiinţelor naturii.
[212] în *Timaios,* Demiurgul, adică Creatorul, după terminologia lui Diogenes Laertios, creează lumea luând ca model şi contemplând ideile. La Platon, ideile au o existenţă independentă de creator, cel puţin în *Timaios.* Nici în dialogul *Republica* nu ne spune Platon, când vorbeşte de ideea supremă a binelui, că binele conţine toate celelalte idei. Concepţia după care ideile sunt reduse la o existenţă în intelectul divin este pe calea mistică ce merge la neoplatonism, deşi anterioară acestuia. Diogenes Laertios nu cunoaşte neoplatonismul. Dar neoplatonismul a fost preparat cu mult înainte de Platon. La Poseidonios şi Albinos se găsesc începuturi (vezi Willy Theiler, *Die Vorbereitung des Neuplatonismus,* 1930).
Această concepţie mistică despre existenţa ideilor în intelectul divyi a avut mare priză asupra părinţilor bisericii creştine cu simpatii platonizante sau, mai bine zis, neoplatonizante.
[213] Universul însufleţit de sufletul universal este, după Platon, un mare animal perfect. El e neted pe dinafară, adică se termină cu sfera stelelor fixe şi n-are organe, întrucât, conform concepţiei lui Platon, nu are nevoie de ele.
[214] După concepţia lui Platon, universul nu este nepieritor prin esenţa sa, ci numai fiindcă nimic nu intervine ca să-1 distrugă, divinitatea fiind bună şi „lipsită de invidie".
[213] Aici, iarăşi Platon aplică ideile sale de cauzalitate finală, care sunt dominante în filozofia sa.
[116] Aceeaşi reflecţie ca în n. 211.
[217] *Dynamis,* am tradus-o priin „calităţi". Este vorba de proprietăţile corpurilor elementare. *Stereâ* am tradus cu „solide elementare". Este vorba de cele patru elemente formate din poliedri regulaţi indicaţi mai sus, în n. 209. După această concepţie, apa şi aerul sunt cele două medii proporţionale între foc şi pământ.
[218] *Aion,* eternitatea nenăscută, neschimbătoare şi nepieritoare este ideea prin participare la care ia fiinţă timpul. După această concepţie, dacă n-ar exista universul cu rotaţia lui, creaturile şi devenirea n-ar exista nici timpul. Aristotel defineşte timpul ca numărul mişcării.
[219] în concepţia anticilor există mişcare mecanică prin împingere sau tracţiune şi mişcare spontană într-un lucru care are suflet, mişcare pe care Diogenes Laertios o numeşte aici mişcare însufleţită, cum e cea a universului posesor al unui suflet universal.
[220] Deoarece modelul, adică în lumea ideilor lui Platon există ideile diferitelor animale, şi universul posedă aceste animale, care există prin participare la idei. Participarea platonică este în fond o metaforă goală prin care se explică toate fără a se explica realmente nimic. Aceasta o spune şi Aristotel în critica făcută de el doctrinei ideilor.
[221] Cuvântul grec *(Timaios,* p. 40 *b)* este *eillomenen.* Sensul pasivului este acelaşi; „a se învârti". Proclus citeşte *illomenen.* Acest text, cu acest cuvânt în interiorul lui, a dat loc la multă discuţie între interpreţi. Să fi afirmat aici Platon învârtirea Pământului în junii centrului său ? Dar Platon admite revoluţia sferei stelelor fixe în mod indiscutabil. O învârtire a Pământului în jurul său propriu ar face inutilă

admiterea rotirii cerului sau ar aduce perturbări de neconceput în poziţiile observate ale aştrilor. Izvorul lui Diogenes Laertios inteipretează textul din *Timaios* în sensul că Platon ar spune că Pământul se învârteşte în jurul său. Totuşi, nu putem admite că Platon cunoştea rotaţia Pământului în jurul său. Cuvântul *eilo* poate însemna şi „a se strânge în jur". Ne putem gândi şi la o uşoară mişcare de vibraţie, de oscilaţie într-o parte şi în alta pe care Pământul o execută de o parte şi de alta a centrului lumii. Acestea sunt posibilităţile date de

explicare.
[222] Cauze raţionale sunt după concepţia lui Platon, ideile şi fiinţele însufleţite, care pot acţiona în conformitate cu ideile, deci pe cale raţională. Lucrurile materiale mecanice sunt supuse şi unor cauze necesare.
[223] Elementele materiale - focul, aerul, apa şi pământul - sunt supuse, în concepţia anticilor, necesităţii naturii; dar Platon nu se referă la elementele materiale obiecte ale simţurilor, ci la receptaculul formelor acestor elemente, prin urmare la materia primordială (vezi mai sus, n. 206).
[224] Despre triunghiurile elementare care constituie feţele poliedrelor care formează atomii de foc, aer, apă şi pământ, vezi Platon, *Timaios.* p. 53 c-56 c. Acest atomism legat de mistica pitagoreică, îl opune Platon, probabil, atomismului lui Leucip şi celui al lui Democrit, pe care trebuie să le fi cunoscut, deşi nu le citează niciodată. Ceea ce a dus la afirmaţia că Platon ar fi vrut sa ardă cărţile lui Democrit, după cum vom vedea la Diogenes Laertios, IX, 40.
[225] Concepţia dualistă a lui Platon este net afirmată aici.
[226] Aici se termină fizica cosmogonică a lui Platon, expusă de Diogenes Laertios sau de izvorul lui după dialogul *Timaios.* Insă Platon face această expunere ca o povestire cu aparenţă de adevăr şi nu ca o expunere ştiinţifică. De ce recurge Platon la o expunere mitică atunci când vorbeşte de cosmogonie, de crearea lumii ? Fiindcă, conform concepţiei sale, obiect al ştiinţei sunt numai entităţile fixe, nenăscute, neschimbătoare şi nepieritoare, care sunt ideile. Problemele de devenire nu pot face, după concepţia platoniciană, obiectul unei ştiinţe. Iar cosmogonia, naşterea lumii, este o problemă de devenire. De aceea o tratează Platon sub formă de mit. Sistemul preconizat este în perfectă concordanţă cu întreaga sa filozofie a naturii.
[227] în § 78-79 Diogenes Laertios dă o succintă expunere a eticii lui Platon. Identificarea cu divinitatea ca scop al eticii, se găseşte în dialogul *Teetet* al lui Platon (p. 176 *b).*
[228] *Demos* înseamnă „popor" dar şi „formă de guvernământ democratic".
[229] Contrar concepţiei lui Epicur, care susţine că zeii nu se interesează de soarta oamenilor, ci trăiesc izolaţi şi fericiţi în spaţiile intercosmice. Stoicii, ca şi platonicienii, admiteau teza providenţei divine *pronoia.*
[230] *Daimones* sunt divinităţi de o categorie inferioară faţă de zeii olimpici.
[231] *Kalon* înseamnă şi „bun" şi „frumos". Dar Platon întrebuinţează pentru „bun" mai mult cuvântul *agathon.* Aşadar, traducem aici *kalon* cu „frumosul" în sens fizic şi moral.
PLATON
249
[232] „A trăi conform cu natura" este termenul stoic pentru morală: traiul în conformitate cu natura sau raţiunea universală. Pe timpul lui Diogenes Laertios şi încă de pe timpul noii Academii a lui Philon din Larissa şi Antiohos din Ascalon (secolul I d.Chr.), începuse un sincretism care căuta să atenueze contrastete dintre şcolile filozofice, mai ales dintre stoici şi platonicieni, arătând că, în fond, aceste sisteme susţin cam acelaşi lucru. Şi cu şcoala stoiciană medie se învederează acest lucru, la Panaitos din Rhodos (secolul al H-lea î.Chr.) şi la Poseidonios din Apamea (cam pe la 135-50 Î.Chr.)
[233] Despre proprietatea numelor s-a ocupat şi Protagora sofistul, sub denumirea de *ortoepeia.* Probabil că Diogenes Laertios sau referentul său se gândeşte la dialogul *Cratylos* al lui Platon, în care această problemă este dezbătută pe larg. Mai departe am schimbat ordinea din Diogenes Laertios: întâi vin întrebările şi pe urmă răspunsurile şi nu invers, cum e pus în textul lui Diogenes Laertios.
[234] Locul este cam deteriorat. După Diogenes Laertios, Platon spune să îndemni pe oameni să facă fapte drepte, ameninţându-i cu pedeapsa după moarte în Hades. Dar noi ştim că în dialogul *Gorgias* se dezvoltă o altă temă, mult mai subtilă: Platon susţine, prin gura lui Socrate, că e mai bine să suferi nedreptate decât s-o faci şi. dacă faci nedreptate, e mai bine să fii pedepsit decât să scapi fără pedeapsă. Motivarea platoniciană în cadrul eticii sale este că comiterea unei fapte nedrepte atrage un dezechilibru sufletesc, care, ca o boală, face pe om nefericit, iar pedeapsa este ca un medicament care vindecă sufletul, redându-i fericirea şi seninătatea, aşa cum leacul material vindecă boala din corp. în dialogul *Eutyphron,* Platon susţine teza împotriva lui Eutyphron că o faptă nu e pioasă fiindcă place zeilor, ci place zeilor fiindcă este pioasă.
[235] Desigur, Platon are mituri eshatologice, adică mituri care privesc soarta sufletului uman după moarte. Astfel de mituri se găsesc la finele dialogurilor *Gorgias, Phaidon, Republica,* fiecare dintre ele terminându-se cu un mare mit eshatologic.
[236] Formula de închidere a părţii în care Diogenes Laertios tratează doxografia lui Platon.
[237] în paragrafele care urmează, până aproape de finele cărţii a IlI-a (§ 80-109; în acest ultim paragraf, ultimele şase rânduri sunt consacrate scriitorilor omonimi cu numele de Platon), ni se dau *clasificările platoniciene* ale diverselor domenii ale realului şi ca autor al lor este dat Aristotel. Textul acesta destul de sec şi clasificările tăcute mecanic nu sunt nici în maniera lui Platon, nici nu par a avea ca autor pe Aristotel din Stagira. Această operă a *Clasificărilor platonice* pare a avea un autor, destul de redus ca orizont şi scolastic, din epoca elenistică. între operele păstrate de la Aristotel nu avem aşa ceva, iar în catalogul scrierilor lui de la Diogenes Laertios (cartea a V-a, § 22 şi urm.), avem următoarele titluri în care intră cuvântul clasificări sau diviziuni (pe greceşte *diaireseis):* § 23: *Clasificări,* 17 la număr; *Clasificare,* într-o singură carte. Acelaşi titlu e repetat în § 24. Nici una dintre ele nu poate fi lucrarea aflată la Diogenes Laertios.
[238] Aceasta este împărţirea bunurilor atât după stoici, cât şi după epicurieni. Dar după stoici, bunurile corporale şi exterioare intră în aceeaşi grupă a lucrurilor
250
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
PLATON
251
indiferente *(adiăphora).* Epicur, în cadrul concepţiei sale materialiste, dă o precădere bunurilor sufleteşti, ca unele care provoacă o plăcere durabilă, deci dau fericirea. Vom vedea acestea la timpul lor, în Diogenes Laertios cartea a Vil-a, pentru stoici, şi în cartea a X-a, pentru epicurieni.
[239] Toate aceste clasificări date mai înainte şi cele care urmează sunt aproximativ platoniciene. Ele provin dintr-o epocă de sincretism în care se caută să se pună de acord marile şcoli filozofice, mai ales platonismul, stoicismul şi aristotelismul. Autorul clasificărilor nu face aici deosebire între formele bune şi formele rele de guvernământ.
[240] Practică, de *l&prattein* „a acţiona", „a săvârşi un act". De pe urma unui astfel de act nu rămâne un obiect concret produs de act. Făuritoare, de la *poiein* „a face", „a făuri un obiect care rămâne de pe urma actului".

Teoretică, de la *theoreo* „a privi", „a contempla", la Platon, având ca obiect adevărurile eterne care sunt ideile.
[241] Muzica; cuvântul grecesc este *harmonike,* deci „arta acordurilor muzicale", acorduri care la greci erau succesive, desfăşurate în melodie şi nu simultane. Grecii nu cunoşteau simfonia cu acorduri simultane. La ei, vocile şi instrumentele cântau la unison. Cel mult se putea cânta o melodie la octavă, deci un cor bărbătesc şi femeiesc în acelaşi timp.
[242] Primul gen de oratorie menţionat aici este oratoria politică ai cărei reprezentanţi cei mai de seamă sunt, în ordinea importanţei lor, Demostene, Eshine (oratorul), Hyperides, Lycurgos (oratorul), Demades, Deinarhos şi alţii. Al doilea gen de oratorie menţionat, genul demonstrativ, în care intră lauda, critica şi alte subgenuri, a fost creat de marele sofist Gorgias din Leontinoi şi desăvârşit de Isocrate din Atena, pe care îl putem declara al doilea creator al genului şi unul dintre cei mai mari prozatori, creator al prozei atice. Mai rămâne nemenţionat aici al treilea gen de oratorie, anume cel judiciar, în care oratorul compunea în calitate de logograf (termenul tehnic consacrat în greceşte) discursuri de apărare sau de reclamaţie pentru clienţi particulari, contra onorariu. Artistul cel mai desăvârşit în acest gen a fost Lysias. Nu mai puţin important este Isaios, de la care însă, printr-o întâmplare, avem numai discursuri cu privire la afaceri de moştenire. De la Lysias ni s-a păstrat o bogată colecţie de discursuri.
[243] Metoda prin întrebări şi răspunsuri scurte, *(kata brachy,* termenul tehnic consacrat în greceşte) ar fi fost creată de sofişti şi adoptată de Socrate şi Platon, susţine Eugene Dupreel, în *La legende socratique et Ies sources de Platon,* Bruxelles, 1922. Cu toată teza sa exagerată - Dupreel susţine că Socrate a fost lipsit de originalitate şi că tot ce i se atribuie lui ca creaţie originală se datorează sofiştilor -, opera autorului este foarte bogată în reconstituiri ale doctrinelor sofiştilor.
[244] Poetul liric îşi cânta elegia şi se acompania singur, la unison, la harpă.
[245] Cele trei părţi ale sufletului în filozofia lui Platon se numesc pe greceşte *nous, thymos* şi *epithymia* (autorul clasificărilor a intervertit ordinea ultimelor două). Primul, „intelectul" sau „raţiunea", numit şi „partea raţională a sufletului", este opusă celorlalte două, care se numesc la un loc „partea iraţională din suflet", şi care explică pasiunile şi poftele omeneşti, care sunt iraţionale după Platon şi Aristotel. După cum vom vedea, stoicii neagă acest lucru; nu există parte iraţională în suflet, şi atunci, la ei, pasiunile provin din judecăţi (deci tot elementul raţional) false. Pentru teoria celor trei părţi ale sufletului, vezi imaginea lui Platon din *Phaidros:* carul condus de un mânuitor (raţiunea) cu doi cai, unul focos şi bun şi unul îndărătnic.
[246] Am tradus prin cuvântul „cuminţenie" cuvântul grec *phronesis.* Dar la Platon, *phronesis* este şi termenul pentru a indica ştiinţa supremă care duce spre cunoaşterea ideilor (vezi Platon, *Phaidon,* p. 65 *a* şi urm., 66 *e* şi urm. etc). Aristotel reduce termenul *phronesis* la sensul lui practic şi etic.
[24/] Platon şi urmaşii lui .-.Emiteau patru virtuţi cardinale, pe care Platon, le împărţea şi le atribuia celor trei părţi ale sufletului, şi comportamentului armonic al lor: *andreia,* „curaj" (pentru *thymos* „pasiune generoasă" sau „avânt generos") *sophrosyne* „cumpătare" (pentru *epithymia* „pofte trupeşti"), *sophia* „înţelepciune (pentru *noiis* „raţiune" sau inteligenţă"), iar a patra, *dikaiosyne* „dreptate'', constă în armonizarea celorlalte trei virtuţi. După părerea sa, omul care are cele trei prime virtuţi în cele trei părţi ale sufletului său o are şi pe a patra, spiritul de dreptate, care constă în armonia virtuţilor precedente în sufletul său.
[248] Lăsăm afară din text cuvântul *hamartănontas,* întrucât nu dă un sens potrivit.
[249] Cuvântul grec e *philantropia.* Dar din text rezultă că autorul clasificărilor nu se gândeşte atât la „iubirea de oameni", cât la „sociabilitate". Totuşi, menţinem traducerea etimologică a cuvântului: „iubirea de oameni". Adesea traducerea termenilor greceşti pune probleme dificile în faţa traducătorului. In unele cazuri trebuie să înlocuim pluralul grec cu singularul românesc, sau invers, ori să dăm traduceri mai mult sau mai puţin satisfăcătoare ale termenilor greceşti.
[250] *Leiturgiile,* pe greceşte *leitourgiai,* erau sarcini de stat care se impuneau cetăţenilor bogaţi pentru a le executa pe cheltuiala proprie, spre exemplu: echiparea şi instruirea unui cor pentru reprezentaţiile teatrale la sărbătorile dionisiace, întreţinerea unei trireme (corabie de război cu trei rânduri de rame suprapuse) etc. Adesea aceste *leiturgii* erau foarte împovărătoare, ducând până la ruina respectivului însărcinat cu ele. Era un fel de a egala averile prin uşurarea săracilor şi împovărarea bogaţilor. Nimeni n-avea latitudinea de a refuza o leiturgie ce i se atribuia, conform legii, prin decret. Tot ce putea face respectivul era să propună pe altul mai bogat ca el, ca să preia leiturgia, propunând totodată schimbul de averi (termenul grec e *antidosis),* în caz că bogatul propus refuza să primească leiturgia. Cu alte cuvinte, cel însărcinat se oferea să schimbe averea cu a altuia, pe care îl declara mai bogat, şi cu averea schimbată de 1 a celălalt să execute leiturgia.
[251] Cuvântul grec este unul singur *techne.* înseamnă atât „artă frumoasă", cât şi „meserie". Dar *techne* mai înseamnă şi „ştiinţă", deci nu se făcea adesea o deosebire tranşantă între teorie şi practică. Astfel, medicina, pentru greci, era o *techne,* pe de o parte o ştiinţă care presupunea cunoştinţe teoretice temeinice: cunoaşterea naturii omeneşti şi a mediului înconjurător în care omul trăieşte, şi, pe de altă parte, era o artă, presupunea abilităţi practice pentru a recunoaşte o boală şi a da un tratament medical potrivit cu temperamentul şi particularităţile bolnavului.

[252] Această înşiruire a numeralelor ordinale, care n-are nici un rost, şi este detestabilă din punct de vedere stilistic, provine de la autorul *Clasificărilor* sau de la Diogenes Laertios sau este o glosă marginală intrată în text ? Toate trei posibilităţile sunt date, având în vedere calitatea autorilor.
[253] Aceeaşi înşiruire fără rost ca mai sus.
[254] Apariţia artei poetice aici, în enumerarea finală, deşi a fost omisă în textul clasificării, este cel puţin curioasă, dar totuşi menţionarea ei este corectă.
[255] Aceste trei posibilităţi în felul de a fi al lucrurilor sunt date de Sextus Empiricus, sub formă de trilemă şi sunt atribuite lui Xenocrate, elev al lui Platon şi al treilea scolarh al Academiei (vezi *Adversus Mathematicos,* XI, 4, p. 376, ed. Mutschmann).
[256] *Oudetera* (plural neutru) înseamnă în sens strict „neutru", deci se acoperă cu sensul de „indiferente" sau „nici bune, nici rele".
[257] De *homeomerii* s-a ocupat şi le-a definit Aristotel, la care cuvântul are sens de termen tehnic, pe când, după cât ni se pare, el nu există la Platon. Cuvântul tradus cu eterogen este, în greceşte „neomogen", ceea ce e acelaşi lucru (vezi cartea a Ii-a, n. 15 la *Anaxagoră).*
[258] Câteva cuvinte de încheiere asupra *Clasificărilor* pseudoaristotelice atribuite, după spusele autorului, lui

Platon. Ele sunt făcute într-un stil mecanic, sec, scolastic, cu începutul şi sfârşitul care se repetă de fiecare dată la fiecare clasificare, şi par a proveni de la un alt autor, pe care l-am localizat aproximativ în epoca elenistică (secolele III-I î.Chr.) Nu astfel au scris Platon şi Aristotel. Clasificările făcute n-au specificul doctrinei lui Platon, nici a lui Aristotel. Contribuţia lor la cunoaşterea filozofiei platonice este aproape egală cu zero. Aristotel vorbeşte de două ori de clasificări *(diaireseis)* scrise ale lui Platon (în *De generatione et corruptione,* B 3, p. 330 *b* 15, şi *De partibus animalium* A 2, p. 642fe 12), dar desigur că este vorba de opere făcute de alţi membri ai Academiei platonice, probabil nişte manuale pentru începători, pentru prima iniţiere în filozofie. Clasificarea platoniciană era dihotomică, după cum vedem în *Politicul* şi *Sofistul,* iar opera autorului nostru păstrată de Diogenes Laertios prezintă lucrurile sub alt aspect, personal lui şi nu prea fericit ales.

[259] *Seleucos din Alexandria* — gramatician, supranumit Homericul; a trăit la Roma sub Augustus şi Tiberiu, citat de Athenaios; *Scholiile* la Apollonios Rhodios, lexiconul bizantin Suda; dar s-ar putea să nu fie toţi identici cu Seleucos gramaticianul citat de Diogenes Laertios aici, care ar fi scris o carte *Despre filozofie.* Platon, filozof din Rhodos, elev al lui Panaitios, nu e cunoscut din altă parte. La fel şi Platon filozoful peripatetic.

260 *pi$_a$t$_{on}$* poetul comic remarcabil, din Atena, numit comicul, aparţinând comediei vechi (scria între anii 425 şi 390 î.Chr.), e destul de cunoscut prin satira sa politică. Nu avem decât fragmente din vreo treizeci de piese ale lui.

Cartea a IV-a

CAPITOLUL I
SPEUSIN
(aprox. 407-339 î.Chr.)

I **[1]** Am dat o expunere a lui Platon în cele precedente, cea mai bună pe care am putut-o face, adunând cu sârguinţă ceea ce s-a spus despre acest filozof. II L-a avut ca urmaş pe Speusip[1] din Atena, fiul lui Eurymedon, care aparţinea districtului Myrrhinos şi era fiul Potonei, sora lui Platon. III A fost şeful şcolii lui Platon opt ani. începând din olimpiada a o sută opta[2]. A înălţat statui Graţiilor în templul Muzelor[3] ridicat de Platon în Academie. IV El a rămas un partizan fidel al doctrinelor lui Platon. Totuşi, nu avea o fire asemănătoare cu a lui Platon, căci era înclinat la mânie şi supus plăcerilor. Astfel, se spune că într-un acces de mânie şi-a aruncat în fântână căţeluşul şi că de dragul plăcerii de a petrece a plecat în Macedonia spre a lua parte la nunta lui Casandru[4].
V [2] Se spunea că două din elevele lui Platon au urmat lecţiile lui Speusip şi anume: Lastheneia din Mantinea şi Axiothea din Phlius[5]. Odată, Dionysios îi spune batjocoritor într-o scrisoare: „Putem să ne facem o părere despre înţelepciunea ta, după arcadiana care ţi-e elevă, iar când Platon îi scutea de plată pe toţi cei care veneau la el, tu aduni tributul lor, luându-1 cu sau fără voia lor"[5]. VI Diodoros, în prima carte a *Amintirilor* sale[7], spune că Speusip a fost cel dintâi care a deosebit elementul comun din toate ştiinţele şi le-a pus în legătură una cu alta, în măsura în care acest lucru era cu putinţă. Pe de altă parte, Caineus[8] afirmă că el cel dintâi a divulgat ceea ce Isocrate numea tainele artei sale **[3]** şi a născocit primul mijlocul prin care coşurile de dus surcele să fie uşor de purtat.

VII Avea corpul deformat de paralizie când trimise vorbă lui Xenocrate, implorându-1 să vină şi să ia asupră-şi sarcina şcolii[9]. VIII Se spune că, pe când era dus la Academie într-un cărucior, îl întâlni pe Diogene şi-1 salută cu cuvintele „Voie bună", iar acesta îi răspunse: „Nu-ţi pot face aceeaşi urare, dacă poţi suferi să trăieşti în asemenea condiţii"[10]. IX în cele din urmă, la bătrâneţe, îşi puse capăt zilelor de deznădejde. Iată epigrama pe care i-am făcut-o: Astfel muri Speusip, dar vestea de n-aş fi aflat-o. Nimeni nu mi-ar fi putut altfel cu sârg dovedi Sânge din Platon că n-are; altminteri, tară nădejde Viaţa nu şi-ar fi luat numai pentru un fleac". [4] Plutarh, în *Viaţa lui Lysandru* şi în *Viaţa lui Sulla,* spune că el a fost mâncat de boala păduchilor[12], iar Timotheos, în cartea lui *Despre vieţi*[u]*,* afirmă că întregul trup îi era descompus. X Tot el spune ca Speusip întâlnind un om bogat, care era în dragoste cu cineva urât, îi spuse: „De ce, mă rog, ai aşa mare nevoie de el ? Pentru zece talanţi îţi voi găsi un iubit[14] mai drăguţ".
XIA lăsat un mare număr de comentarii şi numeroase dialoguri, printre care şi unul

intitulat *Ahstip din Cyrene: Despre avuţie,* o carte; *Despre plăcere,* o carte; *Despre dreptate,* o carte; *Despre filozofie,* o carte; *Despre prietenie,* o carte; *Despre zei;* o carte; *Filozoful,* o carte; *Către Cephalos,* o carte; *Cephalos,* o carte; *Clinomah sau Lysias,* o carte; *Cetăţeanul,* o carte; *Despre suflet,* o carte; *Către Gryllos,* o carte;
[5] *Ahstip;* o carte; ;: ^', -j■. ,,t. SJ;
Critica artelor, o carte; «!» . r i >
Comentarii dialogate; r, ; !,,.,..,
Tehnica, o carte; ;>, *.
Dialoguri despre cercetarea asemănărilor, **cărţile 1, 2^^** 4,5,6,7,8,9,10;
',
Clasificări şi ipoteze privitoare la asemănări; .,,, Despre genurile şi speciile exemplelor; ; ->,,i
Către un anonim; -• ■'* :.■..■'
Elogiul lui Platon;. ' "*ft"; "■';"'"-''f;';; "' '
Epistole către Dion, ***Diofrysţdş*** *şi Filip;'1*';' ! j' ; Despre legiferare;* ,.;;•-,« ■ ţ i >> ;!:..>: ;.
Matematicul; *■ ■■■.-.■ ■::,-!' t < fi ■ ...<■■-!- •.■)■■•.■:/,■*
Mandrobolos; -►.■._, ,i: . -.«i.
Lysias; ''"' ■•;•'"■' ^ "".'*!','„"'"'..
Definiţii; „ , .,-,'.-,,'■■,-.. ■ ■•, -:
Aranjarea comentariilor[15]'.
Lucrările lui cuprind în total 43 475 de rânduri[16]. Timonides[17]îi dedică *Istoriile* în care a prezentat faptele lui Dion şi ale lui Bion[18]. Şi Favorinus, în cartea a doua a *Amintirilor* sale, povesteşte că Aristotel a cumpărat operele lui Speusip pentru trei talanţi[19].
XII A fost şi un alt Speusippos, un medic din Alexandria, din şcoala lui Herophilos[20].
NOTE
[1] *Speusip din Atena,* al doilea conducător sau, după termenul grec consacrat, scolarh al Academiei platonice, primul fiind Platon însuşi. Speusip a condus şcoala din 347 (anul morţii lui Platon) până în 339 î.Chr. (opt ani, după cum spune Diogenes Laertios puţin mai departe).
[2] Anii 347-344 î.Chr.
[3] în grădina Academiei platonice de lângă incinta consacrată eroului Academos (sau Hecademos după altă variantă, dată de Diogenes Laertios, III, 7) erau numeroase

clădiri pentru săli de cursuri, săli pentru bibliotecă, colecţii ştiinţifice etc. între ele, şi un templu ridicat Muzelor *(Mouseion),* de care vorbeşte Diogenes Laertios aici.
[4] *Casandros,* fiul lui Antipatros născut pe la 354 î.Chr. reuşeşte să se proclame rege al Macedoniei, supune Grecia (318 î.Chr. şi moare la 297 î.Chr., după o viaţă agitată de războaie şi intrigi. Aici, la Diogenes Laertios, se face desigur aluzie la căsătoria lui cu Thessalonike, sora lui Alexandru cel Mare.
[5] Aceste două femei, discipole ale lui Platon, au fost citate de Diogenes Laertios în lista discipolilor acestuia din *Viaţa lui Platon* (Diogenes Laertios, III, 46).
[6] Chestiunea onorariului unui profesor în educaţia greacă este destul de interesantă. Sofiştii şi retorii luau bani grei de la elevii lor pentru învăţătura pe care le-o dădeau. Astfel, Gorgias, Isocrate şi nenumăraţi alţii au făcut avere de pe urma acestui lucru. Socrate a fost primul care a introdus obiceiul de a da lecţii gratuit, iară a trage nici un fel de profit pe de urma învăţăturii împărtăşite. Platon a fost un adept al tradiţiei socratice, desigur şi Aristotel şi atâţia alţi filozofi care nu înţelegeau să exploateze băneşte lecţiile lor de filozofie, ei dispunând, pe de o parte, de venituri însemnate şi pe de altă parte, dorind prin aceasta să-şi arate dispreţul faţă de activitatea profesională pentru bani, adică pentru câştigul provenit din muncă. Prin urmare, Speusip ar fi abandonat această tradiţie, luând bani pentru lecţii, lucru marcat aici ca ceva deosebit.
[7] Nu ştim cine e acest Diodoros. Un Diodor din Tyr este filozof eclectic peripatetician, urmaş al lui Critolaos. Atrăit la Atena şi este citat de Cicero (De *finibus,* II. 6, 19), putând fi identic cu cel citat de Diogenes Laertios.
[8] *Caineus,* scriitor şi filozof necunoscut mai de aproape. E citat şi de Aristotel *(Analytica priora,* I, cap. 12).
[9] *Xenocrate,* urmaşul lui Speusip, al treilea scolarh al Academiei. El se afla cu Aristotel la Atarneus în Asia Mică (Troada), unde domnea Hermias în momentul morţii lui Platon. Xenocrate şi Aristotel au condus în Atarneus o filială a şcolii platonice, din care făceau parte şi Erastos şi Coriscos (vezi *Epistola a Vi-a* platoniciană).
[10] Aceste relatări intră în seria anecdotelor despre filozofi, în mare parte inventate pentru a da o prezentare tipică filozofului a cărui biografie se făcea.
[11] încă o epigramă anostă a lui Diogenes Laertios, epigramă nu în sensul modern al cuvântului, ci în cel antic, de „inscripţie funerară".
[12] Boala aceasta era probabil, combinată cu altă boală, care duce la dezagregarea muşchilor şi care era considerată ca fiind provocată de păduchi; am mai întâlnit-o de două ori la Diogenes Laertios, anume cu ocazia descrierii morţii lui Ferekyde din Syros (I, 118, şi urm.). Cf. şi Platon (III, 40).
[13] *Timotheos din Atena,* cu ale sale *Bioi,* scriitor; este de mai multe ori citat de Diogenes Laertios. Nu-1 cunoaştem mai de aproape.
[14] în greceşte e femininul în ms. Cum însă în prima parte a frazei este vorba de un personaj masculin, credem că referirea este la un băiat (vezi Richards).
[13] Credem că trebuie scos în afara listei dialogul *Aristip din Cyrene,* aşa cum am făcut noi, deoarece titlul

Aristip apare în listă la începutul § 5. De altfel, şi acuzativul

sub care este citat nu se potriveşte cu încadrarea în listă, unde titlurile sunt la nominativ. Desigur, la unele titluri traducerea nu este absolut sigură, după cum vom vedea peste puţin, mai ales în lista scrierilor lui Xenocrate, întrucât, operele fiind pierdute şi necunoscându-le conţinutul, e greu în unele cazuri să dăm traducerea exactă a titlului. Adesea când Diogenes Laertios menţionează o operă în mai multe cărţi (adică în mai multe rulouri de papirus), el citează cărţile prin numerele cardinale în succesiune 1, 2, 3, 4 etc. până la ultima carte. Desigur, aici trebuie să fie o preocupare de catalogare în bibliotecă, deoarece numărul final de cărţi, din cauza scrierii numerelor în greceşte prin literele alfabetului, putea uşor da loc la lecturi greşite. Dar acest lucru nu-1 face Diogenes Laertios totdeauna. Câteodată, la unii, autori, el dă o cifră finală a cărţilor. Deci felul de citare a cărţilor poate fi indiciul unor izvoare diferite întrebuinţate de Diogenes Laertios pentru listele lui de opere ale filozofilor a căror biografie o dă. Titlurile nr. 16-19 sunt deosebit de greu de tradus, după cum se vede şi din deosebirile traducerilor care s-au dat. *Mandrobolos,* ca titlu de dialog, nu ştim dacă are vreo legătură cu Mandrobulos din Samos, care, găsind o comoară. îi consacră zeiţei Hera o oaie de aur, în al doilea an de argint şi în al treilea an de bronz, darurile succesive devenind tot mai meschine (Aristotel la Elian, *De natura animalium,* XII, 40).

[16] Linele manuscrise dau cifra scrisă în cuvinte întregi. în orice caz, textul e deteriorat. Şi darea totalului de rânduri ale operei învederează o preocupare de catalogare în bibliotecă (probabil în Biblioteca din Alexandria). Toate listele de lucrări cu numărul de rânduri la sfârşit credem că provin din opera lui Hermip din Smyrna.

[17] *Timonides din Leucas,* filozof, prieten cu Dion, care i-a povestit expediţia împotriva lui Dionysios (Ptutarh, *Viaţa lui Dion,* cap. 22, 30-31, 35). Mss. lui Diogenes Laertios au Simonides în loc de Timonides. Un *Bion* în acest ansamblu în legătură cu Dion ne este necunoscut. Eventual el s-ar putea elimina din text, cum a făcut Milller, în *FHG,* II, 83.

[18] *Bion,* vezi nota 17. Poate că asemănarea celor două nume *DION* şi *BION* a provocat adăugarea acestuia din urmă.

[19] Poveşti despre cumpărări de opere ale unui filozof de către altul (aici nu se insinuează intenţia de plagiat din partea lui Aristotel faţă de Speusip) am mai întâlnit în *Viaţa Iui Platon* de Diogenes Laertios, III, 9, după biograful Satyros.

[20] *Herophilos din Chalcedon* (secolul al III-lea î.Chr.), una dintre marile figuri ale medicinii greceşti, fondator, împreună cu Erasistratos din Ceos, al şcolii medicale din Alexandria. Acest *Speusippos,* elev al lui Herophilos, este necunoscut din altă parte.

CAPITOLUL al II-lea

XENOCRATE

(396-314 î.Chr.)

I [6] Xenocrate[1], fiul lui Agathenor din Chalcedon, a fost elevul lui Platon încă de tânăr şi chiar 1-a însoţit în călătoria sa din Sicilia[2]. II Din fire era indolent; de aceea Platon, comparându-1 cu Aristotel, ar fi spus: „Unul are nevoie de pinteni, altul de frâu". Şi aceste vorbe: „Uitaţi-vă ce măgar trebuie să dresez şi ce cal îi stă împotrivă". III Totuşi, Xenocrate era serios în toate împrejurările şi totdeauna încruntat, ceea ce îl făcea pe Platon să-i spună mereu: „Xenocrate, mai sacrifică şi Graţiilor !". Cea mai mare parte din timp şi-o petrecea în Academie. Se spune că ori de câte ori se ducea în oraş. mulţimea gălăgioasă şi hamalii se dădeau în lături când trecea el. [7] O dată, curtezana Phryne[3], vrând să-1 pună la încercare sub cuvânt c-ar fi fost urmărită de nişte indivizi, se refugie în căsuţa lui. El o primi din omenie, şi cum în odaie nu era decât un singur pat îngust, acceptă, la rugămintea ei, să-i facă loc în pat şi ei; dar, la urmă, cu toate provocările ei, ea plecă cum venise, spunând acelora care o întrebau că se culcase, nu cu un bărbat, ci cu o statuie. O altă versiune a poveştii e că discipolii lui au hotărât-o pe La'is[4] să se culce cu el în pat. Puterea lui de a îndura era aşa de mare, încât s-a supus de mai multe ori la tăieturi şi cauterizări ale membrului viril. IV Aşa de mult era crezut pe cuvânt, încât, deşi era ilegal să se aducă mărturie fără jurământ, totuşi numai lui atenienii i-au îngăduit să facă astfel. V [8] Pe lângă aceasta, se mulţumea cu foarte puţin. Când Alexandru **cel** Mare[5] îi trimise o mare sumă de bani, el luă trei mii de drahme atice şi-i trimise restul înapoi, spunând că nevoile lui Alexandru erau mai

mari ca ale lui, deoarece are de întreţinut un număr mai mare de oameni. Şi Myronianos arată, în cartea sa intitulată *Asemănări*[6], că n-a primit darul ce i-a fost trimis de Antipatros'. De asemenea, când la curtea lui Dionysios fu cinstit cu o coroană de aur pentru rezistenţa la băutură la Sărbătoarea oalelor[8], el se duse şi o depuse pe statuia lui Hermes, unde era obiceiul să pună ghirlande de flori. O poveste spune c-a fost trimis, împreună cu alţii, într-o ambasadă la Filip şi că însoţitorii lui, fiind ademeniţi prin daruri, au primit invitaţiile lui Filip, luând parte la serbări şi stând de vorbă cu el. Xenocrate n-a

făcut nimic din acestea. Din această pricină, Filip a refuzat să-1 vadă. [9] De aceea, când trimişii s-au întors la Atena, s-au plâns că Xenocrate îi întovărăşise fără să le fie de nici un folos. Auzind acestea, poporul era gata să-1 condamne, dar el le spuse că, acum mai mult ca oricând, trimişii ar trebui să ţină seamă de interesele statului, căci, spuse el, „Filip ştia că ceilalţi îi primiseră darurile, dar că pe mine nu m-a câştigat de fer"; poporul atunci îi aduse onoruri îndoite. După aceea, şi Filip ar fi recunoscut că, dintre toţi cei ce veniseră la curtea lui, Xenocrate a fost singurul om pe care nu 1-a putut cumpăra prin daruri. Iar atunci când s-a dus ca trimis la Antipatrs ca să trateze pentru atenienii luaţi prizonieri în războiul lamiac, fiind poftit la masă de Antipatros, el îi citâ următoarele versuri:

Dar cine,
De-o fi om drept, s-ar îndura, o, Circe, Să stea de hrană şi de băutură,
Nainte de-a fi oamenii lui slobozi .
Şi de-a-i vedea în faţă.

şi Antipatros, înţelegând aluzia, liberă numaidecât prizonierii[9].

VI **[10]** Altădată, o vrăbiuţă urmărită de un şoim se repezi la sânul lui, iar el o mângâie şi-i dădu drumul, spunând că nu trebuie să trădezi pe cel care-ţi imploră ajutorul[10]. Lui Bion[11], care îl lua în râs, îi spuse că nici nu vrea să-i răspundă, fiindcă nici tragedia nu socoteşte că merită un răspuns bătăile de joc ale comediei. Unuia care nu învăţase niciodată nici muzica, nici geometria, nici astronomia,

dar dorea totuşi să-i urmeze lecţiile, îi spuse: „Vezi-ţi de drum, căci n-ai instrumente ca să înţelegi filozofia"[12]. Alţii povestesc c-ar fi spus: „Nu la mine trebuie să vii ca să dărăceşti lâna".

[11] Când Dionysios îi spuse lui Platon că-şi va pierde capul, Xenocrate, care era de faţă, îşi arătă capul şi spuse: „Nimeni nu se va atinge de-al lui până ce nu-1 va tăia pe al meu". VII Se mai spune că atunci când Antipatros veni la Atena şi se duse să-1 salute, el nu-i înapoie salutul până ce nu sfârşi lecţia începută. VIII Era cu totul lipsit de trufie; adesea se consacra meditaţiei despre sine însuşi şi se spune că o oră pe zi o consacra tăcerii.

IX A lăsat un mare număr de tratate, poeme şi exhortaţii. Aceasta este lista lor[13]:

Despre natură, cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6; *Despre înţelepciune,* şase cărţi; *Despre avuţie,* o carte; *Arcadianul,* o carte, *Despre nedeterminare,* o carte; [12] *Despre copil,* o carte; *Despre abstinenţă,* o carte; *Despre utilitate, o* carte; *Despre libertate,* o carte; *Despre moarte,* o carte; *Despre voinţă,* o carte; *Despre prietenie,* cărţile 1, 2. *Despre echitate,* o carte; *Despre contrarii,* cărţile 1,2; *Despre fericire,* cărţile 1, 2; *Despre scris,* o carte; *Despre memorie,* o carte; *Despre minciună,* o carte; *Callicles*[14]*,* o carte; *Despre cuminţenie,* cărţile 1,2;

Economicul, o carte; *Despre cumpătare,* o carte; *Despre puterea legii,* o carte; *Despre republică,* o carte; *Despre pietate,* o carte; *Virtutea poate fi învăţată,* o carte; *Despre fiinţă,* o carte; *Despre destin,* o carte; *Despre pasiuni,* o carte; *Despre feluri de viaţă,* o carte; *Despre concordie,* o carte; *Despre discipoli,* cărţile 1,2; *Despre dreptate,* o carte; *Despre virtute,* cărţile 1,2. *Despre specii*[15]*,* o carte; *Despre plăcere,* cărţile 1, 2. *Despre viaţă,* o carte; *Despre curaj,* o carte; *Despre unitate,* o carte; *Despre idei,* o carte; *Despre artă,* o carte; [13] *Despre zei,* cărţile 1, 2; *Despre suflet,* cărţile 1,2; *Despre ştiinţă,* o carte; *Politicul,* o carte; *Despre cunoaştere*[16]*,* o carte; *Despre filozofie,* o carte; *Despre concepţiile*[11] *lui Parmenide,* o carte; *Archedemos sau Despre dreptate,* o carte: *Despre bine,* o carte;

Despre raţiunea discursivă[17]**,* cărţile 1; 2; 3, 4, 5, 6, 7, 8; *Rezolvarea problemelor logice,* zece cărţi[19]; *Prelegeri despre natură,* cărţile 1, 2; 3, 4, 5; 6;

Sumar, o carte;
Despre genuri şi specii, o carte;
Probleme pitagoriciene, o carte;

Soluţiuni, cărţile 1, 2;
Clasificări, opt cărţi;
Teze, 20 < sau > 43 de cărţi[20]:
Studiul dialecticii, 14 (cărţi), douăsprezece mii şapte sute
patruzeci (de rânduri)[21];
După aceasta, vin 15 cărţi şi pe urmă alte 16 cărţi: *Despre studii relative la stil[22]; Despre logistică,* nouă cărţi[23]; *Despre obiectele de studiu,* şase cărţi; *Chestiuni privitoare la raţiunea discursivă,* alte două cărţi; *Despre geometrie[24],* cinci cărţi; *Comentarii,* o carte; *Contrarii,* o carte; *Despre numere,* o carte; *Teoria numerelor,* o carte; *Despre intervale,* o carte; *Despre astronomie,* şase cărţi;
[14] *Elemente despre regalitate, către Alexandru,* 4 cărţi; *Către Arybas[25]; Către Hephaistion[26]; Despre geometrie,* cărţile 1; 2[27].
în total 224 239 de rânduri[28].
X Deşi Xenocrate a fost un om de seamă, totuşi, când n-a fost în stare să plătească taxa pentru protecţia străinilor[29], atenienii l-au scos în vânzare. Demetrios din Faleron îl cumpără, făcând o dublă reparaţie: lui Xenocrate îi dădu iarăşi libertatea, iar atenienilor taxa lor. Aceste lucruri le aflăm de la Myronianos din Amastris[30], în prima carte a lucrării lui *Istorii asemănătoare rezumative.* XI I-a succedat lui Speusip şi a condus şcoala timp de douăzeci şi cinci de ani, din timpul când era arhonte Lysimachides, începând cu anul al doilea al

olimpiadei a o sută zecea[31]. XII A murit în vârstă de optzeci şi doi de ani, lovindu-se în timpul nopţii de un lighean. [15] Ne-am exprimat şi noi despre el după cum urmează:
Piedică noaptea i-a pus ligheanul de-aramă-n cădere Fruntea lovindu-şi, strigă cu putere şi duhul
îşi dete Xenocrate, ce-ntreg la minte şi-n toate fusese.
XIII Au mai fost alţi şase bărbaţi numiţi Xenocrate: unul, tactician din timpuri foarte depărtate[32]; <altul>, o rudă şi un concetăţean al filozofului nostru: a rămas un discurs de la el, intitulat *Arsinoetic,* care tratează despre moartea Arsinoei[33]; al patrulea, un filozof şi un poet de elegii nu prea reuşite[34]; fapt specific: când poeţii se apucă să scrie proză, reuşesc, dar prozatorii care încearcă să scrie poezie dau greş; de aici se vede că poezia este un dar de la natură, dar proza un meşteşug[35]; al cincilea, un sculptor; al şaselea, un scriitor de cântece amintit de Aristoxenos[36].
NOTE
[1] *Xenocrate,* al treilea scolarh al Academiei, de la 339/338 la 315/314 î.Chr., preluând succesiunea de la Speusip.
[2] Nu ştim la care dintre cele trei călătorii ale lui Platon în Sicilia a luat parte şi Xenocrate.
[3] *Phryne,* curtezană celebră prin frumuseţea corpului ei; a servit drept model marelui sculptor Praxitele pentru statuia zeiţei Afrodita. De la Praxitele nu posedăm ca statui ale Afroditei decât o copie de pe timpul roman a celebrei statui Afrodita din Cnidos, care şi aşa este impresionantă prin gingăşia şi graţia ei. Cu ocazia afacerii Hermocopizilor, - în care tineri cheflii şi tinere, într-o noapte, fiind beţi, au mutilat statuile lui Hermes ce se găseau pe străzile Atenei - Phryne a fost şi ea implicată în acest proces de sacrilegiu, în care pedeapsa cerută era moartea. Phryne a fost apărată de faimosul orator Hyperides şi achitată numai graţie frumuseţii ei deosebite.
[4] *La îs,* numele altei celebre curtezane. Am întâlnit-o pe Lais în *Viaţa lui Aristip* (Diogenes Laertios, II, 74-75). Nu putem şti dacă este vorba de aceeaşi Lais la Xenocrate şi la Aristip, întrucât Lais era un nume caracteristic care s-a dat multor curtezane.
[3] După Cicero *(Tusculanae Disputatione.s,* V, 32, 91), Alexandru ar fi trimis 50 de talanţi (după alţii numai 30), din care Xenocrate ar fi reţinut 30 de mine (3 000 de drahme, cât avem şi aici).

[6] Pe *Myronianos din Amastris* (Paphlagonia) îl întâlnim de mai multe ori numai la Diogenes Laertios (vezi I, 115; III, 40).
[7] *Antipatros,* diadoh al lui Alexandru; el supune Grecia în urma războiului lamiac, după victoria de la Crannon din 322. Moare în 319 î.Chr, în Macedonia.
[8] *Sărbătoarea oalelor (chytroi)* avea loc în ziua a 13-a a lunii anthesterion, în care se purta în procesiune o oală cu felurite fructe.
[9] Versurile sunt din Homer, *Odiseea,* X, 383 şi urm. (trad. G. Murnu. Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, w. 527-531, p. 216 şi urm.).
[10] Este vorba de „rugătorul", care, prin protecţia pe care o cerea cuiva, crea un drept sacru de azil a cărui violare era pedepsită de zei (vezi mai sus, cartea I, n. 1 de
la Periandru).
j " *Bion Borysthenitul,* a cărui viaţă urmează la Diogenes Laertios, Cartea a Vil-a,
cap. VIL §§ 46-58.
[12] Acesta era şi felul de a vedea al lui Platon, că ştiinţele matematice sunt baza
pentru înţelegerea filozofiei.

[13] Lista operelor lui Xenocrate se găseşte editată şi la Richard Heinze, *Xenokrates, Darstellung der Lehre und Sammlung der Fragmente,* Leipzig, 1892, p. 157 şi urm. Şi în lista lui Xenocrate, Diogenes Laertios dă cărţile enumerându-le pe rând cu numerale cardinale.
[14] Nu ştim dacă e acelaşi personaj cu „Callicles" din dialogul *Gorgias* al lui Platon. [1!] Am tradus *eidos* cu „specie", deşi se putea traduce şi cu „idee", întrucât al
cincilea titlu care urmează are cuvântul *idea,* care înseamnă tot „idee". întrucât opera *Peri eidon* este pierduta, ca şi toate celelalte ale lui Xenocrate, şi nu-i cunoaştem conţinutul, e greu să ştim care e sensul în care este luat cuvântul aici: „specie" sau „idee" ?
[16] *Epistosyne* e aproape sinonim cu *episteme* „ştiinţă".
[17] Nu poate fi vorba de „scrierile" lui Parmenide. cum traduce Hicks *(writings),* întrucât ştim că Parmenide n-a compus decât un singur poem, iar Xenocrate ştia
aceasta şi mai bine ca noi.
[18] Am tradus *diănoia* cu „raţiunea discursivă". După concepţia lui Platon *(Republica,* VII, p. 511 *d e* şi 433 *e* - 534 *a),* există trei ordine de realităţi, cărora le corespund trei feluri de cunoaşteri, respectiv facultăţi de cunoaştere. Ideile, care sunt realitatea supremă *ontos 6n* zice Platon în *Timaios),* sunt cunoscute prin *noiis* sau *noesis,* raţiunea pură, intuitivă. Fiinţele matematice (figurile geometrice şi numerele aritmetice), care sunt intermediare între idei şi lucrurile sensibile, sunt cunoscute prin, *diănoia,* pe care am tradus-o cu „raţiunea discursivă". în al treilea rând vin lucrurile sensibile, care sunt cunoscute prin simţuri. Despre primele două avem, după Platon, o cunoaştere adevărată, numită *episteme.* Despre lucrurile sensibile nu avem decât o cunoaştere şovăielnică, avem opinii *(doxa* pe greceşte), care în cazul cel mai fericit poate fi „o opinie dreaptă" *(orthe* doxa) (vezi şi Produs, *Comentarii la prima carte a Elementelor lui Euclid,* p. 3 şi 10 ed. Friedlein). Deci în *Peri ten diănoian* Xenocrate trebuie să se fi ocupat de cunoaşterea discursivă a obiectelor matematice. Ştim că Platon însuşi, mai ales la sfârşitul carierei sale, precum şi urmaşii săi imediaţi, Speusip şi Xenocrate, au avut o puternică orientare matematică, pitagoriciană.
XENOCRATE
267
[19] Traducerea acestui **titlu** nu eîte unica posibilă, dar **ni** se **pare cea mai** verosimilă. Finele cu numeralul 10 pare deteriorat, întrucât peste **tot în această listă** se citează numărul cărţilor începând de la 1 până la numărul respectiv 1, 2, 3, 4...
[20] Numărul tezelor este deteriorat. Stă scris 20, **43. S-ar putea introduce un** <sau> între cele două numere. De multe ori astfel de numerotări erau **şovăitoare. Dar** şi aceasta este o soluţie de desperare.
[21] Şi aici numerele finale sunt deteriorate.
[22] Iar nu înţelegem cum vin aceste 15 cărţi şi apoi alte **16 cărţi** *Despre* ***studii*** *relative la stil,*
[23] *Logistica* este ştiinţa calculului practic, opusă *Aritmeticii,* care **ar** fi ştiinţa teoretică a numerelor. Problema „logisticii' greceşti a fost **mult discutată în ultimul** timp, unii cercetători voind a recunoaşte şi o logistică teoretică. **Discuţia acestor** probleme ne-ar duce prea departe. Otto Apelt traduce titlul acesta, în **mod cu totul** eronat după noi, cu „Logische Erorterungen".
[24] Este vorba de savanţii geometri. Conţinutul nu-1 putem **preciza.**
[23] *Arybas* este complet necunoscut. Arymbas, după Plutarh, *Viaţa lui* ***Alexandru,*** cap. 2, s-ar fi numit cumnatul lui Filip al Macedoniei (Arymbas **fiind frate cu Olympia,** soţia lui Filip).
[26] *Hephaistion,* fiul lui Amyntor din Pella şi prieten cu **Alexandru cel Mare.** Rămâne un semn de întrebare dacă aici este vorba despre acesta.
[27] Ultimul titlu citat revine la modul de citare vechi al **cărţilor: aici** 1, 2 ... **De pe** la al 59-lea titlu, Diogenes Laertios schimbase metoda de citare, **dând numai numărul** final al cărţilor. Deci se pare că în această listă s-au contopit două **cataloage de** cărţi, tratate după metode diferite de notare a numărului cărţilor.
[28] Numărul rândurilor este iarăşi deteriorat, după cât se **pare.**
[29] *Metoikion* este o taxă de protecţie pe care o plătesc **străinii în cetatea în care** trăiesc. La Atena, taxa era de 12 drahme pe an.
[30] Vezi mai sus, n. 6.
[31] Corespunde cu 339-338 **d.Chr.**
[32] *Xenocrates* tacticianul, necunoscut din altă parte.
[33] După primul Xenocrates, despre care am vorbit, pare a fi **o lacună în text, aşa** cum observă Cobet. Lipseşte al doilea Xenocrates, iar **la următorul trebuie** să completăm cuvântul „al treilea" sau „altul". Şi pe acesta, filozof, **nu-1 cunoaştem din altă** parte. Cât priveşte pe Arsinoe, sunt multe regine purtătoare **ale acestui nume. Poate** că este vorba de Arsinoe, fiica lui Ptolemaios I Soter şi a Berenicei, **mai întâi soţia lui** Lysimah şi apoi soţia fratelui ei Ptolemaios al II-lea Filadelful.
[34] *Xenocrates,* filozof şi poet elegiac; e cunoscut numai **din acest pasaj.**
[35] Reflecţia lui Diogenes Laertios se află acum cam excentric **în această listă de** oameni omonimi. Poate că este un produs al minţii lui Diogenes **Laertios.**
[36] *Xenocrates* sculptorul e cunoscut din acest pasaj şi e, **poate, acelaşi cu cel citat** de Plinius *(Nat. Hist. XXXIV,* 9, 23). *Xenocrates,* al şaselea **şi ultimul din lista lui** Diogenes Laertios, este cunoscut numai de aici. Ca izvor **este dat** Aristoxenos **din** I'arent, filozoful şi muzicianul.

CAPITOLUL al IlI-lea

POLEMON

(aproximativ. 310î.Chr.)

I **[16]** Polemon[1], fiul lui Philostratos, era un atenian, care aparţinea districtului Oia. în tinereţe era aşa de destrăbălat şi de desfrânat, încât umbla cu bani pentru a-şi putea îndeplini imediat dorinţele şi ascundea bani pe uliţe înguste. Chiar şi în Academie s-a găsit o piesă de trei oboli[2] lipită de o coloană, în acelaşi scop de care am vorbit. într-o zi, în înţelegere cu tinerii săi prieteni, dădu buzna în şcoala lui Xenocrate, beat .şi cu o ghirlandă pe cap. Xenocrate. totuşi, fără să se tulbure de loc, îşi continuă vorba ca mai

înainte, subiectul fiind cumpătarea. Tânărul, ascultându-1, fu captivat încetul cu încetul. Cu timpul, deveni aşa de silitor, încât îi întrecu pe toţi ceilalţi elevi şi ajunse să fie şeful şcolii în timpul olimpiadei a o suta şaisprezecea[3]. **II [17]** Antigonos din Carystos, în *Biografiile*[4] lui, spune că tatăl lui era primul printre cetăţeni şi creştea cai de curse; III că Polemon a fost pârât de soţia sa pentru vina de a o neglija, întrucât avea legături amoroase cu băieţi, IV dar că, din momentul în care a început să studieze filozofia dobândi o asemenea tărie de caracter, încât putea să rămână timp nelimitat în aceeaşi atitudine a corpului, ba chiar şi în tonul vorbirii el putea rămâne neschimbat. Aşa se explică şi atracţia pe care a exercitat-o asupra lui Crantor[5]. Atunci când un câine turbat 1-a muşcat de pulpa piciorului, el nici măcar n-a îngălbenit, ci a rămas netulburat în toata zarva care se iscase în oraş la vestea celor întâmplate. Şi la teatru era foarte puţin impresionat. [18] Aşa de pildă, o dată Nicostratos, poreclit Clitemnestra[6], îi citea lui şi lui Crates ceva din Homer[7] şi pe când Crates era adânc mişcat, el se purta ca şi

cum n-ar fi auzit nimic. Era întratotul un om, aşa cum îl descrie pictorul Melanthios în opera sa *Despre pictură*[8]*.* în această scriere el spune că opera de artă trebuie să fie străbătută de oarecare fermitate şi inflexibilitate şi că acelaşi lucru e valabil şi pentru caracter. Lui Polemon îi plăcea să spună că trebuie să ne exersăm şi în fapte nu numai în consideraţii dialectice, spre a nu fi la fel cu unul care a învăţat pe de rost ştiinţa armoniei, dar nu s-a deprins de fel să cânte. Tot aşa putem şi noi să fim admiraţi pentru întrebările abile pe care le punem, dar cu privire la comportamentul în viaţă suntem în conflict cu noi înşine.

Era deci afabil şi bun, cerând să fie scuzat, după cum spune Aristofan despre Euripide, „pentru felul său acru şi usturător" [19], căci, după cum spune acelaşi autor, „numai destrăbălare este în carnea prea mare"[9]. V Se spune că la cursuri nu stătea jos şi ataca temele ce i se propuneau mergând în sus şi-n jos. A fost onorat în cetate pentru iubirea lui faţă de tot ce e nobil. Ba mai mult încă, el s-a retras din oraş şi a trăit în grădinile Academiei, iar elevii lui şi-au făcut în apropiere mici colibe şi locuiau nu departe de templul Muzelor şi de sala de reuniune[10]. VI Se pare că Polemon 1-a urmat pe Xenocrate în toate privinţele. Aristippos[11], în cartea a patra a lucrării sale *Despre luxul celor vechi,* afirmă chiar c-a fost drăguţul lui. Ceea ce-i sigur e că şi-a amintit tot timpul de predecesorul său şi că şi-a însuşit lipsa de răutate şi acea uscăciune a lui Xenocrate şi gravitate ce caracterizează armonia dorică[12].

VII [20] Era un simpatizant al lui Sofocle[13], mai ales al pasagiilor unde, după cuvintele poetului comic,

Un mare dulău molosian sositu-i-a grabnic în sprijin[14] şi unde, după cuvintele lui Phrynichos[15]

Must nu-i, vin îndoit, ci vin de Pramnos aievea[16].

El spunea că Homer este un „Sofocle epic" şi că Sofocle este un „Homer tragici

VIII Muri la o vârstă înaintată, de pieire lentă'[7], lăsând un mare număr de lucrări[18]. Am compus următoarea epigramă despre el:

Oare n-auzi ? îngropat-am pe Polemon ce îl duse Boala fără de leac, chinul cel râu, în mormânt,
Nu pe el, ci trupu-i. căci Polemon, în avântu-i
Drumul spre stele luând, trupu-şi lăsă pe pământ[19].

NOTE

[1] *Polemon,* al patrulea scolarh al Academiei, şi anume de la 315/314 la 270/269 î.Chr.

[2] Trei oboli fac o jumătate de drahmă. Nu vedem ce vicii îşi putea satisface Polemos cu această sumă derizorie.

'Adică anii 316-312 Î.Chr.

[4] *Antigonos din Carystos,* biograf al filozofilor despre care am mai vorbit.

[5] *Crantor,* filozof academician. *Viaţa* lui se găseşte ceva mai departe la Diogenes Laertios (cartea a IV-a, cap. V, §§ 24-27).

[6] *Nicostratos* este citat numai în acest pasaj. După porecla de Clitemnestra, ne gândim mai repede la un actor tragic care juca rolul Clitemnestrei, de la care i se trage porecla, decât la un poet.

[7] Aici este citat „poetul", ceea ce pentru greci înseamnă Homer.

[8] *Melanthios,* pictor celebru (secolul al IV-lea î.Chr.), coleg al lui Apelles. Mai e citat de Pliniu şi de Plutarh. A scris şi o lucrare *Despre pictură,* din care citează Diogenes Laertios în acest loc.

[9] Aluzie pornografică.

[10] Aici aflăm că în Academia platonică, lângă templul Muzelor, se afla şi sala de reuniune a condiscipolilor. detaliu interesant, având în vedere sărăcia informaţiilor, pentru a ne face o idee de realităţile din şcolile de

filozofie.
[11] Acest Aristippos, care probabil că a luat numele lui Aristip din Cyrene, a scris o carte plină de calomnii, în care sunt cuprinşi şi filozofii, numită *Despre luxul celor vechi,* de care am mai vorbit cu o ocazie anterioară.
[12] Grecii, în locul gamelor noastre majore şi minore, aveau o serie de moduri armonice, tot un fel de game cu diverse intervale între note şi care purtau numele, probabil, al locului lor de origine: lidian, frigian, mixolidian, dorian etc. Modul dorian era cel mai apreciat, din cauza caracterului său grav, echilibrat şi liniştitor. Modul frigian se releva prin caracterul său orgiastic, excitant. Şi instrumentele, de asemenea.

aveau astfel de caractere. Flautul era orgiastic şi biciuitor al patimilor: lira, cu sunetele ei mai sobre, era calmantă şi plină de echilibru grav. Apollo cânta din liră. pe când flautul pare a fi fost o invenţie „barbară". Filozofii greci, mai ales Platon (în *Republica)* şi Aristotel (în *Politică),* acordau muzicii mare importanţă în formarea caracterului uman, aşa încât îi atribuiau o valoare educativă de primă mână, ceea ce necesita o alegere atentă a modurilor şi instrumentelor care urmau să fie puse la dispoziţia tineretului.
[13] *Sofocle din Atena,* unul dintre cei trei mari poeţi tragici ai Greciei, alături de Eshil şi Euripide.
[14] *Molossoi.* numele unui popor din Epir. Câinii molosieni erau vestiţi prin puterea lor (un fel de câini ciobăneşti).
[15] *Phrynichos,* poet tragic vechi (începutul secolului al V-lea î.Chr.), ceva mai vechi ca Eshil, cu care, în parte, a fost contemporan. Tragedia lui *Căderea Miletului* sub perşi este celebră, pentru care a fost pedepsit de poporul atenian, întrucât evoca amintirea nenorocirilor unei cetăţi scumpe atenienilor. Miletul a căzut sub perşi în 494 Î.Chr.
[16] *Pramnos,* munte stâncos de pe insula Icaria. Vinul din Pramnos (care e citat şi la Homer) era tare şi aspru la gust.
[17] Cuvântul *phthisis* „pieire"', de unde vine termenul medical modern ftizie (tuberculoză), derivă de la rădăcina verbală a lui *phthino,* care înseamnă „a pieri" La greci, chiar şi în medicină, *phthisis* nu este o entitate nosologică bine stabilită. Ea exprima orice stare de deperiţiune lentă, însă în parte cuprindea, probabil, şi ftizia sau tuberculoza modernilor.
[ls] Nouă nu ne-a rămas nimic din acest mare număr de lucrări ale lui Polemon, nici măcar citate la alţi autori. E curios şi faptul că Diogenes Laertios nu dă nici o listă a acestor lucrări, ceea ce face cu atâta conştiinciozitate la alţi filozofi. Acest lucru înseamnă că el n-a găsit o asemenea listă la autorii pe care-i consultă.
[19] încă o epigramă nereuşită a lui Diogenes Laertios. De aici înainte nu vom mai releva decât pe cele bune sau acceptabile.

CAPITOLUL al IV-lea

CRATES

(aproximativ 300 î.Chr.)

I [21] Crates. al cărui tată a fost Antigenes, <era un atenian> din districtul Thria. A fost discipolul şi-n acelaşi timp iubitul[1] lui Polemon, căruia i-a succedat la conducerea şcolii[2]. II Amândoi erau aşa de îndrăgiţi unul de altul, încât nu numai că-n viaţă s-au consacrat aceloraşi preocupări şi până la ultima suflare au devenit tot mai asemănători unul cu altul, dar şi după moarte au avut parte de acelaşi mormânt. De aceea, Antagoras[3] a compus despre amândoi următoarea inscripţie funerară:

Spune, străine ce treci, că în mormântul acesta
Crates cel pios şi Polemon odihnesc. Prieteni nedespărţiţi, din inspirata-le gură
Vorbe sacre-au ţâşnit; viaţă curată ducând, Plină de tâlc şi de rost cinstit, păzind rânduiala.
Veacului celui divin mândră podoabă i-au fost.

[22] Aşa se explică de ce Arcesilaos[4], care trecuse de la Theofrast[5] la şcoala acestora, spunea despre ei că erau nişte zei sau rămăşiţe ale veacului de aur[6]. Ei nu aveau simpatii populare, ci erau aşa cum se spune că pretindea Dionysodoros[7], cântăreţul din flaut, ce se făIea că nimeni nu-i auzise vreodată melodiile cântate fie pe vreo corabie, fie la fântână, cum fuseseră auzite acelea ale lui Ismenias[8]. III După spusele lui Antigonos[9], masa o luau în comun în casa lui Crantor şi amândoi trăiau în deplină înţelegere între ei şi cu Arcesilaos. Acesta şi Crantor aveau aceeaşi casă, pe când Polemon şi Crates trăiau la un cetăţean, Lysicles[10]. Cum am mai arătat, după
spusele lui Antigonos, Crates era favoritul lui Polemon, iar Arcesilaos al lui Crantor.

IV [23] Apollodor, în cartea a treia a *Cronografiei* lui[11], spune că la moartea sa, Crates a lăsat scrieri, unele filozofice, altele despre comedie, iar altele, discursuri politice şi de ambasadă.

V A lăsat şi discipoli reputaţi, printre care şi Arcesilaos[12], de care vom vorbi peste puţin; căci şi el a fost elevul lui Crates. Un alt discipol a fost Bion din Borysthenes[13], cunoscut mai târziu sub numele de theodorianul, după secta filozofică căreia i-a aparţinut; şi despre el vom avea prilejul să vorbim imediat după Arcesilaos.

VI Au fost zece bărbaţi care au purtat numele de Crates: primul, poet din comedia veche; al doilea, un retor din Tralles, discipolul lui Isocrate; al treilea, un constructor de şanţuri, însoţitor al lui Alexandru; al patrulea, cinicul despre care vom vorbi mai

departe; al cincilea, un filozof peripatetician; al şaselea, filozoful academic despre care am vorbit mai înainte; al şaptelea, un gramatician din Mallos; al optulea, autorul unei lucrări geometrice; al nouălea, un poet de epigrame; al zecelea, din Tars, filozof aparţinând Academiei[14].

NOTE

[1] Este vorba despre ,.relaţiile" întâlnite în Grecia antică şi pe care nu le putem ignora ca şi în cazul faimosului amor platonic, expus în pagini celebre de Platon (în *Banchetul,* vezi şi *Charmides).*

[1] *Crates,* al cincilea scolarh al Academiei platonice, de la 270/269 la 268/264 î.Chr. Cu el se încheie Academia veche. Cu urmaşul său Arcesilaos, despre care ne vom ocupa peste puţin (Diogenes Laertios, IV, 28-45), începe *Academia medie* şi scepticismul academic.

[3] *Antagoras din Rhodos,* poet; ar fi scris o *Thebaidă* şi a compus Epigrame (secolul al III-lea î.Chr.). Un model al talentului său poetic îl avem în epigrama citată de Diogenes Laertios, stil care nu e nici prea deosebit, nici prea mediocru.

[4] Vezi mai sus, n. 2.

[5] *Theofrast din Eresos,* discipol al lui Aristotel şi al doilea scolarh al şcolii filozofice fondate de acesta (şcoala peripatetică sau Lykeion, după locul de

funcţionare). *Viaţa lui *Theofrast* urmează în cartea a V-a a lui Diogenes Laertios după ***Viaţa lui Âristotel.***

[6] **O legendă a** veacurilor prin care a trecut în mod succesiv omenirea se găseşte **pentru prima dată la** Hesiod, *Munci şi zile,* versurile 109-201. Hesiod vorbeşte de cinci **epoci: de aur** (sub Cronos, tatăl lui Zeus), de argint, de bronz, epoca eroilor semizei **(care iese din denumirea** obişnuită a veacurilor după metale; poate că a fost introdusă de Hesiod **pentru** eroii războiului troian şi teban) şi veacul de fier. Desigur că Hesiod nu este inventatorul acestei evoluţii a omenirii pe veacuri: de aur, de argint, de bronz **şi de fier, cel de-al** patrulea, al eroilor, fiind intercalat, poate, de Hesiod însuşi. Despre **epoca** de **aur sub domnia lui** Cronos se ocupă şi Platon în dialogul *Politicul,* într-un mit **curios, cu legături** cosmogonice şi cosmologice (vezi Platon, *Politicul,* p. 269 a-274 e).

[7] *Dioysodoros* flautistul nu e cunoscut decât de aici şi din Hesychios din Milet **(secolul al Vl-lea** e.n.), care copiază pe Diogenes Laertios.

[8] ***Ismenias** din Theba,* flautist, citat de mai mulţi autori. ' ***Antigonos** din Carystos,* biograf.

[10] Necunoscut din altă parte.

[11] **Despre** *Apollodor din Atena,* cronograful, am vorbit în note anterioare şi în **studiul introductiv.**

[12] **Vezi mai** sus, n. 2.

[13] *Viaţa* **lui la** Diogenes Laertios, IV, 46-58, imediat după *Viaţa lui Arcesilaos.*

[14] **Al treilea** *Crates* din lista aceasta de omonimi este un tehnician - ar fi prea **mult** să-i spunem inginer -, constructor de fortificaţii prin săpături de şanţuri. Al **patrulea.** *Crates cinicul,* vezi Diogenes Laertios, VI, 85-93. *Crates din Mallos* -**celebru gramatician** (şcoala din Pergam). A fost adept al şcolii stoice şi unul dintre **primii care a dat în mod** consecvent o interpretare alegorică a divinităţilor lui Homer, **arătând** că **ele nu sunt** decât forţe ale naturii personificate (vezi Hans Joachim Mette, ***Sphairopoiia,** Untersuchungen zur Kosmologie des Krates von Pergamon,* Miinchen, **1936). Acest Crates** este originar din Mallos şi a trăit la Pergam.

CAPITOLUL al V-lea

CRANTOR

I [24] Crantor din Soloi[1], deşi a fost admirat în oraşul său natal, a plecat la Atena, unde a urmat lecţiile lui Xenocrate în acelaşi timp cu Polemon. II A lăsat *Comentarii* care cuprind cam vreo treizeci de mii de rânduri[2]; unele dintre ele sunt atribuite de câţiva critici lui Arcesilaos[3]. III Se spune că. fiind întrebat ce-1 atrăgea la Polemon, el a răspuns: „Faptul că nu l-am auzit niciodată ridicând sau coborând glasul"[4]. IV Se întâmplă să cadă bolnav şi se retrase în incinta templului lui Asclepios[5], unde începu să facă plimbări. Pe dată, bărbaţi din toate părţile se strânseră în jurul lui. crezând că el se retrăsese acolo nu din pricina bolii, ci cu scopul de a deschide o şcoală[6]. V Printre ei era şi Arcesilaos, care dorea să fie introdus cu ajutorul lui la Polemon, cu toată dragostea care îl unea de Crantor. cum se va arăta în *Viaţa lui Arcesilaos*[1] **[25]** Totuşi, după ce s-a însănătoşit, el a continuat să urmeze lecţiile lui Polemon. lucru care a fost foarte admirai". Se mai spune că a lăsat averea sa, în valoare de douăsprezece talanţi, lui Arcesilaos. întrebat de acesta unde dorea să fie înmormântat, răspunse:

Dulce e tihna să-ţi afli-ntr-un colţ din glia-ţi iubită.

VI Se mai spune c-a scris poeme şi le-a pus sub sigiliu în templul Athenei din oraşul său de naştere. Poetul Theaitetos[9] a scris astfel despre el:

îndrăgit fiind de oameni, mult prea iubit şi de muze.

Fără s-ajungă bătrân, Crantor prin viaţă-a trecut. Mortul prea demn de cinstire primeşte-1, pământule, -acuma,

Fiindcă-n pace-o trăi şi pe tărâmul de jos.
[26] Mai mult decât pe toţi ceilalţi poeţi, Crantor îi admira pe Homer şi pe Euripide; e greu, spunea el, să scrii în acelaşi timp lucruri tragice şi să produci emoţii în limba de toate zilele. Ca dovadă cita versul din povestea lui *Belerophon*[10]*:*
Vai, ajuns-am să-ndur şi a muritorilor soartă.
Se spune că versurile următoare *Către Eros* ale poetului Antagoras[11] ar fi fost compuse de Crantor:
Prins sunt adânc de-ndoială, nu-ţi aflu de-a pururi izvorul, Primu-ntre zeii cei veşnici, o Eros, numi-te-voi oare Printre feciorii ce-Erebos născutu-i-a odinioară. Soţ cu a nopţii crăiasă, stăpână a undelor mării, [27] Sau să-ţi spun oare-odrasla lui Cypris, cea mult înţeleaptă[12], Sau al pământului fiu, al vântului celui şăgalnic ? în pribegirile-ţi dărui şi bine şi rău omenirii, Trupul tău are de-aceea mereu îndoită-ntrupare.
Era foarte priceput şi-n formarea de cuvinte noi; de pildă, spunea despre vocea unui artist tragic că e necioplită şi necojită, despre un anumit poet că versurile îi sunt pline de sărăcie; despre *Tezele* lui Theofrast că-s scrise cu cerneală de purpură[13]. Cartea lui cea mai admirată este lucrarea *Despre doliu*[14]*.* VII A murit înaintea lui Polemon şi Crates, îmbolnăvindu-se de hidropizie[15]. Am scris despre el următoarea epigramă:
Cea mai rea dintre boale pe bietul Crantor cuprins-a, Astfel, în negrul străfund drept la Hades te-ai dus,
Eşti fericit tu acum ajuns într-a umbrelor lume, Academia, Soloi, văduve au rămas.

NOTE

[1] *Soloi,* oraş din Cilicia, de unde provenea, poate, şi marele Hrysip, al treilea şef al şcolii stoice. Crantor a fost membru sau aderent al Academiei, fără să fie scolarh.
[2] Această informaţie, cu numărul de rânduri, pare de origine dintr-un catalog de bibliotecă.
[3] Dar Diogenes Laertios, IV, 32. spune că, după alţii. Arcesilaos n-a scris nimic (vezi *ad locum).*
[4] Limba greacă veche avea accentul muzical, după cum spune şi Dionysios din Halicarnas *(De compositione verborum),* care crede a putea fixa şi intervalul muzical cu care se ridică vocea pe silaba accentuată: cvinta pentru accentul ascuţit, terţa pentru cel grav, ridicare la cvintă şi coborâre la loc pentru accentul circumflex. Mai trebuiau să intervină şi alte schimbări de intonaţie în timpul vorbirii, după afect. Deci cineva care vorbea fără ridicare şi coborâre de ton trebuia să atragă în mod deosebit atenţia şi trebuia să dea impresia unei lipse de afect, care a impresionat pe greci, de felul lor aşa de afectivi. Două şcoli dintre cele mai importante, stoicismul şi scepticismul, au socotit *apatheia,* lipsa de afect, ca ideal al înţeleptului şi care îi dă acestuia fericirea.
[5] Un templu celebru al zeului medicinii, Asclepios, se afla la Epidaur, în nordul Peloponezului, unde se făceau şi vindecări miraculoase. Inscripţiile care ne-au rămas descriu minunile tăcute de zeul medic (oameni chei cărora le creşte o coamă stufoasă într-o singură noapte, femei gravide care nu puteau să nască şi care nasc în incintă, iar pruncul nou-născut o ia singur la fugă şi se duce să se spele Ia pârâu), toată gama superstiţiei şi naivităţii se desprinde din aceste texte epigrafice, exploatate de preoţii templului. După interpretarea acestora, vindecările se făceau prin incubaţie: bolnavul dormea o noapte în incinta templului şi se vindeca pe loc sau venea zeul Asclepios şi-i spunea în vis ce tratament are de urmat. Câteodată făcea şi reproşuri bolnavului pentru lipsa lui de încredere sau pentru neplata unui onorariu promis. Temple de acestea existau în toată Grecia. Lin Asclepieion, cum se numeau aceste temple, se găseşte şi în insula Cos, patria lui Hipocrate. Templul din Epidaur era vestit, dar nu ştim dacă Crantor s-a retras chiar în acest templu.
[6] Şcoli de filozofie se puteau deschide cu orice ocazie şi oriunde: şcoala platonică funcţiona în grădinile din apropierea incintei consacrate eroului Academos; şcoala lui Aristotel funcţiona în Lykeion; şcoala stoică în galeriile pictate de Polygnot, galerii având un acoperiş susţinut de coloane şi de altfel deschise.
' Vezi Diogenes Laertios, IV, 29.
[8] întrucât şi Crantor era în timpul acesta un filozof vestit.
[9] *Theaitetos.* poet, compozitor de epigrame funerare, de altfel necunoscut. Mai avem citată o epigramă (Diogenes Laertios, VIII, 48) a unui poet numit Theaistetos, care e, probabil, identic cu cel din textul de faţă.
[10] *Belerofon,* titlul unei tragedii de Euripide, din care nu avem decât fragmente. Belerofon e prezentat de Euripide ca ateu.

[11] *Antagoras din Rhodos* (vezi mai sus, n. 3 de la *Crates).*
[12] *Cypris,* nume al zeiţei Afrodita.
[13] Fireşte că sunt greu de redat aceste cuvinte în limba română. Mai întâi avem imaginea lemnului care n-a fost supus operaţiilor de cojire şi apoi de cioplire cu toporul, pentru a deveni lemn de construcţie; *ostreo* îl socotim ca un dativ instrumental.
[14] Această lucrare a lui Crantor s-a bucurat de oarecare faimă. în ea. filozoful acesta susţinea, împotriva „apatiei" stoice, starea de ..echilibru pasional" pentru fericirea omului şi nu nimicirea totală a pasiunilor, cum cereau cinicii şi stoicii, ba chiar şi scepticii (vezi Cicero, *Acad. priora,* II, 44, 135; *Tuse. disp.,* III, 6, 12 şi Plutarh, *Consol. ad Apoll,* cap. 3).
[15] Şi de Heraclit din Efes se spune că a murit de hidropizie (Diogenes Laertios, IX. 3-4), dar la Heraclit ştim că boala e inventată de biografi, fiindcă înţeleptul din Efes spusese în cartea sa că moartea pentru suflet e să devină apă. Poate. în cazul lui Crantor, informaţia este exactă.

CAPITOLUL al Vl-lea

ARCESILAOS

I [28] Apollodor, în cartea a treia a *Cronografiilor* sale, spune că Arcesilaos, fiul lui Seuthes[1], era originar din Pitane care se află în Aiolida[2]. Cu el începe Academia mijlocie[3]. A fost cel dintâi care a propovăduit obţinerea de a judeca lucrurile, din cauza

contradicţiilor care se ivesc în argumente. Tot el a fost primul care a încercat să argumenteze pentru şi împotriva aceleiaşi teze şi primul care a modificat felul consacrat de Platon de a trata problemele şi 1-a făcut mai combativ cu ajutorul întrebărilor şi răspunsurilor potrivite[4]. III în felul acesta, el s-a apropiat de Crantor. Era cel mai mic dintre patru fraţi, doi fiind de la acelaşi tată şi doi de la aceeaşi mamă. Dintre aceştia doi din urmă, Pylades era mai mare, iar dintre primii doi era mai mare Moireas, care era tutorele lui. [29] La început, înainte de a părăsi Pitane pentru Atena, a fost elevul matematicianului Autolycos[5], concetăţeanul său, şi cu el a călătorit în Sardes. Pe urmă a studiat cu Xanthos, muzicianul atenian[6], apoi a fost elevul lui Theofrast[7]. în cele din urmă a trecut la Academie la Crantor. Pe când Moireas, fratele lui pe care l-am mai amintit mai sus, voia să-1 facă orator, el indrăgea filozofia, iar Crantor, fiind îndrăgostit de el, i s-a adresat cu un vers citat din *Andwmeda* lui Euripide:

Viaţa ţi-o scap eu, copilă; purta-mi-vei dar recunoştinţă ?, iar Arcesilaos îi răspunse cu versul următor:

Ia-mă, străine, de vrei, ca roabă ori ca soţie[8].

[30] După aceea şi-au trăit traiul împreună. La acestea, Theofrast, amărât de pierderea lui. se spune c-ar fi declarat: „Ce tânăr bine dotat şi îndemânatic ne-a părăsit şcoala !". într-adevăr, pe lângă c-avea o argumentare foarte riguroasă şi iubea studiile literare[9], s-a încercat şi în poezie. Lui i se atribuie şi o epigramă dedicată lui Attalos[10], care sună astfel:

Armele singure n-au dat Pergamului faimă nespusă,
Ci şi caii săi. cei până-n Pisa" slăviţi. Dacă vreun om va putea voinţa lui Zeus să spună,
în viitor vreun poet mult mai vârtos va cânta.

unul dintre

IV A scris şi despre Menodoros, fiul lui Eugamos[12] colegii lui, iubit de el:

Frigia-i mult prea departe, Thyateira[13] aşijderea este
Patria-ţi, o Menodor, cel la Cadâna[14] născut, [31] Spre nepătrunsu-Acheron duc drumuri de-aceeaşi măsură,
Poţi socoti orişicum, spune-un proverb cunoscut. Falnic ţi-a înălţat în veci monument Eudamos, ;
■" Cel ce te-avu mai de preţ ca pe mulţimea de sclavi.

îl preţuia pe Homer cel mai mult dintre toţi poeţii şi citea totdeauna un pasaj din el înainte de a se culca, iar dimineaţa, ori de câte ori dorea să-1 citească, spunea că se duce la iubitul său. Şi pe Pindar îl declara neîntrecut ca vorbire bogată şi abundenţă de cuvinte şi fraze. în tinereţe a dat şi o caracterizare a poetului Ion[13].

V [32] A urmat şi lecţiile geometrului Hipponicos[16]. pe care 1-a luat în batjocură ca pe unul care în celelalte privinţe era nepriceput şi greoi, dar bine iniţiat în specialitatea lui. „Geometria - spunea el -trebuie să-i fi zburat în gură pe când o ţinea căscată". Când Hipponicos însă îşi pierdu minţile, Arcesilaos îl luă la el acasă şi-1 îngriji până ce se vindecă.

VI La moartea lui Crates primi conducerea şcolii, după ce un anume Socratides îşi retrase candidatura în favoarea lui[17]. VI Unii spun că o urmare a comportamentului său de abţinere în toate

chestiunile a fost faptul că n-a scris nici o carte[18]. Alţii povestesc c-a fost surprins revizuind unele lucrări <de ale lui Crantor>[19], lucrări pe care, după unii, le-a publicat, după alţii, le-a ars. VIII Se pare că 1-a admirat mult pe Platon şi că a posedat un exemplar al operelor lui. [33] Unii îl înfăţişează ca pe rivalul lui Pyrrhon. IX El poseda dialectica şi s-a ataşat şi de metodele de argumentare introduse de şcoala eretriană[20]. Din această pricină, Ariston[21] a spus despre el:

Platon din faţă. Pyrrhon din spate, la mijloc Diodor[27]. Iar Timon vorbeşte despre el astfel:

Cârca-i purtându-1 pe Menedem, goni-va dihania Către Pyrrhon, de zor, sau către Diodor[23].

Şi, ceva mai departe, îl înfăţişează spunând:

înota-voi spre Pyrrhon, spre Diodor sinuosul[24].

X Se exprima cât se poate de mult în axiome şi concis şi în vorbirea sa îi plăcea să despartă cuvintele. XI De altfel, era destul de ironic şi sincer. [34] Din această pricină. Timon vorbeşte despre el astfel:
El împleti raţiunea cu prea înţeleaptă dojana[25].
Aşa, un tânăr vorbindu-i mai îndrăzneţ decât se cuvenea, Arcesilaos exclamă: „Nu-1 va prinde cineva de chică ?". La fel, unul, care era învinuit că este pederast. tăgăduia că un lucru este mai mare decât altul, iar Arcesilaos îi spuse: „Atunci lungimea de 10 degete este tot una cu una de 6 degete pentru tine ?"[26]. Un oarecare Hemon din Chios[27], foarte urât, dar care-şi închipuia că-i frumos şi mergea totdeauna îmbrăcat în haine luxoase, dându-se cu părerea că înţeleptul nu se îndrăgosteşte niciodată, Arcesilaos îi răspunse: „Cum, nici de cineva drăguţ şi aşa de frumos îmbrăcat ca tine ?". Iar când acesta, care era şi destrăbălat, vrând să dea a înţelege că Arcesilaos era îngâmfat, i se adresă astfel:
[35] Pot, eu stăpâno, cuvântul să iau, ori iarăşi tâcea-voi ?

răspunsul lui fu:
Aspră de ce eşti, femeie, când ştii oă firea ţi-e altfel ?
O dată, când o persoană bună de gură şi trivială îi făcea necazuri, el cită versul:
Printre odrasle de robi putinţă de trai nu se află[29].
Altuia, la fel, care flecărea vrute şi nevrute. îi spuse că n-a putut să aibă parte nici măcar de o dădacă severă. Altor persoane nici nu le făcea cinstea să le răspundă. Un cămătar, care era şi amator de literatură[30], mărturisindu-i neştiinţa lui într-o chestiune oarecare, Arcesilaos îi răspunse cu aceste două versuri din *Oinomaos* al lui Sofocle:
Vântul din ce parte bate. pasărea n-are ştiinţă Mai-nainte ca-n cuibu-i puii cei noi să apară[31].
[36] Un oarecare dialectician din şcoala lui Alexinos[32]nu era în stare să expună cum trebuie o teorie a maestrului său, iar Arcesilaos îi reaminti ceea ce le făcu Philoxenos[33] lucrătorilor de cărămizi; Philoxenos îi găsi cântând greşit melodiile sale şi, călcând în picioare cărămizile, le spuse: „Dacă voi îmi stricaţi opera mea, o voi strica şi eu pe-a voastră"'. XII Era supărat pe oricine se apuca prea târziu să studieze. Printr-o înclinare firească se folosea de fraze ca acestea: „Eu o afirm"; şi: „Cutare (menţionând numele) nu va fi de acord cu aceasta". Această trăsătură a lui a fost imitată de mulţi elevi, cum au făcut şi cu felul lui de a vorbi şi cu întreaga lui atitudine.
[37] Fiind foarte inventiv, putea să răspundă cu ascuţime la obiecţii sau să conducă desfăşurarea discuţiilor la punctul propus şi să se adapteze după împrejurări. Era fără pereche în puterea de convingere, ceea ce atrăgea tot mai mulţi elevi la şcoala lui, deşi se temeau de spiritul lui înţepător. îl suportau însă de bună voie, căci bunătatea lui era foarte mare şi-şi umplea de speranţă elevii. în viaţa sa personală dădea dovadă de cea mai mare generozitate, fiind totdeauna gata să facă bine, şi căuta să ascundă binele făcut, fiind
lipsit de orice îngâmfare[34]. Aşa, de pildă o dată, ducându-se la Ctesibios[35] care era bolnav şi văzând strâmtoarea în care se chinuia, îi strecură în ascuns o pungă de bani sub pernă, iar celălalt, când o găsi, spuse: „Asta-i o glumă de-a lui Arcesilaos". Cu alt prilej îi trimise chiar o mie de drahme.
[38] Tot aşa, recomandând lui Eumenes[36] pe Archias arcadianul[37], 1-a făcut să ajungă la o înaltă situaţie. XIII Cum era foarte darnic, neuitându-se de fel la bani, era cel dintâi la reprezentaţiile cu locurile plătite şi-i plăcea mai ales să se ducă la acelea ale lui Archecrates şi Callicrates[38], unde preţul era o piesă de aur. Ajuta pe mulţi şi strângea bani prin subscripţii pentru ei. Cineva, o dată, împrumută de la el vase de argint ca să-şi primească prietenii şi nu le mai înapoie, iar Arcesilaos nu le mai ceru şi nu ridică nici o pretenţie. O altă versiune a poveştii este că le-a împrumutat înadins şi când i-au fost înapoiate le-a dăruit împrumutătorului, ştiindu-1 că e sărac. Avea o proprietate în Pitane, de unde fratele său Pylades îi trimitea provizii. XIV Pe de altă parte, Eumenes, fiul lui Philetairos[39], îi trimitea sume mari de bani şi de aceea Eumenes a fost singurul dintre regii contemporani căruia i-a făcut dedicaţii.
[39] Pe când mulţi îl curtau pe Antigonos[40] şi se duceau să-1 întâlnească ori de câte ori venea la Atena, Arcesilaos stătea acasă, nedorind să se facă cunoscut de el. Era în mare prietenie cu Hierocles, comandantul din Munihia[41] şi din Pireu[42], şi la fiecare serbare

cobora în port să-1 vadă. Cu toate că şi Hierocles stăruia ca Arcesilaos să se ducă să-1 salute pe Antigonos, nu se hotăra şi, când ajungea la poarta acestuia, se întorcea. După bătălia pe mare[43], când mulţi se duceau la Antigonos sau îi trimiteau scrisori linguşitoare, el păstră tăcere. Totuşi, în interesul cetăţii sale natale s-a dus în oraşul Demetrias[44] ca ambasador la Antigonos, dar fără să izbutească în misiunea sa. XV îşi petrecea tot timpul la Academie, ţinându-se departe de politică.

[40] E drept că, o dată, aflându-se la Atena, s-a oprit prea mult timp în Pireu, din prietenie pentru Hierocles, ca să discute diferite teme, lucru pentru care a fost criticat de unii. XVI Era foarte cheltuitor, cu alte cuvinte un alt Aristip[45]; îi plăcea să dea mese bune, dar numai acelora care-i împărtăşeau gusturile. Trăia în văzul tuturor cu Theodota şi Phila, curtezanele din Elis, şi acelora care-1 criticau le răspundea cu maximele lui Aristip. XVII Iubea şi tinerii, fiind foarte înclinat spre aceştia. De aceea i s-au adus învinuiri de către Ariston din Chios, stoicul[46], şi adepţii lui, care l-au numit corupător al tineretului, neruşinat în vorbire şi obraznic. [41] Se spune c-a fost foarte îndrăgostit de Demetrios[47], care a plecat pe mare la Cyrene, şi de Cleochares din Myrlea[48]. în legătură cu el se povesteşte că o bandă de cheflii beţi, venind în faţa uşii, Arcesilaos le spuse că, în ce-1 priveşte, el ar vrea să le deschidă, dar că Cleochares îl împiedică. XVIII Printre admiratorii aceluiaşi tânăr erau Democharesi, fiul lui Laches[49] şi Pythocles, fiul lui Bugelos[50], şi odată, când îi surprinse, cu multă îngăduinţă le spuse să plece. Pentru toate acestea a fost muşcat şi batjocorit de criticii mai sus menţionaţi, ca fiind prieten al plebei şi dornic de celebritate. Cele mai vii atacuri îi erau aduse în cercul lui Hieronymos peripateticul[51] ori de câte ori îşi întrunea prietenii ca să sărbătorească ziua de naştere a lui Halcyoneus[52], fiul lui Antigonos, cu care prilej Antigonos obişnuia să trimită mari sume de bani ca să fie cheltuite în petreceri. [42] Acolo el refuza să facă expuneri la un pahar cu vin; iar când Aridelos[53] îi propuse un anumit subiect şi-i pretinse să-1 dezvolte, Arcesilaos îi răspunse: „Trăsătura proprie a filozofiei este de a şti că există un timp potrivit pentru fiecare dintre lucruri". în ce priveşte învinuirea care i s-a adus, că era prietenul plebei, Timon, printre alte lucruri, a scris şi următoarele:

Astfel grăi şi de-ndată în mijlocul gloatei intrat-a: Toţi ca nişte bieţi piţigoi la o buhă cătau. Drept vanitos socotindu-1, linguşitor al mulţimii. Om de nimica, nătâng, te crezi cumva un păun ?[54]

XVIII Şi totuşi, era destul de modest ca să îndemne pe elevii săi să audieze şi alţi filozofi; iar când un oarecare tânăr din Chios, nemulţumit întrucâtva de lecţiile lui, a preferat pe acelea ale sus-numitului Hieronymos[55]. Arcesilaos singur 1-a luat şi 1-a prezentat acelui filozof, sfătuindu-1 să se poarte bine.

[43] Se povesteşte despre el şi următoarea vorbă de spirit: întrebat de cineva, cum se face că elevi de la toate celelalte şcoli trec la Epicur[36], dar epicurieni convertiţi nu se văd niciodată, el răspunse: ..Din pricină că bărbaţii pot să devină eunuci, dar un eunuc nu mai redevine niciodată bărbat'".

XIX în cele din urmă, fiindu-i aproape sfârşitul, el îşi lasă toată averea fratelui său Pylades, deoarece acesta, fără ştirea lui Moireas[57], îl luase la Chios şi de acolo îl adusese la Atena. Cât timp a trăit, nici nu s-a căsătorit niciodată, nici copii n-a avut. A făcut trei testamente: unul 1-a lăsat la Eretria, în grija lui Amphicritos[58], al doilea la Atena, în grija unor prieteni, iar al treilea 1-a trimis în patrie, lui Thaumasias[59], una dintre rudele sale, cu rugămintea să-1 păstreze bine. Lui Thaumasias i-a scris şi cele ce urmează: „Arcesilaos îl salută pe Thaumasias[60]

[44] I-am trimis lui Diogenes testamentul meu[61] ca să-ţi fie înmânat. Cum sunt bolnav şi-mi simt trupul slăbit, am hotărât să-mi fac testamentul, pentru ca, dacă s-ar întâmpla vreo nenorocire, să nu plec din această lume cu o purtare nedreaptă faţă de tine, care ai fost aşa plin de râvnă faţă de mine. Ţie ţi se cuvine mai mult decât celorlalţi ca, pentru fidelitatea ta, să-ţi încredinţez acest testament, având în vedere vârsta şi gradul de rudenie cu mine. Să-ţi aminteşti, aşadar, că îmi pun cea mai deplină încredere în tine şi caută să fii drept faţă de mine, aşa încât, în măsura puterilor tale, hotărârile pe care le-am luat să se execute după cum se cuvine. O copie a fost lăsată la Atena, la unii dintre cunoscuţii mei, iar alta în Eretria, la Amphicritos'[62].

XX Hermip spune c-a murit din cauză c-a băut prea mult vin neamestecat[63], care i-a luat mintea. Avea şaptezeci şi cinci de ani şi era apreciat de atenieni ca nimeni altul.

[45] Am scris despre el versurile următoare:

Cum de băut-ai, Arcesilaos, fără măsură,
Vin neamestecat, mintea cu totul pierzând ?
Moartea nu ţi-o jelesc, căci grea jignire adus-ai Muzelor, astfel bând vin şi mâsura-ntrecând.

XXI Alţi trei bărbaţi au purtat numele de Arcesilaos: un poet din vechea comedie; un alt poet care a scris elegii şi un sculptor, pentru care Simonide[64] a compus această epigramă:

Bani costat-a statuia Artemidei: drahme din Păros
Două sute în cap, ţap purtând imprimat. Fiul lui Aristodicos [65], sculptorul Arcesilaos
Cel de-Athena iubit, statuia a făurit.

Apollodor, în *Cronografia* lui, spune că filozoful de care am vorbit aici a fost în floarea vârstei în timpul olimpiadei a o sută douăzecea[66].

NOTE

[1] *Seuthes,* numele unor regi ai odrizilor din Tracia. Faptul că tatăl lui Arcesilaos se numea tot Seuthes dovedeşte originea tracă a acestuia. *Pitane* este un port în Asia Mică, pe coasta eoliană a Mysiei, adică în imediata apropiere a Bithyniei, ai cărei locuitori erau traci trecuţi din Europa în Asia Mică.

[2] Partea de vest a Asiei Mici din regiunea coastelor se împărţea în trei regiuni de colonizare grecească: la sud dorienii, la centru ionienii, iar la nord eolienii, cele trei mari seminţii greceşti.

[i] *Arcesilaos* a condus Academia medie sceptică de la 268/264 la 241/240 î.Chr.

[4] Platon, prin caracterul şi modul său de a trata filozofia, schimbând mereu perspectivele sub care îşi privea doctrina, abandonând sau modificând părţi din ea dacă i se păreau prea rigide; a fost socotit de membrii Academiei sceptice ca fiind şi el un sceptic şi, ca atare, tată spiritual al scepticismului academic.

[3] *Autolycos din Pitane* (finele secolului al IV-lea î.Chr.) - matematician şi astronom. De la el ni s-au păstrat două lucrări cu caracter matematic-astronomic, cele mai vechi pe care le avem: *Despre sfera cerească în mişcare* şi *Despre răsărituri şi apusuri de stele* în două cărţi.

'Muzicianul *Xantos din Atena* - nu ne e cunoscut din altă parte.

[7] Din acest pasaj vedem ceva din viaţa intensă filozofică a timpului: cum discipolii veneau şi roiau în jurul marilor maeştri până se fixau la unul dintre ei, părăsind pe alţii, după tendinţele sociale pe care le reprezentau şi, probabil, după înclinaţiile şi afinităţile personale pe care le aveau.

[s] *Andromeda.* numele unei tragedii pierdute a lui Euripide, din care nu avem decât fragmente. In comedia *Broaştele* a lui Aristofan, zeul Dionysios, entuziasmat de lectura acestei tragedii, se duce în Infern ca să-1 readucă pe pământ pe Euripide spre a da strălucire reprezentaţiilor teatrale în decădere. Pentru versurile citate, vezi Nauck TGF[2] 129 şi 132.

[9] *Philogrämmatos* îl traducem cu „amator de studii literare" şi nu, cum traduc Otto Apelt şi R. D. Hicks. cu „dornic de a scrie cărţi", spre a nu ne contrazice cu faptul că Arcesilaos n-a lăsat opere scrise.

[10] *Attalos I* - nepotul lui Eumenes I; a domnit de la 241 la 207 î.Chr., rege în Pergam. Attalizii sunt vestiţi prin rolul cultural pe care l-au jucat în lumea elenistică. Dacă epigrama e autentică, Arcesilaos a compus-o în ultimii ani ai vieţii sale.

[11] *Pisa,* teritoriu de lângă cetatea Elis, câmpie pe care aveau loc jocurile olimpice.

[12] *Menodoros,* filozof, fiul lui Eudamos (forma dorică a lui Eudemos) din Thyateira; nu ne e cunoscut din altă parte. Nu credem că trebuie, cu Apelt şi cu Hicks, să facem din Menodoros iubitul lui Eudamos (Hicks scrie chiar Eugamos, nume care nu se găseşte nicăieri în altă parte în literatura elenă).

[13] *Thyateira,* oraş în nordul şi interiorul Lydiei, spre graniţa Frigiei.

[14] *Cadanade* - pare a fi deformat. Apelt îl consideră ca nume de localitate, patria lui Menodoros. Hicks îl ia ca un patronimic şi scoate din el un nume, Cadanos, care nu există în greceşte, după cum nu există nici localitatea Cadanade. Deci mai bine să ne declarăm ignoranţa. Locul din text pare deci alterat. *Cădena* este un oraş în Laconia, citat de Strabon, XII, p. 537.

[l] *- Ion din Chios* (mijlocul secolului al V-lea î.Chr., după Suda) - poet şi literat ionian; a scris tragedii elegii, ditirambi, imnuri şi opere filozofice (vezi Diels-Kranz, Vors[5]. I, p. 377-381).

[16] *Hipponicos* geometrul, maestrul lui Arcesilaos; nu e cunoscut decât din acest text.

"Socratides - contracandidatul lui Arcesilaos la şefia Academiei; nu e cunoscut din altă parte decât de aici.

[18] Acest lucru pare verosimil. Scepticii l-au imitat în această privinţă pe Socrate, atât Pyrrhon, cât şi Arcesilaos şi Carneade. în importantul text *Academicorum philosophorum Index Herculanensis* (editat de S. Mekler, Berlin, 1902, col. XX, rând 42 şi urm., p. 74) ni se spune că Pythodoros, un elev al lui Arcesilaos, a fixat în scris lecţiile maestrului său.

[19] <de-ale lui Crantor> se găseşte completat în text de Hicks şi credem că dă un sens bun pasajului, care altfel nu ar prea avea înţeles.

[20] E vorba de metodele critice introduse, după modelul megarienilor, de filozofii din Eretria, vezi Diogenes Laertios, II, 135.

[21] *Ariston,* probabil cel din Chios, filozof stoic (vezi *Viaţa* lui la Diogenes Laertios, VII, 160-164). El e adesea confundat cu Ariston din Ceos, filozof peripatetician.

[22] *Pyrrhon din Elis,* fondatorul scepticismului grec (scepticismul vechi) (vezi *Viaţa* lui la Diogenes Laertios, II, 61-108). Tot acolo despre filozofii sceptici în general. *Diodor,* este vorba de Diodoros Cronos, filozof important din şcoala megariană, de al cărui argument numit *ho kyrieuon* ne-am ocupat mai pe larg (vezi Diogenes Laertios, n. 25 la Eucleides). Ariston spune în acest vers despre Arcesilaos că faţada lui este Platon, pe când interiorul este format din scepticismul lui Pyrrhon, iar spatele din critica lui Diodor.
[23] Vezi Diels, *Poet. Philos. Fragm.* (Timon, fragm. 31 şi notele). Wilamowitz crede că imaginea era aceea a unei nave sau a unei păsări înotătoare. Diels se gândeşte că aici Arcesilaos e comparat cu un peşte. Noi raportăm *to pan kreas,* care pare a avea un sens ironic, la Arcesilaos, iar nicidecum, cum face Diels, la Pyrrhon, pe care Timon îl venera şi nu şi-ar fi permis să-1 persifleze.
[24] Vezi Diels, PPhF (p.192, Timon, fragm. 32).
[25] Vezi *ibidem,* p.193, fragm. 33.
[26] Aluzie obscenă.
[27] *Hemon din Chios,* necunoscut din altă parte.
[28] Vers dintr-un autor tragic necunoscut (Nauck TGF[2] *Adespota,* 282). [29]*Ibidem* (vezi *Adesp.,* 283).
[30] *Philologos* are sens foarte larg în greceşte. Filolog este amatorul de vorbire frumoasă, de studii literare şi de erudiţie, amatorul de studii privitoare la antichităţi, amatorul de studii ştiinţifice, istorice etc.
[31] *Oinomaos.* numele unei piese pierdute a lui Sofocle, **din** care avem numai fragmente (Nauck TGF[2], fragm. 436).
[32]Despre *Alexinos,* Diogenes Laertios s-a ocupat în cartea a Ii-a, § 109.
[33] *Philoxenos din Cythera,* celebru compozitor de ditirambi, cu partiturile lor muzicale, la curtea lui Dionysios cel Bătrân, citat de nenumărate ori în literatura
greacă.
[34] Aici avem o frumoasă prezentare a caracterului lui Arcesilaos.
[35] *Ctesibios dm Chalcis,* filozof, elev al lui Menedem **(vezi şi Athenaios. IV,** p. 162 e).
[36] *Eumenes I* (263-241 î.Chr.) fiul lui Philetairos, rege **al Pergamului.**
[37] *Archias* arcadianul, necunoscut din altă parte.
[is] *Archecrates şi Callicrates* - persoane necunoscute **din altă parte. Expoziţia** de argint a acestor doi, de care vorbeşte Apelt, este fără **precedent şi nu putem accepta** traducerea savantului german. Preferăm interpretarea **lui Hicks.** Ne **gândim mai** repede, cu Hicks, la o reprezentaţie cu caracter scenic, **poate o pantomină sau o farsă.** deoarece comediile se reprezentau în cadrul sărbătorilor **Dionisiilor şi în mod public.** *Deixeis* s-ar putea înţelege şi ca „declamaţii" sau „cursuri **publice" (vezi Athenaios, III,** 98 *c* etc). în cazul acesta ar fi vorba de recitări sau **declamaţii plătite, iar cele la care** lua parte Arcesilaos erau plătite cu o piesă de **aur** . **în orice caz, înţelesul rămâne** dubios. Ipoteza noastră ni se pare cea mai plauzibilă.
[39] Vezi mai sus, n. 36.
[40] *Antigonos Gonatas* (rege al Macedoniei 278-240 î.Chr.) - **fiul lui Demetrios** Polyorcetes.
[41] *Hierocles.* comandantul Pireului, necunoscut din **altă parte.** ***Munihia*** -promontoriu de lângă golful de la Faleron.
[42] *Pireu,* portul Atenei, despărţit de golful de la **Faleron prin promontoriul** Munihia şi peninsula Pireului. Pe greceşte, Pireul se numeşte *Peiraieus.*
[43] Probabil este vorba de victoria navală a **lui** Antigonos **Gonatas de la insula** Cos, asupra lui Ptolemaios **al II-lea** (pe **la** 253 **î.Chr).**
[44] *Demetrias,* oraş portuar din Thesalia. fondat de Demetrios Polyorcetes (pe la 293 î.Chr.).
[4Ĩ] *Aristip din Cyrene* (vezi Diogenes Laertios, **II,** 66 şi **următoarele), unde** se găsesc numeroase anecdote care arată pe filozof ca **un risipitor.**
[46] Aici *Ariston din Chios* este citat cu patria **lui,** aşa că **şi în Diogenes Laertios,** IV, 33, este probabil vorba tot de Ariston din Chios (despre *Viaţa* **lui,** vezi Diogenes Laertios, VII, 160-164).
[47] Probabil Demetrios al II-lea, fiul lui Antigonos Gonatas (n. pe la **276,** m. **229** î.Chr.).
[48] *Cleochares din Myrlea,* retor, citat şi de Strabon, XII, p. 566.
[49] *Democharesdm Atena,* fitil lui Laches. **Nu ştim dacă acest Laches e generalul** atenian cunoscut **prin dialogul** *Laches* al lui Platon. Mai există **un** Democharesnepot al **lui** Demostene, om **politic şi** istoric, care **mi poate veni în considerare aici. Credem** că e **mai** bine să **nu** identificăm pe Democharesşi pe **tatăl său, Laches, cu personaje** istorice cunoscute.
[50] *Pythocles,* **fiul lui** Bugelos; de asemenea **necunoscut din altă parte.**
[51] *Hieronymos din Rhodos,* filozof **peripatetician, contemporan cu Lycon. Acesta** din urmă a fost al patrulea scolarh al Lyceului, şcoala **lui Aristotel. Hieronymos s-a**

învrăjbit cu el. El socotea starea de lipsă de durere ca binele suprem. Această lipsă de durere nu trebuie confundată cu plăcerea (vezi mai ales Cicero, *Defmibus,* II, 3, 8, şi *Acad. priora.* II, 4, 131 etc).
[52] *Halcyoneus,* fiul lui Antigonos Gonatas.
[53] *Ahdelos,* necunoscut din altă parte. Hicks are în loc, Aridеikes. Aridelos se găseşte în ms. B, cel mai vechi al lui Diogenes Laertios, precum şi într-o grupă de alte mss., notată de Martini cu *y.*
[54] La Diels, *PPhF,* p. 193, fragm. 34.
[55] Vezi mai sus, nota 51.
[56] Epicur. *Vieţii* lui îi este consacrată întreaga carte a X-a din opera lui Diogenes Laertios.
[57]Despre fraţii lui Arcesilaos, vezi Diogenes Laertios, IV, 28 spre fine: *Moireas* era tutorele lui Arcesilaos.
[58] *Amphicritos din Eretria,* cunoscut numai din acest text. Nici numele de Amphicritos nu-1 întâlnim la alte personaje, fiind deci foarte rar.
[59] Prietenii din Atena sunt lăsaţi anonimi. Nici *Thaumasias,* prietenul şi ruda din patrie a lui Arcesilaos nu e cunoscut din altă parte. Arcesilaos n-a făcut trei testamente, ci este vorba de acelaşi testament, făcut în trei exemplare şi lăsat la trei persoane diferite: una din Eretria, alta din Atena şi alta din Pitane. Pentru cuvântul testament, grecii întrebuinţează aproape totdeauna pluralul „dispoziţii" (luate pentru caz de moarte). Cele patru testamente de la peripateticieni (Aristotel, Theofrast, Straton şi Lycon) au cuvântul *diathekai* pe când în

testamentele lui Platon şi Epicur se întrebuinţează verbul *dietheto* „a dispus (în caz de moarte)", adică „a testat". Poate că aceasta ar fi o indicaţie pentru o origine diferită a celor două grupe de testamente: pentru peripateticieni, ca izvor, Ariston din Ceos, iar pentru Platon şi Epicur, Hermip din Smyma.

[60] Urmează scrisoarea lui Arcesilaos către Thaumasias prin care îl anunţă de trimiterea testamentului. De ce a reprodus Diogenes Laertios scrisoarea şi nu testamentul ? Poate că în izvorul său - ne gândim la Hermip din Smyrna, Callimacheanul, cu ale sale *Bioi* - Diogenes Laertios a găsit această scrisoare şi nu testamentul ? Sau a găsit şi testamentul, dar 1-a lăsat la o parte ca neinteresant ? Dar în acest caz ar fi să atribuim prea mult discernământ lui Diogenes Laertios. Scrisoarea aceasta este autentică ? Am fi înclinaţi să spunem „da", întrucât nu vedem cu ce interes ar fi fost ticluită.

[61] Acest Diogenes, probabil din Pitane, ne este complet necunoscut. Purtătorii acestui nume sunt o puzderie întreagă. „Testamentul" este aici la plural.

[62] Vezi mai sus, n. 58.

[63] Vinurile. în Grecia şi Italia, erau băute amestecate cu apă, întrucât erau foarte tari. A bea vin neamestecat cu apă însemna a se comporta neconvenabil şi „băutor de vin neamestecat" era o caracterizare mai gravă a cuiva decât aceea de „beţiv". Astfel,
sfânta Monica, mama lui Augustin, a fost insultată de o servitoare cu epitetul de *meribibula* (Augustin, *Confessiones,* IX, 8, 18).

[M] *Simonide din Ceos* (n. pe la 556, m. pe la 468 Î.Chr.) - unul dintre cei mai mari poeţi de lirică corală. A mai scris tot felul de poezii lirice, imnuri, ditirambi, elegii, epigrame.

[65] *Aristodicos,* tatăl lui Arcesilaos sculptorul: nu ne e cunoscut din altă parte, ca de altfel şi fiul său.

[66] Corespunde anilor 300-296 î.Chr. Trebuie să spunem, la finele *Vieţii* lui Arcesilaos, că de la Diogenes Laertios nu aflăm nimic despre concepţiile filozofice ale acestui filozof sceptic. Izvorul nostru, ca pentru tot ce priveşte scepticismul academic, rămâne în primul rând Cicero, cu operele sale filozofice, în primul rând cele două *A cademica.*

CAPITOLUL al VH-lea

BION

(aproximativ 300 î.Chr.)

I [46] Bion era originar din Borysthenes[1]; el singur, în cuvinte deschise, i-a spus lui Antigonos[2] cine i-au fost părinţii şi care i-au fost împrejurările vieţii înainte de a se apuca de filozofie. într-adevăr, întrebat de Antigonos:

Ce om eşti tu ? Şi unde ţi-s părinţii şi ţara ta ?[3]

el simţind că fusese ponegrit la rege, îi răspunse: „Tatăl meu era un sclav eliberat, care-şi ştergea nasul cu cotul - arătând prin aceasta că era negustor de peşte sărat - de neam din Borysthenes, care n-avea faţă de arătat, ci numai semnele de pe faţă, mărturie a asprimii stăpânului său. Mama mea era aşa cum un om ca tata putea să găsească, dintr-o casă de toleranţă. După ce tata a înşelat fiscul în vreun fel oarecare, a fost vândut împreună cu toată familia lui, iar eu, pe atunci un tânăr frumuşel, am fost cumpărat de un retor, care, la moarte, mi-a lăsat toată averea lui. [47] I-am ars scrierile, am economisit orice lucru, am venit la Atena şi m-am făcut filozof.

Vezi dar de **unde sunt eu** şi din ce **fel de viţă** mărită[4].

Aceasta îmi este povestea. E deci momentul ca Persaios şi Philonides[5] să înceteze de a o mai spune. Judecă-mă după mine însumi".

II De fapt, Bion, în unele privinţe, era un om inventiv, un sofist cu resurse, unul care a dat cele mai multe sugestii acelora care voiau să atace filozofia, pe când în alte împrejurări era solemn şi capabil să se complacă în înfumurare. III A lăsat foarte multe amintiri[6], maxime

cuprinzând aplicaţii folositoare. Aşa, de pildă, reproşându-i-se că nu aleargă după băieţi, el răspunse: „Nu poţi prinde cu cârligul o brânză moale". [48] Altădată, fiind întrebat cine este mai nenorocit, el răspunse: „Acela care vrea să fie prea fericit". Altuia, care-i cerea sfatul dacă să se însoare - căci această anecdotă este atribuită şi lui Bion - el îi răspunde: „Dacă soţia pe care o iei este urâtă, îţi vei ispăşi vina, iar dacă-i frumoasă, o vei împărţi cu alţii"[7]. Bătrâneţea o numea „portul tuturor relelor", căci, până la urmă, toate se adună în ea; gloria o numea mama virtuţii[8]; frumuseţea - un bun al altuia; bogăţia - nervul izbânzii. Unuia care-şi mâncase averea îi spuse: „Pe Amphiaraos 1-a înghiţit pământul[9], iar tu ţi-ai înghiţit pământul". „Nenorocirea mare e să nu fii în stare să înduri o nenorocire". Condamna pe aceia care ardeau oamenii de vii, ca şi când n-ar

simţi şi totuşi îi ard cu fierul[10], ca şi când ar simţi. [49] Spunea în repetate rânduri că este de preferat să-ţi dăruieşti frumuseţea altuia decât s-o culegi tu pe a altuia, căci aceasta din urmă dăunează şi trupului şi sufletului. îl vorbea de rău chiar pe Socrate, spunând că, dacă îl dorea pe Alcibiade şi se abţinea, era un nătâng, iar dacă nu-1 dorea, purtarea lui n-avea nimic deosebit. Mai spunea că drumul în Hades este uşor de făcut, fiindcă în orice caz oamenii îl străbat cu ochii închişi. îl critica pe Alcibiade că. în adolescenţă, momea bărbaţii de la soţiile lor, iar ca tânăr bărbat, momea femeile de la soţii lor. La Rhodos. în timp ce atenienii se exersau în retorică, el dădea lecţii de filozofie. Şi aceluia care-1 învinuia pentru aceasta, el îi răspunse: „Cum pot să vând orz, când ceea ce ain adus la piaţă este grâu ?■"
[50] Mai spunea că cei din Hades ar fi şi mai crunt pedepsiţi, dacă oalele în care duc apă ar fi întregi, în loc să fie găurite.
Unui guraliv care-1 pisa să-1 ajute într-un proces îi spuse: „Voi face cele necesare numai dacă trimiţi pe alţii ca reprezentanţi ai tăi, iar tu să stai acasă". Călătorind o dată pe mare în tovărăşia unor ticăloşi, se întâlni cu nişte piraţi; iar când tovarăşii lui spuseră: „Suntem pierduţi dacă suntem recunoscuţi", el le răspunse: „Şi eu sunt pierdut, dacă nu-s recunoscut". Numea închipuirea o piedică a

progresului[11]. Referindu-se la un zgârcit bogat, a spus: „Nu el stăpâneşte averea, ci averea îl stăpâneşte pe el". „Zgârciţii, spunea el, se îngrijesc de avutul lor ca fiind proprietatea lor, dar nu se folosesc de el ca şi cum ar aparţine altora". Iată ce mai spunea: „în tinereţe oamenii trebuie să fie curajoşi, iar la bătrâneţe ei ating culmea cuminţeniei". [51] Cuminţenia întrece celelalte virtuţi tot atât de mult cât întrece vederea celelalte simţuri. El zicea că nu trebuie să aducem mustrări bătrâneţii, dat fiind că toţi dorim să ajungem la ea. Unui calomniator care avea o faţă mohorâtă îi adresă aceste cuvinte: „Nu ştiu dacă ţi-a venit ţie vreo nenorocire, sau o fericire vecinului **tău".**
Mai spunea că originea umilă era un prost tovarăş al sincerităţii, căci:
Omul se vede supus, oricâtă inim-avea-va[12].
Ar trebui, remarca el, să ne observăm prietenii, să vedem ce fel de oameni sunt, ca să nu se spună de noi că ne întovărăşim cu cei răi sau că respingem prietenia celor buni.
IV La început, Bion a adoptat doctrinele Academiei[13], în timpul când era discipolul lui Crates[14]. Pe urmă a adoptat doctrina cinicilor, îmbrăcând haina şi luând desaga **lor[15].**
[52] Căci ce altceva 1-a făcut pe el să se apropie de doctrina insensibilităţii ?[16] Apoi a trecut la opiniile theodorienilor, după ce a ascultat lecţiile lui Theodor[17] ateul, care folosea tot felul de argumente sofistice. După Theodor a urmat lecţiile lui Theofrast[18] peripateticianul. V Era teatral, îi plăcea să ia toate în râs, întrebuinţând cuvinte grosolane pentru a denumi lucrurile. Se relatează că Eratostene[19] spunea că Bion a fost cel dintâi care a îmbrăcat filozofia cu haine înflorate, deoarece întrebuinţa un amestec de tot felul de stiluri. VI Era dotat şi pentru parodie. Iată un exemplu din stilul lui:
Blândule Archytas[20], al muzicii **fiu** prea-ferice, Meşter eşti la cântat în gama certei aprinse.
VII [53] în general el îşi bătea joc de muzică şi de geometrie.

VIII Era extravagant, pentru care motiv se ducea dintr-un oraş în altul, căutând să stârnească senzaţie. Astfel, la Rhodos, convinse marinarii să se îmbrace în haine de învăţăcei şi să-1 urmeze în cortegiu, iar când, însoţit astfel îşi făcu intrarea în gimnaziu, toţi ochii se aţintiră asupra lui. IX Avea de asemenea obiceiul să adopte pe unii tineri, pentru satisfacerea poftelor sale şi pentru ca să fie ocrotit prin bunăvoinţa lor. Era foarte egoist şi ţinea mult la maxima că „prietenii împart totul în comun". Aşa se face că nu i se atribuie nici un discipol, cu toată mulţimea celor care-i urmau lecţiile. Totuşi, unora le-a servit drept pildă în lipsa de ruşine[21]. [54] Aşa se spune că Betion[22], unul

dintre intimii lui, s-a adresat o dată lui Menedem[23] cu aceste cuvinte: „în ce mă priveşte, Menedem, eu petrec noaptea cu Bion şi nu cred că mi s-a întâmplat vreun rău prin aceasta". în vorbirea lui cu discipolii spunea multe împotriva credinţei în zei, obicei luat de la Theodor. X Mai târziu, când s-a îmbolnăvit, aşa cum povestesc oamenii din Chalkis, unde a şi murit, s-a lăsat convins să poarte o amuletă şi să se căiască de ofensele proferate împotriva divinităţii. Din lipsă de îngrijitori, se afla într-o stare proastă până ce Antigonos[24] îi trimise doi îngrijitori. Favorinus, în *Istorii felurite,* arată că regele însuşi, într-o litieră, i-a urmat cortegiul funebru.

Aşa i-a fost moartea şi-n versurile acestea i-am adus mustrări:

[55] Bion, cel născut în Boristhenele scitic
Tăgăduit-a, acum ştim, zeii că ar exista. La părerea-i de ar fi rămas pe bună dreptate
Spune-vom: crede ce vrea, rău, dar părerea-i a sa. Când bolnav căzu şi moartea-şi văzu pe aproape
El care zeii nega, templele dispreţuind, [56] El care joc îşi bătea de cei ce jertfe adus-au,
Jertfe-n grab aşează, pe grătare-n altar. Chiar şi pe mese, prapuri, grăsime şi fum ridicat-a; Spus-a atunci: am greşit, iartă-mi păcatul făcut, Ba îşi dădu şi gâtlejul să-i facă farmece babe.
Pocăit îşi legă braţele-n piele de lup, **[57]** Negru scaiete şi ram de laur la uşă el prinse

Gata să facă orice, moartea când şi-o văzu. Zeii să-ncerci cumpăra aceasta-i curată sminteală.
Zeii doar n-or fiinţa numai când Bion o vrea. Mintea-i veni prea târziu, când fiind prefăcut în cărbune
Mâna-şi întinse zicând: Pluto eu te salut[25].

XI [58] Zece bărbaţi au purtat numele de Bion: primul, contemporanul lui Ferekyde din Syros, căruia i se atribuie două cărţi în dialectul ionic, originar din Proconnesos, al doilea, un siracuzan care a scris despre *Arta retoricii.* Al treilea, filozoful nostru; al patrulea, un urmaş al lui Democrit şi matematician din Abdera, care a scris atât în dialectul atic. cât şi în cel ionic; cel dintâi a afirmat că sunt regiuni pe pământ iyide noaptea durează şase luni şi ziua tot atâtea[26]; al cincilea, originar din Soloi, autorul unei lucrări *Despre Etiopia;* al şaselea, un retor, autorul a nouă cărţi numite după numele Muzelor; al şaptelea, un poet liric; al optulea, un sculptor milesian amintit de Polemon[27]; al nouălea, un poet tragic, unul dintre aşa-numiţii poeţi din Tars; al zecelea, un sculptor din Clazomene sau din Chios amintit de Hipponax[28].

NOTE

[1] *Borysthenes,* oraş din sudul Rusiei, colonie a Miletului, numit după fluviul cu acelaşi nume, care e Niprul de azi. Oraşul se mai numea şi Olbia, deşi unii, ca Mela, deosebesc cele două oraşe.

[2]Antigonos Gonatas.

[3] Vers din Homer, *Odiseea,* X, 325 (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, v. 450 şi urm., p. 215). Formulă comună după care cineva era întrebat despre obârşia lui. La Xenofanes găsim o formulă puţin diferită (fragm. 22, Diels-Kranz[5]). Aici se întreabă în plus vârsta pe care o avea respectivul la venirea perşilor în Ionia.

[4] Vers din Homer, *lliada,* VI, 211 (trad. G. Mumu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, v. 211, p. 131).

[5] *Persaios,* probabil discipolul lui Zenon stoicul (vezi Diogenes Laertios, VII, 36: Persaios, fiul lui Demetrios din Cition, deci concetăţean cu Zenon şi *passim). Philomdes* nu ne e cunoscut mai de aproi.*3.

[6] Amintiri: nu se înţelege dacă erau scrise sau transmise verbal. în orice caz, Diogenes Laertios nu dă o listă de scrieri ale lui Bion, pe care n-a putut-o găsi în izvoarele sale. De altfel, Diogenes Laertios dă mai ales anecdote şi vorbe de spirit ale acestuia, în timp ce despre doctrina lui nu ne spune nimic, doctrină care, probabil, în afară de atitudinea comună cinicilor nu conţinea nimic nou din punct de vedere teoretic.

[7] Am căutat să redăm jocul de cuvinte dintre *poine* şi *koine* cu „ispăşi" şi „împărţi", pe cât s-a putut (cf. Diogenes Laertios, VI, 3, unde aceleaşi cuvinte sunt atribuite lui Antistene).

[8] Manuscrisele au *eton,* deci „Gloria e mama anilor", unde vechii comentatori observă că trebuia mai curând să fie „Gloria este fiica anilor".

'Despre *Amphiaraos,* vezi mai sus, n. 12 de la Menedem.

[10] Şi aici textul e deteriorat. Am menţinut textul manuscriselor: „a arde de viu", „a arde în întregime" şi „a pedepsi prin stigmatizare cu focul".

[11] Această afirmaţie este atribuită şi lui Heraclit în *Gnomolog. Paris,* ed. Sternbach, nr. 209 (fragm. 131, *Vorsokr.,* Diels-Kranz[5] pun între fragmentele false sau îndoielnice). Pentru sensul lui *oiesis,* pe care l-am redat cu „închipuire", vezi şi Heraclit, fragm. 46, Diels-Kranz[3].

[12] Vezi Euripide, *Hippolytos,* 424.

[13] Manuscrisele au *pareteito* „a dezaprobat". Noi preferăm corectura „a adoptat", care ni se pare că dă un sens mai bun. Aşa traduce şi Apelt.

[14] *Crates,* al cincilea şef al Academiei (Diogenes Laertios, IV. 21-23) şi nu Crates cinicul (Diogenes Laertios, VI, 85-93).

[15] *Tribon,* mantaua grosolană şi *pera,* desaga cu cele strict necesare, erau semnele distinctive ale aceluia care şi-a ales să ducă viaţă de filozof cinic. Şi călugării budişti aveau trei obiecte, singurele proprietăţi pe care le posedau: mantaua grosolană, o bolă de cerşit mâncarea şi o sită pentru strecurat apa spre a nu vătăma fiinţe

vii. Fireşte, cele două secte - una filozofică din Grecia şi alta religioasă din India - n-au nimic comun una cu alta în alte privinţe şi nici n-au exercitat vreo influenţă una asupra celeilalte.
[16] Textul nu prea e clar, cu semnul întrebării care există în toate ediţiile.
[17] Despre *Theodor ateul,* vezi Diogenes Laertios, II, 98-104.
[18] *Theofrast* - al doilea scolarh al Lyceului fondat de Aristotel (pentru *Viaţa* lui Theofrast, vezi Diogenes Laertios, V, 36-57).
[19] *Eratostene,* mare învăţat alexandrin, poate mai puţin genial decât multilateral. Originar din Cyrene, secolul al IH-lea î.Chr. A fost geograf şi cronograf distins, astronom, matematician şi poet, excelând în toate, ca un pancratiast. tară a fi o culme în vreun domeniu.
[20] *Archytas* - un necunoscut. Diogenes Laertios, VIII, 82, citează un Archytas din Mytilene, muzician, dar nu avem nici o posibilitate de a-1 identifica cu cel din textul nostru, în afară de faptul că şi acesta pare a fi fost muzician.

[21] *Anaischyntia,* ..neruşinarea" cinică, este îndeobşte cunoscută ca atitudine etică a filozofilor aparţinând acestei şcoli. Exemple vom avea din abundenţă în Diogenes Laertios, Cartea a Vi-a.
[22] Prieten intim al lui Bion. necunoscut din altă parte. [n]*Menedem,* filozof din Eretria (vezi Diogenes Laertios, II, 125-144).
[24] Antigonos Gonatas.
[25] Versurile lui Diogenes Laertios în tetrametru iambic catalectic sunt de un prozaism detestabil.
[26] E interesant că acest *Bion din Abdera,* matematician, urmaş al lui Democrit, cunoştea ziua şi noaptea polară, care durează fiecare câte şase luni.
[27] *Polemon din Ilion,* mai târziu stabilit la Atena, în secolele III- II î.Chr, cu o bogată activitate literară, a descris opere de artă plastică şi picturală şi e adesea citat ca autoritate în listele de omonimi ale lui Diogenes Laertios. A făcut numeroase călătorii, descriind monumentele şi operele de artă pe care le-a văzut şi a servit ca model lui Pausanias.
^*Hipponax dm Efes,* unul dintre cei mai de seamă poeţi lirici ai Greciei (secolul al Vl-lea Î.Chr.). în iambii săi, el atacă şi parodiază diverse personalităţi, între alţii pe sculptorul Bupalos. Probabil că îşi bătea joc şi de acest Bion, sculptor din Clazomene sau Chios.

CAPITOLUL al VUI-lea

LACYDES

(aproximativ 240 î.Chr.)

I [59] Lacydes, fiul lui Alexandros. era originar din Cyrene. A fost întemeietorul noii Academii[1] şi succesorul lui Arcesilaos. Era un om foarte serios, care şi-a găsit numeroşi admiratori. Din tinereţe a fost foarte sârguincios şi, deşi sărac, era simpatic şi sociabil. III Se povesteşte că era foarte îngăduitor şi în conducerea gospodăriei sale. Ori de câte ori lua ceva din cămara de provizii, pecetluia uşa şi, prin deschizătură, arunca înăuntru inelul cu pecetea, ca să fie sigur că nu avea să se fure sau să se ia nimic din ce era pus acolo. De îndată însă ce servitorimea a prins de veste despre aceasta, a rupt sigiliul şi a luat ce i-a plăcut, aruncând inelul, în acelaşi fel. prin deschizătură, în cămară şi, făcând aceasta, n-a fost descoperită niciodată.

IV [60] Lacydes îşi ţinea lecţiile în Academie, în grădina făcută prin grija regelui Attalos[2], grădină care şi-a luat de la el numele de Lacydeion[3] şi, dintre toţi conducătorii de şcoală care au existat până la el, fiind singurul[1] încă în viaţă, a predat conducerea şcolii **lui** Telecles şi Evandros, doi foceeni[4]. Evandros a fost urmat de Hegesinus din Pergam[5], iar acesta de Carneade[6]. V Lui Lacydes i se atribuie o vorbă de duh: când Attalos a trimis după el ca să vină la dânsul, se zice c-a răspuns că statuile trebuie privite de la distanţă. S-a apucat să studieze geometria târziu şi, cum cineva 1-a întrebat: „Este acesta momentul potrivit ?", el i-a răspuns: „Oare nu-i nici acum momentul potrivit ?"

VI [61] A luat conducerea şcolii în anul al patrulea al olimpiadei a o sută treizeci şi patra[7] şi a murit după ce a condus-o douăzeci şi

şase de ani[8]. Sfârşitul i-a venit dintr-o paralizie pricinuită de prea multă băutură. Cu privire la această împrejurare, am scris şi eu următoarele versuri glumeţe:
Aflu Lacydes acum o nouă poveste cu tine: Luat de Bacchus te-ai dus într-al lui Hades tărâm. Ştie oricine că el, Dionysos[9], în corp dând năvală, Membrele-a dezlegat: „dezlegător" nu e el ?

[!] Vezi mai sus, n. 4.
[6] Vezi mai sus. *Viaţa* lui Carneade urmează la Diogenes Laertios imediat după cea a lui Lacydes.
[7] Adică 241/240 Î.Chr.
[8] Adică 216-215 Î.Chr. Cum rămâne atunci cu faptul că, încă în viaţă fiind, a predat conducerea şcolii elevilor

săi Telecles şi Evandros ?
[9] *Dionysos* = vinul, aşa cum se spune *Hefaistos* în loc de foc (şi încă de pe timpul lui Homer; vezi *Iliada,* II, 426), *Afrodita,* în loc de dragoste etc.
NOTE
[1] Diogenes Laertios îl socoteşte aici pe Lacydes ca fondatorul noii Academii. Alţii îl omit pe Lacydes şi pe urmaşii lui, probabil din cauza importanţei lor mai mici, şi încep noua Academie cu Carneade. Alţii, în fine, spun că au existat cinci Academii. Iată ce spune Sextus Empiricus, *Pyrrhoneioi Hypotyposeis,* I, § 220: „Unii spun că au existat mai multe Academii, şi anume trei: prima şi cea mai veche, a lui Platon şi urmaşii lui; a doua, numită şi mijlocie, cuprinzând pe discipolul lui Polemon, Arcesilaos şi succesorii lui; a treia, numită cea nouă, formată de Cameade, Clitomah şi discipolii lor. Unii mai adaugă şi o a patra Academie, fondată din Philon (din Larissa), Charmide şi cei din jurul lor. Unii enumera şi o a cincea Academie, a lui Antiohos (din Ascalon) şi discipolii lui" (vezi şi Pseudo-Galenos, *Historia philosopha,* cap. I, § 3, Diels).
[2] *Attalos I,* rege al Pergamului (vezi mai sus, n. 10 de la *Arcesilaos).*
[3] *-eion* este sufixul tematic grec care exprimă locul unde se exercită acţiunea. *Scholeion* este şcoala, locul unde se exercită învăţământul. *Lykeion* este numele şcolii lui Aristotel, numită astfel după incinta din apropiere, consacrată lui Apollon Lykeios. Şcoala lui Aristotel se numeşte şi peripatetică. Aici avem *Lakydeion,* numele grădinii din Academie unde îşi ţinea lecţiile Lacydes.
[4] *Telecles,* foceean, filozof din Academie, urmaş al lui Lacydes, citat numai aici de Diogenes Laertios şi în Lexiconul Suda, probabil după Diogenes Laertios. *Evandros* - foceean, filozof din Academie; împreună cu primul, a fost scolarh al Academiei după Lacydes. Evandros e citat şi de Cicero, *Acad. priora.* II, 6, 16. Lacydes a fost scolarh între anii 241/240 şi 224/222 î.Chr, Telecles între 224/222 şi 216/215, Evandros de la 216/215 î.Chr., nu se ştie până când. Lui îi urmează la conducerea şcolii *Hegesinus din Pergam,* despre care se vorbeşte mai jos. Nu se ştiu anii exacţi când a condus Academia. De altfel şi datele lui Telecles şi Evandros sunt aproximative. Nici despre *Carneade* nu se ştie exact când a preluat conducerea, dar se ştie că a condus-o până în 129/128 (anul aproximativ al morţii sale).
CAPITOLUL al IX-lea
CARNEADE
(aproximativ 160 î.Chr.)
I [62] Carneade[1], fiul lui Epicomos sau al lui Philocomos. după cum spune Alexandros[2] în lucrarea sa *Succesiunea filozofilor,* era originar din Cyrene. II A studiat cu grijă scrierile stoicilor <şi mai ales> acelea ale lui Hrysip[3], pe care a izbutit să le combată atât de bine şi a căpătat un astfel de renume, încât spunea adesea: Fără Hrysip, nici eu, v-o spun, nu fi-voi în viaţă.
III A fost un om sârguincios, dar în fizică era mai puţin iniţiat decât în etică. Aşa de mult se consacră studiului, că-şi lăsa părul şi unghiile să-i crească în neîngrijire. Stăpânea atât de bine filozofia, încât şi retorii îşi părăseau clasele şi se duceau să-i asculte lecţiile.
IV [63] Avea o voce aşa de puternică, încât conducătorul gimnaziului[4] îi trimise vorbă să nu mai ţipe aşa de tare; la care el a răspuns: ,.Dă-mi un măsurător al vocii"; iar celălalt, cu prezenţă de spirit, îi răspunse cu cuvintele: „Ai un măsurător în cei care te ascultă''. V Era de temut în criticarea adversarilor şi greu de combătut în controverse. De altfel, pentru motivele pe care le-am mai dat[5], refuza invitaţiile la ospeţe. VI Unul dintre discipolii săi a fost Mentor, bithynianul[6], care a încercat să intre în bunele graţii ale amantei lui Carneade; aşa că o dată, potrivit spuselor lui Favorinus din ale sale *Istorii felurite,* după ce Mentor sosi la lecţie, Carneade strecură în cursul expunerii aceste versuri, ca o parodie la adresa lui:
Iată, sosi un bătrân al mării fără prihană, [64] Glas şi chip ca şi Mentor aievea ai zice că are:
Deci, eu socot nimerit din şcoală în grabă să-1 alung[7].

La acestea, celălalt se sculă şi răspunse:
... Se ridicară şi gloate veneau cu grăbire[8].
VII Pare că s-a comportat cu oarecare lipsă de curaj în faţa morţii, repetând neîncetat cuvintele: „Natura, care m-a alcătuit, tot ea mă va distruge". Când află că Antipater îşi luase zilele bând otravă, a fost foarte mişcat de tăria cu care acesta şi-a întâmpinat sfârşitul şi exclamă: „Daţi-mi şi mie", iar cei din jur, întrebându-1: ..Ce ?" el răspunse: „Vin de miere". Se zice că-n timpul morţii lui a fost o eclipsă de lună şi s-ar putea spune că cel mai luminos astru din cer, după soare, şi-a arătat prin aceasta compătimirea lui. [65] După spusele lui Apollodor, din *Cronografia* lui, Carneade a părăsit viaţa aceasta în anul al patrulea al celei de-a o sută şaizeci şi doua olimpiade la vârsta de optzeci şi cinci de ani.
VIII Există nişte scrisori de-ale lui către Ariarathes, regele Cappadociei. Restul concepţiilor lui filozofice a fost pus în scris de discipolii lui, căci el n-a lăsat nimic scris. Am scris despre el versurile următoare, în metrul logaedic şi arhebulic[10]:
Muză, tu vrei pe Carneade să-1 critic acuma ? Moartea cât şi-a urât, prost e cel ce nu crede. Ros de cumplita ftizie nu-şi găsea alinare; Când află c-Antipater, luând otravă, se stinse. Zise: „Daţi-mi

să beau". „Ce băutură dorit-ai ?" „Vin de miere să-mi daţi", căci mult plăcutu-i-a vinul. „Mă va desface natura care fiinţă îmi dete''. Zise, dar pân-la sfârşit ajuns-a un hoit ce duhneşte. Ducă-se-n Hades de-a valma cu tot şiragul de intrigi.

IX Se spune că întunericul i-a cuprins ochii fără ca el să-şi dea seama şi că a poruncit sclavului să aprindă opaiţul. Acesta îl aduse şi spuse: „L-am adus". „Atunci citeşte tu", îi ordonă el.

X A avut mulţi alţi discipoli, dar cel mai strălucit dintre toţi a fost Clitomah, despre care vom vorbi acum.

XI A fost şi un alt Carneades, un poet de elegii lipsit de sentiment[11].

NOTE

[1] Carneade este una dintre figurile de seamă ale scepticismului academic grecesc. Din nefericire, Diogenes Laertios nu relatează nimic sau aproape nimic despre învăţătura lui, notând în schimb cu dărnicie anecdote din viaţa lui, probabil şi ele inventate în decursul timpurilor.

[2] *Alexandros Polyhistor,* de care am mai vorbit cu altă ocazie. Acesta revine destul de des ca izvor la Diogenes Laertios, ceea ce nu este o dovadă că 1-a şi consultat direct.

[3] *Hrysip din Soloi* sau *Tars,* al treilea scolarh al şcolii stoice (vezi *Viaţa* lui la Diogenes Laertios, VII, 179-202).

[4] *Conducătorul gimnaziului* (Gymnasiarhul) avea grijă de instruirea gimnastică a tinerilor pentru jocurile panelenice. Vocea lui Carneade probabil că deranja învăţământul gimnastic, care avea loc paralel cu lecţiile filozofului.

[5] Ce motive a dat Diogenes Laertios mai sus ? Poate că faptul că îşi neglija exteriorul, lăsând să-i crească părul şi unghiile ?

[6] *Mentor* bithinianul, elevul lui Carneade, necunoscut din altă parte. *Bithynia* este ţara din partea Asiei Mici a Bosforului şi a Dardanelelor. Bithynienii erau traci.

' Imitaţie după Homer, *Odiseea,* IV, 384, combinat cu II, 268.

[8]Vers din *Iliada,* II, 52 (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, v. 82, p. 48).

«Anii 132-129 Î.Chr.

[10] *Metrul logaedic* (câteodată cu adaosuri ,.dactilice'') constă în versuri dactilice care trec în trohei, spre exemplu: un vers format din patru dactili şi doi trohei. Aici la Diogenes Laertios avem anapeşti combinaţi cu iambi.

[11] *Carneades,* poet elegiac, necunoscut din altă parte.

CAPITOLUL al X-lea

CLITOMAH

(pe la 130 î.Chr.)

I [66] Clitomah era cartaginez, numele lui adevărat fiind Hasdrubal. A predat filozofia la Cartagina, în limba sa natală[1]. II Atinsese vârsta de patruzeci de ani când se duse la Atena şi deveni elevul lui Carneade. Acesta, recunoscându-i zelul, îl dădu la învăţătură şi luă parte la instruirea lui. Sârguinţa lui merse atât de departe, încât a compus mai mult de patru sute de cărţi[2].1-a urmat lui Carneade la conducerea şcolii şi, prin scrierile sale, a clarificat în mod deosebit învăţăturile maestrului său. III Cunoştea deopotrivă de bine cele trei secte: academică, peripatetică şi stoică. Academicii, în general, sunt atacaţi de Timon în acest vers:

Mult nesărată-i prolixitatea Academiei[3].

După ce am parcurs pe Academicii care au purces de la Platon[4], trecem acum la peripateticieni, care se trag tot de la el, şcoală care a fost fondată de Aristotel.

NOTE

[1] Vedem marea circulaţie pe care o avea filozofia greacă în epoca elenistică. Clitomah din Cartagina da lecţii de filozofie în patria sa în limba feniciană. Apoi vine la Atena, învaţă limba greacă şi devine scolarh al Academiei după Carneade.

[2] Patru sute de căr(i. Este vorba de 400 de rulouri de papirus, lucrările sale putând fiecare avea un număr de astfel de rulouri *(biblia).*

[3] Vezi Diels *PPhF,* p. 193. fragm. 35.

[4] în continuarea n. 4 de la Lacydes, se pare că după Carneade a condus Academia un alt Carneades, fiul lui Polemachos apoi un oarecare Crates din Tarsos şi abia după ei vine Clitomah. care conduce şcoala lui Carneade din Cyrene de la 129/8 la 110/9 î.Chr. (vezi *Academicorum philosophorum index Herculanensis,* ed. Mekler, 1902, p. 87). Cu Clitomah din Cartagina, deci în anul 110/109 î.Chr., se opreşte expunerea Academiei platonice la Diogenes Laertios. Acesta a trăit în prima jumătate a secolului al III-lea, Î.Chr. De ce această întrerupere ? De ce nici un cuvânt despre Philon din Larissa, scolarhul după Clitomah, şi nici despre Antiochos din Ascalon, urmaşul lui Philon şi profesorul lui Cicero ? La alte şcoli merge Diogenes Laertios mult mai departe, şi pentru sceptici îl citează chiar pe Sextus Empiricus care este aproape un contemporan mai bătrân. Probabil că izvoarele sau izvorul după care s-a ghidat Diogenes Laertios mergeau până la Clitomah, prin urmare era un autor de la finele secolului I î.Chr., şi Diogenes Laertios nu şi-a dat oboseala să mai completeze istoria platonismului. Despre neoplatonism nu se găsesc urme la Diogenes Laertios, de unde şi datarea lui la începutul secolului al III-lea. Mai trebuie să observăm că toată expunerea scepticismului academic, începând cu Arcesilaos şi sfârşind cu Clitomah, este foarte slabă din punct de vedere doctrinar. învăţătura fruntaşilor scepticismului academic, Arcesilaos şi Cameade, este, se poate spune, inexistentă în expunerile lui Diogenes Laertios. în schimb, avem anecdote şi vorbe de spirit din viaţa lor. De vină este nu Diogenes Laertios, ci izvorul

său, întrucât ştim că Laertianul poate să ne dea expuneri doctrinare reuşite când are ce copia din autorul său pe care-1 întrebuinţează. Ar fi interesant dacă am putea găsi cine e autorul principal de care a făcut uz Diogenes Laertios în această expunere. El trebuie să fi aparţinut finelui secolului I î.Chr. sau începutului secolului I d.Chr. Ne-am gândi, poate, la Favorinus din Arelas, filozof şi sofist din secolul I d.Chr, cu ale sale *Istorii felurite* în cel puţin opt cărţi, care este citat în această parte (IV, 28-67) de două ori: o dată în viaţa lui Bion şi o dată în viaţa lui Carneade. Caracterul anecdotic al vieţii filozofilor din Academia sceptică şi lipsa unor expuneri doctrinare par a face verosimilă ipoteza noastră, care, fireşte, rămâne numai o ipoteză. în general, operele lui Favorinus par a avea un caracter abrupt, ceea ce nu se potriveşte cu felul naraţiunii continue a lui Diogenes Laertios. în orice caz, de la acesta nu putem afla nimic despre învăţăturile lui Arcesilaos şi Carneade, astfel încât izvorul principal pentru cunoaşterea lor rămân tot *Academicele* şi celelalte opere filozofice ale lui Cicero, precum şi operele lui Sextus Empiricus.
Cu Philon din Larissa şi Antiohos din Ascalon, Academia ia o direcţie eclectică.

CAPITOLUL I **ARISTOTEL**

Cartea a V-a

I [1] Aristotel, fiul lui Nicomachos şi al soţiei acestuia. Phaistis. s-a născut la Stagira. Hermip, în cartea sa *Despre Aristotel*[1]*,* povesteşte că tatăl lui se trăgea din Nicomachos, care era fiul lui Machaon, care, la rândul său, era fiul lui Asclepios[2] şi c-a trăit la curtea lui Amyntas[3], regele Macedoniei, în calitate de medic şi prieten. II Aristotel a fost cel mai congenial dintre discipolii lui Platon[4]. Aflăm din cartea lui Timotheos[5] atenianul. *Despre vieţi,* că vorbea peltic. Avea pulpele slabe după cum se spune, ochii mici şi avea o deosebită grijă de îmbrăcăminte, inele, şi de felul de a-şi tăia părul. III După spusele lui Timotheos[6]. a avut un fiu numit tot Nicomah, de la concubina sa, Herpyllis.
IV [2] S-a despărţit de Academie încă pe când mai trăia Platon, ceea ce explică remarca atribuită acestuia din urmă: ..Aristotel mi-a dat cu piciorul, întocmai ca mânjii care dau cu piciorul în mama care i-a născut". Hermip, în cartea sa, *Despre vieţi,* arată că în momentul când Xenocrate[8] a devenit şeful Academiei, Aristotel era absent, fiind ambasadorul Atenei la curtea lui Filip[9]. La întoarcere, văzând şcoala sub o nouă conducere, alese un loc de plimbare publică în Lykeion[10], unde se plimba în sus şi în jos, filozofând cu discipolii săi, până ce era timpul de frecare cu untdelemn". De aici a venit numele de „peripatetic". Alţii însă spun că i s-a dat acest nume din cauză că-1 însoţea pe Alexandru şi discuta cu el diferite subiecte, când acesta, ridicat după o boală, făcea plimbări[12].

[3] Cu timpul, discipolii din jurul lui devenind tot mai numeroşi, el începu să ţină lecţii şezând[13] şi spuse:
Ruşinos e să tac şi Xenocrat să vorbească.
îşi învăţa elevii nu numai să discute asupra unui subiect dat, ci să practice în acelaşi timp şi oratoria[14]. V Mai târziu, totuşi, a plecat la Hermias, eunucul, care era potentat la Atarneus. Se povesteşte chiar că acesta a fost drăguţul lui. Alţii însă spun, ca, de pildă, Demetrios din Magnesia în lucrarea sa *Despre poeţii şi scriitorii omonimi*[15]*,* că Hermias se legase cu el prin legături de rudenie, dându-i în căsătorie pe fiica sau pe nepoata sa[16]. Acelaşi autor ne informează că Hermias fusese sclavul lui Eubulos, că era bithynian de origine şi că îşi omorâse stăpânul. Din prima carte a lucrării lui Aristippos, *Despre luxul celor vechi,* aflăm următoarele: Aristotel, îndrăgostindu-se de o iubită a lui Hermias[17], [4] cu voia acestuia s-a însurat cu ea şi, în bucuria lui cea mare, aducea unei slabe femei sacrificiile pe care atenienii le aduceau Demetrei din Eleusis[18]. A compus un paian[19], pe care-1 dăm mai jos, în cinstea lui Hermias. IV După aceea a stat în Macedonia, la curtea lui Filip, unde a căpătat ca elev pe fiul lui Filip, Alexandru[20]. El a cerut lui Alexandru să reconstruiască oraşul său natal, care fusesa distrus de Filip, şi cererea i-a fost îndeplinită, iar el a scris legile pentru cetăţenii lui[21]. Aflăm mai departe că, urmând exemplul lui Xenocrate, a stabilit regula, în şcoala sa, ca în curs de zece zile să se aleagă un nou conducător[22]. Când crezu c-a stat de-ajuns cu Alexandru, plecă la Atena, după ce mai întâi îi recomandă acestuia pe ruda sa Callisthenes din Olynth[23]. [5] Acesta, însă, vorbind prea sincer regelui şi nevoind să asculte de el, se spune că Aristotel, dojenindu-1, i-a recitat versul:
Fiule, dacă-i cum spui. puţine sunt zilele tale[24].
într-adevăr, aşa s-a şi întâmplat. Fiind bănuit că a luat parte la complotul lui

Hermolaos[25] împotriva lui Alexandru, fu închis şi purtat într-o cuşcă de fier până ce-1 umplură păduchii, fiind lipsit de
orice îngrijire; în cele din urmă fu aruncat unui leu şi astfel îşi găsi sfârşitul.
VII în ceea ce-1 priveşte pe Aristotel, el plecă la Atena, conduse şcoala sa timp de treisprezece ani şi apoi se retrase în Chalkis[26], din cauză că fusese dat în judecată pentru impietate de hierofantul Eurymedon sau de Demophilos[2"], cum spune Favorinus în cartea sa *Istorii felurite,* întrucât compusese un imn sus-numitului Hermias. [6] I-a mai scris şi următoarea inscripţie de pe statuia lui de la Delfi:

Sacra lege călcând, de nemuritori hărăzită,
A ucis pe-acest om, crudul rege persan. Nu pe faţă cu lancea-n luptă ucigătoare
Fu el doborât: cu vorba 1-a înşelat[28].

Eumelos[29], în cartea a cincea a *Istoriei* sale, arată c-a murit la Chalkis la vârsta de şaptezeci de ani, bând otravă. Acelaşi autor spune c-avea treizeci de ani când a venit la Platon, dar ambele aserţiuni sunt greşite, întrucât Aristotel a trăit şaizeci şi trei de ani şi avea şaptesprezece ani când a devenit discipolul lui Platon[30].
Imnul consacrat lui Hermias, despre care a fost vorba, este acesta:

[7] Mult râvnită virtute de toate-ale lumii noroade !
Ţel prea măreţ ce viaţa ne-o faci măreaţă de-a pururi ! Pentru slăvita-ţi făptură, o, mândră fecioară, Soarta-n Elada a ajuns acum de oricine dorită, Moartea să-ţi afli în chinuri şi nemaislarşite suspinuri -Iată ce dar fără preţ la suflete pururea dărui. Mai preţios ca orice, ca aur, părinţii şi somnul. Pentru tine Heracle, născutul din Zeus, feciorii Ledei atâtea-ndurară puterea-ţi ţintind s-o ajungă, Aias şi Ahile-au ajuns, de doru-ţi, de-a valma în Hades.
[8] Pentru zeiescul tău chip, vlăstarul din Atarneus, Vai lui, rămas-a orfan de dulcea lumină din soare, Astfel că fapta-i în veac cântată va fi, iar de muze. Fiicele Aducerii-aminte, tară de moarte făcut e.

Slav-aducând măreţiei lui Zeus, ocrotitorul Celor pribegi şi prieteniei statornice veşnic[31].
Voi cita acum şi versuri compuse de noi asupra filozofului nostru:

Eurimedon, prepusul lui Deo, văditu-s-a gata
Pe Aristot ca pârât în judecată să-1 dea. El, otravă luând, de urmărire-a fost slobod,
într-un chip prea uşor învinuirea a-nvins[32].

[9] Favorinus, în ale sale *Istorii felurite,* afirmă că Aristotel a fost cel dintâi care a compus un discurs judiciar în propria sa apărare, în procesul amintit împotriva sa şi citează cuvintele spuse de el, că la Atena:

Para creşte după pară, smochina după smochină[33].

Apollodor, în *Cronologia* sa, arată că s-a născut în primul an al olimpiadei a nouăzeci şi noua[34]. S-a dus în şcoala lui Platon şi i-a fost discipol timp de douăzeci de ani, ataşându-se lui la şaptesprezece ani[35]. S-a dus la Mytilene pe când era arhonte Eubulos, în al patrulea an al celei de-a o sută opta olimpiade[36]. După moartea lui Platon, din primul an al acelei olimpiade, arhonte fiind Theophilos[37]. s-a dus la Hermias şi a stat la el trei ani[38]. [10] în al doilea an al celei de-a o sută noua olimpiadă, pe când era arhonte Pythodotos[39], s-a dus la curtea lui Filip, Alexandru fiind atunci de cincisprezece ani. Sosirea la Atena a avut loc în al doilea an al olimpiadei a o sută unsprezecea[40] şi a ţinut lecţii în Lykeion timp de treisprezece ani[41]; pe urmă s-a retras la Chalkis, în al treilea an al olimpiadei a o sută paisprezecea[42] şi a murit de boală la vârsta de şaizeci şi trei de ani. arhonte fiind Philocles[43], în acelaşi an în care a murit şi Demostene la Calauria[44]. VIII Se spune ca 1-a supărat pe rege din cauză că-i recomandase pe Callisthenes şi că Alexandru, pentru a-1 mâhni, 1-a favorizat pe Anaximene şi i-a trimis lui Xenocrate daruri[45].
[11] Theocritos din Chios[46], după cum spune Ambryon în scrierea sa *Despre Theocrit[41],* 1-a ridiculizat într-o epigramă care sună astfel:

Gol fiind la minte-Aristot, un gol[48] mormânt ridicat-a
Lui Hermias eunuc, sclavul lui Eubul, Pofta-i tară de miez îl făcu locuinţa să-şi cate Nu lângă Aeademos, ci la Borboros-râu[49]. Şi Timon 1-a atacat în versul acesta:

Nici chiar Aristotel, cu jalnica-i deşertăciune[50].

Aceasta a fost viaţa filozofului nostru. IX Noi am dat şi peste testamentul lui, care suna astfel:
„Meargă totul bine; dar de-ar fi să se întâmple ceva, Aristotel a luat aceste ultime hotărâri. Antipatros[51] va fi executorul testamentar în totul şi în toate chestiunile; [12]

dar, până va veni Nicanor[52], vor avea grijă, atât de copii, cât şi de Herpyllis[53] şi de averea rămasă, Aristomenes, Tîmarchos, Hipparchos, Dioteles[54], iar dacă se învoieşte şi dacă împrejurările îi îngăduie, şi Theofrast[55]. Când fiica mea va fi mare, să fie dată în căsătorie lui Nicanor[56], dar dacă - o ! de n-ar fi şi nici nu se va întâmpla - ea ar păţi ceva înainte de căsătorie sau după aceea, Nicanor va avea depline puteri, atât în ce priveşte băiatul meu, cât şi cu privire la celelalte, spre a administra toate într-un mod demn şi de el şi de noi. Nicanor va avea grijă de fiica mea şi de fiul meu Nicomah, aşa cum va crede nimerit, în tot ce-i priveşte, ca şi cum le-ar fi tată şi frate. Iar dacă - o ! de nu s-ar întâmpla - ar păţi ceva Nicanor, fie înainte de a se însura cu fata sau după aceea, dar înainte de a avea copii, orice dispoziţii va lua el vor fi valabile. [13] Dacă Theofrast se va învoi să se căsătorească cu fata, va avea aceleaşi drepturi ca şi Nicanor. Altminteri tutorii, sfătuindu-se cu Antipatros, vor îngriji şi de fată şi de băiat, cum li se va părea mai bine. In amintirea mea şi a dragostei statornice pe care Herpyllis mi-a purtat-o, executorii vor avea grijă de ea în toate privinţele; dacă doreşte să se mărite, să caute s-o dea cuiva vrednic să ne fie urmaş; şi, pe lângă ceea ce a primit până acum, îi vor da un talant de argint din banii rămaşi şi trei îngrijitoare pe care le va voi, în afară de fata pe care o are în prezent şi de sclavul Pyrrhaios; [14] dacă doreşte să

locuiască la Chalkis, i se va da căsuţa de musafiri din grădină; dacă alege ca loc de şedere Stagira, atunci casa mea părintească. Oricare din aceste două case o va alege, executorii o vor înzestra cu mobila pe care o vor socoti ca potrivită şi pe care o va găsi cu cale Herpyllis. Nicanor va purta grija băiatului Myrmex, ca să fie dus la cei ai lui, într-un chip demn de noi, cu tot ce am primit şi care-i aparţine. Ambracis va fi eliberată, iar la căsătoria fiicei mele va primi cinci sute de drahme şi fata pe care o are acum. Lui Thales i se va da, pe lângă fetiţa pe care a <^nnpărat-o, o mie de drahme şi o sclavă. **[15]** Simon, pe lângă banii pe care i-am dat pentru un sclav, va avea, fie un sclav cumpărat pentru el, fie suma corespunzătoare în bani. La fel vor fi eliberaţi Tychon, Philon, Olympios şi cu copilul lui, când se va căsători fiica mea. Nu va fi vândut nici unul din sclavii care m-au servit, ci vor fi ţinuţi mai departe, iar când se vor face mari, li se va da libertatea, după merit. Când statuile pe care le-am încredinţat lui Gryllion să le facă vor fi gata, anume aceea a lui Nicanor, a lui Proxenos, pe care am voit s-o dau la făcut, şi a mamei lui Nicanor, executorii mei testamentari vor lua măsuri să fie consacrate; de asemenea vor consacra şi statuia lui Arimnestos, care e deja confecţionată, ca să rămână amintirea lui, dat fiind c-a murit fără copii [16] şi vor dedica statuia mamei noastre lui Demeter, la Nemea sau oriunde vor crede mai bine. Oricare ar fi locul meu de înmormântare, acolo să fie depuse şi osemintele scumpei mele Pythias, aşa cum a lăsat ea cuvânt. Iar pentru a sărbători întoarcerea cu bine a lui Nicanor, vor consacra la Stagira statui de piatră de patru coţi lui Zeus salvatorul şi Athenei salvatoarea, aşa cum am făgăduit că voi face pentru el".

Acesta este cuprinsul testamentului lui Aristotel[57]. X Se spune că s-au găsit foarte multe vase care i-au aparţinut şi că Lycon[58] pretindea că se scălda într-o baie caldă de untdelemn şi pe urmă vindea untdelemnul. Unii povestesc că-şi punea un burduf cu ulei cald pe stomac şi că la culcare îşi punea o bilă de bronz în mână,

deasupra unui vas, ca, atunci când bila va cădea din mână în vas să fie trezit de sunet[59]. XI [17] I se atribuie următoarele maxime foarte frumoase: La întrebarea „Ce folos au mincinoşii ?"", el răspunse: „Faptul că, spunând adevărul, nu mai sunt crezuţi". Criticat o dată că dăduse pomană unui om rău, el explică: „Mi-a fost milă de om, nu de caracterul lui". Avea obiceiul să spună mereu prietenilor şi elevilor oriunde şi oricând se întâmpla să ţină o lecţie: „După cum vederea îşi ia lumina din aerul înconjurător, tot aşa o ia şi sufletul de la învăţătură". Adesea, şi cu oarecare detalii, spffnea că atenienii erau descoperitorii grâului şi ai legilor, dar că, deşi folosesc grâul, nu ştiu să se folosească de legi.

[18] „Rădăcinile educaţiei sunt amare - spunea el -, dar fructele ei sunt dulci"". Fiind întrebat: „Care-i lucrul care se trece cel mai repede ?'", răspunse: „Recunoştinţa". I s-a cerut să definească speranţa. „Un vis cu ochii deschişi"', a răspuns el. Când Diogene îi oferi smochine uscate, îşi dădu seama că se pregătea să-i spună o vorbă înţepătoare

dacă nu le-ar fi luat, aşa că le luă şi-i spuse lui Diogene că şi-a pierdut, o dată cu vorba de spirit, şi smochinele. Altădată, când îi mai oferi, le luă, le aruncă în sus, cum fac copiii, şi le dădu îndărăt, exclamând: „Mare-i Diogene". Declară că educaţia are nevoie de trei lucruri: daruri fireşti, studiu şi exerciţiu. Auzind că cineva îşi bătuse joc de el, spuse: „în absenţa mea poate chiar să mă şi bată cu biciul". Frumuseţea, declara el, este un sprijin mai bun decât orice scrisoare de recomandare. **[19]** Alţii atribuie această definiţie lui Diogene, pe când Aristotel ar fi spus că frumuseţea este un dar al zeilor; Socrate, o domnie de scurtă durată; Platon, o superioritate de la natură; Theofrast. o înşelăciune mută; Theocritos, o pedeapsă de fildeş; iar Carneade, o domnie fără paznici[60]. Fiind întrebat cum se deosebesc cei educaţi de cei needucaţi, răspunse: **„Tot** atât de mult ca viii de morţi". Spunea că educaţia este o podoabă în fericire şi un refugiu la nenorocire. Profesorii care educă copiii merită, spunea el, mai multă cinstire decât părinţii care i-au născut

numai; căci aceştia le-au dat viaţa, pe când ceilalţi - o viaţa frumoasă. Unuia care se fălea că provine dintr-un oraş mare, îi răspunse: „Nu aceasta interesează, ci dacă cineva este demn de o patrie mare". [20] La întrebarea: „Ce-i un prieten ?'", dădu răspunsul: „Un suflet care locuieşte în două corpuri". Obişnuia să spună că unii oameni sunt aşa de economi, ca şi când ar avea de trăit o veşnicie, pe când alţii-s aşa de risipitori, ca şi cum ar urma să moară pe dată. Când cineva îi puse întrebarea de ce ne pierdem aşa de mult timp cu oamenii frumoşi, el îi răspunse: „Asta-i întrebare de om orb". întrebat ce folos a tras din filozofie, dădu această lămurire: „Acela de a face de bunăvoie ceea ce alţii fac de teama legilor". Punându-i-se întrebarea cum pot progresa studenţii, el răspunse: „Urmărind pe cei înaintaţi şi nu aşteptând pe cei înapoiaţi". Unui palavragiu care, după ce-i împuiase capul cu vorbăria sa, îl întrebă: „Nu cumva te-am plictisit cu vorbăria mea ?", el îi răspunse: „Nu, pe Zeus, fiindcă nici nu te-am ascultat". **[21]** Pe unul care-1 învinovăţea că 1-a ajutat pe un om necinstit -fiindcă întâmplarea e povestită şi aşa - îl lămuri astfel: „N-am dat ajutor unui om, ci omeniei". La întrebarea: „Cum trebuie să ne purtăm cu prietenii ?", dădu răspunsul: „Aşa cum am dori ca ei să se poarte cu noi". Spunea că dreptatea este o virtute a sufletului care dă fiecăruia după merit, iar educaţia spunea că este cea mai bună provizie pentru bătrâneţe. Favorinus, în cartea a doua *a Amintirilor* lui, relatează una dintre vorbele lui obişnuite: „Cine are prea mulţi prieteni n-are nici un prieten", şi aceasta se găseşte şi-n cartea a şaptea a *Eticei*[61]. Acestea deci sunt cuvintele care i se atribuie.

XII Scrierile lui sunt foarte numeroase[62] şi, ţinând seamă de universalitatea preocupărilor lui, am crezut de datoria mea să le înşir **aici:**

[22] *Despre dreptate,* cărţile 1, 2, 3, 4;
Despre poeţi[63]*,* cărţile 1, 2, 3;
Despre filozofie[64]*,* cărţile 1, 2, 3;
Despre politică, cărţile 1, 2;
Despre retorică, sau *Gryllos*[65]*,* o **carte;**

Nerinthos, o carte;
Sofistul, o carte;
Menexenos, o carte;
Despre iubire, o carte;
Banchetul, o carte;
Despre bogăţie, o carte;
îndemn spre filozofie, o carte;
Despre suflet, o carte;
Despre rugăciune, o carte;
Despre nobleţe, o carte;
Despre plăcere, o carte;
Alexandru, sau *Cu privire la colonii,* o carte;
Despre regalitate, o carte; *Despre educaţie,* o carte[66]; *Despre bine,* cărţile 1, 2, 3[67];
Extrase din Legile lui Platon, cărţile 1, 2, 3; *Extrase din Republica,* cărţile 1, 2[6S]; *Despre economie,* o carte[69]; *Despre prietenie,* o carte[70]; *Despre suferinţă sau afecţiune,* o carte;

Despre ştiinţe, o carte; *Despre controverse,* cărţile 1,2; *Soluţiile controverselor,* 4 cărţi; *Diviziuni sofistice,* 4 cărţi; *Despre contrarii,* o carte: *Despre specii şi genuri,* o carte; *Despre predicatele particulare,* o carte; **[23]** *Comentarii despre argumentări,* 3 cărţi[71]; *Premise despre virtute,* cărţile 1, 2[72]; *Obiecţii,* o carte; *Despre felurile de sensuri, sau modificarea lor prin*
adaos, o carte; *Despre pasiuni <sau despre> mânie,* o carte:

Etica, cărţile 1, 2, 3, 4, 5[73]; *Despre elemente,* cărţile 1,2, 3; *Despre ştiinţă,* o carte; *Despre principiu,* o carte; *Clasificări,* 17 cărţi[74]; *Despre clasificare,* o carte; *întrebări şi răspunsuri,* cărţile 1, 2; *Despre mişcare,* o carte[75]; *Premise,* o carte; *Premise controversiale,* o carte; *Silogisme,* o carte;
Analiticele prime, cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8; *Analiticele secunde mari,* cărţile 1. 2[76]; *Despre probleme,* o carte[77]; *Metodica* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8[78]; *Despre preferabil,* o carte[79]; *Despre idee,* o carte;
Definiţii pretopice, cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7[80]; *Silogisme,* cărţile 1. 2[81]; **[24]** *Silogistica şi definiţii,* o carte;
Despre alegere şi accident, o carte[82]; *Determinări pretopice,* o carte[83];
Topicele în raport cu definiţiile, cărţile 1, 2[84];
Calităţi[5],* o carte;
Despre clasificare, o carte;
Matematica, o carte;
Definiţii, 13 cărţi;
Concluzii, cărţile 1,2;
Despre plăcere, o carte[86];
Premise, o carte;
Despre liberul arbitru, o carte;
Despre frumos, o carte;

Teze concludente, 25 de cărţi[8'];
Teze *erotice,* 4 cărţi;
7<?ze *despre prietenie,* două cărţi;
Teze *despre suflet,* o carte;
Politice, două cărţi;
Cursuri politice, ca ale lui Theofrasfi[8],* cărţile 1, 2, 3, 4.
5, 6. 7;8;
Despre fapte drepte, cărţile 1,2; *Compendiu despre arte,* cărţile 1, 2; *Arta retorică,* cărtile 1, 2; *Arta,* o carte;
Alt compendiu despre arte[9],* cărtile 1, 2; *Metodica,* o carte;
Compendiu al artei lui Theodectes[90],* o carte; *Tratat despre arta poetică,* cărţile 1, 2[91];
Enthymeme[92] retorice,* o carte; *Despre mărime*[93],* o carte; *Clasificările enthymeme lor,* o carte; *Despre stilul de vorbire,* cărtile 1, 2; *Despre deliberare,* o carte; [25]
Compendiu, cărtile 1, 2;
Despre natură, cărtile 1, 2, 3;
Naturale, o carte;
Despre filozofia lui Archytas, cărţile 1, 2, 3;
Despre filozofia lui Speusip şi Xenocrate, o **carte;**
Extrase din Timeu şi din lucrările lui Archytas, o carte:
Contra lui Melissos, o carte;
Contra lui Alcmaion, o carte;
Contra pitagoricienilor, o carte;
Contra lui Gorgias, o carte;
Contra lui Xenofanes, o carte;
Contra lui Zenon, o carte;
Despre pitagoricieni, o carte[94];

Despre animale, cărţile 1, 2, 3, 4. 5, 6, 7, 8, 9[95]; *Anatomie,* cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8[96]: *Extrase din Anatomie,* o carte[9']; *Despre animalele compuse,* o carte[98]; *Despre animalele mitologice,* o carte; *Despre infecunditate,* o carte; *Despre plante,* două cărţi[99]; *Physiognomonica,* o carte[1].[00]; *Medicale,* două cărţi; *Despre unitate,* o carte; [26] *Semnele furtunilor,* o carte; *Astronomia,* o carte; *Optica,* o carte; *Despre mişcare,* o carte[101]; *Despre muzică,* o carte; *Mnemonica,* o carte;
Aporii homerice, cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6[102]; *Poetice,* o carte[103];
Probleme fizice în ordine alfabetică, 38 de cărţi[104]; *Probleme examinate,* cărţile 1, 2;
Probleme generale, cărţile 1, 2; *Mecanica,* o carte;
Probleme din cărţile lui Democrit, două cărţi; *Despre magnet,* o carte; *Comparaţii,* o carte; *Probleme variate,* 12 cărţi; *Expuneri pe genuri,* 14 cărţi; *Probleme de drept,* o carte; L/sfa de *învingători la olimpiade,* o carte; Liste cfe *învingători la jocurile pitice,* o carte; *Chestiuni pitice,* o carte;

Cercetare a listei învingătorilor de la jocurile pitice[106], o carte;
Victorii la Dionisii[101], o carte;
Despre tragedii, o carte;
însemnări cu privire la tragedii, o carte;
Proverbe, o carte;
Legi pentru mesele comune[109], o carte;
Legi, cărţile 1, 2, 3, 4;
Categoriile, o carte[110];
Despre interpretare, o carte[111];
[27] *Constituţiile cetăţilor,* 158 la număr[112], <publice> şi particulare, democratice, oligarhice, aristocratice şi tiranice.
Scrisori către Filip;
Scrisorile Selimbrienilor[m];
Scrisori către Alexandru, patru la număr;
Către Antipater, nouă la număr[114];
Către Mentor, una;
Către Ariston, una;
Către Olympias, una;
Către Hephaistion, una;
Către Themistagoras, una;
C *Philoxenos,* una; *Democrit,* una[115]. *Versurile epice* care încep cu:
Zeu preamăreţ şi străvechi, ce svârli cu săgeata departe[116]. . *Versuri elegiace* care încep cu:
Fiică a unei mame de prunci prea frumoşi născătoare[117].
In total, patru sute patruzeci şi cinci de mii două sute şaptezeci de linii[118].
III [28] Acesta e numărul lucrărilor compuse de Aristotel, în care susţine următoarele păreri:[119]

Filozofia se împarte în două discipline: filozofia practică şi cea teoretică[120]. Filozofia practică cuprinde etica şi politica şi în aceasta din urmă e schiţată nu numai doctrina despre stat, ci şi despre economie[121]. Partea teoretică cuprinde fizica şi logica, deşi logica nu-i o ştiinţă independentă, ci este concepută ca un instrument[122] de cercetare pentru celelalte ştiinţe. El a explicat limpede, arătând că filozofia are un dublu scop: probabilul[123] şi adevărul. Pentru fiecare dintre acestea întrebuinţa două metode: dialectica şi retorica pentru a determina probabilul, iar analitica şi filozofia pentru determinarea adevărului. El nu neglija nimic din ceea ce este necesar pentru descoperire, judecată sau folosinţă. [29] în ce priveşte descoperirea, el ne-a transmis în *Topică* şi în *Metodică[124] o* mulţime de premise, din care se pot găsi din abundenţă, pentru probleme considerate, argumente probabile. în privinţa judecăţii, el a scris *Analiticele prime* şi *Analiticele secunde.* în *Analiticele prime,* el determină premisele[125], iar în cele secunde cercetează concluzia[126]. Pentru folosinţă sunt preceptele referitoare la controversă şi cele privitoare la întrebare şi răspuns, la combaterea sofismelor, la

silogisme şi la cele asemănătoare. Drept criteriu al adevărului[12]", el declară senzaţia pentru obiectele care produc reprezentare, iar raţiunea[1'8] pentru domeniul moralei, al politicii, al economiei şi al legislaţiei.
[30] Aristotel socotea că în etică, singurul scop este exercitarea virtuţii într-o viaţă desăvârşită şi spunea că fericirea este o reuniune din trei feluri de bunuri: bunurile sufleteşti, pe care le consideră ca primele în rang, în rândul al doilea vin bunurile corporale, ca sănătatea şi vigoarea, frumuseţea şi celelalte, şi-n al treilea rând bunurile exterioare, ca bogăţia, neamul bun, faima şi cele asemănătoare. Socotea că numai virtutea nu-i de-ajuns ca să producă fericirea, ci că sunt necesare pe deasupra şi bunurile corporale şi cele exterioare[129], căci înţeleptul ar fi nenorocit dacă ar trăi în dureri, sărăcie şi alte asemenea împrejurări.
Viciul însă e suficient ca să producă nefericirea, oricât de multe bunuri exterioare şi corporale i s-ar adăuga. [31] Mai afirma că virtuţile nu se implică una pe alta, fiindcă un om poate fi prudent şi totodată drept, dar în acelaşi timp nestăpânit şi fără măsură. El mai spunea că înţeleptul nu este fără patimi, ci moderat în patimi.
Aristotel definea prietenia ca o egalitate de bunăvoinţă reciprocă şi o clasifica în prietenia de rudenie, prietenia de dragoste şi prietenia dintre oaspete şi gazdă. Dragostea constă nu numai în traiul comun, ci şi în preocuparea de filozofie. După el, omul înţelept va putea să se îndrăgostească şi să facă politică, se va putea căsători şi trăi la curtea unui rege. Dintre cele trei feluri de vieţi, cea contemplativă, cea practică şi cea închinată plăcerilor, el dădea precădere celei contemplative[130]. El susţinea, de asemenea, că studiile generale pe care şi le însuşeşte un cetăţean liber sunt folositoare şi la dobândirea virtuţii.
[32] în domeniul ştiinţelor naturii, el era cel mai înclinat dintre toţi filozofii spre cercetarea cauzelor, aşa încât cita şi cauzele celor mai puţin importante fenomene; de aici vine numărul de cărţi neobişnuit de mare, cu tratate privitoare la ştiinţele naturii, pe care le-a scris. Ca şi Platon, susţinea că divinitatea este imaterială, că providenţa ei[131] se extinde până şi asupra corpurilor cereşti, pe când ea însăşi e nemişcată; că evenimentele pământeşti sunt guvernate prin legătura lor firească cu lucrurile cereşti. Pe lângă cele patru elemente, el susţinea că există un al cincilea[132] din care sunt compuse corpurile cereşti; mişcarea lor este deosebită de a celorlalte elemente, fiind circulară. Mai departe susţinea că şi sufletul e imaterial, definindu-1 ca actualizarea primă a unui corp natural şi organic care posedă viaţa în potentă[133]. Prin termenul „actualizare"[134] el înţelege ceea ce are o formă imaterială. [33] Această actualizare în sine este, după el, de două feluri: una potenţială, ca aceea a lui Hermes în ceara care are putinţa să primească amprentele voite sau ca aceea a statuii în bronz; alta e actualizarea care se numeşte posedată, când Hermes sau statuia sunt realizate.

Sufletul este actualizarea „unui corp natural", deoarece corpurile sunt: unele artificiale, făcute de mâna meseriaşilor, cum ar fi un turn sau o corabie, iar altele create de natură, ca plantele şi corpurile animalelor. Iar când spune „organic", înţelege ceva făurit ca mijloc în vederea unui scop, cum e ochiul destinat pentru a vedea şi urechea pentru a auzi; iar când spune despre un corp că „posedă viaţă în potentă"', înţelege că o are în sine.
[34] Şi expresia „în potentă"[135] are două sensuri: unul constând în posesiune, iar altul în act. Astfel, se spune de cineva în stare de veghe că are suflet în act, iar de cel ce doarme că are suflet în posesie. Prin urmare, cu scopul de a cuprinde în definiţia sa şi pe cel care doarme, Aristotel a adăugat cuvântul „în potentă".
A susţinut şi multe alte păreri asupra unor subiecte foarte variate, pe care ar fi prea lung să le enumerăm aici[136]. în general, munca şi inventivitatea lui au fost cu totul deosebite aşa cum se arată din catalogul scrierilor lui dat mai sus, scrieri al căror număr ajunge aproape la patru sute de cărţi[137], socotind numai pe acelea a căror autenticitate nu e discutată; căci i se mai atribuie încă multe alte lucrări scrise şi maxime reuşite transmise numai oral[138].
XIV [35] Au fost, în total, opt Aristoteles: primul, filozoful nostru; al doilea, un om politic atenian căruia i se atribuie discursuri juridice reuşite; al treilea, un comentator al *Iliadei;* al patrulea, un retor sicilian care a scris atacând *Panegiricul* lui Isocrate; al

cincilea, supranumit „Miticul", discipol al lui Aischines socraticul; al şaselea, originar din Cyrene, care a scris *Despre arta poetică;* al şaptelea, un antrenor menţionat de Aristoxenos în *Viaţa lui Platon;* al optulea, un gramatician obscur de la care avem un manual *Despre pleonasm*[139].

Aristotel **din** Stagira a avut mulţi discipoli; cel mai de seamă a fost Theofrast, despre care vom vorbi acum.

NOTE

[1] *Stagira,* oraşul natal al lui Aristotel; se află în Peninsula Chalkidică (Macedonia), fondat, după Thucidide, IV, 88, de locuitorii din insula Andros, dar după
Dionisios din Halicarnas ar fi o colonie a oraşului Chalkis. Vom vedea mai departe relaţiile lui Aristotel cu cetatea Chalkis, unde a şi murit. Cât despre lucrarea lui Hermip, *Despre Aristotel,* este vorba de o parte din lucrarea sa *Bioi,* nu de o scriere independentă (vezi şi E. Isac, *Aristotel,* Bucureşti, Edit. tineretului, 1959, p. 20 şi urm.).

[2] *Asclepios,* numele străbunicului după tată al lui Aristotel. în afară de numele zeului medicinii (care a fost apoteozat ca şi Heracle), numele de Asclepios este purtat şi de oameni. *Viaţa* anonimă a lui Aristotel spune că acesta provenea din neamul Asclepiazilor, neam de medici. Dar poate că această afirmaţie a anonimului se datoreşte numelui străbunicului. Bunicul după tată al lui Aristotel se chema Machaon, tot un nume purtat încă din timpurile vechi de medici (vezi Homer. *Iliada,* XI, 506 *passim).* în orice caz, tatăl lui Aristotel, Nicomachos, era medic la curtea lui Amyntas al III-lea, rege al Macedoniei şi tată al lui Filip (vezi şi E. Isac, *Aristotel,* Bucureşti, Edit. tineretului, 1959, p. 21 şi urm.).

[3] Vezi mai sus, n. 2.

[4] Ceea ce n-a împiedicat pe Platon să lase şefia Academiei lui Speusip, nepotul său. [3] *Timotheos din Atena,* cu cartea sa *Despre vieţi,* e de mai multe ori (patru ori)
citat de Diogenes Laertios, dar mai greu de identificat.

[6] Nu vedem de ce. Timotheos e schimbat cu Timaios în ediţia lui Hicks. în orice caz ar fi vorba de Timaios, istoricul Siciliei, cu care se războieşte pe tărâm istoric Polybiu.

' Hermip, *Despre vieţi* şi *Viaţa lui Aristotel;* vezi mai sus, n. 1.

[8] în 336 î.Chr., Filip este asasinat şi, o dată cu urcarea pe tron a lui Alexandru cel Mare, se termină şi misiunea educativă a lui Aristotel pe lângă tânărul monarh. Aristotel vine în anul următor, 335/334, la Atena, unde fondează şcoala sa numită Lykeion. Xenocrate conducea Academia încă din 339/338 î.Chr., aşa că punerea în legătură a numirii lui Xenocrate ca scolarh cu despărţirea definitivă a lui Aristotel de Academie nu pare verosimilă. Cauza despărţirii pare mai adâncă şi datează de la finele perioadei când Aristotel a activat, ca filozof afiliat cu Academia, la Assos.

[9] La curtea lui Filip, Aristotel se afla ca profesor al lui Alexandru.

[10] *Lykeion,* numele şcolii lui Aristotel, după locul de exercitare a ei.

[11] Nu numai atleţii, ci şi tinerii de familie care frecventau palestrele şi gimnaziile, unde luau lecţii de cultură fizică, îşi ungeau corpul cu untdelemn. Credem că este vorba de timpul de frecat corpul cu untdelemn, nu pentru discipolii lui Aristotel. ci pentru tinerii sportivi; elevii de filozofie trăiau într-o oarecare promiscuitate din cauza condiţiilor în care funcţiona şcoala lui Aristotel. Aceasta era tolerată, cel puţin la început, să funcţioneze concomitent cu şcoala de sport.

[12] La început, predarea filozofiei în şcoala lui Aristotel s-ar fi făcut în timpul plimbării, de unde numele de şcoală peripatetică *(peripatein* ,,a se plimba"). Mai târziu însă lecţiile se ţineau în sala de cursuri - care, în clima Greciei, putea fi descoperită -, unde profesorul şi auditoriul şedeau. Explicaţia numelui şcolii peripatetice prin boala lui Alexandru şi cu lecţiile pe care le dădea în timpul plimbărilor pare o invenţie puţin verosimilă, aşa cum obişnuiau grecii.

[13] Vezi mai sus, n. 12.

[14] Să nu uităm că Aristotel este autorul unui splendid tratat de *Retorică* în trei cărţi, ceea ce, poate, a provocat şi afirmaţia din acest pasaj al lui Diogenes Laertios.

[15] Vedem că Demetrios din Magnesia, în lucrarea sa, dădea o mulţime de detalii biografice asupra autorilor pe care-i trata.

[16] Hermias poate să fi avut această fiică înainte de a deveni eunuc. Castrarea era un act sacral în Asia Mică, unde cultul Cybelei, zeiţei mame Magna Mater, era foarte răspândit şi preoţii ei erau castraţi. După unii autori, Pythias, prima soţie a lui Aristotel. era nepoata şi fiica adoptivă a lui Hermias, potentatul din Atameus, în Troada.

[17] Aici, soţia lui Aristotel devine iubita lui Hermias. Vedem mania **biografilor** alexandrini de a inventa tot felul de versiuni ale aceleiaşi întâmplări.

[18] Această versiune se găseşte şi la Eusebios din Cesarea, ***Preparatio*** *evangelica,* XV, 2, 5, unde se spune că, după moartea soţiei sale Pythias, Aristotel îi.aducea sacrificii etc, ceea ce e mai verosimil, întrucât, prin moarte, răposatul căpăta un caracter de zeu htonic, subpământean. în acest caz însă trebuie să se elimine din textul lui Diogenes Laertios cuvântul *hyperchalron,* pe care l-am tradus cu ,.în bucuria lui cea mare". Nu e exclus ca un autor, respectiv izvorul lui Diogenes Laertios, neînţelegând rostul sacrificiilor aduse de Aristotel soţiei sale moarte, să fi adăugat cuvântul *hyperchairon.*

[19] *Paian-al* este în general un imn închinat în primul rând Iui Apollon, mai rar unui alt zeu. Imnul de care este vorba aici (îl vom vedea puţin mai jos) este închinat virtuţii zeificate şi preaslăveşte pe Hermias, mort în împrejurări tragice.

[20] Aristotel a fost profesorul lui Alexandru Macedon de la vârsta de 13 ani a acestuia 343/342 până la 336/335 î.Chr.

[21] Filozolii erau adesea luaţi ca legiferatori în patria lor.

[22] Aristotel a stabilit şi un regulament pentru şcoala sa. în cel mult zece zile după moartea scolarhului urma să se aleagă noul conducător al şcolii.

[22] *Callisthenes din Olynth,* nepotul lui Aristotel şi prieten admirator al lui Alexandru, cu care a făcut campania

în Orient. Refuzând să se închine lui Alexandru ca unui zeu când acesta din urmă începuse să se identifice în moravuri cu monarhii Orientului, a căzut în dizgraţie, apoi a fost arestat şi, după unii, a fost ţinut într-o cuşcă până a murit, iar după alţii, a fost spânzurat. Acest act al lui Alexandru a adus o gravă răcire a relaţiilor lui cu profesorul său, Aristotel.
[24] Vers din Homer. *Iliada,* XVIII. 95 (trad. G. Murnu. Bucureşti. ESPL.A. (1959), p. 348, v. 92).
[25] *Hermolaos,* fiul lui Sopilos, macedonean, citat şi de Plutarh, *Viaţa lui Alexandru,* cap. 55. Biciuit în public la ordinul lui Alexandru pentru că, luându-i înainte, ucisese la vânătoare un porc mistreţ, Hermoiaos, spre a se răzbuna de insulta adusă, face un complot care nu reuşeşte (vezi Arrian, *Anabasis* IV, 13, 2 şi urm.).
[26] Opera imensă a lui Aristotel care ne-a rămas pare a fi produsă în cea mai mare parte în aceşti 13 ani cât a fost scolarh şi şef spiritual al şcolii sale din Lykeion între anii 335 şi 322 î.Chr. în 322, după moartea lui Alexandru cel Mare (323), fiind rău văzut de atenieni ca orice macedofil şi ameninţat cu un proces de impietate. Aristotel

se retrase la Chalkis, unde avea proprietăţi şi legături şi muri în acelaşi an, 323 î.Chr. (vezi şi E. Isac, *Aristotel,* Bucureşti, Edit. tineretului, 1959, cap. VIII şi IX).
[27] *Eurymedon,* hierofant, acuzator al lui Aristotel; mai e citat şi de Athenaios, XV, p. 696 *b:* tot astfel şi celălalt acuzator. *Demophilos,* care se întâlneşte şi la Plutarh *(Viaţa lui Phocion,* cap. 38).
[28] Inscripţia este sobră, frumoasă ca exprimare şi adecvată celor petrecute cu nefericitul Hermias. Ea este demnă de Aristotel ca poezie. Are un ton reţinut, dar exprimă o emoţie cu atât mai impresionantă, cu cât este stăpânită.
[19] *Eumelos*. istoric, citat şi la Pausanias, şi la Clemens din Alexandria.
[10] Observaţiile lui Diogenes Laertios sunt interesante puneri la punct ale aserţiunilor eronate făcute de Eumelos. Aristotel a murit la 63 de ani (nu Ia 70 de ani, cum zice Eumelos) şi avea 17 ani când a venit la Atena şi a devenit discipolul lui Platon. Mai adăugăm noi că a stat 20 de ani la şcoala lui Platon în Academie şi a murit bolnav la Chalkis în anul 322, dată de mare importanţă. în anul 323 î.Chr. moare Alexandru cel Mare. iar în 322 moare Demostene. marele orator şi tot în acelaşi an moare Aristotel. închizând o epocă a filozofiei greceşti şi deschizând o alta: epoca elenistică.
[31] Acest minunat imn consacrat morţii eroice a lui Hermias din Atarneus, socrul şi prietenul iubit al lui Aristotel, este una dintre producţiile poetice cele mai pure şi frumoase ale lui Aristotel poet. Se vede că şi antichitatea a apreciat aceste versuri, întrucât le găsim citate la patru autori, deci de patru ori: Diogenes Laertios, V, 7-8; Athenaios, *Ospăţul sofiştilor,* XV, p. 696 *a;* Didymos, *De Demosthene commenta.* ed. Diels et Schubart, 1904, p. 11; Stobaios, *Florilegium.* I, 12. Vezi şi Eusebius, *Praep. evang.,* XV, p. 793 *. Vezi şi comentariul la Ulrich von Wilamowitz-Moellendorif, *Aristoteles und Athen.* 2 voi., 1893, unde se găsesc importante emendaţiuni de text. Hermias din Atarneus a fost atras în cursă de regele persan, dus la Suza şi supus la torturi. în urma cărora a şi murit. Didymos, în textul citat mai sus, vorbeşte de fermitatea cu care Hermias a suportat durerile şi ultimele cuvinte pe care le-a adresat pentru a fi aduse la cunoştinţa prietenilor, anume că n-a comis nici o faptă nedemnă de filozofie (p. 11). Regele persan spera, prin tortură, să afle de la Hermias planurile lui Filip, regele Macedoniei. Aristotel a fost nespus de îndurerat de moartea socrului şi prietenului său iubit, pe care 1-a proslăvit prin această odă adresată zeiţei Virtute. Pentru a da măsura deplină a geniului poetic al lui Aristotel, să ne fie îngăduit să dăm în traducere şi următoarele versuri păstrate dintr-o *Elegie către Eudemos,* în care 1-a proslăvit pe maestrul său Platon. Este vorba de Eudemos din Cypru, discipol al lui Platon, care, venind la Atena, a consacrat un altar Prieteniei lui Platon.
„Când (Eudem) veni în pământul vestit al Cecropiei, Un altar în pietre-nălţă Prieteniei prea sfinte A bărbatului care cei răi nu pot ca să-1 laude, (Platon) întâiu-ntre muritori arătat-a prea bine, Pildă fiindu-i viaţa, învăţătura vehicul.

Omul cel bun e totodată cel mai ferice.
Lucru ce astăzi nu-i nimeni în stare să împlinească".
în versul penultim avem expresia, pentru prima dată, a adagiului eticii spinoziene: *Beatitudo non est virtutispraemium, sed ipsa virtus* (Fericirea nu-i răsplata virtuţii ci virtutea însăşi).
[32] *Deo* - numele prescurtat şi familiar al zeiţei Demeter. Versurile lui Diogenes Laertios sunt nereuşite.
[33] Sensul este: „Fructele cresc unele după altele în succesiunea anotimpurilor". Cu smochinele este vorba de o aluzie la sicofanţii care făceau denunţuri false sau calomnioase. Smochinele erau interzise la export şi obiceiul de a denunţa în mod fals de călcarea acestei dispoziţii legale a dus la extinderea sensului iniţial al cuvântului sicofant, adică „denunţător de smochine", la orice fel de denunţări şi calomnii (vezi şi John Oscar Lofberg, *Sycophancy inAthens,* Chicago. 1917).
[34] Adică anul 384 Î.Chr.
[35] Deci Aristotel, la 17 ani, adică în anul 367 î.Chr., devine elevul lui Platon şi rămâne în Academie discipol al maestrului până la moartea acestuia în anul 347 î.Chr, timp de 20 de ani.
[36] Adică anul 345 Î.Chr. Anii, din punct de vedere ştiinţific, se socoteau pe olimpiade. Paralel cu anii olimpiadelor, în diverse cetăţi şi la Atena anii se socoteau şi după arhonţii eponimi ai fiecăreia dintre ele, arhonţi care se schimbau în fiecare an.
[37] Adică anul 348/347 Î.Chr.
[38] Deci Aristotel a stat la Atarneus, lângă Hermias de la 347 până la 344 î.Chr. (cf. E. Isac, *Aristotel.* Bucureşti, Edit. tineretului, 1959, cap. IV).
[39] Adică în anul 343 î.Chr. începe activitatea lui Aristotel ca profesor al lui Alexandru.
[40] în anul 336 se urcă Alexandru pe tronul Macedoniei şi activitatea didactică pe lângă tânărul monarh încetează. în 335 î.Chr. Aristotel revine în Atena, unde fundează şcoala sa în *Lykeion.*
[41] Adică până la moartea lui Aristotel.
[42] Aristotel moare de boală, la Chalkis, în 322 î.Chr., în vârstă de 63 de ani.
[43] Se dă şi numele arhontelui eponim din Atena, Philocles, pentru anul 322 Î.Chr.
[44] *Calauria,* insulă în golful Saronic, având un templu al lui Poseidon cu drept de azil. Aici se refugie Demostene, dar. fiind ameninţat să fie scos de acolo cu forţa de armatele lui Antipater, luă otravă, (acu câţiva

paşi spre oamenii lui Antipater şi se prăbuşi la pământ.
[45] Este vorba de Anaximenes din Lampsacos, istoric şi retor distins (secolul al IV-lea Î.Chr.). Lui i se atribuie *Retorica către Alexandru,* conservată între operele lui Aristotel.
[46] *Theocritos din Chios,* numit şi *ho sophistes,* mort pe la 300 î.Chr.; este citat de numeroşi autori vechi. A fost istoric, adversar al lui Theopompos, alt istoric, Theocritos a scris o *Istorie a Libyiei* şi *Hreiai.*

[47] *Ambryon,* scriitor citat numai aici. Scrierea citată. *Despre Theocritos,* nu s-ar putea referi decât la Theocritos din Chios. Totuşi, o carte întreagă scrisă despre acest istoric minor ni se pare a fi un lucru curios. Ne-am gândi mai repede la Theofrast. într-o carte a lui Ambryon despre acesta ar fi plauzibil de găsit citată epigrama lui Theocritos din Chios despre Aristotel şi Hermias. Deci s-ar putea ca în mss. lui Diogenes Laertios să se fi scris Theocrit în loc de Theofrast, mai ales ca primul nume se află cu două rânduri mai sus. Dar toate acestea sunt ipoteze.
[48] Pentru morţii al căror corp nu era accesibil rudelor, ca în cazul unui naufragiu sau rămânere la inamic, se ridica un mormânt gol, numit *cenotaf* (de la *kenos* „gol" şi *tăphos* „mormânt").
[49] *Borboros* -numele unui râu din Macedonia nu departe de Pella. Dar *borboros,* ca nume comun, înseamnă mlaştină, noroi şi se ştie că în credinţele orficilor şi ale misteriilor eleusine, morţii neiniţiaţi stăteau în Infern, ca pedeapsă, îngropaţi în noroi. Şi Heraclit face aluzie la mlaştina în care se desfată cei cu suflete inferioare (fragm. 13, Diels-Kranz[5]).
[50] Diels *PPhF,* fragm. 36, p. 193.
[51] Testamentul lui Aristotel este una dintre cele mai preţioase relicve şi documente umane pe care ni le-a lăsat antichitatea prin intermediul lui Diogenes Laertios. La acest autor, şi numai la el, găsim patru testamente ale primilor patru scolarhi peripateticieni: Aristotel, Theofrast, Straton şi Lycon. Probabil că ele provin de la Ariston din Ceos, un biograf destul de puţin cunoscut al peripateticienilor (vezi Diogenes Laertios, V, 64, unde, după cum vom vedea, se spune că testamentul lui Straton se găseşte citat la Ariston din Ceos, iar în testamentul lui Lycon tot acest Ariston din Ceos este menţionat ca martor). Mai avem la Diogenes Laertios încă două testamente, anume acelea ale lui Platon şi Epicur, despre care credem că provin din *Vieţile* lui Hermip din Smyrna. *Antipatros,* după toate probabilităţile, este generalul lui Alexandru. Testamentul lui Aristotel pare scris la Chalkis, după ce se refugiase din Atena. La Chalkis avea o proprietate care provenea de la mama sa. Antipatros este numit executor testamentar şi, după cum se vede mai departe, în anumite decizii de luat, tutorii trebuiau să se consulte cu el. Un scurt comentariu şi o traducere splendidă a acestui testament al lui Aristotel se găsesc la Werner Jaeger, *Aristoteles. Grundlegung einer Geschichte seiner Entwicklung,* Berlin, 1923 (la finele părţii a treia, cap. , Aristotel la Atena") (vezi şi E. Isac, *Aristotel,* Bucureşti. Edit. tineretului, 1959, cap. IX).
[52] *Nicanor,* ginerele destinat de Aristotel în testamentul său pentru a o lua în căsătorie pe fiica lui de la Pythias, prima sa soţie, fiică adoptivă şi nepoata lui Hermias. Nicanor era absent, probabil se afla în campanie cu Alexandru cel Mare în Orient şi se aştepta întoarcerea lui. Vezi şi Sextus Empiricus, *Adv. mathem.,* I, 258: fiica lui Aristotel, tot cu numele de Pythias, ca şi mama sa, ar fi fost măritată cu trei bărbaţi, dintre care primul a fost Nicanor din Stagira, rudă a lui Aristotel.
-[3] *Herpyllis,* concubina lui Aristotel după moartea Pythiei; Aristotel îi poartă de grijă, cu toată delicateţea, în testamentul său.

[54] Aceşti patru tutori, *Aristomenes, Timarchos, Hipparchos* şi *Dioteles* nu sunt cunoscuţi mai de aproape şi nu se găsesc citaţi în altă parte.
[55] *Theofrast,* discipolul şi urmaşul lui Aristotel la conducerea şcolii peripateticiene din *Lykeion.* Deci şi el are de spus un cuvânt în chestiunile de administrare a averii (vezi mai sus, mai n. 51).
[56] Vezi mai sus, n. 52.
[57] Iată ce mai avem de observat despre restul testamentului. Fiul pe care îl are Aristotel de la Herpyllis se numeşte *Nicomah,* ca şi tatăl lui Aristotel, iar Nicanor este numit tutorele lui. Nicomah este cel căruia îi e dedicată *Etica către Nicomah* a lui Aristotel. Dacă moare Nicanor înainte de căsătoria sa cu fiica lui .Aristotel, atunci acesta destinează ca ginere pe Theofrast, fireşte cu condiţia ca el să consimtă. Mai departe vedem iarăşi atenţia testatorului nostru faţă de Herpyllis. Despre *Myrmex* nu ştim nimic. Totuşi, el nu pare a fi un sclav, întrucât are o avere primită de Aristotel, a cărei restituire părinţilor băiatului o cere filozoful nostru. Urmează diverse dispoziţii cu privire la sclavii lui, care sunt de toată delicateţea şi demne de .Aristotel. El dispune liberarea celor mai mulţi dintre ei, dotându-i chiar cu bani la eliberare. Pentru cei minori, liberarea se va face când devin majori. In orice caz, cere ca sclavii care l-au servit personal în viaţă să nu fie vânduţi la străini, ci, dimpotrivă, dispune liberarea lor când se vor face mari (prin urmare, este vorba de copii). Apoi urmează o serie de statui comandate de Aristotel şi a căror dedicare unor anumiţi zei o dispune filozoful nostru. Sculptorul, care se numeşte *Gryllion* (poate şi pictor ?), nu este cunoscut din altă parte. *Proxenos* a fost tutorele lui Aristotel. Vezi *Viaţa lui Aristotel,* atribuită, probabil eronat, lui Ammonios, unde se spune că, după moartea părinţilor, Aristotel a fost luat în tutelă de Proxenos din Atarneus. *Arimnestos* este fratele lui Aristotel (vezi *Viaţa lui Aristotel* de un anonim), care a murit fără copii. Restul textului e clar şi nu credem că are nevoie de explicaţii. După citarea testamentului cu textul său, după cât se pare integral şi *ad litteram,* urmează formula de încheiere pe care o obişnuia Diogenes Laertios pentru a indica terminarea textului, lucru pe care-l fac şi alţi scriitori mai de seamă ca Diogenes Laertios. Nu trebuie uitat felul de a scrie al grecilor, cu majuscule, cuvintele fiind nedespărţite şi fără semn de punctuaţie. Deci aceste formule nu erau adaosuri inutile, ci foarte necesare pentru a indica secţiunile textului. Fireşte, pe timpul lui Diogenes Laertios (secolul al III-lea d.Chr.), lucrurile trebuiau să stea altfel, existând scrierea minusculă şi o oarecare despărţire de cuvinte, însă obiceiul vechi a rămas, chiar dacă nu era nevoie de el, şi în orice caz nu e lipsit de utilitate.
[58] *Lycon,* al patrulea scolarh al şcolii lui Aristotel. Lycon a fost un spirit mediocru, şi după dânsul şcoala peripatetică intră într-o obscuritate care va dura câteva secole. Propriu-zis, după Aristotel, Theofrast şi Straton din Lampsacos, şcoala peripatetică nu mai are nici un filozof original şi de vază. După publicarea operei lui Aristotel, în secolul I î.Chr., abia cu Alexandru din Aphrodisias (pe la 200 d.Chr.) începe o activitate deosebită a şcolii, însă pe tărâm de comentarii la operele lui Aristotel. Istoriografii însă şi biografia pe bază peripatetică

sunt mai vechi şi datează de la discipolii imediaţi ai lui (Dicaiarchos, Aristoxenos etc).

[59] Anecdota e prezentată confuz aici. Ceea ce vrea să spună este că Aristotel avea atâta râvnă pentru învăţătură, încât, pentru a nu adormi, citea ţinând o bilă într-o mână deasupra unui vas, astfel ca în caz că adormea, scăpând bila din mână, aceasta să cadă în vas şi să-1 deştepte din cauza zgomotului. în paragrafele următoare (17-21) ni se dau o serie de anecdote şi maxime de la Aristotel, unele foarte reuşite.
[60] *Theocritos* (probabil din Chios), sofist şi istoric. *Carneade din Cyrene* ne este binecunoscut ca fondatorul Academiei sceptice noi.
[61] Vezi Aristotel, *Etica nicomahică,* IX. 10, p. 1171 *a* 15 şi *Etica endemică.* VII, 12. p. 1245 *b,* 20.
[62] Problema scrierilor lui Aristotel este foarte importantă şi o vom trata mai pe larg aici. Aristotel însuşi împărţea operele sale în două categorii: 1) operele publicate, destinate unui public larg, pe care el însuşi le denumea *hoi ekdedomenoi* sau *hoi exoterikoi logoi.* Acestea erau cele mai răspândite în antichitate până în secolul I Î.Chr. şi sunt pierdute pentru noi până la mici fragmente (culese de Valentin Rose în mai multe ediţii); 2) operele acromatice *(acroamatikoi logoi),* constând din cursurile lui Ia *Lykeion.* pe care antichitatea le-a cunoscut mai bine abia după secolul I î.Chr. după ce au fost publicate de Andronicos din Rhodos. şi care ni s-au păstrat aproape în întregime. Această împărţire corespunde *grosso modo* şi cu ordinea cronologică, întrucât operele *exoterice* au fost publicate în tinereţe şi sunt opere scrise pe timpul când Aristotel era elev al lui Platon, pe când operele *acroamatice* sunt scrise, în parte, în ultimii 13 ani ai vieţii filozofului nostru, când acesta şi-a desfăşurat activitatea în şcoala sa, de la 435 până în 422 î.Chr.
După o versiune păstrată de Strabon (XII, 1, 54, p. 609) şi de Plutarh (*Viaţa lui Sulla,* cap. 26, probabil după Strabon), opera scrisă şi nepublicată a lui Aristotel, împreună cu operele lui Theofrast, ar fi trecut prin moştenire în posesiunea lui Neleus din Skepsis (vezi Diogenes Laertios, V, 52; în testamentul lui Theofrast, acesta lasă *ta de biblia panta Nelei),* un discipol al lui Aristotel. Acesta, de frica Attalizilor din Pergam, care achiziţionau prin toate mijloacele cărţi de ale scriitorilor celebri (vezi Galenos, *In Hippocratis De nat. hominis, CMG,* V. 9, 1, 1914, p. 57. 12, ed. I. Mewaldt). le-ar fi îngropat în pivniţă, unde au fost descoperite şi scoase la iveală, deteriorate de umezeală şi mâncate de viermi, pe la anul 100 Î.Chr. şi achiziţionate de marele bibliofil Apellicon din Teos, care puse să se copieze opera lui Aristotel. făcându-se completări pentru a umple lacunele, completări de multe ori greşite. Astfel s-ar fi dat o primă ediţie a operelor acromatice ale lui Aristotel. în anul 86 î.Chr, Sulla, cucerind Atena, a pus mâna pe manuscrisele acestea şi le-a transportat la Roma, unde au tost prelucrate de Tyrannion din Amisos, un gramatieian. Andronicos din Rhodos a scos ediţia operelor acestora ale lui Aristotel, folosindu-se de adnotările lui Tyrannion. Unii autori au socotit că toată această relatare este o invenţie etiologică, menită să explice obscuritatea în care a intrat şcoala peripatetică după Straton până în secolul al II-lea d.Chr. lucru cu care nu suntem de acord. Opera acromatică a lui Aristotel a fost cunoscută şi înainte de descoperirea lui Apellicon din Teos, existând în biblioteca din

Alexandria, după cum se vede dintr-un text al lui Athenaios *(Deipnosophistai.* I. 4, p. 3).
Să trecem acum la listele de opere ale lui Aristotel pe care ni le-a transmis antichitatea. La Valentinus Rose. *Aristotelis quae ferebantur librorum fragmenta* (în Aristotelis *Opera omma,* ed. Acad. Reg. Borussica. voi. V, 1870. Berlin), ni se dau trei liste cu titluri ale operelor lui Aristotel (parte pierdute, parte conservate). Prima listă e cea a lui Diogenes Laertios de aici (145 de titluri) şi pe care cititorul o poate vedea mai departe in textul tradus. Lista a doua e după Hesychios, care copiază în general pe Diogenes Laertios (139 de titluri), plus un adaos de titluri de la 140 la 195. care nu se găsesc la Diogenes Laertios. O a treia listă este aceea a unui oarecare Ptolemaios filozoful, tradus din limba arabă în latină de M. Steinschneider. în fine, trebuie să mai citǎm şi o a patra listă din *Viaţa lui Anstolel* a unui anonim (lipseşte la V. Rose). Dacă comparǎm aceste patru liste, putem stabili că primele două, adică a lui Diogenes Laertios şi a lui Hesychios, au caractere şi titluri comune, pe când celelalte două. a lui Ptolemaios şi a lui Anonymos. se leagă şi ele într-o comunitate de titluri. Lista lui Diogenes Laertios (deci şi a lui Hesychios) provine de la un catalog de bibliotecă, deoarece la sfârşitul ei se dă numărul rândurilor operelor lui Aristotel. Deci credem că ea provine de la Hermip şi reprezintă tradiţia operelor conservate şi aflătoare în biblioteca din Alexandria. Caracteristic acestei liste este faptul că titlurile ei nu se acoperă decât în mică parte cu titlurile operelor păstrate în mss. noastre ale lui Aristotel. După cum se poate vedea din lista dată în traducere, identificarea cu titlurile pe care le avem e destul de anevoioasă. în schimb, grupul al II-lea, cu listele lui Ptolemaios şi a Anonymului, se potrivesc în mare măsură cu titlurile pe care le avem în mss. noastre ale operei lui Aristotel. De aceea socotim aceste ultime două liste ca reprezentând tradiţia lui Andronicos din Rhodos, care e şi aceea a mss. noastre, pe când listele din prima grupă (Diogenes Laertios şi Hesychios) dau tradiţia cărţilor conservate în biblioteca din Alexandria şi reprodusă de Hermip. La parcurgerea titlurilor de la Diogenes Laertios vom releva acest lucru şi vom vedea cât de puţine titluri ale operelor conservate le avem în forma lor dată în mss. în schimb, pentru Ptolemaios. vezi titlurile nr. 10. 35-49 etc. (la V. Rose), iar pentru .Anonymos, numeroase titluri comune cu acelaşi număr de cărţi ca în mss. noastre, care însă ar fi prea lung de relevat în mod special. Alte informaţii la P. Moraux, *Les listes anciennes des ouvrage.i d'Aristote*. Louvain, 1951.
° Diogenes Laertios citează de două ori cartea a 111-a din *Poetica,* despre care ştim că avea numai două cărţi. Probabil că este o confuzie cu lucrarea *Despre poeţi,* în trei cărţi, citată aici.
[64] Lucrarea *Despre filozofie,* în trei cărţi (face parte din operele publicate de Aristotel), este foarte importantă, deoarece face trecerea de la Aristotel platonizant la Aristotel propriu-zis. în această lucrare, filozoful nostru atacă pentru prima oară tezele de bază ale platonismului, mai ales doctrina ideilor.
[65] Nu este retorica păstrată a lui Aristotel, ci un dialog al lui pierdut.

[66] Toate titlurile de la Gryllos şi până aici par a se referi la dialoguri scrise de Aristotel în tinereţe şi fac parte din opera publicată.
[61] Cele trei cărţi *Despre bine* s-ar putea referi la lecţiile Iui Platon.
[68] Extrasele din *Legile* lui Platon şi din *Republica* pot fi exerciţii în vederea învăţării lor în părţile esenţiale, aşa cum fac toţi cei care vor să reţină o operă mare rezumând-o.

[69] *Despre economie,* cartea I, ar putea fi partea autentică ce revine lui Aristotel din această operă, ale cărei cărţi a Il-a şi a 111-a sunt sigur apocrife.
[70] .Ar putea fi cartea *Theta* din *Etica mcomahică,* dedicată unui studiu al prieteniei.
[1] Titlurile unor opere care nu s-au conservat sunt greu de tradus, iar traducerea dată rămâne conjecturală. în *Diviziuni sofistice* în patru cărţi intră şi opera conservată *Combaterea sofismelor,* care în fond e cartea a noua a *Topicelor,* care nu figurează în acest catalog decât sub titlul *Pretopică,* probabil în o carte.
[2] Este vorba, probabil de extrase din *Eticile* ce ni s-au conservat.
[3] Este vorba de vreuna dintre cele trei *Etici* conservate, sau de părţi din ele ? *Etica nicomahică* are zece cărţi. *Etica endemică* (care după Jaeger este o operă de tinereţe, iar după alţii nu e a lui Aristotel) are şapte cărţi, iar *Eticile mari,* care nu sunt autentice, deşi transmise în opera lui .Aristotel, au două cârti. Trei cărţi centrale din primele două *Etici (Eth. Nic.* EZH - *Eth. Eud.* AEZ) sunt identice. Deci în nici un chip nu ştim ce parte din *Etici* reprezenta *Etica* în cinci cărţi din lista lui Diogenes Laertios.
[14] Ar putea fi vorba de 17 clasificări şi nu de cărţi.
'- *Despre mişcare,* o carte, trebuie să fie cărţile EZ0 din *Physica* lui Aristotel. care se ocupă de mişcare, sau una din aceste cărţi.
[16] *Analitica primă,* în opt cărţi, ne este necunoscută. *Analiticile prime* care ni s-au conservat au numai două cărţi. Să intre oare aici şi o parte din cele opt cărţi ale *Topicei,* care nu este menţionată în această listă la Diogenes Laertios ? *Analiticile secunde* în două cărţi corespund ca număr de cărţi cu *Analiticele secunde* ce ni s-au păstrat.
" *Despre probleme,* în o carte, să fie oare *Problemata* ? Dar aceasta este o colecţie mai amplă de probleme, numai în parte de Aristotel.
[78] Nu ştim ce lucrare reprezintă aceste *Metodice* în opt cărţi *(Topica* are opt cărţi, dar nu credem că s-ar putea numi *Metodice).*
[79] *Peri toii beltionos;* nu-i putem afla conţinutul.
[80] *Definiţii pretopice* în şapte cărţi sunt conţinute în *Topice* ?
[81] *Silogisme* în două cărţi, este vorba de *Analiticele prime?*
[82] Şi acest titlu se referă, poate, la părţi din operele lui Aristotel. [s]-\Nu ştim la ce parte din *Topice* s-ar putea referi.
[84] Vezi mai sus, n. 83.
[85] Traducerea este nesigură. *Pâthe* ar fi „pasiuni", dar poate fi modificare a unui lucru material, deci „calitate".
[86] Acest titlu a mai fost dat o dată (al 16-lea de la început).
[87] Ar putea fi şi 25 de *Teze,* nu cărţi. Dar nici acest lucru nu e sigur.

[88] De ce comparaţia cu Theofrast în acest titlu *'!* Ea trebuie să provină de la bibliotecarul care a catalogat.
[89] *Compendiu despre artă.* de altfel necunoscut. Probabil *Arta retorică.*
[90] *Theodectes* poate fi retorul, elev al lui Isocrate; deci ar li vorba de un *Compendiu al artei retorice a lui Theodectes.*
[91] într-adevăr. *Poetica* lui Aristotel avea două cărţi, din care prima, despre tragedie, s-a conservat, iar a doua, despre comedie, s-a pierdut.
[92] *Enthymema* este un silogism prescurtat din care lipseşte una dintre premise ca fiind evidentă. Socrate e muritor fiindcă e om. Lipseşte majora ..toţi oamenii sunt muritori", ca fiind de la sine înţeleasă.
[9i] Hicks se gândeşte la ,,mai mare şi mai mic", deci la grade de comparaţie şi nu la mărime, în titlul *Peri meghethous.*
[94] Ultimele titluri de la *Despre filozofia lui Archytas* încoace se referă la probleme de istoria filozofiei. Preocupările lui Aristotel, după cum rezultă din titlurile date, sunt foarte variate.
[95] Tratatul *Istoria animalelor* are zece cărţi, dintre care ultima nu e autentică. Deci avem aici cele nouă cărţi aristotelice ale acestui important tratat pentru zoologie, care ne e conservat.
[96] *Anatomia* lui Aristotel, adesea citată de el, este pierdută.
[97] Era şi în antichitate obiceiul de a se rezuma lucrările prea vaste. Aici avem un *Extras din Anatomia* într-o carte.
[98] Nu ştim ce sunt animalele compuse. Poate sunt animalele fabuloase din mitologie, de care s-ar ocupa lucrarea cu titlul următor.
[99] Aristotel pare a fi scris două cărţi *Despre plante,* care nu sunt aceleaşi cu ale tratatului cu acest nume conservat în opera lui Aristotel. Acest tratat se ştie că provine de la Nicolaos Damaschinul.
îoo *phy*$_{S}$*j*$_{O}$*g*$_{nomon}$*jca* este un tratat apocrif destul de amplu.
[101] *Despre mişcare* a mai fost menţionat o dată. Vezi mai sus, n. 75.
[102] Nu cunoaştem subiectul acestor *aporii* „dificultăţi".
[103] *Poetica.* într-o carte. Cf. *Poetica* în două cărţi, n. 91.
[104] Poate 38 de *Probleme* şi nu de cărţi.
[105] Aici, ca şi în alte cazuri, se dau cărţile cu un număr în bloc. Dar în alte ocazii se dădea numărul cărţilor începând cu 1, 2, 3 etc.
[106] Următoarele două titluri privesc cronologia şi au avut mare influenţă pentru crearea cronologiei greceşti.
[10/] Este vorba de victorii în reprezentaţiile teatrale.
[108] Aşa-numitele *Didascalii* care dădeau tot felul de date cu privire la reprezentările dramatice: anul, choregul, actorii etc.
[109] *Mesele comune, syssitiai,* erau instituţie de stat şi cetăţenii din acelaşi trib erau legaţi să ia masa împreună, la care fiecare aducea contribuţia sa.
[110] Prima lucrare din *Organon-u*| logic al lui Aristotel (păstrată).
[111] A doua lucrare din *Organon* (păstrată).

[112] Aceste opere istorice, de valoare nepreţuită pentru noi dacă s-ar fi păstrat, au pierit în întregime cu excepţia *Constituţiei Atenei,* care a fost descoperită pe un papirus în Egipt pe la finele secolului trecut, (cf. A. T. Dovatur, *Terminologia socială* JI *politică din Constituţia ateniană a lui Aristotel.* în ..Probleme de istorie".

1958, nr. 6, p. 231-281).
[111] *Selymbria,* oraş portuar din Tracia. Legăturile pe care le-a avut Aristotel cu această cetate nu ne sunt cunoscute.
[114] Urmează o serie de scrisori care sunt indicate cu numărul lor. După Hicks, numărul care acompaniază numele adresantului ar fi **numărul** de cărţi, ceea ce pare eronat.
[115] *Democrit,* filozof materialist din Abdera: este contemporan cu Socrate şi trebuie să fi murit înainte ca .Aristotel să se nască. De aceea o scrisoare adresată lui Democrit este un lucru simbolic. Prin urmare, sau este adresat simbolic lui Democrit atomistul, sau este vorba de vreun alt Democritos. La Diogenes Laertios, IX, 49 mai sunt citaţi cinci Democriţi.
[116] Aristotel a fost un om dotat cu un talent poetic deosebit, după cum am văzut mai înainte. Şi operele lui de tinereţe, aşa-numiţii *exoterikoi logoi* sunt scrişi într-un frumos stil poetic, după cum spun alţii şi după cum se vede şi din fragmente. Deci aici vedem că Aristotel a scris şi poeme epice şi elegii.
[1''] Vezi nota anterioară.
[118] Numărul rândurilor operelor lui Aristotel, 445 270, menţionat la finele listei ne indică o sursă de bibliotecă a catalogului; în primul rând ne gândim la biblioteca din Alexandria şi la Hermip din Smyma din secolul al III-lea Î.Chr. cu ale sale erudite *Bioi.* După cum se poate vedea din lista lui Diogenes Laertios, lipsesc din ea opere importante dintre cele care ni s-au păstrat, iar altele se pot identifica cu greu sub titlurile date de Diogenes Laertios. De aceea, dacă tradiţia manuscriselor noastre este cea a ediţiei lui Andronicos din Rhodos, afirmăm că lista lui Diogenes Laertios şi a copiei ei la Hesychios nu provine din această tradiţie, ci reprezintă cărţile marelui filozof din Stagira pe care şi le-au putut procura într-un fel oarecare Ptolemeii pentru biblioteca lor din Alexandria, copii tăcute de discipoli, exemplare ale acestora etc, tradiţie de care vorbeşte Athenaios în textul citat de noi mai sus. în schimb, listele din Ptolemaios (tradus din arabă) şi a anonimului autor al *Vieţii lui Aristotel* conţin numeroase titluri comune cu cele ale manuscriselor noastre şi, ca atare, ele reprezintă tradiţia lui Andronicos din Rhodos. De altfel. *Viaţa lui Aristotel,* conservată în cod. Marc. 257, fol. 227 *a* sup., menţionează pe Andronicos şi pe Ptolemaios, care au transmis testamentul şi catalogul operelor lui .Aristotel, desigur Ptolemaios copiind pe Andronicos (vezi textul la V. Rose. *op. cit,* p 1463). Din lista lui Diogenes Laertios lipsesc opere importante ce ni s-au conservat, cum sunt *Metafizica* şi tratatele de ştiinţe ale naturii. Acestea se găsesc la anonimul nostru (vezi ed. Cobet în urmarea cărţii lui Diogenes Laertios), iar tratatele de ştiinţe ale naturii se găsesc şi la Ptolemaios. în ambele liste, a lui Ptolemaios şi a anonimului, se găsesc *Meteorologia* şi altele.
[119] In paragrafele 28-34 urmează o scurtă expunere doxografică a filozofiei lui Aristotel, desigur prea scurtă şi lipsită de originalitate faţă de amploarea doctrinei pe

care vrea s-o redea. Noi vom da scurte observaţii la anumite pasaje, pe care Ie vom considera că au nevoie de o explicaţie.
[120] Această împărţire a filozofiei în teoretică şi practică, dată ca a lui Aristotei, este corectă. In alte locuri, Aristotei mai adaugă şi partea poetică-iauritoare.
[121] Şi această clasificare a părţii practice a filozofiei este justă.
[122] Logica concepută ca un *organon* nu este a Iui Aristotei, ci este un fel de a considera tardiv. în orice caz, acest mod de a vedea în *Logică* un *organon* nu aparţinea numai evului mediu, ci îl găsim aici. la Diogenes Laertios, la începutul secolului al 111-lea d.Chr. exprimat clar. precum şi la comentatorii greci ai lui Aristotei.
[12]* *Pithanon* (de Ia *peitho* „a convinge") înseamnă „ceea ce este convingător", deci „probabil". Termenul este întrebuinţat de Cameade pentru a exprima un grad de certitudine a cunoaşterii. Aristotei întrebuinţează termenul *eiilogon* „ceea ce e rezonabil de admis", deci „probabil". Vom mai vedea şi în alte părţi ale doxografiei de faţă cum ideile aristotelice sunt exprimate cu o terminologie posterioară lui, aparţinând altor şcoli.
[124] Am văzut în lista lucrărilor lui .Aristotei una intitulată *Metodica* în opt cărţi (Diogenes Laertios, V, 23). Nu ştim ce conţineau aceste *Metodice.* Or fi oare *Topica* în opt cărţi şi, prin urmare, am avea un titlu dublu ?
[125] Premisele, aici *Iernata.* Terminologia este stoică. Aristotei numea premisele *protăseis.*
[116] Cuvântul *synagogi.* pentru „concluzie", nu e cel întrebuinţat de obicei de Aristotei. Acesta numeşte concluzia *symperasma,* iar stoicii o numesc *epiphoră.*
[127] Criteriul adevărului este o problemă pusă în mod acut şi fără ezitare în filozofiile postaristoteliciene, pe când la Aristotei, chiar dacă problema există, ea nu este pusă net, ca o rubrică de filozofie. Pentru stoici, criteriul adevărului era „reprezentarea comprehensivă". Academia sceptică nega şi combătea cu toată vigoarea existenţa unui criteriu după care se poate cunoaşte dacă un lucru este adevărat sau nu. Şi in epicurism se pune problema criteriului. Această problemă a criteriului este deci proiectată înapoi în timp şi aplicată la Aristotei, ceea ce nu înseamnă că această atitudine ar fi complet nejustificată. Chiar dacă termenul şi problematica netă lipsesc la Aristotei, totuşi nu se poate spune că sunt complet absente.
[128] Cât priveşte aceste criterii la Aristotei: senzaţia pentru domeniul teoretic şi raţiunea pentru domeniul practic (adică etica), ele sunt departe de a fi adecvate şi conforme cu ideile bogate şi mult mai nuanţate ale Stagiritului. Mai întâi, desigur, Aristotei este un empirist: pentru el. cunoaşterea începe cu primele senzaţii imprimate în sufletul copilului, iar sufletul, înainte de aceasta, este o *tabula rasa.* însă cunoaşterea este un produs al acestor date senzoriale prelucrate de raţiune şi rolul raţiunii în cunoaşterea teoretică este tot aşa de mare, ba chiar mai mare decât cel al senzaţiei. După Aristotei, treptele cunoaşterii sunt următoarele: 1) *senzaţia; 2)* prin repetarea senzaţiilor se produce *amintirea:* 3) materialul adunat prin amintire dă într-o primă prelucrare: *experienţa;* 4) prin prelucrarea experienţei cu ajutorul raţiunii se produce *ştiinţa* (vezi *Analiticile secunde,* cartea a Ii-a, cap. 19). Tot la fel nu se poate

face din raţiune singurul criteriu în domeniile moralei, politicii economiei şi legislaţiei. Ştim câtă importanţă dădea Aristotei materialului faptic şi pentru a scrie faimoasa sa *Politică* în opt cărţi, el a studiat în prealabil constituţiile a 158 de cetăţi greceşti (Diogenes Laertios, V, 27), care i-au servit drept bază empirică a sintezelor sale.
[129] Pentru Aristotei, înţeleptul, pentru a fi fericit. în afară de virtute are nevoie şi de un minim de bunuri

corporale şi exterioare: sănătate, frumuseţe, bogăţie etc. Acestui punct i se opuneau cu toată îndârjirea stoicii, care afirmau că tot ce nu ne aparţine în mod propriu şi tot ceea ce nu e în puterea noastră este în acelaşi timp şi indiferent pentru fericirea noastră, cum sunt sănătatea, bogăţia etc. De altfel, vom vedea acestea când ne vom ocupa de stoici în cartea a VII-» a Iui Diogenes Laertios.

[130] Aristotei admite două feluri de virtuţi: unele sunt numite *etice,* iar altele *dianoetice* sau intelectuale. Ca om de ştiinţă şi filozof a cărui viaţă a fost în întregime consacrată cunoaşterii ştiinţifice şi filozofice şi datorită poziţiei sale sociale şi a dispreţului faţă de munca productivă, Aristotei a considerat viaţa contemplativă a adevărurilor *(ho theoretikos bios)* ca singura demnă de fiinţa umană şi comună cu cea a divinităţii sale. a cărei esenţă este *gândirea gândirii (noeseos noesis).* De aici precăderea virtuţilor intelectuale sau dianoetice faţă de cele etice.

[131] Problema providenţei divine era o chestiune îndelung discutată şi materie de controversă între şcolile postaristotelice, stoicii susţinând că divinitatea se interesează de soarta omului, iar epicurienii negând-o cu tot atâta îndârjire. Problema este iarăşi pusă anacronic la Aristotei, deşi aceasta nu înseamnă că ea nu exista implicit în filozofiile anterioare stoicilor şi epicurienilor. în orice caz, la Aristotei nu poate fi vorba de o providenţă divină. în faimoasa carte A a *Metafizicii* sale, în care îşi expune teologia, Aristotei consideră divinitatea sa ca extramundană şi transcendentă. Ea mişcă sfera stelelor fixe tară a fi atinsă de ea şi, prin această mişcare, pune în mers întreaga devenire din lumea supralunară şi sublunară. Dar divinitatea nu intervine în lume, e chiar străină lumii, ci aceasta se organizează şi se mişcă printr-o năzuinţă către divinitate, apropierea în spaţiu de aceasta determinând şi perfecţiunea fiinţelor universului.

"[2] Cele patru elemente sunt cele obişnuite de la Empedocle încoace; focul, aerul, apa şi pământul. Al cincilea element este eterul, din care sunt făcute sferele supralunare ale planetelor şi sfera stelelor fixe. Cele patru elemente există în lumea sublunară şi ele se mişcă în linie dreaptă, având fiecare locul său natural: pământul în]os, spre centrul lumii, focul în sus, spre periferia lumii sublunare, aerul şi apa ocupând locuri intermediare între foc şi pământ. Pe când eterul, care există in lumea supralunară nu admite decât mişcarea circulară, care este şi cea mai perfectă. Toate acestea constituie concepţia despre lume a lui Aristotei, care a fost fatală progresului ştiinţei, pe care a ţinut-o în loc mai bine de o mie de ani, până ce a fost răsturnată de Copernic, Galileo Galilei, Descartes, Bacon şi alţii în secolul al XVI-lea.

[B3] Definiţia sufletului se găseşte la Aristotei în *De anima,* II, 1, p. 412 *a* 27 şi *b* 5. uiogenes Laertios sau autorul pe care îl copiază dă un comentariu cuvânt cu cuvânt al acestei definiţii.

[134] Am tradus cu „actualizare" cuvântul grec *entelecheia* şi nu pretindem că traducerea redă adecvat sensul termenului grec. După Aristotel, orice devenire este realizarea sau actualizarea unui lucru care există în posibilitate sau potentă. Statuia există în potentă, în marmura sau bronzul inform din care se făureşte, iar o dată făurit, el există în act sau actualizat. Această dualitate şi această opoziţie dintre act şi potentă, pe greceşte *energeia* şi *dynamis,* se găseşte în întreaga filozofie a lui Aristotel, constituind una dintre doctrinele lui fundamentale. în definiţia sufletului. Aristotel întrebuinţează în loc de termenul *energeia,* sinonimul *entelecheia,* care exprimă totuşi o nuanţă conformă cu etimologia acestui cuvânt. *Entelecheia* înseamnă ,.actul care a dus la posesiunea scopului său pe care 1-a realizat". Noi am tradus cu ..actualizare" şi vedem ce relativă este traducerea. *Entelecheia* se mai traduce cu „perfecţiune", sensul etimologic al cuvântului latin „perfectio" redând destul de exact sensul parafrazat de noi. Cuvântul se traduce şi cu „formă". Textul lui Diogenes Laertios zice „formă imaterială". în orice caz, sufletul, pentru Aristotel, fiind o formă a corpului, el trebuie să piară o dată cu corpul şi deci nu mai poate fi nemuritor, pe când în concepţia platoniciană sufletul este o substanţă.

[135] Comentariul de la Diogenes Laertios ia două sensuri pentru *entelecheia,* existenţa în potentă şi existenţa în actul realizat. Tot astfel, termenului *dynamis* i se dau două sensuri: unul în posesiune, iar altul în act. Exemplele date aici clarifică mai bine sensurile decât definiţiile şi determinările verbale. Omul. când e treaz, are suflet în potentă, dar gata de orice actualizare, iar când doarme, el posedă sufletul în potentă.

[136] Desigur, cu epuizarea izvorului său doxografîc, care de rândul acesta nu e prea strălucit, şi-a epuizat şi Diogenes Laertios erudiţia sa de împrumut, iar în fraza care urmează el lasă să se înţeleagă că face din necesitate o virtute, ca şi cum intenţionat nu voia să lungească expunerea filozofiei lui Aristotel, când în fond n-o mai putea lungi întrucât îl lăsa în pană izvorul său.

[13'] Desigur, deşi nu se spune în mod expres, este vorba de patru sute de cărţi, adică patru sute de rulouri de papirus.

[138] Maximele orale au fost în parte relatate de Diogenes Laertios.

[139] Al doilea e, poate, personajul din dialogul *Parmenide* al lui Platon, unde apare un Aristoteles tânăr, care nu e filozoful nostru. Acesta n-a cunoscut şi n-a putut avea o conversaţie cu Socrate. La al şaptelea Aristoteles, care este un antrenor de gimnastică, avem citată o operă a lui Aristoxenos intitulată *Viaţa Im Platon.* Din această operă trebuie să provină afirmaţiile defavorabile pe care le întâlnim la diverşi biografi cu privire la Platon.

CAPITOLUL al II-lea

THEOFRAST

(aproximativ 370-280 î.Chr.)

I [36] Theofrast, originar din Eresos[1], fiul lui Melantes care avea un atelier de spălătorie şi călcătorie după cum arată Athenodoros în cartea a opta din lucrarea sa *Plimbări*[1]. II L-a audiat întâi pe compatriotul său Alcippos pe când acesta ţinea lecţii în oraşul său nataJ şi după aceea l-a audiat pe Platon, de la care a trecut la Aristotel[3]. Când acesta a plecat spre Chalkis, el a preluat şcoala în olimpiada a o sută paisprezecea[4]. III Se spune că şi un sclav de-al lui. cu numele de Pompylos, a fost un filozof, după cum afirmă Myronianos din Amastris[5] în primul capitol din lucrarea sa *Paralele istorice.* IV Theofrast era un om cu o inteligenţă şi o putere de muncă surprinzătoare, iar Pamphile[6] spune, în cartea a treizeci şi doua din *Memoriile* ei, c-a fost profesorul poetului comic Menandru". [37] Era

foarte îndatoritor şi-i plăcea discuţia. V E lucru sigur c-a fost primit de Casandru[8] şi că Ptolemaios[9] l-a invitat la dânsul. Se bucura de o cinstire atât de mare la atenieni, încât atunci când Agnonides[10] a îndrăznit să-i facă proces pentru impietate, puţin a lipsit ca acesta însuşi să nu fie pedepsit. în mod obişnuit, cam două mii de elevi frecventau cursurile lui. într-o scrisoare către Phanias[11], peripateticianul, printre alte subiecte vorbeşte aşa despre învăţământ[12]: „Nu-i uşor să obţii un public aşa cum doreşti, nici chiar un cerc restrâns. Dacă un autor îşi citeşte cursul, trebuie să facă rectificări. A amâna orice discuţie şi a nu ţine seamă de critică este un

procedeu pe care tinerii de astăzi nu-1 mai admit'. In această scrisoare a întrebuinţat expresia ..pedant".
[38] Deşi se bucura de simpatia tuturor, totuşi a trebuit să părăsească Atena pentru câtva timp. împreună cu toţi ceilalţi filozofi, atunci când Sophocles. fiul lui Amphiclides[13]. a introdus o lege care interzicea, sub pedeapsa cu moartea, vreunui filozof să conducă o şcoală fără învoirea consiliului şi a poporului. Dar în anul următor, după ce Philon 1-a dat în judecată pe Sofocles pentru ilegalitate, filozofii s-au întors iarăşi după ce atenienii au abrogat legea, l-au condamnat pe Sofocles la o amendă de cinci talanţi şi au votat rechemarea filozofilor, pentru ca Theofrast să se poată întoarce şi să trăiască acolo ca mai înainte. VI Se numea Tyrtamos[14]. dar Aristotel i-a dat numele de Theofrast, din cauza vorbirii lui divine. VII [39] Aristippos, în cartea a patra a lucrării sale *Despre luxul celor vechi,* afirmă că era îndrăgostit de Nicomah, fiul lui Aristotel, deşi îi era profesor. VIII Se povesteşte că Aristotel a spus despre el şi Callisthenes ceea ce se zice că a spus Platon, după cum am relatat mai înainte[15], despre Xenocrate şi Aristotel, anume că unul avea nevoie de frâu, iar celălalt de pinteni, fiindcă Theofrast înţelegea totul cu o minte foarte ageră, pe când celălalt era încet la minte. IX Cu ajutorul discipolului său Demetrios din Faleron[16], a dobândit după moartea lui Aristotel o grădină proprie. X Circulă vorbe pline de folos de-ale lui. ca de pildă: „Mai repede să ne încredem într-un cal fără frâu decât într-un discurs dezordonat". [40] El îi spuse unuia care nu deschidea niciodată gura la ospăţ: „Dacă eşti un ignorant, purtarea ta e înţeleaptă, dar dacă eşti un om instruit purtarea ţi-e neghioabă". Spunea tot mereu că dintre cheltuielile noastre cea mai costisitoare e timpul.
XIA murit bătrân, la vârsta de optzeci şi cinci de ani. puţin timp după ce-şi părăsise munca obişnuită. Iată versurile noastre despre el:
Vorba cuiva de demult, n-a fost aruncată-ntr-o doară: „Iute crapă-n bucăţi arcul minţii, de-i slab".
Zdravăn a fost Theofrast cât timp cu râvnă muncit-a; Lenei cum se robi, moartea-1 răpi slăbănog.
Se mai spune că discipolii l-au întrebat dacă are ceva să le ordone; el a răspuns: „Nimic altceva decât că foarte multe dintre plăcerile cu care se împăunează viaţa sunt amăgitoare [41]. căci tocmai când începem să trăim soseşte şi moartea. Nu există deci un lucru de mai puţin folos decât dorinţa de glorie. Eu vă urez noroc, chiar dacă părăsiţi studiul ştiinţei, care cere o viaţă de muncă grea; dar dacă îl veţi continua, consacraţi-vă lui cu toată râvna şi astfel veţi dobândi multă faimă. Viaţa prezintă mai multă dezamăgire decât folos; dar eu nu mai am vreme să discutăm ce trebuie făcut, aşa că rămâne să vedeţi voi ce-i mai cu cale"[17]. Cu aceste cuvinte, se spune, şi-a dat sufletul. Se povesteşte că atenienii pentru a-1 onora, i-au însoţit sicriul cu tot alaiul mergând pe jos.
XII Favorinus, sprijinindu-se pe autoritatea lui Hermip, a cănii povestire este luată dintr-o remarcă a lui Arcesilaos din Pitane către Lacydes din Cyrene[18], ne spune că la bătrâneţe era purtat într-o litieră.
XIII [42] Şi el a lăsat un foarte mare număr[19] de scrieri şi am socotit că merită să dau lista lor, din pricină că prezintă lucrări valoroase de orice fel. Iată-le:
Analiticele prime, cărţile 1. 2. 3;
Analiticele secunde, cărţile 1, 2. 3, 4, 5, 6, 7;
Despre analiza silogismelor, o carte[20];
Rezumatul analiticelor, o carte[21];
Subiecte raportate, cărţile 1,2;
Polemică despre teoria argumentelor eristice:

Despre senzaţii, o carte[22];
Contra lui Anaxagora, o carte;
Despre concepţiile lui Anaxagora, o carte;
Despre concepţiile lui Anaximenes, o carte;
Despre concepţiile lui Archelaos, o **carte:**
Despre sare, sodă şi piatră acră, **o carte;**
Despre petrificări, **cărţile 1,** 2[23];
Despre liniile indivizibile, o carte[24];

Conferinţe, cărţile 1.2;
Despre vânturi, o carte:
Deosebirile dintre virtuţi, o carte;
Despre regalitate, o carte;
Despre educaţia regilor, o carte;
Despre felurite vieţi, cărţile 1, 2, 3;
[43] *Despre bătrâneţe,* o carte:
Despre astronomia lui Democrit[25], o carte:
Flecăreli meteorologice[26], o carte:
Despre imaginile vizuale[2]'', o carte;
Despre gusturi, culori şi carne, o carte;
Despre ordinea cosmică[2],* o carte;
Despre oameni, o carte;
Compendiu de maxime ale lui Diogene, o carte;
Definiţii, cărţile 1, 2, 3;
Despre iubire, o carte;
Un alt tratat *Despre iubire[29],* o carte:
Despre fericire, o carte;
Despre idei[30], cărţile 1,2;
Despre epilepsie, o carte;
Despre entuziasm, o carte:
Despre Empedocle, o carte:
Deducţii dialectice, cărţile 1. 2. 3, 4, 5, 6. 7. 8. 9.10, 11,
12,'13. 14, 15, 16, 17. 18; *Obiecţii,* cărţile 1, 2, 3; *Despre liberul arbitru,* o carte:
Rezumat al Republicii lui Platon, cărţile 1, 2; *Despre diversitatea sunetelor la animalele din aceeaşi*
specie, o carte;
Despre fenomenele macrocosmice, o carte; *Despre animalele care muşcă sau împung,* o carte; *Despre animalele despre care se spune că sunt invidioase,*
o carte:
Despre animalele care trăiesc pe uscat, o carte;
[44] *Despre animalele care-şi schimbă culoarea,* o carte:
Despre animalele care hibernează, o carte;
Despre animale, cărţile 1, 2. 3, 4, 5. 6, 7;
Despre plăcere, după Aristotel, o carte;
Alt tratat *Despre plăcere,* o carte;
Teze, douăzeci şi patru de cărţi[31];
Despre căldură şi frig, o carte;
Despre ameţeli şi întunecări[32] o carte;
Despre transpiraţie, o carte:
Despre afirmaţie şi negaţie, o carte;
Callisthenes sau Despre doliu, o carte;
Despre oboseli, o carte;
Despre mişcare, cărţile 1, 2. 3;
Despre pietre, o carte:
Despre ciumă, o carte;
Despre leşin, o carte:

Megaricul, o carte;
Despre melancolie, o carte;
Despre minereuri, cărţile 1.2;
Despre miere, o carte;
Compendiu despre concepţiile lui Metrodoros[i3]*,* o carte;
Meteorologia, cărţile 1, 2;
Despre beţie, o carte;
Legile, în ordine alfabetică, 24 cărţi;
Rezumatul Legilor, cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10:
[45] *Cu privire la definiţii,* o carte;
Despre mirosuri, o carte:
Despre vin şi untdelemn[34]*;*
Primele premise[35]*,* cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.10, 11,
12, 13, 14, 15, 16, 17, 18; *Legislatori,* cărţile 1, 2, 3; *Politica,* cărţile 1,2,3,4,5,6;
344
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
V, 46
V. 47
THEOFRAST
34?
Politica conformă împrejurărilor, cărţile 1. 2, 3, 4;
Despre obiceiurile sociale, cărţile 1, 2, 3, 4;
Despre cea mai bună constituţie, o carte:
Compendiu de probleme, cărţile 1.2. 3. 4. 5;
Despre proverbe, o carte;
Despre coagulare si lichefiere, o carte;
Despre foc, cărţile 1, 2;
Despre vânturi, o carte:
Despre paralizie, o carte:
Despre sufocaţie, o carte;
Despre demenţa, o carte;
Despre pasiuni, o carte;
Despre semne, o carte;
Sofisme, cărţile 1. 2;
Despre rezolvarea silogismelor, o carte:
Topice, cărţile **1,** 2;
Despre pedeapsă, cărţile 1, 2;
Despre păr, o carte;
Despre tiranie, o carte;
Despre apă, cărţile 1, 2, 3:
Despre somn şi visuri, o carte[36];
Despre prietenie, cărţile 1, 2, 3;
[46] *Despre ambiţie,* cărţile 1, 2;
Despre natură, cărţile 1. 2, 3;
Despre fizicieni, **cărţile 1,** 2, 3, **4, 5,** 6, 7. 8, 9, 10_7 **11. 12,**
13. **14,** 15, 16, 17. 18[37];
Rezumatul cărţilor despre fizicieni, cărţile 1, 2^{3S}: *Fizicile,* cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8:
Contra fizicienilor, o carte;
Cercetări despre plante, cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; *Cauzele plantelor,* cărţile 1, 2,
3, 4 5, 6, 7, 8; *Despre sucuri,* cărţile 1, 2, 3, 4, 5; *Despre plăcerile false,* o carte;
Despre suflet, teză, una:
Despre demonstraţii nemeşteşugite, o carte[39];
Despre îndoieli simple, o carte:
Armonicele, o carte:
Despre virtute, o carte;
Puncte de plecare sau *contradicţii,* o carte;
Despre negaţie, o carte:
Despre intelect, o carte;
Despre ridicol, o carte;
Consideraţii serale, cărţile 1, 2:
Clasificări, cărţile 1, 2;

Despre deosebiri, o carte:
Despre nedreptăţi, o carte;
Despre calomnie, o carte;
Despre laudă, o carte:
Despre experienţă, o carte:
Scrisori, cărţile 1, 2, 3;
Despre animalele ce se nasc spontan[40]*,* o carte;
Despre secreţie, o carte:
[47] *Laude ale zeilor,* o carte:
Despre sărbători, o carte:
Despre noroc, o carte;
Despre enthymeme[4i]*,* o carte;
Despre descoperiri, cărţile 1. 2;
Cursuri de etică, o carte;
Caractere etice[42]*,* o carte;
Despre gălăgie, o carte:
Despre istorie[43]*, o* carte;
Despre aprecierea silogismelor, **o carte:**
Despre linguşire, o carte;
Despre mare, o carte;
Că/re *Casandru, despre regalitate,* **o carte;**
Despre comedie, o carte;
3-16
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
V. 48
Despre versifwape, o carte;
Despre dicţiune, o carte;
Compendiu despre discursuri[44]*,* o carte;
Rezolvări, o carte;
Despre muzică, cărţile 1, 2, 3;
Despre versificaţie[45]*,* o carte;
Megacles[46]*,* o carte:
Despre legi, o carte;
Despre ilegalităţi, o carte;
Rezumatul concepţiilor lui Xenocrate, o carte;
Conversaţie, o carte;
Despre jurământ, o carte;
Reguli de retorică, o carte;
Despre bogăţie, o carte;
Despre arta poetică, o carte;
Probleme politice, etice, fizice şi erotice, o carte;
[48] *Preludii, o* carte:
Compendiu de probleme, o carte:
Despre probleme fizice, o carte:
Despre exemplu, o carte;
Despre puneri de teme şi expuneri, o carte;
Alt tratat *Despre arta poetică,* o carte;
Despre înţelepţi, o carte;
Despre deliberare, o carte;
Despre solecisme, o carte;
Despre arta retorică, o carte;
Despre artele retorice, 17 specii[47];
Despre arta actorului, o carte;
Comentarii aristotelice sau theofrastice, cărţile 1. 2, 5,6;
Opiniile fizicienilor™, cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16;'
Rezumat al opiniilor fizicienilor[49]*,* o carte;
V, 49-50
THEOFRAST
347
3,4, 10,
Despre recunoştinţă, o carte;

Caracterele etice[50],
Despre minciună şi adevăr, o carte;
Cercetări despre divinitate[s]| cărţile 1. 2, 3. 4. 5, 6;
Despre zei, cărţile 1, 2, 3:
Istoria geometriei, cărţile 1. 2, 3. 4[52]:
[49] *Rezumat al operei lui Aristotel despre animale,*
cărţile 1. 2, 3, 4, 5. 6; *Argumentări,* cărţile 1, 2; *Teze,* trei cărţi[53]; *Despre regalitate,* cărţile 1. 2; *Despre cauze,* o carte: *Despre Democrit,* o carte; *Despre calomnie,* o carte; *Despre generaţie,* o carte;
Despre inteligenţa şi caracterul animalelor, o carte; *Despre mişcare,* cărţile 1,2: *Despre vedere,* cărţile 1, 2, 3, 4; *Despre definiţii,* cărţile 1,2: *Despre datele problemelor,* o carte; *Despre mai mare şi mai mic,* o carte; *Despre muzicanţi,* o carte; *Despre fericirea divină,* o carte; *Contra celor din Academie,* o carte; *îndemn spre filozofie,* o carte; *Cum pot fi conduse cel mai bine statele,* o carte; *Comentarii, o* carte;
Despre erupţia vulcanică din Sicilia, o carte; *Despre lucrurile în general admise,* o carte; *Despre probleme fizice,* o carte[54]; *Despre felurile cunoaşterii,* o carte; *Despre mincinos*[ss], cărţile 1, 2, 3; [50] *Prefaţă la topice,* o carte;

Cu privire la Aischylos[56], o carte;
Istoria astronomiei[5'], cărţile 1, 2, 3, 4, 5, 6;
Istoria aritmeticii[5*];
Despre creştere, o carte;
Akicharos[59], o carte;
Despre discursuri judiciare, o carte;
Despre calomnie, o carte*';
Scrisori adresate lui Astycreon, Phanias si Nicanor[6U].
Despre pietate, o carte;
Euias[62]. o carte;
Despre timpurile potrivite, cărţile 1, 2;
Despre .argumentele proprii, o carte;
Despre educaţia copiilor, o carte;
Alt tratat deosebit[63], o carte;
Despre educaţie, sau *Despre virtuţi,* sau *Despre cumpătare,* o carte;
îndemn spre filozofie[64], o carte;
Despre numere, o carte;
Precizări la enunţul silogismelor, o carte;
Despre cer. o carte:
Politica, cărţile 1, 2;
Despre natură;
Despre fructe;
Despre animale.
în total. 232 808 rânduri[55]. Deci în aşa de mare număr sunt cărţile compuse de el.
XIV **[51]** Am dat şi peste testamentul lui, alcătuit în termenii următori:
„Meargă totul bine. Dar, în cazul când mi s-ar întâmpla ceva, hotărăsc cele ce urmează: dau şi las toată averea mea din Eresos lui Melantes şi Pancreon, fiii lui Leon[66]. Vreau ca din fondurile de care dispune Hipparchos[67] să se facă următoarele: mai întâi să se termine
reparaţiile templului Muzelor cu statuile zeiţelor şi să se facă orice va fi necesar pentru a le împodobi cât mai frumos[68].
După aceea să se repună în templu statuia lui Aristotel cu toate celelalte ofrande care se aflau mai înainte acolo[69]. Pe urmă să se reclădească micul portic de lângă Muzeu, cel puţin tot aşa de frumos cum era mai înainte, şi să se pună din nou în porticul de jos tabelele pe care este desenată harta pământului[11]. [52| Mai departe să se repare altarul, ca să fie de o frumuseţe desăvârşită. De asemenea voiesc ca statuia lui Nicomah să fie

făcută în mărime naturală. Preţul convenit pentru executarea statuii a fost plătit lui Praxitele[71]. iar restul cheltuielilor să fie acoperit din fondul lui Hipparchos. Statuia va fi aşezată în locul pe care îl vor decide executorii însărcinaţi cu aducerea la îndeplinire şi a celorlalte dispoziţii testamentare. Cele privitoare la templu şi la ofrandele din el să se facă deci în modul pe care l-am indicat. Pământul pe care îl am la Stagira îl dau lui Callinos[72], iar toate cărţile mele, lui Neleus[3]. Grădina şi şcoala [4]. ca şi clădirile din vecinătatea grădinii le dau pe veci acelora dintre prietenii mei mai jos numiţi care doresc să studieze acolo în comun filozofia **[53]** dar, întrucât nu toţi oamenii pot sta pentru totdeauna departe de patrie, cu condiţia ca nici unul să nu înstrăineze proprietatea sau s-o rezerve pentru folosul său propriu, ci s-o stăpânească cu toţii la un loc ca pe un templu. în posesiune comună, şi să trăiască, aşa cum se cuvine şi e drept, ca o singură familie şi în prietenie \ Comunitatea va fi formată din Hipparchos. Neleus. Straton, Callinos. Demotimos. Demaratos. Calistene. Melantes. Pancreon şi Nicippos[76]. Va avea îngăduinţă să se consacre filozofiei Şi să se însoţească cu ei, dacă vrea. şi Aristoteles", fiul lui Metrodoros şi al Pythiadei. Cei mai în vârstă dintre ei vor avea grijă de el, ca să progreseze cât se poate de mult în filozofie. Să fiu înmormântat într-un loc din grădină care va părea cel mai potrivit, fără cheltuieli de prisos pentru înmormântare şi monument. [54] Şi. pentru împlinirea celor hotărâte de mine, după moartea mea, sarcina îngrijirii templului, a monumentului, a grădinii şi a localului şcolii o

va avea împreună cu ceilalţi şi Pompylos[78], care locuieşte în apropiere şi va supraveghea şi toate celelalte, ca şi mai înainte. Posesorii vor avea grijă de venitul proprietăţii. Pompylos şi Threpte[79]. care mi-au făcut multe servicii şi care sunt de mult eliberaţi, să rămână în stăpânirea a tot ce le-am dat mai înainte şi a tot ce au dobândit ei înşişi şi a ceea ce le-am dispus prin Hipparchos. anume două mii de drahme, şi socotesc că acestea să le aparţină fără preget. Eu însumi am vorbit adesea cu Melantes şi cu Pancreon[80] despre acestea şi ei au consimţit la toate. Lor le dau pe sclava Somatale. [55] Dintre sclavi, eliberez de pe acum pe Molon, Timon şi Parmenon; lui Manes şi Callias le dau libertatea cu condiţia să rămână patru ani în grădină, să lucreze împreună şi să aibă o purtare fără de greşeală. Din mobilele casei, executorii mei să dea lui Pompylos cât vor crede de cuviinţă, iar restul să fie vândut. îl dau de asemenea pe Carion lui Demotimos şi pe Donax lui Neleus. Euboios însă să fie vândut. Hipparchos să plătească lui Callinos[81] trei mii de drahme. Dacă n-aş fi văzut că Hipparchos a făcut mari servicii lui Melantes şi Pancreon. cum mi-a făcut şi mie mai înainte, şi că acum e ruinat în afacerile lui personale, l-aş fi indicat să-mi îndeplinească dorinţele împreună cu Melantes şi Pancreon. [56] Dar. cum am văzut că nu le va fi uşor să împartă această sarcină cu el, am crezut că-i mai avantajos pentru ei să primească o sumă fixă de la Hipparchos. acesta deci să plătească lui 'vlelantes şi Pancreon câte un talant de fiecare şi să le procure fondurile pentru a acoperi cheltuielile fixate prin testament în fiecare ocazie când va fi nevoie de vreo plată. După ce Hipparchos va îndeplini toate aceste cerinţe, va fi în întregime eliberat de toate îndatoririle lui faţă de mine. Orice a câştigat în Chalkis în numele meu îi aparţine numai lui. Hipparchos, Neleus. Straton, Callinos, Demotimos, Calistene şi Ctesarchos[82] vor fi executorii dispoziţiilor scrise de mine în acest testament. [57] O copie a testamentului, pecetluită cu inelul lui Theofrast, e depozitată la Hegesias, fiul lui Hipparchos, martori fiind Callippos din Pallene, Philomelos din Euonymaia, Lysandros din districtul Hybadai şi Philon din demul
Alopeke[83]. Olympiodoros[84] are o altă copie, cu aceiaşi martori. A treia copie a primit-o Adeimantos, prin aducătorul ei Androsthenes, fiul său[85]; martori au fost Arimnestos, fiul lui Cleobulos, Lysistratos, fiul lui Pheidon din Thasos. Straton, fiul lui Arcesilaos din Lampsacos, Thesippos, fiul lui Thesippos din districtul Cerameis şi Dioscurides, fiul lui Dionysios din districtul Epicephisia"[86]; Acesta este cuprinsul testamentului său.
Unii spun că şi Erasistratos, medicul[87], i-a fost elev, ceea ce este verosimil.

NOTE

[1] *Eresos,* oraş pe coasta de vest a insulei Lesbos.

[2] *Athenodoros* este numele a doi filozofi: 1) un stoic, conducător al bibliotecii din Pergam, originar din Tars, purtând porecla de Cordylion. Pe la 70 Î.Chr. pleacă la Roma şi moare în casa lui Cato cel Tânăr; 2) fiul lui Sandon, tot din Tars sau din Cana în Cilicia, elevul lui Poseidonios şi profesorul lui Augustus. Moare bătrân, la vârsta de peste optzeci de ani. Lucrarea *Peripatoi,* din care e citată cartea a opta, înseamnă, după noi, nu

Plimbări, cum traduc de obicei autorii moderni, ci probabil *Doctrinele peripateticiene.* Ne e greu să decidem cui dintre aceşti doi Athenodori trebuie să-i atribuim această lucrare. Mai sunt numeroşi alţi scriitori cu numele de Athenodoros; 3) un prieten al lui Tiberius; 4) altul din Soloi, elev al lui Zenon, citat de Diogenes Laertios, VII, 38; 5) un istoric din Eretria; 6) un geograf citat de Strabon; 7) un altul din Lampsacos, citat de Diogenes Laertios, X, 24, tatăl lui Polyainos epicurianul; 8) alţi scriitori cu numele lui Athenodoros mai citează Suda.

[3] *Alcippos.* profesor de filozofie din Eresos: nu e cunoscut din altă parte. Este verosimil ca Theofrast să-1 fi audiat pe Platon spre sfârşitul vieţii acestuia şi apoi. după un timp, să fi trecut la şcoala lui Aristotel. Nu trebuie însă uitat faptul că *Lyceul* lui Aristotel este fondat în 335 î.Chr., deci 12 ani după moartea lui Platon.

[4] Corespunde anilor 324-321 î.Chr. Desigur, Theofrast a preluat conducerea Şcolii lui Aristotel, *Lyceul,* sau *Peripatos-u].* cum se mai numeşte, în 322, îndată după moartea fondatorului.

" Despre *Myronianos din Amastris* (în Paphlagonia) cu lucrarea sa *Istorii asemănătoare,* am mai vorbit într-o notă precedentă. E de mai multe ori citat de Diogenes Laertios, şi nu l-am găsit în altă parte. Pompylos, sclavul filozof al lui Theofrast, îl întâlnim în testamentul acestuia (Diogenes Laertios, V. 54-55), de unde şi-a cules, probabil, informaţia Myronianos.

.1S2

VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR

THEOFRAST

353

[6] *Pamphile,* scriitoare în domeniul istoriei, originară din Egipt. Am mai întâlnit-o în Diogenes Laertios, *l'iaţa lui Thales* şi în alte capitole (I, 24. 68, 76, 90; II, 24; III, 23). A fost contemporană cu împăratul Nero şi a scris *Memorii istorice felurite* în cel puţin 32 de cărţi. Cartea a 32-a este citată în acest pasaj (vezi şi n. 23 de la Thales).

[7] întrucât Theofrast a scris despre diverse *Caractere* de oameni, iar Menandru a creat comedia de caracter, această punere în legătură profesor şi discipol este firească. Nimic nu se opune ca ea sa fie şi adevărată. Menandru, marele poet comic al comediei noi, a trăit cam între anii 343 şi 292 î.Chr.

[s] *Casandru* (născut pe la 350 î.Chr.). general, fiul lui Antipatros. Casandru n-a făcut campania în Orient a lui Alexandru, de altfel fiind prea tânăr.

[9] Este vorba, desigur, de *Ptolemaios I Soter.* fiul lui Lagos (rege al Egiptului între 323 şi 282 î.Chr.).

'" *Agnomdes,* sicofant din Atena; e necunoscut din altă parte.

[11] *Phanias,* filozof peripatetician din Eresos, citat adesea ca elev al lui .Aristotel şi prieten cu Theofrast. Scrisoarea lui Theofrast, din care se citează aici, pare autentică. Diogenes Laertios mai citează un Phanias. filozof stoic, elev al lui Poseidonios (VII, 41) şi pe Phanias. tatăl filozofului Cleanthes (VII, 168).

[12] Wyse propune lectura *Peri didascaliou.* pe care suntem înclinaţi s-o acceptăm. Numărul de două mii de elevi ai lui Theofrast este, desigur, considerabil. Am avea de-a face cu o universitate mare, de tip modem. Este interesantă şi remarca din fragmentul de scrisoare citat cu privire la pretenţiile studenţilor de a răspunde la obiecţiile ridicate de ei faţă de teoriile expuse *ex cathedra.* iar trecerea lor sub tăcere atrăgea desigur abandonarea şcolii de către o parte din studenţi şi trecerea lor la o şcoală rivală, de care Atena nu ducea lipsă. Erau cel puţin patru şcoli mari (să ne închipuim patru universităţi în acelaşi oraş, Atena, care nu avea proporţiile unei capitale moderne): Academia, Lyceul sau Peripatos-ul. Stoa şi grădinile lui Epicur, în afară de filozofii ambulanţi de diverse nuanţe, mai ales cinici, care ţineau şi ei un fel de şcoală. Scepticismul se înglobează în acest timp în Academia medie şi prima parte a Academiei noi. Pyrrhon, care moare pe la 270, a trăit la Elis, în oraşul său natal, după întoarcerea sa din campania lui Alexandru (323 î.Chr.) şi n-a ţinut o şcoală propiu-zisă, nici chiar în Elis. Discipolul său Timon din Phlius, poetul sillograf, batjocoritor al filozofilor, n-a ţinut nici el o şcoală propiu-zisă.

[13] *Sofocles,* fiul lui Amphiclides din Sunion (capul cel mai sudic al Aticii); mai e citat de Athenaios şi de alţi autori, ca Eusebios din Cesarea, Pollux.

[14] Numele propriu-zis al lui Theofrast, *Tyrtamos,* mai e citat şi de alţi autori, ca Strabon, Olympiodoros etc. Astfel de schimbări de nume s-au mai întâmplat la filozofi. Astfel, Platon din Aristocles a primit numele sub care e îndeobşte cunoscut. Astfel şi Porphyrios, filozoful neoplatonician şi erudit, elev al lui Plotin, care era sirian de origine, se numea mai înainte Malchos (care corespunde cu *Basileus).*

[15] Vezi Diogenes Laertios, IV, 6.

[16] *Demetrios din Faleron,* om de stat şi filozof peripatetician. Viaţa lui este descrisă mai departe la Diogenes Laertios, V, 75-85. Raporturile lui cu şcoala peripatetică şi cu Theofrast explică ajutorul dat acestuia pentru dobândirea grădinii în chestiune.

[17] Nu ştim de unde provin, ca izvor de informaţie, aceste cuvinte ale lui Theofrast. dar credem că ele ar putea fi autentice.

[18] Avem aici o interesantă implicare de izvoare. Diogenes Laertios citează pe Favorinus, care la rândul său se sprijină pe Hermip din Smyrna, iar acesta reproduce pe Arcesilaos din Pitane, care s-ar fi adresat lui Lacydes din Cyrene. Lacydes a fost urmaşul lui Arcesilaos la conducerea Academiei medii sceptice (241/40-224/22 î.Chr.).

" Catalogul cărţilor lui Theofrast care urmează aici la Diogenes Laertios a fost studiat de elenistul Hermann Usener, *Analecta Theophra.stea,* Bonn. 1858. p. 1-24 (vezi şi Ellenhogen, în *R.-E.,* Pauly-Wissowa-Kroll, Supplementband V, *s.v. Theophrastos).* Usener ajunge la concluzia că lista operelor lui Theofrast dată de Diogenes Laertios provine dintr-un catalog de bibliotecă, probabil al bibliotecii din Alexandria. întrucât scrierile sunt aranjate în ordine alfabetică, cu mici excepţii. Sunt patru loturi, deoarece ordinea literelor alfabetului revine de patru ori. L'sener se gândeşte la achiziţii succesive ale căiţilor aparţinând lui Theofrast ca autor. Primul lot este şi cel mai considerabil (109 titluri), al doilea are 66 de titluri, al treilea 28 de titluri, iar al patrulea 22 de titluri. Când întâlnim de două ori acelaşi titlu în două dintre listele succesive, nu e numaidecât vorba de o eroare de transcriere în manuscrisul lui Diogenes Laertios, ci mai probabil aceeaşi operă, câteodată cu oarecare variaţii, a intrat de două ori în bibliotecă, pe măsură ce loturile au fost achiziţionate succesiv. Numărul final de rânduri al manuscriselor, 232 808, este încă o indicaţie a unui catalog de bibliotecă. Din imensa operă a lui Theofrast ne-au rămas *Histona plantarum* în nouă cărţi, *De causis plantarum* în şase cărţi, *Caracterele* intr-o redacţie bizantină şi fragmente numeroase, dintre care cele mai importante sunt: 1) *Despre senzaţii şi lucrurile sensibile.* 2) *Despre pietre,* 3) *Despre foc,* 4) *Despre mirosuri,*

5) *Despre vânturi.* 6) *Despre semnele apelor, vânturilor, furtunilor si timpului frumos,* 7) *Despre oboseli,* 8) *Despre ameţeli,* 9) *Despre transpiraţii,* 10) *Despre leşin,* 11) *Despre paralizie,* 12) din *metafizică* etc. De acum ne vom ocupa de titlurile scrierilor lui Theolrast din catalogul lui Diogenes Laertios. întrucât cele mai multe sunt pierdute şi nu le cunoaştem conţinutul, de multe ori şi traducerea titlului este conjecturală.
[20] Cele două *Analitice,* prima în trei cărţi şi a doua în şapte cărţi, erau. probabil, concepute pe baza *Analiticelor* lui Aristotel, cu importante completări date de Theofrast. Ştim că acesta a adus în logică adaosuri esenţiale pentru punerea la punct a *Organon-u|ui* aristotelic. Vezi Heinrich Maier, *Die Syllogistik des Aristoteles.* trei volume (partea I. 1896, reeditată în 1936; partea a doua, în două volume, 1900). Nu ştim ce conţinea *Analiza silogismelor.* Studiul silogismului îl dă Aristotel în *Analiticele prime.*

[21] Rezumate de acest fel într-o carte a unui studiu considerabil, cum sunt aici cele două *Analitice,* împreună zece cărţi, este ceva obişnuit la Theofrast şi vom mai întâlni acest lucru.
[22] Probabil că este vorba de studiul *Despre senzaţii si lucrurile sensibile,* care ni s-a păstrat.
[23] Studiu de mineralogie. Vedem preocupările vaste şi variate ale lui Theofrast.
[24] O lucrare *Peri atomon grammon* se găseşte în manuscrisele operelor lui Aristote! şi desigur că nu-i aparţine acestuia: să fie oare opera lui Theofrast ?
[25] Filozoful materialist Democrit în opera sa vastă şi enciclopedică, a scris şi despre probleme privind astronomia. Vom vedea titlurile acestor opere (pierdute) în lista păstrată de Diogenes Laertios, IX, 46-49 (cf. şi *Leucip-Democrit,* Bucureşti, Edit. de stat, 1950, p. 7 şi **urm.).**
[26] *Metarsiolesh'm* este un termen cu sens peiorativ.
[27] Este, probabil, vorba de peliculele emise de lucruri în teoria lui Democrit, pelicule care păstrează conturul lucrurilor şi care, intrând în formă redusă în ochi, produc senzaţia văzului. Pe greceşte, *eidolon* e tradus în latineşte de Lucreţiu cu *imagino* sau *simulacrum,* La Roger Bacon ele poartă numele de *species* (cf. *Leucip-Democrit,* Bucureşti, Edit. de stat, 1950, p. 12 şi urm.).
[2S] La Democrit avem titlurile *Megas diăkosmos* (atribuită de Theofrast şi discipolii acestuia lui Leucip, Diogenes Laertios, IX, 46) şi *Mikros diăkosmos.*
[29] Avem aici un tratat *Despre iubire* în două versiuni.
[30] *Eide* pot însemna „idei"', „specii" şi „forme". E greu de ştiut care dintre aceşti termeni trebuie ales aici ca traducere. Am luat aici, la întâmplare, sensul „idei".
[31] Avem mai întâi două tratate cu titlul *Despre plăcere,* deci în două versiuni. La *Teze* ar putea fi vorba de 24 de *Teze* şi nu 24 de cărţi de *Teze.*
[32] Este vorba de întunecarea vederii care e legată de ameţeli.
[33] Este oare vorba de Metrodoros, discipolul lui Democrit ? Sunt mulţi filozofi cu acest nume. Metrodor, discipolul lui Epicur, nu vine în considerare aici. Mai avem un Metrodoros, tatăl unui tânăr Aristoteles, de care vorbeşte Theofrast în testamentul său (vezi mai departe Diogenes Laertios, V, 53).
[34] Lipseşte numărul cărţilor; probabil într-o carte.
•" Această importantă lucrare e pierdută şi nu-i ştim nici conţinutul aproximativ. Este vorba de premisele primordiale destinate a fi supuse deducţiei silogistice ?
[36] Acest titlu există în aşa-numitele *Parva naturalia* din *Corpus Ahstotelicum.*
[37] în loc de „Păreri despre fizică", credem preferabilă traducerea „Despre fizicieni". Lucrarea are 18 cărţi şi reprezintă o istorie a filozofiei (vezi pentru detalii *Prolegomena* din *Doxographi Graeci,* editat de Hermann Diels).
[38] Urmează un rezumat al lucrării precedente în două cărţi.
[39] Aici începe a doua listă cu litera alfa.
[40] Prin urmare, este vorba de generaţia spontană a vietăţilor din mâlul apelor încălzit de soare.
[41] Vezi mai sus, n. 92 de la ***An st otel.***
[42] Este vorba de faimoasa operă a lui Theofrast, *Caracterele,* care a fost imitată în secolul al XVII-lea de La Bruyere.
[43] Credem că este vorba de istorie, şi nu, după sensul arhaic al cuvântului *historia,* de „cercetarea ştiinţifică" cu caracter empiric.
[44] Ultimele trei opere privesc limba: versificaţie, stil, discursuri. Titlul *Peri metron* întrerupe ordinea alfabetică. Vezi şi n. 45.
[4]- O. Apelt citeşte *Peri meteoron* (în loc de *Peri metron)* deci, *Despre meteori.* într-adevăr, titlul *Despre versificaţie* se mai găsea cu cinci rânduri mai sus. Dar la aceste intrări de cărţi în bibliotecă nu este exclus să apară de două şi de mai multe ori acelaşi titlu, ca două exemplare prezentând eventuale variaţii sau redacţii diferite.
[46] Nu ştim cine e acest Megacles. Poate e un personaj fictiv de dialog. Purtători ai acestui nume sunt numeroşi, mai ales la Atena, arhonţi şi oameni politici.
[47] Preferăm să traducem cu „17 specii" în loc de „17 cărţi".
[48] Preferăm şi aici să socotim *physikon* ca genitivul de la *noi physikoi.* Lucrarea de mare importanţă are 16 cărţi şi pare identică cu cea *Despre fizicieni* din lista anterioară în 18 cărţi. E deci lucrarea care constituie baza doxografiilor care se succed după Theofrast şi până la finele culturii greceşti. Dacă Rezumatul în două cărţi din lista precedentă ar fi cuprins în cele 18 cărţi, de aici, am avea, ca în prima listă, 16 cărţi.
[49] Aici urmează un rezumat într-o carte a celor 16 cărţi din *Opiniile fizicienilor.* Aceste diferenţe nu trebuie să ne mire, nici aceste includeri. Au putut exista diverse prelucrări făcute de discipoli ai lui Theofrast.
[50] *Caracterele etice* revin pentru a doua oară ca titlu în această listă a doua. Mai sus era ordinea alfabetică începând cu cuvântul *ethikoi,* iar aici ordinea e a lui *charackteres.* Aici, a doua oară nu se dă numărul cărţilor. Mai sus era vorba de o carte. Desigur, aici este vorba de aceeaşi lucrare cu titlul alcătuit din două cuvinte şi înregistrată la ordinea alfabetică a fiecăruia din cuvinte.
[51] Aici începe a treia listă, deci al treilea lot de cărţi ale lui Theofrast intrate probabil în biblioteca din Alexandria.
[52] Nu ne e cunoscut ca Theofrast să fi scris o istorie a geometriei. Aici este, după toate probabilităţile, vorba de

Istoria geometriei în patru cărţi a lui Eudemos, tot un elev al lui Aristote], lucrare care s-a rătăcit în lotul cărţilor intrate sub numele lui Theofrast.
[53] Aici numărul e dat în bloc, şi nu 1, 2, 3, cum obişnuiesc aceste liste ale operelor lui Theofrast. Să fie, poate, vorba de trei Teze ?
[54] *Problemele fizice* sunt un titlu consacrat, care se găseşte şi în operele lui Aristotel. Opera păstrată şi transmisă sub numele acestuia este numai în parte de Aristotel, iar în parte aparţine unor discipoli apropiaţi, mai ales pentru partea care priveşte muzica.
[33] Probabil este vorba de sofismul „Mincinosul". Vezi la Diogenes Laertios, IL 108. [!6] Aici începe a patra listă a operelor lui Theofrast.

[57] Această lucrare, *Istoria astronomiei,* în 6 cărţi, aparţine tot lui Eudemos (vezi mai sus n. 52).
[58] Şi această *Istorie a aritmeticii* e tot a lui Eudemos (vezi mai sus, n. 56 şi 52). Probabil o carte (lipseşte numărul).
[59] *Akicharos,* străvechi înţelept oriental, a cărui poveste a trecut prin diverse limbi sub diverse traduceri: siriană, arabă, armeană, greacă, neosiriană, slavă şi română. O versiune s-a găsit şi în papirusurile arameene din Elefantin, în sudul Egiptului (secolul al V-lea i.Chr.) (vezi Francois Nau, *Histoire et sagesxe d'Ahikar lAssynen.* Paris. 1909).
[60] Şi acest titlu a mai figurat în lista a doua şi a treia a operelor lui Theofrast.
[61] *Astycreon* nu ne e cunoscut din altă parte. *Phamas* este un filozof peripatetician, elev al lui Aristotel, originar din Eresos pe insula Lesbos (vezi Diogenes Laertios, II, 65). E citat şi ca adresant al unei scrisori, de către Theofrast, cu care era prieten (vezi Diogenes Laertios, V, 37). Phanias a fost menţionat şi de Athenaios în *Banchetul sofiştilor. Nicanor* este. desigur, ginerele prezumptiv al lui Aristotel. de care acesta vorbeşte în testamentul său şi a cărui întoarcere din campania în Orient a lui Alexandru este aşteptată (vezi Diogenes Laertios, V, 13-16).
[62] Titlul acesta pare iremediabil deteriorat.
[6i] Prin urmare, avem unul după altul două tratate deosebite, care poartă acelaşi titlu.
[64] Acest titlul l-am mai întâlnit şi în lista precedentă nr. 3. Se poate deci să fie vorba de un al doilea exemplar al aceluiaşi tratat intrat în bibliotecă, cu lotul 4 de achiziţii.
[6!] Pe greceşte, numărul este scris în cifre, o dovadă a originii de bibliotecă a listei cu cele patru loturi. Urmează imediat testamentul lui Theofrast, V, 51-57, care e un document de prima valoare.
[66] După W. Pape-Benseler *Gr. Eigennamen*.* ar fi vorba de istoricul Leon din Byzantion. care e citat de Plutarh, Athenaios şt diverse *scolii.* Noi ne gândim mai curând că acest Leon din textul testamentului era un cetăţean al oraşului Eresos, de altminteri necunoscut din altă parte. Fiii lui. Melantes şi Pancreon, nu sunt cunoscuţi din altă parte. Lor le lasă Theofrast averea sa din Eresos, ceea ce ne face să presupunem că erau originari din Eresos.
[67] Acest Hipparchos pare să fi fost un om de afaceri, administrator al averii şcolii şi al averii personale a lui Theofrast. desigur prieten cu acesta, care vorbeşte mai jos aşa de frumos despre dânsul şi e plin de solicitudine faţă de el. Hipparchos acesta este tatăl lui Hegesias. citat spre finele testamentului ca un deţinător al uneia dintre cele trei copii ale testamentului (V, 57).
[68] După Apelt, deteriorarea *Museion-\i\m* (templul Muzelor) şi a statuilor zeiţelor s-ar fi produs, în timpul celui de-al doilea asediu al Atenei, de către regele Demetrios, în anul 294 î.Chr. Totuşi, nu vedem de ce Theofrast, care a mai trăit încă peste zece ani de atunci, n-ar fi făcut el însuşi cele necesare reparaţiilor în timpul vieţii sale. Poate că e vorba şi de o uzură a timpului.

[69] Statuia lui Aristotel pare a fi fost îndepărtată din cauza sentimentelor antimacedoniene ale atenienilor, care izbucneau la orice ocazie care li se părea favorabilă: moartea lui Alexandru, sorţii schimbători ai războaielor purtate de diadohii acestuia. Templul mai conţinea, desigur, şi ofrande ale diferiţilor vizitatori de vază sau bogaţi, ori chiar ale discipolilor cu dare de mână.
[70] Este vorba de harta pământului locuit *(oikumene).* cu toate localităţile importante aşa cum le descriau geografii şi periegeţii: Strabon. Ptolemaios. Pausanias etc.
[71] *Praxitele.* fiul lui Cephisodotos din Atena (secolul al IV-lea î.Chr): fost unul dintre cei mai mari sculptori ai antichităţii greceşti. Dacă rămâne în urma forţei şi perfecţiunii operelor lui Fidias. în schimb statuile sale sunt dotate cu o gingăşie şi o graţie care transpare chiar şi în copiile lor, care ne-au rămas din epoca romană şi a căror fineţe n-a fost egalată de nici un alt sculptor. De la dânsul nu avem decât o singură statuie originală: *Hermes cu copilul Bacchus în braţe,* care a fost dezgropată la Olympia, chiar pe locul unde se afla. şi este descrisă de Pausanias *(Periegesis.* V, 17. 3). Dacă e vorba de acest Praxiteles. el trebuie să fi fost foarte bătrân. *Nicomah* este. desigur, fiul lui Aristotel, filozof mai modest, desigur, decât tatăl său. care i-a dedicat faimoasa *Etică nicomahică.* Cum această operă, ca şi celelalte tratate numite *acusmatice* (cursuri), n-a fost multă vreme publică, nu credem că numele acestei *Etici* ar veni de la faptul ca Nicomah ar fi editat-o.
[72] *Callinos,* discipol al lui Theofrast. necunoscut din altă parte. Desigur, nu e acelaşi cu Callinos din Hermiona. discipolul lui Lycon, citat în testamentul acestuia (Diogenes Laertios, V, 70-74).
'■' *Neleus din Skepsis,* elev şi prieten al lui Theofrast, primeşte ca moştenire a acestuia toată biblioteca lui, în care erau conţinute, probabil, şi operele lui Aristotel în manuscris original. Despre povestea la care a dat loc această moştenire, şi pe care n-o putem considera ca o simplă fabulaţie, ne-am ocupat pe larg în *Viaţa lui Aristotel.*
'[4] *Peripatos* nu înseamnă „promenadă", ci însăşi şcoala, clădirea în care se ţineau cursurile. La început, lecţiile erau predate probabil în grup mic, în timpul plimbării. De aici numele *penpathetikos* pe care le-a luat şcoala lui Aristotel şi adeptul filozofiei lui. Mai târziu, numele a rămas chiar când obiceiul de a preda filozofia in timpul plimbării încetase, din cauza numărului mare de elevi. Am văzut că Theofrast avea 2 000 de studenţi (vezi Diogenes Laertios, V, 37). Stările iniţiale şi modificarea felului de a ţine cursurile sunt foarte bine descrise în *Viaţa lui Aristotel* (V, 2-3).
[5] Comunitatea de viaţă a discipolilor şi a maestrului în vederea cercetării Ştiinţifice şi filozofice datează de la Academie şi se întinde la toate şcolile posterioare Academiei. Adepţii unei şcoli filozofice formează o mare

familie. în vederea unei vieţi comune duse în cadrul aceloraşi concepţii şi aspiraţii.
'[6] Aici sunt citate zece nume ale discipolilor celor mai importanţi, care vor constitui baza vieţii comune: *Hipparchos* este, desigur, omul de afaceri, administratorul şcolii şi averii personale a lui Theofrast. *Neleus* este prietenul acestuia, moştenitorul bibliotecii testatorului. *Straton din Lampsacos* este conducătorul şcolii

după moartea lui Theofrast. *CalHnos,* discipol al lui Theofrast. diferit de Callinos din Hermione, care se întâlneşte în testamentul lui Lycon (Diogenes Laertios, V. 70 şi urm.). *Demotimos. Demaraws, Calistene* sunt elevi mai puţin cunoscuţi. De *Melantes* şi *Pancreon* am vorbit în n. 66. *Nicippos* nu e cunoscut din altă parte.
[7'] *Aristolel,* fiul lui Metrodoros; nu ne e cunoscut din altă parte.
[78] *Pompylos,* sclav eliberat şi filozof, care era un fel de intendent al şcolii lui Theofrast.
'[9] *Threpte,* sclavă eliberată, de care Theofrast are grijă în testamentul său. la fel ca şi de Pompylos.
[80] Vezi mai sus. n. 66.
[81] Vezi mai sus, n. 76. Mai sus, avem o serie de nume de sclavi despre care nu ştim nimic.
[82] Din cei şapte executori testamentari, singur *Ctesarchos* n-a fost menţionat şi nu e cunoscut din altă parte.
[si] O copie a testamentului o deţine *Hegesias,* fiul lui Hipparchos. Cei patru martori ale căror nume urmează sunt necunoscuţi din altă parte. Toţi sunt din Atica, fiind desemnaţi prin districtul căruia îi aparţin.
[41] *Olympiodoros.* elev al lui Theofrast. de altfel necunoscut din altă parte; deţine al doilea exemplar al testamentului cu aceiaşi martori.
[85] *Adeimantos,* posesorul celui de-al treilea exemplar, necunoscut din altă parte. *Androsthenes,* fiul. la fel.
[86] Martorii celei de-a treia copii, cinci la număr, în afară de Straton din Lampsacos, sunt necunoscuţi.
[87] *Erasistratos,* medic celebru din Iulis pe insula Ceos; a fost medicul regelui Seleucos Nieator şi şi-a desfăşurat activitatea rodnică în Alexandria (secolul al IlI-lea î.Chr.).

CAPITOLUL al IlI-lea

STRATON
(m. 269 î.Chr.)

I [58] Urmaşul lui Theofrast la conducerea şcolii a fost Straton. fiul lui Arcesilaos, originar din Lampsacos[1], pe care 1-a amintit în testamentul lui; II un om cu foarte multă vază, supranumit şi fizicianul[2] din cauză că mai mult decât oricare altul s-a devotat studiului naturii. III A fost profesorul lui Ptolemaios Filadelful[3] şi se spune c-a primit de la el optzeci de talanţi. După spusele lui Apollodor, din *Cronografia* lui, a devenit conducătorul şcolii în timpul celei de-a o sută douăzeci şi treia olimpiadă şi a condus-o optsprezece ani[4].

IV [59] Au rămas de la el aceste opere:
Despre regalitate, 3 cărţi;
Despre justiţie, 3 cărţi;
Despre bine, 3 cărţi;
Despre zei, 3 cărţi;
Despre principii, 3 cărţi;
Despre felurile de vieţi[5]:
Despre fericire;
Despre regele filozof;
Despre bărbăţie;
Despre vid;
Despre cer;
Despre vânt;
Despre natura omului;
Despre naşterea animalelor;

Despre amestec[6];

Despre somn;
Despre visuri;
Despre vedere;
Despre senzaţie;
Despre plăcere;
Despre culori;
Despre boli:
Despre crizele bolilor[1]',
Despre facultăţi;
Despre maşinile miniere;
Despre ameţeală şi întunecare;*
Despre uşor şi greu [9];
Despre entuziasm;
Despre timp;
Despre nutriţie şi creştere;
Despre animalele îndoielnice[10]*:*
Despre animalele mitologice;
Despre cauze;
Rezolvări ale dificultăţilor;
Introducere la topice;
Despre accidental;
[60] *Despre definiţie;*
Despre mai mult şi mai puţin;
Despre nedrept;
Despre primar şi secundar[11]*:*
Despre genul primar[12]*:*
Despre calitatea proprie^[3]*";*
Despre viitor;
Cercetarea descoperirilor, două cărţi[14];
Comentarii, a căror autenticitate e pusă la îndoială[13];
Scrisori care încep astfel: „Straton salută pe Arsinoe"

V Se spune ca Straton devenise aşa de firav. încât nici n-a simţit când a murit. Am scris următoarele versuri despre el:
Om cu trup firăvit de-unsori, de vreţi să mă credeţi.
Fost-a acest Straton, spunu-vâ eu, din Lampsac[17]. Boala cu greu înfruntând, sfârşitu-şi află pân-la urmă
Seama chiar tară să-şi dea, tară să simtă ceva.
VI [61] Au fost opt bărbaţi care au purtat numele de Straton: primul, un discipol al lui Isocrate: al doilea, acesta al nostru; al treilea, un medic, discipol sau. cum spun unii, un copil adoptiv al lui Erasistratos[18]; al patrulea, un istoric care a tratat despre lupta lui Filip
şi Perseu[19] împotriva romanilor:.....[20]; al şaselea, un poet care
a scris epigrame: al şaptelea, un medic care a trăit în timpurile mai vechi şi este amintit de Aristotel[21]: al optulea, un filozof peripatetic care a trăit în Alexandria[22].
VII Există şi testamentul lui Straton fizicianul, care sună astfel: „în cazul când mi s-ar întâmpla să mor. iau aceste hotărâri: toate
lucrurile din casă le las lui Lampyrion şi Arcesilaos[23]. Din banii pe care-i am la Atena, executorii mei testamentari vor lua. în primul rând. pentru înmormântare şi pentru tot ce se cuvine conform obiceiului să se facă după înmormântare fără risipă, dar nici cu zgârcenie. [62] Executorii celor dispuse de mine prin testament vor fi: Olympichos. Aristeides, Mnesigenes, Hippocrates. Epicrates, Gorgylos, Diocles, Lycon şi Athanes[24]. Las şcoala lui Lycon, deoarece ceilalţi sunt unii prea bătrâni, iar alţii prea ocupaţi: ar fi bine însă dacă ceilalţi l-ar ajuta[25]. îi las şi toate cărţile mele. în afară de cele scrise de

mine[25], şi toată mobila din sala meselor comune, precum şi pernele şi cupele[27]. Executorii testamentului vor da lui Epicrates[28] cinci sute de drahme şi pe unul dintre sclavi pe care-1 va decide Arcesilaos[29]. [63] în primul rând Lampyrion şi Arcesilaos vor anula angajamentul pe care 1-a făcut Daippos în favoarea lui Iraios[30]. Şi nu va mai datora nimic nici lui Lampyrion, nici moştenitorilor lui. [C1] va fi descărcat da orice obligaţie. Pe urmă executorii mei

testamentari îi vor da cinci sute de drahnie şi pe unul dintre sclavii pe care-1 va hotărî Arcesilaos. pentru ca, în schimbul muncii pe care a împărţit-o cu mine şi al tuturor serviciilor pe care mi le-a făcut, să aibă suficiente mijloace pentru a trăi cum se cuvine. Mai departe, îi liberez din sclavie pe Diophantos. pe Diocles şi pe Abus. iar pe Simias îl dau lui Arcesilaos. îl liberez din sclavie şi pe Dromon[31]. De îndată ce va sosi Arcesilaos, Iraios împreună cu Olympichos. Epicrates şi ceilalţi executori testamentari să dea socoteala banilor cheltuiţi cu înmormântarea şi cu cele obişnuite la asemenea ocazii. [64] Restul de bani îi va lua Arcesilaos de la Olympichos, fără însă a-1 zori în ceea ce priveşte momentul şi timpul de restituire. Arcesilaos va anula şi convenţia încheiată de Straton[32] cu Olympichos şi Ameinias şi depozitată la Pliilocrates. fiul lui Tisamenos. In ce priveşte monumentul meu funerar, să se facă aşa cum vor hotărî Arcesilaos, Olympichos şi Lycon".

Acesta e cuprinsul testamentului său, aşa cum s-a păstrat adunat la Ariston din Ceos[33].

VIII Cum am arătat mai sus, Straton a fost un om care merită toată admiraţia, deoarece s-a remarcat în orice ramură de studiu şi mai ales în aceea numită ..fizică", o ramură a filozofiei mai veche şi mai serioasă decât celelalte[34].

NOTE

[1] *Straton* este al treilea scolarh al şcolii peripatetice între anii 288/86 şi 272/68 Î.Chr.

[2] *Physikos* este cel care se ocupă cu studiile de ştiinţe ale naturii.

[J] Ptolemaios al II-lea Filadelful domneşte de la 283 la 246 î.Chr. şi e unul dintre cei mai de seamă Ptolemei care au domnit după Alexandru cel Mare în Egipt.

[4] Olimpiada a 123-a corespunde anilor 288-285 î.Chr., de la care dată Straton a condus timp de 18 ani şcoala peripatetică fundată de Aristotel.

- La primele cinci titluri se dă numărul cărţilor (câte trei de fiecare). De la al şaselea titlu se mai dau numere de cărţi până la antepenultimul titlu.

[6] S-ar putea ca acest titlu să însemne *Despre împreunarea sexuală,* având în vedere ansamblul titlurilor în mijlocul cărora se găseşte acesta.

STRATON

36?

' O. Apelt traduce cu: *Despre judecăţi* (fireşte *logice).* Deoarece titlul acesta urmează imediat după acela *Despre boli,* credem că traducerea lui Hicks, pentru care am optat, este preferabilă.

[s] Aici O. Apelt acceptă lectura Iui Reiske.

[9] Desigur, în această lucrare, Straton se ocupa de uşurătatea şi greutatea absolută pe care Aristotel le atribuia elementelor, respectiv focului şi pământului. Straton neagă acest lucru în teoriile sale, el apropiindu-se de Democrit.

[10] Adică animale a căror existenţă e îndoielnică, cum e cazul cu cele din titlul următor.

[11] Aici este vorba de prioritate şi posterioritate logică. Astfel, şi Aristotel. la începutul *Fizicii* sale şi în alte lucrări, discută despre „anterioritate după natură" şi ..anterioritate pentru noi".

[12] Genul primar, adică „genul suprem".

[13] Este vorba de diferenţa specifică a unui lucru, prin care acest lucru se distinge de celelalte lucruri din acelaşi gen proxim.

[14] Aici apare iarăşi şi pentru ultima oară o lucrare cu indicarea numărului cărţilor (două).

[15] în coada listei (penultima indicaţie) vine lucrarea contestată.

[16] In fine, se dau *Scrisorile* lui Straton ca ultim titlu, cu indicarea începutului primei scrisori, obiceiuri de bibliotecă. *Arsinoe* - sora şi soţia lui Ptolemaios al II-lea Filadelful, regină a Egiptului.

[17] Oraşul Lampsacos, patria lui Straton, este aici personificat ca loc de naştere al lui Straton.

[18] Despre medicul Erasistratos, vezi n. 87 de la finele *Vieţii lui Theofrast.*

[19] Perseus e fiul lui Filip al V-lea al Macedoniei. învins de Aemilius Paulus la Pydna (168 î.Chr.).

[20] După cum se vede e o lacună deoarece lipseşte al cincilea Straton.

[21] în opera rămasă de la Aristotel, acest medic Straton nu se găseşte eitat. ceea ce nu înseamnă că nu putea să fie citat în scrierile sale pierdute, care sunt şi ele destul de numeroase.

[22] *Straton,* filozof peripatetic (nu „fizicianul"); este, probabil cel citat şi de Tertullian, *De anima,* cap. 15. Ceilalţi Stratoni citaţi în această listă de omonimi de la Diogenes Laertios nu se găsesc menţionaţi în altă parte.

[23] Nu ştim cine sunt aceşti *Lampyrion* şi *Arcesilaos* pe care îi lasă Straton moştenitori ai lucrurilor din casa sa.

[24] Sunt nouă executori testamentari numiţi aici, din care toţi, afară de Lycon. urmaşul la şefia şcolii după Straton, sunt necunoscuţi din altă parte.

[25] Nici Aristotel, nici Theofrast, în testamentele lor, nu numesc pe succesorul la conducerea şcolii. într-adevăr, tradiţia în toate şcolile filozofice era ca noul şef al Şcolii, după moartea unuia, să fie ales prin vot de către membrii şcolii. Aici vedem pe Straton desemnându-şi succesorul în persoana lui Lycon nu din cauza calităţilor

excepţionale ale acestuia (dimpotrivă el era destul de redus ca facultăţi), ci pentru că unii sunt prea bătrâni şi alţii prea ocupaţi.
[26] Cui rămân cărţile scrise de Straton, adică manuscrisele lui ? Probabil că ele rămân proprietatea şcolii. Biblioteca şcolii peripatetice trebuie să fi fost diferită de biblioteca personală a lui Straton. Pe aceasta din urmă, filozoful nostru o lasă lui Lycon.
[27] Mesele comune *(syssitiai)* erau o instituţie de stat la care luau parte cetăţenii pe anumite grupuri. Apoi ele s-au extins la orice feluri de comunităţi: congregaţii, confrerii de meseriaşi, membrii unei şcoli filozofice. Pernele şi cupele aparţineau mobilierului acestor mese comune.
[28] *Epicrates,* citat şi mai sus, e de altfel necunoscut.
[29] *Arcesilaos,* deşi necunoscut din altă parte, joacă un rol important în testamentul lui Straton, revenind de mai multe ori.
[30] *Daippos* şi *Iraios* sunt necunoscuţi din altă parte.
[31] Aici se dau numele unei serii de sclavi care sunt eliberaţi prin testament. Fireşte, nu ştim nimic despre ei, nerevenind în alte texte ale literaturii greceşti.
[32] Straton citat aici este diferit de Straton testatorul. Ameinias, Philocrates, Tisamenes sunt necunoscuţi. Straton de aici ar putea fi filozoful peripatetician care a trăit în Alexandria, citat al optulea de Diogenes Laertios în lista omonimilor cu numele de Straton (Diogenes Laertios, V, 61).
[33] Corectura *ho Keios* (din Keos) este a lui Eduard Zeller şi este acceptată îndeobşte. Deci este Ariston din Keos care a scris viaţa filozofilor peripateticieni şi care ne-a păstrat testamentele lor, cum rezultă din acest pasaj.
[34] Diogenes Laertios termină viaţa lui Straton, după ce a dat lista operelor lui, lista de omonimi şi testamentul, fără să ne dea o expunere a doctrinei lui. Deficienţa este, desigur, a sursei literare pe care a întrebuinţat-o Diogenes Laertios. Despre Straton de care ne-am ocupat citǎm lucrarea importantă a lui Gaston Rodier. *La physique de Straton de Lampsaque,* Paris, 1891, teză de doctorat complementară.

CAPITOLUL al IV-lea

LYCON
(299-225 Î.Chr.)

I [65] Urmaşul lui Straton a fost Lycon[1], fiul lui Astyanax din Troada, iscusit la vorbă şi educator de primul rang al copiilor. Avea obiceiul să spună că decenţa şi dragostea de glorie sunt tot atât de necesare tinerilor, cum sunt cailor pintenii şi frâul. Elocvenţa şi abundenţa vorbirii lui se văd din cele ce urmează; se exprimă astfel despre o fată săracă: „Grea sarcină-i pentru un părinte o fată care, din cauza micimii zestrei, vede cum i se trece floarea tinereţii". De aici vine observaţia pe care se spune c-a făcut-o Antigonos despre el că, aşa cum nu-i cu putinţă să treci savoarea dintr-un măr în altul, tot astfel şi la om trebuie admirat tot ceea ce spune, ca mărul pe pom. [66] Aceasta se explică prin vocea nespus de dulce a lui Lycon. încât unii, punând înainte un G, i-au schimbat numele în Glycon[2]. în scris însă era neasemănător cu vorbirea.
Aşa de pildă, dojenind cu vorbe dulci pe cei care se căiau că au lăsat să treacă timpul de învăţătură şi făgăduiau să câştige timpul pierdut, el spunea că „erau propriii lor acuzatori, dând pe faţă printr-o făgăduială imposibil de ţinut căinţa pentru o lene fără leac". Obişnuia să spună că cei care în deliberările lor nu nimeresc cum trebuie prin raţiunea lor sunt la fel cu cei care probează o linie dreaptă cu ajutorul unei rigle strâmbe sau privesc figura într-o apă cu valuri sau într-o oglindă deformată. Tot aşa spunea că mulţi caută încununarea în piaţa publică, dar că puţini sau nimeni n-o caută la Jocurile olimpice. II Atenienilor le-a dat adesea sfaturi în multe chestiuni şi le-a adus cele mai mari foloase.

III [67] Hermip spune că era foarte îngrijit în îmbrăcăminte, iar hainele pe care le purta erau dintr-un material neîntrecut de moale. După spusele lui Antigonos din Carystos[3], făcea multă gimnastică şi era viguros la corp, arătând un fel de a fi de atlet, cu urechile scofâlcite şi cu pielea unsă cu untdelemn. De aceea se spune c-a luat parte ca luptător la jocurile din Ilion, oraşul său natal şi la concursul cu mingea[4]. IV Era prieten ca nimeni altul cu Eumenes şi Attalos[5], precum şi cu cei din cercul lor, care cu toţii l-au ajutat foarte mult. Şi Antiochos[6] a încercat să şi-1 apropie, dar n-a izbutit. [68] îl duşmănea aşa de mult pe Hieronymos peripateticianul[7], încât a fost singurul care a refuzat să se ducă la aniversarea pe care am menţionat-o în *Viaţa lui Arcesilaos*.*
V A condus şcoala douăzeci şi patru de ani după ce Straton i-a lăsat-o prin testament în timpul olimpiadei a o sută douăzeci şi şaptea[9]. Aceasta nu 1-a împiedicat să urmeze

lecţiile dialecticianului Panthoides[10]. VII A murit la vârsta de şaptezeci şi patru de ani, răpus de gută. Iată versurile pe care i le-am scris:

Ţine-1-voi minte pe Lycon, cel ce pierit-a de gută,
Tare mă mir doar de-atât, lucru-i nespus de ciudat: Cum de răzbi lungul drum la Hades doar într-o noapte,
Când mai-nainte mergea doar de altul purtat.

VIII [69] Au mai fost şi alţii cu numele de Lycon: primul, un pitagorician; al doilea, filozoful nostru; al treilea, un poet epic; al patrulea, un poet care a scris epigrame[11].

IX Am dat şi peste testamentul filozofului Lycon. Iată-l:

„Iată ce hotărăsc cu privire la ceea ce am, în cazul când nu voi fi în stare să înving boala pe care o am. Las fraţilor mei Astyanax şi Lycon[12] toate lucrurile din casă, din care socot că trebuie să plătească banii cheltuiţi la Atena, fie prin împrumut de la cineva, fie prin cumpărături, ca şi toată cheltuiala înmormântării şi a celorlalte obligaţii conforme obiceiului. [70] Ceea ce posed în oraş şi la Egina îi dau lui Lycon, din pricină că poartă acelaşi nume ca mine, c-a stat
mult timp cu mine spre deplina mea mulţumire, după cum era şi drept, fiind socotit de mine ca propriul meu fiu. Las şcoala discipolilor care vor voi s-o folosească, lui Bulon, Callinos, Ariston, Amphion. Lycon, Python, Aristomachos, Heracleios, Lycomedes şi nepotului meu Lycon[13]. îl vor numi scholarch pe acela pe care îl vor socoti că va stărui în opera urmărită de şcoală şi va fi cel mai în stare de a o extinde[14]. Toţi ceilalţi discipoli ai mei să-l sprijine pe acesta de dragul meu şi al şcolii. Bulon şi Callinos împreună cu camarazii lor să aibă grijă de funeralii şi incinerare, ca să evite atât zgârcenia, cât şi risipa. [71] După moartea mea, Lycon va ceda tinerilor spre folosinţă la exerciţiile lor fizice untdelemnul de la măslinii mei din Egina, ca prin întrebuinţarea lui să-şi aducă aminte cum se cuvine de mine şi de binefăcătorul care m-a cinstit. Tot el îmi va consacra o statuie şi va alege locul potrivit pentru ridicarea ei. cu ajutorul lui Diophantos şi al lui Heracleides, fiul lui Demetrios[15]. Din averea mea din oraş, Lycon va plăti pe toţi cei de la care am împrumutat ceva în timp ce dânsul era plecat. Bulon şi Callinos vor pune la dispoziţie[16] sumele cheltuite cu înmormântarea mea şi cu celelalte îndatoriri conforme obiceiului. Aceste sume le vor acoperi din avutul casnic lăsat de mine amândurora în comun. [72] De asemenea vor plăti pe medicii Pasithemis şi Mediaş[17], care merită şi o mare recompensă pentru îngrijirea pe care mi-au dat-o şi pentru competenţa lor. Las copilului lui Callinos o pereche de cupe thericleene[18], iar soţiei lui o pereche de cupe din Rhodos, un covor neted pe o faţă, altul cu păr pe două feţe, o cuvertură şi două perne, dintre cele mai bune pe care le-am lăsat, pentru ca, pe cât mi-e cu putinţă, să-i răsplătesc şi să nu mă arăt nerecunoscător. în ce priveşte pe sclavii care m-au slujit personal, dispun următoarele: îl scutesc pe Demetrios de banii de răscumpărare a libertăţii pe care i-am acordat-o de mult şi-i dau cinci mine, o manta Şi o tunică să-i asigur un trai convenabil, fiindcă s-a trudit mult pentru niine. Şi lui Criton din Chalcedon îi iert banii de răscumpărare a libertăţii şi-i las patru mine. Pe Mieros îl eliberez, iar Lycon îl va întreţine şi-l va educa timp de şase ani. [73] îl eliberez şi pe Chares,

iar Lycon îl va întreţine. Ii mai dau şi două mine. Şi scrierile mele publicate, pe când cele care n-au fost încă editate le încredinţez lui Callinos[19] să le publice cu grijă. Lui Syros, care a fost liberat, îi las patru mine şi pe Menodora şi-i iert orice datorie faţă de mine. Hilarei îi dau cinci mine şi un covor păros pe două feţe, două perne, o cuvertură şi un pat după preferinţă. O liberez de asemenea pe mama lui Mieros, ca şi pe Noemon, Dion, Theon, Euphranor şi Hermeias. Agathon va fi eliberat după doi ani de serviciu, iar purtătorii de litieră Ophelion şi Poseidonios, după patru ani de serviciu. [74] Lui Demetrios, Criton şi Syros le dau câte un pat cu saltea la fiecare, din cele rămase de la mine, şi aşa cum va crede Lycon nimerit. Acestea le vor fi date pentru felul lor conştiincios de a-şi îndeplini serviciile[20]. în ceea ce priveşte înmormântarea mea, fie că Lycon alege să mă înmormânteze aici, fie că preferă în patrie, să facă cum crede, căci sunt încredinţat că grija lui pentru ceea ce se cuvine nu-i mai mică decât a mea. După ce va fi îndeplinit toate aceste lucruri, averea mea casnică pe care i-am dat-o va trece în deplina lui proprietate. Martori sunt Callinos din Hermione, Ariston din Keos, Euphronios din districtul Paiania[21].

Astfel, după cum a procedat cu înţelegere în toate acţiunile sale, în felul de a preda şi-n

toate studiile, şi testamentul său nu-i mai puţin deosebit, în unele privinţe, prin grijă şi orânduire înţeleaptă, încât Lycon trebuie remarcat şi în această privinţă[22].

NOTE

[1] Lycon este al patrulea scolarh al Academiei de la moartea lui Straton, 272/68 şi până la moartea sa 228/25 î.Chr.

[2] Asemenea porecle bazate pe o schimbare de literă etc. sunt uzitate în literatura greacă şi la filozofi.

[3] *Hermip din Smyrna* şi *Antigonos din Carystos* sunt doi importanţi biografi di care am vorbit în note anterioare.

[4] în cetatea Ilion (cam pe la locul vechii Troia), patria lui Lycon, se serbaujoeu cu concursuri gimnastice, desigur mai obscure, la care ar fi luat parte filozoful no

369

[5] Este vorba de *Eumenes* I (263-241 î.Chr.) şi de fiul acestuia Attalos I (241-197), regi ai Pergamului.

[6] Probabil Antiochos al II-lea, supranumit Theos, rege al Macedoniei (261-246 Î.Chr).

[I] *Hieronymos din Rhodos,* mai întâi peripatetician, apoi adversar înverşunat al lui Lycon, şeful şcolii; s-a apropiat de şcoala epicureică. El considera ca bine suprem lipsa de durere, pe care o deosebea de plăcerea epicurienilor, care nu este scopul suprem. Despre el avem informaţii mai ales prin Cicero *Defmibus,* II, 3, 8 şi urm., şi Cicero, *Acad. prior.,* II, 42, 131 etc.

[8] Vezi Diogenes Laertios, IV, 41.

[9] Adică 272/69 î.Chr.

[10] *Panthoides* dialecticianul, profesorul lui Lycon. în afară de acest text la Diogenes Laertios, mai este citat împreună cu' acoliţii lui de Sextus Empiricus, *Adv. Math.* VII, 13.

[II] Un *Lycon* pitagorician din Tarent se găseşte în lista pitagoricienilor vechi de la Iamblichos, *Vita Pythag.,* 267. Un Lycon pitagorician mai este citat de Athenaios şi de Eusebios în *Praep. ev.* (după Aristocles), XV, 2, 8, a cărui informaţie se găseşte la Diogenes Laertios, V, 3-4 despre Aristotel. Dar Eusebios, respectiv Aristocles, dă ca izvor al său pe Lycon, pe când Diogenes Laertios pe Pseudo-Aristippos, *Despre luxul celor vechi.* Pe poetul epic Lycon şi poetul de epigrame Lycon nu-i cunoaştem din altă parte.

[12] Deci Lycon avea doi fraţi, dintre care unul se numea Astyanax şi altul tot Lycon. Vom întâlni mai jos un nepot de frate al filozofului nostru, tot cu numele de Lycon.

[13] Dintre cei zece membri ai şcolii peripateticiene citaţi în testamentul lui Lycon (desigur, numai cei mai marcanţi discipoli sunt menţionaţi), majoritatea nu se întâlnesc decât în acest pasaj. Citǎm pe cei mai cunoscuţi dintre ei: *Callinos* revine de mai multe ori în testamentul lui Lycon împreună cu Bulon. *Ariston* este, desigur, din Keos prietenul lui Lycon. *Lycon* este fratele cu acelaşi nume al filozofului nostru, iar Lycon nepotul ar putea fi fiul celuilalt frate al filozofului, care se numea Astyanax. De alţi fraţi (afară de cei doi de la început) sau de surori nu vorbeşte testamentul, aşa că e de presupus că Lycon filozoful nu avea decât doi fraţi: pe Astyanax şi pe Lycon.

[M] Lycon nu-1 desemnează pe viitorul scolarh, ci lasă ca el să fie ales de membrii şcolii şi anume pe acela care se va dedica şcolii şi-i va extinde influenţa. Rezultatul acesta n-a fost atins şi şcoala, după Lycon, a căzut într-o semiobscuritate, după cum a-a fost prea strălucită nici pe timpul iui Lycon.

[13] Cum tinerii din şcoala peripatetică, ca orice grec, în afară de cultura intelectuală trebuiau să capete şi una fizică, în care scop untdelemnul de măslin pentru uns corpul era indispensabil- Lycon găseşte că, lăsând tinerilor produsul măslinilor săi din Egina, îşi câştigă simpatia lor şi că îi vor păstra amintirea. „Amintirea binefăcătorului meu" sau „a celui care m-a onorat" se referă, probabil, la Straton, care

370

VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR

1-a lăsat pe Lycon ca scolarh prin testament. *Diophantos* şi *Heracleides,* fiul lui Demetrios, sunt necunoscuţi din altă parte.

[16] *Bulon* şi *Callinos* au anumite cheltuieli băneşti de suportat din ceea ce le-a lăsat Lycon. deşi acesta nu vorbeşte în testament de vreo avere sau sume de bani lăsate acestora.

[17] Aceşti doi medici nu ne sunt cunoscuţi din altă parte.

[18] Fiul lui Callinos - probabil Callinos citat mai sus - şi soţia acestuia capătă câteva daruri de la Lycon ca o atenţie. Pe lista membrilor marcanţi ai şcolii, Callinos este citat al doilea, imediat după Bulon. Thericles era un artist olar din Corint. De la el poartă numele de thericleene nişte oale cu două toarte, care mai târziu se făceau şi din metal. Thericles artistul e de mai multe oi' citat în literatura greacă, la Eusebios, Athenaios, Suda etc.

" De ce lasă Lycon sclavului Chares, pe care îl eliberează, scrierile lui publicate ? Probabil că Chares devenise filozof, adept al lui Lycon, sau sunt motive de ordin sentimental, cum e obişnuit la grecii vechi. Callinos capătă şi aici o însărcinare de încredere: publicarea operelor needitate ale lui Lycon. Dar Diogenes Laertios nu dă nici o listă a operelor lui Lycon (şi ştim că, dacă ar fi găsit-o pe undeva la vreunul dintre autorii pe care-i întrebuinţează, ne-ar fi dat-o sigur). Nici despre doctrina lui Lycon nu spune Diogenes Laertios nimic şi nici din altă parte nu ştim mare lucru despre părerile lui. Diogenes Laertios nu ştie să ne spună despre el decât câteva anecdote şi vorbe de spirit mai mult sau mai puţin reuşite.

[20] încă din § 72 avem o serie de liberări şi dispoziţii relative la sclavii, destul de numeroşi, pe care-i avea Lycon. Demetrios pare a fi un prizonier de război vândut ca sclav şi care are o sumă de bani de plătit pentru răscumpărarea libertăţii, după cum crede A. Wilhelm. Urmează sclavii Criton, Mieros, faţă de care Lycon e foarte atent, Chares, Syros, care mai primeşte pe Menodora, probabil ca femeie în regimul de căsătorie uzitat la sclavi şi la liberţi. Mai urmează o serie de nume de sclavi, în total vreo cincisprezece, care toţi sunt eliberaţi, unii cu condiţia de-a sluji încă doi sau patru ani.

[21] Sunt daţi trei martori: *Callinos din Hermione,* de care credem că e acelaşi cu cel citat în textul testamentului de mai multe ori, fără a i se da numele oraşului de proveniență: *Ariston dinKeos,* cunoscut de mai înainte ca biograf al peripateticienilor; *Euphronios din Paiania,* necunoscut din altă parte.

[22] Cui se datoreşte această încheiere laudativă a *Vieţii lui Lycon* ? Lui Diogenes Laertios, care a găsit în filozoful nostru un semen al său ? în orice caz, Lycon a fost un filozof mediocru, chiar dacă figura lui era simpatică şi nu lipsită de eleganţă pentru contemporanii lui. Cu el şi după el, şcoala peripateticiană, din lipsă de personalităţi proeminente care să se poată măsura cu Zenon, Hrysip sau Arcesilaos, Carneade sau Epicur, a intrat într-o obscuritate care a durat până în secolul al II-lea d.Chr. Peripateticienii s-au dedicat istoriei şi

biografiei, domenii în care au dat preţioase contribuţii şi au ajutat la o nouă orientare a literaturii greceşti. Abia la finele secolului

al II-lea d.Chr., cu Alexandru din Aphoridisias, începe o nouă activitate filozofică, dar şi de rândul acesta nu originală, ci constând în comentarea operelor acroamatice ale lui Aristotel, care între timp fuseseră publicate de Andronicos din Rhodos (secolul I î.Chr.). Această activitate de comentare va dura până la finele filozofiei greceşti (închiderea şcolilor de filozofie din Atena în urma edictului împăratului Iustinian din Bizanţ în anul 529). Unul dintre ultimii comentatori ai lui Aristotel este Simplicius. care, cu Damascius şi alţi cinci colegi, pleacă în 531 în Persia, la curtea regelui Chosroes, mare prieten al culturii greceşti.
Dintre urmaşii direcţi ai lui Aristotel, în afară de urmaşul său la conducerea şcolii, Theofrast, mai citǎm pe Aristoxenos din Tarent, muzician, teoretician al muzicii şi biograf, precum şi pe Dicaiarchos din Messene, mari istorici ai culturii greceşti, ambii gânditori de orientare materialistă şi cercetători empirişti. Dar de aceştia doi nu se ocupă Diogenes Laertios. Dacă mai citǎm pe Eudemos, istoricul ştiinţelor greceşti şi, poate, autorul *Eticii eudemiene* atribuite lui Aristotel şi pe Menon. istoricul medicinii greceşti, am închis cercul celor mai de seamă discipoli direcţi ai lui Aristotel. Diogenes Laertios, după ce în primele patru capitole ale cărţii a V-a a parcurs vieţile celor patru şefi succesivi ai şcolii peripatetice: Aristotel, Theofrast, Straton şi Lycon. trece la două vieţi ale unor autori care au raporturi mai îndepărtate cu şcoala: Demetrios din Faleron şi Heracleides din Pont, cu care termină cartea a V-a şi expunerea vieţilor filozofilor peripateticieni. Aceşti doi din urmă nu mai sunt scolarhi. Nu se ştie dacă Ariston din Keos a fost şeful şcolii după Lycon, nici cine i-a urmat acestuia. în secolul al II-lea î.Chr. apare numele lui Critolaos din Phaselis în Lycia ca scolarh apoi, pe sărite, alţii dubioşi. în secolul I î.Chr. avem pe Andronicos din Rhodos, şi până la Alexandru din Aphrodisias (secolele II-III d.Chr.) nu avem decât nume sporadice, dubioase. Cu acestea trecem la cap. V al cărţii a V-a, la *Viaţa lui Demetrios.*

CAPITOLUL al V-lea

DEMETRIOS

(aproximativ 350-280 î.Chr.)

I [75] Demetrios, fiul lui Phanostratos, era originar din Faleron. A fost discipolul lui Theofrast, iar prin cuvântările ţinute în adunarea ateniană a condus cetatea timp de zece ani şi a fost onorat prin trei sute şaizeci de statui de bronz, cele mai multe înfăţişându-1 fie călare, fie conducând un car şi o pereche de cai. Era aşa de preţuit. încât aceste statui au fost terminate în mai puţin de trei sute de zile. Demetrios din Magnesia, în opera sa *Scriitori omonimi*[1]*,* spune că a intrat în politică atunci când Harpalos[2], fugind de Alexandra, a venit la Atena. Ca om de stat a adus mari servicii ţării sale, căci a mărit veniturile şi numărul clădirilor oraşului, deşi nu era de neam nobil, fiind un devotat III [76] al casei lui Conon[3], după cum spune Favorinus în prima carte a *Amintirilor* sale; IV totuşi iubita lui, Lamia, cu care a trăit, era o cetăţeană dintr-o familie nobilă, aşa cum arată Favorinus în prima lui carte, V iar în cartea a doua tot el pretinde c-a avut de suferit violenţă din partea lui Cleon[4], VI pe când Didymos, în cartea lui *Povestiri de masă*[5]*,* spune c-a fost poreclit „pleoape graţioase" şi „luceafăr", de la numele unei curtezane[6].

VII Se spune că şi-a pierdut vederea când era în Alexandria şi că şi-a redobândit-o prin zeul Sarapis[7], iar el i-a compus imnuri, care sunt cântate până azi.

VIII Cu toată poziţia strălucită pe care o avea la atenieni, a suferit totuşi o întunecare din cauza pizmei care mistuie totul. [77] Fiind acuzat în mod calomnios de câţiva în faţa justiţiei, el a fost condamnat la moarte în lipsă şi, cum acuzatorii n-au putut să pună

mâna pe el, şi-au vărsat veninul împotriva bronzului statuilor lui: unele au fost răsturnate de pe piedestale, altele vândute, altele scufundate în mare şi se spune chiar că altele au fost prefăcute în oale de noapte[8]. S-a păstrat una singură în Acropole. Favorinus, în *Istorii felurite,* ne spune că atenienii au făcut acest lucru la porunca regelui Demetrios[9] şi tot el spune că anul în care a fost el arhonte a fost înscris ca „anul nelegalităţii".

[78] După moartea lui Casandru, spune Hermip, temându-se de Antigonos, a fugit la Ptolemaios Soter[10]. Acolo a petrecut un timp destul de îndelungat şi 1-a sfătuit pe Ptolemaios, printre altele, să lase domnia copiilor avuţi cu Eurydice[11]. Ptolemaios, nefiind de aceeaşi părere, a predat coroana regală fiului avut cu Berenice[12], care, după moartea tatălui său, a crezut nimerit să ţină pe Demetrios în ţară ca prizonier până ce va lua o hotărâre cu privire la el. Acolo a trăit în mare descurajare şi-n somn, fiind muşcat la mână de un şarpe veninos, şi-a dat obştescul sfârşit. Este înmormântat în districtul Busiris, aproape de Diospolis[13].

[79] Iată versurile pe care le-am scris despre el:
Pe-nţeleptul Demetriu ucisu-1-a grabnic un şarpe
Gâlgâitor de venin, aprig şi primejdios, Solzii pe trup strălucindu-i, din ochi împroşcând nu văpaie.
Moarte doar răspândind, prea cumplit întuneric.
Heracleides[14], în *Rezumatul din Succesiunile lui Sotion[15],* spune că Ptolemaios[16] a vrut să treacă domnia lui Filadelful[17], dar că Demetrios a căutat să-1 oprească spunându-i: „Dacă o dai altuia, nu o vei mai avea tu". Pe când era mereu atacat în mod calomnios la Atena, după cum sunt informat şi eu, puţin a lipsit ca poetul comic Menandru[18] să nu fie condamnat numai pentru că era prieten cu Demetrios. Totuşi Telesphoros[19], nepotul lui Demetrios, a intervenit pentru poet.
IX **[80]** A întrecut aproape pe toţi ceilalţi peripateticieni din timpul său în numărul lucrărilor şi în totalul rândurilor scrise, căci în

erudiţie şi în experienţă nu avea pereche. Unele dintre lucrările lui sunt istorice, altele politice; o parte dintre ele se ocupă cu poeţii, alta cu retorica. Mai are şi discursuri politice şi de ambasadă. în afară de compendiile fabulelor lui Esop şi de multe altele[20]. A scris:
Despre legislaţia la Atena, cărţile 1, 2, 3, 4, 5;
Despre constituţiile ateniene, cărţile 1, 2;
Despre demagogie[21], cărţile 1, 2;
Despre politică, cărţile, 1, 2;
Despre legi, o carte;
Despre retorică, cărţile 1, 2;
Chestiuni militare, cărţile 1, 2;
[81] *Despre Iliada,* cărţile, 1,2;
Despre Odiseea, cărţile, 1, 2, 3, 4;
Ptolemeu, o carte[22];
Despre iubire, o carte;
Phaidondas[23], o carte;
Maidon[24], o carte; .
Cleon[25], o carte;
Socrate, o carte;
Artaxerxes, o carte;
Homericul, o carte;
Aristeides[26], o carte;
Aristomachos, o carte;
Un îndemn spre filozofie, o carte;
Pentru constituţie, o carte;
Despre cei zece ani, o carte;
Despre ionieni, o carte;
Cu privire la ambasadă, o carte;
Despre încredere, o carte;
Despre graţie[21], o carte;
Despre noroc, o carte;
Despre mărinimie, o carte;

Despre călătorie, o carte;
Despre părere[28], o carte;
Despre pace, o carte;
Despre legi, o carte.;
Despre ocupaţie, o carte;

Despre ocazie[29]*,* o carte;
Dionysios, o carte;
Chalkidicul[30]*,* o carte;
Ieşire împotriva atenienilor[31]*,* o carte;
Despre Antiphanes[32]*,* o carte;
Preludiu istoric, o carte;
Scrisori, o carte;
O adunare de juraţi[33]*,* o carte;
Despre bătrâneţe, o carte;
Cazuri de drept[34]*,* o carte;
Fabulele lui Esop, o carte;
învăţături[35]*,* o carte.
[82] Stilul său e filozofic, cu un amestec de vigoare şi putere oratorică. X Auzind că atenienii i-au distrus statuile, spuse: „Dar ei nu pot distruge meritele care au făcut să mi se ridice statuile". Avea obiceiul să spună că sprâncenele formează numai o mică parte a feţei şi totuşi pot întuneca întreaga viaţă. Mai spunea că nu numai zeul Plutos este orb, ci şi călăuza lui, zeiţa Norocului[36]; că tot ce se realizează în război prin armele de fier se obţine în politică prin elocvenţă. Văzând un tânăr desfrânat, spuse: „Iată un Hermes pătrat, cu trenă, cu pântec, cu membru viril şi barbă"[37].
Oamenilor orbiţi de trufie, spunea el, trebuie să le iei din înălţime şi să le laşi felul de a gândi[38]. Tinerii trebuie să aibă respect, acasă de părinţi, pe stradă de oricine întâlnesc, iar în singurătate de ei înşişi. [83] Când suntem fericiţi, prietenii vin[39] când îi chemăm, pe când la nenorocire vin din propria lor hotărâre. Se pare că toate aceste vorbe îi sunt atribuite lui Demetrios.

XI Au fost douăzeci de oameni demni de menţiune cu numele de Demetrios: primul, un retor din Chalcedon, mai în vârstă ca Thrasymachos[40]; al doilea, acesta al nostru; al treilea, un peripatetician din Byzantion; al patrulea, unul numit Graficianul[41], povestitor clar şi totodată pictor; al cincilea, originar din Aspendos, discipolul lui Apollonios din Soloi[42]; al şaselea, originar din Callatis, care a scris *Despre Asia şi Europa* douăzeci de cărţi[43]; al şaptelea, din Byzantion, care a scris *Despre migrafiunea galaţilor din Europa în Asia* treisprezece cărţi şi o altă lucrare în opt cărţi care tratează despre *Antiochos şi Ptolemaios şi administrarea lor a Libyei*[44]*;* [84] al optulea, sofistul care a trăit la Alexandria, autor al *Artei retoricii*[45]*;* al nouălea un gramatician din Adramytion, supranumit Ixion, fiindcă pare a fi nedreptăţit oarecum pe zeiţa Hera[46]; al zecelea, un gramatician din Cyrene, demn de menţiune[47], supranumit „ulcior de vin"; al unsprezecelea, originar din Skepsis, om bogat şi de familie bună şi extrem de erudit în litere, care 1-a promovat şi pe concetăţeanul său Metrodoros[48]; al doisprezecelea, un gramatician din Erythrai, înscris ca cetăţean al cetăţii Temnos[49]; al treisprezecelea, un bithynian, fiul stoicului Diphilos şi discipol al lui Panaitios din Rhodos[50]; [85] al paisprezecelea, un retor din Smyrna. Aceştia au fost scriitori în proză[51]. Dintre poeţii care poartă acest nume, primul a aparţinut comediei vechi, iar al doilea a fost un poet epic, de la care s-au păstrat numai aceste versuri *împotriva invidioşilor:*

Cată la omul ce-i viu pieziş, jelind însă morţii, Pentru-un mormânt prizărit şi-un trup ce-i văduv de viaţă Sfadă-i între cetăţi, războaie purtat-au noroade;

al treilea a fost din Tars, scriitor de satire; al patrulea, un poet de iambi într-un stil înţepător; al cincilea, un sculptor pe care îl aminteşte Polemon; al şaselea era din Erythrai, scriitor cu stil variat, care a scris şi lucrări istorice şi retorice[52].

NOTE
[1] Despre Demetrios din Magnesia ne-am ocupat în note precedente.
[2]*Harpalos* a fost vistiernicul lui Alexandrii cel Mare la Babilon. Când Alexandru ajunsese în India, Harpalos, crezând că regele nu se va mai întoarce din campania sa, a delapidat sume mari de bani pentru dezmăţ şi petreceri. Aflând că Alexandru este în viaţă şi că se întoarce la Babilon, Harpalos. speriat, a luat o sumă mare de bani, în talanţi vreo 3 000, şi a fugit cu o armată în Grecia, cerând atenienilor să-1 primească, punându-le la dispoziţie armata şi banii. Patrioţii extremişti sfătuiau la primirea ofertei lui Harpalos. însă Demostene sfătuieşte la prudenţă. Harpalos concediază armata şi se predă atenienilor. Aceştia îl închid pe Harpalos, iar banii lui îi depun în custodie pe Acropole. Dar Harpalos evadează din închisoare, iar pe Acropole se găseşte o sumă mult mai mică decât cea depusă iniţial. Se crede că restul banilor au fost primiţi ca mită de diverşi

oameni politici pentru a înlesni evadarea lui Harpalos. Acuzaţiile merg în toate direcţiile. Sub egida Areopagului, la tribunalul penal suprem din Atena se face o anchetă şi, după un timp îndelungat de cercetare, se dă o listă a oamenilor politici care s-au înfruptat din banii lui Harpalos. în capul listei se află Demostene. Acesta este dat în judecată. Din nefericire, pledoaria de apărare a lui Demostene nu ni s-a păstrat. Demostene a fost condamnat la o amendă relativ mică, când pedeapsa firească ar fi fost condamnarea la moarte. Toată această afacere a rămas obscură. In orice caz, ea dovedeşte decăderea moravurilor timpului. Oratorii luau pe faţă bani ca onorariu, fie de la o parte, adică de la regele Macedoniei, fie de la cealaltă, adică de la regele Persiei. Se ştie că Demostene era agentul regelui Persiei în politica antimacedoneană pe care o ducea. O altfel de politică, pentru o ţară mică şi săracă cum era Atena, nici nu era posibilă faţă de marile puteri, iar atenienii erau foarte toleranţi şi înţelegători în această materie. Ceea ce pedepseau ei când era cazul era reaua-credinţă atunci când cineva, luând bani, dădea sfaturi rele în Adunarea poporului, împotriva conştiinţei sale.

' *Conon,* general atenian învins de Lysandru la Aigospotamoi în 405 î.Chr., a murit către 390 î.Chr.

[4] *Cleon,* nu ştim cine este.

[5] *Didymos din Alexandria,* gramatician şi erudit, contemporan cu Cicero şi Augustus.

[6] Traducerile pe care le dăm pentru *Charitoblepharos* şi *Lampito* sunt aproximative. Ultimul nume pare a fi al unei curtezane cu care avea relaţii Demetrios.

' *Sarapis,* zeu sincretistic greco-egiptean, creat pe timpul Ptolemeilor pentru a satisface aspiraţiile religioase atât ale grecilor, cât şi ale supuşilor egipteni (vezi Tacit, *Hist.,* IV, 83 urm.; Plutarh, *De Iside et Osiride,* cap. 28; vezi şi Macrobius, *Saturnalia,* I, 20, 17). Templele lui din Alexandria şi Memfis, numite *Sarapieion,* erau deosebit de vestite. Cultul zeului Sarapis a fost răspândit în întreg Egiptul Ptolemeilor.

[s] *Demetrios din Faleron,* în afară de filozof peripatetician, discipol al lui Theofrast, a fost şi un om politic de seamă. Cassandru, pe la 317,1-a numit guvernator al Atenei şi a condus treburile cetăţii timp de zece ani, spre fericirea cetăţii. în 308/7 Î.Chr. a fost izgonit de Demetrios Poliorcetul şi a fugit în Egipt, la Ptolemaios I Soter. Distrugerea statuilor lui Demetrios din Faleron a avut. desigur, loc în acest timp, după izgonirea lui.

[9] Este vorba de regele Demetrios Poliorcetul, născut în 337/36, fiul lui Antigonos, rege al Macedoniei între 295 şi 287 î.Chr., care 1-a învins pe Cassandru la Termopyle, dar a fost învins la Ipsos. A avut o viaţă plină de activitate şi de războaie, asediind oraşe, de unde îi vine şi numele de Poliorcetes „asediatorul de cetăţi"'.

[10] *Ptolemaios I Soter,* fiul lui Lagos, general al lui Alexandru cel Mare, apoi urmaş al acestuia. A domnit în Egipt de la 323 la 282 Î.Chr., fondând domnia Ptolemeilor.

[11] *Eurydice,* fiica lui Antipater, soţia lui Ptolemaios I, fiul lui Lagos.

[12] *Berenice.* fiica lui Lagos, sora şi soţia lui Ptolemaios I Soter, fiul lui Lagos.

[13] Egiptul era împărţit în districte, împărţire teritorială bazată şi pe o unita totemică (vezi A. Moret, *Le Nil et la dvilisation egyptienne.* Paris, 1926, p. 52 şi urm.), care s-a păstrat şi sub greci sub numele de *nomoi. Busiris* era unul dintre aceste districte, aflător în Deltă. Diospolis Magna, mai înainte Theba, capitala Egiptului de sus.

[14] Acesta este biograful Heracleides Lembos.

[15] *Heracleides Lembos* a scris un *Rezumat* al operei lui Sotion şi altul al operei lui Satyros din Callatis.

[16] Vezi mai sus, n. 10.

[17] Vezi nota precedentă.

[18] Cel mai de seamă poet al comediei noi, Menandru, a trăit la Atena cam între anii 342 şi 292 î.Chr., unde şi-a compus comediile care s-au jucat cu mult succes. Continuând o tendinţă marcată mai demult, el creează comedii de caracter, spre deosebire de comedia veche, satira politică, ce punea probleme sociale şi de stat. Opera sa, pierdută până la mici fragmente, a fost recuperată prin găsirea unor papirusuri în **Egipt** Cele mai bine conservate piese ale lui sunt: *împricinaţii,* din care avem cam 2/3,1 şi *Fata cu cosiţa tăiată* din care avem cam jumătate. în 1957, Victor Martin anunţă descoperirea comediei *Ursuzul (Dyscolos),* al cărei text a fost publicat în 1958, un
de o didascalie în care era consemnat faptul că premiera piesei a avut loc în 317 î.Ch Opera lui Menandru a pierit, deoarece, nescriind în dialect atic pur, el n-a fost luat i model de limbă în timpul bizantinilor şi n-a mai fost recopiat.

[19] *Telesphoros,* nepotul lui Demetrios din Faleron; nu e cunoscut din altă parte, i

[20] Operele lui Demetrios sunt împărţite mai întâi pe categorii, apoi se dă lista lor.

[21] Cuvântul grec *demagogia* nu are numaidecât sens peiorativ; el înseamnă conducerea poporului (genitiv subiectiv); totuşi, şi în antichitate cuvântul începea să capete un sens rău.

[22] Operele cu titluri de nume proprii care urmează par a fi dialoguri. Până aici erau date titluri de lucrări în mai multe cărţi numerotate cu 1, 2, 3 etc. Titlurile care urmează sunt ale unor lucrări într-o carte.

[23] *Phaidondas* este un discipol din Theba al lui Socrate (la Platon. *Phaidon,* 59 c, numele dat e Phaidondes).

[24] *Maidon,* necunoscut.

[25] *Cleon.* greu de identificat.

[26] *Aristeides* e greu de găsit printre numeroşii purtători ai acestui nume. Să fie omul politic atenian numit Aristides cel Drept, ostracizat în 484 î.Chr. la instigaţia lui Themistocle, rivalul său ? Există un Aristeides şi în testamentul lui Straton (Diogenes Laertios, V. 62). Un Aristomachos se găseşte în testamentul lui Lycon (Diogenes Laertios, V, 70). în titlul *Despre cei zece ani* este vorba, desigur, de anii când Demetrios din Faleron a fost cârmuitor al Atenei.

[27] Traducere conjecturală în lipsa conţinutului operei. Ar putea fi şi *Despre recunoştinţă* sau *Despre favoare.*

[28] *Dokos* este un cuvânt greu de tradus. Noi l-am luat ca sinonim al lui *dokesis,* „părere"; *dokos* poate însemna şi o apariţie cerească luminoasă de forma unei grinzi, aşa cum traduce Hicks.

[29] *Kairos* înseamnă „timp favorabil".

[30] Poate de subînţeles *logos: Discursul* sau *Dialogul chalkidic.*

[31] Probabil scris după plecarea sa din Atena la Ptolemaios I, în care lua atitudine faţă de nerecunoştinţa atenienilor faţă de dânsul şi slugărnicia faţă de Demetrios Poliorcetul.

[32] *Antiphanes* nu poate fi identificat.

[13] *Ecclesia* este „adunarea poporului"; *enorkos* „căreia i s-a luat jurământul".

[34] *Dikaia,* nominativ, plural, înseamnă „cazuri de drept".
[35] Cuvântul *chreiai* este greu de tradus: înseamnă învăţături, maxime, poveţe folositoare şi apoi culegerea formată din astfel de învăţături, maxime, poveţe, pilde folositoare.
[36] *Plutos* este zeul bogăţiei şi *Tyche* este zeiţa norocului (lat. *Fortuna).*
[37] *Hermeşii* erau aşezaţi în oraş la colţuri de străzi, constând din piedestale paralelipipedice cu baza pătrată, în partea lor de sus fiind sculptat capul lui Hermes cu barbă, iar la mijloc piedestalul avea un membru viril. De aici comparaţia făcută de Demetrios din Faleron cu privire la tânărul în chestiune.
[38] Mărturisim că nu înţelegem ce vrea să spună Demetrios cu această apreciere, respectiv Diogenes Laertios, când i-o atribuie. Poate că textul e schimbat.

[39] Am înlocuit pe *apienai,* care nu ni se pare a da un sens satisfăcător, cu *pareinai.*
[40] Retorul Demetrios din Chalcedon nu e cunoscut din altă parte. Thrasymachos, tot din Chalcedon, este un vestit sofist şi retor care a trăit la Atena şi 1-a atacat violent pe Socrate. A fost atacat, la rândul său, de Platon (în *Phaidros* şi *Republica)* în apărarea lui Socrate şi este adesea citat şi la alţi scriitori. Theofrast îi laudă arta retorică.
[41] *Graphikds* înseamnă „desenatorul". Diodor din Sicilia îl numeşte *ho topográphos* (XXXI, 27). în orice caz, el era şi pictor.
[42] *Demetrios din Aspendos* este filozof peripatetician, elevul lui Apollonios din Soloi. Ambii nu sunt cunoscuţi mai îndeaproape. Şi tatăl lui Hrysip din Soloi sau Tars se numea tot Apollonios, dar numele e comun şi nu putem face precizări.
[43] *Demetrios,* istoricul din Callatis, este menţionat de mai mulţi autori. Lucrarea citată de Diogenes Laertios trebuie să fi avut un caracter geografic-istoric.
[44] *Demetrios din Byzantwn,* istoric peripatetician citat şi de Athenaios. Diogenes Laertios îl mai citează ca autoritate pe care se bazează el, sau mai curând izvorul său, în *Viaţa lui Socrate* (Diogenes Laertios, II, 20-21).
[45] *Demetrios din Alexandria,* sofistul; e de altfel necunoscut.
[46] *Demetrios din Adramytion* mai este citat la autori tardivi. Ixion 1-a ucis pe socrul său şi a fost purificat de Zeus, luând parte la masa lui. Dar el s-a legat de Hera, soţia lui Zeus, fapt pentru care a fost pedepsit prin legarea de o roată de foc cu care se învârtea în aer.
[47] *Demetrios,* gramatician din Cyrene; e necunoscut din altă parte.
[48] *Demetrios din Skepsis* mai e pomenit de Athenaios şi de alţi scriitori tardivi. Metrodoros din Skepsis, filozof, om politic şi scriitor, supranumit *topográphos;* este de multe ori citat la diverşi scriitori: Strabon, Plutarh, Pliniu, Athenaios, Cicero, Seneca etc.
[49] *Demetrios din Erythrai,* gramatician; e de altfel necunoscut. Un oraş Mnos, cum se găseşte la Hicks, este necunoscut. Apelt citeşte Temnos (oraş din Mysia), formă care de altfel se găseşte şi în ediţia lui Meibomius din 1692.
[50] Pe *Democrit din Bithynia.* fiul stoicianului Diphilos şi profesorul lui Panaitios, nu-1 cunoaştem din altă parte.
[51] De altfel necunoscut. Aici se termină, după această listă de omonimi dată de Diogenes Laertios, scriitorii în proză care se numeau Demetrios. De aici încolo urmează poeţii cu acest nume. Cine a făcut această separare între scriitori şi poeţi în lista de omonimi ? Diogenes Laertios sau izvorul său ? In altă parte nu găsim această distincţie. Poate Demetrios din Magnesia, a cărui lucrare purta titlul: *Despre poeţi şi scriitorii omonimi* ?(vezi Diogenes Laertios, V, 3 şi *passim).*
[52] Primul Demetrios, poet comic, e citat şi de Athenaios. Al doilea Demetrios, poet epic, e necunoscut. Avem aici, la Diogenes Laertios, trei versuri ale lui. Următorii sunt: un poet satiric din Tars şi un poet de iambi, ambii necunoscuţi de altminteri.
Urmează un sculptor Demetrios, amintit de Polemon. Despre Polemon ca scriitor despre artişti plastici am vorbit într-o notă anterioară. Ultimul Demetrios e citat ca fiind din Erythrai, însă e scriitor de lucrări istorice şi retorice, deci nu poet, cum ar fi trebuit să fie. Lista pare totuşi a lui Demetrios din Magnesia (al cărui nume lipseşte, ceea ce e încă o dovadă de origine, întrucât el nu se putea pune singur în această listă), în schimb, ultimii doi, sculptorul şi scriitorul din Erythrai, sunt, probabil, adăugaţi la listă de Diogenes Laertios. Mai există un gramatician din Erythrai, citat mai înainte (vezi n. 49). Despre opiniile filozofice ale lui Demetrios din Faleron, Diogenes Laertios nu spune nici un cuvânt. •

CAPITOLUL al Vl-lea

HERACLEIDES

(aproximativ 360-după 330 î.Chr.)

I [86] Heracleides, fiul lui Euthyphron, născut la Heraclea în Pont[1], era un om bogat. II La Atena a intrat mai întâi în legătură cu Speusip, dar a urmat şi lecţiile pitagoricienilor şi a cercetat cu râvnă operele lui Platon. Mai târziu a devenit discipolul lui Aristotel,

după cum ne spune Sotion în *Succesiunile* sale[2]. III Purta haine fine şi moi şi era foarte corpolent, ceea ce i-a făcut pe atenieni să-1 numească Pompicos mai degrabă decât Ponticos[3]. Era blând şi avea o înfăţişare gravă. IV Au rămas de la el lucrări de o mare frumuseţe şi perfecţiune, anume *Dialoguri,* din care cele etice poartă titlurile:
Despre justiţie, 3 cărţi;
O carte *Despre cumpătare;*
Despre pietate, 5 cărţi;
Despre curaj, o carte;
Despre virtute în general, o carte şi
O altă carte cu acelaşi titlu;
Despre fericire, o carte;
[87] *Despre guvernare,* o carte, şi
Legi, o carte; şi altele înrudite cu acestea;
Despre nume, o carte;
Contracte, o carte;
Involuntarul, o carte;
Eroticul şi *Cleinias,* o carte[5]; . cele fizice, cu titlurile:
Despre raţiune[6];
Despre suflet şi unul special. *Despre suflet* şi *Despre natură* şi *Despre imagini[1]; împotriva lui Democrit; Despre fenomenele cereşti,* o carte; *Despre cele din Hades; Despre felurite vieţi,* cărţile 1,2; *Cauzele privitoare la boli,* o carte; *Despre bine,* o carte; *împotriva doctrinelor lui Zenon,* o carte; *împotriva doctrinelor lui Metron[%],* o carte; cele gramatice, cu titlurile:
Despre veacul lui Homer şi al lui Hesiod, cărţile 1, 2; *Despre Archilochos şi Homer,* cărţile 1, 2: cele literare, cu titlurile:
Despre pasaje din Euripide şi Sofocle, cărţile 1,2, 3;
Despre muzică, cărţile 1, 2;
[88] *Rezolvări de probleme homerice,* cărţile 1, 2;
Teorematica[9], o carte;
Despre cei trei poeţi tragici, o carte;
Caractere, o carte;
Despre poezie şi poeţi, o carte;
Despre presupunere, o carte;
Despre previziune, o carte;
Interpretări asupra lui Heraclit, 4 cărţi;
Contra lui Democrit, interpretări, o carte;
Rezolvări de probleme eristice, cărţile 1, 2;
Judecata logică, o carte[10];
Despre idei[u], o carte;
Soluţiuni, o carte;
Avertismente[12], o carte;
Către Dionysios, o carte;

cele retorice, cu titlurile.
Despre vorbirea oratorică sau *Protagora;* cele istorice, cu titlurile:
Despre pitagoricieni şi
Despre descoperiri. i
Unele dintre aceste lucrări sunt plăsmuite în stil de comedie, ca cele intitulate *Despre plăcere* şi *Despre cumpătare;* altele sunt scrise în stil de tragedie, cum sunt cărţile intitulate *Despre cele din Hades[u], Despre pietate* şi *Despre puterea în stat.* [89] El mai are însă un stil intermediar de societate pe care-1 întrebuinţează când stau de vorbă între ei filozofi, generali şi oameni de stat.
A scris şi lucrări de geometrie şi dialectică. Pe lângă aceasta are în toate lucrările sale o limbă variată, înălţătoare şi capabilă să încânte sufletul cititorului[14].
V Se pare că şi-a eliberat oraşul natal de regimul de tiranie, ucigând pe stăpânitorul care-1 asuprea, după cum arată Demetrios din Magnesia în lucrarea sa despre *Scriitori omonimi,* VI care ne mai spune şi următoarea poveste despre el: „El a crescut un şarpe

de mic şi până se făcu mare, iar când fu să moară ceru unuia dintre credincioşii lui să-i ascundă cadavrul şi să pună şarpele pe patul mortuar, ca să se creadă că el s-a dus la zei. Aşa s-a şi făcut. [90] Dar, pe când cetăţenii erau în toiul procesiunii şi-i aduceau laude lui Heracleides, şarpele auzind atâta zgomot, ieşi din linţoliu, speriind pe cei mai mulţi. Totuşi, mai târziu s-a dezvăluit totul şi Heracleides j apăru nu cum voia să pară, ci cum era în realitate"[15].
Am scris despre el cele ce urmează: ■
Vrut-ai pe oameni să-i faci să creadă, o Heracleide,
Mort, că ai devenit şarpe însufleţit. Plin de minciuni ai ieşit, o. înşelătorule: fiara,
Şarpe era, iară tu, fiară eşti, nu înţelept.
Şi Hipobotos[16] povesteşte aceeaşi istorie.

[91] De la Hermip aflăm că, atunci când ţara era bântuită de foamete, poporul din Heraclea ceru preotesei Pythia să le dea un sfat pentru salvare, dar Heracleides cumpără pe trimişii sacri, ca şi pe preoteasa Pythia ca să răspundă că vor scăpa de nenorocire dacă Heracleides, fiul lui Euthyphron, va fi încununat din partea lor cu o coroană de aur în timpul vieţii iar după moarte va fi cinstit ca un erou[17]. Pretinsul oracol a fost transmis, dar falsificatorii lui n-au câştigat nimic, căci îndată ce Heracleides a fost încununat în teatru a fost lovit de apoplexie, după care trimişii la oracol au fost lapidaţi, iar în acelaşi timp preoteasa Pythia, după ce s-a coborât în incinta sacră şi s-a aşezat pe trepied, a fost muşcată de unul dintre şerpi şi muri pe loc. Acestea-s lucrurile care se povestesc despre moartea lui[18].
VII [92] Aristoxenos muzicianul[19] afirmă că Heracleides a compus şi tragedii, înscriind ca autorul lor pe Thespis[20]. Chamaileon[21] se plânge că scrierea lui Heracleides despre *Probleme privitoare la Hesiod şi Homer* a fost plagiată dintr-o scriere a sa, iar epicurianul Autodoros[22] îl critică într-o polemică împotriva lucrării lui *Despre justiţie.* Se mai spune că Dionysios transfugul[23], sau, cum îi spun unii, „Spintharos'\ după ce a scris piesa *Parthenopaios,* a dat-o drept a lui Sofocle. Heracleides, încrezându-se în acest fals, se sprijini în una dintre operele sale proprii pe această piesă neautentică ca pe o mărturie din Sofocle. [93] Dionysios, aflând acest lucru, mărturisi că el o făcuse. Heracleides însă tăgădui şi nu-1 crezu. Atunci Dionysios îi atrase atenţia asupra unui acrostih care dădea numele lui Pancalos, care era iubitul lui. Heracleides tot nu crezu, spunând că acest lucru se putea datora întâmplării. La acestea Dionysios îi răspunse: „Vei mai găsi şi aceste versuri:
A. Prinsă în cursă, nicicând maimuţa bătrân' nu se lasă,
B. Până la urmă-nsă-i vii de hac dacă ştii ce-i răbdarea.
Şi încă această frază: „Heracleides nu cunoaşte literatura şi nu se ruşinează de neştiinţa lui"[24].

VIII Paisprezece persoane au purtat numele de Heracleides: primul, acesta al nostru; al doilea, un concetăţean al acestuia, autor de versuri pyrrhice[25] şi de povestiri; [94] al treilea, originar din Cyme, care a scris cinci cărţi despre *Istoria Persiei[26];* al patrulea, tot originar din Cyme, care a scris un *Tratat de retorică[21];* al cincilea, din Callatis sau Alexandria, autor al unei *Succesiuni* în şase cărţi şi al unui tratat întitulat *Lembeuticul* de unde a primit şi porecla de Lembos[28]; al şaselea, din Alexandria care a scris despre *Particularităţi persane[29];* al şaptelea, un dialectician din Bargylia, care a scris *împotriva lui Epicur[30];* al optulea, un medic din şcoala lui Hikesios[31]; al nouălea, un alt medic din Tarent, din şcoala empirică[32]; al zecelea, un poet care a scris *îndemnuri[33]:* al unsprezecelea, un sculptor din Focea[34]; al doisprezecelea, un poet plăcut de *Epigrame[35]:* al treisprezecelea, din Magnesia, care a scris *Istoria lui Mithradates[36],* al paisprezecelea, care a compus un tratat de *Astronomie[31].*
NOTE
[1] *Heraclea* (sunt vreo 28 de oraşe cu acest nume) din Pont, în partea de nord a Asiei Mici, oraş fondat pe la 550 Î.Chr. de tanagrieni; patria lui Heracleides.
[2] De Sotion ne-am ocupat în notele anterioare.
[3] Joc de cuvinte: Pompicos înseamnă „pomposul".
[4] Printr-o curiozitate, numărul cărţii la acest titlu este pus înaintea titlului, ceea ce este cu totul neobişnuit în liste de acest soi.
[5] Mai repede ne-am gândi la un dialog *Eroticul* sau *Cleinias.* Se numeau Cleinias tatăl şi fratele lui Alcibiade,

fiul lui Axiochos, intimul lui Critobul (Xenofon, *Banchetul,* 4, 12-25) şi un intim al lui Xenofon (Diogenes Laertios, II, 49) etc. După cuvintele introductive ale listei, la Diogenes Laertios toată opera lui Heracleides ar fi constat din dialoguri.
[6] Reiske introduce un *kai* după *nou* şi atunci am avea un singur titlu, *Despre raţiune şi despre suflet* şi apoi un dialog special, *Despre suflet.* Aşa traduce şi Apelt.
[7] Probabil că este vorba de simulacrele care se detaşează ca nişte pelicule goale de pe obiecte şi care produc senzaţia de văz. Teoria e democriteană şi imediat urmează o lucrare cu titlul *Contra lui Democrit* (vezi mai sus, n. 27 de la *Theofrasf).*
[8] Nu ştim cine e acest Metron, dacă e un personaj fictiv sau istoric. Există un Metron din Pydnai, fiul lui Epicharmos, citat de Arrian, *Indica,* 18, 5.
[9] *Theorematikon* înseamnă „ceea ce priveşte teoremele, propoziţiile doctrinale".
[10] *Axioma* este termenul tehnic în logica stoică pentru a desemna propoziţia-judecată.
[11] In lipsa conţinutului lucrării, *eide* e greu de tradus, cuvântul având multe sensuri: formă, idee, specie.
[12] *Hypothekai* este numele dat de cei vechi poemelor didactice ale lui Hesiod. Aici titlul e greu de tradus.
[u] Această lucrare este mai des citată. E curios că două titluri de lucrări date aici lipsesc din catalog: *Peri hedones* şi *Peri exousias.*
[14] Dacă stilul lui Heracleides era remarcabil, în schimb în conţinutul lucrărilor, atât cât se cunoaşte din puţinele fragmente rămase, el avea o înclinaţie spre fabulaţie şi fantastic, care dăunează unui context filozofic. De multe ori lucruri puse de Heracleides în gura personajelor istorice din dialogurile sale au fost luate ca spuse ale personajului însuşi şi citate ca izvor, producând astfel confuzii de idei. Lui Heracleides ca scriitor de dialoguri îi era permis să inventeze vorbe ca spuse de personajele sale, însă pentru istorici nu era permis ca aceste vorbe să fie luate ca realmente pronunţate şi ideile din ele ca afirmate de personajul respectiv.
[15] Toată povestea aceasta, care sună a anecdotă, fie că e adevărată, fie că e inventată în jurul persoanei lui Heracleides, dovedeşte un caracter fantastic, şarlatanesc al filozolului nostru pitagorician, adept al lui Platon şi apoi discipol al lui Aristotel, a cărui figură este înconjurată de trăsături neverosimile şi de mister.
[16] *Hippobotos,* istoric al filozofiei, care a scris *Despre sectele filozofice.* '' Altă poveste mistică-şarlatanească despre Heracleides.
[18] Iată deci două anecdote despre moartea lui Heracleides, care fac suspect de mistificări şi pe personajul care e obiectul lor.
[19] *Aristoxenos,* muzician, filozof şi biograf, discipol al lui Aristotel; a făcut obiectul unor note anterioare.
[20] *Thespis.* primul autor de tragedii din Atena, creatorul genului care a introdus pe primul actor, opunându-1 corului, creând astfel o acţiune tragică cu un actor şi corul ca personaje. Ar fi reprezentat prima tragedie prin 534 î.Chr.
[21] *Chamaileon,* filozof peripatetician, tot din Heraclea din Pont; a scris lucrări de istorie literară despre Homer, Hesiod, despre vechii lirici, despre Thespis şi Eshil, despre comedia veche, precum şi opere filozofice, între care un *Protreptikos.* Datele biografice pe care le dă au caracter anecdotic, ca acelea pe care le avem despre Heracleides.
[22] *Autodoros,* filozof epicurian; nu e cunoscut din altă parte.
[23] *Dionysios* Transfugul, pe care Diogenes Laertios îl citează de mai multe ori şi îi scrie o scurtă *Viaţă* (în cartea a Vll-a, cap. IV, § 166-167).

[24] *Pancalos,* prietenul lui Dionysios transfugul; nu e cunoscut din altă parte. Toată anecdota redată aici arată iarăşi caracterul mistic-şarlatanesc al legendelor ţesute în jurul persoanei lui Heracleides.
[2?] *Pyrrhiche* este un dans cu arma, numit după inventatorul lui (Athenaios, XIV, 630); este un dans acompaniat şi de cântece în versuri. Acest Heracleides, tot din Heraclea, compozitor de versuri pyrrhice, nu ne e cunoscut din altă parte. -
-[6] Istoricul din Cyme este citat şi de alţi autori, ca Plutarh, Athenaios etc.
[27] *Heracleides,* retorician, tot din Cyme; nu e cunoscut din altă parte.
[28] *Heracleides,* poreclit *Lembos* (a cărui patrie este dată când Callatis sau Alexandria, ca aici la Diogenes Laertios, când Oxyrhynchos în Egipt) - important biograf, mai ales al filozofilor, despre care am vorbit în note anterioare.
[29] *Heracleides din Alexandria,* istoric, citat numai aici.
[30] *Heracleides din Bargylia* (oraş în Caria), citat numai aici.
[31] *Heracleides,* medic, cunoscut numai din acest text. El e elevul lui *Hikesios,* adept al lui Erasistratos, medicul fondator de şcoală (Athenaios, III, p. 87 *b).* Hikesios mai e citat la Strabo şi la Pliniu.
[32] *Heracleides,* medic din şcoala empiristă, originar din Tarent, citat şi la Athenaios II, p. 53 c şi urm.
[33] *Heracleides,* poetul de *îndemnuri,* necunoscut de altminteri.
[34] *Heracleides,* sculptorul din Focea, citat numai aici.
[35] *Heracleides,* poet de epigrame din Sinope (?) (vezi *Anthologia Palatină,* cartea a Vil-a).
[36] *Heracleides,* istoric din Magnesia; cunoscut numai din acest pasaj.
[3'] *Heracleides,* astronom; necunoscut din altă parte. - Despre doxografia lui Heracleides din Pont nu ni se relatează nimic.

Cartea a Vi-a

CAPITOLUL I
ANTISTENE

(aproximativ 444-368 î.Chr.)

I [1] Antistene, fiul lui Antisthenes din Atena, se spunea că nu era de origine pur ateniană. Iar unuia care-i reproşa acest lucru, el îi spuse: „Şi mama zeilor era o frigiană", căci se bănuia că mama lui era tracă[1]. Aceasta a dat prilej lui Socrate să remarce că, dacă amândoi părinţii lui ar fi fost atenieni, n-ar fi ieşit aşa de viteaz cum s-a arătat în lupta de la Tanagra[2]. El însuşi dispreţuia îngâmfarea atenienilor, întemeiată pe faptul ca erau băştinaşi, spunând că pentru aceasta nu erau mai nobili decât melcii sau lăcustele.

II La început a fost discipolul lui Gorgias, retorul, ceea ce explică stilul retoric pe care 1-a introdus în dialogurile sale mai ales în lucrările *Adevărul* şi *îndemnuri*[3]. [2] După spusele lui Hermip, el şi-a propus să mustre şi totodată să laude pe atenieni, tebani şi lacedemonieni la întrunirea publică de la jocurile istmice[4], dar, văzând mulţimile care soseau din aceste cetăţi, s-a scuzat şi n-a mai vorbit.

Mai târziu, a intrat în legătură cu Socrate şi a tras aşa de mult folos din învăţătura acestuia, încât sfătuia chiar pe propriii lui discipoli ca, împreună cu el, să devină elevii lui Socrate[5]. Locuia la Pireu[6] şi făcea în fiecare zi 40 de stadii[7] pe jos până la Atena ca să-1 audă pe Socrate, de la care a învăţat perseverenţa şi, însuşindu-şi lipsa de patimi a acestuia[8], fonda felul de comportare al şcolii cinice[9] în viafă.

III El căuta să arate cazna ca un lucru bun, dând ca exemplu pe marele Heracle şi pe Cyrus, prezentând un model din lumea greacă şi altul din aceea a barbarilor.

IV [3] A fost cel dintâi care a definit judecata logică[10], spunând: „Judecata este ceea ce arată ce a fost sau ce este un lucru"[11]. Obişnuia să spună mereu: „Aş prefera să fiu mai curând nebun decât supus plăcerilor"[12] şi „Ar trebui să ne unim cu acele femei care ne sunt recunoscătoare'*. întrebat de un tânăr din Pont. care se pregătea să-i urmeze lecţiile, ce trebuie să aducă, îi răspunse: „Vino cu o foaie nouă, o pană nouă şi o tăbliţă nouă"', făcând aluzie totodată la „mintea" pe care s-o aducă[13].

Altădată spuse unuia care-1 întreba cu ce fel de femeie trebuie să se căsătorească: „Dacă-i frumoasă, o vei avea în comun cu alţii, iar dacă-i urâtă, îţi va fi o pedeapsă căsătoria cu ea"[14]. Aflând odată că Platon îl vorbeşte de rău, făcu această remarcă: „Este un privilegiu al regilor de a face bine şi apoi a fi vorbiţi de rău"[15].

[4] Pe când se iniţia în misterele orfice, preotul declară că cei iniţiaţi se vor bucura în Hades de mari bunuri'[6]. „De ce atunci nu te grăbeşti să mori ?" îi spuse el. Odată, fiind criticat că nu amândoi părinţii i-au fost oameni născuţi liberi, el răspunse: „Nici luptători n-au fost amândoi şi totuşi eu sunt un luptător". Fiind întrebat de ce are aşa de puţini discipoli: „Din pricină că am o nuia de argint cu care îi alung". Punându-i-se întrebarea de ce îşi ceartă cu atâta asprime discipolii, el răspunse: „Tot aşa se poartă şi medicii cu bolnavii lor", într-o zi, văzând un bărbat dat în judecată pentru adulter, exclamă: „Nenorocitule, de ce pericol puteai să scapi cu preţul unui obol". Aflăm din *învăţăturile* lui Hecaton[17] că avea obiceiul să spună că-i mai bine să dai peste corbi decât peste linguşitori[18], fiindcă cei dintâi te mănâncă după ce ai murit, iar ceilalţi te mănâncă de viu.

[5] La întrebarea care e cea mai mare fericire pentru om, răspunse: „Să mori când eşti fericit". Un prieten i se plângea că-şi pierduse însemnările: „Trebuia să le fi notat în cap - îi spuse, - iar nu

pe hârtie". Aşa cum fierul este mâncat de rugină, spunea el, aşa sunt roşi invidioşii de propriul lor caracter. Cei care ar vrea să devină nemuritori, declară el, trebuie să trăiască cu pietate şi dreptate. Mai spunea că statele pier atunci când nu pot deosebi oamenii buni de cei răi. Odată, fiind lăudat de nişte ticăloşi, spuse: „Tare mi-e teamă că am făcut ceva rău".

[6] Despre fraţii care trăiesc în bună armonie spunea că-s mai tari în convieţuirea lor decât orice fortăreaţă. Echipamentul potrivit pentru o călătorie pe mare, găsea el, este acela care poate pluti cu tine pe apă în caz de naufragiu. într-o zi, fiind mustrat că stă în tovărăşia unor oameni răi, dădu acest răspuns: „Şi medicii stau cu bolnavii şi nu capătă friguri". „Este de neînţeles - spunea el - că scoatem neghina din grâu şi pe cei incapabili din război, dar nu eliminăm pe cei răi din conducerea statului". întrebat ce folos a avut el din filozofie, dădu următorul răspuns: „Putinţa de a mă frecventa pe mine însumi".

Cineva, la băutură, îi ceru să cânte un cântec, iar el răspunse: „Atunci tu să-mi cânţi din fluier". Când Diogene îi ceru o tunică, el îl îndemnă să-şi îndoaie mantaua[19].
[7] La întrebarea care-i cea mai necesară dintre învăţături: ..Aceea prin care evităm de a ne dezvăţa"'. răspunse el. Dădea sfatul ca oamenii să îndure bârfeala cu mai mult curaj decât dacă ar fi loviţi cu pietre. El obişnuia să-şi bată joc de Platon, fiindcă acesta era îngâmfat. Astfel, văzând într-o procesiune un cal aprig, se întoarse către Platon şi-i spuse: ..Tot aşa te făleşti şi tu, cal de paradă ce eşti", din pricină că Platon mereu lăuda calul ca animal. Altădată, ducându-se să-1 vadă pe când era bolnav şi văzând vasul în care Platon vomitase, făcu această observaţie: „Fierea ţi-o văd, dar nu şi trufia".
[8] El sfătuia pe atenieni să decidă prin vot că măgarii sunt cai[20]; şi cum ei socoteau că-i o nebunie, el îi lămuri: „Totuşi aţi făcut generali oameni fără nici o pregătire, numai printr-un simplu vot". Către cineva care îi spuse: „Mulţi sunt care te laudă", el replică: „Dar ce rău am făcut!". Odată el îşi întoarse haina, pe partea ruptă, numai ca să se vadă. Socrate, văzând aceasta, îi spuse: „îţi văd trufia prin

găurile de la haină"[21]. Phanias, în lucrarea sa *Despre socratici[22],* ne spune că cineva 1-a întrebat ce trebuie să facă pentru a fi bun şi nobil, iar el i-a răspuns: „Să înveţi de la cei ce le cunosc ca să eviţi viciile pe care le ai". Altuia care lăuda luxul îi spuse: „De ar trăi în lux fiii duşmanilor tăi".
[9] Unui tânăr care lua poze afectate ca un model în faţa unui sculptor îi puse această întrebare: ,.Spune-mi, dacă bronzul ar căpăta glas, cu ce crezi că s-ar făli mai mult ?". „Cu frumuseţea lui"' -răspunse celălalt. - „Atunci - continuă el - cum de nu te ruşinezi să faci acelaşi lucru ca un lucru neînsufleţit ?". Pe un tânăr din Pont care-i făgăduia că va avea grijă de dânsul de îndată ce-i va sosi corabia cu încărcătura de peşte sărat, îl duse la o vânzătoare de făină, luă un sac gol pe care-1 umplu şi, când se pregătea să plece, iar femeia îi ceru banii, spuse: „Tânărul acesta te va plăti când îi va sosi transportul de peşte sărat".
Antistene a fost acela care a provocat exilul lui Anytos şi executarea lui Meletos[23]. **[10]** Se spune că, întâlnindu-se cu nişte tineri din Pont pe care faima lui Socrate îi atrăsese la Atena, el îi duse la Anytos, spunând că acesta, în felul lui de a fi, e mai înţelept decât Socrate. în urma acestora, cei din jur, indignaţi, l-au izgonit din cetate pe Anytos. Dacă vedea undeva o femeie acoperită cu podoabe, alerga la ea acasă şi-i spunea soţului să aducă calul şi armele; iar dacă le avea, îi îngăduia luxul, căci avea cu ce să se apere; dar, dacă nu le avea, îi spunea soţului să-i smulgă podoabele.
V Iată care erau părerile lui favorite[24]. El arăta că virtutea putea fi învăţată; că aceiaşi oameni sunt nobili din naştere şi virtuoşi; **[11]** în fine, că virtutea-i îndestulătoare ca să asigure fericirea, neavând nevoie de altceva decât de tăria lui Socrate; că virtutea constă în fapte şi nu are nevoie nici de vorbă multă nici de învăţătură. înţeleptul este îndestulat de la sine, fiindcă toate bunurile altora sunt ale lui. Lipsa de renume este un lucru bun şi asemănător cu cazna. înţeleptul, în actele lui publice, nu se călăuzeşte de legile stabilite, ci de legea virtuţii; el se va căsători ca să facă copii, împreunându-se cu femei

bine făcute, iar dragostea nu o va dispreţui, căci numai înţeleptul ştie ce este demn de iubit[25].
[12] Diocles[26] notează şi următoarele din cugetările lui: „Nimic nu-i străin sau neexplicabil pentru omul înţelept. Omul bun merită să fie iubit. Oamenii de valoare sunt prieteni. întovărăşeşte-te cu oamenii care se dovedesc curajoşi şi totodată drepţi. Virtutea este o armă care nu-ţi poate fi luată. E mai bine să lupţi cu o mână de oameni buni împotriva tuturor celor răi decât cu mulţimile de oameni răi împotriva câtorva oameni buni. Fii atent la ceea ce spun duşmanii, căci, ei, cei dântâi, îţi descoperă greşelile. Preţuieşte pe un om drept mai mult decât pe o rudă. Virtutea este aceeaşi pentru femeie şi pentru bărbat[27]. Faptele bune sunt frumoase, iar faptele rele sunt urâte. Socoteşte tot ce e rău ca străin de tine. **[13]** înţelepciunea este cea mai sigură fortăreaţă, care nu se năruie niciodată, nici nu poate fi luată prin trădare. Trebuie să ridicăm ziduri de apărare în propriile noastre raţionamente de nezdruncinat".
VI Obişnuia să vorbească în gimnaziul din Cynosarges[28], la o mică distanţă de porţile

oraşului, iar unii cred că de aici îşi trage numele şcoala cinică. Chiar şi Antistene era supranumit Câine veritabil[29].
VII Diocles ne spune că el cel dintâi şi-a îndoit mantaua[30], mulţumindu-se cu această singură îmbrăcăminte şi şi-a luat toiagul şi desaga. Neanthes[31], la fel, afirmă că, cel dintâi, el şi-a îndoit mantaua. Totuşi, şi Sosicrate, în cartea a treia a lucrării *Succesiunea filozofilor*[32], spune că acest lucru 1-a făcut prima oară Diodoros din Aspendos[33], care şi-a lăsat să crească şi barba şi a folosit toiagul şi desaga.
VIII **[14]** Dintre toţi socraticii[34], numai Antistene este lăudat de Theopomp[35], care spune că era capabil, prin vocea lui armonioasă, să câştige pe cine dorea. Acest lucru se vede limpede din scrierile lui şi din *Banchetul* lui Xenofon[35]. Se pare că cea mai bărbătească parte a şcolii stoice se trage de la el. De aceea Athenaios, poetul de epigrame[37], a scris aceste versuri despre scrierile lui:

Voi, ce-aţi sorbit cu nesaţiu povaţa stoicismului toată,
O, precept minunat scris pe sacra tăbliţă ! Unic liman fericirii virtutea-i, ce pavăzâ-n suflet
Vieţii umane îi stă, celei statale la fel. Alţii îşi iau fără cumpăt drept ţel desfătările cărnii. Singură una le-a ales doar din fiicele Amintirii[38].
[15] Antistene a fost iniţiatorul apatiei[39] lui Diogene, a înfrânării[40] lui Crates şi a tăriei sufleteşti[41] a lui Zenon, punând bazele concepţiei despre viaţa în stat. Xenofon îl numeşte omul cel mai plăcut în conversaţie şi cel mai temperat în orice alt lucru[42].
IX Scrierile lui sunt păstrate în zece volume[43]. Primul volum cuprinde:
Despre stil, sau *Despre felurile de vorbire;*
Ajax, sau *Discursul lui Ajax;*
Odiseu, sau *Despre Odiseu;*
Apărarea lui Oreste, sau *Despre scriitorii de discursuri judiciare*[44]*;*
Isografie[45] sau *Lysias şi Isocrate; Contra discursului „Fără martori" al lui Isocrate*[46]*.*
Volumul al doilea cuprinde:
Despre natura animalelor;
Despre procrearea copiilor sau *Despre căsătorie,* o scrier despre dragoste;
Despre sofişti, o scriere asupra caracterului natural[47]; [16] *Despre dreptate şi curaj,* o scriere de îndemn, cărţii 1,2,3;
Despre Theognis[48]*,* formând cărţile 4 şi 5. în volumul al treilea se află tratatele: *Despre bine; Despre curaj;*
Despre lege sau *Despre forma de guvernământ; Despre lege* sau *Despre bunătate şi dreptate;*

Despre libertate şi sclavie:
Despre încredere;
Despre tutor sau *Despre supunere;*
Despre victorie, o scriere cu subiect despre economie, în volumul al patrulea sunt cuprinse:
Cyrus|
Heracle cel mare sau *Despre forţa.* Volumul al cincilea conţine:
Cyrus sau *Despre regalitate; Aspasia.*
Volumul al şaselea cuprinde: *Adevărul;*
Despre discuţie, o scriere privind contrazicerea; *Sathon*[49] sau *Despre contrazicere,* cărţile 1, 2, 3. *Despre convorbire.*

[17] Volumul al şaptelea cuprinde următoarele: *Despre educaţie* sau *Despre denumiri,* cărţile 1, 2, 3, 4, 5; *Despre folosirea numelor,* o scriere de controversă: *Despre întrebare şi răspuns: Despre părere şi despre ştiinţă,* cărţile 1, 2, 3, 4; *Despre moarte; Despre viaţă şi moarte; Despre cele din Infern; Despre natură,* cărţile 1.2; *O problemă* cu *privire la natură,* 2 cărţi; *Păreri* sau *Contrazicătorul; Probleme cu privire la învăţătură.* în volumul al optulea se găsesc: *Despre muzică; Despre comentatori; Despre Homer;*

Despre injustiţie şi impietate; Despre Calchas[50]; Despre cercetător; Despre plăcere. Volumul al nouălea cuprinde: *Despre Odiseea; Despre toiag[51]: Atena* sau *Despre Telemah[52]: Despre Elena şi Penelope[53]; Despre Proteus[54]; Ciclopul* sau *Despre Ulise[55];* [18] *Despre folosirea vinului,* sau *Despre beţie,* sau *Despre Ciclop[55]:*
Despre Circe^[6];
Despre Amphiaraos[51]:
Despre Ulise, Penelope şi căinele[59]. Tratatele din volumul al zecelea sunt:
Heracle sau *Midas;*
Heracle sau *Despre înţelepciune sau forţă;*
Cyrus sau *Despre cel iubit;*
Cyrus sau *Despre cercetători;*
Menexenos sau *Despre domnie;*
Alcibiade;
Archelaos[59] sau *Despre regalitate.*
Acestea sunt deci lucrările pe care le-a compus Antistene[60].
Timon, criticându-1 pentru că a scris aşa de mult, îl numeşte „flecar în toate celea"[61]. X A murit de boală tocmai când Diogene, care intrase la el, îl întreba: „Ai nevoie de un prieten ?" Altădată, tot Diogene, veni la el, având un pumnal şi când Antistene începu să se vaite: „Cine mă va scăpa de aceste chinuri ?", el îi răspunse: „Acest" arătându-ipumnalul". „Am spus", zise atunci celălalt, „de chinuri, *

de **viaţă".** [19] Se pare că a arătat oarecare slăbiciune în suportarea bolii din cauza dragostei de viaţă.
Iată versurile scrise de noi despre el:
încă din faşă-ai trăit ca orişice câine, Antistene,
Hulpav din inimi muşcând, nu cu dinţi, ci prin grai.
Totuşi de boală pierit-ai. Va spune vericine: Şi dacă ? Drum-ai spre Hades deschis, ghidul oricare ţi-ar fi.
XI Au mai fost alţi trei bărbaţi numiţi Antistenes: unul, un adept al lui Heraclit; altul originar din Efes şi al treilea un istoric din Rhodos[62].
Şi, deoarece am înşirat discipolii lui Aristip şi ai lui Fedon, vom adăuga acum o prezentare a cinicilor şi stoicilor[64] care purced de la Antistene. Iată-i în ordinea care urmează:
NOTE
[1] Zeiţa *Cybele,* „mama zeilor"', cum era numită de greci şi de romani, era de origine frigiană şi a jucat mare rol în religia greacă din epoca sincretismului elenistic. Frigienii erau înrudiţi cu tracii. Ei au venit şi s-au aşezat în teritoriul lor, din Asia Mică, trecând Bosforul, venind din Tracia, cam în secolul al XIH-lea î.Chr. Ei au distrus Imperiul hittit, care dispare din istorie pe la 1200 î.Chr. In schimb, marele şi puternicul Imperiu frigian, care cuprinsese aproape întreaga Asie Mică, a fost distrus de invazia cimerienilor în secolul al VlII-lea î.Chr.
[2] Tracii erau vestiţi în antichitate prin bravura lor (cf. Diogenes Laertios, II, 31).
[3] Vezi lista scrierilor lui Antistene la Diogenes Laertios, VI, 16.
[4] *Jocurile istmice,* concursuri atletice care se ţineau în onoarea lui Poseidon din trei în trei ani la Istmul de Corint.
[5] *Antistene* a fost unul dintre cei mai de seamă şi mai credincioşi discipoli ai lui Socrate. El dezvoltă aspectul de sobrietate şi călire din figura aşa de multilaterală a lui Socrate, pe când Aristip dezvoltă din caracterul maestrului, aspectul de desfătare reţinută, stăpânită, astfel încât, cu toată opoziţia dintre ei, atât Antistene cinicul, cât şi Aristip hedonistul se pot numi discipoli autentici ai lui Socrate.
[6] *Pireu,* portul Atenei, care se află la 40 de stadii de metropolă.
[7] *Stadion,* măsură de lungime de circa 180-190 m, variind după fiecare cetate. Deci distanţa între Atena şi Pireu era de 7-8 km.

[8] *T6 karterikon,* „tăria în stăpânirea de sine" şi *to apathes* „lipsa de patimi'' sunt termeni tehnici, intraţi ulterior în filozofie.
[9] Acesta este sensul cuvântului *kymsmos* „Jelui de comportare a filozofului cinic", „viaţa cinică", „şcoala filozofică cinică".
[10] Aici credem că cuvântul *logos,* cu aşa de multe sensuri în limba greacă, înseamnă „judecată logică".
[11] Deci judecata logică în concepţia lui Antistene constă în atribuirea unui predicat („ce a fost sau este") unui lucru.
[n] Filozoful cinic este un adversar al plăcerilor care moleşesc sufletul şi îl fac sclavul unor lucruri dătătoare de plăcere, exterioare lui.
[13] Joc de cuvinte: *kainou* înseamnă „nou", iar despărţit, *kai nou,* înseamnă „şi minte".
[14] Deci, după părerea sa, femeia va fi sau frumoasă şi necredincioasă, sau urâtă şi, ca urmare, neplăcută.
[15] Vezi şi Marcus Aurelius, VII, 36. Despre adversitatea lui Aristene faţă de Platon se vorbeşte mereu la Diogenes Laertios. Cinicii respingeau lumea platonică a ideilor, recunoscând numai existenţa individualului, iar etica lor era îndreptată împotriva „ideii" de bine a lui Platon, recunoscând doar binele individual.
[16] Aceasta era ideea de bază a tuturor iniţierilor la misterii, idee care constituia, în condiţiile de apăsare socială şi ignoranţă, o atracţie a acestora: iniţiatul în misteriile respective beneficiază de o soartă aleasă pe lumea cealaltă.
[17] *Hecaton din Rhodos,* filozof, discipol al lui Panaitios din Rhodos. A scris multe opere, pierdute pentru noi: *Despre virtuţi, Despre îndatoriri. Despre bunuri, Despre scopuri, Despre patimi, învăţături.* Acestea din urmă sunt culegeri de sentenţe şi reflexii edificatoare cu caracter de învăţătură folositoare pentru viaţă.
[18] Joc e cuvinte: *korakas* „corbi" şi *kolakas* „linguşituri" (la acuzativ plural).
" îndoindu-şi mantaua în două şi purtând-o astfel, ea îi ţine filozofului cinic loc de tunică şi de manta. Acest lucru dovedeşte în acelaşi timp sărăcia şi puţinul cu care se mulţumeşte cinicul.
[20] Şi Socrate, cunoscut pentru simpatia sa faţă de aristocraţie, insista asupra modului în care îşi aleg atenienii, în cadrul regimului democratic sclavagist, generalii şi conducătorii statului, fără a ţine seama de „capacitatea" oamenilor aleşi.
[21] In ostentaţia cu care filozofii cinici îşi prezentau sărăcia şi lipsa de pretenţii în viaţă era şi o mare doză de îngâmfare şi trufie, pe lângă protestul manifestat faţă de nedreptele orânduieli sclavagiste (vezi şi mai sus, n. 19).
[22] *Phanias,* peripatetician, discipol al lui Aristotel. Socraticii erau discipoli ai lui Socrate care au fondat şcoli filozofice. Printre ei se numără: Antistene, fondatorul şcolii cinice de filozofie, Aristip, fondatorul şcolii cirenaice, numită şi hedonistă, Eucleides, fondatorul şcolii megarice, Fedon, fondatorul şcolii din Elis, Menedem, urmaşul lui Phaidon, care a mutat şcoala la Eretria. Xenofon, Aischines, Criton, Simon sunt elevii lui Socrate, care n-au fondat şcoli. Platon a fondat Academia şi a fost cel mai de seamă discipol al lui Socrate.
-[!] *Anytos* şi *Meletos* sunt doi dintre acuzatorii lui Socrate care au obţinut condamnarea lui la moarte.
[24] Urmează o doxografie scurtă şi nu prea reuşită cu privire la Antistene şi la filozofia lui.
~ Aici se termină doxografia.
[25] *Diocles din Magnesia,* cu a sa *Succesiune a filozofilor.*
[27] La vechii greci, virtutea, *arete,* vrednicia erau diferite pentru fiecare soi de fiinţă: ba chiar şi animalele şi obiectele neînsufleţite aveau *arete.* Acest lucru se vede deja la Homer. Una e vrednicia bărbatului, alta a femeii. La Aristotel se vorbeşte de *arete* a unei case. Vezi toată discuţia la Platon, *Menon,* p. 71 *d-79 e.* La Socrate, Platon, Antistene şi filozofii care au urmat după ei, virtutea fiinţei umane este unică, şi cine are o vrednicie le are pe toate. în greceşte, *arete* înseamnă capacitatea unei fiinţe sau a unui lucru de a-şi îndeplini bine funcţia sa esenţială. Pentru o casă, *arete* este capacitatea ei de a feri de căldură şi de frig pe oamenii care o locuiesc, oferindu-le adăpost sigur.
[28] *Cynosarges,* un loc public la Atena la poalele dealului Lycabettos, unde se afla un templu al lui Heracle şi un gimnaziu pentru exerciţii fizice. Aici îşi alesese locul pentru prelegerile sale Antistene. Cynosarges înseamnă câine alb sau gras.
[29] „Câine-adevărat", *(haplokyon)* scrie în manuscrise. Reiske propune lectura *autokyon.*
[30] Vezi mai sus, n. 19.
[31] *Neanthes din Cyzic,* istoric şi retor, elev al lui Philiscos (secolul al III-lea î.Chr). [n] *Sosicrate din Rhodos* (secolul I î.Chr.).
[33] *Diodoros din Aspendos,* probabil filozoful pitagorician citat de Iamblichos în *Vita Pythag., §* 266, de Hermip şi Sosicrates la Athenaios, IV, p. 163 *d, e, f.*
[34] Vezi mai sus, n. 22.
[35] *Theopompos din Chios,* istoric de seamă din secolul al IV-lea î.Chr. A scris *Hellenicele* în 12 cărţi şi *Philippicele* în 58 de cărţi, opere pierdute astăzi şi din care ni s-au păstrat numai fragmente.
[36] In *Banchetul* lui Xenofon, Antistene este unul dintre personajele cele mai importante care iau parte la conversaţiile care au loc.
[37] *Athenaios,* poet de epigrame; este cunoscut numai de aici (vezi şi *Anthologia Pal,* apendice 2).
[8] *Fiicele Amintirii* sunt Muzele, şi dintre ele aici este vorba de *Erato,* a şasea muză a poeziei şi iubirii.
[39] *Apătheia* devenit termen filozofic în toate şcolile postaristotelice (scepticism, epicurism, stoicism), înseamnă „insensibilitate la suferinţe".
filozofic.
Enkrăteia, tărie şi dominare de sine, continenţă, de asemenea termen tehnic

[41] *Karteria.* ,.tărie sufletească". Mai departe Reiske citeşte *politeia* în loc de *polei.* în orice caz, textul nu spune că Antistene a pus bazele teoriei statului, cum traduce O. Apelt, ci vrea să spună că Antistene a pus bazele modului cum individul trebuie să se comporte în viaţa într-un stat.
[42] Nu ştim în ce pasaj a spus acest lucru Xenofon.
[42] Este interesantă de reţinut această împărţire a scrierilor lui Antistene în 10 tomuri *(tomoi),* termen care nu se întâlneşte în altă parte în lista operelor vreunui alt autor. Aceasta nu împiedică de a cuprinde lucrări în mai multe cărţi (rulouri) în cadrul acestei împărţiri, în *tomoi.*
[44] Este vorba de aşa-numiţii logografi, oratori care scriu discursuri spre a fi rostite de clienţii lor în afaceri judiciare, cum au fost Lysias, Isaios şi alţi oratori. Şi Demostene a scris, între altele, discursuri judiciare. Aici însă, în lucrarea lui Antistene, se discută scriitorii de discursuri judiciare în legătură cu apărarea lui Orestes.
[45] *Isographe* nu e oare scris greşit pentru *hokrates* ? *Isographe* nu are un sens cunoscut din altă parte.
[46] Nu avem un discurs *Amartyros* între cele păstrate de la Isocrate.
[47] *Physiognomonikoa* este greu de tradus: „care priveşte determinarea caracterului natural". *Physiognomonica* se ocupă cu determinarea caracterului omului după trăsăturile feţei şi după particularităţile corpului. Acest lucru se poate aplica şi la animale. Ne-a rămas un tratat cu acest nume, apocrif, păstrat sub numele lui Aristotel în Corpws-ul operelor acestuia.
[48] *Theognis,* desigur marele poet de elegii cu caracter gnomic, originar din Megara, din a doua jumătate a secolului al Vl-lea Î.Chr.
[49] Nume propriu derivat de la cuvântul *săthe.* care înseamnă organul viril.
[50] *Calchas,* vestitul proroc, cunoscut din *Iliada,* cântul I.
[51] Poate fi vorba despre bagheta magică a lui Hermes, caduceul, sau poate mai curând, de bagheta zeiţei Circe, cu care aceasta transforma pe oameni în porci.
[52] Desigur era vorba în această lucrare de Athena, zeiţa care a luat forma lui Mentor şi care conduce şi protejează pe Telemah în *Telemahia,* partea iniţială a *Odiseei.*
[33] Probabil se prezenta antiteza dintre femeia vicioasă, desfrânata Elena şi femeia credincioasă, Penelopa.
[54] *Proteus* apare în *Odiseea,* cântul IV.
[55] Privitor la *Odiseea,* cântul IX.
[56] Vezi *Odiseea,* cântul X.
[57] Vezi *Odiseea,* cântul XV, 244 şi urm. (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, p. 310, v. 322).
[58] Despre câinele *Argos,* vezi *Odiseea,* cântul XVII, 300 şi urm. (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, p. 348, v. 388).
[59] Probabil regele *Archelaos* al Macedoniei, protector al poeţilor, la curtea căruia şi-a trăit ultimii ani şi a murit Euripide.
[60] Aceasta este formula de închidere a listei scrierilor lui Antistene, aşa cum obişnuieşte Diogenes Laertios.
[61] Vezi H. Diels, *PPhFîragm.* nr. 37.
[62] Primii doi, *Antisthenes Heracliticul* şi *Antisthenes din Efes* sunt necunoscuţi din altă parte, dacă nu vor fi unul şi acelaşi personaj. Cu Antistene, filozoful cinic, dacă se numără şi el, după cum e firesc, în cazul în care lista provine din *Omonimii* lui Demetrios din Magnesia, se completează numărul de trei dat la început. Despre *Antisthenes.* istoricul din Rhodos, avem informaţii şi la alţi autori: Plutarh, *De fluviis,* 22, 3; *Schol. la Apollonios din Rhodos,* II, 569, Polybios, XVI, 14.
■ Cinicii urmează mai departe în cartea a Vi-a a lui Diogenes Laertios, *stoicii* în cartea a Vil-a. Stoicii sunt consideraţi ca fiind continuatori ai cinicilor. într-adevăr, morala şi atitudinea stoică este o continuare a celei cinice.

CAPITOLUL al II-lea DIOGENE

I [20] Diogene, fiul zarafului Hikesios, era originar din Sinope. Diocles[1] povesteşte că a trebuit să se exileze din patrie din pricină că tatăl său, căruia i se încredinţase o zarafie a statului, a falsificat monede. Eubulide[2] însă, în cartea sa *Despre Diogene,* spune că însuşi Diogene a făptuit acest lucru şi a fost silit să părăsească ţara împreună cu tatăl său. Ba mai mult, chiar Diogene mărturiseşte despre sine, în scrierea sa *Pordalos*[3]*,* că a falsificat banii. Unii spun că, fiind numit să supravegheze lucrătorii, a fost convins de aceştia şi s-a dus la Delfi sau la Delos, în locul de naştere al lui Apollo, să-1 întrebe pe acesta dacă trebuia să facă ceea ce i se cerea. După ce zeul i-a dat îngăduinţă să

schimbe ordinea statală, neînţelegând ce înseamnă aceasta, a falsificat moneda statului[4]; fiind descoperit, unii spun că a fost exilat, iar alţii că a părăsit de bunăvoie cetatea, temându-se de urmări. [21] O altă versiune este că el a luat moneda pe care a falsificat-o de la tatăl său, în urma cărui lucru tatăl a fost închis şi a murit, în timp ce fiul a fugit, s-a dus la Delfi, unde a întrebat nu dacă să falsifice banii, ci anume ce trebuie să facă ca să-şi câştige un nume mare şi că atunci
a primit oracolul[5].
II Ajuns la Atena, se întâlni cu Antistene, care-1 respinse din cauză că, de felul lui, Antistene nu întâmpina niciodată elevii cu vorbe bune, dar Diogene îşi cuceri locul de discipol cu de-a sila. Odată, chiar Antistene 1-a ameninţat cu băţul, dar discipolul şi-a oferit capul, spunând aceste cuvinte: „Loveşte, fiindcă nu vei găsi un lemn destul de tare care să mă îndepărteze de tine cât timp te aud vorbind".
Din acel moment a devenit elevul lui şi, cum era un exilat fără patrie, se apucă să ducă o viaţa simplă.
III [22] Theofrast, în scrierea sa *Megaricul*[6]*,* spune că, văzând un şoarece cum alerga fără să caute un loc de culcuş, fără să ţină seama de întuneric şi fără să dorească din lucrurile socotite ca desfătătoare, Diogene descoperi o ieşire din împrejurările grele în care se afla. Unii spun că el, cel dintâi, şi-a îndoit mantaua, din pricină că era silit să doarmă în ea, că a purtat desaga pentni a-şi ţine hrana, că folosea orice loc pentru orice scop, pentru mâncat, dormit şi conversaţie. Odată ar fi spus, arătând porticul lui Zeus şi sala de procesiuni[7], că atenienii i-au pus la dispoziţie locuri unde să trăiască. [23] S-a sprijinit pe un toiag numai când a căzut bolnav, dar după aceea îl purta oriunde, e drept nu în cetate, ci când mergea la drum, având şi desaga, după cum spune Olympiodoros, care a fost un prepus al atenienilor[8], oratorul Polyeuctos[9] şi Lysanias, fiul lui Aischrion[10].
Scrisese cuiva să-i facă rost de o căsuţă şi, cum acesta întârzia, Diogene şi-a luat ca locuinţă un butoi în Metroon[11], aşa cum explică el însuşi în scrisorile sale. Vara se tăvălea pe nisipul fierbinte, iar iarna îmbrăţişa statuile acoperite cu zăpadă, folosind orice împrejurare pentru a se căli.
[24] Se pricepea foarte bine să ia de sus pe ceilalţi. Numea şcoala lui Eucleides o şcoală de fiere; lecţiile lui Platon pierdere de timp[12], concursurile de la sărbătorile Dionysiilor[13] mari demonstraţii pentru nebuni, iar pe demagogi, servitorii mulţimii. Mai spune că, atunci când vedea pe cârmaci, pe medici, pe filozofi la ocupaţiile lor. socotea că omul este cel mai inteligent dintre animale; dar iarăşi, când vedea pe tâlcuitorii de vise, pe prezicători şi pe cei ce îi ascultă sau pe aceia care se umflă din cauza faimei sau bogăţiei lor, socotea că nu există animal mai de nimic decât omul. Spunea necontenit că pentru pregătirea în viaţă avem nevoie sau de raţiune sau de ştreang.
[25] într-o zi, la un ospăţ bogat, băgă de seamă că Platon mânca măsline. „Cum se face - îi spuse - că tu, filozoful care te-ai dus în Sicilia de dragul acestor mâncăruri, nu te desfeţi cu ele acum când le

ai în faţă ?" „Ba de loc, pe toţi zeii, Diogene - răspunse Platon -, şi acolo, de cele mai multe ori, trăiam din măsline şi alte lucruri la fel". „Atunci de ce - îi spuse Diogene - a fost nevoie să te duci la Siracuza ? Oare pe atunci în Atica n-a fost recoltă de măsline ?" Favorinus însă, în *Povestiri felurite,* atribuie aceste cuvinte lui Aristip. Altădată, iarăşi mânca smochine uscate şi, întâlnindu-1 pe Platon, îl pofti să ia o parte din ele, dar, după ce Platon le luă şi le mancă, îi spuse: „Am spus că poţi să iei din ele, dar nu să le mănânci pe toate".
[26] într-o zi, Platon îl invitase la el acasă împreună cu alţi prieteni care veneau de la Dionysios. Diogene, călcând cu picioarele pe covoarele lui Platon, îi spuse: „Calc în picioare goliciunea lui Platon", la care acesta răpunse: „De câtă orbire dai dovadă, Diogene, cu aparenţa ta de a nu fi orbit". Alţii spun că vorbele lui Diogene au fost: „Calc pe trufia lui Platon" şi acesta i-a replicat: „Da, Diogene, cu o trufie de alt fel". Totuşi, Sotion, în cartea a patra, pune în gura cinicului această observaţie adresată lui Platon[14].
Diogene i-a cerut odată vin şi apoi câteva smochine uscate, iar Platon i-a trimis un ulcior plin. Atunci Diogene îi spuse: „Dacă cineva te întreabă cât fac doi şi cu doi o să-i răspunzi: «Douăzeci ?». Aşa, se pare că nu dai cât ţi se cere şi nici nu răspunzi la ceea ce

eşti întrebat", bătându-şi astfel joc de el, ca de unul care vorbea mai mult decât trebuia. [27] Fiind întrebat unde a văzut în Grecia oameni de treabă, răspunse: „Oameni buni, nicăieri, dar am văzut copii buni la Sparta". Pe când vorbea într-o zi, despre lucruri serioase fără ca nimeni să ia aminte, se apucă să ciripească şi cum toţi făcură roată în jurul lui, el îi mustră că veneau cu toată graba să asculte fleacuri, dar cu încetineală şi neglijenţă când era o temă serioasă. Mai spunea că oamenii se concurează la exerciţiul de săpat[15] şi la lovit cu piciorul, dar nu caută să se întreacă unul pe altul în bunătate şi dreptate. Se minuna că gramaticii cercetează nenorocirile lui Ulise, dar ignorează propriile lor nenorociri; că muzicanţii îşi acordă strunele lirei, lăsând dezacordate simţămintele din sufletul lor; [28] că astronomii privesc către Soare şi Lună, dar nu văd lucrurile de sub nasul lor[16]; că oratorii
în discursurile lor fac mult caz de dreptate, dar n-o practică niciodată, sau că avarii critică banul în timp ce îl îndrăgesc peste măsură. De asemenea condamna pe cei care laudă pe oamenii drepţi că sunt mai valoroşi decât banii, pe când ei înşişi râvnesc la cei bogaţi. Era scos din fire că oamenii aduc sacrificii zeilor ca să-şi asigure sănătatea, şi la praznicul care urmează sacrificiului se îndoapă în dauna sănătăţii. Se mira că sclavii, când văd că stăpânii lor mănâncă cu lăcomie, nu se înfruptă şi ei cu o parte din cărnuri. [29] Lăuda pe cei care sunt pe punctul de a se căsători şi se opresc, pe cei care au de gând să plece cu corabia şi nu pornesc niciodată, pe cei care se gândesc să facă politică şi nu fac acest lucru, pe cei care-şi propun să aibă şi să crească copii fără s-o facă şi pe cei care se pregătesc să trăiască în societatea potentaţilor şi, totuşi până la urmă, nu se apropie niciodată de ei. Mai spunea că trebuie să întindem mâna prietenilor nu cu degetele îndoite[17]. Menippos, în cartea sa *Vinderea lui Diogene[1]*,* ne spune cum, atunci când a fost prins şi scos în vânzare, i s-a pus întrebarea ce ştie să facă, iar el a răspuns: „Să guvernez pe oameni". După aceea, spuse crainicului, „Anunţă dacă doreşte cineva să-şi cumpere un stăpân". Cum nu i se îngăduia să şadă, spuse: „Nu face nimic, fiindcă în orice poziţie s-ar afla peştii, tot găsesc cumpărători". [30] Mai spunea că se minunează că înainte de a cumpăra un ulcior sau un blid încercăm dacă sună bine, dar dacă-i vorba de un om, ne mulţumim numai să-1 privim. I-a spus lui Xeniades[19], care 1-a cumpărat: „Trebuie să m-asculţi, deşi sunt sclav, căci dacă un medic sau un marinar s-ar afla în sclavie, ar fi ascultaţi".
V Eubulos, în cartea sa intitulată *Vinderea lui Diogene[20],* ne spune că aşa se face că a educat pe fiii lui Xeniades. După studiile obişnuite i-a învăţat să călărească, să ţintească cu arcul, să arunce pietre cu praştia şi să ochească cu suliţa. Mai târziu, când au ajuns la şcoala de luptă, nu îngăduia maestrului de gimnastică să le dea o educaţie ca la atleţi, ci numai atât cât să le sporească culoarea din obraji şi să-i facă sănătoşi. **[31]** Copiii învăţau multe pasaje din poeţi,

din scriitori şi chiar din scrierile lui Diogene şi acesta îi învăţa toată materia în formă rezumativă, uşor de memorat.
în casă, de asemenea, îi învăţa să-şi poarte de grijă singuri, să se mulţumească cu o hrană simplă şi să bea apă. îi obişnui să-şi taie părul scurt, să nu poarte podoabe, să umble uşor îmbrăcaţi, cu picioarele goale, tăcuţi şi să privească înaintea lor pe stradă. îi ducea şi la vânătoare. Din partea lor, şi ei aveau mare grijă de Diogene şi cereau de la părinţi multe pentru el.
VI Acelaşi Eubulos povesteşte că a îmbătrânit în casa lui Xeniades şi că, atunci când a murit, a fost înmormântat de fiii lui Xeniades. Acesta îl întrebă odată cum dorea să fie înmormântat, la care el răspunse: „Cu faţa în jos"'. [32] „De ce ? - îl întrebă celălalt. - Din pricină că, după puţin timp, ce-i jos va ajunge sus", făcând prin aceasta aluzie la faptul că macedonienii ajunseseră la supremaţie şi că acum erau sus, pornind de la o poziţie umilă. Cineva îl introduse într-o casă luxoasă şi îi interzise să scuipe, iar el trăgând flegma din gât, o scuipă în obrazul aceluia, spunând că n-a putut găsi un loc mai potrivit. Alţii atribuie acest lucru lui Aristip[21]. într-o zi strigă: „Veniţi oameni", şi când aceştia se strânseră în jurul lui, îi alungă cu băţul, spunând: „Am chemat oameni, nu lepădături". Aceasta e relatată de Hecaton în prima carte a *învăţăturilor* lui[22]. Se povesteşte că Alexandru cel Mare ar fi spus: „Dacă nu eram Alexandru, aş fi vrut să fiu

Diogene".
[33] Cuvântul „neputincios", susţinea Diogene, nu trebuie aplicat surzilor şi orbilor ci acelora care n-au desagă[23]. Metrocle povesteşte în *învăţăturile*[24] sale că într-o zi Diogene, intrând cu capul pe jumătate ras în casa unde petreceau nişte tineri, primi o bătaie de la ei. După aceea Diogene a scris pe o tăbliţă albă numele acelora care-1 bătuseră şi a umblat prin oraş cu tăbliţa atârnată de gât, pedepsindu-i astfel pentru fapta lor nesăbuită şi atrase asupra lor dezaprobarea şi ocara tuturor. Spunea că el este un câine lăudat de toţi, dar mai adăuga că nimeni nu îndrăznea să-1 ia la vânătoare[25]. Unuia care se lăuda spunând: „La jocurile pythice eu îi înving pe bărbaţi", Diogene îi răspunse: „Ba pe bărbaţi îi înving eu, pe când tu îi învingi pe sclavi"[26].
[34] Către unul care îi spuse: „Eşti bătrân, e timpul să te odihneşti", el răspunse: „Cum aşa ? Dacă aş alerga la curse şi aş fi aproape de ţintă, ar trebui să mă las moale, în loc să mă încordez şi mai mult ?". Fiind poftit la o masă, declară că nu se va duce, fiindcă ultima oară nu i se arătase de gazdă recunoştinţa cuvenită. Mergea cu picioarele goale pe zăpadă şi făcea toate celelalte lucruri arătate mai sus; ba chiar a încercat să mănânce carne crudă, fără însă să reuşească s-o mistuie. Odată îl găsi pe Demostene, oratorul[27], luând masa într-o tavernă, şi cum acesta căuta să se retragă mai înspre interiorul localului, Diogene îi spuse: „Vei fi cu atât mai mult înăuntrul tavernei". Când unii străini îşi arătau dorinţa de a-1 vedea pe Demostene, el îşi întinse degetul mijlociu[28] şi spuse: „Iată-vi-1 pe demagogul atenienilor". [35] Cineva scăpă o pâine jos şi se ruşina s-o ridice; atunci Diogene, vrând să-i dea o lecţie, legă o sfoară de gâtul unui ulcior de vin şi-1 trase după sine prin cartierul olarilor.
Obişnuia să spună că el urma pilda instructorilor de cor[30], fiindcă şi aceştia dădeau o notă ceva mai sus pentru ca ceilalţi să ia nota justă. Cei mai mulţi oameni, spunea el, judecă nebunia după deget. Căci dacă cineva merge arătând cu degetul mijlociu, unii îl vor socoti drept nebun, dar dacă-i degetul arătător, totul e în ordine. Mai spunea că lucruri preţioase se vând în piaţă pe nimic şi invers. O statuie se vinde pe trei mii de piese de aramă, pe când o măsură de făină se vinde pentru două monede de aramă.
[36] Diogene îi spune lui Xeniades, care-1 cumpărase: „Vino şi vezi să faci ceea ce îţi voi porunci", la care celălalt răspunse cu versul:
Apele cale întoarsă fac spre izvor[32].
Diogene atunci îl întrebă: „Dacă, fiind bolnav, ţi-ai fi cumpărat un medic, ai fi ascultat de el sau i-ai fi spus că fluviile curg înapoi spre izvoarele lor ?"[33]. Cineva dorea să studieze filozofia cu el.

Diogene îi dădu să ducă o scrumbie şi-i spuse să-1 urmeze, dar celălalt, de ruşine, aruncă scrumbia şi se îndepărtă. Câtva timp după aceea, Diogene, întâlnindu-1, îi spuse râzând: „Prietenia dintre noi a stricat-o o scrumbie". Totuşi, versiunea dată de Diocles[34] este următoarea: cineva, spunându-i: „Porunceşte-ne, o Diogene", el îl luă deoparte şi-i dădu o bucată de brânză, care costase o jumătate de obol. Celălalt refuză, iar după aceea Diogene făcu observaţia: „Prietenia dintre noi a fost ruptă de o bucată de brânză care costă o jumătate de obol".
[37] într-o zi, văzând cum un copil bea din palmă, îşi aruncă ulcica din desagă cu cuvintele: „Un copil m-a întrecut în felul simplu de a trăi". Tot aşa îşi aruncă blidul după ce văzu un copil care-şi spărsese blidul, punând lintea în scobitura unei bucăţi de pâine. Făcea următoarea judecată: „Toate lucrurile aparţin zeilor; înţelepţii sunt prietenii zeilor şi bunurile prietenilor sunt comune; deci toate lucrurile aparţin celor înţelepţi'". După spusele lui Zoilos din Perge[35], văzu într-o zi o femeie prosternându-se în faţa zeilor într-o atitudine necuviincioasă şi, dorind s-o scape de superstiţii, trecu pe lângă ea şi-i spuse: „De ce nu bagi de seamă, femeie ? Căci un zeu s-ar putea afla în spatele tău, deoarece el se află pretutindeni, iar tu te comporţi necuviincios". [38] El dădu ofrandă lui Asclepios un bătător care, ori de câte ori oamenii se prosternau cu feţele la pământ, alerga la ei şi-i cotonogea.
Obişnuia să spună că toate blestemele tragediilor căzuseră pe capul lui. într-adevăr el era:
Fără de ţară, fără de casă, lipsit chiar de patrie, Rătăcind şi cerşindu-şi pâinea ce zilnic îmbuca[36].
Spunea însă că el opune soartei nenorocite curajul, legii natura şi patimii raţiunea. Pe

când se încălzea la soare în Craneion[37], Alexandru cel Mare veni şi, stând în faţa lui, îi spuse: „Cere-mi orice favoare vrei", la care Diogene răspunse: „Nu-mi lua lumina soarelui"[38]. Cineva citise cu voce tare foarte mult timp şi, când se

apropie de sfârşitul sulului cărţii, arătă locul pe care nu mai era scris nimic. „Bucuraţi-vă, tovarăşi - strigă Diogene -, se vede pământul"[39]. Unuia care prin argumentare îi dovedise că avea coarne, el îi spuse atingându-şi fruntea: „Ei bine, în ce mă priveşte, nu constat nici un corn"[40]. [39] La fel, când cineva declara că mişcarea nu există, el se sculă şi începu să umble. Altădată, auzind pe unul vorbind despre fenomenele cereşti: „De câte zile, îl întrebă, ai sosit din cer ?". Un eunuc foarte rău din fire scrisese pe uşa sa cuvintele: „Celor răi intrarea-i oprită". „Dar atunci - îl întrebă Diogene - cum va intra stăpânul casei ?". Ungându-şi picioarele cu ulei parfumat, spuse că, de pe cap mireasma uleiului se pierde în aer, pe când de pe picioare merge drept în nări. Atenienii îl îndemnau să se iniţieze, spunându-i că pe lumea cealaltă cei iniţiaţi se bucură de precădere. „Ar fi ridicol - spuse el - ca Agesilaos şi Epaminonda să stea în mocirlă[41], pe când oameni fără importanţă să locuiască în Insulele Fericiţilor[42] fiindcă au fost iniţiaţi". [40] Câţiva şoareci se urcaseră pe masa lui, iar el exclamă astfel: „Ia te uită ! şi Diogene întreţine paraziţi". Platon făcându-1 odată câine, el spuse: „E foarte adevărat, fiindcă şi eu m-am întors la cei care m-au vândut". Odată, la ieşirea din baia publică, cineva îl întrebă dacă erau mulţi oameni în baie. „Nu - spuse el -, nici unul". Dar altuia, care îl întrebă dacă era mare gloata, el îi răspunse: „Da". Platon definise omul „un animal biped şi fără pene" şi fusese aplaudat. Diogene jumuli un cocoş şi-1 aduse în sala de conferinţă, spunând: „Acesta este omul lui Platon". Ca urmare, la aceasta s-a adăugat la definiţie: „care are unghii late". La întrebarea unuia care-i timpul nimerit pentru a lua masa, răspunse: „Pentru bogat când vrea, pentru sărac când poate".
[41] La Megara, văzând oile apărate cu îmbrăcămintea lor de piele, în timp ce copiii umblau goi, spuse: „E mai bine să fii berbecul unui megarian decât fiul lui"[43]. Unuia care-1 lovise cu o bârnă şi apoi u strigă: „Păzea", îi spuse: „Ce, ai de gând să mă loveşti din nou ?"[44] Obişnuia să numească pe demagogi lacheii poporului[45], iar coroanele

cu care erau răsplătiţi, erupţiile gloriei. Altădată, aprinzând o lampă, în plină zi, umbla încoace şi încolo spunând: „Caut un om"[46]. într-o zi stătea ud până la piele şi cei din jur îl compătimeau. Platon, fiind de faţă, le spuse că, dacă le era cu adevărat milă de el, trebuiau să plece de acolo, făcând astfel aluzie la vanitatea lui Diogene[47]. Odată, cineva îi dădu o lovitură de pumn. .,0 Heracle - exclamă el -, cum de am uitat să-mi pun coiful când am ieşit ?" [42] în altă zi, Meidias[48] îl lovi cu pumnul şi, la urmă, îi spuse: „Ai trei mii de drahme pe masă''. A doua zi Diogene îşi înfăşură mâna în curele de box, îl snopi pe Meidias în bătaie şi apoi adăugă: ,.Ai şi tu trei miişoare pe masă"'. Lysias[49], farmacistul, îl întrebă dacă crede în zei. „Cum să nu cred în ei - îi spuse - când văd pe un urât de zei ca tine ?". Alţii pun acest răspuns pe seama lui Theodor[50]. Văzând pe unul care-şi făcea lustraţii de purificare, îi spuse: „Nenorocitule, nu ştii că prin spălare nu poţi scăpa de greşelile comise în viaţă cum nu poţi scăpa nici de greşelile de gramatică ?". în general ţinea de rău pe oameni cu privire la rugăciunile lor, spunând că ei cer lucrurile care li se par lor bune, dar nu cele care sunt bune cu adevărat. [43] în ce priveşte pe cei înfricoşaţi de visurile lor, le spunea că nu se îngrijesc de ce fac când sunt treji, dar se preocupă mult de viziunile care le apar în somn. La Olympia, în momentul când crainicul proclamă: „Dioxippos[51] e învingător al oamenilor", Diogene ripostă: „Ba el a învins sclavi, pe oameni îi învinge eu"[52].
Era, totuşi, iubit de atenieni. Ceea ce-i sigur e că, atunci când un tânăr i-a sfărâmat butoiul, atenienii i-au dat acestuia o bătaie, iar lui Diogene i-au dăruit un alt butoi. Dionysios stoicianul spune că, după bătălia de la Cheronea[53], a fost prins şi dus înaintea lui Filip şi, fiind întrebat cine este, el răspunde. „Un cercetător al nemăsuratei tale lăcomii". Pentru acest răspuns a fost admirat şi lăsat în libertate. [44] Alexandru, cu o

ocazie, trimise o scrisoare lui Antipater[54], la Atena, printr-un oarecare Athlios[55], iar Diogene, care era de faţă, spuse că
scrisoarea o aduce: „Nenorocitul[56] de la un nenorocit printr-un nenorocit la un nenorocit".
Fiind ameninţat de Perdiccas[57] să fie omorât dacă nu vine la el. spuse: „Nu-i nimic de mirare, fiindcă şi un cărăbuş sau un păianjen ar fi putut face acelaşi lucru; mai gravă ar fi fost ameninţarea lui Perdiccas dacă spunea că poate trăi fără prezenţa mea şi încă trăi fericit". Repeta mereu cu glas tare că zeii au dat oamenilor posibilitatea de a trăi uşor, dar că acest lucru a rămas ascuns acestora din cauză că ei râvnesc la prăjituri cu niiere, mirodenii şi altele. De aceea spuse unui om căruia sclavul îi lega încălţămintea: „Nu vei ajunge la deplina fericire până ce sclavul nu-ţi va sufla şi nasul, şi acest lucru va veni când vei fi cu mâinile paralizate".
[45] Odată văzând pe preoţii[58] paznici ai templului ducând pe un servitor care furase o cupă din tezaur, el spuse: „Hoţii cei mari duc pe hoţul mic". Văzând într-o zi pe un băiat care arunca cu pietre în stâlpul de pedepsire, spuse: „Dă-i înainte, că vei ajunge şi tu la ţinta asta". înconjurat de câţiva băieţi care spuneau: „Băgaţi de seamă să nu ne muşte", el le răspunse: „Nu vă temeţi, copii, câinele nu mănâncă sfeclă"[59]. Unuia care se făiea că poartă o piele de leu, îi adresă aceste cuvinte: „încetează de a pângări haina bărbăţiei"[60]. Altuia care ridica în slavă norocul lui Callisthenes[61] şi spunea de ce splendori s-a bucurat în suita lui Alexandru, Diogene îi replică: „Nu noroc, ci mai curând nenoroc, fiindcă prânzea şi cina când credea nimerit Alexandru".
[46] Când era strâmtorat de bani, spunea prietenilor că nu cere de la ei pomană, ci pretinde ceea ce i se cuvine. Odată, masturbându-se în piaţa publică, spuse: „Oh ! de-ar fi tot aşa de uşor să-mi astâmpăr foamea frecându-mi pântecul"[62].
Văzând pe un tânăr că pleacă să mănânce cu satrapii[63], îl trase deoparte, îl duse la prietenii lui şi-i rugă să-1 supravegheze de aproape. Un alt tânăr, gătit ca o femeie, îi puse o întrebare la care refuză să răspundă până ce tânărul nu-şi ridică tunica şi nu-i arătă

dacă e bărbat sau femeie. Altui tânăr care juca kottabos[64] în baie, Diogene îi spuse: „Cu cât joci mai bine, cu atât va fi mai rău pentru tine".
La o serbare, câţiva îi aruncară oasele, ca la un câine. Iar la plecare, Diogene urină pe ei ca un câine.
[47] Pe retori şi pe toţi cei care câştigaseră reputaţia de a vorbi bine îi numea „de trei ori oameni"', înţelegând prin aceasta „de trei ori nenorociţi". De ignorantul bogat zicea că este „o oaie cu lâna de aur". Văzând pe casa unui destrăbălat anunţul: „De vânzare'", spuse: „Ştiam bine că după ce te-ai îmbătat peste măsură, o să-ţi verşi afară stăpânul". Tot aşa spuse unui tânăr care se plângea de numărul prea mare a 1 celor care-1 plictiseau cu dragostea lor. „încetează şi tu de a expune semnele poftelor tale provocatoare"[65]. Intrând într-o baie publică murdară, întrebă: „După ce oamenii s-au spălat aici, unde se duc ca să se cureţe ?". Singur Diogene lăuda pe un chitarist viguros pe care toţi îl criticau. întrebat de ce făcea aceasta, el dădu lămurirea care urmează: „Cântă pe chitara lui, cu toate că-i aşa de viguros şi nu
se face bandit".
[48] Pe un alt chitarist pe care ascultătorii îl părăseau pe dată ce cânta, îl salută cu cuvintele: „Bună ziua, cocoşule !" Şi când acela îl întrebă de ce i se adresează astfel, îi răspunse: „Fiindcă atunci când cânţi, îi pui pe toţi pe picioare". Altădată, un tânăr pronunţa un discurs pregătit[66], iar Diogene, umplându-şi poala tunicii cu boabe de bob, se aşeză drept în faţa lui. întrucât toţi se uitau la el, spuse că era foarte mirat că ei părăsiseră oratorul ca să-1 privească pe el. Cineva foarte superstiţios i se adresă astfel: „Cu o singură lovitură îţi voi crăpa capul". „Iar eu - răspunse Diogene - printr-un singur strănut dinspre stânga te voi face să tremuri"[67]. Hegesias[68] îi ceru să-i împrumute una dintre scrierile lui; „Eşti un prost, Hegesias - îi răspunse el. - Când este vorba de smochine, nu alegi pe cele pictate, ci pe cele reale; dar când este vorba de învăţătură, neglijezi pe cea adevărată şi te avânţi spre cea scrisă".
[49] Când cineva îl mustră că a fost exilat din patrie, el îi spuse: „Dar, o nenorocitule, prin exil am devenit filozof. Tot aşa, când

cineva îi aminti că „poporul din Sinope te-a osândit la exil", spuse: „Şi eu pe ei ca să stea acasă". Odată văzu un învingător la jocurile olimpice păscând oile şi i se adresă astfel: „Ce repede, prietene, ai trecut de la Olympia la Nemea[69].
Fiind întrebat de ce atleţii sunt aşa de stupizi, dădu acest răspuns: „Din cauză că se hrănesc cu carne de porc şi de vacă". Odată ceru pomană de la o statuie şi, fiind întrebat de ce face aceasta, răspunde: „Ca să mă exercit în a fi refuzat". Când cerea de la cineva de pomană, cum a făcut întâi din cauza sărăciei, folosea această formă: „Dacă ai dat şi altuia, dă-mi şi mie; iar dacă nu, începi cu mine".
[50] Fiind întrebat de un tiran care era cel mai bun bronz pentru o statuie, răspunse: „Cela din care au fost turnate statuile lui Harmodiu şi Aristogiton"[70]. Cineva îl întrebă cum se purta Dionysios[71] cu prietenii săi: „întocmai cum se poartă cu pungile - răspunse el. - Cât timp sunt pline, le pune bine, iar când sunt goale, le aruncă". Unul care se însurase de curând pusese acest anunţ pe uşa casei:
Fiul lui Zeus, Heracle, neînfrântul[72], Locuieşte aici: răul să intre-i oprit.
la care Diogene adăugă: „După război, vine alianţa"'. El zise că dragostea de bani este metropola tuturor relelor. Văzând pe un risipitor cum mânca măsline într-o tavernă, îi spuse: „Dacă ai mânca astfel dimineţile, n-ai cina acum aşa".
[51] Numea pe oamenii buni chipuri asemănătoare zeilor, iar dragostea, ocupaţia celor fără treabă. La întrebarea care-i lucrul cel mai nenorocit în viaţă: „A fi bătrân şi sărac"', răspunse el. Fiind întrebat care animal muşcă cel mai rău, dădu acest răspuns: „Dintre animalele sălbatice, sicofantul[73], iar dintre cele domestice, linguşitorul". După ce văzu doi centauri pictaţi foarte prost, întrebă: „Care din aceştia este Cheiron ?"[74] Un discurs linguşitor, zicea el, e ca un şireang îndulcit cu miere. Numea stomacul Charybda[75] vieţii. Auzind vestea că Didymon[76], cântăreţul din flaut, fusese prins în

adulter, făcu reflecţia următoare: „Numele lui singur e de ajuns" ca să fie spânzurat". La întrebarea de ce aurul este galben palid, dădu răspunsul: „Fiindcă atâţia uneltesc împotriva lui". Văzând o femeie dusă într-o litieră, observă: „Nu se potriveşte colivia cu animalul".
[52] într-o zi, văzând un sclav fugar stând pe marginea unei fântâni, îi spuse: „Bagă de seamă, băiete, să nu cazi înăuntru".
Altădată zări un copil furând o haină de la baie şi-1 întrebă. „Ai venit pentru o mică fricţiune sau pentru o hăinuţă ?"[78] Văzând câteva femei atârnate de un măslin, exclamă: .,De-ar purta fiecare pom asemenea fructe !". Dând cu ochii de un hoţ de straie, îl acostă astfel:
...Vai, drăguţă, ce faci tu pe-aicea,
Vrei să despoi de arme pe morţii rămaşi pe câmpie ?[79]
Cineva îl întrebă dacă avea vreo fată sau vreun băiat ca să îngrijească de el, iar el răspunse: „Nu". „Dar, dacă mori, atunci cine o să te ducă la înmormântare ?" „Cel care are nevoie de casa mea",
spuse el.
[53] Altădată, observând pe un tânăr cu înfăţişare plăcută care dormea într-o poziţie îmbietoare, îi dădu un ghiont şi-i strigă: „Scoală-te, că te poate străpunge vreo suliţă-n spate !"[s0]. Altuia care cumpăra provizii pentru o masă bogată, îi spuse:
„Fiule, dacă-i cum cumperi, puţine sunt zilele tale"[81]. Pe când Platon vorbea despre idei şi folosea substantivele „ideea-masă" şi „ideea-cupă". Diogene spuse: „Masa şi cupa le văd; dar ideea-masă şi ideea-cupă, Platon, nu le văd de fel". - „Lucrul se explică uşor, spuse Platon, pentru că tu ai ochi ca să vezi masa şi cupa sensibilă, dar n-ai raţiunea prin care se văd ideea-masă şi ideea-cupă"[82].
[54] Fiind întrebat de cineva: „Ce fel de om i se pare Diogene ? -„Un Socrate dement", răspunse Platon[83]. La întrebarea care era timpul nimerit pentru însurătoare, Diogene răspunse: „Pentru cei tineri, e prea devreme, iar pentru cei bătrâni, e prea târziu".

A mai fost întrebat ce-ar lua pentru un pumn în cap, iar el răspunse: „Un coif'[84]. într-o zi, întâlnind un tânăr gătit frumos, îi spuse: „Dacă faci aceasta pentru bărbaţi, dai greş; iar dacă o faci pentru femei, comiţi o crimă". Altădată, dând peste un tânăr care roşea, îi

spuse: „Bravo, aceasta este culoarea virtuţii". Odată, auzind pe doi împricinaţi, îi condamnă pe amândoi, spunând că unul, fără îndoială, furase, iar că celălalt nu pierduse nimic. La întrebarea ce vin îi place mai mult să bea, răspunse: „Acela plătit de altul". Când cineva îi spuse: „Multă lume râde de tine", el dădu acest răspuns: „Dar mie puţin îmi pasă".
[55] Cineva declară că a trăi este un rău. „Nu a trăi este un rău - îl corectă Diogene, - ci a trăi prost". Fiind sfătuit să-şi urmărească pe sclavul său care fugise, el răspunse: „Ar fi ridicol ca Manes[85] să poată trăi fără Diogene, iar Diogene să nu poată trăi fără Manes". într-o dimineaţă, pe când mânca măsline, cineva îi aduse o plăcintă. El aruncă plăcinta şi spuse:
Tu, străine, în lături te dă dintr-a regilor cale[86]. Iar cu alt prilej spuse aşa:
Şfichiui zmeii de drum[87]...
Fiind întrebat ce fel de câine este, răspunse: „Când mi-e foame, sunt o biată potaie din Melite, iar când sunt sătul, un câine mare din Molottos, câini pe care cei mai mulţi îi preţuiesc, deşi, de teama greutăţilor, nu se duc să vâneze cu ei. Aşa şi voi, nu puteţi trăi cu mine de teama neplăcerilor"[88].
[56] La întrebarea dacă înţeleptul mănâncă prăjituri, răspunse: „Da, mănâncă prăjituri de toate felurile, întocmai ca şi ceilalţi oameni". Iar când fu întrebat de ce oamenii dau cerşetorilor, dar nu dau filozofilor, răspunse: „Fiindcă se gândesc că într-o zi pot să fie şi ei şchiopi sau orbi, dar niciodată să ajungă filozofi". Cerea odată pomană de la un om zgârcit care se codea să-i răspundă, şi atunci Diogene îi spuse: „Prietene, îţi cer pentru hrană, nu pentru cheltuieli de

înmormântare"[89]. într-o zi unul îi aduse mustrări că falsificase bani. El îi zise: ..Era un timp când eu eram cum eşti tu acum; dar cum sunt eu acum tu nu vei fi niciodată". Altuia, care-i reproşa acelaşi lucru. îi spuse: „Odinioară urinam mai repede, acum însă nu mai fac aceasta". [57] Ducându-se la Myndos[90] şi văzând nişte porţi mari, deşi oraşul era foarte mic, începu să strige: „Oameni din Myndos, închideţi porţile să nu fugă cetatea". Unui om care fusese prins furând purpură, îi spuse:
în giulgiu de purpură moartea-1 învăluie şi ursita cea grea[91].
Crateros[92] îi ceru să vină să-1 viziteze. „Nu, - îi răspunse Diogene -, prefer să ling sare la Atena decât să mă desfăt de masa bogată a lui". Se duse la Anaximenes, retorul pântecos, şi i se adresă astfel: „Dă-ne nouă, cerşetorilor, parte din pântecul tău. Astfel, tu te vei uşura, iar noi vom avea un folos". Altădată, când acelaşi Anaximenes[93] ţinea un discurs, Diogene atrase auditoriul, prezentând nişte peşte sărat. Cum vorbitorul se supără, Diogene îi spuse: „Peştele sărat de un obol a făcut praf cuvântarea lui Anaximenes"[94].
[58] Cineva îl ţinu de rău că mâncase în piaţă. „Bine - îi răspunse Diogene -, dar tot în piaţă mi s-a făcut şi foame". Alţi autori raportează la el şi următoarea întâmplare: Platon. văzându-1 că spală salată, se apropie de el şi-i spuse liniştit: „Dacă te purtai curtenitor cu Dionysios, n-ai spăla acum salată", la care Diogene răspunse cu aceeaşi linişte: „Dacă spălai şi tu salată, nu aveai nevoie să te pleci în faţa lui Dionysios"[95]. Unuia care-i spuse: „Foarte mulţi râd de tine", el îi dădu acest răspuns: „Tot aşa poate râd şi măgarii de ei; dar cum nu le pasă lor de măgari, aşa nu-mi pasă mie de ei"[96]. într-o zi, văzând *pe* un tânăr studiind filozofia, exclamă: „Bravo, filozofie ! Căci tu îndepărtezi pe admiratorii tăi de la plăcerile trupeşti, ducându-i spre adevărata frumuseţe a sufletului".
[59] Diogene comentă în felul următor admiraţia exprimată de careva în faţa ofrandelor votive de la Samothrace[97]: „Ar fi fost mult mai multe dacă ar fi adus ofrande şi cei care n-au fost salvaţi". Alţii

însă atribuie această remarcă lui Diagoras din Melos[98]. Se adresă cu aceste cuvinte unui tânăr frumos care se ducea la un banchet: ..Te vei întoarce mai rău decât te-ai dus". înapoindu-se a doua zi. tânărul îi spuse: „Am fost şi n-am devenit mai rău". „Te-ai întors nu Cheiron - îi spuse Diogene -, ci Eurytion"[99]. Cerând de pomană de la un om ursuz, acesta îi spuse: „îţi dau dacă mă convingi". „Dacă puteam sate conving
- îi răspunse Diogene - te-aş fi convins să te spânzuri". Pe când se înapoia din Sparta la Atena, fiind întrebat: „De unde vii şi încotro ?", răspunse: „De la locuinţele bărbaţilor

spre cele ale femeilor".
[60] După întoarcerea sa de la Olympia, fu întrebat dacă era acolo lume multă. „Da - răspunse el -, lume multă, dar puţini oameni"[100]. Diogene compara pe cei desfrânaţi cu smochinii care cresc pe o stâncă prăpăstioasă; nici un om nu se bucură de fructele lor, care-s mâncate de corbi şi vulturi. Phryne[101] ridică o statuie de aur Afroditei la Delfi şi se spune că Diogene a scris pe ea: „Ridicată din desfrânarea grecilor". Odată, Alexandru cel Mare, venind şi stând în faţa lui, îi spuse: „Sunt Alexandru, marele rege". „Iar eu - răspunse Diogene - sunt Diogene Câinele"[102]. La întrebarea ce fel de comportament îi atrage denumirea de câine, dădu această lămurire: „Mă gudur pe lângă cei ce-mi dau ceva, latru la cei care nu-mi dau şi-mi înfig colţii în ticăloşi".
[61] Pe când culegea dintr-un pom smochine, păzitorul îi spuse că, de curând, un om se spânzurase de smochinul acela. ..Foarte bine
- răspunse Diogene -, îl voi purifica acum"[103]. Un învingător de la Olympia nu-şi mai lua ochi de la o curtezană. „Ia priveşte colo -, spuse Diogene - cum berbecul aprig la luptă e dus de o fetişcană oarecare !". După el, curtezanele frumoase erau la fel ca otrava îndulcită cu miere. Odată, pe când mânca în piaţă, se strânseră mulţi cască-gură, care îi strigau necontenit: „Câine !" „Voi sunteţi câini -
e strigă el -, când vă strângeţi în jurul meu şi vă uitaţi cum mănânc", când doi inşi molatici se ascundeau de el, el le spuse: „Fiţi pe Pace, câinele nu mănâncă sfeclă"[104].

[62] Fiind întrebat de locul de origine al unui tânăr stricat, el răspunse: „din Tegea"[105]. Văzând pe un luptător prost dotat făcând oficiul de medic, îl întrebă: ..Ce înseamnă aceasta ? Vrei să dobori acum pe rivalii care te-au învins mai înainte ?"". Fiului unei curtezane care arunca cu pietre în mulţime, Diogene îi strigă: ..Bagă de seamă să nu nimereşti în taică-tău". Un tânăr îi arătă un pumnal pe care-1 primise de la un admirator, iar Diogene făcu această observaţie: „Da, frumos pumnal, dar apucătura-i urâtă"[106]. Pe când mai mulţi lăudau pe cineva care făcuse un dar lui Diogene, acesta interveni cu cuvintele: „Dar pe mine nu mă lăudaţi care am fost demn să-1 primesc ?". Cineva îi ceru să-i dea îndărăt mantaua. „Dacă mi-ai dăruit-o - îi răspunse Diogene -, atunci e a mea. iar dacă mi-ai împrumutat-o, atunci o folosesc". Un fiu natural spuse odată lui Diogene că avea aur în buzunarul hainei. „Adevărat - răspunse Diogene -, de aceea dorm eu pe ea ca aşternut"[107].
[63] Cineva îl întrebă ce a câştigat din studiul filozofiei, iar el răspunse următoarele: „Dacă nu altceva, cel puţin să pot fi pregătit pentru orice soartă". întrebat din ce loc este, Diogene răspunse: „Sunt cetăţean al lumii"'[108]. într-o zi văzu pe unii cum aduceau sacrificii zeilor ca să le dea un fiu. „Dar pentru ce fel de om va fi acest fiu nu aduceţi sacrificiu ?". Odată, cerându-i-se cotizaţia pentru o asociaţie[109], el răspunse conducătorului asociaţiei:
Hainele luaţi de pe alţii, de Hector să nu vă atingeţi[110].
Numea „regine" pe iubitele regilor, pentru că, explica el, ele pot face tot ce le trece prin cap. Când atenienii dădură prin decret lui Alexandru titlul de Dionysos, interveni cu vorbele: „Şi pe mine făceţi-mă Sarapis"[111].
Cineva îl mustră că se duce în locuri murdare, iar el dădu răspunsul că şi soarele vizitează latrinele, fără să se mânjească.
[64] Prânzea odată într-un templu şi, punându-i-se în faţă pâini care erau murdare, el le luă şi le aruncă, declarând că într-un templu nu trebuie să intre nimic murdar[112]. Cineva îi spuse: „Nu ştii nimic,
deşi eşti filozof, iar el îi replică: „Chiar dacă îmi însuşesc pe îndelete înţelepciunea, şi aceasta însemnează tot filozofie[113]. Cineva îi aduse pe copilul său, lăudându-i talentul înnăscut şi caracterul ferm. „Atunci ce nevoie are de mine ?". spuse Diogene. Cei care spun lucruri frumoase, dar nu le fac, spunea el, nu se deosebesc cu nimic de o harpă; pentru că şi harpa, ca şi ei nu are nici auz, nici înţelegere. în teatru intră odată lovindu-se de cei care ieşeau. întrebat de ce face acest lucru, răspunde: „Acest lucru obişnuiesc să-1 fac toată viaţa mea".
[65] Văzând un tânăr cu purtări de femeie: „Nu ţi-e ruşine - îi zise - să te porţi cu tine mai rău decât a voit natura; căci natura te-a făcut bărbat, iar tu te sileşti să te faci

femeie"[114]. Altădată, întâlni un om fără minte, care acorda un psalteriu[115]. „Nu ţi-e oarecum - îi spuse - să acorzi sunetele acestui lemn şi să nu pui de acord sufletul tău cu viaţa ?". De asemenea, spuse unuia care afirma că nu era înzestrat pentru studiul filozofiei: „Ce mai trăieşti atunci dacă nu te îngrijeşti să trăieşti cum trebuie ?", iar altuia care-şi dispreţuia tatăl: „Nu te ruşinezi să dispreţuieşti pe acela datorit căruia eşti aşa de mândru de tine ?". Băgând de seamă că un tânăr frumuşel vorbea necuviincios, îl mustră astfel: „Nu ţi-e ruşine să scoţi un pumnal de plumb dintr-o teacă de fildeş ?".
[66] Făcându-i-se reproşuri că bea în cârciumă. „Dar - răspunse el - tot aşa mă duc ca să-mi tai părul la frizerie"', iar aceluia care-1 ţinu de rău că primise o haină de la Antipater, îi răspunse cu versul:
...Nu-s de aruncat aste daruri de cinste, date de zei[116].
Un om îl izbi mai întâi cu o bârnă şi apoi îi strigă: „Păzea !". Diogene îl lovi şi el, la rândul său, cu băţul, adăugând pe urmă: „Păzea !"[117]. Altuia care era foarte asiduu pe lângă o curtezană, îi spuse: „De ce, nefericitule, vrei să obţii ceea ce ar fi mai bine să pierzi !". Cineva îşi parfumase părul. „Bagă de seamă - îi spuse -ca parfumul din părul tău să nu-ţi provoace miros rău în viaţă". Spunea că slugile ascultă de stăpâni, iar vicioşii de poftele lor.

[67] La întrebarea de ce sclavii erau numiţi „andrapozi"[118], dădu acest răspuns: „Din pricină că au picioare de om şi sufletul ca tine care mă întrebi". Ceru o mină de la un risipitor, şi acesta îl întrebă de ce lui îi cere o mină, iar de la alţii numai un obol ? „De la alţii - îl lămuri Diogene - mă aştept să mai primesc, dar că voi mai primi vreodată ceva de la tine stă în voia zeilor". Cineva îl mustră că cerşeşte, pe când Platon nu făcea acest lucru. „Ba da - răspunse Diogene -, cere şi el dar:
S-apropie cu capul ca nu cumva vre-un altul sâ-1 audă[119].
Văzând un ţintaş prost, se aşează lângă ţintă şi explică: „Ca să nu fiu nimerit". îndrăgostiţii, s-punea el, se nenorocesc de dragul plăcerii.
[68] Fiind întrebat dacă moartea e un rău, răspunse: „Cum poate fi un rău când ea, fiind prezentă, n-o mai simţim ?". Alexandru i se aşează în faţă şi-1 întrebă: „Nu te temi de mine ?" - „Cum eşti" - îl întrebă Diogene -, bun sau rău ?"- „Bun" - răspunse Alexandru. - „Atunci - reluă Diogene - cine se teme de un om bun ?" După el, educaţia aduce cumpătare celui tânăr, consolare celui bătrân, bogăţie celui sărac şi podoabă celui bogat. Didymon[120], care era un desfrânat, îngrijea odată ochiul unei fete. „Bagă de seamă - îi spuse Diogene -, tratând ochiul fecioarei, să nu-i strici pupila"[121]. Cineva i se plângea că propriii lui prieteni uneltesc împotriva lui. Diogene atunci exclamă: „Ce-i de făcut dacă trebuie să te porţi cu prietenii la fel ca şi cu duşmanii ?"
[69] I se puse întrebarea care-i lucrul cel mai frumos din lume, la care el răspunse: „Vorbirea sinceră". Intrând într-o şcoală de băieţi, găsi acolo multe statui de ale Muzelor, dar puţini elevi. „Cu ajutorul zeilor -[132] spuse el -, magistre, ai o mulţime de elevi". Avea obiceiul să facă orice în public, deopotrivă cele cuvenite lui Demeter cât şi Afroditei[123]. Argumenta în felul următor: „Dacă a mânca nu-i absurd, nu-i absurd nici a mânca în piaţă; ori a mânca nu-i absurd; deci nu-i absurd nici a mânca în piaţă". Masturbându-se în public, spunea într-una: „Ce bine ar fi dacă s-ar alunga şi foamea frecându-ne

pântecele". I se atribuie şi alte vorbe şi fapte, dar ar lua prea mult timp să le înşirăm pe toate, întrucât sunt foarte numeroase[124].
[70] Obişnuia să afirme că există două feluri de educaţie: una sufletească şi alta corporală; această educaţie e cea prin care, cu o exercitare continuă[125], se formează reprezentări, care asigură deprinderea pentru faptele virtuoase; o jumătate a acestei educaţii e incompletă fără cealaltă, sănătatea şi forţa fiind tot aşa de mult cuprinse printre lucrurile necesare atât pentru corp, cât şi pentru suflet. El aducea o dovadă indiscutabilă faptul că uşor se ajunge la virtute prin exercitare, deoarece în meserii. în deprinderile manuale şi în celelalte arte se poate vedea cum, prin practică, meşteşugarii îşi dezvoltă o extraordinară dibăcie manuală. La fel putem lua cazul cântăreţilor din flaut şi al atleţilor: ce minunată dibăcie dobândesc ei prin munca lor neîncetată ! Iar dacă şi-ar fi pus sforţările lor în educarea sufletului, este neîndoielnic că munca lor n-ar fi fost

fără folos şi realizări de seamă.
[71] Nimic în viaţă, susţinea el, nu are sorţi de izbândă fără o practică perseverentă[126]: aceasta poate să învingă orice. Prin urmare. în loc de o caznă nefolositoare, oamenii ar trebui să aleagă cazna[127], aşa cum o indică natura, prin care ei pot trăi fericiţi. Dar, din cauza neghiobiei lor, oamenii sunt nefericiţi. însuşi dispreţul plăcerii este foarte plăcut dacă ne-am obişnuit cu el; căci întocmai cum cei obişnuiţi cu o viaţă de plăceri simt neplăcere când trec la un fel de viaţă opusă, tot aşa cei care s-au exercitat în această direcţie contrară simt mai multă plăcere în a dispreţui plăcerile. Acesta era fondul vorbelor lui şi era limpede că-şi potrivea purtarea întocmai, cu adevărat răsturnând valorile[128], acordând dreptului natural o autoritate mai mare decât legii[129] şi afirmând că felul lui de viaţă are acelaşi caracter ca viaţa lui Heracle[130], căci punea libertatea mai presus de orice.
[72] Susţinea că toate lucrurile aparţin înţeleptului şi întrebuinţa argumente ca cele de care am vorbit mai sus. Toate lucrurile sunt ale zeilor; zeii sunt prietenii înţeleptului şi prietenii îşi împart lucrurile intre ei; de aceea toate lucrurile sunt proprietatea celui înţelept[131]. Tot

aşa în ce priveşte legea: nu-i cu putinţă ca societatea să existe fără lege; căci fără orânduirea statală nu se poate trage folos din comunitatea omenească; însă în stat există comunitatea omenească. Căci legea fără orânduirea statală nu e de nici un folos. De aceea legea aparţine comunităţii omeneşti. îşi bătea joc de nobleţea naşterii şi glorie, ca şi de toate celelalte asemenea distincţii, numindu-le „podoabele de faţadă ale viciului". Adevărata orânduire de stat, spunea el, este aceea care cuprinde tot universul[132]. Susţinea comunitatea femeilor, nerecunoscând altă căsătorie decât o unire a bărbatului care convinge femeia ca să consimtă. Pentru acest motiv socotea că şi copiii trebuiau ţinuţi în comun[133].
[73] Nu vedea nimic nepotrivit în a fura un lucru din templu sau a mânca din carnea oricărui animal; nici ceva nelegiuit a mânca din carne de om, lucru, spunea el, care se vede din obiceiurile unor popoare străine[134]. Mai mult chiar, după dreapta judecată, aşa cum înţelegea el, toate elementele sunt conţinute în toate lucrurile şi pătrund prin toate; căci în pâine se află părţi constitutive din carne, dar şi pâinea este o parte constitutivă a vegetalelor; la fel şi toate celelalte corpuri, prin mijlocul unor pori invizibili, particulele lor se unesc şi se adună la un loc prin exalare vaporoasă[135].
VII Aceste lucruri Diogene le explică în *Thyestes*[U6], dacă tragediile sunt cu adevărat ale sale şi nu-s opera discipolului său Philiscos din Egina[137] sau ale lui Pasiphon[138], fiul lui Lucian, care, după spusele lui Favorinus din cartea sa *Poveşti variate,* le-a scris după moartea lui Diogene.
VIII Acesta mai susţinea că trebuie să neglijăm muzica, geometria, astronomia şi alte asemenea studii, ca nefolositoare şi
inutile[139].
IX [74] Avea răspunsul cel mai nimerit în disputele verbale, aşa
cum se vede din cele spuse mai sus.
Când a fost vândut ca sclav, a îndurat totul cu nobleţe sufletească. într-o călătorie pe mare la Egina a fost prins de piraţii de sub comanda lui Skirpalos[140] şi dus în Creta, unde fu scos în vânzare.

întrebat de crainic ce se pricepe să facă, răspunde: „Să conduc oameni". După aceea îi arătă pe un corintian îmbrăcat într-o haină tivită cu purpură, Xeniades, pomenit mai sus, şi-i spuse: „Vinde-mă acestui om, are nevoie de un stăpân". Aşa s-a făcut că 1-a cumpărat Xeniades, care 1-a luat la Corint, 1-a pus să-i supravegheze copiii şi i-a încredinţat toată gospodăria casei. A condus-o în toate privinţele în aşa fel, încât Xeniades spunea oriunde se ducea: ..Un geniu bun mi-a intrat încasă"[141].
[75] Cleomenes. în opera sa intitulată *Despre pedagogie*[142], spune că prietenii lui Diogene, dorind să-1 răscumpere, fură numiţi de el proşti, fiindcă, îi lămuri Diogene, nu leii sunt sclavii acelora care-i hrănesc, ci mai curând cei care-i hrănesc sunt la bunul plac al leilor; doar frica este ceea ce-1 deosebeşte pe sclav, în timp ce animalele sălbatice înspăimântă ele pe oameni.

X Avea, într-adevăr, un minunat dar de a convinge, aşa că putea învinge în argumentare pe oricine în orice privinţă. Se spune că un anume Onesicritos din Egina[143] şi-a trimis la Atena pe unul dintre cei doi fii ai săi, anume pe Androsthenes[144], şi acesta, ascultând lecţiile lui Diogene, rămase acolo; tatăl atunci trimise şi pe celălalt fiu, sus-numitul Philiscos[145], care era mai mare, ca să-1 caute, dar şi Philiscos fu captivat la fel. [76] în cele din urmă sosi chiar tatăl, care, tot aşa ca şi fiii săi, se uni cu ei şi se consacră studiului filozofiei, un atât de mare farmec exercitau vorbele lui Diogene. Printre ascultătorii lui erau şi Focion[146], supranumit cel de treabă, şi Stilpon[147] megarianul şi mulţi alţi bărbaţi de seamă din viaţa politică.
XI Se spune că Diogene avea aproape nouăzeci de ani când a murit[148].
în ce priveşte moartea sa există mai multe relatări. Una este c-a fost apucat de dureri de pântece după ce-a mâncat o caracatiţă crudă[149] şi astfel şi-a găsit moartea; alta e că a murit de bunăvoie, reţinându-şi suflarea. Această versiune a fost urmată de Kerkidas din Megalopolis[150] (sau din Creta), care scrie astfel în *Meliambii* săi[151]:

Sfarşit-a cetăţeanul ce veacu-şi trecu în Sinope, I-aduse faima toiagul, sumanul şi traiul sub stele. [77] Purcesu-şi-a molcom zborul, cu gura avan încleştată, Lipsit de suflare, că doară pe bună dreptate numit e Cerescul câine şi sămânţa lui Zeus atotdomnitorul.
Alţii spun că, încercând să împartă o caracatiţă la câini, a fost aşa de rău muşcat de pulpa piciorului, încât i s-a tras moartea. Totuşi, după spusele lui Antisthenes din cartea *Succesiunile filozofilor*[1] ^[2], familiarii săi au bănuit că moartea i-a venit din reţinerea răsuflării. Pe timpul acela, Diogene locuia în Craneion, în gimnaziul din faţa Corintului[153]. Când discipolii au sosit, după obicei, l-au găsit înfăşurat în haină şi au crezut că doarme, deşi nu avea de loc obiceiul să fie leneş sau somnoros. De aceea ei au dat la o parte haina şi au văzut că era fără suflare. Au bănuit că moartea i-a fost un act voit, ca să termine odată cu viaţa.
[78] Se spune că pe urmă s-a iscat o ceartă printre discipoli ca să se hotărască cine-1 va înmormânta. Ajunseră chiar să se încaiere. Dar au sosit părinţii lor şi oameni de seamă. Sub conducerea acestora a fost înmormântat lângă poarta care duce la Istmul corintic[154]. Pe mormânt i-au pus o coloană, iar deasupra un câine în marmoră de Păros[155]. Mai târziu concetăţenii lui l-au cinstit cu statui de bronz pe care erau înscrise aceste versuri:
Vremea, ce macină totul, chiar bronzul îl roade pe-ncetul,
Gloria ta a rămas, Diogene, în veac ! Singur îmbii muritorii să fie-mpăcaţi cu învăţu-ţi.
Drum uşor, iară cot, darnic la toţi dăruind.
[79] Şi noi am scris despre el, în metrul proceleusmatic[156]:
- Vino şi spune, Diogene, ce soartă te-a dus într-a morţilor lume? -Aprigă muşcătură de câine m-aduse.
Unii spun însă că a lăsat cu limbă de moarte ca să-1 arunce fără să-1 înmormânteze, ca orice animal sălbatic să se poată hrăni din el[157], sau ca să fie aruncat într-un şanţ şi să se împrăştie puţină ţărână peste

el[158]. După alţii, ar fi cerut ca după moarte să fie aruncat în Ilissos[159], ca să poată fi de folos fraţilor lui[160] Demetrios, în opera sa *Despre omonimi,* afirmă că în aceeaşi zi când Alexandru cel Mare a murit în Babilon, a murit şi Diogene la Corint[161]. în timpul celei de-a o sută treisprezecea olympiade[162], era un om bătrân.
XII [80] I se atribuie scrierile următoare:
Dialoguri:
Cephalion
Ichthyas
Cioara
Pordalos
Poporul atenian
Republica
Arta eticii
Despre bogăţie
Despre dragoste

Theodoros
Hypsias
Aristarchos
Despre moarte
Scrisori
Şapte tragedii: *Elena Thyestes Heracle Ahile Medea Chrysippos Edip*[1&].
Sosicrates, în prima carte a lucrării sale *Succesiunile*[164] şi Satyros[165], în cartea a patra a operei sale *Vieţile,* pretind că Diogene n-a lăsat nimic scris, iar Satyros adaugă că tragediile acestea mici

sunt scrise de Philiscos[166] din Egina, discipolul lui Diogene. Sotion[167], în cartea a şaptea, declară că numai următoarele opere ale lui Diogene sunt originale: *Despre virtute, Despre bine, Despre dragoste, Cerşetorul, Tolmaios, Pordalos, Casandros, Cephalion, Philiscos, Aristarh, Sisyphos, Ganymede, învăţături, Scrisori*[xm].
XIII [81] Au fost cinci bărbaţi cu numele de Diogenes. Primul, din Apollonia, un filozof naturalist. începutul tratatului acestuia sună astfel: „După părerea mea, la începutul oricărei lucrări trebuie să căutăm ca principiul de la care pornim să fie necontestat'"[169]. Al doilea a fost din Sicyon şi a scris *Despre Peloponesm.* Al treilea este filozoful nostru[171]. Al patrulea, un stoician născut la Seleucia, numit şi Babiloneanul, din cauză că Seleucia e aproape de Babilon[172]. Al cincilea era dinTars[173], autorul unei lucrări *Despre probleme poetice,* pe care încearcă să le rezolve.
XIV Despre filozoful nostru, Athenodoros spune, în cartea a opta a lucrării sale *Plimbări^[14],* că avea totdeauna corpul lucios, din cauză că şi-1 ungea cu unsoare.
NOTE
[1] *Diocles din Magnesia,* autorul *Succesiunii filozofilor.*
[2] *Eubulide din Milet,* numit *o dialectikos* discipol al lui Eucleides din Megara, profesorul lui Demostene şi adversar al lui Aristotel. El a descoperit sofisme care sunt vestite.
[3] Vezi lista scrierilor lui Diogene din Sinope, mai departe, Diogenes Laertios, VI, 80.
[4] Cuvântul grecesc *nomisma,* are atât sensul de „orânduire statală", cât şi cel de „monedă". Cuvântul rostit de oracol, Diogene îl ia în sensul al doilea.
[5] Variantele acestei informaţii cu privire la viaţa lui Diogene dovedesc cât de curând a început să se brodeze în jurul unui nucleu adevărat poveştile despre falsificarea monedelor.
[6] Vezi lista operelor lui Theofrast la Diogenes Laertios, V, 44.
[7] Porticul lui Zeus. *Stoa* era o galerie acoperită. Erau multe astfel de galerii în cetăţile greceşti. In Atena, pe lângă Galeria lui Zeus, unde se aciuase Antistene, mai era aşa-numita *Stoa Poikile* (Galeria pictată) cu tablouri de marele pictor grec Polignot (pierdute pentru noi), unde îşi ţineau stoicii lecţiile şi de unde a venit şi numele şcolii

(vezi şi *Grecia antică,* sub red. V. V. Struve şi D. P. Kallistov, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1958, p. 621 şi urm.).
[s] *Olympiodoros,* om politic din Atena (prima jumătate a secolului al IH-lea î.Chr.). Statuia lui de pe Acropolă este descrisă de Pausanias, I, 25-26. Manuscrisele au şi varianta Athenodoros în loc de Olympiodoros, dar un om politic din Atena cu numele Athenodoros nu ne este cunoscut.
[9] *Polyeuctos din Sphettos* (district al Aticii), prieten al lui Demostene, citat de multe ori de oratori şi istorici.
[10] *Lysanias,* fiul lui Aischrion; nu e cunoscut din altă parte.
[11] *Metroon,* templul zeiţei Cybele *(mater deorurn)* în Atena. în agora, lângă casa Consiliului. In Metroon se găseau şi arhivele statului.
[12] Joc de cuvinte: *sholen* „şcoală" şi *cholen* „fiere"; mai departe: *diatribe* „lecţie", „curs" şi *katatribe,* „pierdere de timp".
[13] Este vorba, desigur, de concursurile teatrale, aşa de apreciate de publicul atenian. Diogene este foarte aspru cu ele (cf. I. Zamfirescu, *Istoria universală a teatrului,* voi. I, *Antichitatea,* Bucureşti, E.S.P.L.A., 1958, cap. I.
[14] Cartea a patra a *Succesiunilor* lui Sotion era consacrată lui Platon. Aici una din puţinele atribuiri ale materiei la o carte anumită în lucrarea lui Sotion şi anume cartea a Ii-a Aristip, c. IV Platon, c. VII Cinicii, c. VIII Stoicii, c. XI Pyrrhonienii şi c. XIII Barbarii (Orientalii).
[15] Verbul *este parorhyttein.* Luptătorii cu pumnul la jocurile olimpice obişnuiau timp de 30 de zile înainte de concurs să facă acest exerciţiu, săpând pământul şi aruncându-1 de o parte cu lopata.
[16] Vezi cele povestite despre Thales la Diogenes Laertios, I, 34 şi textul din Platon citat de noi în comentariul nostru *ad locum.*
[17] Deci: să întinzi prietenilor mâna cu degetele întinse spre a-i ajuta, nu cu degetele îndoite spre a primi ceva de la ei.
[18] *Menip din Gadara,* filozof cinic şi scriitor fecund (pe la mijlocul secolului al IlI-lea î.Chr), elevul lui Metrocle cinicul. A scris *Satire, Nekyia. Testamente, Epistole de-ale zeilor, Vinderea lui Diogene, Symposion,* opere pierdute. Satirele lui au influenţat pe Varro *(Saturae Menippicae)* şi pe *Seneca (Apokolokyntosis).*
[19] *Xeniades.* cetăţean din Corint care îl cumpără ca sclav pe Diogene şi îl liberă. Mai e citat de Aulus Gellius,

Noct. Att., II, 18.
[20] Eubulos nu este cunoscut mai de aproape. Să fie acelaşi cu filozoful academic (secolul al IH-lea) citat de Longinos, împreună cu Theodotos în Porphyrios, *Viaţa lui Plotinos,* cap, 20 ? Mai curând trebuie să ne gândim la Eubulos, filozoful sceptic, citat de Diogenes Laertios, IX, 116, ca discipol al lui Euphranor. Acesta, citat de istoricul Phylarchos (secolul al IlI-lea î.Chr.) ca fiind elevul lui Euphranor, nu poate depăşi prima jumătate a secolului al IlI-lea î.Chr. în fine, putem avea la Diogenes Laertios în textul de faţă (VI, 30) un alt scriitor Eubulos, necunoscut din altă parte. Aici se citează ucrarea *Vinderea lui Diogene,* care poate e aceea a lui Menip citat de Diogenes

Laertios puţin mai sus, în care ar fi fost citat ceva după Eubulos. O ieşire din aceste numeroase posibilităţi şi ipoteze e greu de găsit.
[21] Vezi Diogenes Laertios, II, 75. Raportarea acestor anecdote la câte doi autori, aici Diogene (Diogenes Laertios, VI, 32) şi Aristip (II, 75), evidenţiază şi mai mult caracterul anecdotic inventat, al întâmplărilor din viaţa filozofilor pe care le găsim la biografii lor.
[22] Vezi mai sus n. 17 de la *Antistene.*
[23] Aici avem un joc de cuvinte în greceşte, care e intraductibil în româneşte; *pera* înseamnă „desagă", ,.rucsac", iar *anăperos* înseamnă „invalid", „ciuntit de unul dintre membrele corpului", deşi cele două cuvinte n-au nimic comun între ele decât sunetul.
[24] *Metrocle* — filozof cinic (pe la 300 î.Chr.), discipol al lui Crates şi fratele Hipparchiei. Viaţa lui se află la Diogenes Laertios, VI, 93-95.
[25] Vezi şi mai departe Diogenes Laertios, VI, 55.
[26] Compară mai departe Diogenes Laertios, VI, 43.
[27] *Demostene.* mare orator, adversar ireductibil al lui Filip şi al macedonenilor, apărător neînfricat al libertăţii Atenei şi al Greciei, şeful partidului democrat, moare bând otravă în 322, în acelaşi an în care moare şi Aristotel în Chalkis, insula Eubea. Alexandru cel Mare murise cu un an înainte în 323. Aici avem un moment de cotitură a istoriei Greciei. Cu aceşti ani, 323-322 î.Chr., începe epoca elenistică, epoca diadohilor lui Alexandru, care merge până la epoca cuceririi Greciei şi a fostului imperiu al lui Alexandru de către romani.
[28] Vezi în paragraful următor, puţin mai jos, cum Diogene, care era excentric, arăta cu degetul mijlociu, nu cu degetul arătător, iar oamenii socotesc ca un semn de nebunie la un om tot ceea ce iese din obişnuit.
[29] *Kerameicos* se numea la Atena cartierul olarilor, de ambele părţi ale Dipy Ionului. Avea un cimitir unde erau îngropaţi atenienii morţi în război şi oamenii de seamă.
[30] Aşa erau numiţi cei ce instruiau un cor tragic pentru reprezentaţia teatrală. *Choregos* era cel care avea sarcina de a suporta cheltuielile pentru instruirea unui cor tragic. *Choreutes* era coristul, dansatorul şi cântăreţul care face parte dintr-un cor, iar cel care conducea efectiv corul, pe teren, se numea *koryphaios* (cf. I. Zamfirescu, *Istoria teatrului universal,* voi. I, Bucureşti, E.S.P.L.A. [1958], p. 30 şi urm).
[31] Un *chalkous* valora în Attica 1 /6 de obol, iar un obol valora 1 /6 de drahmă. O drahmă, ca greutate, reprezenta pe timpul lui Solon 4,36 g, mai târziu 3,41 g.
[32] Vers citat din Euripide, *Medea,* 410.
[35] Compară mai sus, Diogenes Laertios, VI, 30. Aceste variante, precum şi variantele anecdotei următoare, arată ce vii erau legendele pe timpurile vechi şi cât de repede se formau diferite versiuni ale lor.
[34] *Diocles din Magnesia* pare a se fi ocupat mult de cinici, după cum se vede din faptul că e de mai multe ori citat în această carte a Vi-a a lui Diogenes Laertios.
[33] *Zoilos din Perge,* filozof; nu ne e cunoscut decât din acest pasaj al lui Diogenes Laertios.

[36] Nauck *TGF[1], Adesp.* 284.
[37] *Craneion* se numea un cartier mărginaş din Corint, având o dumbravă şi un gimnaziu. Xeniades, cumpărătorul lui Diogenes, fiind din Corint, s-ar putea să fie vorba aici de acest cartier aristocratic din cetatea de lângă istm. Sau există un loc numit *Craneion* în Atena ?
[38] Anecdotă celebră. Vezi şi mai sus vorbele ce se spune că le-a pronunţat Alexandru: „Dacă nu eram Alexandru, aş fi vrut să fiu Diogene'' (Diogenes Laertios, VI, 32 fine).
[39] Grecii, popor de navigatori, se gândesc la bucuria marinarului când, după o lungă călătorie pe mare, vede pământul.
[40] Este vorba de faimosul sofism numit „încornoratul", descoperit de Eubulide din şcoala megarică. Vezi mai sus Diogenes Laertios, II, 108, şi comentariul nostru *adlocum.*
[41] Este o vorbă foarte răspândită, din cercurile favorabile misteriilor, că cei neiniţiaţi sunt pedepsiţi în Hades prin faptul că sunt cufundaţi în mocirlă, în care chiar se complac (cf. Aristofan, *Broaştele,* 145. Platon, *Phaidon,* 69 *c,* şi alţi mulţi). Şi Heraclit din Efes face aluzie la cei ce se complac în mocirlă: fragm. nr. 13, Diels-Kranz[5].
[42] Insulele Fericiţilor sunt paradisul vechilor greci, la marginea de vest a pământului, pe malul fluviului Okeanos, care înconjură pământul, unde se duc sufletele morţilor virtuoşi şi deosebiţi prin calităţile şi purtarea lor în viaţă. In epopeele homerice nu se întâlnesc încă Insulele Fericiţilor. La Homer nu există morţi cu situaţie privilegiată. Numai puţini muritori sunt răpiţi de zei şi trăiesc o viaţă fără moarte, cu sufletul legat de trup, cum e cazul lui Menelaos, ca unul care este ginerele lui Zeus prin soţia sa Elena, care se va duce în Câmpiile Elysee *(Odiseea,* c. IV, 563 şi urm., trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A.,1956, p.105, v. 750).
[43] *Megara,* cetate în Grecia antică, aşezată între Atena şi Corint, pe istmul corintic. Patria filozofului Eucleides, discipol al lui Socrate.
[44] Vezi altă variantă Diogenes Laertios, VI, 66.
[45] La fel şi Diogenes Laertios, VI, 24.
[46] Celebră anecdotă, foarte cunoscută.
[47] Cf. Diogenes Laertios, VI, 48.
[48] Cetăţean al Atenei, *Meidias* a fost partizan al oligarhiei, adversar al lui Demostene. Meidias, om de o rară aroganţă, loveşte cu pumnul în obraz pe Demostene, care era choreg, în plin teatru al lui Dionysos, făcându-se vinovat de sacrilegiu (350 î.Chr). Demostene îl dă mai întâi în judecată, după acţiunea numită probole, în care Meidias e condamnat de adunarea poporului. Dar această condamnare nu produce sancţiuni. O a doua acţiune

deschide Demostene împotriva lui Meidias în faţa curţii Hehaştilor, pedeapsa cerută fiind condamnarea la moarte. între timp însă, din interese superioare politice, Demostene se împacă cu adversarul său, dar, de pe urma acţiunilor acestora ne-a rămas splendidul discurs *împotriva lui Meidias* al lui Demostene, care, poate, n-a fost niciodată pronun(at. Poate că această afacere juridică-politică a dat loc la anecdota pe care o avem aici.

DIOGENE
433
[49] *Lysias,* negustor de droguri; nu e cunoscut din altă parte.
[50] *Theodor,* ateul din şcoala cirenaică, în care theodoreii formau o sectă. Despre viaţa şi opiniile lui Theodor, vezi Diogenes Laertios, II. 97-104 şi comentariile noastre.
[51] *Dioxippos,* învingător în jocurile olimpice la lupta cu pumnul. însoţitor al lui Alexandru cel Mare, citat la mulţi autori: Plutarh, Elian, Athenaios, Diodor din Sicilia.
[52] Cf. Diogenes Laertios, VI, 33:
[53] Bătălia de la *Cheronea* din anul 338 î.Chr. s-a dat între macedoneni, sub regele Filip şi atenieni. Aceştia din urmă pierd bătălia, care a fost hotărâtoare pentru soarta întregii Grecii. Libertatea acesteia după bătălie este terminată. Şi Demostene a luat parte ca soldat, hoplit, la bătălia de la Cheronea (cf. *Grecia antică,* sub red. V. V. Struve şi D. P. Kallistov, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1958, p. 582).
[M] *Antipater,* general al lui Alexandru.
[55] *Athlios* sau *Athlias,* nume propriu, necunoscut din altă parte. Athlios ca substantiv comun înseamnă „nenorocit". De unde întreaga poantă a vorbelor lui Diogene.
[56] *Athlios,* Nenorocitul, aici este în acelaşi timp nume propriu.
[57] *Perdiccas,* fiul lui Orontes. general al lui Alexandru, şi unul dintre diadohii lui. [-s] Aceştia sunt demnitari trimişi de statele părtaşe la amfictyonii. state ce se
aliază pentru apărarea cultului unui zeu. Cea mai importantă e amfictyonia din Delfi.
[59] Cf. Diogenes Laertios, VI, 61.
[60] Aici *arete* e tradus cu „bărbăţie", care e „vrednicia"' leului. Pielea de leu e şi haina lui Heracle, cel mai vrednic erou prin bravura lui.
[61] *Callisthenes din Olynth.* nepotul lui Aristotel mai întâi prieten şi admirator al lui Alexandru. Când însă acesta ceru şi de la grecii lui prosternarea în faţa sa ca în faţa unui zeu, după felul monarhilor orientali, Callisthenes refuză şi se certă cu Alexandru, care îl închise (327 î.Chr.). După unii ar fi fost ucis din ordinul lui Alexandru sau chiar de Alexandru însuşi. De aici şi răceala din ultimii ani dintre Aristotel şi elevul său Alexandru.
[62] Cf. Diogenes Laertios, VI, 69. Sfidând prejudecăţile, cinicii, pe lângă critica ce o făceau instituţiilor vremii, manifestau şi dorinţa de a face pe ceilalţi să înţeleagă relativitatea moravurilor care se bazează pe convenţie omenească *(nomo* cum ziceau sofiştii), nu pe natură *(physei),* care singură consfinţeşte toate.
[63] *Satrapiile* sunt provincii ale Imperiului persan, care erau conduse de guvernatori numiţi de regele Persiei, guvernatori care purtau numele de satrapi. Darius I a împărţit imperiul său în 20 de satrapii care persistă până la finele imperiului şi la cucerirea lui de către Alexandru cel Mare. O satrapie era Lydia cu capitala Sardes, alta era Ionia. altă satrapie cuprindea Frygia, alta Cilicia şi Cappadocia.
[64] *Kottabos,* joc la care se dedau grecii după banchet. Jucătorul bea o cupă de vin în fundul căreia lăsa o cantitate de lichid pe care o proiecta de la o distanţă dată într-un vas de aramă. Cantitatea de lichid trebuia să cadă în întregime în vasul de aramă, făcându-1 să emită un sunet clar. Reuşita era considerată ca un semn favorabil în dragoste. Mai târziu s-au făcut şi variante ale acestui joc. într-un vas mare cu lichid
pluteau cupe mititele, pe care jucătorul, prin aruncarea lichidului din cupa sa, trebuia să le scufunde. Poate un astfel de joc juca tânărul lui Diogene în baie.
[65] Asemenea anecdote îndreptate împotriva desfrâului se întâlnesc des la Diogenes Laertios.
[66] „Discurs pregătit'' înseamnă în materie de oratorie a ţine un discurs compus pentru a susţine o teză. Discursul demonstrativ sau de aparat este unul dintre cele trei genuri ale oratoriei greceşti. Celelalte două genuri sunt constituite de discursul judiciar şi de discursul politic. *Lysias* a fost cel mai de seamă reprezentant al oratoriei judiciare, *Isocrate* al oratoriei demonstrative şi *Demostene* al oratoriei potitice.
[6] Grecii aveau superstiţia că tot ce vine din stânga este de rău augur: strănut, zbor de păsări etc. Chiar şi partea stângă avea pentru greci influenţe rele. De aceea, pentru a-i conjura efectele dăunătoare, ei o numeau cu cuvinte de bun augur, eufemistice: „partea cu nume bun"' şi „partea cea bună"'.
[68] Cunoaştem un *Hegesias,* filozof din Cyrene, supranumit *peisithănatos,* care îndemna la sinucidere. Vezi Diogenes Laertios, II, 86, 93 şi urm. Dar mai cunoaştem un Hegesias din Sinope, poreclit „zgardă", elev al lui Diogene, cum afirmă Diogenes Laertios, VI, 84. De acesta este, desigur, vorba aici.
[69] Joc de cuvinte intraductibil: *nemein* înseamnă „a paşte vitele"'. *Nemea* ca nume comun înseamnă „păşuni", iar ca nume propriu indică o localitate din Argolida unde Heracle a răpus leul din Nemea şi unde din trei în trei ani se serbau jocurile nemeice cu concursuri atletice.
[70] *Harmodiu* şi *Aristogiton,* numiţi tiranoctoni, doi eroi atenieni care au încercat să ucidă, ascunzându-şi săbiile în ramuri înverzite, pe fiii lui Pisistrat, anume pe Hipparh şi pe Hippias (534 î.Chr). Numai Hipparh a fost ucis. Harmodiu a fost omorât pe loc, iar Aristogiton executat mai târziu. Totuşi, ca unii care au dat semnalul liberării de tirani, ei au fost extrem de iubiţi de atenieni. Urmaşii lor erau hrăniţi în Prytaneion pe cheltuiala statului şi se bucurau de *proedrie* la spectacole şi sărbători şi de *atelie.* Numele lor era proslăvit în cântece populare la banchete.
" Cei doi tirani din Syracuza Dionysios tatăl şi Dionysios fiul, revin mereu în anecdotele filozofilor, întrucât se înconjuraseră de aceştia. Platon a fost de trei ori în Sicilia, o dată la Dionysios tatăl (387 î.Chr.) şi de două ori la Dionysios fiul (366 şi 361/6Oî.Chr.).
Kallinikos „biruitorul" poate fi şi numele propriu al proprietarului casei.
Legea interzicea exportarea smochinelor din Atica. Oricine putea observa şi denunţa pe un delincvent la această lege. Denunţătorul se numea sicofant. Cum s-au iacut mari abuzuri prin denunţări răuvoitoare, s-a ajuns ca cuvântul sicofaiit să însemne „calomniator", „denunţător din şicană". Acest sens peiorativ al cuvântului îl găsim în cuvintele atribuite aici lui Diogene cinicul.

Centaurul *Cheiron,* fiul lui Cronos şi al oceanidei Philyra. Cheiron 1-a educat pe Ahile şi l-$_{a}$ învăţat pe acesta arta medicinii. Rănit de Heracle din greşeală cu o săgeată otrăvită, Cheiron renunţă la nemurirea sa de zeu în favoarea lui Prometeu. Ca

nume comun *cheiron* înseamnă „mai rău" (comparativ). Deci vorbele lui Diogene erau cu dublu sens. Ele înseamnă şi „care din cei doi centauri e mai prost pictat ?" (cf. şi Diogenes Laertios, VI, 59, un joc similar, cu dublul sens al cuvântului *cheiron).*

[75] *Charybda* este o stâncă monstruoasă legendară, ca şi Scylla din faţa ei. Charybda suge de trei ori pe zi apa, producând o vâltoare care înghite tot ce se află în apropiere, pe când Scylla, un monstru cu şase capete, prinde şi înghite pe însoţitori de-ai lui Ulise. Prima menţiune a acestor monştri se află la Homer, în *Odiseea,* cântul XII. S-au făcut diverse localizări ale acestor monştri, între altele prin strâmtorile din jurul Siciliei. Comparaţia lui Diogene cinicul este foarte lapidară şi reuşită.

[16] *Didymon,* flautist; necunoscut din altă parte.

[77] *Didymos* indică lucruri perechi, între altele, gemeni. Aici se face aluzie la „cele două testicule".

[78] Joc de cuvinte între *aleimătun,* „mică fricţiune" şi *ull'imătion,* „hăinuţă".

[79] Vezi Homer, *Iliada,* X, v. 343 = 387 (trad. G. Mumu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959, p. 207, v. 329).

[80] Cf. Homer, *Iliada,* VIII 95 = XXII 283 (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959, p. 166, v.92).

[81] Cf. Homer, *Iliada,* XVIII 95 (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959, p. 348, v. 92).

[82] Obiecţie serioasă a tuturor empiriştilor şi senzualiştilor împotriva teoriei existenţei separate a ideilor de lucrurile sensibile. Platon, în dialogul *Phaidon,* 79 *a,* împarte lucrurile în două clase: unele vizibile, dar nu inteligibile (lucrurile sensibile), altele inteligibile, dar nu vizibile (ideile) (cf. şi *Republica,* VI, 507 b, c). în greceşte, cuvintele traduse de noi cu „ideea-masă" şi „ideea-cupă" sunt formate din substantivul comun prin adăugarea sufixului *-tes* care dă un abstract.

[83] Cobet pune acest text între paranteze drepte, ca introdus de cineva străin în textul lui Diogenes Laertios. Totuşi, interpretarea pe care o dă traducerea în latină e justă şi o acceptăm şi noi. Traducerea lui O. Apelt e imposibilă. Apelt, urmând pe Menagius, consideră, ca şi Cobet, textul anecdotic ca apocrif. Dar anecdota în sensul tradus de Cobet, de Hicks şi de noi se găseşte şi la Elian, *Var. Hist.,* XIV, 33.

[84] Cf. Diogenes Laertios, VI, 41. Poate lipseşte *anti* înainte de *kondylon.* Cel ce întreabă înţelege „în schimbul unui pumn", iar Diogene înţelege „împotriva unui pumn".

[85] *Manes,* numele sclavului lui Diogene. Numele de Manes pentru sclavi se întâlneşte des în literatură: la Aristofan, Demostene etc.

[86] Vezi Euripide, *Fenicienele,* v. 40.

[87] Homer, *Iliada,* V, 366; VIII, 45 etc. (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959, p. 143, v. 362; p. 164, v. 45).

[88] Cf. Diogenes Laertios, VI, 33. în textul de faţă e o versiune mai dezvoltată.

[89] Joc de cuvinte între „hrană" şi „înmormântare".

[90] *Myndos,* oraş, colonie doriana pe coastele Cariei (Asia Mică).

[91] Homer, *Iliada,* V 83 (trad. G. Murnu. Bucureşti, E.S.P.L.A.. 1959 p 110 v. 81-83).

[92] *Crateros,* fiul lui Alexandros din Orestis, general al lui Alexandru cel Mare.

[93] Cunoaştem doi retori cu numele de *Anaximenes,* ambii din Lampsacos. Primul e vestitul retor şi istoric de seamă, de care, probabil, e vorba aici. Al doilea e nepotul de soră al primului (vezi Diogenes Laertios, II, 3).

[94] Cf. anecdota de la Diogenes Laertios, VI, 36.

[95] Una dintre multele anecdote ale filozofilor în legătură cu Dionysios, tiranii din Siracuza (vezi mai sus, n. 71).

[96] Sensul e următorul: aşa cum oamenii nu se sinchisesc de părerea măgarilor asupra lor, aşa nu se sinchiseşte Diogene de părerea oamenilor asupra lui.

[9/] *Samothrace,* insulă stâncoasă, la nord de insula Thasos în marea Thracică, vestită prin misteriile zeităţilor numite Cabiri. Ele ajutau şi salvau mai ales pe naufragiaţi, de unde sumedenie de ofrande votive dedicate în templul lor de cei mântuiţi şi reflexia lui Diogene că cei înecaţi erau mult mai numeroşi decât cei salvaţi.

[98] *Diagoras din Melos,* ateul, celebru prin atitudinea lui sfidătoare faţă de zei. adesea citat în literatură.

[99] *Cheiron* e bunul centaur, dascălul lui Ahile (vezi mai sus, n. 74), deşi numele înseamnă „mai rău". în schimb, Eurytion este centaurul lasciv, care s-a legat de soţia lui Peiritoos, lapitul din Larissa în Thesalia, pe care a vrut s-o răpească. Vezi Homer, *Odiseea,* XXI, 295 şi urm. (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, p. 422, v. 384 şi urm.).

[100] Această temă a oamenilor care nu sunt „oameni" revine mereu în anecdotele înfiripate în jurul figurii lui Diogene cinicul.

[101] Curtezană celebră prin frumuseţea ei fără seamăn, *Phryne* din Thespiai (sec. IV î.Chr.) a fost modelul sculptorului Praxitele pentru *Afrodita din Cnidos* şi a pictorului Apelles, pentru *Afrodita Anadyomene.* Acuzată de crima de impietate a fost apărată de oratorul Hypereides, care a dezvelit sânii acuzatei pentru a-i dovedi frumuseţea şi obţine achitarea.

[102] Câinele era un animal stimat de cinici şi de greci pentru credinţa şi alte calităţi ale lui. Aici Diogene se numeşte pe sine „câine" cu mândrie.

[103] Grecii erau foarte preocupaţi de puritatea rituală. în această privinţă, mai ales atenienii erau deosebit de precauţi. Tot ce venea în contact cu un cadavru sau cu o femeie care a născut devenea impur. Tot astfel şi smochinul de care fusese spânzurat un om. Fireşte, Diogene îşi bate joc de aceste superstiţii.

[104] Cf. Diogenes Laertios, VI, 45.

[105] Joc de cuvinte: Tegea era un oraş mare în Arcadia. Ca substantiv comun *tegos* înseamnă, „acoperiş", „odaie" şi mai târziu „bordel". La acest din urmă sens se referă Diogene.
Labe înseamnă „mâner" şi „apucătură", joc de cuvinte greu traductibil. Cobet are *koima,* în loc de *koimomai.* Textul e greu de înţeles.

[108] Cuvântul grec e *kosmopolites.*

[109] Asociaţii cu caracter fie religios, fie de comunitate de conaţionali sau profesională de meseriaşi erau foarte numeroase în Grecia. Membrii plăteau o cotizaţie şi aveau mese comune care adunau pe membrii lor la un loc. Caracterul religios nu lipsea nici din asociaţiile cu caracter profesional. Aceste asociaţii au fost studiate de Foucart şi de Pohlenz.
[110] Acest vers nu se găseşte în manuscrisele *Ihadei şi Odiseei.* Totuşi unii filologi moderni au introdus acest vers în diverse locuri din *Iliada.*
[111] *Sarapis,* zeu sincretic, creat de Ptolemaios I Soter pentru a uni prin cultul lui pe supuşii săi grecj,şi egipteni, lucru pe care 1-a reuşit foarte bine. Sarapis a fost un zeu deosebit de adorat în Egipt atât de egipteni, cât şi de grecii care locuiau acolo. Numele ar veni după unii de la unirea numelor Osiris şi Apis. Şi aici Diogene îşi bate joc de credinţele grecilor.
[112] Este iarăşi vorba de teama superstiţioasă a grecilor de impuritatea rituală, de care îşi bate joc Diogene.
"■' *Phdosophia* înseamnă „iubire de înţelepciune". Se spune de către unii că Pitagora ar fi fost primul care a adoptat numele de *philosophos.* După alţii, Socrate ar fi luat acest nume mai modest pentru sine decât acela de „înţelept"'. Dar termenul se găseşte deja la Heraclit din Efes (fragm. 35 Diels-Kranz[5]) ca adjectiv. Mai târziu e substantivat, cu articol: *ho philosophos.*
[114] Cf. Diogenes Laertios, I, 33, despre Thales.
[115] *Psalterion,* instrument muzical cu coarde, având cutia de rezonanţă triunghiulară, denumit de aceea şi *trigonon.* Alt nume pentru un instrument aproape similar este acela de *măgadis.*
[116] Vezi Homer, *Iliada,* III, 65 (trad. G. Murnu, Bucureşti,'E.S.P.L.A., 1959, p. 82, v. 65-66).
[117] Cf. varianta Diogenes Laertios, VI, 41.
[118] *Fo andrăpodon* (neutru) înseamnă „sclav", probabil de la piciorul pe care îl punea învingătorul pe prizonier, care îi devenea sclav. Aici Diogene ia sensul compusului ca fiind „picior de om".
[119] Vezi Homer, *Odiseea,* I, 157 şi IV, 70 (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, p. 34, v. 221-222 şi p. 87, v. 96-97).
[120] Cf, Diogenes Laertios, VI, 51, unde avem un Didymon flautist, prins în flagrant delict de adulter. Probabil e acelaşi cu cel din pasajul de faţă.
[121] Joc asupra sensului cuvântului *kore* care înseamnă atât „pupila ochiului", cât şi „fată".
[122] *Syntheois* are dublu sens: „cu ajutorul zeilor" şi „împreună cu zeii" (sociativ). Acest ultim sens e valabil în pasajul de faţă.
[123] „Mâncare" şi „dragostea sexuală".
[124] Aici se termină partea vieţii lui Diogene, care este plină de anecdotele care s-au format în jurul persoanei lui şi pe care Diogenes Laertios le dă, multe dintre ele,

în două şi chiar mai multe variante. într-un timp când nu se mai iveau mituri despre zei, imaginaţia bogată şi tabulatoare a grecilor a creat mituri şi legende despre oameni. Diogene cinicul, prin felul său de viaţă, i-a impresionat în mod deosebit pe greci; contemporanii şi urmaşii au dat frâu liber imaginaţiei lor, creând una dintre cele mai caracteristice figuri de filozof. Viaţa anecdotică a eroului-filozof cuprinde deci paragrafele 20-69 din cartea a Vi-a la Diogenes Laertios. Paragrafele 70-73 cuprind o doxografie, la care trecem acum.
[125] *Askesis* „exerciţiul perseverent" este unul dintre punctele fundamentale ale moralei cinice: călirea individului pentru a suporta frigul, foamea, reducerea pretenţiilor lui la un minim necesar; *aulărkeia* „îndestulare cu ceea ce ai", iată ţelurile urmărite de cinici şi mijloacele pentru a ajunge la ele.
[126] Vezi nota anterioară.
[127] Aici avem al doilea punct capital al conduitei cinice, „cazna", pe greceşte *ponos,* care se acoperă în paite cu *askesis.* Pentru a-ţi „exercita cu perseverenţă" forţele sufleteşti şi corporale de stăpânire de sine, ai nevoie de „caznă", de muncă, trudă îndărătnică.
[128] *Nomisma* are dublul sens de „monedă" şi de „orânduire legală" a statului. *Nomismaparacharăttein* înseamnă „a falsifica moneda" şi „a schimba orânduirea legală''. De aici traducerea noastră „a răsturna valorile". Ambele sensuri sunt prezente în textul grec. Vezi, de altfel, Diogenes Laertios, VI, 20, unde ni se spune că sfatul zeului Apollo, care era ca Diogene să schimbe orânduirea legală, a fost înţeles greşit de acesta ca îndemn la a falsifica monede. Ulterior a revenit Diogene la sensul adevărat al cuvintelor de îndemn ale lui Apollo, căutând să schimbe orânduirile omeneşti tradiţionale.
[129] Dreptul natural e *kata physm,* legea umană este *kata nomon,* „convenţională". Opoziţia datează încă de la soliştii din secolul al V-lea î.Chr.
[130] Heracle este eroul care întruchipează cazna, *ponos,* munca pe care o apreciază cinicii pentru exercitarea *askesis,* virtuţii.
[131] Cinicul este degajat, liberat de toate convenţiile umane. El răstoarnă valorile, şi tot ce e preţuit de convenţionalismul societăţii el îl depreciază, şi invers. Proprietatea individuală ? Ea nu există pentru cinic. Toate îi aparţin înţeleptului, lucru pe care îl demonstrează cu un silogism.
[132] Iarăşi ideea că înţeleptul este cetăţean al universului care cuprinde o orânduire naturală, căreia toţi trebuie să i se supună (cf. Max Mfihl *,Die antike Menschheitsidee in ihrer geschichtlichen Entwwklung,* Leipzig, 1928).
[133] Comunitatea femeilor şi copiilor făcea parte din utopiile care circulau în secolul al V-lea şi al IV-lea. Aristofan o ridiculizează în comediile sale, iar Platon o ia in serios şi o adoptă pentru cetăţenii din clasa conducătoare a republicii sale ideale. Dar sensul la Diogene este cu totul altul. Pentru el căsătoria este o convenţie umană şi legea naturii e cu totul alta. Uimind pe oameni prin paradoxurile sale, el caută să libereze pe oameni de convenţionalismul steril al unei societăţi în decădere şi în care femeia avea o situaţie de inferioritate.

[134] Diogene ştia deci că există popoare antropofage, şi aici caută să scuture lenea de gândire, conformismul comod imprimat de clasa dominantă, spre a-1 face omul de rând să judece prin sine şi nu prin clişee împrumutate dintr-o tradiţie sterilă.
[133] Aici sunt singurele consideraţii de domeniul fizicii pe care le face această doxografie a lui Diogene cinicul la Diogenes Laertios. Ele nu sunt originale, ci sunt luate de la filozofii materialişti anteriori cinicului. Spre

exemplu, ideea că toate lucrurile există în toate şi că pătrunderea calităţilor contrare unele în altele este totală, face parte din doctrina lui Anaxagora. Lucrurile nu se despart unele de altele ca şi cum ar fi retezate cu toporul *(pelekei,* frag. nr. 8, unde se vede că lucrurile pentru Anaxagora sunt calităţile contrare, cum sunt caldul şi frigul etc). Altfel nu se poate explica cum poate deveni păr ceea ce nu este păr şi carne ceea ce nu este carne (aluzie la procesul asimilării alimentelor). Aceste idei ale lui Anaxagora le adoptă şi Diogene cinicul în textul de faţă de la Diogenes Laertios. Numai că porii şi particulele de care se vorbeşte în plus aici nu aparţin lui Anaxagora, ci lui Empedocle. Cum Diogene cinicul nu este un filozof original, este explicabil acest eclectism, prin care se pun laolaltă teorii luate din diverse părţi, câteodată contradictorii şi greu de conciliat între ele. Cum se adună la un loc prin exhalare particulele care trec prin pori nu e prea clar. Pentru o explicare trebuie recurs la fizica lui Empedocle.

[136] Această tragedie, *Thyestes,* este menţionată în lista operelor lui Diogene cinicul (vezi Diogenes Laertios, VI, 80). Thyestes a mâncat, fără să ştie, carnea gătită a propriilor săi fii de către fratele său Atreus. Aici avea ocazie Diogene cinicul să vorbească de antropofagie şi de teoriile fizice expuse ceva mai sus în textul lui Diogenes Laertios şi în notele noastre 133 şi 134.

[137] *Philiscos din Egina,* fiul lui Onesicritos (vezi Diogenes Laertios, VI, 75-76), discipol al lui Diogene din Sinope cinicul, împreună cu tatăl său şi cu Androsthenes.. fratele său mai tânăr. Satyros (la Diogenes Laertios, VI, 80) atribuie lui Philiscos tragediile date în lista cărţilor lui Diogene. Aici, în textul de faţă, Diogenes Laertios pune posibilitatea ca *Thyestes,* împreună cu celelalte tragedii atribuite lui Diogene, să fie ale lui Philiscos.

[138] *Pasiphon,* fiul lui Lucian din Eretria, scriitor şi filozof, mai e citat şi la Diogenes Laertios, II, 61 şi la Plutarh, *Viaţa lui Nicias,* 4.

[139] Orientarea lui Diogene cinicul este în primul rând etică şi practică. Cunoştinţele teoretice îl ocupă numai atât cât e nevoie de ele pentru fundamentarea practicii şi a moralei. Ştiinţe ca muzica, geometria, astronomia, care presupun o contemplaţie pură şi dezinteresată a adevărului, de care erau aşa de mândri vechii greci, Diogene care nega toate valorile îndeobşte admise de societatea sclavagistă, le neglijează şi le dispreţuieşte.

[140] *Skirpalos* (în *Lexicon Suda,* s.v. *Diogene,* avem Skirtalos) - pirat; se întâlneşte numai aici. Cicero, *De nat. deorum,* III, 34, 83, îl numeşte pe acest pirat, care 1-a prins şi 1-a vândut pe Diogene, Harpalus.

[141] Pentru episodul din viaţa lui Diogene în legătură cu cumpărarea lui de către Xeniades din Corint, vezi şi Diogenes Laertios, VI, 29-32. Cu toate variantele şi aparenţa de caracter anecdotic, episodul Xeniades din viaţa lui Diogene trebuie să fie autentic, ca şi cel de la începutul *Vieţii lui Diogene* de la Diogenes Laertios, unde se vorbeşte de falsificarea banilor. Detaliile pot fi alterate, dar fondul celor două episoade trebuie să fie adevărat.

[142] *Cleomenes,* probabil filozoful cinic, discipol al lui Metrocle (vezi la Diogenes Laertios, VI, 95).

[143] *Onesicritos din Egina,* împreună cu fiii săi Androsthenes şi Philiscos, discipoli ai lui Diogene din Sinope (vezi mai sus, n. 137)

[144] Vezi mai sus, n. 143.

[145] Vezi mai sus, un. 137 şi 143.

[146] *Focion,* fiul lui Phocos - general atenian, născut pe la 402-401 î.Chr; după bătălia de la Cheronea (338) devine comandant al Atenei. Prin prestigiul său obţine de la Alexandru cel Mare, care cucerise Theba, ca Atena să fie cruţată. în afacerea Harpalos (324), el rămâne nepătat. Moare în 318, luând otravă, fiind încurcat în luptele diadohilor lui Alexandru. A fost numit „cel mai bun" *(ho chrestos)* pentru caracterul lui onest.

[147] *Stilpon* megaricul (vezi viaţa lui la Diogenes Laertios, II, 113-120).

[148] Aici începe o nouă rubrică, un *topos* foarte îndrăgit de biografi, anume *felul morţii* autorului a cărui biografie se face. împreună cu epigramele frumoase scrise pentru Diogene din Sinope, acest *topos* cuprinde paragrafele 76- 79.

[149] Manuscrisele dau lectura *boâs poda* „pulpă de bou" (vezi ed. Meibomius şi cea de la Tauchnitz). Această lectură o păstrează şi traduce Otto Apelt. însă deja Isaac Casaubonus şi Aldobrandinus atrag atenţia că se găseşte această poveste a morţii cu varianta *polypoda* a anecdotei la Athenaios, pe care o acceptă Hicks, după Cobet şi pe care o traducem şi noi.

[150] *Kerkidas din Megalopolis,* legislator şi poet, citat şi de Polybios şi Elian. Diogenes Laertios adaugă „sau cretan". Megalopolis este o localitate din Arcadia. Mai există un Kerkidas arcadian, partizan al lui Filip, regele Macedoniei, citat de Demostene, dar care pare a fi un personaj diferit de poetul nostru.

[151] *Meliambul,* vers liric în măsură iambică.

[152] Antisthenes, *Succesiunile filozofilor.*

[153] *Craneion* este deci locul cu dumbravă şi gimnaziu din preajma Corintului. Cf. şi Diogenes Laertios, VI, 38, unde, după indexul de la Cobet, ar fi vorba de un loc cu acest nume, Craneion, la Atena. Totuşi coincidenţa celor două nume e bizară (vezi mai sus, n. 37).

[154] *Istmul corintic* leagă Peloponezul de Atica.

[155] *Marmora de Păros* era cea mai apreciată de sculptorii greci prin albeaţa, curăţenia şi grăuntele ei, care reda minunat pielea umană şi se lăsa îmbibată de culoarea cu care îmbibau artiştii greci statuile.

[156] *Proceleusmatic,* vers având picioare de câte patru silabe scurte.

[157] Avem mai departe continuarea variantelor morţii lui.

[158] După ritualul grec. era suficient a presăra ţărână pe corpul neînsufleţit pentru ca sufletul să poată merge liniştit în lumea cealaltă. Aşa procedează Antigona cu cadavrul lui Polynice, fără a face o înmormântare în toată regula, ceea ce de altfel nici nu putea face.

[159] *Ilissos,* râu în Atica. Izvorăşte din muntele Hymettos.

[160] Probabil că fraţii la care se referă Diogenes Laertios, respectiv autorii informaţiei, sunt peştii, deşi această denumire ,.fraţi" e curioasă.

[161] Deci Diogene ar fi murit în 323 î.Chr., la Corint, unde a rămas pe lângă Xeniades până la sfârşitul vieţii

(vezi şi Diogenes Laertios, VI, 77).
[162] în răstimpul 324-321 î.Chr. e cuprins şi anul morţii, 323, dacă e adevărat că a murit o dată cu Alexandru, acesta la Babilon, iar Diogene în Corint.
[163] Aici se încheie prima listă de scrieri ale lui Diogene.
[164] Pentru *Sosicrates,* vezi şi notele la primele cărţi ale lui Diogenes Laertios.
[165] *Satyros,* biograful.
166 Despre *Philiscos,* vezi mai sus, n. 137, 143-145.
[167] *Sotion,* cartea a VII-a a *Succesiunilor* sale era consacrată cinicilor. Mai aflăm aici un lucru foarte important şi anume: că el a dat şi lista de scrieri ale filozofilor.
[168] Aici avem deci o listă de tipul celor date de Sotion, important pentru a identifica originea altor liste similare.
[169] Obiceiul acesta de a cita lucrări prin *incipit-ul* lor este al lui Demetrios din Magnesia şi, prin urmare, lista de omonimi de aci este confirmată ca fiind a lui.
[1/0] *Diogenes din Sicyon,* istoric, citat numai aici.
[171] Desigur locul în listă a lui Diogene din Sinope este a lui Demetrios. Dar formula este a lui Diogenes Laertios, fiindcă, la Demetrios, Diogene cinicul era un personaj printre alţii şi nu subiect principal al *Vieţii,* ca la Diogenes Laertios.
[172] *Diogenes din Seleucia,* numit Babiloneanul, este un filozof stoician, discipol al lui Hrysip. Vezi fragmentele lui la Joannes ab Amim *SVF.*
[175] *Diogenes din Tars,* discipol al lui Epicur, poet şi gramatician (vezi şi Strabon XIV, p. 675).
[174] Cartea a VlII-a din *Plimbări* de Athenodoros este citată de Diogenes Laertios şi în cartea III, 3 *(Viaţa lui Platan),* în V, 36 *(Viaţa lui Theofrast),* precum şi în cărţile lui Diogenes Laertios, VII, 68 şi IX, 42. Acest Athenodoros poate fi un filozof, scriitor, peripatetician, de altfel necunoscut. Cunoaştem trei filozofi stoici cu acest nume. Nu e imposibil ca Athenodoros să fie unul dintre cei doi stoici, ambii din Tars, şi prieteni cu persoane de vază din Roma.

CAPITOLUL al III-lea

MONIMOS

(pe la 340 î.Chr.)

I [82] Monimos din Siracuza a fost un discipol al lui Diogene; după spusele lui Sosicrates[1], slujea la un anume bancher corintean, pe care Xeniades, cumpărătorul lui Diogene, îl vizita des[2]. Prin povestirile pe care le făcea despre desăvârşirile lui Diogene în fapte şi în vorbe, Xeniades trezi în sufletul lui Monimos o iubire puternică pentru Diogene. Se prefăcu îndată că-i nebun şi începu să arunce mărunţişul şi toţi banii de pe masa bancherului, până ce, în cele din urmă, stăpânul îi dădu drumul, iar el. din clipa aceea se consacră lui Diogene. A urmat în multe privinţe şi pe Crates, cinicul, şi a îmbrăţişat concepţii asemănătoare cu ale acestuia. Stăpânul lui, văzând modul lui de purtare, rămase şi mai mult convins că era nebun.

II [83] A ajuns un om aşa de vestit, încât este menţionat chiar de poetul comic Menandru[3]. într-una din piesele lui, *Grăjdand* spune acestea:

Fost-a, o Philon, un om înţelept Monimos acela.
Nume doar nu avu prea vestit. - E vorba aşadară
De Monim ce purta o desagă ? - Nu una, ci trei chiar.
Martor mi-e însă chiar Zeus că nu grăit-a vreodată
Vorbe de felul acesta: „Cunoaşte-te însuţi pe tine",
Ori vreun gând mai de seamă. Pe acesta-1 lasă însă-n urmă
Cerşetorul acela puchios ce tot spune că omul,
Orice-ar gândi, nălucă-i deşartă.

Monimos, într-adevăr, s-a dovedit un filozof cu greutate, încât a dispreţuit părerea şi s-a avântat spre a obţine adevărul[4].

III Monimos a compus câteva lucrări glumeţe, în care stă însă ascuns un fond serios: una *Despre instincte* în două cărţi şi un *îndemn la studiul filozofiei.*

NOTE

[1] *Sosicrates,* autorul unei *Succesiuni a filozofilor.*
[2] Aici apare iarăşi *Xeniades,* cumpărătorul lui Diogene, ceea ce dovedeşte că Xeniades este un personaj istoric, şi tot episodul cumpărării lui Diogene de către Xeniades are un fond istoric, pe care însă a brodat anecdotica greacă.
[3] *Menandru din Atena,* poet comic din comedia nouă (a doua jumătate a secolului al IV-lea). Opera lui e pierdută, afară de mici fragmente din comediile lui, aşa că nu putem aprecia cum trebuie talentul lui cu totul deosebit. A avut mare influenţă asupra comicilor latini Plaut şi Terenţiu, care l-au imitat, şi asupra comediei moderne prin intermediul latinilor. în ultimul timp s-a descoperit o comedie a lui păstrată în întregime, intitulată *Dyskolos* („Ursuzul") (Papyr. Bodmer, IV).
[4] Apelt traduce aici *doxa* cu „Ruhm", „faimă". Desigur însă că este vorba de opoziţia clasică dintre *doxa* „opinie", cu caracterul ei şovăielnic şi *aletheia,* „adevăr", care se întâlneşte la Parmenide şi apoi la Platon.
[5] *Protreptikos* (se. logos) este un titlu obligat, „Discurs de îndemn", pe care îl au multe lucrări ale timpului. Şi Aristotel a scris un *Protreptikos* („îndemn la filozofie"), care s-a pierdut.

CAPITOLUL al IV-lea

ONESICRITOS

(pe la 330 î.Chr.)
I **[84]** Unii autori susţin că Onesicritos a fost din Egina, dar Demetrios din Magnesia spune că era originar din Astypalaia[1]. Şi el a fost unul dintre discipolii vestiţi ai lui Diogene.
II întâmplările vieţii lui par a fi fost asemănătoare cu cele ale lui Xenofon. într-adevăr, Xenofon a luat parte la expediţia lui Cyrus, iar Onesicritos la aceea a lui Alexandru; cel dintâi a scris *Educaţia lui Cyrus,* în timp ce al doilea a scris: *Cum a fost educat Alexandru[2];* unul a făcut elogiul lui Cyrus, celălalt al lui Alexandru. Şi în stilul lor, ei se aseamănă, cu deosebirea că Onesicritos, cum era şi de aşteptat de la un imitator, e mai prejos decât modelul său.
III Printre ceilalţi discipoli ai lui Diogene au mai fost Menandros, supranumit Drymos[3], un mare admirator al lui Homer; Hegesias din Sinope[4], poreclit „Zgardă de câine" şi Philiscos din Egina[5], amintit mai sus.
NOTE
[1] *Astypalaia,* una dintre insulele Sporade, cu o cetate purtând acelaşi nume. [1] *Educaţia lui Cyrus* a lui Xenofon ni s-a păstrat, în timp ce lucrarea lui Onesicritos este pierdută.
[3] Aici urmează o listă de discipoli mai obscuri ai lui Diogene din Sinope, pe care Diogenes Laertios nu-i onorează cu câte o viaţă. Despre *Menandros Drymos* nu ştim decât ceea ce e scris aici la Diogenes Laertios. *Drymos* înseamnă „pădure de stejar", „lemn de stejar".
[4] *Hegesias din Sinope* (ed. Meibom şi Apelt dau forma numelui Hegesaios), poreclit „zgardă" de câine, necunoscut mai de aproape; nu trebuie confundat cu Hegesias cirenaicul, supranumit *Peisithanatos* („îndemnătorul la sinucidere"), care fondează chiar o sectă aparte printre hedoniştii urmaşi ai lui Aristip (vezi Diogenes Laertios, II, 93 şi urm.; cf. şi II, 86).
[5] *Philiscos din Egina,* unul dintre fiii lui Onesicritos (vezi mai sus, n. 137).
VI, 87-88
CRATES
445
CAPITOLUL al V-lea
CRATES
(pe la 328 î.Chr.)
I [85] Crates, fiul lui Ascondas, era teban şi făcea şi el parte dintre cei mai renumiţi discipoli ai Cinicului[1]. Hippobotos[2], totuşi, pretinde că nu era discipolul lui Diogene, ci al lui Bryson[3], aheianul.
III se atribuie următoarele *Versuri glumeţe[4]:*
Este-un oraş, numit Pera, ce-n vânătă ceaţă înoată, Rodnic şi mândru, dar tare murdar şi lipsit mai de toate. Nimeni, nebun de-i ori trântor, nu ancorează pe-acolo Darmite el, desfrânatul, fudul de şezutul drăguţei. Insă bogat e în cimbru, smochine-usturoi şi în pâine, Bunuri spre care norodul năvală nu dă cu războaie, Arme nu-şi caută-n pripă, hapsân după bani, după slavă.
[86] Mai există şi faimoasele lui *Note zilnice[5],* care sună astfel:
Zece cogeamite mine zvârli bucătarului; pentru Medic, o drahmă-i destulă; talanţi, linguşirii cinci dete; Fumul din horn e răsplata menită cinstitului sfetnic; Mândrei ce trupul şi—1 vinde, talantul galant i-1 oferă; Doar trei oboli, atâtica, primi filozoful simbrie !
Era poreclit „Deschizătorul de uşi", fiindcă intra în orice casă şi dojenea pe cei dinăuntrul ei.
Iată şi aceste versuri care îi aparţin:
Asta-i ce ştiu, ce am învăţat şi tot ce prin Muze Am dobândit: trufia cea oarbă cuprinde-avuţia.
Şi iarăşi spunea că ceea ce a câştigat din filozofie este:
O baniţă de bob şi lipsa de-orice grijă. Şi versurile acestea sunt citate tot ca ale lui:
Dragostei foamea capăt îi pune, ori ea, ori timpul. Ele de nu izbutesc, ştreangul îţi pune de gât.

IH [87] Era în floarea vârstei în timpul olympiadei a o sută treisprezecea[6].
IV După spusele lui Antisthenes din cartea sa *Succesiunile[7],* primul îndemn către filozofia cinică 1-a simţit când 1-a văzut pe Telephos într-o tragedie[8], în stare nenorocită, purtând un coşuleţ. Şi-a prefăcut averea în bani numerar, căci aparţinea unei familii suspuse, şi, după ce-a strâns astfel două sute de talanţi, i-a împărţit printre concetăţenii săi. Şi (se mai adaugă) a devenit un filozof aşa de tenace, încât este menţionat de poetul comic Philemon[9], care spune:
Vara întreagă pe el purtat-a o mantie groasă, Crates fiindu-i model; iarna o zdreanţă pe trup.
Diocles[10] povesteşte cum 1-a convins Diogene pe Crates să-şi abandoneze ogoarele ca loc de păşune şi să arance în mare banii câţi are strânşi.
[88] El mai spune că Alexandru cel Mare <a locuit:*[1] ' în casa lui Crates, după cum Filip locuise altădată în aceea a Hipparchiei[12]. De asemenea, adesea Crates alunga cu băţul unele dintre rudele sale care îl vizitau şi încercau să-1 abată din drumul ales, rămânând neclintit în hotărârea sa.
V Demetrios din Magnesia[13] povesteşte că şi-a dat în păstrare banii unui bancher, cu

condiţia că dacă fiii lui se dovedeau oameni de rând, să-i dea lor, iar dacă deveneau filozofi, să-i împartă în popor, căci fiii lui, îmbrăţişând filozofia, n-ar mai fi avut nevoie de nimic. Eratostene[14] ne spune că Hipparchia[15], despre care vom vorbi în curând, i-a născut un fiu, numit Pasicles[16], şi când acesta deveni efeb, Crates îl duse în casa unei prostituate şi-i spuse că aşa se însurase şi tatăl lui.
446
VIEŢILE ŞI DOCTRINELE FILOZOFILOR
VI, 89-91
VI, 92-93
CRATES
447
[89] După părerea lui, căsătoria, supusă adulterului, aparţine tragediei şi are ca răsplată exilul sau asasinatul; pe când căsniciile celor ce recurg la prostituate sunt subiecte de comedie, fiindcă prin destrăbălare şi băutură ele duc la nebunie.
VI Crates a avut un frate, numit Pasicles[17], care a fost discipolul
lui Eucleides[18].
VII Favorinus, în cartea a doua *a Amintirilor,* raportează un, cuvânt de spirit de-al *lui Crates. Povesteşte cum, adresând o rugăminte conducătorului gimnaziului, Crates îi cuprinse şoldurile şi cum celălalt se supără, îi spuse: „Ce, nu-s ale tale şoldurile ca şi genunchii ?"[19]. Obişnuia să afirme că nu-i cu putinţă să găseşti pe cineva care să nu cadă într-o vină, întocmai cum într-o rodie există totdeauna şi câte o boabă stricată. Odată, scoţând din fire pe cântăreţul din chitară Nicodromos[20], acesta 1-a lovit în obraz; atunci el şi-a pus un plasture pe frunte cu inscripţia: „Făcut de[21] Nicodromos".
[90] Pe prostituate le înjura intenţionat ca să se deprindă cu înjurăturile lor. Demetrios din Faleron[22] îi trimise câteva pâini şi ceva vin. El îl mustră, spunându-i: „O ! de ar da fântânile pâine cum dau apă !". De unde se vede limpede că era un băutor de apă. Când supraveghetorii ordinii publice[22] îl traseră la răspundere pentru că purta haină de pânză străvezie, le dădu acest răspuns: „O să vă arăt că şi Theophrastos e înfăşurat în pânză străvezie". Cum aceia nu voiau să creadă, îi duse în prăvălia unui bărbier şi le arătă pe Theophrastos, care se bărbierea[24]. La Theba a fost bătut cu biciul de conducătorul gimnaziului; după o altă versiune, de Euthycrates la Corint[25] şi, fiind târât de picioare, recita cu nepăsare versul[26]:
Dar m-a luat de picior şi din pragul ceresc mi-a dat drumul.
[91] Diocles[27], totuşi, spune c-a fost astfel târât de Menedem din Eretria[28]. Acesta era frumos şi era socotit că este iubitul lui Asclepiades din Phlius[29]. Crates îl apucă de buci şi-i spuse:
„Asclepiades e înăuntru", după care Menedem, înfuriat la culme, îl târî de picior, pe când el declama versul de mai sus.
VIII Zenon din Cition, în *învăţăturile[3]"®* sale, povesteşte că şi-a cusut, cu nepăsare, un cojoc de oaie în mantaua sa uzată.
[92] Era urât la vedere şi când făcea exerciţiile de gimnastică, lumea râdea de el. El însă, ridicând în sus braţele, spunea: Curaj, Crates, lucrul acesta e pentru sănătatea ochilor tăi şi a trupului tău. Pe aceşti oameni care râd acum de tine, o să-i vezi în curând chirciţi de boală, socotindu-te pe tine fericit şi mustrându-se pe ei înşuşi pentru lenevia lor".
IX Obişnuia să spună că filozofia trebuie studiată atât de mult până când generalii ne vor părea a fi conducători de măgari. Socotea pe cei care trăiesc înconjuraţi de linguşitori tot aşa de dezarmaţi ca şi viţeii în mijlocul unei haite de lupi; căci nici unii, nici alţii nu au prieteni, ci numai duşmani.
X Dându-şi seama că se apropie moartea, şi-a cântat singur acest cântec:
...Mult iubite ghebos, pornit-ai acuma aievea Spre a lui Hades locaş, de-a anilor gârbov povară.
Căci anii îi îndoiseră spinarea.
XI [93] Alexandru îl întrebă dacă ar vrea să-i reconstruiască cetatea lui natală[31], iar el îi răspunse: „De ce ai face-o ? Poate un alt Alexandru ar distruge-o din nou". Declara că patria sa e lipsa de renume şi sărăcia, pe care soarta nu i le poate lua niciodată. Se considera concetăţean al lui Diogene, care a înfruntat toate uneltirile invidiei.
XII Menandru face aluzie la el, în comedia *Surorile gemene*[2],* în următoarele versuri:
Plimbă-te astăzi cu mine, purtând o manta grosolană, Cum se plimba îndeobşte nevasta lui Crates cel cinic, Care pe fii-sa - singur a spus-o făr'de ocolişuri -Datu-o-a de încercare, soroc hotărât, treizeci zile. **Iată acum discipolii lui:**

NOTE
[I] După mica listă a discipolilor lui Diogene din Sinope pusă la finele vieţii lui Onesicritos, urmează viaţa unui discipol mai proeminent, Crates. *Viaţa* lui din Diogenes Laertios este editată şi la H. Diels, *Poet, Philos. Fragmenta,* p. 207-211.
[1] *Hippobotos,* autorul scrierii *Sectele filozofilor.*
[3] *Bryson* aheanul mai e citat la Diogenes Laertios, *Prooem.,* 16, în lista filozofilor care n-au lăsat nimic scris. Mai e citat un Bryson la Diogenes Laertios, IX, 61, ca profesor prezumtiv al lui Pyrrhon (poate din Heraclea ? Vezi Platon, *Epist.*. XIII şi Aristotel şi comentatorii lui *Soph. el,* cap. 11 şi *Anal. Post.,* I, 9).
[4] Titlul colecţiei de versuri este *Paigma* („Glume").
[5] Titlul *Ephemeris* înseamnă „ceea ce se notează zi de zi", „jurnal"; aici pare a însemna „carnetul de socoteli zilnice".
[6] Corespunde anilor 328-325 Î.Chr.
[7] *Antisthenes din Rhodos,* autorul unor *Succesiuni ale filozofilor.*
[8] Şi Euripide a compus o tragedie *Telephos,* din care ne-au rămas numeroase fragmente (la un loc vreo 50 de versuri). însă tragedii cu acelaşi titlu aufost scrise de diverşi poeţi tragici, aşa că aici la Diogenes Laertios nu putem cunoaşte autorul tragediei citate.
[9] *Philemon din Soloi* sau Siracuza, poet al comediei noi, mai vechi ca Menandru, foarte fecund, care a trăit la Atena. Cunoaştem titlurile comediilor care au fost imitate de Plaut.
[10] *Diocles din Magnesia* e de multe ori citat în cartea a Vi-a a lui Diogenes Laertios, consacrată filozofilor cinici. S-ar putea să fie izvorul principal al lui Diogenes Laertios în această carte.
[II] Textul pare a avea o lacună. Casa lui Crates la Theba trebuie să fi fost mare dacă a locuit în ea Alexandru; dar Filip a putut locui doar în casa părinţilor Hipparchiei, care erau oameni înstăriţi.
[12] Vezi nota precedentă.
[13] *Demetrios din Magnesia,* autorul lucrării *Despre poeţi şi scriitori omonimi.* Povestea care urmează ne arată caracterul lucrării lui Demetrios, care nu desconsidera anecdotele.
[14] *Eratostene din Cyrene* (secolul al III-lea î.Chr.), poet didactic şi savant remarcat nu atât prin adâncimea, cât prin vastitatea preocupărilor sale. S-a ocupat de astronomie, geografie, matematică, cronologie etc.
[15] Vezi *Viaţa* ei la Diogenes Laertios, VI, 96 -98.
[16] *Pasicles,* fiul lui Crates. Vezi şi Lexiconul Suda, s. v. *Crates.*
[17] *Pasicles,* fratele lui Crates, elevul lui Eucleides din Megara şi profesorul lui Stilpon. Vezi Lexiconul Suda, s.v. *Stilpon.*
[18] Eucleides din Megara.
[19] La grecii vechi, actul de a ruga pe cineva ceva era însoţit de îmbrăţişarea genunchilor persoanei respective. Aici, Crates cuprinde şoldurile gimnaziarhului, iar acesta se supără. Căci tot ce iese din obicei produce mirare şi indignare.
[20] *Nicodromos* chitaredul, necunoscut din altă parte.
[21] *Epoiei.* imperfectul durativ, făcea parte din formula prin care sculptorul sau pictorul îşi iscălea opera şi se desemna ca autor al ei. Aici, *„păcut de Nicodromos",* în ironie.
[22] *Demetrios din Faleron,* filozof peripatetician şi om politic (vezi *Viaţa* la Diogenes Laertios, V, 75 -85).
[23] *Hoi astynomoi* erau magistraţi la Atena, însărcinaţi cu supravegherea ordinii în oraş, mai ales în piaţă. La romani le corespundeau *edilii.* Probabil haina prea străvezie a lui Crates era indecentă.
[24] Probabil că *Theophrastos* era acoperit de o asemenea pânză drept şervet pentru bărbierit.
[25] *Euthycrates din Corint,* cunoscut numai de aici.
[26] Cf. Homer, *Iliada,* I, 591 (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959, p. 53, v. 587).
[27] *Diocles din Magnesia* (vezi mai sus, n. 10).
[28] *Menedemos din Eretria* (vezi *Viaţa* lui la Diogenes Laertios, II, 125-144).
[29] *Asclepiades dinPhlius.* (vezi Diogenes Laertios, II, 105, unde e dat, alături de Menedem, ca discipol al lui Phaidon. Apoi Diogenes Laertios, II, 126-138 etc. Vezi şi Cicero, *Tuse,* V, 39; Athenaios, IV, p. 168).
[30] Titlul acesta, *Chreiai,* lipseşte în catalogul operelor lui Zenon stoicul (vezi Diogenes Laertios, VII, 4-5).
[31] *Alexandru cel Mare* s-a urcat pe tronul Macedoniei în anul 336 Î.Chr. în urma asasinării lui Filip de către nişte complotişti. In Grecia, speranţele scuturării jugului macedonean, impus de Filip în urma victoriei de la Cheronea (338 î.Chr.), sunt exaltate. Dar tânărul monarh nu pierde nici un moment şi, înainte de a se fi putut organiza o acţiune bine chibzuită, se repede cu iuţeală împotriva Thebei, pe care o cucereşte în scurt timp şi o distruge complet. La aceste evenimente face aluzie textul nostru.
[32] Comedia *Didymai* a lui Menandru nu ne e cunoscută decât din fragmente neînsemnate.

L

METROCLE

(pe la 350 î.Chr.)

I [94] Metrocle din Maronea[1] era fratele Hipparchiei. A fost mai întâi elevul lui Theofrast, peripateticianul. Era aşa de intimidat, încât, scăpând un vânt în timpul unui exerciţiu în şcoală, îl cuprinse o deznădejde atât de mare, încât se închise în casă cu gândul de a se lăsa să moară de foame. Auzind acestea, Crates veni să-1 vadă chemat fiind, şi, după ce mancă mai înainte în mod intenţionat o mâncare de bob, îl convinse în fapt şi logic, că n-a comis nici o necuviinţă. Căci ar fi fost un caz teratologic dacă n-ar fi produs gaze în mod natural. La sfârşit, dând şi Crates drumul la un vânt, îl înzdrăveni pe Metrocle, consolându-1 prin asemănarea faptelor. De-atunci încolo Metrocle fu elevul lui şi deveni foarte priceput la filozofie.

II [95] Hecaton, în prima carte din *învăţăturile*[2] lui, povesteşte că şi-a ars compoziţiile, spunând cuvintele:

Năluciri sunt din vise din lumea subpământeană[3].

[Vorbe de clacă][4].

Alţii spun că în momentul când a ars notele de la lecţiile lui Theofrast, a adăugat versul: „Vino încoace, Hefest, te caută Tetis pe tine"[5].

III împărţea lucrurile în unele pe care le poţi procura cu bani, cum este o casă, şi altele pe care le obţii cu timpul şi sârguinţa, cum e educaţia. Bogăţia, spunea el, e dăunătoare dacă nu-i folosită într-un mod demn[6].

IV Muri de bătrâneţe, înăbuşindu-se singur[7].

V Discipolii lui au fost Theombrotos[8] şi Cleomenes[9]: Teombrotos 1-a avut ca elev pe Demetrios din Alexandria[10], pe când Cleomenes 1-a învăţat pe Timarchos din Alexandria[11] şi pe Echecles din Efes[12]. Acest Echecles 1-a audiat şi pe Theombrotos, ale cărui lecţii au fost urmate de Menedem[13], despre care vom vorbi mai încolo. Printre aceşti discipoli s-a deosebit şi Menippos din Sinope[14].

NOTE

[1] *Maronea,* oraş pe coasta de sud a Traciei, vestit pentru viţele de vii cultivate acolo. Trecerile de la o şcoală la alta erau lucru obişnuit la învăţăceii care îşi căutau vocaţia filozofică după temperamentul propriu fiecăruia.

[2] *Hecaton din Rhodos,* scriitor şi filozof stoician (vezi Diogenes Laertios, VII, 101 şi 103: Hecaton, cartea a 13-a, *Despre bunuri;* VII, 110: Hecaton. cartea a 2-a, *Despre pasiuni;* VII, 123: cartea a 13-a, *Despreparadoxe;* VII, 102: cartea 7-a, *Despre scop* etc. Şi *învăţăturile* lui sunt citate de mai multe ori în cartea a Vi-a a lui Diogenes Laertios, §§ 4, 32, 85.

[3] Vezi Nauck, *TGF*[2]*, Adespota,* 285.

[4] „Ce flecăreală" e, desigur, aprecierea unui cititor tăcută pe marginea unui manuscris, care la copiere a intrat în textul ce ni s-a păstrat.

[5] Vezi Homer. *Iliada.* XVIII, 392 (trad. G. Murnu. Bucureşti. E.S.P.L.A.. 1959. p. 356, v. 3S1).

[6] Aceste câteva rânduri, care compun secţia a IlI-a reprezintă o scurtă doxografie, destul de sărcăcioasă.

[7] Aceeaşi poveste cu moartea prin înăbuşire, prin reţinerea răsuflării se găseşte şi la Diogene din Sinope (vezi Diogenes Laertios, VI, 77).

[8] *Theombrotos,* elev al lui Metrocle, citat numai aici.

[9] *Cleomenes,* elev al lui Metrocle, citat numai la Diogenes Laertios (vezi şi VI, 75, Cleomenes, în *Tratatul pedagogic).*

[10] *Demetrios din Alexandria,* elev al lui Theombrotos, citat numai aici.

[11] *Timarchos din Alexandria,* elev al lui Cleomenes, citat numai aici.

[12] *Echecles din Efes,* elev al lui Cleomenes, citat numai aici.

[13] *Menedem din Lampsacos,* a cărui *Viată* urmează la Diogenes Laertios. VI. 102-105.

[14] *Menippos din Sinope* este citat numai aici, ceea ce e curios, întrucât Diogenes Laertios declară că era celebru. Menip, a cărui *Viaţă* o dă Diogenes Laertios, VI, 99-101, este fenician (din Gadara). Altfel nu vedem de ce „vestitul" Menippos din Sinope n-ar fi citat în lista de omonimi cu numele Menippos la Diogenes Laertios, VI, 101. Deci, credem că, în textul de faţă, Diogenes Laertios a scris greşit Sinope în loc de Gadara.

CAPITOLUL al VH-lea

HIPPARCHIA

(pe la 300 î.Chr.)

I [96] Şi sora lui Metrocle, Hipparchia, a fost atrasă de doctrinele lor. Amândoi fraţii s-au născut la Maronea.

II S-a îndrăgostit de învăţăturile şi de felul de viaţă al lui Crates şi nu s-a mai uitat la nici unul dintre peţitorii ei, la bogăţia, nobleţea sau frumuseţea lor. Crates era totul pentru ea. Şi-a ameninţat chiar părinţii că-şi va face seama dacă n-o vor da după el. De

aceea Crates a fost rugat de părinţi să-i scoată gândul acesta din cap, iar el a făcut tot ce-a putut. în cele din urmă, neizbutind s-o convingă, se sculă, depuse tot ce avea în faţa ei şi-i spuse: „Acesta este mirele şi aceasta e averea lui; fă-ţi alegerea", căci nu va fi soţia lui decât dacă împărtăşeşte felul lui de viaţă.
[97] Fata îşi făcu alegerea, adoptă aceeaşi haină, merse peste tot cu soţul ei, trăi cu el în public şi se duse la mese cu el.
III A apărut cu el şi la banchetul dat de Lysimah[1], unde ea îl înfundă pe Theodor, denumit ateul[2], prin următorul sofism: Orice acţiune, dacă-i făcută de Theodor, nu-i nedreaptă, şi nu va fi nedreaptă nici dacă-i făcută de Hipparchia; Theodor nu face nimic nedrept când se loveşte singur; de aceea nici Hipparchia nu face nimic nedrept când îl loveşte pe Theodor. El nu găsi nici un răspuns la argumentarea ei, dar îi ridică în sus rochia. Hipparchia însă nu dădu nici un semn de tulburare, lucru ce ar fi fost firesc la o femeie. [98] Iar când îi spuse:
Lângă războiul de tors suveica lăsat-a aceasta[3];

ea îi răspunse: „Eu sunt aceea, Theodor, dar îţi închipui oare că m-am gândit rău când am întrebuinţat pentru studiu timpul, pe care l-aş fi pierdut la războiul de ţesut ?".
Acestea şi numeroase altele se povestesc despre femeia-filozof.
IV Se cunoaşte o carte a lui Crates[4], intitulată *Epistole,* care conţin o minunată filozofie, într-un stil care câteodată seamănă cu acela al lui Platon. A scris şi tragedii, caracterizate printr-o filozofie înaltă, ca, de exemplu, pasajul următor:
Patria-mi nu-i doar un turn ori un coperiş singuratic, Ci-i cât întregul pământ, iar locuinţa-i în stare Să ne cuprindă pe toţi.
Ea a murit de bătrâneţe şi a fost înmormântat în Beoţia.
NOTE

[1] *Lysimah,* general al lui Alexandru şi pe urmă unul dintre diadohi.
[2] *Theodor ateul* (vezi *Viaţa* lui la Diogenes Laertios, II, 97-104).
[3] Vezi Euripide, *Bacchai,* v. 1236.
[4] Acest pasaj despre opera scrisă a lui Crates trebuia să se afle în *Viaţa* lui Diogenes Laertios, VI, 85-93. Asemenea neregularităţi se mai întâlnesc de multe ori la Diogenes Laertios. Tot astfel şi finalul cap. VII, *Hipparchia:* ,.A murit bătrân şi a fost înmormântat în Beoţia", aparţine *Vieţii lui Crates.* Cel mult putem presupune că iniţial cap. VI şi VII făceau parte integrantă din cap. V relativ la *Viaţa lui Crates* (vezi Diogenes Laertios, cartea a Ii-a, cap. VIII). *Viaţa lui Aristip* cuprinde şi *Viaţa lui Theodor* (§ 97-104) (vezi şi cartea a VH-a, cap. I, *Viaţa lui Zenon,* care cuprinde şi o mulţime de alţi filozofi stoici).

CAPITOLUL al VHl-lea

MENIP
(pe la 300 î.Chr.)

I [99] Menip, tot un cinic, era de origine fenician[1], sclav, aşa cum spune Achaicos în *Eticile* sale[2]. Diocles[3] ne informează că stăpânul lui era un cetăţean din Pontos, numit Baton[4]. Zgârcenia îl făcu însă să se milogească cu atâta perseverenţă, încât reuşi să devină cetăţean teban[5].
II N-are nimic serios în el, iar cărţile lui sunt pline de farse, foarte asemănătoare cu acelea ale contemporanului său Meleagros[6].
Hermip[7] spune că dădea bani cu împrumut cu ziua şi a primit porecla corespunzătoare[8]. Obişnuia să dea împrumuturi cu dobândă la armatori pe garanţie[9]; încet şi-a strâns astfel o mare avere.

III [100] în cele din urmă însă căzu victima unei escrocherii, pierdu tot ce avea şi, de deznădejde, îşi puse capăt zilelor, spânzurându-se.
Am compus aceste versuri ironice despre el:
Poate auzita-ţi cumva de Menip, de fel din Fenicia, Cică i-i baştină, -ncolo, câine cretan de când hăul. Fu poreclit cămătarul, vestit că dă drahme cu ziua. Casa, la Theba, odată, căzându-le furilor pradă, Toată averea-şi pierdu şi, uitând năprinstan tot cinismu-i. Laţul de gât şi-1 puse.
IV După unii autori, cărţile atribuite lui n-ar fi ale lui ci ar fi scrise de Dionysios şi Zopyros, ambii din Colofon[10], care, scriindu-le în joacă, le-au dat lui Menip, ca unul care putea să le exploateze mai cu folos.
V [101] Au fost şase bărbaţi cu numele Menippos: primul e cel care a scris *Istoria Lydiei,* rezumându-1 pe Xanthos[11]; al doilea, filozoful nostru; al treilea, un sofist din Stratonicea, la origine carian[12]; al patrulea, un sculptor; al cincilea şi al şaselea, pictori, ambii menţionaţi de Apollodor[13].
VI Cărţile lui Menip cinicul sunt în număr de treisprezece:
Evocarea morţilor; Testamente;
Epistole, imaginate ca fiind scrise de personaje divine; *Contra fizicienilor, matematicienilor şi gramaticienilor; Naşterea lui Epicur;*
Ziua a douăzecea a lunei, serbată de discipolii acestuia, precum şi alte lucrări încă[14].
NOTE
[1] *Menip,* filozof cinic şi sclav fenician de origine din Gadara (în Siria), este citat adesea la numeroşi autori în afară de Diogenes Laertios: Athenaios, Strabon, Cicero, Lucian etc.
[2] *Achaicos,* filozof şi scriitor citat numai aici.
[3] *Diocles din Magnesia,* autorul unei *Succesiuni a filozofilor,* de care am vorbit des în note.
[4] *Baton din Pont,* stăpânul lui Menip; nu ne e cunoscut din altă parte.
[5] Probabil că prin aceasta Menip a vrut să scape de plata impozitului de metec, pe care cetăţile greceşti îl încasau de la cetăţenii străini stabiliţi pe teritoriul lor (vezi şi M. Clerc, Les *meteques atheniens. Etude sur la condition legale, la situation morale et le role social et economique des etrangers domicilies ă Athenes,* Paris, 1893).
[6] *Meleagros din Gadara,* poet, contemporan al lui Menip; este citat şi la Athenaios, Strabon. Athenaios îl numeşte „cinic" (vezi Diogenes Laertios, II, 92: „Meleagros în cartea a Ii-a din *Despre opinii").*
[1] *Hermip din Smyrna,* numit *Callimachianul* - autorul unor *bioi,* adesea citate de noi în note şi în studiul introductiv.
[8] Cuvântul grec e *hemerodancistes,* foarte sugestiv pentru cămătarul care calculează dobânda banilor cu ziua.

[9] împrumuturile maritime erau cele care aduceau dobânda cea mai ridicată (până la 50 %), din cauza riscului de a pierde, în caz de naufragiu, banii împrumutaţi. Dar Menip dădea bani pe zălog.
[10] *Dionysios* şi *Zopyros din Colofon,* nu-i cunoaştem decât din acest text.
[11] *Menippos,* istoric al Lydiei; este cunoscut numai din acest text. *Xanthos* lydianul este un logograf (istoric) care a scris *Istoria Lydiei* în 4 cărţi (secolul al V-lea î.Chr). Izvor important pentru istoria patriei sale. Din nefericire, nu ne-au rămas decât fragmente. Herodot nu se acordă totdeauna în relatările sale cu Xanthos. Artemon, gramaticul din Pergamon, contesta autenticitatea istoriei Lydiei atribuită lui Xanthos.
[12] *Menippos.* sofist din Stratonicea, de origine carian; e citat şi de Strabo, Plutarh, Cicero.
[13] *Menippos* sculptorul şi cei doi pictori cu numele *Menippos* sunt citaţi numai aici. Ei nu provin în lista de la Demetrios din Magnesia, ci de la Apollodoros (cel puţin cei doi din urmă), pe care nu-1 cunoaştem mai de aproape şi nu-1 putem identifica. Un retor cu acest nume, Apollodoros din Pergamon, trăieşte în secolul I Î.Chr. la Roma.
[14] Titlurile citate nu dau număr de cărţi, aşa că nu putem şti dacă numărul cărţilor dat ca 13 e exact. De altfel adaosul final arată că lista titlurilor nu este completă.

CAPITOLUL al IX-lea
MENEDEM (pe la 300 î.Chr.)
Î **[102]** Menedem a fost discipolul lui Colotes din Lampsacos[1].
După spusele lui Hippobotos[2], Menedem ajunse la un aşa grad de extravaganţă, încât mergea peste tot travestiHn Furie[3], spunând că vine din Hades să supravegheze păcatele înfăptuite de oameni şi că va coborî din nou în Hades spre a le aduce la cunoştinţa divinităţilor de acolo. îmbrăcămintea lui era: o tunică cenuşie, care-i ajungea până la călcâie, pe deasupra încins cu o centură purpurie, o bonetă arcadiană pe cap, cu cele douăsprezece zodii brodate pe ea şi coturni de tragedie; purta o barbă peste

măsură de lungă şi avea in mână un toiag de frasin[4].
III [103] Acestea au fost vieţile fiecăruia dintre filozofii cinici. Mai departe vom da o schiţă a doctrinelor pe care ei le susţineau în comun şi declarăm că această sectă constituia o filozofie şi nu numai un fel de viaţă, cum susţin unii[5].
Ca şi Ariston din Chios[6], ei găsesc de cuviinţă să elimine din filozofie studiul logicii şi al fizicii şi să se concentreze cu totul asupra eticii[7]. Ceea ce unii afirmă despre Socrate, Diocles[8] ne povesteşte despre Diogene, spunând că acesta ar fi zis următoarele: Trebuie să cercetăm:
Ce bun şi rău ţi s-a întâmplat acasă[9].
De asemenea ei renunţă la studiile care sunt obiectul general al educaţiei[10]. Antistene spunea că cei care au dobândit înţelepciunea ar face mai bine să nu studieze literatura, ca să nu fie deformaţi de influenţe străine.

[104] Cinicii suprimă din educaţie şi geometria, şi muzica, şi toate obiectele de studiu de acest fel[11]. Când cineva îi arătă lui Diogene un orologiu, el zise că acest instrument este folositor pentru ca cineva să nu întârzie la masă[12]. Tot aşa spuse unui muzician care-i executa mai multe bucăţi:
Chibzuinţa-i una ce cetatea gospodăreşte;
Cântul de liră, chitara, nu pun în ordine casa[13].
Cinicii mai susţin[14] că scopul de urmărit este viaţa în conformitate cu virtutea, cum spune şi Antistene în lucrarea sa *Heracle[15],* întocmai ca şi stoicii[16]* într-adevăr, între cele două şcoli există o oarecare comunitate de vederi. De aceea s-a spus că cinismul este un drum scurt spre virtute; iar Zenon din Cition a trăit după acest model.
[105] Spun că trebuie să trăim frugal, mâncând strictul necesar pentru a trăi şi purtând o singură haină. Dispreţuiesc bogăţia, gloria şi nobleţea. Unii dintre ei sunt vegetarieni, beau numai apă rece şi se mulţumesc cu orice adăpost se întâmplă sau cu butoaie, ca Diogene, care obişnuia să spună că privilegiul zeilor era să nu aibă nevoie de nimic, iar al oamenilor, care au asemănare cu zeii, să aibă nevoie de puţin.
Ei cred mai departe că virtutea poate fi învăţată, cum susţine Antistene în cartea sa *Heracle,* şi că, odată dobândită, nu poate fi pierdută. Omul înţelept merită să fie iubit; el e fără greşeală şi-i prieten al aproapelui său. Nu trebuie să ne lăsăm în voia soartei. La fel cu Ariston Chios, ei socotesc indiferent ceea ce e intermediar între virtute şi viciu[17].
Aceştia sunt filozofii cinici. Trebuie să trecem acum la stoici, a căror şcoală a fost întemeiată de Zencm. un discipol al lui Crates[18]. ..•,-«.--*-_ "; " \ .-^
:°TE i •• CLUJ

[1] *Colotes ain Lampsacos,* pare anepiaifjaauLfcagolJtVa căruia scrie Plutarh tratatul /Wver.sui'fc»fofiSB?1! 1T>ăre"TiiK>st profesorul lui Menedem, apoi în polemici cu dânsul, după cum reiese din unele papirusuri din Herculanum. Vezi W. Cronert, *Kolotes undMenedemos, Texte und Unters. zur Philosophen- und Literaturgeschichte,* Leipzig, 1906. *„>.*

[1] *Hippobotos,* autor al unei scrieri *Despre sectele filozofilor,* de care am vorbit de mai multe ori. în afară de Diogenes Laertios, mai e citat de Porphyrios, Iamblichos Clemens din Alexandria, *Lexikon Suda.*
[3] *Erinys* (de obicei la plural, *Erinyes),* Eriniile sunt zeiţele străvechi, răzbunătoare care se dezlănţuiesc împotriva paricizilor. Ele se mai numesc *Eumenide,* adică „Binevoitoare" şi *.Semnai theai",* „zeiţele venerabile", termeni eufemistici prin care grecii speră să le îmblânzească asprimea. Ultima tragedie a trilogiei *Orestia* de Eshil, care poartă numele de *Eumenidele,* e consacrată conflictului dintre zeiţele vechi, Eumenidele, şi divinităţile noi, Apollon şi Athena, din domnia lui Zeus, cu privire la uciderea Clitemnestrei de către fiul ei Oreste.
[4] Tunica cenuşie, centura de purpură aparţin Eriniilor. Pe bonetă aveau imaginile zodiacului. Şi restul portului iese din comun.
[5] Cu § 103 începe o doxografie a cinicilor, care ţine până la § 105. Formula de introducere e aici *areskei,* care revine de mai multe ori. Diogenes Laertios dă, după cum spune, părerile *comune* tuturor cinicilor (fa *koihe arekonta autois).* Această formulă se aseamănă cu cea de la stoici (vezi Diogenes Laertios, VII, 38). Urmează expunerea detaliată a filozofiei stoice, pe care Diogenes Laertios spune că o ia de la Diocles din Magnesia, pe care o citează textual. Dacă admitem că prima parte a expunerii generale a doctrinei stoice provine tot de la Diocles, atunci îl putem considera pe acesta ca autorul pe care Diogenes Laertios îl foloseşte ca izvor pentru doxografia comună a cinicilor. De altfel, puţin mai departe, în VI, 103, e menţionat numele lui Diocles din Magnesia, şi, cum el revine foarte des în cartea a Vi-a a lui Diogenes Laertios, îl putem socoti pe acest magnesian ca pe unul dintre autorii principali de care a uzat Diogenes Laertios în cărţile a Vi-a şi a Vil-a.
[6] *Ariston din Chios,* filozof stoician disident (a nu se confunda cu Ariston din Ceos, filozof peripatetician de care am vorbit adesea). El depreciază teoreticul şi respinge Logica, socotind-o ca nefolositoare; tot la fel respinge

Fizica, socotind-o ca inaccesibilă fiinţei umane, şi nu conservă decât Etica. In domeniul acesteia, în afară de virtute şi de viciu, tot restul este indiferent. Despre el ne vom mai ocupa în cartea a VH-a a lui Diogenes Laertios. *Vieţii* lui îi e consacrat cap. II din cartea a Vil-a, 160-164.

[7] Orientarea cinicilor este mai mult etică decât teoretiíă. Etica cinicilor va constitui baza eticii stoice. Stoicii adaugă la aceasta o fizică luată în mare parte de la Heraclit din Efes, aşa cum şi Epicur se bazează pe o fizică luată în linii generale de la Democrit, şi stabileşte o morală luată de la cirenaici, după cum vom vedea în cartea a X-a a lui Diogenes Laertios. Ariston are comun cu cinicii faptul că respinge filozofia teoretică *(Logica* şi *Fizică)* şi păstrează numai *Etica.*

[8] *Diocles,* vezi mai sus, n. 3.

[9] Vezi Homer, *Odiseea,* IV, 392 (trad. G. Murnu, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, p. 99, v. 529).

L

[10] Prima parte a educaţiei intelectuale *(mousike)* la greci este constituită din învăţătura gramaticii, retoricii şi dialecticii (în evul mediu ele formează aşa-numitul *trivium)* (cf. P. Girard, *L'education athenienne,* ed. a 2-a, 1891).

[11] Aritmetica, geometria, muzica şi astronomia constituie obiectele din faza a doua, superioară a educaţiei grecului (în evul mediu aceste obiecte intrau în *quadrivium).* Deci şi pe acestea le suprimă din educaţie şi le neglijează cinicii.

[12] *Orologiul,* indicatorul orelor la greci, era sau cadranul solar, *horoscopeion.* sau orologiul cu apă, *clepsidra.* Despre acestea, vezi H. Diels, *Die antike Technik[1],* Leipz. u. Berlin, 1920.

[13] Vezi Euripide, *Antiope,* fragm. 200, *TGF[1],* Nauck.

[14] Formula este şi aici şi mai departe *areskei autois.*

[15] Vezi Antistene, lista operelor lui la Diogenes Laertios, VI, 18.

[16] Având în vedere afinităţile dintre morala cinică şi cea stoiciană, această aprdpiere nu e de mirare.

[17] Vezi mai sus n. 6.

[18] Avem aici formula de închidere a expunerii vieţilor şi filozofiei cinicilor şi trecerea la stoici, care va cuprinde întreaga carte a VH-a.

CUPRINS

Prefaţă .....#.
Notă biografică .....
Notă asupra ediţiei .....
Abrevierile utilizate în notele explicative
___V
.XVII . .XXI
.XXII
CARTEA I
Introducere.....3
Capitolul I: THALES 18
Capitolul II: SOLON 35
Capitolul III: CHILON.....49
Capitolul IV: PITTACOS 53
Capitolul V: BIAS 58
Capitolul VI: CLEOBUL 62
Capitolul VII: PERIANDRU'.....66
Capitolul VIII: ANACHARSIS.....72
Capitolul IX: MYSON.....75
Capitolul X: EPIMENIDE 77
Capitolul XI: FEREKIDE.....82
CARTEA a Ii-a
Capitolul I: ANAXIMANDRU 89
Capitolul II: ANAXIMENE 92
Capitolul III: ANAXAGORA 95
Capitolul IV: ARCHELAOS 103
Capitolul V: SOCRATE 105
Capitolul VI: XENOFON 123

Capitolul VII: AISCfflNES.....131
Capitolul VIII: ARISTIP.....134
Capitolul IX: PHAIDON.....155
Capitolul X: EUCLEIDES 157
Capitolul XI: STILPON 163

Capitolul XII: CRITON.....169
Capitolul XIII: SIMON.....171
Capitolul XIV: GLAUCON.....173
Capitolul XV: SIMMAS 174
CapitolulXVI: CEBES 176
Capitolul XVII: MENEDEM.....177
CARTEA a IlI-a PLATON.....191
CARTEA a IV-a
Capitolul I: SPEUSIP.....255
Capitolul II: XENOCRATE.....260
Capitolul III: POLEMON.....268
Capitolul IV: CRATES 272
Capitolul V: CRANTOR.....275
Capitolul VI: ARCESILAOS.....279
Capitolul VII: BION.....292
Capitolul VIII: LACYDES 299
Capitolul IX: CARNEADE.....302
Capitolul X: CLITOMAH.....305
CARTEA a V-a
Capitolul I: ARISTOTEL 309
Capitolul II: THEOFRAST.....331
Capitolul III: STRATON.....359
Capitolul IV: LYCON.....365
Capitolul V: DEMETRIOS 372
Capitolul VI: HERACLEIDES 381
CARTEA a Vi-a
Capitolul I: ANTISTENE 391
Capitolul II: DIOGENE 404
Capitolul III: MOMMOS 441
Capitolul IV: ONESICRITOS 443
Capitolul V: CRATES.....444
Capitolul VI: METROCLE.....450
Capitolul VII: HIPPARCHIA 452
Capitolul VIII: MENIP.....454
Capitolul IX: MENEDEM.....457

v.iogenes L ertios

ISBN 9
-0538-0
re
>
Oi
c
E re
Chiar Usener a înţeles marea valoarj a lui Laertios şi i-o recunoaşte fără să vrea atunci când încearcă să explice de ce au dispărut atâtea opere de valoare şi originale în acest domeniu [...] pe când lucrarea lui Diogenes s-a conservat. Aceasta s-a întâmplat, zice Usener "nu fiindcă opera lui Diogenes era cea mai bună, mai originală şi mai uşor de cuprins, ci fiindcă era cea mai completă în genul său", ceea ce, adăugăm noi, nu este un merit de dispreţuit.
ARAMM.FRENKIAN
Povestea spune ca odată Platon văzu pe cineva jucând în zaruri şi îl luă la rost, iar când acesta se dezvinovăţi spunând că joacă pe nimica toată, Platon îi replică: "Dar obşnuinţa nu-i o nimica toată". Fiind întrebat dacă se vor scrie amintiri despre el ca despre predecesorii săi, răspunse: "Mai întâi trebuie să ai un nume şi apoi ţi se vor scrie multe amintiri". Sfătuia pe cei beţi să se uite în oglindă, căci aşa aveau să se abţină de la această comparaţie rea. Nicâieii nu trebuie să se întâmple sa oei pana ie **fmoeţi,.în** afară de serbările zeuiui care ne-a dăruit vinu.
DIOGENES LAERtiOS,
*Despre vieţile **şi doctrirmţe** filosofilor,*
Cartea a lll-a. **Piaton,** 98, 101.